

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

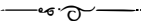
REFİK HALİD KARAY

Memleket Yazıları -16-

Taklitten Âdete
Gündelik Hayat

İNKILÂP 90.yıl

REFİK HALİD KARAY

——
Memleket Yazıları -16-

Taklitten Âdete
Gündelik Hayat

Taklitten Âdete Gündelik Hayat / Refik Halid Karay

© 2017, İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Yayıncı ve Matbaa Sertifika No: 10614

Bu kitabın her türlü yayın hakları Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince İnkılâp Kitabevi'ne aittir. Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının izni alınmaksızın, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Genel yayın yönetmeni Ahmet Bozkurt
Yayıma hazırlayan Burcu Bilir Agalar
Kapak uygulama Gökçen Yanlı
Sayfa tasarım Yasemin Çatal

ISBN: 978-975-10-3749-7

17 18 19 20 7 6 5 4 3 2 1
İstanbul, 2017

Baskı ve Cilt

İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8
34196 Yenibosna – İstanbul
Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)

İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8
34196 Yenibosna – İstanbul
Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)
Faks : (0212) 496 11 12
posta@inkilap.com
inkilap.com

REFİK HALİD KARAY

——
Memleket Yazıları -16-

Taklitten Âdete Gündelik Hayat

Hazırlayan
Tuncay Birkan

Refik Halid Karay

1888 yılında Beylerbeyi'nde Serveznedar Mehmed Halid'in oğlu olarak doğan Refik Halid'in anne tarafı Kırım Giraylarına dayanmaktadır; baba tarafı ise 18. yüzyıl sonlarında bir kolu Mudurnu'dan İstanbul'a göçen Karakayış ailesindendir. Galatasaray Sultanisi ve Mekteb-i Hukuk'ta okuyan yazar, Meşrutiyet sıralarında gazeteciliğe başlamıştır. Kısa sürede hiciv yazılarıyla üne kavuşmuş, "Fecri Âti" edebiyat topluluğunun kurucularından olmuştur. "Kirpi" adıyla yazdığı taşlamaları ve siyasal yazıları sonucu İttihat Terakki hükümetince Anadolu'nun çeşitli illerinde beş yıl sürgüne gönderilmiş, ancak I. Dünya Savaşı'nın son yılı İstanbul'a dönebilmiştir. Dönüşünde Robert Kolej'de öğretmenlik, *Sabah* gazetesi başyazarlığı, iki kez Posta-Telgraf Genel Müdürlüğü yapan Refik Halid, bu süreçte *Aydede* mizah dergisini çıkarmıştır.

Siyasal yazıları ve görüşleri nedeniyle memleketten ayrılmak zorunda kalan yazar, Halep'e yerleşerek yayımladığı *Vahdet* gazetesindeki yazıları ve çalışmalarıyla Hatay'ın Türkiye'ye bağlanmasına katkıda bulunmuştur. 1938'de yurda dönen Refik Halid, dergi ve gazetelerde günlük yazılar yazmış ve 20 kadar roman kaleme almıştır.

Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e uzanan zaman dilimini, güçlü gözlem yeteneği ve dilinin zenginliğiyle farklı türlerdeki eserlerine taşıyan Refik Halid, *Memleket Hikâyeleri*'nde Anadolu gerçeğini; *Gurbet Hikâyeleri* ve *Sürgün* gibi eserlerinde, derin memleket hasretini edebiyatla buluşturmuştur. Yazarın, *Ago Paşa'nın Hatıratı*, *Kirpinin Dedikleri* gibi mizah eserlerinde; *Bir Avuç Saçma*, *Makyajlı Kadın* gibi kroniklerinde; *Minelbab İlelmihrab* ve *Bir Ömür Boyunca* adlı hatıratlarında, çok yönlü ve renkli anlatımı, sosyal-siyasal ortamın resimlendirilmesini sağlar. *Anahtar*, *Nilgün*, *İki Cisimli Kadın*, *2000 Yılın Sevgilisi*, *Bugünün Saraylısı* gibi romanlarında ise sürükleyici kurgular içinde tasvir yeteneğiyle yaratıcılığını birleştirerek, genel olarak bireysel ilişkileri ve özel olarak da kadın-erkek ilişkilerini mekân-zaman boyutlarında derinlemesine ele alır, romanların geçtiği dönem ve mekânlara ait ince detaylara yer vererek anlatımını zenginleştirir.

18.7.1965 tarihinde İstanbul'da ölen yazar Refik Halid, muhalif kaleminin keskinliği, temiz İstanbul Türkçesi, renkli anlatımı, tasvir gücü ve yaratıcılığıyla, Türk edebiyatının en güçlü isimlerinden biridir.

Memleket Yazıları serisini oluşturan yazıların izini
sürerek, uzun ve yorucu bir yolculuk sonucu bu örnek
projenin hayata geçirilmesini sağlayan
Tuncay Birkan'a değerli ve titiz
çalışmaları için Karay Ailesi olarak
gönülden teşekkür ederiz.

İçindekiler

Memleket Yazıları 1938-1965	19

Önsöz

Refik, Halid Bir de Georg! – Hakan Kaynar	21

Savaşın Gölgesi

Şehirlere Veda	69
Dolaşan Âfet	71
Karanlığın Fazileti	73
Nimetin Kadrini Bilmek	75
Sağı, Solu Kollama Zamanı	77
Ana Bağrına Dayanan Baş	79
Hapı Yutturan Haplar	81
Orta Tabakanın Bencilliği	83
Sınıf Farkı Gözetmiyen İllet	85
Habbeyi Kubbe Yapmak	87
Vurgunculuğun Çocuk Ahlâkı Üzerinde Tesiri	89

“Kül Harbi” İçindeki Talebemiz.....	95
Karanlıkta Seçilen Hakikat.....	97
Harb ve Spor	99
Alkışlanacak Netice.....	101

Evde, Okulda, Eşyalar Arasında

“Oturmak” Mastarı	105
“Ev” Yerine “Yuva” Tabiri	107
“Villa” ve “Palas”tan Sonra “Şato”	109
Can ve Cam	111
Bir Kandile Karşı	113
Ev Kıymeti Bilmenin Sırası	115
Modern Apartmanlarda Göçebe Hayatı.....	117
Dememiş miydim?	119
Yıkanamıyan Zenginler	121
Apartmansızın Tesellisi	123
Kendi Kendimizin Hizmetçisi	125
Çamaşır Asma Yasağı	127
Bir Karakış Konusu	129
Ayakkabı Terbiyesi	135
Badana Münasebetsizliği	137
Haraplaşan Meskenler	139
Apartmanlara Posta Tevziatı	141

Her Apartmanında Bir Han Odasının Gizlendiği Şehir.....	143
Pencereler Görür... Perdeler Konuşur!.....	145
Küçük İcatlar ve Aletler	151
Medeniyet İcaplarından	158
Çocuk Haftasında Çocuklara Hediyeimiz!	165
Okul Kapısını Örtten Ev.....	170
Beş Boş Beşiz Beşiği Başında.....	172
“Dördüzler” ve Bizler.....	174
Vitrinde Duran At.....	177
Bir Hamle – Bir Dilek	183
Bir Müşahede – Bir Fikir.....	185
Biraz da Hayır Tarafı.....	187
Çocuklara Baktıkça	189
Dünkü Çocukla Bugünkünün Arasındaki Fark	190
Bir İhtiyaca Cevap Veren Masallar	192

Sokakta

Aktif Terbiye İdmanı	197
Asrımızın Bir Vafı: Boya ve Renk İsrafı.....	199
İçki, Kumar ve Küfür	204
Harfendaz ve Küfürbaz.....	206
Tereddi.....	209
Sırt Hamallığını Ancak İmar Hareketi Ortadan Kaldırabilir.....	211

Dilencilerden Dilenenler	213
Dilencilere Boykot	215
Bir Titizin Vakfı	217
“Muzaddı Taaffün” İhtiyacı	219
Lodos Hastalığı	221
“Hamam” ve Öteki Kelime Hakkında	223
Öksüren Şehir	230
Cumbalı Sultan	236
Kışın Yaz Saati	238
Yumruk ve Bıçak	240
“Chewing Gum” İptilâsına Doğru	242
Ecel – Kaza – Kader	249
Sokakta Talebe	257
Pırtılar Karşısında Heyecan	258
Tarihe Karışan Kılık	260
Kıyafette Şatafat	262
Sinemalar ve Şapkalar	268
Değişecek Kıyafetler	270
Defolası Bir Moda	272
Kadın Çorabının Yeni Düşmanı	278
Pantolon Dışı Gömlek Modası	280
Ayakkabı Bahsi	284

Kullanılmış Elbise	289
Kırvat	290
İş Kıyafeti – Şehir Kıyafeti	
Mefhumunu Kavramak Lâzım	291

Alışverişte

İğrençleşen Bir Kelime	295
Yan Gel de Keyfe Bak... ..	297
Sırtta Kürk, Elde Kömür.....	299
Eczacının Havanı	301
Dünya Ahkâmı	303
Alışverişler Komedişi	305
Vitrin Safası – Vitrin Cefası	312
Şehirlinin Bir Derdi ve Bir Keyfi.....	319
Teşbihte Hata	326
“Hayal Sukutu” Üzerine	328
Lâmba Şişesi – Kurşun Kalemi.....	335
Kaybolan Bir Anane	337
Meslek İcaplarına Uymak Lüzumu	339
Nevâ Efendi Usulü	341
Ticaret Ruhu-Esnaf Terbiyesi	343
Yıpratıcı Alışveriş	350

Kır Papatyaları Vesilesiyle	352
Esnaf Ahlâkı	356
Alışveriş Terbiyesi	357

Yolda, Trafikte

Tramvaylarda Gözeteceğimiz "Hoş Geçinme" Usulleri	361
Vapurlardaki Lüks Salon!	363
Uçak Yolculuğu	365
Yer Yolu – Gök Yolu	367
Bir Zamanın Gar Büfeleri Zevk Ehlinin	
Can Attıkları Yerlerdi	374
Otomobildekileri Seyrederken	376
Otomobil İstilâsına Doğru	378
Şehir İçinde Mazot	380
Şoförlerin Sıhhati	382
Motör Başı Azameti	384
Kısılası Sesler	386
Yol Durumumuz	392
İki Kıyafet Farkı	394
Çaresi Bulunur mu?	396
Şoför Kıyafeti	398
Yersiz Cümbüş	401
Yük	402
Trafik Meselesinin Halli Mahşer'e Kalacak!	403

Yazlıkta, Tatilde

T�hliteli Bir Mesele: Turizm, Korkunç Bir Tıp: Turist.....	407
“Yarı �ıplaklar” Medeniyeti.....	414
G�� Arabalarına Bakarken	416
Yazlıktan D�n��te Kışıkta D�����	418
Yazlı�a Gitmiyenlerin Psikolojisi	423
Yarının Yazlık Hayatı.....	425
Yazlı�a Gitme Sevdası.....	431
Otel ve Ev	438
Kendi Memleketlerini Gezip G�remiyenler �lkesi	440
Damlata�’a Hücum	444
Uludağ – T�r Da�ı.....	445
“Medenî Merak” Bir Milletin	
Umumî Vafı Haline Gelmelidir	446
Eskiden G�� İ�i Daha Düzenli idi	448
Bu �artlarla Gelin de Bir Karadeniz Turistik Seferi Yapın!	450
Parası D���� Olmanın Ruh� Ezası	452
Turisti Ka�ıran Kıyafet Tahdidi Değildir	454

Cemiyet Hayatı

El �pmek Hatası.....	459
Vaktile Mekteplerde Bir Ders Vardı: Ahlâk	461
XX. Asır, Boya Asrı	463
Modayı Deliler Yapar Ona Akıllılar Uyar.....	465

Telefon Başı Terbiyesi.....	471
“Telefon Kullanma” Dersi	473
İşkambil Kâğıdı Dağıtımı.....	475
“Dans” Yerine “Sûrat”	477
Zenginin Malı... Züğürdün Çenesi!	479
İçtimaî Bakımdan Kavun.....	485
Radyoyu Susturur Gibi.....	487
Davetler, Ziyafetler	489
Köy Yolunu Tutan Şişe?	491
Hikmeti Ne Ola?	493
Sünnet Ayları Sünnet Düğünleri.....	495
Düğünler ve Cenazeler	500
Cinayetler, Kazalar ve İstatistik.....	502
Bir Gecenin Beyliği	504
“Big Ben” Saati Çalarken.....	509
Basmakalıp Bulmacalar Aleyhinde.....	515
Taklitden Âdete Doğru	521
Eski ve Yeni Mezar Taşlarımız	523
Profesör Doktor – Üstad	525
Kitap Okuma Terbiyesi	527
Memura ve Memurda Güven	529
Servetler Savrulmadan Önce.....	531
Faziletsiz Zengin	537

Gece Hayatı	539
Kapalı Odada Rakı	541
Üç Teşekkür	543
Missouri Hikâyelerinden	545
Hacı Ağalar Dönüyor	547
Otel – Lokanta – Gazino – Bar	553
Eski ve Yeni Koltuklar	560
Çocuklarda “Kaynatma” İleti	567
Türbe Değil, Âbidedir	574
Pehlivanlıkta Mânevî Vasıflar	576
Eşkıyalık Âdabı	578
Bar Kızı ile Konsomasyon	580
Ferahlık Duyduk	582
Bir Oyunun Faydası	584
Dayak Faslı Hakkında	586
Dayağın Tadı	588
Kamp – Sanatoryum	589
Dost Sözleri	591
Bu Kadarına Mesağ Yoktur	593
Korkunçluk Rekoru	595
Balo Mevsiminin Derdi	597
Bir Facia Dolayısıyla	604
Münevverler ve Kasabalar	606

Andıklarımız – Anmadıklarımız.....	608
“Erostrad’lar” Mektebi	611
Baktığını Görmemek	614
Uzayan Dualar.....	617
“Klapperstein”.....	619
Kuvvet Kaynağı.....	622
Değerlendirme Müddeti.....	623
Unutturma Ananesi.....	624
Ziraat Madalyası.....	625
Leğen Örtüsü	626
Kâtibim Soğukluğu.....	627
İç Hizmet.....	628
Kanto	629
Kahvede Yatan.....	630
Temizlik – Kirlilik.....	631
Ahlâkta Rönesans.....	636
Kusur Neresinde?	637
Uymamazlık.....	638
Şatafat	639
Plâka.....	640
Yenilikler.....	641
Eğlence.....	643
Bayağılık	644
Sosyete.....	645

Benzerlik	646
Bu da Gececek	648
Leğen Örtüsü	649
Gül Kokuları Getiren Güzel Bir Haber	651
Para; Yutması Kolay, Hazmı Zor Bir Lokmadır	653
Bazı Hassasiyetleri Bizim Nesil İyi Anlar	655
Sinemaların Ucuzluğu Faydalı Bir Ucuzluk Değildir	657
Televizyondan Söz Açılmışken	659
İç Gidinin Kınalı Kekliği!	661
Bir Güne Sığan Çeşitli Orijinal Vakalar	663
Elbette Otorite Oraya da Girer	665
Yarının Ankarası'nı Bizden Önce Gören Bir Ermiş	667
Ölümün Pençesinden Yüz Kişiyi Kurtaran El	669
"Sende Bir Varsa, Bende de İki Var!"	671
Bir Uyanma ve Kalkınma Örneği	673
Ortaçağ'dan Gelen Bir Sesti Bu!	675

Keşifler, İcatlar, Fantaziler

"Um Ga, Ea, Mae A!"	679
Neden? Nasıl? Niçin? Her Şeyin Bir Sebebi Vardır,	
Bilir misiniz?	684
Beklenmesi Lâzımgelen İcat	691
Yeni Bir Keşif Hakkında	693
İlk Yeni Dünya	695

Yeraltı Faşizmi.....	697
Bunaklığa Karşı	699
Büyük İkramiyeyi Kazanan Şehir.....	701
Keşif ve İcat.....	706

Şundan Bundan

İnsan ve Fotoğraf.....	709
Hiçten Düşünceler.....	711
Bu Bir Hayal? Belki de İstikbal!.....	713
Sosyal, Kültürel ve Orijinal Vakıflar	720
Su Üzerine Paradokslar	726
Ampullerin Ölümü.....	733
Açılan Pencere.....	735
Temcit Pilâvı Gibi	737
Amerika Ormanlarında.....	744
Heykelli Mezarlıklar	746
Biraz Şundan, Biraz Bundan.....	748
Sap Derken	755
General de Gaulle'ün Zayiçesinde Neler Yazılı imiş?	760
Yayımlanmış Gündelik Hayat Yazıları	763
Kitaba Alınmayan Diğer Gündelik Hayat Yazıları.....	781

Memleket Yazıları 1938-1965

Edebiyat tarihi kitaplarında ve üzerine yapılan çalışmaların çoğunda Refik Halid Karay'la ilgili değerlendirmeler genellikle yazarlık kariyerinin ilk dönemi diyebileceğimiz 1908-1922 arasına yoğunlaşır. İkinci sürgünlük döneminde (1922-1938) Halep'te çıkan iki gazeteye yazdığı çok sayıda yazıya ulaşılabilmiş değildir; bu yazıların sadece *Bir Avuç Saçma* ve *Bir İçim Su* kitaplarında toplanmış küçük bir kısmına ulaşılabildiği için bu dönem halen araştırmacıların ciddi ilgisine muhtaç durumdadır.

Refik Halid'in yazarlık ve gazetecilik hayatının son ve en uzun dönemi, yani 1938 yılının Temmuz ayında yürürlüğe giren af kanunu sayesinde memlekete dönmesiyle başlayan dönem ise esasen romanları üzerinden değerlendirilir. "Muharrirlik" kimliğinin ayrılmaz bir parçasını oluşturan gazeteci ve fıkracı yanı büyük ölçüde ihmal edilmiştir. Halbuki Refik Halid geçimini sadece kalemiyle kazandığından, 1965'de ölene kadar *Tan*, *Akşam*, *Yeni İstanbul*, *Zafer* gibi dönemin en çok ses getiren gazete ve dergilerinde sayısız yazısı yayımlanmıştır. 1940'ların ilk yıllarında kitaplarına girme şansı bulmuş bazı yazılar hariç bunların çok büyük bir kısmı okurlarla buluşamamıştır.

Bu yüzden de Türkiye tarihinin bu belki de en hareketli döneminde memleketin geçirdiği siyasi, kültürel, kentsel dönüşümler konusunda Refik Halid'in neler düşündüğü, Osmanlı geçmişini nasıl değerlendirdiği ve hatırladığı, tek parti iktidarı sırasında ve demokrasinin tesis edilmeye çalışıldığı yıllarda memleket gündemine nasıl baktığı belirsiz kalmıştı.

Halen tam da bu konular üzerine bir kitap çalışmasını sürdüren Tuncay Birkan'ın editörlüğünde hazırladığımız **Memleket Yazıları 1938-1965** dizisinde işte bu boşluğu doldurmayı amaçlıyoruz. 18 kitap olarak planlanan bu dizide Refik Halid Karay'ın bu dönemdeki yazılarından İstanbul, Edebiyat, Hatıra, Tarih, Dil, Yemek, Doğa, Mizah, İç ve Dış Siyaset, Sanat gibi temalar etrafında yapılacak kapsamlı seçkiler ve ikisi gezi kitabı olmak üzere üç tefrikası yayımlanacak. Yayın tamamlandığında, *Memleket Hikâyeleri*'nin unutulmaz yazarının artık “Memleket Yazıları” ile de anılmaya başlayacağını umuyoruz.

Bu dizide yayımlanacak bütün kitaplarda Refik Halid'in kendi imlası büyük ölçüde korunacak, sadece günümüz okurlarının takip zorluğu çekmemeleri için özel isimlere gelen ekler kesme işaretiyle ayrılacak, bazı özel isimlerin imlası günümüze uyarlanacak, Refik Halid öyle yazmadığı halde uzun zamandır bitişik yazılan bazı kelimeler birleştirilecek (“hiçbir”, “birkaç”, “birdenbire”, “basmakalıp” gibi) ve Osmanlıcadan miras alınan, vurguları parantez içine alarak yapma uygulamasının yerine italik veya tırnak içinde yazma seçeneği kullanılacaktır: Örneğin “(Akşam) gazetesi” yerine “*Akşam* gazetesi”; “(Hakk-ı Sükut) hikâyesi” yerine “Hakk-ı Sükut” hikâyesi.

Önsöz

REFİK, HALİD BİR DE GEORG!

Hakan Kaynar

“**K**aray’ın kitapları hiç yerinde durmaz,” dedi arkadaşım. Kütüphanede çalışıyor. Üniversitemizde en çok ödev konusu olan yazarlarımızdan biriymiş. O öğrencilerin hangi bölümlerde olduğunu merak etmedim değil. Tahmini kolay: Tarih, edebiyat belki eğitim fakültesi (nasıl olsa birkaç kitabını lisede okutacaklar, mesleğe hazırlık). Hayır, bütün üniversite Karay’ı okusun demeyeceğim, korkmayın. Ama işte çemberin dışına çıkmadıkça gözlerimiz hep aynı şeyleri görecek. Refik Halid’in yanına bir “ve” koyup İstanbul, eserleri, yaşamı, geleneklerimiz vb. sözcükler yazacağız. Şimdi de Karay, sizlere Anadolu seyahatlerinde gördüklerini anlatacak. Araya girip birkaç şey de biz söyledikten sonra mikrofonu yeniden ona uzatacağız. Benim de kaderim bu aslında. Başkasının yazdıkları üzerine yazarken şu “tırnaklara”, tırnak içinde metnin sesini değiştiren *italik cümlelere* mecburum. Sanki başka bir dilde yazıyor da zamanı olmayan okura onun yazdıklarını özetler gibi çıkacak sesim.

Sanki okurdan daha zekiymişim de Karay'ın söylediklerini şerh edermiş gibi görüneceğim. Bütün bunlar kaçınılmaz. Ama söz, deneyeceğim. Kaçmay!

Kim olduğuna, ne yazdığına dair şüphesiz yüzlerce yazı yazılmıştır. Ama belki de onunla ilk defa bu kitapta karşılaşan birileri olur diye Refik Halid'e dair birkaç kelam etmek gerekir, edeceğim. Sırayla olmayacak belki bütün bunlar ama şunları soruyorum ilerleyen sayfalarda: Nasıl yazıyordu, yazmakla olan ilişkisi yazdıklarını nasıl etkiliyordu? Sonra birdenbire değişecek her şey, başka coğrafyalara gideceğiz, Georg'u da alıp geleceğiz. Oyuna katılmak isteyenler sabredebilir; diğerleri hemen kitabı karıştırıp öğrenebilir kim olduğunu. Sonunda Refik Halid'i başka türlü okumayı öne-receğim. Bakmayın öyle gür çıktığına sesimin. Siz okumaya başlayın diye bitiriyorum yazıyı. Tedirginim.

I. Karay'ın Aynaları!

Refik Halid Karay'ın referansı kendisidir. Bunu iki açıdan söylüyorum: Bir, yazarken başkalarına çok sık atıfta bulunmaz, bulunsa bile muhtemeldir ki yazının onu götürdüğü yerde kitap raflarına değil hafızasına uzanır; iki, doğruya, iyiye, güzele dair değerlendirmelerinde kendi yaşadıklarından hareket eder. Bu ikincisini biraz açayım. Refik Halid iyi bir yazarı, gazeteciyi, babayı tarif ederken kendisini anlatır, başkasını değil. Biri eski diğer yeni iki arkadaşı, meslektaşı Vâ-Nû ve Refi Cevat Ulunay hakkındaki övgü dolu bir yazı kaleme alır. Ama satır aralarında Refik Halid'in kendisi saklıdır: *“İkisi de yüksek aile evlâdı, lâkin kabuklarından sıyrılmayı*

bilen afacan İstanbul çocuklarıdır, maziyi bütün âdet ve ananeleriyle, hali bütün kıymet ve eksiklikleriyle gayet yakından, özünden bilirler."¹ Geçmişle tatminkâr bir ilişki kuran afacan İstanbullular. Tekrarla vurguluyorum. Çünkü aynı değerlendirmeyi Karay için "(...) benim kadar kendisini tanıyan enderdir," diyen Rıza Tevfik de yapar. "Aziz Feylesof"u arkadaşını şöyle hatırlıyor: "... şahsen şirin ve zeki bir İstanbul çocuğu olduğu için vukuâtın cereyanında hatta o vukuatta başlıca âmil olan eşhâsin yüzlerinin çizgilerinde ve tavırlarında en tuhaf ve en gülünç olan cihetlerini bir hamlede görecektik kadar fitrî ve mizahî bir sezişe malik"ti.² Anlaşılan o ki hem Refik Halid hem Rıza Tevfik için "İstanbul çocuğu" olmak önemli. Yazarın, gazetecinin veya sanatçının diyelim kabiliyetleriyle onu yetiştiren mekân arasında bir bağlantı kurar, belki de bu yolla hemşerileri olduğu için kendilerine de bir pay çıkarırlar.

Ancak Refik Halid, Vâ-Nû ile Ulunay'ı sadece hemşerileri olduğu için sevmez. Başka hünerleri de vardır. "*İkisi de kültür ehlidirler; iyi, devamlı ve çok okumuşlardır (...).*"³ Refik Halid de iyi, devamlı ve çok okumuştur. Yenilerle eskiler arasında gereksiz bir karşılaştırma yapan çağdaş gençlere hitaben "*Kırk senedir, hem onları, hem bunları asıllarından okurum*"⁴ diye yazar. Kim mi bunlar? Gençlerin diğerlerine tercih ettiği Proust, Valéry, Claudel, Stendhal ve diğerleri V. Hugo, Lamartine, Loti, Taine gibi isimler. Karay'ın Fran-

1 Refik Halid, "İki Rind Meslekdaş", *Bu Gazeteciler*, hzl. Tuncay Birkan, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 50.

2 Rıza Tevfik, *Biraz da Ben Konuşayım*, hzl. Abdullah Uçman, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 154.

3 Refik Halid Karay, age., s. 50.

4 Refik Halid Karay, "'Snobizm' Bir İlim Değildir", *Edebiyatı Öldüren Rejim*, hzl. Tuncay Birkan, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 61.

sızcaya hâkimiyetinin nedeni Vâ-Nû ve Ulunay'dan farklı değildir: “İkisi de Galatasaray Sultanisi talebesindendir. Şark ile Garb’ın kavuşağında terbiye görmüşlerdir; ecnebi dilleri öğrenmişlerdir; kendi dillerinde de klâsik tahlil yaptıkları için Arabî ve Fârisîye de vâkıftırlar.”⁵ Karay da o kavşaktadır. Rıza Tevfik’e gönderdiği mektubunda –ki mektup herhangi bir makaleye göre çok daha kendiliğinden bir pratiğe sahiptir– o kavşaktan aldığı terbiyeyi gösterir, göstermek gibi derdi olmadan. Önce, “babamız” dediği heccâv divan şairi Sururi’den ve onun çağdaşı Vehbi’den alıntılar yapar, sonra devam eder: “Her ne ise Sururî’yi bırakalım. Son mektubunu okuduktan sonra *Revu du deux Mondes*’larda Henry Bordeaux’nun tarih-nüvis Michaud’ya dair bir etüdünü okuyordum.”⁶ Şimdi burada duralım. Refik Halid’in bu okuma deneyiminde dikkatini belirleyenin kendisi ve yaşadıkları olduğunu göreceğiz çünkü. Nasıl iki başka yazar hakkında, Vâ-Nû ile Ulunay hakkında yazarken otobiyografisi metne karışıyor ve bu iki adam bir aynaya dönüşüyorsa okuma deneyiminde de bir benzeri yaşanır. Lübnan’dan yazıyor mektubu. Tarih 5 Temmuz 1927. Okuduklarından aklında kalan ve muhatabına aktardığı ayrıntı kendisi gibi sürgün hayatına mahkûm olmuş biriyle ilgilidir: Michaud, Fransız İhtilali’nde kralcı olduğu iddiasıyla ölüme mahkûm edilmiş ve canını kurtarmak için çözümü ülkesinden kaçmakta bulmuştur. Refik Halid, sürgünde olduğu Lübnan’dan kendisi gibi bu kadere mahkûm yüz

5 Refik Halid Karay, “İki Rind Meslekdaş”, *Bu Gazeteciler*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 50-51.

6 Refik Halid, “Sevgili Üstadım” diye başlayan “Cünye (Lübnan) 5 Temmuz 1927” yer ve tarihli mektup. *Aziz Feylesofum, Refik Halid’den Rıza Tevfik’e Mektuplar*, hzl. Abdullah Uçman, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014, s. 30.

elli kişiden bir başkası olan Rıza Tevfik'e yazmaktadır bu mektubu, hatırlayalım. Michaud'nun şiirinden bir parçayı mektuba geçirir. 1938'e daha 11 yıl var. Sürgün yıllarının henüz başında. Umutsuzluğu ağır, öfkesi taze, sitemi yoğun. Eğer bir gün "affedilerek" memlekete dönerse, "*Beni affeden kanununuz bana ezâ veriyor*" demek istemektedir.⁷ Bunu kime söylemek istediği aşikâr. Michaud'da kendini görmektedir Refik Halid. Dikkatini tetikleyen kendi hikâyesidir. Kime baksa kendini görür. Rita Felski romanların okurları adeta bir prizmaya dönen kahramanları üzerinden kendilerine bakmayı teşvik ettiğini söyler.⁸ Karay küçük yaşından beri okuyarak sanki bu alışkanlığı kazanmıştır. Sadece roman kahramanları değil onayladığı bütün başka yaşamların içinde ona çevrilmiş bir ayna bulur.

Gönüllü veya gönülsüz yolculukların, başka diyarlar da yabancı olmanın insana çok şey kattığını bilir. Vâ-Nû ile Ulunay'ı överken bu ikisinin yaptığı seyahatlere vurgu yapar, "(...) çok gezip dolaşmışlardır": "*Onlar için memleketimiz Kaf Dağı arkasındaki hayalî belde ve Avrupa, hileli gölgelerini sinemada seyrettiğimiz kabataslak ülke değildir. Gerek yurdumuzu, gerek yabancı diyarları –elde asâ, sırtta aba, ayakta çarık– ikisi de künhüne, sırrına varmak isteyen seyyah dervişler gibi köy köy, kasaba kasaba hayat değişikliklerinin her türlü süne uğrıya alışa, em'an gözüyle gezmişler, içinden tanımışlardır...*" Refik Halid de gezgindir. Mezun olmadan son senesinde terk etmiştir Gala-

7 a.g. mektup, s. 27-35.

8 Rita Felski, *Edebiyat Ne İşe Yarar*, çev. Emine Ayhan, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 70.

tasaray Lisesi'ni. Memurluğa başlamış, bir yandan da Hukuk Fakültesi'ne kaydolmuştur. Ne var ki “*fıtratı*” onu “*bu kuyudattan sıyrılmış mektebi de, memuriyeti de bırakarak Anadolu'ya seyahate*” çıkmıştır. Liseden arkadaşı olduğundan belki de onu Rıza Tevfik kadar iyi tanıyan biri, İsmail Hikmet yazar bunları: “*Refik bütün feyz-i tahririni, kudret-i edebiyesini gezip dolaştığı o yeşil Bursa'nın nazar-nüvaz güzelliklerinden, Ankara'nın, İzmir'in, Tire ve Manisa'nın dağlarından toplamış, bir nesice-i sanat yapmıştır. Refik yalnız Anadolu seyahati ile kalmamış, bu saf fakat iptidai ülkelerde keşfedip çıkardığı samimi (sincère) tabii (natürel) bedialara Avrupa'nın sinai ve bedii (esthétique) nefiselerinden de numuneler katmak arzusuyla bir küçük seyahat de Avrupa'ya yapmıştı. Bu kısacık seyahatin de Refik'in halet-i zihniyesi üzerinde derin tesirleri olmuştur.*”⁹ Hayatı boyunca uzun yolculuklar yapmasa da Batı'yla olan ilişkisini sürdürür Refik Halid. Avrupa basınıni takip eder sürekli. Edebiyatını okur.

II. İstanbul Çocuğu

Yukarıda ismi geçen bazılarının diğerleri hakkında pozitif bir özellik olarak vurguladığı her nokta “arada” olmakta kesişir. Galatasaray Lisesi'nde okumuşlardır, Batı edebiyatını bilirler; ama klasik edebiyata da vakıftırlar dolayısıyla Doğudillerine aşına. Batı ülkelerini gezmişlerdir, üzerine konuştukları ülkeleri bilirler, ama Anadolu'ya da şefkâtli bir merak duyarlar. Bir de İstanbulludurlar: Doğuy'la Batı'nın arasında.

Belki Rıza Tevfik'in Refik Halid, onun da Vâ-Nû ve Ulu-

9 İsmail Hikmet Ertaylan, *Türk Edebiyatı Tarihi I-V*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2011, s. 915.

nay hakkında bir övgü vesilesi olarak kullandıkları İstanbul çocuğu olmanın anlamı üzerine durmalıyız. Refik'in referansı bu sefer Halid olsun. Refik Şehzadebaşı'nda oturuyor; Halid Beyoğlu'nda eğleniyor. *"Nerede Kafeşantan dönüşü Yani Lokantası'nda sûpe etmediği marifet sayan züppe, nerede Şehzadebaşı avlusuna saparak karanlıklara karışan çamurlu gölge?"* Gölge de züppe de Karay'ın kendisidir. Sonrasında *"şifasını Anadolu kasabalarında"* bulduğu *"o Beyoğlu hastahğı"*na tutulduğu yıllarını hatırlar. İstanbul'un iki uzak semti arasındaki yolculuklarını ve yolculuklar boyunca bulunduğu adresin aksine doğru dalgalanan duygularını hatırlar. Halid, barlarda şampanya açtırmış, lokantada hususi odalardan birini ayırtıp başkalarına ziyafet çekmiş, *"zigan orkestrasına havalar ısmarlayıp"* kulağının *"dibinde keman"* çaldırmış, yarı tanıdığı "bir sürü kadın erkeği arabalara doldurup Bulgar Çarşısı'nda mahut otele götürmüş"tür. Ama eğer vakit çok geç değilse ve otele gitmek zorunda kalacak kadar içmediyse Refik, eve döner. Şehzadebaşı'ndaki konağın yolunda, *"Beyazıt Meydanı'nı tek başına"* geçerken *"cinayet romanlarındaki merak uyandırıcı 'meçhul şahıs'lara yahut ebe aramağa giden kocalara"* benzer. Refik, eve her döndüğünde yaşadığı maceralardan pişman olur. Ertesi gün akşam olup da *"şehrin bu kısmı"* dediği İstanbul hüzne boğulup uyuduğundaysa Halid uyanır, *"evinden sıvışıp öte tarafa, ışığa, kalabalığa, kadına, müziğe, sefahate, kısacası gece hayatına"* koşar. Karay'ın kendi gençliğine koyduğu teşhis bir bakıma İstanbul için de geçerlidir: *"tek şahısta iki ayrı şahsiyet geçirmeye mahkûm bir 'schizoprenia' hastası..."* İstanbul çocuklarıysa bu hastalıktan nasiplerini alanlara denir herhalde.

Şehir bazen birbiriyle çakışan o kadar fazla ikilik üretir

ki, zihin orada sürekli Batı, sokak, ışık, yeni, yabancı, düşman ile Doğu, ev, karanlık, eski, yerli, dost gibi kutuplar arasında gidip gelir. Üstelik bu yolculuk İstanbullu için gündelik bir deneyimdir. Peyami Safa'nın edebiyatının ve düşünce dünyasının sıkıştığı güzergâhların benzerleri (Fatih-Harbiye, Üsküdar-Moda) bütün İstanbul çocukları için geçerlidir. O çocuklar sürekli, her gün karşılaşmaya mecbur belki bu yüzden de karşılaştırmaya eğilimlidir. Refik Halid'in zihni de sürekli bu ikiliklerden beslenir. Buradakini oradakiyle, İstanbul'dakini Paris'tekiyle, şimdikini dünküyle karşılaştırır. Ancak karşılaşmalar nasıl tesadüfiyse, karşılaştırmalar da o kadar değişkendir. Bazen eskiyi sever bazen yeniyi. "Karanlığın Fazileti"nde karartma gecelerinin karanlığında bulduğu huzuru ballandırır, "Ampullerin Ölümü"nde mübalağa sosuna yatırdığı iki ampulden sanat eseri çıkarır. Bir Boğaziçi vapur seferinde denizin iki kıyısındaki yeni Cihangir'le eski Salacak'ı karşılaştırır; Cihangir: "...modern apartmanlarla, sözüm ona modern tarzda süslüdür, hatta süslü püslüdür"; Salacak: "dedelerimizden kalma, yarı harap, çoğu boyasız tahta evlerle, hemen hemen olduğu gibi duruyor". Sonra da her ikisinden hangisinin İstanbul'a daha yakıştığını sorar, cevabını kendisi verecektir: "Üsküdar tarafı, Cihangir'in yeni şeklinden çok, pek çok güzeldir; gözü rahatsız edecek hiçbir ciheti, aşkınlığı taşkınlığı, haksızlığı yoktur."¹⁰ Oysa bir başka yazısında yeniyi eskinin birlikteliğinden rahatsız olmadığını söylerken eskinin değil yeninin yanında olduğunu söyler. "Uzun ve mutaassıp bir modernizm hummasından sonra şimdi de –reak-

10 Refik Halid Karay, "İki Semte Uzaktan Bakış", *Hep İstanbul*, İzl. Tuncay Birkan, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 91.

siyonu olsa gerek– bizi bir eskicilik merakı sardı.”¹¹ Bu merakın sardığı hemşerilerinden birini yazıyla çizdiği o karikatürlerden birinde şöyle konuşturur: “*Sakın köşedeki taşı yerinden kaldırmayınız; saraya gittiği sırada Baki’nin atı onun üzerine basmış, sürmüş, fakat şaire bir şey olmamıştı. Tarihi ve edebi kıymeti vardır.*”¹² Bu satırları yazdığı sene 1941’dir. Karay tam 16 sene süren ayrılıktan sonra İstanbul’a 1938’de dönmüştü. Oysa memlekete (18 Temmuz’da kavuşacaktır) dönüş yoluna çıkarken yazdığı şu satırlarda başka bir duygu vardır: “*Beyazıt Kulesi’nin tepesindeki parmaklığı da görüyorum, hatta esmer, lekeli tarafını da....*”¹³ “İstanbul’u görüyorum” başlıklı bu yazıda Karay uzun süre görmediği ama fotoğraf fotoğraf hatırladığı İstanbul albümünü paylaşır okurlarıyla. Albümde şehrin camileri, köprüleri de vardır ama sadece Karay’ın hatırladığı ayrıntılar da. Belki Baki’nin atı bastı diye değil ama bizi ilk kez okula götüren dedemiz yorgun yaşlılığında nefes almak için o taşa oturdu desek, yasımızı anlayışla karşılardı Karay. Karşılar mıydı? Emin değilim. Onun dedesi de aynı taşa oturduysa, kesin!

III. Karay’ın Pabuçları

Tuncay Birkan, Karay’ın İstanbul’la ilgili yazılarını bir araya getirdiği cilde yazdığı sunuşta “*Menderes’in genellikle şehircilik çevrelerinde hep bir Vandalizm örneği olarak anılagelmiş imar hamlelerine Refik Halid’in (...) destek vermiş olmasına*

11 Refik Halid Karay, “Çağlayan Köşkü’ne Gidemiyen Yollar”, *Hep İstanbul*, s. 62.

12 age., s. 63.

13 Refik Halid Karay, “İstanbul’u Görüyorum”, *Hep İstanbul*, s. 45.

şaşabilecek...” okurlarla Karay’ın arasına girer, bu desteğin açıklamasını yapmayı dener: “Ankara’dan alınan intikam hissi”ni unutmaz, Karay’ı memnun eden İstanbul’un “mezbelelikten kurtulma”sını sağlayan “başbakan düzeyinde” bir ilgidir. Birkan “sanılacağına aksine” Refik Halid’in eski merakı olmadığını da ekler; onun da çoğu dönem ismi gibi “modernist ve kalkınmacı” bir yanı vardır. Oysa bütün bunlar bana Tuncay Birkan’ı kırmamak adına telaffuzundan imtina ettiğim bir sözcüğü çağrıştırıyor: tutarsızlık. Karay bir yazısında örneğin Babıali binasının –o içerdiği tarihle ve elbette ismiyle ne azametli bir yapıdır– valilikçe kullanılmasına içerlediğinden ya bir müzeye çevrilmesini çevrilmeyecekse de tarihin orada görünmez kılındığı için yıkılıp ondan kalacak yerin parka çevrilmesini önerir. Ama aynı Karay müzelerden haz etmez, onlardaki düzeni sevmez; oradaki “zoraki tertip ve aslındaki dekora” uzaklık, “ne derece meraklı olsalar da” insanları herhangi bir müzeden “memnuniyetsizlikle çıkarır”.¹⁴ Baki’nin atı üzerine bastı diye taşlar yerinden kaldırılmasın diyorlar diye zamanın mekâna zulmüne içerleyenleri karikatürize ederken bir başka yazısında ünlü şairlerin mezarlarının korunması gerektiğinden bahseder.

Bu kitaptaki yazıların birinde (Zenginin Malı) “Sakın yakma, yıkma, hattâ satma! Eskiye muhafaza edemiyen bir şehrin şahsiyeti kalmaz. Şehir, daima biri yıkılıp yerine baştan başa yenisi kurulan sinema dekoru, bir dekor şehri değildir” diyen Refik’tir. Halid’sse önce “Hayalimdeki İstanbul” der, boğazın her iki

14 Refik Halid Karay, “Şehir İçi Gezintileri”, *Hep İstanbul*, s. 270.

yakasında kıyıya paralel yollar açar, Tophane’den Beşiktaş’a camiler ve saraylar dışında ne varsa yıkar. Böylelikle mekân-sal anlamda geçmiş sadece büyük harfli Tarih’e dönüşür. Yıllar sonra Menderes imarı başladığında bu yazısını çekme-cesinden çıkarıp okur; isabetli görüşüyle övünür, sevinir: Ha-yalleri gerçekleşmiştir. Oysa hatırlamakta mekânın önemini bilir: “...Fransızca tâbirile ‘Notion des lieux’ denilen yer bulma hassası ve yer hafızası bende eskiden beri ve hâlâ işlektir.”¹⁵ Bunu Beyoğlu’nda bir muayenehaneye gittikten birkaç gün sonra zihninde canlanan ışıkla düşünür. O gün fark etmediği, ta-nımadığı o yere 37 yıl öncesinde gitmiştir; “O bina –Meşruiye-tin ilk günlerinde– Serveti Fünun matbaasıydı, oturduğum oda ise Fecriâti’nin toplandığı yerdı.”¹⁶ Yukarıda bahsi geçen “Beyoğlu Hastalığı” yazısınaysa yeni açılmış yollardan otomobille gi-derken karşısına çıkan manzaranın ilhamıyla başlar. “Moder-nist ve kalkınmacı” bakış: “Bu yollar şimdi eğri büğrü, delik deşik, çamurlu değildir; hele bulvara girince Gazi Köprüsü’ne yağ gibi kayılıyor. Köprü ise genişliği, derinliği, sıra ışıkları ve puslu hava-sile insana uzaktan Şanzelize’nin sabaha karşı aldığı تنها, güzel manzarayı andırıyor.” Bunlar, Beyazıt-Şehzadebaşı-Atatürk Bulvarı’ndan Beyoğlu’na giderken gördükleridir. Gider-ken değil de evine dönerken karşısına çıkan manzara, yani İstanbul’un sadece kubbe ve minarelerden değil binlerce çatıdan oluşan malum silueti onu geçmişe ama silüeteki-nin tam karşısına götürür: “Fakat eve bu yoldan dönüş, beynimi faz-la işlettiğinden beni yoruyor. Hâtıralarımın hücumu altında buna-lır gibi oluyorum. Zira çocukluğumun tamamı ve gençliğimin bir

15 Refik Halid Karay, “Unutulan Yerler”, *Hep İstanbul*, s. 246.

16 age., s. 245.

kısmı oralarda geçmişti. Beyoğlu'na oralardan geçerek giderdim.”¹⁷
İstanbul'dur bu, yazara pabucunu ters giydirir!

IV. İvırla Zıvırın Hazinesi

Şehir sakinleriyle ve sakinlerinin değişik halleriyle o kadar farklı ilişkiler kurar ki, orada sevmekle sevmemek, hatırlamakla unutmak arasında sürekli bir gelgit yaşanır. Şehrin, şehri yönetenlerin, şehir sakinlerinin değişimlerinin üst üste bindiği bir zeminde herhalde bir yerlerden tutmak herkes için imkânsızdır, Karay müstesna değil! Ancak Karay'ın şanssızlığı sürekli yazmasıdır. Yazıyla kurduğu ilişkinin kendine has koşulları nedeniyle neredeyse 1938'den 1958'e kadar sürekli ama sürekli yazmıştır. Çünkü para kazanmak zorundadır. Elinizde sadece birini tuttuğunuz şu serideki yazıların hangi gazetelerde ve ne sıklıkla yayımlandığına bakarsanız yazarın bir makine gibi çalıştığını göreceksiniz. Yazılarının neredeyse hepsinde Karay'ın düşünceleri, duyguları, yargıları vardır. Dolayısıyla onun gibi yapıp eğer kendimizi kerteriz alıp yaşadıklarımızı düşünürsek kimi, hangi düşünceyi ne kadar tuttuğumuzu, tutarlı kalabildiğimizi bilemeyiz. Çünkü hiçbirimiz, onun kadar çok yazmadık, onun kadar kendimizi başkalarına açmadık.

Hayatı boyunca yazarak düşünmüştür. Elinizde tuttuğunuz bu kalın cilt 18 kitaplık bir serinin parçası. Yazıyla hemhal olanların, yazmanın zorluğunu hissedenlerin imrenerek

17 Refik Halid, “Beyoğlu Hastalığı”, *Pek İyi Hatırlarım*, hzl. Tuncay Birkan, İnkılâp Kitabevi, 2014, s. 429.

baktığı bir külliyyat bu. Bir insan onca roman ve hikâyenin yanına bir de on sekiz cilde sığacak bunca yazıyı bir ömre nasıl sığdırır? Refik Halid'in daha önce yayımlanan kitaplarıyla birlikte bütün külliyyatı sosyal bilimlere birçok imkân sunuyor. Elimizdeki hazine şudur: 20 roman, 4 hikâye, 13 fıkra, 2 anı, 1 oyun. Bunlara bir de daha sonra araştırmacılar tarafından derlenen gazete yazılarını ekleyince, elinizde tuttuğunuz bu serinin de tamamlanmasıyla başlığının altında Refik Halid Karay yazan kitap sayısı 80'i aşacak. Bütün bu külliyyatın sahibinin yaşadığı coğrafyayı ve zaman dilimini düşünelim şimdi. 1888'de doğmuş 1965'te ölmüş; haliyle büyük harfli tarihin mutlakiyet, meşrutiyet, cumhuriyet, tek parti, çok parti, demokrasi, darbe, Balkan ve Kurtuluş ile birinci ve ikinci dünya savaşları gibi ana başlıklarına şahitlik etmiş bir isim. Zamanla mekân arasındaki ilişki memleketin her yanında senkronize olmadığından şüphesiz şahitliği ömrüyle de sınırlı değil. Zira bugünkü hayatımız düşünüldüğünde bize en az Hititler kadar uzak 1910'ların Anadolu'su'nda yaşamış, Sinop'ta, Çorum'da, Ankara'da ve Bilecik'te bulunmuş. Sonrasında ise imparatorluktan cumhuriyete geçip bağımsızlaşan bir ülkede değil de imparatorluktan geriye kalıp Batılıların sömürgeci ilgisine maruz kalan coğrafyanın iki önemli şehrinde bulunmuş: Halep ve Beyrut'ta. Ama sürgünde geçirdiği yirmi yıl dışında hep İstanbul'da. Bütün bu yıllar boyunca yazan Karay, zamanın ve mekânın bir yazarın zihnine nasıl girdiğini, duygularını ve üslubunu nasıl etkilediğini sormamızı sağlar. Ama yazıyla kurduğu harbî ilişkinin yanında Karay'ın biyografisi onda bir başka hazineyi de ortaya çıkarabilir. Biraz bunlar üzerinde duralım.

V. Havuçlu Muhalefet

Karay, muhaliftir. Genellikle, diyelim. İskender'den ih-san diye gölgesini çekmesini isteyen Diyojen gibi siyasi gündemin dışında kalır. Gazeteciliğe başlangıcında yazdıkları bütün hayatını etkilemiştir sanki, Rıza Tevfik'in saptamasıdır: *"İlk yazı yazmağa başladığı zaman gayet fedakârane ve cesurane hareket ederek İttihad ve Terakki'nin, yani zamanenin, sözüm ona, büyük adamlarını oldukça hırpalamış ve hususiyetlerini mizahi bir şekilde iyi temsil etmeğe muvaffak olmuştu. Ondan dolayı da birçok muhaliflerden ziyade gayızlarına hedef oldu. Çünkü haklı istihza kadar müstebitleri kızdıran ve çıldırtan hiçbir kuvvet yoktur."*¹⁸ Bundan sonra hayatı sürgünlerle geçer Karay'ın. Önce Anadolu'da. Sonra ülkede rejim değişir. Karay yine sürgündedir. Rıza Tevfik'e Cünye'de genç yaşta geçirdiği sıkıntıları anlatır önce, *"burada"* der *"on para kazanamam"*. Rıza Tevfik'den değil sadece yıllar önce afla dönersem bu bana eza veriyor diyen kendisinden de izin istemiştir sanki: *"Ben bütün ömrümü bu suretle geçirecek kadar metanetli değilim. Herkes senin gibi olamaz. Onun için ben memlekete dönüyorum, ne yapayım?"*¹⁹ Memlekete döndüğünde ise para kazanmak için yapabileceği tek işi yapar, yazar. Ama sanki ondan yıllar sonra yazan şairin dediği gibi yaşadıklarından bir şeyler öğrenmiştir, cebinde revolver değil kalemi vardır. Ve eskiden olduğu gibi ucu sivri değildir. Ya da öyle görünür. Çünkü dediğim gibi İskender'in gölgesinin dışında kalan "ıvır zıvır" meselelerle ilgilenir, suya sabuna dokunmaz. Ama bu

¹⁸ Rıza Tevfik, age., s. 155.

¹⁹ age., s. 155.

bile aslına bakılırsa bir muhalefettir. Levent Cantek fark eder bunu: *“Herkes itişerek birbirine saydınırken bir adam, üstelik siyaseti bilen bir adam size kereviz salatasını anlatıyorsa, o adam muhalefet ediyordur.”*²⁰ Karay, siyasetten uzak bir yerde yoğurdu üfler, ama eğer etrafında olup bitenlere gözümüzü açarsak o nefes ışığa dönüşür. Karay’ın bazı yazıları dümdüz okunmadığında başka anlamlara açılır. Cantek buna işaret eder; Tuncay Birkan örneğini verir. Karay, “Baş Muharrirliğin Yeni Tarzı” isimli yazısında başmuharrirliğin artık dış politikayı takipçilikle beslendiğini söylemektedir. Olanı biteni en kısa, en özet haliyle aktarmaya ve bu nedenle de edebiyatla bağını koparmış bir uzmanlık alanına döndüğünü söyler. Birkan, *“olumlayıcı bir tonlaması olan bu yazının içerdiği örtük eleştiriyi”* daha sonra yayımlanan bir başkasıyla karşılaştırarak görür, gösterir: İç politikaya bulaşıp kendisini riske atmak istemeyenlerin can simidi gibidir dış politika. Üstelik bunu yapmak, Karay’a göre: *“...yerli ve ecnebi gazetelere biraz göz gezdirdin, ajansları yarım yamalak okudun, hele yabancı dillerden az çok radyo dinledin mi tereyağından kıl çeker gibi”* kolaydır.²¹ Haliyle Karay’ı okurken durup düşünmeli, çünkü o *“okur yazar ehline başka bir pencere açar”*, onlardan *“yaptığı göndermeyi fark etmelerini ister.”*²² Şimdi bir örnek üzerinden pencereyi açmak ve Karay’ın söylediklerine kısaca bakmak istiyorum.

20 Levent Cantek, “Ben Muhalifim”, *Bu Gazeteciler*, hzl. Tuncay Birkan, İnkılâp Kitabevi, 2014, s. 17.

21 Tuncay Birkan, “Muhalif Gazeteciler, Muvafık Gazeteciler”, *Bu Gazeteciler*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2014, 29. Karay’ın alıntılanan yazıları aynı kitabın içinde “Baş Muharrirliğin Yeni Tarzı”, s. 58-59 ve “Böylesi Nerede”, s. 74-75.

22 Levent Cantek, “Ben Muhalifim”, s. 7.

VI. Karay ve “Subli-minimalism (!)”

Bu kitapta rastlayacağınız yazılardan biri “Alışverişler Komedi’si”. Eğer kendinizi sözcüklere bırakır ve onların sizi götürdüğü birincil anlama yönelirseniz, işte yine o eğlenceli yazılardan biri daha, diyebilirsiniz. Ancak ipucunu hemen yazının başında verir: *“Acaba benden demokrasi hakkında bir yazı bekleyen var mı?”* Hemen sonra, eğer varsa bu yazacaklarımı okumasın, der gibidir.

“Sofraya her sahanda patlıcanlı bir yemek konan evdeki misafirin nihayet çileden çıkarak hizmetçiye ‘aman kızım, bana bir su ver ama patlıcansız olsun!’ demesi gibi demokrasili makale, fıkra, ajans, radyo haberi ve nutuk okuyup dinlemekten gerçek demokratlara bile gına geldi.” Sonraki satırlarda ısınma hareketlerine başlar. Bu sözcük, demokrasi, artık herkesin ağzındadır, yarın demokrat berber salonu veya lokantası görme ihtimalinden korktuğunu söyler, hatta bu isme bir lostra salonunun tabelasında rastlarsa üzülecektir. Çünkü lostra salonlarındaki *“vaziyet demokrasiye hiç uymaz.”* Buradan sonrası fotoğraflar. Ayakkabı boyatma biçimlerimiz. Oturarak boyatanla ayakta boyatanın farkları. Her ne kadar yazıya başlarken bu konuda yazmayacağım dese de, yarınki demokrat partililere bir tavsiye vermekten de kendini alamaz; üyelerini ayakkabı boyatma biçimlerine göre seçmelerini salık verir. Kriteri nettir: *“Öz demokrat kundurasını kendi boyar.”* Bu bahis biraz daha devam ettikten sonra yazının yatağı değişir. Başlarken verdiği sözü tutmadığının farkına vardığını söyler Karay. Biteviye duymak-

tan bıktığı sözcüğü tekrarlamaktadır. Gerçi yazı değil, konuşma der. Konuşur gibi yazdığı için, okurken onu duyduğumuz için yapar bunu. Her şeyin farkındadır aslında. Neyse ona sonra geleceğim. Bahsi değiştireceğim der, “patlıcansız su” fıkrasına uymamıştır ya, bahse patlıcanla devam edecektir. (Kurgu mu bu yoksa çağrışımsal döngü mü?) Bundan sonrasında alışveriş sahnelerini görürüz. Patlıcanı nasıl seçeriz (mıncıklayarak), pırasayı (bakarak) ama lahana seçerken iki elimizle sıkar “kütürdetiriz”, kabakları seyreder renklerinden tazeliğini biliriz, karpuzu sallar, hoplatır, çatırdatırız, kavunun gerisini yoklayıp koklarız. Balıklarınsa başını koklar, tavuklarınsa parmağımızla “ard taraflarını” yoklarız. Ama bütün bu özene rağmen aldığımız karpuz kof, balık kokmuş çıkar. Bu konuda en kötüsü istakozdur. Çünkü etiyle boyutu arasında bir oran yoktur. *“Acemi alıcıya bazan beher gram eti bir liraya”* mal olur. Bunlardan geçer Karay, sigaralar da artık seçiliyor der. Hatta satıcı sizin için her paketi eliyle yoklar, sallar, kulağına dayar, dinler, ne duyduysa artık sevinir, buldum diye size paketlerden birini verir. Eve gelip iki duman çekince bütün o pozların boşuna olduğu anlaşılır. Bu alışveriş sahnelerini uzun uzadıya anlattıktan sonra kendisine döner. O öyle bıçak ucuyla satıcıların kendisine bir dirhem pastırma veya peynir vermesinden hoşlanmaz, verileni yemez, çünkü *“vakitsiz yenen o miniminicik lokmacık bütün hazmı bozar, akşam iştahını keser; ayrıca saatlerce size ağzınızda çirileşip koku bayat, ekşi bir tat taşır.”* Sonra bazılarının doğuştan alışverişçi olduğunu ve seçerken *“âdeti cinsi bir zevk”* duyduklarını hatırlatarak bitirir. Ama sona koyduğu şu cümleyle pazar sahneleri arasında gülerek gezen bizleri uyandırır: *“Konuşmamı ‘demok-*

rasi-demokratik-demokrat' kelimelerini tekrar kullanmadan bitirebilmek için burada kesivereceğim.” Akşam gazetesinin sayfalarında yapar bu konuşmayı, tarih: 30 Eylül 1945. Tek partili hayatın sonunu “müjdeleyen” iki olayın üzerinden çok geçmemiştir. Sekiz gün önce gazeteler Nuri Demirağ’ın başkanı olduğu Milli Kalkınma Partisi’nin kurulduğunu yazar. Çok değil, daha o yaz başında meclise sunulan “DörtlÜ Takrir”in altında imzası bulunanların CHP’den tasfiyesi başlamıştır. Celal Bayar, Refik Halid’in yazısından iki gün önce, 28 Eylül’de istifa etmiştir. Dolayısıyla eğer Karay’ın yazısını elinizdeki kiptan çıkarıp yayımlandığı gazeteye tekrar koyarsak bütün bu gelişmelerle birlikte bütün anlamlar kayar, mizah imaya dönüşür. “Öz demokrat kundurasını kendi boyar,” derken memlekette olan bitenlere karşı ihtiyatlıdır. Ama alışverişle seçim arasında kurduğı analoginin farkına vardığımızda o, herkesle dalgasını geçmektedir. Satıcıları (manavlar, balıkçılar), seçenler ve seçilenleri (karpuz, kavun, tavuk, balık, ıstakoz vs.) tekrar hatırladığımızda kimi neye benzettiğı bellidir. Değişen uluslararası konjonktürle hayatımıza girecek olan demokrasi için çok da heyecanlandığı söylenemez. Belki demokrasi diye gündemi işgal eden vaveylanın samimiyetinden şüphelidir, kim bilir? Ama zamanlamasını doğru bulmadığı aşikâr: “vakitsiz yenen o miniminicik lokmacık bütün hazmı bozar...” Hay Allah, ister misiniz muhafazakâr liberal (demokrat) denilen şu garip terkipten²³ adamların pek sevdiği Refik Halid de vesa yetçi(!) olsun? Olmasın!

23 Bu saptama Behçet Çelik’e ait. “Yarım Yüzyılı Aşan Mütebessim Bir Edebiyat Tanıklığı”, Refik Halid Karay, *Edebiyatı Öldüren Rejim*, hzl. Tuncay Birkan, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 34.

VII. Karay'ın Kıs(s)aları

Bu örnekten yola çıkarak Refik Halid Karay'ın her yazısında ima yoluyla çeşitli mesajlar verdiğini iddia edemem. Çok çeşitli konularda yazmış bir yazarın bütün yazdıklarını bilinçli olarak uzak durduğu çok belli olan siyasi gündemle okumak önce ona haksızlık olur. Burada zamandan ve imzadan koparıldığında anlatının kaybolan yönlerine dikkat çekmek de istemiyorum. Aksine bağlamıyla ilişki kurduğumuzda anlamların çoğalmasına dikiz. Hem bunu yaparken yani alışveriş yazısını bir politik eleştiriye dönüştürürken Karay gibi bizim de dudaklarımıza müstehzi bir tebessüm düşer. Ancak yine de Karay'ı dinlerken dikkatli olmamız gerektiği fikrindeyim. Dinlerken dedim, evet. Çünkü o konuşur. Behçet Çelik'in de gördüğü gibi, Refik Halid yine bir başkasını anlatırken aslında kendi özelliklerine referans verir: *"Şiirlerini dinlerken bazen babamız, bazen anamız, bazen de kardeşimiz konuşuyormuş gibi oluruz ve onların her gün işittiğimiz lisanla bu derece mânalı, zarif, derinine tesirli söyleyebilmelerine şaşarız."* Arkadaşı Rıza Tevfik'tir bahsettiği şair. Behçet Çelik, onun hakkında yazılanlar ve kendi gözlemleri üzerinden yazarın bu tarzının üzerinde çalışılmış bir seçim olduğunu çok açık biçimde gösterir. Çocukluğunda Muallim Naci'yi okurken kendi ifadesiyle *"iki büyük hakikat"* sezmiştir: *"Konuşulan lisanı yazmak ve kendi başından geçenleri bu lisanla yazmak."* Refik Halid'in bütün külliyatını anlatan formüldür bu. Ancak nasıl yazdığı üzerine biraz daha ayrıntılı düşünmeliyiz.

Liseden arkadaşı Ertaylan 1926'da yayımlanan kitabında onun için hayatındaki titizliğini yazılarında da gösterir der. Karay arkadaşının anlattığına göre *“o kadar kolay ve tabii okunan yazıları çok güç ve uğraşarak”* yazar. *“Zihnin bu kabiliyeti, sanatın bu telâkkisi itibarıyla Refik’le Flaubert arasında bir yakınlık görmek mümkündür. En tabii kelimeyi bulmak için saatler sarf etmek.”* Ancak Ertaylan’ın gözlemleri Karay’ın bütün yazarlığı için geçerli olabilir mi? Bu kadar çeşitli konuda ve sık yazan, sadece gazete yazıları değil, aynı anda ciltlerce roman yayımlayan birisi *“en tabii kelimeyi bulmak için saatler”* harcıyorsa, yazılarının temeli diyebileceğimiz gündelik hayat tecrübelerini yaşamak için nasıl vakit buluyor?

Refik Halid hızlı yazar, bence. Kısası uzunlu. Öyle rahat okunur ki bazen, yazısını, biz okuduğumuz sürede kaleme aldığı duygusuna kapılırız. Karay, kısaların uzun olanlardan daha zor yazıldığı fikrindedir. Ahmet Rasim’in kısa fıkralar için bir altın, uzunları için üç meci diye istediğini anlatır. Bir başka yabancı gazetecinin kendisinden kısa yazılar isteyenlere *“O kadar müsait vaktim”* yok dediğini aktarır. Bütün bunları Refik Halid söylediği için, hem de kısa bir yazıda söylediği için dikkatli olmalıyız yine: *“Bir cins yazı vardır ki, yenmesi lüzumlu veya âdet olmıyan kısımları atılıp önümüze kolayca yutulmaya hazır bir halde, en makbul tarafları konan gıda maddelerine benzer; mesela kabukları temizlenmiş lop etli ıstakoz, iç badem ve ceviz, marul ve karpuz göbeği, ayva murabbı, şıra gibi yalnız lübbünün lübbünden ibaret, çerçöpü ayıklanmış, emek mahsulü yazılar...”* Kendi yazılarını tarif ediyor Karay, kendi yazma pratiği de şöyle: *“...kısa yazı da, özünü vermek şartıyla*

böyledir; bir sürü zahmete katlanmak, kırmak, ayıklamak, soymak, ezmek, süzmek, yıkamak, temizlemek, incelemek lâzım gelir". Bilmem cümlelerin anlamıyla kendileri arasındaki paradoksu fark ettiniz mi? Istakoz, badem, ceviz, marul, karpuz ve ayva diye birazdan kuş sütü de gelecek diye beklediğimiz bir sofradan kalkıp "özünü vermek" için yapılan sekiz adet birbirine benzer fiille yorgun düşüyoruz. Bir de şöyle der, "Asıl mühim cihet de şu: Yazılarda o zahmeti belli etmemek!"²⁴ Bu, kısa yazanlara methiyeden mi, ne var canım onun gibi yazmakta diye eleştirecek olanlara bir cevap mı? Paranoya çağımızın virüsü, desenize şifayı kaptım!

VIII. Marangozun Performansı

Şu mesaideki bir yazarın her sözcük için saatler harcadığını düşünelim: "Yeni Gün (İstanbul, 27 sayı, 11 Mart-2 Eylül 1939), Olay (1943-1944), Tan, Akşam, Hürriyet, Aile (1947-1950), Çiçek ("Her Hafta" başlığıyla, 1952), Divan (1957), Resimli Yirminci Asır, Yeni İnci (1953), Panorama (1954-1955), Modern Türkiye, Aydıbir (1954-1955), Her Kalem (1950-1951), Her Şey (1938), Mizah (1946), Yeni Mecmua (1939-1940), Hafta, Yeni Tanin (Ankara)".²⁵ Bütün bunlarla birlikte birçok romanı, özellikle 1950'den sonra önce gazetelerde tefrika halinde sonra da kitap olarak yayımlanıyordu. Hem bu paralel mesaisinin

24 Refik Halid Karay, "Demek İsterim ki..." Bu Gazeteciler, s. 56-57.

25 Ali Birinci, "Refik Halid'in Hayat Hikâyesi ve Hâtıraları", Refik Halid Karay, Ankara, hzl. Ali Birinci, İnkılâp, İstanbul, 2009, 41. Ayrıca Memleket Yazıları'ndaki künyelerden bunlara Yeni İstanbul ve Zafer gazeteleri ile Siyaset, Türkiye Haftası, Tef, Merhaba, Yasemin gibi dergileri de eklemek gerektiği anlaşılıyor.

etkisi hem de kuşağının ortak özelliğini taşıdığından olacak Karay'ın sesi gazeteye yazı veya roman yazarken çok farklılaşmaz. Tuncay Birkan, *“saf edebi metin-pragmatik (kullanmalık) metin”* ayrımının hem gazetelerde yazılar hem de romanlar yazmış Yakup Kadri, Nahid Sırrı gibi yazarlar gibi Refik Halid için de geçerli olmadığını söyler; *“(…) en gündelik mesele hakkında yazarken bile müthiş dil oyunları yapabilen, olağanüstü bir üslup cambazlığı sergileyebilen bir yazar olduğu için”*²⁶ bu ayırım hele Refik Halid için hiç geçerli değildir. Ben, Refik Halid üzerine yazan bir başkasının aklına onu anlatırken “oyun” ve “cambaz” sözcüklerinin gelmesini anlamlı buluyorum. Çünkü Karay, roman yazarken olsun gazete sayfalarında konuşurken olsun aslında sahneye çıkar. Ne form ne içerik üzerine düşünecek zamanı yoktur; performansla yani “oyun”a ve “üslup”a odaklanır. Bunu belirleyen yazmakla kurduğu rasyonel ilişkidir. Romantize etmemize gerek yok, para kazanmak zorundadır. Ne kadar hızlı ve çok yazarsa, o kadar. Yarına yazı yetiştirecek sonra tefrikasına devam edecektir. Yazmak için zamana bir de konuya ihtiyacı var. Bu olgu diğerleriyle birleştiğinde Refik Halid külliyyatının muhtevasının neden bir tür “ıvır zıvır” tarihine, “gündelik hayatın” ansiklopedisine dönüştüğünü anlayabiliriz. Refik Halid'in biyografisi koşullarla çarpıştığında ortaya çıkan “ıvır zıvır” tarihi veya “gündelik hayat” ansiklopedisi diyelim, bir de yarına veya gelecek aya yetiştirmek mecburiyetiyle çakıştığında ortaya çıkan hazine “gündeliğin” peşine düşenler için muhteşemdir. Şimdi bu sandığa biraz daha dikkatli bakalım. Yaptığım spekülasyonlara itiraz edecek olanlara çeşitli ayrıntılar göstermek istiyorum.

26 Tuncay Birkan, “Sunuş”, *Hep İstanbul*, s. 41.

Sanmıyorum ki yazdığı için kendisini masa yapan bir marangozdan üstün sansın. Nasıl bir marangoz bir an önce elindeki işini bitirip bir sonraki siparişe geçmek isterse Karay da öyle yazar sanki. Her gün gazetede kendisine ayrılan sütunu doldurmak için belli sayıda kelimeye bir de düşünceyi ihtiyacı vardır. Yazılarının ilhamı gündelik hayatındadır. (Big Ben Saati Çalarken): “*Bana bu konuşmayı yaptırmaya sebep olan demin açtığım radyoda saat başını haber veren Londra’nın meşhur Big Ben’idir*”. (Ampüllerin Ölümü): “*Dün gece 60’şar voltluk iki yeni ampülün parlak ömürleri henüz pek genç yaşlarında nedense kalb sektesile birdenbire sona erince ev halkı kederle başımızı eğdik. Hristiyan olsaydık belki haç çıkarırdık... Az daha Fatiha okuyacaktık.*” Yerli yabancı gazetelerde okuduğu haberlerden yol alır: (Televizyondan Söz Açılmışken): “*(...)bir Fransız dergisinde okudum; hayretlere düştüm. Televizyon zevkini ikide bir araya sokulan ilânlar bozuyormuş.*” Baharın geldiğini “*sırtında bir küfe dolusu papatya götüren çingene*” kadını görünce anlar. “Kır Papatyaları Vesilesiyle” isimli yazısında papatya alışverişinden neden vazgeçtiğini düşünürken 1950’ler Türkiye’sinden birbirine güvenmeyen müşteri-satıcı ilişkilerinden bir gündelik hayat panoramasına çıkar yine. Şehirde gezerken, evden işe giderken, arkadaş toplantılarında, seyrettiği filmlerde gördüklerinden, duyduklarından beslenir. Masasına oturduğunda başlamak için ihtiyacı olan düşünceyi oralarda bulur. Sokaktan klakson sesi duyar, İstanbul şoförlerinin kornayla ilişkisi üzerine yazmaya/düşünmeye koyulur²⁷, bir başka gün komşusu öksürür, öksürük üzerine

27 “Kısılası Sesler”

altı sayfa kaleme alır.²⁸ Yazmak için değil, belli ki kendisi için bakar, ama günün işini bitirmek için masasına oturduğunda gördükleri imdadına yetişir: insanlar. Onları izler, yürümelerinden, giydiklerinden, yediklerinden çıkarır ekmeğini. Sadece yazılarının değil romanlarının ilhamı da gündelik hayatından gelir. “Mizahi Roman İhtiyacı” başlıklı yazısında roman için bir RHK formülü vardır. “*Şişli tarafında bir inek tramvaydan ürkererek bir kulübenin damına çıkmış; ne yapsalar aşağıya alamamışlar; nihayet itfaiyeye haber verilmiş, hayvancağız ancak fen ve makine yardımıyla asıl mevkiine, yâni düz yerine indirilmiş.*” Bu kadarcık bir gazete haberi Refik Halid’in hayalinde ne sahneler canlandırır: “*Evvelâ mahalledeki telaş gözümün önüne geldi: Açılan komşu pencereleri, meraklı bakışmalar, her dilden konuşmalar ve sorup soruşturmalar... Dükkânını çoktan bırakmış bir sarraf, ticaretten çekilmiş bir yaşlı hırdavatçı, mütekait bir memur itinasız kıyafetleriyle evlerinden fırlamışlar, can sıkıntısından palladıkları için hâdis mahalline koşmuşlar.*”²⁹ Refik Halid’e göre bundan sonrası hayal etmek ve yazmaktır. O öyle yapar çünkü. “*Deniz kenarında bir aile gazinosunda*” Halep’teki sürgün yıllarından eski bir ahabıyla –görünce hemen tanıyamamıştır– karşılaşmıştır. Sedat Simavi’yle yılda iki roman vermek üzere üç seneliğine anlaşmış. (Yılda iki roman, yılda iki roman!) Ama ne yazacağını bilmiyor. (Yılda iki roman, dedi) Bu karşılaşmada o eski ahabın anlattığı bir hikâye yetişiyor imdadına. “*Dostum Osman bir ara Hindistan’a giderken vapurda rastladığı bir Türk prensesinden bahsetti; Sultan Murad’ın torunu imiş, parasızmış, Şark’a, zengin*

28 “Öksüren Şehir”

29 Refik Halid Karay, “Mizahi Roman İhtiyacı”, *Edebiyatı Öldüren Rejim*, s. 69-70.

bir koca aramağa gidiyormuş. Gitmiş ve çok küt gelirli bir Hintli prensle evlenmiş, daha sonra da harp içinde İsviçre’de vefat etmiş.” O gün eve dönüp “*kırk yıllık âdeti*”ni yerine getiren, yani öğle uykusuna yatan Karay (yılda iki roman), uyandığında bakmış ki hâlâ aklında bu prensesin hikâyesi var başlığını bile o anda koyup yazmaya koyulmuş: “*İlham kuvveti geldi, sayfa doluyor, yazdıkça tipler kendiliğinden yaratılıyor. Memnunum.*”³⁰ *Nilgün*’dür bu, baktı tutmuş, tefrika devam eder; üç cilt olarak yayımlanır.³¹ Sadece *Nilgün* değil, *Dört Yapraklı Yonca*’yı kulak misafiri olduğu dört liseli kızın bir lokantadaki sohbetinden çıkarır; *Kadınlar Tekkesi*, yazarın beyanı esassa, tanıştığı bir polis komiserinin anlattıklarından ilham alınmıştır.

IX. Metafordaki Maden

Refik Halid Karay’ın yazılarında metaforlar şelalesinin sesi vardır, mecazlar uçuşur. Analogiler: bazen satır aralarından göz kırpar, bazen yazının hepsi bazen sadece bir yarısıdır; onu tamamlamak ipucundan tutacak okurun işidir. Mecazlar, metaforlar hem Karay’ın kendi yarattığı tarzıdır evet; ama aynı zamanda kurtarıcıları. Benzettikçe zaman kazanır; yazdıkça maaşını.

Yıl 1940. İkinci Dünya Savaşı sürüyor. Diyorlar ki: “*Harp*

30 Refik Halid Karay, “Nilgün’e İlham Veren Prenses Kimdir”, *Pek İyi Hatırlıyorum*, s. 593-94.

31 Bu anıyı okumadan önce Ahmet Nezihi Turan’dan dinledim. Osman’ın aslında kim olduğunu da onun yazısından öğrenebilirsiniz: Altemur Kılıç’ın dayısı. nezihituran.wordpress.com, “Refik Halid, Bir Roman Kaç Hayata Değer”, Aralık, 2015. Bu yazıyı yazarken çok dinledi beni, kütüphanesini karıştırdı, “Bir de şunlara bak” dedi, bildiklerini paylaştı. Karay’ı çok sever. Onu yazmama da en çok o sevindi. Teşekkür ederim.

sıklet merkezini değiştiriyor, cenup batısına doğru yürüyor.” (Son Afet). Refik Halid o gün okuduğu gazetede bulmuş mevzu-sunu. Savaşın Türkiye’den uzaklaşmasını değil de bu haberi okuyanlardaki ferahlık duygusunu ele alacak. Temayı buldu, sıra yazmakta. İlk cümlelerde bunlar var. Sonra? Metaforlar şelalesi.

İlkin savaşı çekirge bulutlarına, endişeyle onu izleyenleri de *“çekirge istilâsını gözleyen Çin vilayetleri”* ne benzetiyor. Şimdi sıra hikâyede. Romanlarına başkalarından duyduklarıyla başlayan zihin burada kendisinden referans alıyor. Küçük hikâyeler kuruyor hemen, küçük fotoğraflar, filmin hepsi değil ama fragmanlar: *“Gökte bir kara buluttur dolaşüyor; sağa mı inecek, sola mı gidecek, şimale mi çevrilecek, yoksa cenuba mı kayıyor.*” Paragraf bu hikâyenin diğer ayrıntılarıyla tamamlanacak. Sonra ikinci parça: *“Sanki bir düpedüz meydandasınız; bir boğa sürüsü, zincirlerini koparmış...”* hikâyesiyle metaforu iyice derinleştiriyor *“...gözleri kanlı, boyunları gergin, ağızlar köpürmüş, kuyruklar havada, kararsız her tarafa seğirtiyor.”* “Birileri ‘bize doğru geliyorlar!’ diye feryat ederken diğerleri ‘Oh’ diyorlar, ‘karşı tarafa saldırdılar!’” Böylece sona yaklaşıyor marangoz: *“Yahut eski zamanın bir İstanbul yangınına düşününüz.”* Bu sonuncusundan yola çıksa paragraf değil bir roman bile yazabilir. Ama hayır, bu bir gazete yazısı, birkaç cümleyle yangınla savaş ve ikisinin mağdurları arasındaki benzerliği ince ince anlattıktan sonra yaşadığı ana başa dönüyor ve o günkü siparişi tamamlıyor. Şimdi ikinci masayı yapmaya başlayabilir veya tefrikasını yazmaya devam edebilir.

Bir yazar olarak her metafor da maden bulur. Her me-

taforun peşine düşüp kimi bir cümlecik kimi bir paragraflık hikâyeler yazar. Metaforun Karay’a tek faydası bu değil. Karşıdan düşünelim, okurun omzundan bakalım satırlara. Karay’ın okuru çekirge bulutlarının sık rastlanan bir vakıa olduğunu öğreniyor önce, çılgın boğalar sinemada biçimlenen hayal gücünü çalıştırıyor olmalı, hatırlamak çocukluğu da kapsadığından eski İstanbul yangını denince tatlı bir nostaljiye kapılıyor. Refik Halid de onun okurları da uyarınların farklılaşarak çoğaldığı bir çağın insanı: Onun gibi İstanbul’da yaşamış, büyümüş. Nasıl sinema, radyo, şehir ve çevresindeki her şey onun dimağına topyekûn bir saldırıya geçmişse, Karay’ın yazıları da metaforları sayesinde okurun zihninde birbirinden farklı sahnelerin hızla arka arkaya geçmesine olanak sağlıyor, aynı yazıda önce şaşırtıyor, sonra buna benzer bir sahne seyretilmişti, hangi film diye yanındakine soruyor, eski İstanbul’a hayıflanıyor. Yani duygudan duyguya geçiyor. Karay’ın okurunu yakaladığı yer burasıdır; Aşıl’i topuğundan yaralamıştır.

X. Sinematografik Analoji

Refik Halid yazmaz, resmeder. Resimler o kadar hızlı sıralanır ki, hareketlenir:

“Büyük bir kısmımız, şayet sakat, inmeli değilsek, elimize kadehi alabilir, içine rakıyı koyar, üzerine suyunu doldurur, ağzımıza götürür, içeriz. Fakat usta bir sirk artisti önüne altı tane dolu bardak koyar, bir çark suretile bu bardakları hem de bir damla dökmeden fırl fırl çevirir, yine de düşürmeden, kurmadan, çarpmadan, çallatmadan eski yerine intizamla bırakır.” Acaba yazının konusu ne?

Birbiriyle hiç ilgisi olmayan neyi neye benzetiyor, hangi soyut fikri somut bir olaydan yola çıkıp açıklamaya çalışıyor?

Yıllar önce (1927) arkadaşı Rıza Tevfik'e yazdığı bir mektupta bile kendiliğinden bir analogi kurar. Meali şudur söylediklerinin. Sevmediğimiz bir adamdan alacağımız var; sırf onu sevmiyoruz diye paramızdan vazgeçmiyorsak eğer, Türkiye'deki maddi haklarımızdan niye geçelim?³² Analogi onda alışkanlıktır. İstanbul'daki teneke kıtlığını, kıtlıktan önceki teneke bolluğunu, şehirlilerin teneke sevgisini, teneke mahalleleri uzun uzun anlatır. Oysa teneke çabuk eskir, renk değiştirir, o yüzden onun hızla kaybolmasına sevinir. Bir başlıkta bir de son cümlede “edebiyat”tan bahis vardır. Yani sen tamamlamaya der okuruna analogiyi: *“Onun içindir ki hakiki sanat eserini zamana tahammülü noktasından da ölçmek lâzımdır. Edebiyatta da muhakkak, bir tenekeci yazı, tenekeci ustası, tenekeci dükkânı, hattâ teneke evler ve teneke mahalleler vardır!”*³³ Yukarıdaki bardaklı, cambazlı cümleler ise yazarın ansiklopedilerle ilgili bir yazısına ait: (Neden? Nasıl? Niçin? Her Şeyin Bir Sebebi Vardır Bilir misiniz?) Yeni okula başlayan (1941) oğluna yılbaşında hediye diye aldığı ansiklopedileri çocuktan önce okumuştur. Zevkle çevirmiştir sayfaları, belli. Ansiklopedik bilgilerin hazmı kolaydır ona göre. *“Tıpkı âlelade bir adamın yolda yürüyebilmesi, bir canbazın ise gerili bir ipten geçmesi kabilinden.”* Yetmez bu benzetme, bardaklara geçer. Kimse bizden bir sirk cambazı gibi altı bardağı ka-

32 “Sevgili Üstadım” hitaplı, “Cünye, 28 Temmuz 1927” yer ve tarihli mektup, *Aziz Feylesofum*, s. 43.

33 Refik Halid Karay, “Edebiyat ve Teneke”, *Edebiyatı Öldüren Rejim*, s. 49-50.

famızın üzerinden geçirip su içmemizi beklemez ama bardakla su içmek nasıl bizden özel bir yetenek beklemiyorsa, ansiklopedik bilgiyi hazmetmek için de allame olmamıza gerek yoktur. Ama okur şelâlede çoktan boğulmuştur bence. Sesini unuturuz Karay'ın. Ardı ardına gösterdiği, çizdiği resimlere bakarken onun gibi biz de çağrışımların bizi götürdüğü yere gideriz çünkü. Aynı yazıda, tam iki sayfa konuştuktan sonra konudan giderek uzaklaştığını fark etmiştir ki şöyle devam eder: *“Artık misallere geçiyorum.”* Çocukların aklına gelen soruları sıralar, kediler neden korkunca kabarıp da insanlar kabarmaz, karla oynarken neden parmakları ısınır, neden kaynayınca yumuşayan birçok şeyin aksine yumurta sertleşir? Sadece çocuklar değil bazen insanın kendisi de bu tür sorular sorar, sormalıdır. Ama bunların cevabını bilmez de hilelerin en alasını bilir herkes. İstanbul'a döner birdenbire, sokağa. Sonra yeniden sorulara. Doğanın en güzel sesli kuşu neden çirkindir? Kaybolduk. Rehberimiz, ben değilim, Karay. Ama korkmayalım nasıl olsa geldiğimiz yere döneceğiz. Karay sık yapar bunu: Metaforda benzetilenin ardından gider, bir hikâye kurar, birkaç numara yapar; lobutları çevirir. Başkasının eserini tekrarlayan alelade bir icracı değildir, solodan vazgeçmez. Örneğin der, tabiatın yerinde ben olsaydım eğer, *“bülbülü, yılbaşı gecesi bar iskemlelerinde gördüğüm benli benekli, ip ince belli, sinema yıldızlarının dengi, çehrelerinde eleğimsema'nın yedi rengi, o seçme bayanlara benzetirdim; şuleden bir demet, buluttan bir paket, bahardan bir salkım haline getirdim: öterken rayiha da neşrederdi, uçarken kıvılcım da serperdi!..”* Ansiklopediyi unuttuk, barmene söyleyelim, bardaki kadına içtiği her neyse artık bir kadeh de bizden ikram etsin!

XI. Georg'un Ayak Sesleri

Refik Halid zamanının ruhunu taşır içinde. Çağlar 19'uncusundan 20'ncisine dönerken hızla değişen dünyanın vatandaşıdır, o dünyada insan en çok gözleriyle yaşar. Byung-Chul Han'ın "Yorgunluk Toplumu"nda söylediği gibi bugünün insanı aynı anda karnını doyurmakla kendini ve yavrularını korumak zorunda olan vahşi hayvanların yanına gerilemiştir.³⁴ Çoklu görevlerin altında ezilen bu insanın ataları ise mağaralarda değil metropollerde doğmuştur. Berlin'de, Paris'te, İstanbul'da. Bu insanın çevresinde bakacağı ama her baktığında görmeyeceği o kadar çok şey vardır ki. Bakışları cevapsız kalır, iki gözün çarpıştığı anda, bakana bakıldığında orada oluşan biricik aura kaybolur; dolayısıyla gözler donuklaşır. Walter Benjamin, Baudelaire'in şiiriyle gösterir bunu. Şair, Benjamin'e göre "*Bakışsız gözlere tutulmuştur ve hiçbir hayale kapılmadan kendini onların etkisine bırakır*". Hayal beklentilere karşılık gelir. Sevgilinin gözleri vitrinler gibidir artık, şenlik gecelerindeki ağaçlar gibi süslenmiş, "takındığı kudreti" "arsızca kullanır". "O gözlere hayat gelirse" der Benjamin "bu hem aynı zamanda avını gözleyen hem de kendini kollayan bir vahşi hayvanınkini andırır."³⁵ Bir şehirlinin gözleridir bunlar. Bu tedirginlik hali yabancılarla ve uyarıcılarla dolu, metropolle ilgilidir. Simmel'e referans verir Benjamin: "*Görebilen ama duyamayan kişi... duyabilen ama göremeyen kişiden çok daha fazla sıkıntı du-*

34 Byung-Chuk Han, *Yorgunluk Toplumu*, çev. Samet Yalçın, Açılım Kitap, İstanbul, 2015, s. 23.

35 Walter Benjamin, "Baudelaire'de Bazı Motifler", çev. Ahmet Doğukan, *Walter Benjamin, Son Bakışta Aşk*, (haz.) Nurdan Gürbilek, Metis Yayınları, 1995, 151.

yar. İşte bu... büyük şehirlere özgü bir şeydir. Büyük şehirlerde yaşayan insanlar arasındaki ilişkiler gözlerin belirgin biçimde kulaklardan fazla kullanılmasıyla tanımlanır. Bu durum esas olarak toplu taşıma araçlarının ortaya çıkmasına atfedilebilir. On dokuzuncu yüzyılda otobüsler, demiryolları ve tramvaylar tam gelişmeden önce, insanlar birbirleriyle tek söz etmeksizin, dakikalarca, hatta saatlerce bakışmak zorunda kalmamıştı hiç.” Simmel’se bunları söylerken referansı kendisidir, yani Georg. Onun doğup büyüdüğü Berlin gibi büyük şehirler sakinlerine her gün karşılaştığı insanları görmeme imkânı verir: “Potansiyel etkileşimlere sahip kalabalıkla karşılaşan birey, bir tür kendini koruma arayışına çıkar ki bu da şehir sakinlerindeki kayıtsızlıkla ilgilidir”³⁶ 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tramvayla olsun vapurla olsun mekânsal anlamda bütünleşen ve bütünleştikçe sakinleri için sayısız karşılaşma imkânı doğuran İstanbul’un çocuğu Refik Halid de gözleriyle yaşar. Büyük şehir insanı hakkında söylediklerini yukarıdaki çoklu görev bahsiyle beraber dinleyelim: “Şehir içinde yürürken baş meşgaleniz ezilmemek, çarpmamak, düşmemek ve bir şey kırmamaktır; yani kafanız korumak ve korunmak kaygusile daimi hareket, faaliyet, uyanıklık halindedir.”³⁷ Onu “en iyi tanıyanlardan biri” Rıza Tevfik ondaki sezîş kuvvetine dikkat çeker. Kendiliğinden ve mizahî dediği bu kudreti tanımlarken Karay’ın şahidi olduğu olaylarda, olayı ve kahramanlarının yüzlerinde beliren her türlü ayrıntıyı görebilmesini dayanak gösterir o da. Karay bakmadan, görmeden yazamazdı. Vapurda, tramvayda belki

36 David Frisby, *Modernlik Fragmanları, Simmel, Kracauer ve Benjamin Eserlerinde Modernlik Teorileri*, çev. Akın Terzi, Metis Yayınları, İstanbul, 2012, 104-5.

37 Refik Halid Karay, “Bir Semtten Semte”, *Hep İstanbul*, s. 54.

de bakmak zorunda olduğu donuk gözlerle çarpışmamak (baktığındaysa bakılmaz, açıklayacağım) için gözleri hep dışarıdadır. Sürekli seyreder. Bazen adeta tramvayın penceresine bir kamera yerleştirir, akıp giden görüntüler içinden seçtiklerini gösterir, “Çirkinliğe bakmanın ve kusur, kabahat seyretmenin acııp bir zevki var, galiba (...)”: bir, “(...) İşte Beyoğlu Kaymakamlığı önüne geliyoruz, şimdi karşıma bir mayo ilanı çıkacak”; iki, “Bunu geçtiniz mi, bakımsız, tozlu bir bahçenin ortasında ekseriya kapalı duran bir kahve binası, kapısında Atıla parkı (...) imlâsı yanlışdır, doğrusu ‘Attila’...”; üç, “Okçumusa Caddesi’ndeki evlerin cumbasında bir defa (...) cadı kadı rolünü ifa edecek bir kocakarı tipi görmüştüm”, dört, “Beyoğlu tarafında da bir apartmana gözümlerim dadandı, kapısının iki kanadına kocaman harflerle yazılı birer ihtarnâme asmışlar: Lütfen kapıyı kapayınız... Fakat kim dinler?”; beş, geceleri reklam için ışıklı tabelaların arızalı harflerine bakar, “Meselâ bir büyük gazino tepesinde, değerli sanatkâr Bayan Safiye’nin şöhretli adı: Bazan tamdır âlâ! Fakat bazan safye, bazen aî, bazan sadece saf, yahut safî (...)” Vapurlarsa Refik Halid için çalışır, Halic’te: “O bodur, yamyassı, yerden yapma, başı kıcı belirsiz vapurcuklarda seyri mümkün olan ancak iki taraflı vapur mezarlığı (...)”³⁸ seyre değmez. Boğaziçi vapurlarında mutludur: “Pencerelerle perdeleri her yerdekinden fazla, doya doya, seyre imkân verdiği için de Boğaziçi’ni severim. Vapurla veya sandalla geçerken gözlerim yalnız tabiatın güzelliğine dalmaz, yalıların pencerelerinde görülecek şeyler bulur.” (Pencereler Görür...Perdeler Konuşur); bir başka yolculuk bir başka yazı “Bir ara geldi ki, Boğaziçi’nde insan hangi yalıyı, hangi koruyu seyredeceğini şaşırıyor” (Zengin’in Malı...Züğürdün Çenesi).

38 Refik Halid, “Semtten Semte”, *Hep İstanbul*, s. 54-57.

Sinemada, tramvayda, vapurda, plajda ve sokakta yaptığı budur ama ilginç olan Karay'ın okurken de zihninin gördüklerini hemen canlandırmaya başlamasıdır.

XII. Karay'ı Simmel'le Tanıştırmak

Georg da kim sorusunun arkasından eğer buraya kadar yazılanları okuyan biri kaldıysa, bundan sonra şunu deneyeceğim. Refik Halid gibi referansı kendi olan bir başka ismin, Alman sosyolog George Simmel'in yazdıkları ışığında bakacağım Karay'a. Hatta Refik Halid'in yazıyla kurduğu ilişkinin yukarıda ele aldığım veçheleri nedeniyle bir metropol insanı olarak zaman zaman ama çok nadir değil, yaşadığı şehirdeki gündelik hayata aynı objektiften baktığını iddia edeceğim. Ama önce şu veçheleri bir hatırlatayım: Refik Halid çok yazmak zorundaydı, yaşadığı sürgünler nedeniyle özellikle 1938 yılında Türkiye'ye döndükten sonra çoğunlukla siyaset dışında yazdı. Şu elinizde tuttuğunuz *Taklitten Ädete Gündelik Hayat* kitabı pekâlâ çok daha kalın olabilirdi, çünkü aynı serinin diğer birçok cildinde toplanan yazılar da gündelikle ilişkilendirilebilir, aksi halde bile ele aldığı her konuyu gündelik hayattan beslenerek kurduğu analogiler ve metaforlarla açıklayan Karay, onun şahit olduğu dönemi ele alan her türlü akademik bakış için zorunlu bir referans haline gelir. Bütün bunlarda Karay'ın bir mesai olarak yazarken zamanla yarışmasının elbette etkisi vardır. Ancak romanlarını veya yazılarını çağrışımların peşinden giderek yazıyor olması elimizde küçük bir parçasını tuttuğumuz külliyatı tam anlamıyla bir çağ tanıklığı haline getiriyor. Bahsi geçen çağ,

metropollerin arkasına takılmış modernleşme vagonları 19. ve 20. yüzyıl olunca, eğer Karay'ı başka bir kulakla dinlersek Refik'le Halid'den birini Ziya Gökalp'in önüne koyabiliriz. Batı'nın teknolojisiydi armudun çöpüydü demez, sahiden modernleşirdik belki.

Bir Simmel var Karay'dan içeri! Bu fantastik iddiaya akademik bir görünüm vermeyi deneyeceğim. Ama önce modernleşmenin sözlük anlamıyla tarihini İstanbul üzerinden yazmayı denediğim doktora tezimle boğuşurken içime düşen bu sezgiyi yıllar sonra neden yeniden duydum? Bunu açıklamalıyım.

İpucu kitabın kapağında saklı. Karay dışında bir isim daha var kapakta: Tuncay Birkan. Sadece okudukları kitabı kimin çevirdiğiyle ilgilenen titiz okurların aşına olduğu bir isim. Karay'ı seven, ona akademik ilgi duyan edebiyatçı veya tarihçilerinse muhtemel ki, ilk kez karşılaştıkları bir isim. Serinin ilk kitabını elime aldığım gün Birkan'ın ismini Karay'ın altında okuduğumda, şaşırdım. Önyargımın suçlusu benim. Tuncay Birkan ismini Adorno, Chomsky, Wallerstein, Sennett gibi Batılı yazarların kitaplarında görmüştüm. Belki de şu kutuplaşmış memleketimizde zihnim bu isimler daha çok orada okunuyorlar diye bir mahalleye yerleştirdiğim Birkan'ı, bir başka mahalleye yakıştırdığım Karay'la aynı kapakta görünce bocalamıştı. Bir psikiyatrim bile yok, anlıyor musunuz?

Daha önce bahsettiğim gibi Karay'ın yazdıklarında bir Simmel bulabileceğim sezgisi bende eski. Ama Birkan'ın

Refik Halid ve George Simmel'e duyduğu ilgi, bir başka gözün bu benzerliği görmüş olabileceğini aklıma getirdi. İlgiden ziyade sevgi demeliyim belki de. Karay'ın binlerce makalesini toparlamak, birbirinden ayırmak, her cilde ön-söz yazacak birini bulmak, önsözlerin zamanında gelmesini beklemek için onu sevmek gerekir. Yine Simmel'in *"hem bir tespit yapan hem de aynı anda o tespiti şerhler düşen, nedensellik ilişkilerini çizgisel hatlar halinde değil, dört bir yana ağı yapılarla kuran, upuzun, çetrefil cümleler"*ini³⁹ çevirmek sevmeden yapılacak işler değil. Bence Tuncay Birkan'ın masasında ve zihnindeki bu buluşma üzerinde durmalıyız. Ben bunun tesadüfi olmadığını düşünüyorum. Almanların Simmel'i varsa bizim de aslan gibi Karay'ımız var, demiyorum zinhar: Bu cümlemin altını çizerim. Benim önermem, Karay'ın öznel koşullarının bir sonucu olarak, zaman zaman ama nadiren değil, Simmel'le yan yana düşmesi. Örneklerle açacağım. Ama Georg Simmel'e bakalım.

XIII. Misafirimiz Almanya'dan

Georg Simmel 1958 doğumlu. Yahudilikten Hristiyanlığa geçen bir ailenin yedinci çocuğu. *"Berlin'in kozmopolit metropol kimliğinin Simmel'in kişiliğinin ve düşünsel eğilimlerinin oluşumunda çok önemli rol oynadığı sık sık vurgulanır."* 1881 yılında doktorasına başlıyor. Akademiyle dertli bir ilişkisi var, *"müziğin kökeni hakkında psikolojik-antropolojik"* bir doktora çalışma önerisi jüri tarafından reddediliyor ve kazara

39 Tuncay Birkan, "Sunuş", *Bireysellik ve Kültür*, George Simmel, Metis Yayınları, İstanbul, 2009, s. 15. XII. Bölüm'deki bütün alıntılar aynı yazıdan yapılmıştır.

akademiye düşmüş bu sanatçıya adeta bir ödev veriliyor, Kant felsefesi. Doçentlik çalışması da Kant'la ilgili, ancak bu da zorlukla kabul edilmiş. Akademik hayatı boyunca ne Berlin'de bir üniversitede tam zamanlı çalışamayan (Greifswald isimli küçük bir taşra üniversitesi bile başvurusunu reddedecektir) Simmel tam zamanlı bir kadroya çok sevdiği Berlin'den ayrılmak pahasına erişecekti: *"Güneybatı Almanya'daki bir taşra üniversitesi olan Strasbourg Üniversitesi'nde bir kürsü"* sahibi olduğu zaman, 56 yaşındaydı. 58 yaşında ölmekten kısa bir süre önce yazdığı mektubunda muhatabına erken yaşlılığına neden olarak iki gerekçe gösteriyordu: Savaş ve Strasbourg'da geçirdiği yıllar.

Peki hem çağdaşları hem meslektaşları neden Simmel'e çirkin ördek yavrusu gibi davranmışlardı? Bunun için oldukça geçerli nedenleri var, bırakalım 19. yüzyılın ikinci yarısını, Simmel bugün yaşasa bile yazdıkları hakemlerce reddedilir, kendisini herhangi bir üniversitede bulamazdı. Tarzı anti-sistematikti, düzene alışkın akademi için tedirginlik verici bir tarzı vardı. Bu paragraflardaki bilgilerin ve tırnak içindeki ifadelerin kaynağı Birkan açıklasın bu tarzı: *"Ayrıntılara gösterdiği ve bir biliminsanından ya da filozoftan çok bir estete yakıştırılan 'aşırn' dikkat. Hemen hep parçadan bütüne hareket edişi; gündelik, bayağı, hatta süfli fenomenlerin bulunduğu düzeyden kalkıp özgürlük, kültür, ahlak gibi en soyut ve en yüceltilmiş felsefi kavramların bulunduğu düzeye çıkması."*

Akademik çevreler onu dışlasalar da Simmel son derece popüler biriydi. Dönemin ünlü şairleri *"Stefan George, Rilke*

gibi kalburüstü sanatçılarını düzenlediği salon toplantılarında” ağırlıyor, gazetelerde onun hakkında haberler yayımlanıyordu. *“Verdiği dersleri dinleyebilmek için insanlar adeta kuyruğa giriyorlardı. Mesela 1894-95 döneminde verdiği herkese açık derse 269 öğrenci kayıt olmuştu...”* Üniversitenin en büyük amfisinde Simmel, *“Sosyal psikolojiden modern toplum ve kültür kuramlarına, evrim kuramından mantık, estetik, tarih felsefesi gibi felsefenin temel meselelerine inanılmaz genişlikte bir konular yelpazesini tam anlamıyla disiplinlerarası bir bakışla, araya bol bol espriler de sokarak”* anlatıyordu, bu derslerin kayıtları da gazetelerde yayımlanıyordu. Derslerine kadınları öğrenci olarak kabul eden ilk isimlerden biriydi. Kıskançlığın en az çalışkanlık kadar muteber olduğu akademik koridorların kabul edemeyeceği, katlanamayacağı bir karakter.

XIV. Simmel’in Referansı

Simmel düşüncelerini bambaşka bir tarzla yazıyordu. Yaptığı “yeni” bir şeydi. Birkan’a göre bu yenilik anti-sistemlikte değil *“onun yarattığı söylenen bu felsefi ‘deneme’ biçiminde”* aranmalıdır. Denemecidir Simmel, bilimsel makale yazarı bir akademisyen değil. Adorno ise Simmel’in akademikle ve onun üyeleriyle olan gerilimli ilişkisini buradan açıklar: *“Bugün hâlâ, birinin écrivain (yazar) diye övülmesi, akademik ortamdan dışlanmasına yetiyor.”*⁴⁰ Gökhan Yavuz Demir de Simmel’in “gerçekten benim kitabım” dediği *Paranın Felsefesi*’ne yazdığı önsözde Alman sosyoloğu çağdaşlarından farkını açıklarken kaderinin onu yarattığını söyler.

⁴⁰ Tuncay Birkan, age.

Simmel'in ardıllarına ilham veren felsefi denemeciliğinde kaderinin/zorunluluklarının da etkisi vardır. Babasından kalan mirası yaşam tarzıyla 19. yüzyılın sonuna dek tüketen Simmel *“bir filozofa hiç yakıştırılmayan bir tutum sergilemeye mecbur kalmıştı: para için yazmak.”*⁴¹ Gazetelere, her ne kadar sanat dergisi olduğunu iddia etse de *Jugend* gibi kapağında çıplak kadın resimleri basılı bir magazin dergisine mahlasla da olsa yazılar yazdı.⁴² Ne yazdığıysa mirasyedilik-yazarlık arasındaki neden-sonuç ilişkisi kadar öznel: *“Simmel'in üzerine düşünemeyeceği ve yazamayacağı konu yoktu; aksine yazması için yeterince büyük ekonomik sıkıntıları vardı. Mevcut ekonomik darboğazdan çıkma gayreti”* ve *“sosyo-kültürel bir fenomen olarak parayı incelemesi, anlamaya çalışması”*⁴³ birbiriyle ilişkilidir. Diğer yazılarında da hep hayatı, kendi yaşadığı şehirdeki gündelik hayatı anlamaya çalışıyordu. 58 yaşında ölmüş bir yazar olarak geride bıraktığı külliyat *“üçü muazzam hacimli: Ahlak Bilimine Giriş (893), Paranın Felsefesi (554), Sosyoloji (782), tam yirmi beş cildi dolduracak kadar”*⁴⁴ geniştir.

Simmel'in tarzıyla yazdıkları arasında diyalektik bir ilişki vardı; ikisi birbirinin nedeni ama aynı zamanda sonucu da. Ona göre *“hayatın ayrıntıları ve yüzeysellikleri ile en derin ve esas hareketleri arasında ilişki kurmak”* mümkündü.

41 Gökhan Yavuz Demir, “Sunum: Çarmihini Sirtında Taşıyan Sosyo-Filozof Georg Simmel”, Georg Simmel, *Paranın Felsefesi*, çev. Yavuz Alogan, Öykü Didem Aydın, İthaki Yayınları, İstanbul, s. 35.

42 Christian Wehlte, “Sonsöz”, *Öncesizliğin ve Sonrasızlığın Işığında An Resimleri, Felsefi Minyatürler*, çev. Ali Can Taşpınar, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2000, s. 125.

43 Gökhan Yavuz Demir, agy., s. 11.

44 Tuncay Birkan, age.

Simmel'in "düzenleyici dünya ilkesi", "her şeyin her şeyle etkileşime girmesi, dünyadaki her nokta ile başka her kuvvetin arasında sürekli hareket" in⁴⁵ varlığıyla açıklanabilirdi. Simmel'in çağdaşları deneyimledikleri toplumsal gerçekliği durmayan bir akış olarak hissediyorlardı; bu "akışkan gerçekliği" ifade edebilmenin en iyi yolu ise etkileşim ve toplumsallaşma gibi ilişki kavramları kullanmaktı. Duyularla algıladığımız birçok şey birbiriyle ilişkiliydi. Dolayısıyla toplum da bireylerle grupların sürekli kesiştiği bir labirent. Sonuçta şu önerme ortaya çıkıyordu: *"Kültürel hayatın tüm dışavurumları... dile getirilemeyecek kadar çok ilişki kurarlar birbirleriyle, bunların hiçbirisi başka şeylerle ilişki içinde oldukları bağlamlardan çekilip çıkarılamazlar."*⁴⁶ Simmel, "toplumu meydana getiriyormuş ve dolayısıyla sosyolojinin alanını dolduruyormuş gibi görünen", devletler, sendikalar, kilise cemaatleri gibi "daha büyük mertebedeki yapıları yadsınıyordu".⁴⁷ Ama ilgilendiği asıl konu "bireyleri toplumsal varoluşa bağlama işlevi gören", bunu yaparken başka formlar da sergileyen şeylerle ilgiliydi: *"İnsanların birbirlerine bakma tarzı, birbirlerine mektuplar yazması, birlikte yemek yemesi, birbirlerini sempatik ya da antipatik bulması, birbirleri için giyinip kuşanması"* gibi insanlar arasında anlık ya da sürekli ilişkiler-

45 David Frisby, age., 76. Yukarıdaki iki cümleyi tekrar okuduktan sonra Karay'ın 16 Şubat 1945'te yayınlanan şu cümlelerine döner misiniz?: "Aspirin ile başlayan, yayılan, dünyayı tutan komprimeler, ilaç sanayiini ve ticaretini geliştirerek Almanya'ya oluk gibi para döken vasıtalarından biri olmuştur. Dünya, önce bu tabletleri yuttu; sonra her tablet tübü o memleketin harb ambarına hiç değilse bir mitralyöz mermisi kazandırdığından sıra kurşun komprimeleri yutmağa geldi!" Yazının ismi "Eczacının Havanı", konusuyca Karay'ın janjanlı paketlerde satılan "lüks ilaçlara" rağbetten şikâyetidir. Eczacının eli havanda işlesin ister.

46 David Frisby, age., s. 77.

47 age., s. 78.

di bunlar. Toplumu oluşturan insanlar arasındaki anlık ya da sürekliliği olan bu ilişkilere odaklanıyordu Simmel. Yani “tesadüfi fragmanlar”a. Ona göre *“tipik olan eşsiz olanda, yaşamsı olan tesadüfi olanda, şeylerin özü ve anlamı da yüzeysel ve geçici olanda bulunur.”* Bu yüzden Simmel, tesadüflerle dolu gündelik hayatımızda karşılaştığımız her türlü fenomene *“tek başına bayağı ve menfur”* olsa bile *“derinden ve şefkatle”* bakmamız gerektiğini söylüyordu.

XV. Georg’u Duyan Var mı?

Simmel’in bu önerisinden bihaber, ona kilometrelerce uzak, üstelik sosyolog veya akademisyen de olmayan Karay ise yukarıda anlattığım özgül koşulları nedeniyle aynı şeyi yapıyor, alışverişte, vapurda, plajda, yılbaşı partisinde gözlediği insanları yazıyor, mesela altı sayfa boyunca Türklerin öksürme tarihini, neden ve ne zaman öksürdüklerini ele alıyordu. Simmel’in yaşadığı toplumu anlamak için ele aldığı “moda” meselesi Karay’ın takıntılarından biridir örneğin.⁴⁸ Simmel insanların kendilerini ifade ettiği tüm stiller, giysiler, estetik değerlendirmeler anlamında modanın sadece üst zümrelere etki ettiğini ve oradan aşağıya doğru döngüsel bir yol izlediğini iddia eder. Yani *“alt tabakalar üsttekilerin stilini benimsemeye başladığında”* üsttekiler diğerlerinden farklılaşmak adına başka bir modaya kapılacaktır. Alttakiler yukarıdakilere bakar,

⁴⁸ Bu kitapta yer alan şu yazılar Simmel’le beraber okunduğunda daha da zenginleşir: Kıyafette Şatafat, Taklitden Âdete Doğru, Yarı Çıplaklar Medeniyeti, Tarihe Karışan Kılık, XX. Asır, Boya Asrı, Modayı Deliler Yapar Ona Akıllılar Uyar, Defolası Bir Moda, Asrımızın Bir Vastı: Boya ve Renk İsrarı, Lamba Şişesi- Kurşun Kalem, Vitrin Safası-Vitrin Cafası, Pantolon Dışı Gömlek Modası.

onların yanına “*yükselmeye*” çalışır. Bunun en kolay yapılacağı yer ise modadır. “*Çünkü,*” der Simmel “*dışsal taklide en müsait alanlar bunlardır.*”⁴⁹ Alt-üst kelimelerinin şehirli-köylü, Batı-Doğu, muktedir-muhelif, İstanbul-taşra diye çevrilebileceğini sanırım iddia edebilirim. Şimdi Karay’a bakalım. Refik Halid ise gazete haberlerinde “*taşralı harp zenginlerinin*” alışveriş esnasında (yağmurluk yerine ropdöşambr almak) gibi komiklikler yaptıklarını okumuştur. Muhterem o gün sağ tarafından kalkmış olmalı ki “*taşralı harp zengin*”lerinin bu hatalarını çok doğal bulur. Kasaba ve köylerin yarı şehirli hayata geçişleri de konfor üzerindendir. Önce bir demir karyola gelir eve, bir de cibinlik bulundu mu “*yaşama zevki filiz verdi*” demektir. Karay okurdan şu sorunun cevabını isterken Simmel’le yan yana değil midir? Ben de size sorayım. “*Bugüne kadar en lüzumlu eşyasını alamayan, almak ihtiyacını da duyamıyan bir vatandaşlar kitlesinin, eline para geçer geçmez bize benzemeğe çalışmasına neden gülmek istiyoruz?*”⁵⁰

Simmel, ele aldığı sorunların tarihsel arka planıyla neredeyse hiç ilgilenmiyordu. Referansları kendi somut deneyimleri, duydukları, gördükleriyle, (anla ilgili) çalışmalarının zaman dilimi da yaşadığı yıllarla sınırlıydı. Deneyimlediği “*hayatın teknik yanının, içsel yanına, kişisel değerlerine ağır basmasına bağlı olarak, hayatın gitgide daha çok dışsallaştığı*”nı iddia ediyordu. Yazıldığı andan en çok geriye giden bu makalesinde Almanya’nın birleşmesi ve Fransa-Prusya Savaşı’ndan sonra oluşan refah havasının farklı sonuçlarını görüyordu. Bu iki önemli olay-

49 s. 117.

50 Refik Halid Karay, “Taklitten Âdette Doğru”.

dan sonra ona göre siyasal ve ekonomik muktedirler “pratik bir maddeciliği” ve “*hayattan maddi olarak zevk almayı*” teşvik etmişti. Bunun sonucu yaşanan “*psikolojik bakımdan... ilgilerin dışsallaşmasıydı.*” İnsanlar daha çok seyahat ediyor, binaları süslüyorlardı. “*Tekniğin amaca hizmet eden bir araçtan ibaret olduğu*” unutulmuş, “*çoğu tüketici ile tüketicinin yegâne kaygısı haline*” gelmişti. Teknik kusursuzlaşma “*sanki elektrik ışığı insanı kusursuzluğa yaklaşıtırmış gibi*” göklere çıkarılıyordu, “*halbuki bu ışık altında daha açık seçik görünen nesneler, tıpkı gazyağı yardımıyla bakıldığındaki kadar değersiz, çirkin ya da önemsizdi.*”⁵¹ Bu pasaj sadece Karay’ın değil bizim zamanımızı açıklayacak kadar güçlü. Aklımızın bir köşesinde ihtiyaç duyulan ne varsa her an ona götürecekmiş gibi bazılarımızı mutlu eden duble yollarla köprüler dursun, biz Karay’ı okuyalım. Refik Halid tekniğin kudretini fark eder. Değiştirdiklerinin farkındadır. Teknik yeniliklerin yoksunluğunda yaşanacaklar üzerinden gösterir bunu. İkinci Dünya Savaşı’nın karartma gecelerinde mutludur. Karanlığa mecbur kalmak adeta çocukluğun/geçmişin huzuruna gitmek için bir vesileye dönüşür. “Karanlığın Fazileti” vardır ona göre. Karartma kararı tam anlamıyla uygulandığında olacakları hayal eder: “*İki gece sonra şehrin bütün ışıkları büsbütün perdelenmiş olunca evimiz daha mahremleşecek...*” diyen Karay sanki her olayda bir hikmet bulan her işte bir hayır arayan iyimser ihtiyârlara dönüşür. Karanlık evleri “yeniler”: “*Bu yeni yuvamızda ışıklar mavileşerek veya maskelenerek adeta kandilleşmiştir; çiy, çelik ziyadan kurtulmuşuzdur; ampullerin başımız üstünde asılı duran zağlı hançerlerine abajurlar sahtiyan birer kılıf, kın gibi geçmiştir, ışık, artık gözlerimize saplanmak için çekilmiş birer kızgın mil değildir.*” Re-

51 David Frisby, age., s. 63.

fik Halid'i geçmişe, *"gece gezginlerini"* de evlerine davet eden karanlık: *"Işığın sokaklara çekip götürdüğü günahkârları karanlık aile hayatma, usluluğa kavuşturacaktır!"* Işık ampullerden gözlerine saplanan bir mil değilse artık onları kör etmeyecektir. Teknik olsun olmasın ilerlemenin unutturdukları böylelikle görünür olacaktır. Hani Gökalp'in önüne koyacaktık? O hiç değilse teknoloji diyordu!

Ama kendi gözünü de alır o ışık, çağdaşlarının elektrikle (teknik) kurduğu marazi ilişkisi *"Ampullerin Ölümü"* isimli yazısında anlatır. Gerçi şimdi de yine harp yüzünden ampul kıtlığı çıkmış, karartma mecburiyeti emirle değil de yoksullukla hasıl olmuştur. Önce ampulden bir biblo gibi bahseder, mucizevi bir eşyadır çünkü, elinde ampulü tutarken kendisini mitoloji kahramanlarına benzetir, birazdan yerine takacak ve evindeki gökyüzünü aydınlatacaktır. Ne var ki önceki gece olan olmuş evdeki ampullerden ikisinin *"parlak ömürleri genç yaşlarında kalp sektesile sona erince"* başları kederle önlere eğilmiştir. Refik Halid tekniğin gözünü aldığı çağının insanını bir cümlede karikatüre dönüştürür: *"Hristiyan olsaydık belki haç çıkarırdık... Az daha Fatiha okuyacaktık."*

XVI. An'lar ve Anektotlar

Refik Halid için "büyük sanatkâr, zamanının 'insan'ını ve 'ebedi insan'ı, kendi yaşadığı devrin en usta teknik vasıtalarını gösterebilen adamdır". Simmel'in çağını anlamak için sanata bakmasının nedenidir bu. "Bireyin iç deneyimine in-

dirgenmiş olan gelip geçici, paramparça ve çelişkili toplumsal gerçeklik” nasıl yakalanacaktır sorusunun cevabıdır, sanat.

Simmel şahidi olduğu çok parçalı toplumsal gerçekliği anlamak isterken “*i deneyimlerin gelip geçici doğasını*” yakaladıkları ve “*insana özgü ifade biçimlerini arayarak bunların farkına*” varıp sabitledikleri için heykellere bakar. İki isim emlidir: Rodin ve Constantin Meunier. Meunier gündelik hayatın içinden seçer kahramanlarını; madencileri, işçileri resmeder. Simmel’e göre Meunier, Belçikalı bir başka ismin “*Maeterlinck’in hayat felsefesinde bireyin özelliği olarak gördüğü şeye erişmişti: Mutluluğumuz, değerlerimiz, yceliğimiz sıradışı olanda, kahramanca atılımlarda, önemli eylemler ve deneyimlerde değil, gündelik varoluşta ve onun isimsiz anlarında yaşar.*”⁵² Refik Halid’in merakları da bu yöndedir. Büyük olanla değil kk olanla, kahramanlıklarla değil gündelik olanlarla, biyografilerle değil anekdotlarla ilgilenir. Yakup Kadri’nin Mustafa Kemal hakkında yazdığı kitabını⁵³ “*ince tahliller çok, fakat ‘anekdot’ denilen hususiyetleri belirtici fıkralar az*” diye eleştirir. Cemal Granda’nın o günlerde *Akşam*’da tefrika edilen anılarını⁵⁴ tercih eder arkadaşının yazdıklarına. Büyük adamların karakterlerine dair doğru değerlendirmelerin bir başkasının çizdiği sürekli çizgide değil an’larda olduğuna inanır sanki: “*Diğer taraftan, büyük adamları anekdotlarından öğrenmekte ayrı bir zevk vardır. Zira anekdotlar ekseriya kısadırlar; resmî hayat dışında gizli kalmış bir vakayı açıklarlar*

52 David Frisby, age., 87.

53 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Atatürk*, Güven Basımevi, İstanbül, 1946.

54 Bu anılar daha sonra kitaplaşacaktır. Cemal Granda, *Atatürk’n Uşağı İdim*, Hürriyet Yayınları, İstanbül, 1973.

ve sert, keskin yahut hoş bir sözle biterler. Zihin kolay kavrar; tesiri çoğumuz üzerinde uzun muhakeme ve tahlillerden daha kuvvetli olur; sempatiyi artırır; insana mahreminde yaşanmış hissini, yakınlığını verir.”⁵⁵ İnsan kendinden başka olan her türlü şeyi yine kendinden referans alarak anlayabilir. Karay’ın derdi eski arkadaşını eleştirmek bile olsa “insana mahreminde yaşanmış” hissi verdiği için Simmel’in o çok sevdiği hayatımızdaki an’lara tekabül eden anekdotlara duyduğu sıcaklık manidar. Georg Simmel’in Meunier’den sonra Rodin’e hayranlık duyması da anlarla ilgilidir. Rodin de Meunier gibi sıradan olan insanları ele alır ama o insanların an’lar karşısındaki ifadelerini yakalamıştır. Yüzler “insanları içsel hayatlarının akışı içinde”, duygularıyla, sevinçleriyle gösterir. Simmel’e göre Rodin “an-üstü olanın, zamandan bağımsız olanın izlenimini” yakalamıştır; “saf ânın sanatsal olarak zamandan bağımsızlığı”nı keşfetmiştir.⁵⁶ Nasıl tanımlıyordu Karay büyük sanatkârı: “(...) zamanının ‘insan’ını ve ‘ebedi insan’ı, kendi yaşadığı devrin en usta teknik vasıtalarını kullanarak gösterebilen adamdır; sanat eseri de onun bu kıymette, bu kıratla, bu ustalıklarla yaşattığı eserdir. ‘Yaşattığı’ diyorum; zira sanat geçici güzeli ebedî yapar, silinecek olan hayatı tesbit eder, bu suretle de, neticede –bir estetik üstadının dediği gibi– ölümü durdurur.”⁵⁷

55 Refik Halid Karay, “Anekdot’ların Değeri,” *Edebiyatı Öldüren Rejim*, s. 107.

56 David Frisby, age., s. 87.

57 Behçet Çelik yazdığı önsözde bu alıntıyı yapmasa fark edebilir miydim? Emin değilim. Agy., s. 35; Refik Halid Karay, “Sanatta Yenilik-Eskilik”, *Edebiyatı Öldüren Rejim*, s. 46.

Savaşın Gölgesi

ŞEHİRLERE VEDA

“Yapılan bir istatistiğe göre her 42 dakikada bir, bir Alman tayyaresi düşürülmektedir. Fakat Almanya her 42 dakikada yeni bir tayyare yapmakta olduğundan İngilizler şimdi her 20 dakikada bir, bir düşman tayyaresi düşürmek üzere tertibat almaktadırlar.” Küçük ve müthiş bir hesap! İnsanlar –kasırga, tufan, yıldırım, ateş ve yıldız yağmuru– daima gökten gelecek felâketten korkmakta ne kadar haklı imişler... Onlar, ilk günlerindenberi en korkunç kudreti gökte farz ettiler, göke yalvardılar, gökün gazabından ürkererek bütün ömürlerince gözleri havada, telâşlı ve heyecanlı yaşadılar.

Harp tayyaresi, işte gökten zulüm ve insafsızlık bekliyen beşeriyete şimdi büsbütün hak verdi; gök, her asırdan fazla bugün, eskisiyle ve tabîi gazabla kıyas kabul etmiyecek derecede tehlikeli oldu. Şayet bir sebep çıkıp da gök harbi önlenemezse gelecek devirlerde bildiğimiz şehir mefhumu tamamen değişecektir; şehirler havaya doğru uzayacağına yerin dibine doğru gömülecektir. Yani, üstünden atla, araba ile geçildiği halde altında ev ve insan olduğu anlaşılmıyan Anadolu köyleri yok mu? Yarının mesken tipi bunların modern şekle sokulmuşu olacaktır, yeryüzünde şehir kalmıyacaktır.

Elveda, ey serin nehirler ve mavi denizler kenarında ışıkları sulara vuran, ağaç gölgelerinde kuşlar cıvıldıyan, mi-

nare tepelerinde bulutlar dolaşan, kubbelerinde güneşler
şıkırdıyan, içinde hür hayat guruldıyan yer üstü şehirleri!
Siz tarihe mal oluyorsunuz. Meğerse ferahlık verici bir rüya
kadar tatlı ve güzel imişsiniz!

Tan, 5 Ekim 1940

DOLAŞAN ÂFET

“**H**arp sıklet merkezini değiştiriyor, cenup batısına doğru yürüyor” gibi sözler, mütalaalar işitiyoruz, yüreklerimizde bir hafiflik duyuyoruz. Tıpkı bir yangının, bir kasırganın, bir çekirge bulutunun yaklaşırken birdenbire tepemizden uzaklaştığını görmüş gibi... Evet, dünyanın şu haline bakınız: Medeni âlem, çekirge istilâsını gözleyen Çin vilâyetlerine döndü. Gökte bir kara buluttur dolaşiyor; sağa mı inecek, sola mı gidecek, şimale mi çevrilecek, yoksa cenuba mı kayıyor? Bu âfetin nereye belâ olacağını helecan içinde, toprağını, mahsulünü, kıtlığı ve ölümü düşünerek bekleyenler bir bakıyorlar: “Oh,” diyorlar, “karşı dağa geçiyor, uzaklaşıyor!” Bir bakıyorlar: “Eyvah” diye haykırıyorlar, “gene yolunu değiştiriyor, bize geliyor!” Hakları var: o bulut bir indi mi bağ, bahçe, ekin, orman bütün yurt çırılçıplak kalıyor, çöpe dönüyor; hatta son lokmanı bile ağzından alıyor.

Cihan, adeta korkunç, müthiş bir rüya içinde, bir kâbus pençesinde: Sanki bir düpedüz meydandasınız; bir boğa sürüsü zincirlerini koparmış, kapalı bulunduğu binanın kapısını kırıp parçalamış, dışarıya uğramış, bir sağa bir sola saldırıyor ve önünden kaçanları kovalayarak, gözleri kanlı, boyunları gergin, ağızlar köpürmüş, kuyruklar havada, kararsız her tarafa seğretiyor. “Aman,” diyenler var, “bize

doğru geliyorlar!” ve öbür uçtakiler bağıryorlar: “Oh, karşı tarafa saldırdılar!”

Yahut eski zamanın bir İstanbul yangınını düşününüz. Ateş, rüzgârın önüne koşulmuş, sonu gelmez bir iştiha ile ev, cami, kilise, türbe ve saray yakıyor, yıkıyor, yutuyor, kusu-
yor ve gelene saldırıyor. Damdan, taraçadan görüyorsunuz: “Geliyor,” diyorsunuz, “bu yana çevrildi!” Baba mirası yerini-
zi, yurdunuzu kaybetmek, küllerini yarın eşelemek korkusi-
le gözleriniz yerinden uğramış. “Su! Tulumba, itfaiye!” diye
feryatlar koparıyorsunuz. Sonra bir nefes alıyor, bir ümide
düşüyorsunuz. “Rüzgâr lodosa çevirdi, belki bizim mahalle
kurtulacak!”

İşte, en uzak kıtalar, Amerikalar bile o telâş, korku, nö-
bet içinde... İşte 1940 senesinin umumî manzarası! Başucun-
da dolaşıp giden, sonra gene gelen bu tereddütlü tehditten,
meşhur masaldaki gibi korkunç “çıkayım mı?” sesinden, in-
sana öyle bir bıkkınlık arız oluyor, sinirler bir geriliyor, öfke
başından öyle bir taşıyor ki nihayet, bazuna güvenip “çık da
göreyim!” diyeceği ve bunu çoktan demiş olan kahraman
Yunan milletine nihayet kurtulduğu kararsız vaziyetinden
dolayı gıpta edeceği geliyor.

Tan, 18 Kasım 1940

KARANLIĞIN FAZİLETİ

K arar henüz tatbika geçmediği için, gece yolda giderken rastladığımız ışıklı tek tük pencereler olduklarından fazla parlak görünüyorlar. Gözümüzü çekiyorlar. Karagöz seyrinden kalma bir itiyatla başımı dikip aydınlık çerçeve ortasında olup bitenleri merakla seyredeceğim geliyor. Çoğu perdeler ise şimdiden indirilmiş. Meğerse İstanbul perde bakımından da ne kadar kusurlu, ihmal ve noksan içinde imiş! Kimisi ensiz, kimisi kısa, kimisi ekleme... Pencere pervazlarının yanlarından, üstlerinden, altlarından karanlığa çarpuk çarpuk, iğri büğrü, hendesesiz ve nizamsız öyle ışık artıkları fışkırıyor ve öyle biçimsiz, fakir, perişan bir manzara hâsıl ediyor ki, bu intizamsızlığa son ve perdelerimize çeki düzen vermesi itibariyle insan yeni kararı ayrıca alkışlamaktan kendini alamıyor.

Fakat fayda bundan ibaret değildir: İki gece sonra şehrin bütün ışıkları büsbütün perdelenmiş olunca evimiz daha mahremleşecek: perhiz ve itikâf ehli hakikî bir derviş gibi dışarıya gözlerini tamamen kapıyacak, yalnız kendisine, “derun”una çevirecek. Artık kapımızdan içeriye adımımızı attık mı haricî hayatla aramızda –“Ali Baba ve Kırk Haramiler” masalındaki mağara gibi– tılsımlı bir hâil gerilecek. Bu yeni yuvamızda ışıklar mavileşerek veya maskelenerek âdeta

kandilleşmiştir; çiy, çelik ziyadan kurtulmuşuzdur; ampul-
lerin başımız üstünde asılı duran zağlı hançerlerine abajurlar
sahtiyan birer kılıf, kın gibi geçmiştir; ışık artık gözlerimize
saplanmak için çekilmiş beyaz alevli birer kızgın mil değil-
dir. Duvarların çıplak, soğuk tenine gölgelerin ılık kadifesi
dolanmış; tavanlar bir çöl gökünün göz alıcı rengini kay-
bederek sünbülî bir havaya dönmüştür. Hulâsa evler, aile
mahremiyetine daha uygun olan bir eski zaman loşluğu ile
bezenmiş, ruh derinliğini artıran bu loşlukla birer mâbede
çevrilmiştir.

Dışarının zifiri karanlığı karşısında içerinin o gizlenmiş,
nazlı, tatlı nuru bize evlerimizi daha çok sevdirecektir; hattâ
zannederim ki gece gezgincileri de yavaş yavaş sürtüklükten
kurtulacaklar, vakti gelince, ceplerinde kitap ve gazete, fe-
nerlerini ışıldata ışıldata evlerinin yolunu tutacaklardır. Işı-
ğın sokaklara çekip götürdüğü günahkârları karanlık tekrar
aile hayatına, usluluğa kavuşturacaktır!

Tan, 29 Kasım 1940

NİMETİN KADRİNİ BİLMEK

Mal ve nimet kadrini bilmenin tam sırasıdır. Bir arkadaşın pek doğru olarak yazdığı gibi, hayata surat asmak şımarıklığından, “Bıktım” demek nazeninliğinden vazgeçmek, benim fikrimce, ayrıca elimizdeki eşyayı iyi ve temiz muhafaza etmek mecburiyetindeyiz. Yazık ki, Amerikan filmlerinin terbiye ve göreneklerimiz üzerindeki bir tesiri de şudur: Gençliği nimet kadri bilmemeğe, malımızı hor kullanmaya alıştırmak, israfa, savrukluğa, ziyankârlığa sevk etmek...

Bu filmlerdeki eşhas, kuyruklu piyanolar üzerinde kek-volk oynarlar; yepyeni yazıhanelere ayakkabılarını dayarlar; maroken koltuklara, aydan döndükleri çizmelerle basarlar. Ziyafet sofrasının üstüne fırlayıp kadehleri, tabakları devirerek; yemekleri, yemişleri ezerek nutuk verenler bile vardır. Canım otomobilleri bir duvara, bir direğe çarparlar; atları çatlatırlar, motörleri tutuştururlar. Ya gıda ziyankârlığı? Süt güğümelerini dökerler, yumurta sepetlerini merdivenden çıkarken düşürürler, nefis taamları el sürmeden geri çevirir, hattâ birbirlerinin suratlarına bile atarlar. Elbiselere gelince çivilere takılır, makinelere kaptırılır, yakaları yırtılıp kolları koparılır! Bunları seyrederken harcanan eşya ve nevaleye acımamak, harcayanlara kızmamak mümkün değildir.

Bizim, ne üzerinde yaşadığımız eski dünya, ne millî ser-
vetimiz ne de hilkatimiz böyle yapmaya müsaittir. Hususiy-
le şimdi içinde bulunduğumuz buhran çok fazla tutumlu,
dikkatli olmamızı icap ediyor. Londra sokaklarında, birçok
nasihatlar, tavsiyeler arasında iri harflerle halk şunu da oku-
yormuş: “Gıda bir harp malzemesidir, onu israf etmeyiniz!”
Çok şükür ki yere düşmüş bir ekmek parçasını kaldırıp başı-
na götürdükten sonra hürmetle yüksek bir yere koyan baba-
larımızın hareketi, hem harp, hem sulh programı olarak he-
nüz hatırimızdan çıkmamıştı ve çoğumuzun da elinde hâlâ
böyle yapmak, nimet kadri bilmek melekesi kaybolmamıştır.

Tan, 17 Mart 1941

SAĞI, SOLU KOLLAMA ZAMANI

Vaktiyle, istibdat devrinin adamları hafiye korkusundan umumî yerlerde, bilhassa vapur, tramvay, tren gibi karşı karşıya oturulup herkesin sokulabileceği mahallerde ileri geri lâf etmemeyi, suya sabuna dokunmamayı, hülâsa sağı solu kollayıp dillerini tutmayı pek iyi bilirler ve bu usulü çok güzel tatbik ederlerdi. Maamafih put gibi de durmazlardı; gül aşılamaktan, üzüm çubuğu dikmekten, Kayışdağı suyunun birazcık kabız yapıp Çırçır suyunun fazla müdrir olduğundan, Mengeneli aşçıların hamur açışlarındaki maharet ile Zenci dadıların asîde pişirmekteki ihtisaslarından uzun uzadıya, tatlı tatlı bahse girerek lakırdı ihtiyacını teminden geri kalmazlardı. Bu hal, otuz şu kadar sene sürmüştü!

Şimdi biz de kalabalık yerlerde –o zamanki gibi hafiye korkusuyla değil– hem casusları lâl bırakmak hem de mâneviyatımızı sarsıntıdan korumak gibi umumî bir menfaat bakımından sohbet tarzımızı değiştiremez, dilimizi imsâke alıştıramaz mıyız? Bu vaziyetin otuz iki sene süreceğini de hiç zannetmiyorum. Münasebetsiz veya şüpheli eşhasın suallerine karşı büsbütün aykırı cevaplar vermek suretiyle zararlı gevezelikleri önliyebilmek de pek mümkündür. Meselâ, karşımdaki soruyor: “Anadolu’ya yolculuk var mı?” Ben şu cevabı veriyorum: “Şimdi matbaaya gidiyorum!” Yine

bir sual: “Mıknatıslı bombalar pek müthiş şeylermiş, biliyor musunuz?” Cevabım: “Taze at kestanesi yaprağıyla çok güzel dolma yapılır; mevsimi geçmeden yaptırınız!” O şöyle diyor: “Şaşıyorum vallahi, Almanlar Afrika’ya nasıl tank geçirdiler!” Ben böyle söylüyorum: “Adana’dan turfanda sakızka-bağı gelmiş; pahalı da değil!” Muhatabım inatçı olabilir, bir tecrübe daha yapar: “Balkan Harbi sona ermiş!” Ben de inat ederim, derim ki: “Yahu, Hıdrellez’e kaç gün kaldı?”

Arife işaret kâfidir, derler; karşımdaki ârif olmyabilir. Zaten bu şekildeki cevaplarım da birer işaret değildir; ahmak veya hain, her iki cins zararlı adamın da nihayet dilini tutmaktan başka yapacak bir şey kalmadığını anlıyacağı birer azar, hattâ şamardır!

Tan, 19 Nisan 1941

O dönemde Tan gazetesinde yayımlanan bir ilan.

ANA BAĞRINA DAYANAN BAŞ

Dünya vaziyeti icabı sinirlenenlere ve bu sinirlenme dolayısıyla uyuyamıyanlara, bir yerde durup oturamıyanlara ya derin sükût yahut fasılasız gevezelik suretinde gayri tabîî değişikliklere uğrayanlara, başlarını dinlemek, kalblerini dinlendirmek isteyenlere, hülâsa bütün asabî dostlarıma tavsiye ederim: Anadolu'ya gidiniz! Anadolu, insan üzerinde şu mühim tesiri yapar. Ruha nikbinlik verir ve yüreğe emniyet sokar.

Evet, Anadolu'ya gitmeli. Fakat bilmeliyiz ki hakikî Anadolu, demiryolu hattının etrafındaki arazi değildir. Asıl güzel ve sağlam Anadolu ile karşılaşmanız için muhakkak bu geçitten ayrılmanız, sağa sola dalmanız, içerilere girmeniz icap eder. Demiryolunun –Bilecik tepeleri aşıldıktan sonra– serildiği dümdüz, bomboş, çorak ve ıssız ova, Anadolu hakkında tamamiyle yanlış, ters bir fikir verir. Denilebilir ki o hat turistlere, yabancılara, düşman, ecnebî hırsından endişeli ve kıskanç bir ruh tarafından bilhassa cazibesiz yerlerden geçirilmiş, bu suretle anayurdun hakikî feyzi ve güzelliği kasten gizlenmiştir. Halbuki demiryolu dışında, dünyanın en seçme yerlerini bile aratmıyacak harikulâde lâtif bir ülke mevcuttur. Ormanları, dağları, otlakları, yaylaları, gölleri, nehirleriyle her iklimde ve her manzarada. “Beş kıta”nın küçültülmüş bir modeli!

Fakat, yukarda dediğim gibi, Anadolu'nun en büyük hassası sinirleri kuvvetlendirmesi, insana sağlam bir iman ve emniyet hissi vermesi, yani bugün için en fazla muhtaç olduğumuz maneviyat kudretini –hiçbir ilâç, hiçbir tedavi ve hiçbir büyü'nün yapamayacağı şekilde– tam ve kat'i olarak temin edebilmesidir. Böyle bir ülkeye sahip olan milletin gerek maddî gerek manevî iki bünyesini sarsmak da ne kadar şeytanî olursa olsun hiçbir teşekkülün iktidarı dahilinde değildir. Anadolu'ya gidiş, başını ana bağrına dayayış kadar tatlı, dinlendirici ve kuvvet vericidir!

Tan, 21 Nisan 1941

VATANDAŞ!

1 -- Bilhassa bugünlerde her vatandaşın en büyük vazifesi, hükümetin emirlerine uymak, aımya lüzum gördüğü tedbirlerin tatbikını kolaylaştırmaktır.

Hükümet İstanbuldaki nüfus kesafetinin azalmasında birçok bakımlardan fayda görüyor. Anadolu'ya gitmek isteyenlere de birçok kolaylıklar gösteriyor. Vatandaşa düşen vazife, hükümetin bu tedbirini kolaylaştırmaktır.

★ ★

2 -- İstanbul'da işiniz, gücünüz yoksa, Anadolu'da tanıdıklarınız, akrabalarınız veya yaşamaya vasıtalarınız varsa, İstanbul'da oturup şehrin yükünü ağırlaştırmayınız. Hükümetin gösterdiği kolaylıklardan istifade ederek bir an evvel Anadolu'ya gidiniz.

★ ★

3 -- Önemli yazdır. Yaz tatilini geçirmek üzere Anadolu'nun şirin deniz kenarları, yeşil yaylaları, güzel ormanlıkları sizi bekliyor. Oralarda hem aklı ve rahat bir yaz geçirmiş, hem de başınızı dinlendirmiş olursunuz. Anadolu'ya gidiş, hiç olmazsa ailelerinizi Anadolu'ya gönderiniz.

O dönemde Tan gazetesinde yayımlanan bir ilan.

HAPI YUTTURAN HAPLAR

İzmir’de kendi eliyle nişastadan yaptığı hapları kinin diye piyasaya süren bir Musevî adliyeye verilmiş... Acaba bu suçluya verilecek ceza nedir? Hem vurgunculuk, hem sahtekârlık yaptığından dolayı katmerli olsa gerektir. Fakat mesele o kadarcıkla da kalmıyor. Ortada pek acıklı bir nokta var... Malaryalı bir hasta düşününüz ki, geleceğini ense kökü ağrılarından ve sırtında dolaşan kötü haberci ilk titremelerden anladığı sıtma nöbetini önlemek için ecza deposuna koyuyor; kinin yerine bu nişasta parçalarını satın alıyor; ümitle yutuyor. Bakıyor ağrılar çoğalmakta, titremeler sıklaşmaktadır. Nihayet zangırtı, ateş, kendini kaybediş ve ter...

Ertesi günü adamcağız bitkin bir haldedir; gözleri be-lermiş, rengi kararmış, posaya, paçavraya dönmüştür. Düzenbazlığa uğradığını hatırına getirmiyerek ve ilâcın tesirsizliğini geç aldığına vererek uydurma komprimeleri, daha doğrusu hapi yutmakta devam ediyor. Haydi yine nöbet... Hem de eskisinden yıkıcı! Yataktan çıkamamış, işine gide-memiş, serilip kalmıştır. İşte Samuel’in yaptığı marifet bu-dur... Beş on liralık kâr için vatandaşlarımızı canlı cenazeye çevirmek, onları iğneli fiçidan aşağı kalmıyan bir işkenceye sokmak, hayatlariyle oynamak! Görülüyor ki, bu herif yalnız vurguncu değildir, sahtekâr da değildir; ırktaşları, dünyanın

birçok bölgesinde inim inim inlerken, yurdunda rahat rahat oturup ferah ferah ekmeğini yediğı vicdanlı, merhametli, bütün mânâsiyle centilmen bir milletin sinsi bir düşmanıdır.

İzmirlileri tarihin bile henüz zapta geçiremediğı yeni çeşit bir işkenceye soktuğundan dolayı Samuel'e verilecek ceza Anadolu'ya sürgün edilmek olacaksa bari, ufak bir şefkatsizlik göstererek sivrisineğı bol bir yer seçseler ve sıtmaya tutulunca da ona kendi yaptığı hapları yuttursalar, onu bu haplarla tedavi etseler... Az günde şifasını bulunca adalet gerçekten yerine gelmiş olurdu!

Tan, 13 Nisan 1942

ORTA TABAKANIN BENCİLLİĞİ

Bana diyebilirler ki: “İşte, gördün a, istediğin oldu. Şehir Meclisi, nihayet kalörifer nizamnamesini kabul etti. Artık modern apartmana taşınabilir, ısınır, soba çilesinden de kurtulursun!” Buna vereceğim cevap şudur: “Bolluk içinde geçen onca yıldanberi bir türlü karara bağlanamayan bu nizamnameyi yürürlüğe sokmanın sırası mıdır? Dünya Harbi’nin üçüncü yılında çıkması icabeden nizamname o değildir; kalöriferli binalarda ancak lüzumlu odaların ısıtılacağını bildiren bir karardır! Cevabıma bakarak sakın benim hiçbir şeyden memnun olmıyan adamlardan olduğuma hükmetmeyiniz. Şimdi vaziyet ve dert başkadır; harp durumuna uymaktır.

Öyle sanıyorum ki, harbe karışmamakla beraber çektiğimiz sıkıntı daha ziyade harp icaplarına hâlâ ayak uyduramaktan ileri geliyor. Hâlâ göze çarpan kusur, vaziyeti kavramak istememekliğimizdir. Orta tabaka yeni duruma uyma kabiliyetini meydana koymalı: Giyim kuşamda, yiyip içmede, gezip tozmada, yaşarken ve ölürken! Vurguncularla yutakçıları bir tarafa bırakalım; onlarla şimdilik bir yurt içinde bulunuyoruz amma çoğu, yarın cemiyetimizin kadrosu dışına atılacak üç günlük beylerdir; babalarının kendilerine bir bağ bağışlayıp bir salkım üzüm alamadıkları soysuzlardır; hesaba katmıyalım. Vatandaş olarak asıl kabahatlıler orta

halliler... Bunlar eski yaşayış tarzlarından, âdetlerinden ve rahatlarından hiçbir şeyin feda edilmesine razı olmuyorlar. Meselâ yakacak ihtiyacını azaltmak hatırlarından geçmiyor. Bir feryattır gidiyor: “Aman odun! Aman kömür!” Dört oda yerine ikisini ısıtmak; biraz güç ve rahatsız da olsa kış mesimini evin yarısı sıcak, yarısı ılık vaziyette geçirmek fikrine yanaşan yok. Bu, yalnız bir masraf meselesi değildir; bütün devlet idaresini ve nakil vasıtalarını zorluğa sokan bir kudret israfıdır da... Sobalar için öyle olduğu gibi kalöriferlerde de iktisat tedbirleri almak, şimdiden bunu kararlaştırmak, kömürü buna göre dağıtmak, önümüzdeki kışta yedi, sekiz odanın hep birden aynı hararete ısıtılamıyacağını anlamak ve herkese anlatmak icabeder. Belediye: “Bu yıl odun ve kömür bol! Parayı veren bacayı tütürür! Yakın yakacağınız kadar!” diye bir tavır takınmış... Teminat teminat üstüne!

Vurguncunun israfı kadar değilse de orta hallinin beencilliği de zararlı oluyor. Dua edelim ki, dünya kargaşalığı çabuk bitsin. Yoksa bizde bu, zemin ve zamana uymamak illeti oldukça harp dışında kaldığımız halde hemen hemen içinde bulunuyormuşuz kadar yorgunluk çekeceğimize, hükümeti lüzumsuzca yorup yoksul halka da eziyet çektireceğimize şüphe yoktur.

Tan, 30 Mayıs 1942

SINIF FARKI GÖZETMİYEN İLLET

Tifüs salgını ile savaşa hız verildiği şu sırada bir gazete haberi bize öğretti ki: Alâkalı bazı tüccarlar fırsat bu fırsattır diye sabun fiyatlarını düşürmemek için istihsal bölgelerinden az miktarda mal getirtmektedirler; piyasa yükseliği yüzünden de istihlâk mühim miktarda azalmış, yoksul halkın sabun alamadığı anlaşılmıştır. Haber doğru ise bu hâdise tüyler ürpertecek derecede müthiştir. Zira bahsi geçen tüccarın zulüm bakımından efsanelerde ve tarihte nefretle anılan Firavun, Nemrut, Kaligüla vesaire gibi tümen tümen insan canına kıymakla meşhur, gözleri kan bürümüş azılı “zaleme”den farkları, merhamet ve insafla münasebetleri hiç yoktur. Halkı sabunsuz bırakmak, tifüs hastalığı ile ortaklığa girmekten, Azrail ile şirket kurmaktan başka ne olabilir? Milyonlarca cinsdaşının elinden ölüme karşı kullanacağı en tesirli silâh çekip almak, tarihin ender olarak yazdığı hiyanetlerden, ihanetlerden birini teşkil etmez mi?

Düşününüz ki, bir veya birkaç insan –vatanını ve vatandaşını tehlikeye sokan amansız bir illet memlekette yüz gösterir göstermez– “Hah,” diyor, “bizim malların tam revaç zamanı geldi; şimdiye kadar yıkansam da olur, yıkanmasam da diye sabuna yan çizen parasız halk bile sandığında sepetinde ne varsa satarak bakkala başvurmak, sabun almak

zorundadır; hakkını ararsanız sabun fiyatlarını arttırmak lâzımdır; fakat bunu yapamamak bile herhalde piyasayı düşürmemek de icap eder. Ayvalık’a, Edremid’e, nereye ise hemen telgraf çekelim; mal yollamasınlar. Yollarlarsa fiyatlar düşer, kâr azalır. Tüccar dediğin her şeyden önce kârını düşünür. Ama tifüs varmış, halkı kırar geçirirmiş. O cihet bize vız gelir!”

Halbuki vız gelmez. Zira tifüs o hastalıklardandır ki, bol sabunla her gün yıkanan insafsız tüccarı da arayıp bulabilir ve yakasına yapışıp tatlı canına kıyabilir. Zaten tifüsten alacağımız bir ibret dersi vardır: Bir cemiyet baştan aşağıya kadar aynı seviyeye ve aynı refaha erişemedikçe dünya yüzünde tam düzen ve tam güven sağlanmış olamaz. “Ben tertemizim; zenginim, bilginim, bol yiyor, rahat yaşıyor, keyfime bakıyorum!” diyerek kendimizi ayrı bir sınıf sayar, halkın sefaletine uzak ve yabancı kalırız ama işte böyle bir tifüs salgını baş gösterince anlarız ki, yarı aç ve çok kirli bıraktıklarımızdan nasılsa gelip ensemize yapışan bir bitle hapı yutmak, kullandığımız sabunu başkalarile bölüşemediğimizin cezasına uğramak pek mümkündür!

Tan, 5 Haziran 1943

HABBEYİ KUBBE YAPMAK

Harp, nasıl ve ne zaman olsa, belki de tasarlandığından çabuk, elbette bir gün bitecek, sulh devrine erişilecek. Birinci Cihan Harbi'ni gören nesillerin yaptığı gibi bu sefer de her millet felâket günlerini hatırlıyacak, konuşacak, yazacak, acı acı anacak veya öğüne öğüne kutlayacak. Biz, İkinci Cihan Harbi'ne dair neler düşüneceğiz? Başkalarının hatıraları neler olacak?

Görülüyor ki, şimdiki vaziyetimiz değişmezse biz o hususta hemen hemen “tarihî olmayan millet mes’uttur” sözünün anlattığı bir durumda bulunacağız: “Ha,” diyeceğiz, “1939-1944 yılları mı? Bilmem hatırlar mısınız, ekmeği karne ile alırdık... Et iki yüz on kuruşa kadar fırladı idi. Kahvenin bir aralık fişle dağıtıldığını unuttunuz mu? İstanbul’da günde on üç, on dört tifüs vak’ası olurdu... Birtakım vur-guncular türemişti de içki masaları başında dört, beş yüz lira sarf ederlerdi. Ya mantar ayakkabılar, düttürü şapkalar ve daracık, kısacık etekler?” İşte memleketimizi ilgilendiren hatırlarımız bunlardan yahut bunlar gibi bir incir çekirdeği dolduramıyan kırıntılardan ibaret kalacak. Halbuki başka milletlerinki ne kadar ağır, yüklü, korkunç yaslı olacak!

Yalnız bu noktayı göz önünde tutarsak bazı bazı, hiç denilecek sebeplerle yakamıza yapışan mânasız sinirliliği

önlememiz, sakinleşmemiz, hayata güler yüz göstermemiz, ferah yürekli olmamız ve şu güzel yaz günlerini sevinçle karşılamamız icap eder. Yazık ki insanlar çok defa ellerindeki saadetin değerini bilmezler, yoktan yere kendilerine dert icat ederler. Kulağıma eğilip de bana etten, ekmekten veya nakil vasıtalarile piyasa işlerinden şikâyetle bulunan adam, düşünüyorum ki, ne bir Belgrad bombardımanını ne de Atina sokaklarında açlıktan ölen çocukların zavallı cesetlerini görmüştür; ne rehine vermiş, ne rehine olmuştur; ne Rus cephesinin soğuğunu, ne Afrika Çölü'nün sıcaklığını tatmıştır; ne bir bozgun haberi almış, ne bir katliâm vak'asında ailesinden bir ferdi kaybetmiştir. Gırtlığına kadar felâkete saplanmış milletlerin bile gülümseme fırsatı aradığı bir devirde bizim asık suratlı olmağa hiç hakkımız yoktur. Habbeyi kubbe yaparak homurdanan adamın –şayet hasta değilse– gizli ve kötü niyetinden şüphelenmekte hakkımız vardır.

Tan, 5 Temmuz 1943

VURGUNCULUĞUN ÇOCUK AHLÂKİ ÜZERİNDE TESİRİ

Harbin bir an önce bitmesini isteten kötü sebepler arasında çoğumuzun sezemediği bir tanesi vardır ki ilk bakışta öbürleri kadar zararlı görünmemekle beraber çocuk terbiyesine ve çocuk ahlâkına dokunduğu için bunu da küçümsemek doğru olamaz.

Hele harbe girmemiş, fakat harp yüzünden ekonomik ipin ucunu kaçırıp vurgunculuğu önliyememiş bir memlekette çocuk bakımından durum, harp eden yerlerdekinden daha ciddîdir ve zarar daha kaplayıcıdır.

Zira harp dışı kalan ülkede halk ne cephelerde ölümle pençelesen oğullarını ne de tepesinden ölüm yağdıran hava bombardımanlarını düşünmediği, felâketle yakından tanışmadığı için piyasa dalaverelerini ve alım satım orostopogluklarını uzun uzadıya, kılı kırk yarararak ve bire beş yüz katarak konuşmaya bol vakit bulur. Nihayet keseye ilişip doğrudan doğruya canına kıyılmadığı, tatlı canların harcanmadığı böyle bir memlekette vurgunculuktan yaka silkmek, vurguncuların hilelerini meydana vurup şatafatlı hayatlarını en gizli ve kirli noktalarına kadar bütün girintileri, çıkıntılarıyla anlatmak, olduğundan da fazla büyültmek sohbetlerin baş sermayesidir.

Çocuk terbiyesi üzerinde zararlı olan da o biçim konuşmalardır.

* * *

Bunu gerçek hayattan alınan ufak ufak sahnelerle canlandırırsak meselenin önemini daha iyi belirtmiş oluruz.

Meselâ sofradasınız. On, on iki yaşındaki çocuğunuz da karşınızda... Masa başındakilerden biri diyor ki:

“Ekmekler yine pek bozuldu. Hem fazla esmer, hem kepekli hem de hamur... Başka fırından mı alsak, ne yapsak? Öbür mahalledekiler böyle değil.”

“Fırıncı hilesi... Ofisin verdiği iyi undan bir kısmını el altından satıyorlar, bizimkine arpa, kepek, toprak karıştırıyorlar. Hamur olması da ağır çekmesi için...”

Bir başkası: “Fırıncılara gün doğdu. Birçoğu bu hilelerle sayılı zengin sırasına geçti... Bize toprak yediriyorlar ama kendileri balık yumurtası kangallarını sucuk gibi doğrayıp havyarlı sandviçlerden de aşağısına tenezzül etmiyorlar!”

Bunlar konuşulurken sofrada başındaki çocuk kepekli hamur ekmeğini etsiz pırasa yemeği suyuna isteksizce banmaktadır; bilmediği havyarlı sandviçi içi çekmiştir; bütün söylenenleri dikkatle dinlediği için de küçücük kafasından –sinemalardan aldığı ilhamla– birtakım sahneler geçmektedir: Ayakları çamurlu, tıraşları uzun, çıplak gövdeli, başlarına boş çuvalları kukulete gibi geçirmiş korkunç hamurkârlar bir yandan beyaz unları fırının arka kapısında bekliyen maskeli haydutlara veriyorlar, öte yandan bizim teknelere kürek kürek kum ve toprak dolduruyorlar. Derken fırın sahibi

etrafı gözetliyerek kasasını açıyor, ellilik banknot dizilerini bir meşin çantaya çarçabuk dolduruyor, usulcacık dışarıya sığıyor. Bir otomobile atlayıp gözden kayboluyor. Sizin bir türlü alamadığınız, hülyasiyle avunduğunuz, harp sonuna bıraktığınız bisikleti bu adam, o hileli işlerle kazandığı para sayesinde çocuğuna hemen yarın hediye ediverecektir!

Vurguncu bir baba? Ne saadet! Vurgunculuk? Ne lüzumlu!

* * *

Tramvay durağındayız: Yağmur, soğuk, rüzgâr insana göz açtırmıyor; açıkta bekliyenlerin yengin gözleri kendi alın yazılarını okurcasına dikkatle gelen arabaların semt isimlerine dikili. Birini ezmiye hazır bir kalabalık. İki kişi konuşuyor; okul dönüşü, bir çocuk da kulak kabartmış dinliyor.

“Gördün mü şu takside geçen adamı? Sayılı vurguncular-dandır. Geçen gün bir işte, yüz yetmiş bin lira kıvırdı... Daha iki sene önce yüz yetmiş lirası yoktu. Otomobilin taksi işareti taşıdığına da bakma, hususîdir; herif yolunu bulmuş, vızır vızır gezip mektebe otomobille gidip geliyor... Ne dersin?”

“Ne diyeceğim, dünya onların... Pek de iyi ediyorlar, mademki ceza verildiği yok... Herkes seninle benim gibi ahmak olmaz. At binenin, kılıç kuşananın!”

Çocuk düşünüyor: Bir işte yüz binlerce lira kazanıveren, değme hokkabazlardan, sihirbazlardan marifetli bir baba... Hükûmet yasağını hiçe saymış, hususî otomobilde geziyor, çocuğunu da gezdiriyor. Yaptığı da fena değilmiş, fena da olsa cezasını veren yokmuş; böyle yapamıyanlara ahmak de-

nirmiş. O halde kendi babası tam bir ahmaktır, beceriksiz ve sünepedir. Asıl akıllı adamlar hükûmet yasağına hileli yollardan karşı koyup hususî otomobilini taksi şeklinde kullananlar, bir tek işte ve bir günde kucak dolusu para vuranlar, böyle yapmakla beraber ceza görmiyenlerdir.

Bu çocuk o akşam, vurguncular yüzünden uğradığımız pahalılıktan sızlanan ve oğluna defter almak için ay başını bekliyen babasına göz uciyle bakarken içinden şöyle söylüyor: “Sahi, babam da pek biçare... Ben büyüyünce, harp çıkar çıkmaz vurguncu olurum, vurgunculardan herkes yaka silker gibi görünüyor ama ağızlarının suyu da akıyor!”

* * *

Evde damın bir tarafı çökmüş, yağmur içeri sızıyor, usta gelmiş: “Yapalım ama birkaç kilo çimento lâzım...” diyor. Bulmak imkânı yok, duvarlar çökecek. Fakat karşıda kocaman bir apartman kurulmaktadır. Çocuk şaşıyor: “Çimento yok da her gün bu apartmana arabalarla, çuvallarla nereden, nasıl geliyor?” soruyor. Anlatıyorlar:

“Onu yaptıran vurguncu... Önceden mi istif etmiş, yolunu mu bulmuş, ne yaptıysa yapmış! Yalnız bu mu? Çiftelhavuzlar’da da yepyeni bir köşkü varmış, banyoları kristaldenmiş!”

Çocuğun gözünde vurguncu tılsımlı bir masal adamıdır; Bağdat hırsızı kadar ona sempatik gelmektedir; ipi havaya atar, tırmanıp dama çıkar; haliya “uç!” emrini verir, üstüne binip göklerde gezer; “açıl sofram, açıl!” der, bin kişiye ziyafet çeker; Ali Baba gibi bir söziyle mağara kapıları açılır, hazneler önüne serpilir!

Eve misafirler geldi mi, kenarda unutulmuş çocuğun dinledikleri hep o vurguncu dedikleri peri padişahının oğlu üzerine söylenen masallardır. Bilmem hangisi; bilmem ne otelinde veya gazinosunda bir düğün yapmış, yer yerinden oynamış. Hele çocuğunun sünnet düğünü görülecek şeymiş; bütün vurguncu dostları oğlana öyle hediyeler getirmişler ki iki oda tavana kadar dolmuş!

“Elbette,” diyorlar, “zeytinyağını neden bu fiyata yiyo-
ruz? Neden on kuruşluk basma üç liraya? Bir ayakkabı bir
bisiklet parasına? Hep vurguncular yüzünden...”

Ve bir karaborsa sözüdür gidiyor. Çocuğun hayalinde karaborsa denilen yer, Tünel’in aydınlatılmadan önceki içi gibi zifirî karanlık bir kocaman bodrumdur; ne kadar satıcı varsa baştan ayağa kadar siyahlar giymişler, yüzlerine siyah maskeler takmışlar, kara eldivenli elleriyle kara kaplı sandıklardan kapkara kâğıtlara sarılmış birtakım paketler çıkartıp yine kara mantolu alıcılara hırsız fenerleri ışığında vermekte, verir vermez fenerleri söndürmektedirler.

Baba, “Gidip bu malı karaborsadan alayım,” dedi mi çocuğun yüreğine korku düşüyor ve bir Şerlok Holmes olup o haydutlar yatağını basamadığına üzülüyor. Hattâ şöyle düşünüyor: “Neden bunları yakalayamıyorlar?” Bir şaşıtıcı da bu: Köşebaşındaki yemişi elmanın kilosunu beş kuruş fazlasına sattığı için ceza görmüştür. Peki, bütün o büyük vurguncular ve karaborsacılar neden azar bile işitmiyorlar?

Çocuğun akli ermiyor. Hoş, bizimki de ermiyor ya.

* * *

İşte vurgunculuğun, vurgunculuğa karşı tedbir almanın, tedbir almak şöyle dursun göz yumar gibi menfi bir vaziyet almanın bin bir zararından bir tanesi de bunların çocuk terbiyesi ve ahlâkı üzerinde kötü izler bırakmasıdır. Cezasız kalan vurguncu yalnız ekonomik ve fizyolojik bünyemizi değil, millî ve ruhî terbiyemizi de kemiriyor.

Saydığım sebeplerdendir ki siz de benim gibi yapınız: Çoktan hak ettikleri ağır cezaları görmedikleri müddetçe küçük çocuklarınızın yanında vurguncular lâfını etmeyiniz, başkalarına da ettirmeyiniz. Edecek olurlarsa terbiye ve ahlâkî bozan gerçekten ayıp şeyler konuşulacağı için yavrularınızı odadan uzaklaştırınız!

Tan, 21 Kasım 1943

“KÜL HARBİ” İÇİNDEKİ TALEBEMİZ

Alman şehirleri üzerine yapılan hava saldırıları gittikçe korkunç, amansız, ara vermez bir şekle giriyor. Savaş edebiyatına “Kül harbi” adile geçen ve en sağlam, en özlü bir varlığın, Avrupa medeniyeti yapısının küllerini gerçekten dört yana savuran bu yangın İngiltere kralının parlâmentodaki demecinden ve çeşitli ağır sözlerden de anlaşıldığı gibi azalmak şöyle dursun, gün geçtikçe şiddetlendirilerek nihayet hava hücumlariyle bir milletin –orduları bozgunluğa uğramasa bile– bezginliğe düşüp yenilebileceğini isbat edecek bir mahiyet alacağa benzemektedir. “Kül harbi”ni ilk icat edenler ve o maksadı güdenler İngiltere üzerinde böyle bir netice elde edemedilerse kusur keşfettikleri usulde değil, kullandıkları vasıtaların şimdikiler derecesinde tesirli olmamasındadır. Londra’ya her akında atılan bombalar kilo hesabı ile sayılıyordu; bugün Berlin’e inenler tonla hesaplanmaktadır!

Şu noktayı da unutmalıyım: İngiltere o sırada bulunduğu toprak üzerinde kara muharebelerine tutuşmamış, cephe açmamış vaziyette idi. Halbuki Almanya şimdi her tarafta, hele Şark Cephesi’nde bir ölüm kalım harbi yapıyor; geride sükûna, düzene muhtaçtır ve serbestçe çalışmak, yaptıklarını da hudutlara rahatça yollamak zorundadır. Du-

rum İngiltere'ninkine benzemiyor. Kaldı ki o hafif şartlarla beraber Almanların emeli az daha gerçekleşecekti. İşin bizi doğrudan doğruya ve pek yakından ilgilendiren ciheti bombardımanların harp gidişi üzerindeki tesirinden ziyade hava akınlarına uğrayagelen memleketlerdeki devlet hesabına gönderilmiş talebemizin hayatıdır. Her bombardıman haberi birçok aileleri endişeye düşürüyor; bu ailelerle münasebeti olanlar, hattâ bütün vatandaşlar da üzüntü içinde kalıyorlar. Talebe ana ve babalarının gözlerine uyku girmediği bir hakikattir. Vatanın şerefi uğurunda evlâtlarımızı fedaya hazır olmak, buna katlanmak kutlu ve çekinilmez bir vazifedir ama birkaç yıl gecikecek bir tahsil için bunları ölüm sağnağı altında bulundurmak, belki de zehirli gaz dalgaları içinde boğmak isabetli bir hareket olmasa gerektir.

Göz açtırmaz hale gelen bombardımanlarda görünür kazaya uğrayacak talebe ana babalarına hükûmetçe verilecek cevabın ne olacağını kestiremiyoruz. Yüklenilen mes'uliyet düşünülerek yurda dönüş kararını almak sırası gelmişti sanırız.

Tan, 27 Kasım 1943

KARANLIKTA SEÇİLEN HAKİKAT

Avuç, hattâ avuç değil kucak, kucak da değil sepet dolusu para vererek yazlık ev kiralyanları bir düşüncedir aldı: Harp vaziyeti icabı ya İstanbul'da bütün yaz mevsimi, ara vermeden, ışıkları karartma hali devam ederse ne olacak? Emrin memleket müdafaasıyla alâkalı bulunmasına göre lâmi cimi yoktur; canla başla uyacağız, ama bu mevsimin asıl keyfi gecelerindeymiş, bahçeleri aydınlatarak açıkta oturmakta, kır kahvelerinde ve kır gazinolarında dans etmekte, Bağdat Caddesi'nin ışıklı asfaltında kol kola şarkılar söyleyip gezmekte, tur yollarında bisiklet seferleri yapmaktaymış. Pasif koruma sıklaşır, hele yerleşirse yaz keyiflerinin çoğuna veda etmek lâzım gelecekmiş... Bunları düşünemeyiz. Yaz evlerinde siyah perde gibi lüzumlu eşya olamayacağından odaları aydınlatmak imkânı da bulunmayacağını, gece hayatının karanlıkta geçeceğini de düşünmek vazifemiz değildir.

Rivayete göre bazı köşkların aylık kirası bin lirayı tutuyor, hattâ aşıyormuş. Günde aşağı yukarı otuz, kırk lira veren birini düşününüz ki akşam üzeri işinden döndü mü, güneş çekilir çekilmez zifirî karanlığa gömülecek, bahçede de, evde de karanlıkta oturacak ve alışmadığı evin sofalarında el yordamıyla hırsız gibi dolaşacak, bir odadan bir odaya maviye boyanmış pilli el ampulleriyle girecek. Sanmam ki

o hayattan zevk alabilsin ve başka ümitlerle gözden çıkardığı para için ev sahiplerine “hayrını görsün!” diyebilsin! Bu hal, yazlık kiralara çılgıncasına artmasına sebep olan ne idim, ne oldum delilerine iyi bir cezadır. Fakat insafsız ev sahipleri de artık son vurgunlarını vurmuş oluyorlar. Zira harp gelecek, yazı bulmıyacaktır ve sulh ile beraber ortada ne tehlike, ne israf imkânı kalacağından, kiralara tekrar eski halde, belki daha aşağıya düşecek. Kafdağı’ndaki burunlar yeniden deniz sathına inecektir. Tutulmayan evlerin sahipleri şimdiden affalladılar.

Gazetelerimiz henüz normal zamanların gelmediğini, harbin devam ettiğini, bizim de bazı tedbirlere başvurmamız, kararlar almamız icap edebileceğini yazmaktan geri kalmamışlardı. Safa düşkünüleri aldırmadılar. Suadiye ve Büyükkada yaz cümbüşlerine hazırlandılar. Pasif koruma denemeleri onların pişmiş aşlarına soğuk su kattı. Fakat dünya vaziyetinin ciddiliğini anlatmak bakımından pek faydalı oldu; çoğumuz hakiki durumu ancak karanlıkta seçebildik!

Tan, 15 Mayıs 1944

HARB VE SPOR

Ewelki gün gazetemizin ilk sayfasında iri vücutlu, kangal kangal pazılı, yamru yumru göğüslü iki pehlivanın sarınış dolaş bir resmi vardı; ikisi de yerde idi, kollar ve bacaklar o kadar karışmış, birbirlerine girift olmuştu ki hangisi hangisinin, ayırmak mümkün değildi; bu itibarla çocuk dergilerine mükemmel bir bulmaca olabilirdi. Gelişmesini istemekle beraber bütün sporlar içinde seyrinden hâzzetmediğim güreştir. Güreşçi vücudünde bir koşucu, bir futbolcü, bir tenisçi, bir binici vücudündeki estetik güzelliği bulamam. Pehlivan göğsüne bakarken derisinin içine, ceylân yutmuş bir bua yılanının girip çöreklediğini ve ara sıra hazım zorluğuyla kımıldandığını, bir taraftan başını çıkarıvereceğini sanır, bu bekleyişle sinirlenirim!

Kollar ise Vezûv'den akmış ve taş kesmiş, girintili çıkıntılı bir lâv yatağına benzer. Hele kafa? Bana Fatih'in meşhur toplarını düşündürür: İçine konan güller bundan büyük ve sert olamazdı. Enseye gelince: Hiçbir lodosun aşır aşındıramıyacağı bir kayaya benzettiğim için şehir plânından ümit bekleme bekleme küçülmekte devam eden Fenerbahçenin bakımsız halini hatırlatır. Böyle bir düzüne ense denize haddini bildirir, ne sağlam bir payanda ve bir dalgakıran olurdu!

Fakat *Tan*'ın güreş resmi bana bu sefer harp vaziyeti-

ni düşündürdü. Asıl pehlivan güreşleri şimdi Avrupa'nın üç bölgesinde bütün sertliği, çetinliği ile sona yaklaşıyor ve 1939'dan beri dünya şampiyonluğunu muhafaza eden tarafın artık soluğu tükettiği iyice beliriyor. Bu maçın yanında bütün spor karşılaşmaları bana fillerle kaplanların dövüştüğü bir orman sahnesinden yüz çevirerek yere eğilip karınca kavgalarından heyecan beklemek kadar tahaf göründüğünü söylemekten kendimi alamıyacağım. Sulh zamanında yokluğunu çekip ihtiyacını duyduğumuz heyecanı bize spor seyirleri verir. Böyle bir harpte, hele harbin bu devrinde ise tek heyecan kaynağı savaş sahnesidir. Kasırğa eserken camları kırılmış bir odada vantilatörün havasını kim duyar?

Tan, 28 Haziran 1944

ALKIŞLANACAK NETİCE

Dün yapılan nüfus sayımının birkaç gün sonra neticesini alınca birçok lüzumlu ve iyi şeyler öğrenmiş olacağız. Medenî şekilde kurulmuş bir devletin onları meydana koymas ve medenî bir milletin de onlar hakkında bilgisi olması lâzımdır. Çocukluğumda Avrupa lûgatları, ansiklopedileri Türkiye nüfusu için sarahatle rakam veremezler, “Takriben şu kadar milyon” deyip geçerlerdi. Halbuki bakardım başka birçok devletlerin, milletlerin nüfus sayısı küsuratına kadar yazılı... Buna bir taraftan canım sıkılırdı; bir taraftan da –meselâ 8 milyon 841 adedi gibi– bir kişinin bile yer aldığı yekûnun nasıl elde edileceğine akıl erdiremez, şaşar kalırdım. Yani nüfus sayımı diye mühim bir devlet işi bulunduğunu bilmezdim. Ben çocuktum, bilmiyebilirdim ama devleti idare edenlerin de öyle bir işten habersiz olmaları acıklıydı, ayıptı.

Evet, dünkü sayımdan birçok şeyler öğreneceğiz, bir sürü rakamlar alacağız. Fakat bu sayımın bize bildireceği netice sandığımızdan da çok ehemmiyetli ve tarif edilemeyecek derecede sevindiricidir. Şu bakımdan ehemmiyetli ve sevindiricidir ki, meselâ 18 ila 45 arasındaki genç ve dinç unsurlar arasında eksilme olmadığı gibi ayaksız, kolsuz, kör, kötürüm kalmış sakatlara da raslanmıyacaktır. Zira dünyanın altüst olduğu ve milyonlarca insanın ölüp gene milyonlarcasının sa-

kat kaldığı eşsiz bir felâket devrinde memleketimiz ateşe atılmaktan kurtulmuş, ne harbe girmiş, ne istilâ görmüş, ne kıtlık çekmiş ne de salgın hastalıklara uğramış, tehlike ve âfet dışı yaşamak talihine, saadetine ermiştir. Bütün arz üzerinde kaç memleket bugün bir sayım yapma nüfusuna göre bizdeki kadar az sakat adam kaydedebilir? Hele bir kere geçen umumî harbin sonunu, bir de bugünkü vaziyeti düşünelim. O zaman koca bir imparatorluk nüfusundan elimizde kala kala 12-13 milyon kalmıştı; o milyonların çoğunu da yaşlılar, malûller, ruh çökkünleri teşkil ediyordu. Yalnız Çanakkale’de bir, iki vilâyetlik nüfusu gömmüş, kumlu ve buzlu çöllerde en gurbüz evlâtlarımızı yakmış veya dondurmuştuk.

İşte dün yaptığımız nüfus sayımının meydana çıkardığı asıl büyük hakikat ve güven verici netice budur. Bu bir neticedir ki idare tarzı hakkında kanaati ne olursa olsun hiçbir vatandaşın dili ve kalemi onu tenkide varamaz. Tenkid şöyle dursun, alkışlar.

Akşam, 22 Ekim 1945

Evde, Okulda, Eşyalar Arasında

“OTURMAK” MASTARI

Ot - Ateş kökünden gelen “oturmak” mastarı ile müştakları dilimizde bütün insanlardan fazla yer tutmuştur. Aklıma gelenleri sayıvereyim: “Dün Ali Bey’e oturmıya gittik, akşama Veli Bey oturmıya gelecekmiş – Pazar günü evde oturduk – Ahmet Beylerde ne yaptınız? – Hiç, oturduk! – Kışın hangi semtte oturuyorsunuz? Bu yaz nerede oturdunuz? – Çocuğum, uslu otur! – Şapa oturdun mu? – Gemi karaya oturdu – Yemek mideme oturdu – Herif paraların üstüne oturdu – Nefis bir oturtma yedik – Otur, oturduğun yerde! – (gelin olmak mânasına) köşeye oturduğum sene!”

Bu ne kadar çok oturma! Sanki, boşluklar ortasında bir-teviye dönen temelsiz dünya üzerinde hayatın esasını arkasını bir yere dayayıp hareketsiz durmak teşkil eder. Sırtta entari, elde çubuk, önde kahve fincanı, bağdaş kur otur. Sedirde otur, minderde, köşe penceresinde, cumbada, çınar altında, tahtırevanda otur; otur bire otur! İnsan, bu nazariyeye göre lök gibi çöküp kalan hantal bir mahlûktur, yatalak, kötürümdür ve arz üzerine her şey tortu halinde dibe çöken ağır bir maddedir. Hangi kelimesinden başlayarak okusanız yine vezni bozulmıyan meşhur:

Recai’ye semen geldi bu mahzende oturmaktan

mısraının işaret ettiği gibi, galiba, eski Şark şişmanlığında ve inhitatında, dilimizde yadigâr kalan bu mastarın çok tesiri olmuştur. O, geçmiş, göçmüş bir rejim senbolüdür!

Tan, 20 Eylül 1940

“EV” YERİNE “YUVA” TABİRİ

Mevsim münasebetiyle kuşların telâş gayretine bakıyorum da, insanlar hakkında gittikçe fazla kullanılmaya başlanan şu “Yuva” ve “Yuva kurmak” tâbirlerinden hoşlanmadığımı daha iyi anlıyorum. Yeni bir cemaat, artık hemen hemen “Ev yaptırmak”, “Evlenmek” ve “Ev” kelimelerini kuş diliyle anlatmayı âdet edindi. Bir genç çifti göstererek “Yuva kuracaklar!” diyorlar; bizim, bundan evleneceklerini anlamamız lâzımdır. “Yuvamıza dönelim!” diyorlar, yani evimize gidelim manasına... “Ah, biz de bir yuvaya başımızı sokabilirsek!” demek “Bir ev sahibi olsak!” tahassürünü ifade ediyor.

Evvelâ kendimizi koca koca gövdelerimizle ve kanatsız, kuyruksuz olduğumuz halde kuşa benzetmek benim tuhafıma gidiyor. Saniyen, kuş kadar ürkek ve çok defa ılık küme ve kümecikler üzerinde karın doyurucu olmak da huyuma uymuyor. Salisen yuva, çerden çöpten, iğreti, dayanıksız ve meskendir; bin türlü haşarata ve düşmana kapısı açıktır, ayrıca da en fena şekilde konforsuzdur, hattâ iptidaîden daha aşağıdır; zira yatıp kalktığı yeri kirletmek insan şiarına hiç de uygun değildir.

Şu cihet de var: Biz iki kuşun, kendi gayretlerinin mahsülü olan bir daracık yere yan yana, ağız ağıza sıkışıp oturmalarına, aralarında muhabbetli tavırlar almalarına ve pek

rahat gibi görünmelerine imrendiğimiz için yuvaya karşı sempati besleriz. Halbuki o mesken, o muhabbet ekseriya bir mevsimlikdir; yani çok süresizdir. Kuşlar medenî kanuna göre değil, eski zamanın “mut’a” denilen şerefsiz nikâhına göre çiftleşirler; şehvet hızı ve yavru uçurma zamanı geçti mi aralarında selâmı sabahı kesmekle kalmaz, birbirlerine büsbütün yabancı, hattâ düşman olurlar. Hülâsa ne yuvaya yerleşmek ne de kuş âdetince birleşmek bize yakışmaz!

Eğer, ille bir hayvan meskenine ve bir hayvan hayatına gıpta edip, ona ait tâbirleri kullanmamız lâzımsa şu harp ve açlık devrinde Avrupalılara ve bilhassa istilâya uğrayan kısmındakilere “in” ve “ayı”yı tavsiye ederim. İn, oldukça sağlam bir sığınak demektir; ayı tabanı ise, Amerika’dan yardım beklemeden hayatı idame eden bir “autocalori”, yani kendi bedeninde bir erzak ambarıdır!

Tan, 16 Nisan 1941

“VİLLA” VE “PALAS”TAN SONRA “ŞATO”

İlânlar arasında gözüme çarptı: Bir şato satılıyormuş. Nerede? Fransa'nın şatolar ülkesine olan Loire boyunda mı? Yoksa Ren kıyılarında veya İskoçya Dağları'nda mı? Hayır... İstanbul'da. Demek İstanbul'da şato varmış... Bir yaşma daha girdim; yani acelenin hiç zamanı değilken elli altıyı buldum! Bizim bildiğimize göre şehrimizde şato yoktur; Topkapı Sarayı bile şato değildir. Rumeli Hisarı şato olabilirdi ama olamamıştır. Hem yeni binalara şato denilemez; şato, eski tarihin eseridir. Kelimelerin mânasını bozarak haysiyetlerini kırmak moda haline girdi. Çürük çarık, ufak tefek, nohut oda, bakla sofa apartmanların adı “palas”tır. Tek merdivenli, koridorlarında basma piyajalı adamların palto sırtta dolaşıp hatta masa kenarlarına ilişerek taban helvası yedikleri ve yağlı parmaklarını dizlerine sildikleri otellere de “palas” yaftasını yapıştırdığımız oluyor. Öyle oteller ki belediye müfettişleri uğrarlarsa evlerine pire götürürler, sokağa çıkınca yakalarında bir tahta kurusunun gezindiğini duyarlar, bit bulmadıklarına sevinirler.

O güzelim “köşk” kelimesini “villa”ya çevirdik, zeytin ezmesini siyah havyara benzettiğimiz vehmine düştük. Hattâ çok defa köşk bile denilemeyecek bir değirmi bahçeden

mahrum beton anbarın özentisi adı villadır. Villa demekle sanki bildiğimiz köşk taç giyip duvak takıyor, gelin oluyor, karşıdan kım kım kırıtıyor. Şimdi de palastan, villadan, çeşit çeşit tahaf isimli apartmanlardan sonra bir şato kazandık. Bu söz ayağa düşünce halimiz nice olacak? Bütün azman villalar “şato” payesine çıkarılacak; yaza doğru şato kiralamağa koşacağız; şatolar satın alacak veya şatolara taşınacağız. Tramvay sohbetleri arasında “bu sene bir şato tuttuk!”, “bize, şatoya gelsenize!”, “bir şatoları var ki!” şatolara bu kelimeyi büyük görürler de ayırmak için “manoir” ismini verirler.

Sandala kotra, kotraya yat, apartmana palas, iri boy köşke şato! Zaten gazino kelimesini de böyle yaparak salaş meyhanelere kadar düşürmüştür. Korktuğum şu ki “şato” sözü telâffuz hususunda palastan da, villadan da daha kısa, daha kolay olduğu ve nefis okşadığı için tutmağa çok elverişlidir. Bir tuttu mu şatoya da gık deriz ve İstanbul şatoya benzeyen şatolardan geçilmez olur.

Tan, 11 Nisan 1944

CAN VE CAM

İstanbul, zannederim, dünyanın cam silme yüzünden en fazla can harcıyan şehridir. Kendimi bildim bileli, hafta geçmez, zabıta vakaları arasında muhakkak bir cam temizleme kurbanına rastgelirim. Her cemaatten ziyade parlak cam merakında olan Museviler bu ölüm rekorunun başındadır. Yukarı kattan kaldırımlar üzerine, elinde ıslak paçavralar, kollar sıvalı, ayaklar çorapsız ve terliksiz düşüp hurdehaş olan hizmetçi, çoğu defa Kuzguncuk'ta bir Rabeka, Balat'ta bir Sultana, Hasköy'de bir Raşel'dir. Amma Kumkapı'da bir Sürpik'e yahut Tarlabası'nda bir Eleni'ye, hattâ Sarıgözel'de bir Gülsüm'e de rastgelmek mümkündür. Temizlik uğruna hemen hemen yalnız kadınlarda kıran yapan bu illete karşı ne hükûmet ve belediye ne de hizmetçi kullanan aileler tedbir alıyorlar. Halbuki istatistiğine başvurulsa, öyle sanıyorum ki şehrimizde otomobilin sebep olduğu ölüm vakaları cam sileyim diye sokağa yuvarlanıp kemikleri cam gibi kırılarak son nefeslerini verenlerkinden fazla değildir. Yalnız bulunduğum semtin bize yakın mahallelerinde bir yılda ölümle biten iki facia hatırlamaktayım; okuyamadıklarım da vardır.

Arkasında kimono, o sabah, bir nevi isteri nöbeti gibi temizlik iştihasıyla, hırsiyle uyanan hanımefendi, geride durarak yarı boşlukta camları silmeğe çabalayan hizmetçi kıza

emreder: “Biraz daha yukarısını, üst tarafını kurula!” On-
dan sonrası, çoğu defa, iki sestir: Bir çığlık ve bir hırıltı. Üst
katta sapasağlam kalan hanımda çığlık, kaldırırma serilmiş
hizmetçide hırıltı!

Öyle camlarımız vardır ki silinmesi için ip ve at cam-
bazının mahareti yetişmiyeceğinden ancak iskele kurmak
icap eder. Belediye, başka memlekettekiler gibi bir “cam
siliciler” esnafı ve tarifesı vücade getirmeli ve bu yapılnca,
kanun, cam silme kurbanı hizmetçilerin başına gelenlerden
hizmetçi kullananları mesul tutmalıdır. Bir parlak cam, her-
halde bir tatlı cana değmez.

Tan, 15 Kasım 1940

BİR KANDİLE KARŞI

Meryem Ana Kandili, bu kandilin kullanılması âdet olduğundanberi, dünyanın beş kıtasında acaba kaç milyon yangına, kaç milyonluk felâket ve zarara sebep olmuştur? Ay geçmez ki, cam silme uğrunda Museviler arasındaki korkunç kazalar gibi, Ortodokslarda da Meryem Ana Kandili yüzünden bir tutuşma vakasına sebebiyet verilmesin. Hoş, Musevilerin zararı sırf kendilerine münhasır kalır; halbuki ötekilerinki, –bilâ tefriki cins ve mezheb– yedi mahalleye ve mahalleliye zararlıdır.

Dün yine gazetelerde okudum: Arnavutköyü'nde bir Kiryako –başka nice Sotiri, Hiristo, Eleni ve Marika'lar misali– kutlu kandili yaparken perdeleri ve evi tutuşturmuş. Başka memleketleri bırakalım; fakat İstanbul gibi birçok mahallesi çam tahtasından, çerden çöpten barakalarla dolu bir şehirde yarı sönük bir kandilin birkaç kilometre murabba genişlikte bir alev şeklini alivermesi, habbe'nin kubbe, kıvılcımın yanardığı olması ihtimal dahilindedir. Zaten şehrimizin sayılı iki kundağı daha vardır: Mangal ile patlıcan! Eskiden her yaz, patlıcan kızartması uğrunda birkaç mahalle kor yığını ve kızgın kül haline gelirdi. Büyük yangınlarımız yaza ve patlıcan mevsimine rastlar yahut da kara kışa, mangal zamanına...

Şefkat ve mürüvvet timsali olan Meryem Ana tasvirinin, kendi önünde ve kendi namına işlenen bu felâketlerden en ewel müteessir olduğuna, hattâ halim ve selim huyuna rağmen öfkелendiğine şüphe etmiyorum. Bu kudsî tasvir harekete ve dile gelebilseydi yerinden uzanarak: “Aman, dikkat et, Anastazi! Gözünü aç Pavli! Dalgınlığa gelmez Yorgo! İşin şakası yoktur Aleko! Hem kendine yazık, hem bana, hem konu komşuya... Ayrıca dinimize de dahlettirirsin!” diye ihtiyatsız dindarları ikazdan herhalde geri kalmazdı.

Hattâ belki de kandilin alevi perdeye, perdeden tavana, tavandan çatıya doğru arşın arşın uzanır ve resimdeki sakin, lâtif nasiyesini hain kızıllığı ile hoyratça yalarken o şöyle de düşünürdü: “Oğlumun doğumundan sonraki yirminci terakki asrında artık kandil, şem’a, meşale, hepsi tarihe gömülmüş birer karanlık hatıradır. Her dine ait ulu mâbetlerin elektrik denilen alevsiz ışıkla aydınlatıldığı bir devirde tasvirimin önüne dökülmesi, devrilmesi, akması, tütmesi olmıyan bir mini-mini ampul niçin yakmıyorsunuz? Hattâ takdis ettiğiniz ruhumu, burnumun ucundan yanan kokmuş zeytinyağı kokusile Allah’ın günü niçin rahatsız ediyorsunuz?”

Tan, 25 Aralık 1940

EV KIYMETİ BİLMENİN SIRASI

Bir taraftan harp, öbür yandan kış sürüp giderken sevgisi her zamandan fazla duyulan, hasreti yüreğe işliyen ve kıymeti kutluluk derecesine eren şey “ev”dir. Şu saatte, bir dam altı, yarı çökük bir sığınak bile bulamamış milyonlarca kişinin, kar ve kum fırtınaları içinde “Evim!” diye inlediğini düşününüz. Eğer bu içte kısılmış boğuk sesler yükselbilse, birleşse dünyayı bütün top, bomba, silâh seslerini bastıran bir feryat, bir gök gürültüsü kaplıyabilir!

Buzlu ovalarda, kirpikleri kar tutmuş donuk gözleri şu hülya yakıyor: Dış hayata kalın perdelerini indirmiş sınırsız, apaydınlık bir oda, kendi evi! Kavrak çöllerde, kirpiklerine kum dizilmiş kupkuru gözler şu hayalle avunuyor: Serin akşam rüzgârlariyle perdeleri sallanan, pencere kenarında toprak testisi terlemiş loş bir oda, kendi evi! Denizlerde de öyledir; sıcak ve soğuk kasırgalar ve dalgalarla çarpışanlar durgun havalı, her şeyi yerli yerinde, sağlam temele oturmuş evlerini kim bilir nasıl özlüyorlar?

Eve saygı ve bağlılık göstermenin, ev sever olmanın, bütün duygularıyla eve sarılmanın, ev kıymeti bilmenin tam sırasıdır. Onun içindir ki –öğüt vermeyi ve herkesin keyfine karışmayı sevmemekle beraber– söylemekten kendimi alamıyorum: Önümüzdeki şu yabancı Noel türedi yılbaşı ve hattâ

bizim Kurban Bayramı günlerinde sokakçıl, gezgin, sürtük olmaksansa ev toplulukları, ev eğlenceleri yapmak, gazinolara ve meyhanelere yayılacak zevkleri ve paraları evlerimize taşımak hem zamanın gidişine uygun, insaflıca bir harekettir hem de sıhhate ve keseye herhalde daha elverişlidir.

Tan, 24 Aralık 1941

MODERN APARTIMANLARDA GÖÇEBE HAYATI

Ben şu fikirdeyim ki önünden geçerken dış süsüne, aldatıcı kunt görünüşüne bakıp da kışa ve yaza karşı koyacak sağlamlıkta yapıldığını sandığımız yeni apartmanların çoğu, çerden çöpten değilse bile mevsimlere uygun, tam bir mimarlık ustalığıyla kurulmamıştır. Önce sokaklar, rüzgâr yolları düşünülmüş ve hesaplı açılmamıştır; kaloriferler ise yalnız ısıtma zamanları bakımından değil, tertibat yönünden de kusurludur; ısı derecesi sıfır altına indi mi ocak ne kadar fayrab edilse, kazan fıkır fıkır kaynasa yine, yapının her köşesini istenilen sıcaklıkta ısıtamaz. Paraya kıyılmadığı, sadece gelir düşünüldüğü ve göz boyacılığına önem verildiği için de kara yele göğüs açmış birçok apartmanlarda dahi çifte cam yoktur ve hamamlar bodur birer radiatör yüzünden çok soğuk havalarda ferah fahur soyunulup keyfince yıkanılacak halde değildir.

Su tertibatı da ölçüsüzdür; borular vardır, ikide bir tıkanır, taşar. Poyraz tarafından, şayet başka bir yapı örtmüyorsa, içeriye nem de sızar; zaten kötü kireç ve toz boya ile üstünkörü badanalanmış duvarlardan sıvalar dökülür. Rüzgârla yağın yağmurlar –balkon ve pencere çerçevelerinin kuruyup açılması, bayağı doğramacılar elinde yaş tahta-

lardan yapılması dolayisiyle– odalara girer; girer değil, bazı kere saldırır, evi sel basar. Vaktinde yetişip önünü almazlarsa yukarıdaki komşunun savsaklığı yüzünden tavan ıslanır, alçı kornişler patır patır başınıza iner. Modern adını verdiğimiz sözüm ona “palas”larda kapı ve pencere aralıklarına –eski ahşap evlerdeki gibi– kolalı bez yapıştıranlara veya içi pamuk dolu bumbar çevirenlere de raslamaktayız. Antreye palmiye saksıları dizmekle, asansör koymakla, tavanların etrafına alçıdan süsler, bordürler çekmekle ve “güneş girsin! Sıhhat, bol güneş giren evdedir!” diye çocuk kandırırçasına pancurları atıp binayı, çepeçevrem koca koca camlar gerek sırça saraya benzetmekle kara kışa ve yakıcı sığa meydan okunamaz.

San’atın ince bilgisine harfi harfine uyduğumuz, gösterişten fazla sağlamlığa, lüksten ziyade özlülüğe kıymet vermeğe başladığımız gündür ki –yalnız ev mânasına değil, bütün geniş anlamıyla– ortaya bir “yapı” çıkarabiliriz. Yoksa “yaya kalırız, tatar ağası!” yahut “açıkta sayılırız, ustabaşı!”

Tan, 5 Ocak 1942

DEMEMİŞ MİYDİM?

Politika bahsinde birçok muharrirler öğünme vesilesi buluyorlar: “Dememiş miydim?” İşte şu iş yazdığım gibi oldu: bu mesele tahmine uygun çıktı, gördünüz ya, o hususta söylediklerimde tamamen haklı imişim!” Müsaade ederse-
niz ben de biz nebze bu zevkten kendime hisse çıkaracağım:

“Dememiş miydim? Soğuklar İkinciteşrinin birinci veya on beşinci gününü beklemez; hararet derecesi çok önceden düşer, hem de son günlerde gördüğümüz gibi dışarıda beşe, dörde kadar düşer; içeride ise çıksa, nefes zoru ile on iki, haydi biraz daha gayret, on üçü bulur. Kaloriferi yanmamış apartımanlarda titrersiniz, ayrıca zaten pek neşeli olmayan dünya size daha soğuk, daha şeametli, daha ümitsiz görünür. Allah’ın memleketimize ihsanı olan kömür bolluğundan istifade ederek rahat rahat, sıcak sıcak soba başında geçirebileceğiniz günleri, boş yere, süse, şatafata kapıldığınız için dona katıla, şevksiz ve sefaletle yaşarsınız. Etmeyin, yapmayın, o kabil konturatları imzalamayın, kalorifer şeklinde, harimi ismetinize, icar sahibi denen diktatörün ahtapot kollarını sokmayınız, boyunduruğa girmeyiniz. Isınmak sizin elinizde olsun; yabancının keyfine, kesesine, iktisadî planına esir olmayınız, istiklâlinizi koruyunuz! Soğuktan insaf beklenmez; düşman ordusu gibi insanı en zayıf, en hazırlık-

sız zamanında bastırır. Daha evvelden aranızda uyuşunuz, birleşiniz, kafa tutunuz. Son pişmanlık fayda vermez!”

Bazı devletlere yapılan ikazlar, nasihatlar gibi benim sözlerim de güme gitti. Şimdi dostlar, telefon telefon üstüne: “Donuyoruz, perişan haldeyiz, ne kadar haklı imişsin!..” diyorlar, seslerinin bile titrediğini uzaktan hissediyorum, kalkıp odamdaki termometreye bakıyorum ve yüzümde âlâ Türk antrasitinin bayrak renkli alevi dalgalanarak, memnun, şunu okuyorum: “22!”

Tan, 21 Ekim 1940

YIKANAMIYAN ZENGİNLER

Bugün İstanbul şehrinde keyfi istediği, lüzum gördüğü zaman yıkanmak zevkinden mahrum kalanlar kimlerdir? Yoksullar, sefiller, serseriler mi? Evet! Fakat bunlara bir sınıf daha eklemek lâzım: Sözüm ona konforlu apartmanlara kurulmuş zenginler veya zengin, modern görünmek heveslileri! Zira böyleleri için yıkanmak zindancıbaşı ile yamağının –yani akar sahibi ile kapıcısının– arzusuna, insafına, lûtfuna kalmıştır. Konfor, harp icabı, mânasını, değiştire değiştire bir cins gülünç işkenceye benzemiştir. Eskiden musluğu çevirdin mi her taraftan, her gün, hiç değilse de gür, aşırı kaynar su fişkırان ve banyo eğlencelerile boş vakit geçirilen o binalarda ılık suya hasret çekilmektedir. Haftada bir, kazan kaynadığı gün aynı binalar, bütün dış kibarlığını, azametini kaybedip iç yüzünde mahalle kavgalarına sahne oluyor. Tam sabunlanmışken suyun birdenbire kesilmesi, alt kattakilerin fazla su sarfiyatı dolayısıyla üst kata bir dirhem su gelmemesi gibi sebepler koridorlar, merdivenleri şaşkın şaşkın, telâşlı konuşanların yaygaraları ile dolduruyor!

Konforlu vatandaşlarımızın kalorifer ve hamam yüzünden uğradıkları tahaf vaziyetler en komik bir romana konu teşkil edebilir. Bütün kış mevsiminde tir tir titreştiler. Bizimkiler gibi odun sobasile ısınan evlere gelenlere dikkat ettim:

Sobalara, az daha sarılacaklar ve sinema kahramanları gibi ağız ağıza, bitmek bilmiyen bir öpüşle kenetleneneceklerdi. Zevklerinden gerdeğe girmiş âşıklar gibi yüzleri saadetle parlıyordu; belli ki iliklerine, visal zevkine benziyen bir hararet işliyordu! Şimdi de gözleri, istediğim saat –ne sakala minnet, ne bıyığa!– odunu atınca tam bir istiklâl ile yıkandığım sobalı hamamda!

Onun içindir ki konforlu apartman kapısından çıkan cakalı bir bayana bakınca acıyorum: Muhakkak ki saçlarını gaz ocağında su ısıtıp banyoya eğilerek bin zorlukla yıkamış, vücudunu ise kolonyaya batırılmış bezle silip “talk” pudrasile güçbelâ temizlemiştir. İstanbul kibar(!) halkının tam temizliğinde şüphe edebileceğimiz bir acaip devir geçiriyoruz. Tali cilvesi olarak tahaf, fakat sıhhat bakımından acıklı bir mesele!

Tan, 20 Mayıs 1943

APARTMANSIZIN TESELLİSİ

Benim bir tek apartmanımı olsaydı da üç katını kiraya versem ve dördüncü katında kendim oturup sadece öteki katlardan alacağım para ile geçinmek zorunda bulunsaydım halim nice olurdu. Öyle ya, harpten önce diyelim ki her ay vergiler ve öbür masraflar çıktıktan sonra elime yüz yirmi lira geçiyordu. Yüz yirmi lira 1939, hattâ 1940 yıllarında hatırı sayılır bir gelirdi, aile geçindirmeğe yetiştirirdi; onunla en lüzumlu ihtiyaçlarınızı karşıladıktan başka az çok gezer, eğlenirdiniz de... Fakat şimdi nenize yeter? Hayat dört yüz şu kadar misli arttıktan sonra sizinki eskisine göre dört yüz şu kadar misli inmiş değil midir? Vergilerden bir kısmının yükseldiğini de göz önünde tutarsanız kira bedellerine zam yapılamıyacağı hakkındaki koordinasyon kararının bu kabîl tek akarlı mülk sahiplerine zararlı olduğunu kabul edersiniz. O karar çıktığı zaman memlekette pahalılık başlamamıştı; şekerden tutunuz ete, ota, oduna kadar yenir veya yenmez her şeyi henüz normal fiyatlarda sapasağlam duruyordu. Bir müddet sonra piyasa değişti, hafif hafif yükselme alâmetleri belirdi; derken fırlayışlara şahit olduk; hükûmet de devletin emniyetini sağlamak zorunda kaldığı için varidatını arttırmak çarelerini aradı, vergilere zam yaptı. Apartmanın birinci katında oturan ayak simsarı bugün bine bin kaza-

nıyor; akşamları eve cebi beş yüzlüklerle kabarmış dönüyor; hattâ Ada'da veya Erenköyü'nde köşk bile yaptırmıştır, yazlığa gidiyor. Ama ucuza, yok pahasına oturduğu için apartmanımdan çıkmağa yanaşmıyor. İkinci kattaki dul kadının oğlu bilmem hangi fakültede talebe iken şimdi müteahhit; Boğaziçi'nde yalı satın almıştır; orada oturmaktadır. Fakat rutubetten korkan anasını benim dairede bırakmıştır, konturat kadının namına yapıldığından çıkarmağa hakkım yoktur. Üçüncü katın kiracısı ne iş tuttu, bilemem. Bildiğim çoktandır yere otomobilsiz ayak basmadığı ve karısının bir kürkü çıkarıp ötekini giydiğidir. Her yerde şöyle dediğini de işitmekteyim: "Gazinoda bir gecede sarf ettiğim para ile koca apartmanda oturuyorum. Sahibine acıyorum ama kanuna karşı koyamam ya? Kapıcının gönlünü hoş ediyorum. Başkaları onu da yapmıyor?"

Siz benim her ay başı, zenginleşmiş kiracılarım tarafımdan elime garson bahşişini geçmiyen bir para sıkıştırılırken takındığım çehreyi düşününüz. Bereket ki ben geliri tek apartmana kalmış bedbaht mülk sahibi değilim! Koordinasyon kararının koruduğu talihli kiracıyım! Evde beş, on pişirimlik pilâv bedeline oturuyorum!

Tan, 25 Eylül 1943

KENDİ KENDİMİZİN HİZMETÇİSİ

Hizmetçi buhranından sızlananlar, “Efendim, iyi hizmetçi kalmadı, hepsinin aklı dışarıda, gezip tozma da, sinemalara gidip gönül avutmakta...” diyenler, eski hizmetçilerin gözü kapallılığından, evi benimser oluşlarından, çalışkanlıklarından ve çalıştıkları kapıya bağlılıklarından bahsedenler çoğaldıkça çoğalıyor. Ben bunlarla fikir ve dil birliği edemiyorum, susup gülümsüyorum; pek dayanamazsam söze şu biçimde karışıyorum: “Peki, hizmetçiler değişti de hanımlar değişmedi mi? Bugünün bayanı, dünkü analarımız gibi mi yaşıyor? Umumî hayat, aynı hayat; aile, dedelirimizin zamanındaki aile midir? Yeni hareket tarzımızı haklı göstermek için her şeyin kalıbından çıktığını, şeklini ve az çok ruhunu değiştirdiğini, başkalaştığını söylüyoruz da iş sizin hizmetçiye gelince yerinde saymasını ve bıraktığımız yerde otlamasını, ensesine vur, lokmasını al vaziyette kul köle olarak kalmasını istiyoruz?”

Bir cihet daha var: Şimdiye kadar hizmetçi meselesiyle ciddi şekilde uğraştık, bunu bir teşkile, bir nizama bağladık; hizmetçinin menfaatini korumak şartıyla ona bir çalışma töresi yaptık mı? Tamamiyle başıboş bıraktığımız ve sosyal kanunlar kadrosundan attığımız hizmetçi nasıl kendiliğinden bakımsız, okulsuz ve öğretmensiz olarak kemale ersin ve ör-

nek bir unsur olabilsin? Asrın zihniyetini de hesaba katmak lâzımdır: Artık çoğumuz hangi seviyede bulunursak bulunalım, emir kulu olmak, zengin, şımarık, müstebit kaprislerine külâh sallamak, nizamsız çalışmak, hele üstün vaziyette bulunduğunu bayağıcasına belli eden ve eğlence hakkını yalnız kendisinde gören şahsa esirlik etmek, bir dam altında büyük farklarla yaşamak onursuzluğundan zevk almıyoruz. Hattâ halk tabakasının bu hususta öteki tabakadan daha titiz olduğuna da dikkat edelim, memnun olalım.

Hizmetçinin azalması hizmetçiliğin buhrana tutulması fikrimce hayırlı bir zihniyet değişikliğinin, bir cemiyet inkılâbının ve güzel bir insanlık tekâmülünün işaretidir. Bizde de hizmetçilik medenî ve ileri dediğimiz memleketlerdeki dünya gidişine tabii şekilde ayak uyduruyor. Zira hizmetçi buhranı umumîdir. İstedığımız ağzı yok, dili yok hizmetçiyi, öyle bir hizmetçili (...) * komprimelerinde bulacağız: makine yardımıyla kendi kendimizin hizmetçisi olacağız. Hattâ hizmetçi bulsak da kullanmaktan utanacağımız gün, iyi bir gündür!

Tan, 24 Temmuz 1944

* Gazetede anlamsız harfler dizilmiş (hzl.)

ÇAMAŞIR ASMA YASAĞI

Ev ve apartmanların sokaklara bakan taraçalarına, pencerelerine, damlarına, kapılarına –şehrin güzelliğini bozacak şekilde– çamaşır asmak yasak edilmiş. İstanbul kadar asılı çamaşır seyreden bir şehir dünya yüzünde az bulunur. Daha fenası epeyce zamandanberi çamaşır asma hususundaki eski terbiye bozulmuş, kapalı yerlerde kurutulması, yabancıya gösterilmemesi, bakanlarda birtakım fikirler uyandırmaması lâzımgelen öteberiyi de uluorta göz önüne sermek âdet olmuştur. Rüzgârın birçok münasebet-sizlikleri arasında bir de çamaşırları şişirmesi, bunları gayet kaba biçimlere sokarak, kaba hareketlere sevk ederek kötü bahnâme resimlerine benzetmesi vardır ki yalnız o noktadan çamaşır asma yasağını lüzumlu bulmak yanlış sayılmaz.

Bereket ki iç çamaşırları şimdi eski zamandakiler kadar iri kıyım uzun paçalı ve geniş ağılı değil. Küçülmeyle, incelmekle kalmamış, sayısı da azalmış; vaktile dört, beş arşın salaşpur, dimi, pazen, amelikan ve sert patiskadan yapılanlar bugün bir nihayet iki değirmi renkli patisten çıktığı gibi çiftter çiftter, birbiri üstüne giyilmesi usulü de bırakılmıştır. Fakat ninelerimiz devrinde çamaşırların bugünkünden daha temiz, sakız gibi yıkandığı, mis gibi sabun ve lâvanta çiçeği koktuğu şüphe götürmez hakikatlerdendir. Ev kadınlığı-

nın öğünülen meziyetlerinden biri de çamaşır yıkamasını, yıkatmasını bilmekti. Meselâ halayıklı hizmetçili hanımlar bile çamaşır günü üst kattan aşağıya inerler ve her eğlenceyi bırakarak çamaşır yıkayanların başında beklerlerdi. Yeni evlerin ve apartmanların çoğunda çamaşır asılacak yer yok denecek kadar ihmale uğramıştır. Eskiden en küçük evlerin bile arka taraflarında minimini bahçeleri bulunması o ihtiyaca da cevap vermek içindi. Yeni kararlar çamaşırlar da mesken buhranına uğramış oluyor!

Ucuzca, kolayca iş gören çamaşır yıkama ve ütöleme atelyeleri bizde gelişemedi. Binalarda ise tertibat alınamadı. Onun için korkarım ki iç çamaşırları göz önünde gene asılı göreceğiz ve yeni yıkandıkları halde kirliliklerine, eskiliklerine şaşarken rüzgârdan şişerek üzerimize doğru öfkeyle yürüdüklerini ve şöyle dediklerini işiteceğiz: “Sabun kaç, çelebi! Basma bile yüz seksene, efendi!”

Akşam, 1 Kasım 1944

BİR KARAKIŞ KONUSU

Konfor moderne alışanlarla modern konforlu apartmanlarda yaşayanlar en kötü mevsimlerini geçiriyorlar. Halbuki kış, öyleleri için böyle olmayacaktı; ısınacaklar ve keyiflerince bol sıcak suda yıkanacaklar, yıkandıktan sonra da ılık odalarda yarı giyinmiş pervasızca dönüp dolaşacaklardı.

Halbuki konforlu dostlarından çoğu yurtsuzlar, yoksullar gibi bronzitten kurtulamıyor. Stil eşya ve mobilya ile süslü salonlarda gözlerinizi bir müddet kapayıp nerede bulunduğunuzu görmezseniz öksürük sesleri size fakir bir mahallede, kış ramazanı teravih namazına gitmişsiniz hissini vermektedir!

Pek azı ayırt edilince geri kalan kaloriferli apartmanlara davet edilmekten tasaya düşebilirsiniz. Bu, bir akşam yemeği ise erkek tabiidir ki kaba püloverini ve kadın yün jilesini sırtına geçiremez. Sofrada hem sıcak yemeklerin hem içkilerin yardımıyla belki soğuğu fazla duymıyabilirsiniz. Fakat masadan kalkınca vaziyet değişir. Hiç de hoş olmıyan tâbirle vücudunuzu Azrail okşamağa yahut iki küreğiniz arasından anafolar geçmeğe başlar. Erkek kalın veya ince, gene ne olsa yün elbiselidir; kadın ise ipeği andıran ot kumaşa yarım yamalak bürünmüş olduğu için gerçekten yardıma muhtaç bir duruma

düſer. Ev sahibi bayana tavsiye ederim, misafirsevenliği tam yapmak istiyorsa, inſafılı ise bir aralık ortadan kaybolmalı, sonra kendi omuzlarına ısıtıcı bir ſey koymuſ, kollarında davetli bayanlar adedince –atkı ve pelerin yerini tutacak– hiç değilse birer yün eſarp olarak görünmeli ve demelidir ki:

“Affedersiniz, ben üſüdüm, sizlerin de üſüdüęünüzü anlıyorum; hepsi temizdir; lütfen ſöyle omuzlarınıza koyuveriniz!”

Bunu yaparsanız biraz sonra sohbetin canlandığını, meclisin ſenlendięini, hele soğuk odada mide tokluğu üstüne gelen esnemelerin yavaş yavaş eksilerek kesildiğini görürsünüz. O esnemeler ki ne kadar sessiz ve bellisiz yapılmāęa alıſılsa, ne mükemmel manikürlü ve ne güzel ellerle örtölmeğe abalansa gene esnemedir. Süs ve güzellik esnemenin başkalarına sirayetini önleyemez.

* * *

Kibar veya kibarlık meraklısı, sanıyorum ki ne esnemeli ne de öksürmelidir. Esneme ve öksürme en varlıklı ve düzenli salona bile bir mahalle kahvesi eſnisi verir. Tavanda is görür ve havada zifir kokusu duyar gibi oluruz.

Hoſ, kalorifer isi harbden beri kiracı deęiſmemesi yüzünden badanalanmıyan, boyanmıyan apartmanları mahalle değil, ocağı çekmez köy kahvesi kadar bürüdü. Tavanlara, tavan köſelerine göz atmaktan çekiniyorum. O köſe ki, altında Çin fağfurlarile dolu, eski İngiliz yapısı, tik ağacından bir vitrin durmaktadır... Gülünç manzara!

Bulundukları odalara ısı yerine is yapan ſimdiki kalori-

ferler hakkında değil, harb öncekileri için de zaten tıp iyi söz söylemiyor. Hattâ geçen gün bir Fransız doktorunun Buenos Aires'te basılmış ve çok sükse yapılmış bir kitabında şu satırlara rasladım: “Yazık ki şimdi kimsenin yatak odasında odun yakan o canım koca şömineler yok. İhtiyarlara nasihat: İçinde odunların alev alev yandıkları ocaklı odadan başka şekilde ısıtılmış bir yerde kışlık zatrreelerini geçirmeğe sakın kalkışmasınlar. Kendi hesabıma ben, kaloriferli evde yatan bir zatreelinin tedavi mesuliyetini üzerime almam!”

Bu doktor banyonun da –hele yaşlılar için– aleyhindedir. Ömründe bir kerecik olsun banyoya girmedikleri halde yüz yaşına basmış insanların pek çok olduğunu ileri sürdükten sonra artık Amerika'da banyoya girme, banyo yapma yahut zppece banyo alma âdetinin yüksek sosyeteden kalkmağa başladığına memnunlukla işaret etmektedir. Diyor ki: “Denizde, gl ve ayda suya girdiğiniz, banyo yaptiğınız vakit güneş işiğı tepenizdedir ve hareket etmek zorunda bulunduğunuz için de daima idman halindesinizdir. Halbuki banyo odası insanı uyuşukluğa, kansızlığa sevk eden yavan, havasız, manzarasız, tatsız tuzsuz bir yerdir.”

Doktor bu hükmü sulh zamanının iyice ısıtılan banyo daireleri hakkında söylemiş... Ya şimdi haftada bir, sıcak su verilen –duvarları soğumuş, ruhu donmuş, radyatörlerinin canı çekilmiş– banyo odalarında suya girenlere ne diyecekti? O banyolarda asıl beklenen fikir rahatlığına imkân yoktur. Zira çıkacağınız sırada dkneceğiniz suyu ne halde bulacaksınız dşncesi zihninizi kurt gibi yer. Musluğu bir çevirirsiniz ki gelen su alabalığın tam hazettiği derecede, yani kar erintisi soğukluğundadır!

Katran şurubu ile kodeinli çaylara işte bu banyolardan sonra, bronşite yakalanınca başvurulur ve konforlaşmadan önceki odunla ısınan o şofbenli, fakat emir kulu bayağı hamamların da öksürdükçe matemi tutulur.

Kaloriferli palasın hanımefendisi öksürmektedir; zira saçları yarı yıkanmış iken sıcak su kesilmiş, hizmetçinin havagazında su ısıtmasını beklerken kendisini üşütmüştür. Beyefendi de aynı haldedir: Ilık duştan geçip çıkmak niyetile banyoda sabunlanmış fakat güvendiği dağlara kar yağdığından bulduğunu, yani o dağların suyunu dökündüğü için öksürüğü yakalamıştır.

Parasile sefil olmak tâbirinin bugünkü misali konfor modernli apartmanların hırka giymeğe can atan ve depolu hamam odasına hasret çeken kiracılarıdır. Sırtındaki haşmetli kürkü ile sokakta ısındığını anladığım bir bayanı konforlu apartmanına girerken gördüğüm zaman içime bir ürperti düşer: “Zavallı,” derim, “şimdi üstünden bunu atacak ve üşüme çilesine başlamış olacak!”

Aklıma kabul ettiremediğim nokta kaloriferli apartmanların harb icabı kömür cinsinden veya azlığından tam ısıtılamaması değildir; o apartmanları ısınmış farz ederek elbise bahsinde hâlâ eski etikete riayet inadıdır. Giyim hararet derecesine uydurulursa dış gösteriş pek hoş da olmasa, iç ve ruh manzarası değişir. İş, konforlu apartmanın pek de eser kalmıyan onurunu kırmakta, ısınmadığını kabul etmektedir.

Yoksa bütün Avrupa’nın harp haline göre en iyi ısınan

memleketi şüphesiz gene bizimkidir. Öğrendiklerimize bakılırsa meselâ Paris'te hastanelerde kovuşlar değil ameliyat odaları bile soğuk kalmış, operatörlerin sıfırlı soğukta çalıştıkları ve hastaların da o soğukta çıplak ameliyat masalarına yatırıldıkları görülmüştür.

Dünya o haldedir ki ekmeği ve ateşi olan memleket parmakla gösteriliyor. Sinemaya, tiyatroya, gazinoya, lokantaya girerken şu kışta kıyamette hâlâ vestiyer odasına ve palto çıkaranlara rasladığımız kaç Avrupa şehri var? Has ekmeği bir yiyip bin şükretmek lâzımgeldiği gibi sobaya bir kürek kömür atıp bin kere secdeye varmak –hareketlerin sayısı tarafından mübalâğalı olsa da– işin değeri bakımından zerre kadar çoğumsanamaz.

* * *

Konusu şimdi içinde bulunduğumuz karakışa uyan bu konuşmamda yalnız kaloriferi değil, odun ve kömür sobalarını da zemmetmek istiyorum. Hizmetinin ağırlığından ve küllerinin her tarafa yayılıp ciğerlerimize kadar işlemesinden dolayı... Asrın bütün ısınma vasıtaları ve âletleri kötüdür. Fen, harbden sonra hem sıhhate dokunmıyacak, hem fazla yorucu olmıyacak bambaşka bir ısıtma usulü bulmalıdır.

Ateşle alevin yüzünü görmeden ısınmak bana gıda olarak serumla beslenmek gibi bir tesir yapar. Nerede önünüze konan, dumanı üstünde bir zerzevat çorbası veya taneleri buğulanmış üzüm salkımı? Nerede kalçanıza batırılıp size aynı miktarda kaloriyi veren tuz mahlûlü?

Sıcaklığın renkli kaynağını gözile görememek, su sesini

işitip köpüre köpüre aktığını seyredememek kadar eksik kalan can sıkıcı bir şey!

Ocaklı odalarında hattâ mağaralarında eskiler bizim kadar ısınamazlardı, fakat ateşe, aleve bakarak bu az ısınmaya en çok keyif katmağı bilirlerdi. Ocak ateşinin konuşan, oynayan, öfkelenip kızaran, sararıp solan, esneyip yatan, gerinerek uyanan canlı bir sıcaklığı vardır. Borularda saklanıp evi sinsi sinsi dolaşan kaloriferin sağır, dilsiz, kuru ve renksiz sığağına benzetilebilir mi?

Akşam, 28 Ocak 1945

AYAKKABI TERBİYESİ

Nişantaşı'ndaki İngiliz erkek okuluna talebenin sokak ayakkaplarla girmesi yasak. Hepsinin pabuçlukta bir çift –arkalı ve ökçeli, hemen takıvermesi kolay, hususî şekilde yapılmış– terlikleri var; onları giymeden içeriye adım atmıyorlar. Atmayınca da yerler tertemiz kalıyor, mermerlerin daima pırıl pırıl durması binaya ayrı bir güzellik veriyor. Ama bu usulün iyiliği yalnız temizlikten ve güzellikten mi ibaret? Kışın, yolda ıslanmış çamurlu fotinleri çıkarıp evde kuru kalmış terliklere kavuşmanın ayrıca bir zevki olduğu gibi, sıhhi bakımdan faydası da inkâr edilemez. Hattâ daha ileriye vararak diyebilirim ki ıslak ve kirli ayakkabı insanın maneviyatını bozar, çalışma hevesini kırar ve onu miskin, mızımız bir hale sokar. Sokak dönüşü ayakkabı değiştirmenin az çok yorgunluğu giderdiği de bir hakikattir; evi benimsetmesi, sevdirmesi de hesaba katılmalıdır.

Herhangi noktadan bakılsa lüzumlu ve faydalı görünen bu usulü bütün okullarda riayet edilmesi istenir ama şimdi sokak ayakkabısını bile satın almakta zorluk çeken halkı bir yüke daha sokmak insafsızlık olur. Fakat eski ucuzluk, bolluk günleri geri döner, belki de daha iyi günlere yetişmek imkânı bulunursa okul terliği usulünü kabul etmemek için sebep kalmaz. Hele bizim gibi daha pek yakın zamanlara

kadar ev ve sokak ayakkabısını ayırmağa alışmış bir milletin zaten esasta kendisinin olan bu usulü okullardan başlayarak yeniden benimsemesini gayet tabîi görmek lâzımdır.

Yağışlı havalarda eve üç misafir geldi mi arkalarından bir faraş dolusu çamur süpürüldüğünü de şu vesile ile hatırlatmaktan kendimi alamıyorum. Misafirlere terlik giydiremeyiz; misafir de terliğini cebinde getiremez... ama paspasları görmemezlikten gelmiyebilir. Hesab ettim, apartman kapısında dışardan itibaren biri tel ve demir, öbürleri ot ve keçe dört paspas var; hususî kapıdaki de caba. Ziyaretçiler azacık himmet etseler, yani her paspasta bir lâhza ayak sürt-seler çıkıp gittikleri zaman ev sahiplerine ökçelerinin kirli hâtırasını bırakmamış, hizmetçiyi de arkalarından ileri geri söyletmemiş olurlar. Misafirin çamurlu izi, dikkat ettim, aleyhinde dedikoduya kapı açıyor!

Akşam, 9 Ekim 1945

BADANA MÜNASEBETSİZLİĞİ

Ahşap evlerde bir bağdadî derdi vardı. Duvara yumruk vursan içindeki çelimsiz çitalar hemen kırılır, sıvalar dökülür ve yan odaya bir delik açılırdı. Çivi mihlanamaz, bir şey asılamazdı. Hattâ eskiden çocuklara salıncak kurulması umumî âdet olduğundan bina yapılırken her odaya iki tane de sağlam halka takılması lâzım gelirdi. Halkın Bağdadî ve çürük duvar yüzünden bu evlerde çekmediği kalmazdı. Hoş, şimdi de o evler aynı haldedir. Yeni yapılarda ise badana baş belâsıdır. Diyebilirim ki bizdeki kadar badanaya hiçbir memlekette raslanmaz. Harbden önce yapılan koca koca binalarda, apartmanlarda, palaslarda bile duvarlar yağlı boya değildir; üstün körü badanadan geçmiştir. Üstübeç yerine ucuza mal olması için âdi kireçle ve âdi boya ile yapılan bu badanalara süründünüz mü elbiseniz lekelenir; bir şey hafifçe çarpsa sıva derhal zedelenir ve altındaki renk sırtır. Hele, çok defa gördüğümüz gibi yukarı katta bir boru patlasa yahut dışarıdan nem sızsa kabuk kabuk kalkar, tabaka tabaka dökülür yahut da en hafifi duvarların zaten birkaç ay güneş görünce rengini atan badanası üstüne, koyulu açıklı tanımadığımız birtakım haritalar çizilir, cinsini bilmediğimiz korkunç hayvanlar resmedilir!

Kaloriferli apartmanların badanası ise bir müddet ge-

çince islenir; mahalle kahvesi manzarası alır. Artık böyle bir salona ne derece kıymetli eşya koysan, tablolar assan, Sevr vazolar dizip Bohem kâseler sıralasan nafilidir; göz radyatörlerin kararttığı, yağlı bir işle karaladığı lekeli duvarlara takılıp kalır. Amma, “İkide bir badanayı tazele!” diyeceksiniz. Kolay mı? odaları boşaltmak, eşyayı kaldırmak, işçilerin günlerce gürültüsünü dinlemek, sonra da parkelerden tutunuz camlara, çerçevelere kadar her tarafı inceden inceye temizlemek... Göze alamazsınız ve çaresiz, öylece zifir içinde oturmağa katlanırsınız. Kışla vesaire gibi büyük resmî dairelerin dış tarafları da bizde ekseriya badanadır. İki üç yıl bile dayanmaz, masrafa yazık olur; hattâ daha bir tarafı kurumadan öte yanı dökülmeğe ve rengini değiştirmeye başlar.

Bolluğa ve ucuzluğa kavuşunca badanayı büsbütün yasak etmek değilse de binanın değerini ve gelirini göz önünde tutarak bir kısmının yağlı boyalı olmasını sağlamak umumî menfaat icabıdır.

Akşam, 25 Ocak 1946

HARAPLAŞAN MESKENLER

Ev kiralari kontratlarının –resmî tâbirile (kira kontratosu)– en fazla yenilendiği ayda bulunuyoruz. Bizimkini de yaptık, imzaladık. Birçoğuna nazaran apartımanımız iyi halde olmasına rağmen kontrattaki “Kiralanan şeyin heyeti hazırası” maddesi karşısına yazdığımız “mükemmel” sözü hakikate tamamilen uymadığından, bir mübalâğaya benzediğinden epeyce tuhafıma gitti. Malûm a, harb çıktığından beri, mülk sahibi veya kiracı tarafından hakkile tamir edilen, eksiğı güdüğü gözden geçirilip düzene sokulan ev hemen hemen hiç yoktur. Zamanla badanaların esas rengi bile fark edilmez olmuştur; solmuş, yer yer dökülmüş, soba ve kalori-fer işinden kararmış, köy kahvesine dönmüştür. Ekserisinde rütubet duvarlara işlemiş, musluklar şıpır şıpır değil de bite-viye damlar, su depoları şakır şakır akar bir vaziyet almıştır.

Beyaz boyalı kapı ve pencereler yani tahta kısımlar sapsarı, benek benek, berbattır. Dış tarafa raslayanlarsa çürümüş, camların macunları kuruyup kalkmış, kapı tokmak ve topuzları hurdalaşmıştır. Oluklar kopuk, baca boruları devriktir. Saymıyalım; uzun yer tutar. Şimdi bu haraplıkta, bakımsızlıkta duran bir mesken için kontrata “mükemmel” diye yazıyoruz. Hatta hususî şartlar sütununa ayrıca “Her şey tamam ve işler haldedir” yalanını da bastırıp pulluyor,

imzamızı atıyoruz. Bu, işin tuhaf noktasıdır. Tuhaf olmyanı tamirsizlik, bakımsızlık yüzünden nice evin, apartımanın yarın tamire kalkışınca neresine dokunsan kopacak bir vaziyete düşmüş olarak karşımıza çıkışıdır; mülk sahiplerinin başına büyük masraf kapısı açmasıdır.

Şunu da hakkelinsaf söyleyelim ki çoğumuz kiracılıkta aşırı derecede hoyrat olduğumuz gibi ufak tefek tamir işlerini kendimiz yapmak, çeki düzen vermek hassasından da mahrumuz; insafsız kiracılarız. Mal sahipleri de hesapsız ve geçimsiz insanlardır. İki tarafta elbirliği, karşılıklı yardım, hoş geçinme yok. Birbirine hasım gözile bakan iki zümre, iki haşın parti, âdeta “sağ” ve “sol” cenahtan politikacılarız! Ne hayır beklenir?

Akşam, 16 Eylül 1947

APARTIMANLARA POSTA TEVZİATI

Pek selis, pek dürüst Türkçesine takdirden başka diyecek söz bulamadığım arkadaşımız Şevket Rado geçen gün posta müvezzileri –postaya verilen evrakın selâmeti namına– bir apartımanın 6'ncı katına da çıkmalıdır, fikrinde bulundu. Fikrimce çıkamaz. Bu, sadece benim fikrim de değildir; posta idaresi de onları buna mecbur etmemiştir, edemez de... Zira taahhütlü olmıyan müraselât için müvezzi katlara tırmanmağa kalkarsa evvelâ tevziat gecikir; sonra – zaten tevzi bölgeleri pek geniş tutulmuş olan– müvezzilerde de derman kalmaz; zavallılar az günde büsbütün yıpranırlar, iş görmeyecek hale gelirler. Ayrıca müvezzi temini de güçleşir; o derece fedakârlığı göze alacak adam bulamayız. Bulunacaklar da dayanamazlar, çantalarını atıp kaçarlar, canlarını kurtarmış olurlar.

Filvaki bir müvezziin müraselâtı getirip kapıcıya bırakması, kapıcı bulunmadığı vakit de kapı ardından odasına atması posta işlerinden beklenen emniyeti sağlamıyor; apartımana, kapıcısına ve kiracılarına göre bazı mektuplarla kitapların ziyanına sebep oluyor. Elbette postacının evrakımızı dairemize, elimize kadar ulaştırmasını arzu ederiz. Ederiz amma bu, temenni olarak kalmağa mahkûmdur; tatbiki teşkilâtın büyük ölçüde genişletilmesine lüzum gösterir

ki, öylesini üstün teşkilâtçı memleketler bile daha başaramamışlardır. Peki, şu emniyetsizlik sürüp gitsin mi? Hayır. Mektup sahiplerine düşen vazifeler de vardır: Apartıman antresine, üstlerinde isimleri yazılı geniş kutular koydurmak ve inip çıkarken bu kutuları yoklamak. Hattâ bahçeli kır evlerinde de öyle yapılır, müvezii uzun bir bahçeden geçmek zahmetine sokmamak maksadile dış kapı yanına sağlam kutular takılır. Tabiidir ki seyahat etmemişler bile bunun böyle olduğunu filmlerde görüyorlardır. Diğer taraftan bizde apartıman kapıcıları meselâ Fransa'daki gibi vazifeleri arasında en mühimminin kiracı müraselâtını dikkatle saklamak, odası önünden geçerken sahiplerine derhal vermek olduğunu henüz öğrenmemişlerdir; henüz kapıcı terbiyesi ve hizmetleri taayyün etmemiştir. Başka memleketlerde kapıcılar yerlerine birini bırakmadan odalarından ayırlamazlar; evi daima tarassut altında bulundururlar; zira mesuldürler. Bizde ise kapıcı sokak sokak gezer, mülk sahibine yahut bolca bahşış aldığı kiracıya vekilharçlık eder.

Hulâsa apartımanlarda posta müraselâtının emniyet altına alınmasına biz de yardım etmeliyiz. Netekim tanıdığım memleketler bu yardımı esirgemiyorlar ve her himmeti posta idaresinden beklemiyorlar.

Akşam, 2 Aralık 1947

HER APARTMANINDA BİR HAN ODASININ GİZLENDİĞİ ŞEHİR

Şehrin kalabalığından ve bu kalabalığın şehirli estetiği-
ne uymadığından şikâyet edenler şu nokta üzerinde bir
nebze durmalıdırlar: Apartman kapıcıları. Kapıcı cemaatini
muhakkak surette zabt-ü rapta almak, bu işi nizama sokmak
şehirciliğin esaslı dâvalarından biri halini almıştır. Neden?
Zira hangi kapıcılı apartman vardır ki, kapıcıya ayrılan ve
çok defa bir yeraltı izbesi olan loşluğunda kendisiyle eşin-
den, çeşitli boyda çocuklarından başka, bir yaşlı baba, sakat
bir ana, hasta ammi kızı, dul baldız, köy imamının okula ya-
zılacak oğlu, fabrikaya yerleştirilecek akraba kızı gibi birkaç
kişi daha tıka basa, pek fena şartlarla barınmasın!

Bunlardan bir kısmı, epeyce oturup kalktıktan sonra
gidicidir; fakat gitmesiyle başkasının gelmesi arasındaki za-
man kısadır. Akşam üzerleri kapıların önüne pek haklı ola-
rak hava almak, biraz gönül avutmak için köylü kıyafetinde
kadınlar dizilir; çoğunun kucağında kundak, omuzunda
ufak yaşta bir çocuk vardır; daha iriceleri trotuvar üzerinde
oynamaktadır; bazan fırlayıp, otomobillerin arkasından koş-
makta, yoğurtçunun başına üşüşmekte, yeni dikilmiş ağaçla-
rı köklerinden sarsmaktadır.

Apartmanlara girince, en alt kattan bu kalabalığın kuy-

rukyagı, soğan, sarmısak kokulu havasını duyarsınız; balık kızartıyorlarsa, dumanıyla tütsülenirsiniz; merdiven sahanlıklarındaki pencereleri kendiniz açmak zorunda kalırsınız. Kızarsınız amma aynı zamanda acıdığınız için de ses çıkarmazsınız. Apartman sahipleri ise uşak ve hizmetçi yerine daha ziyade kapıcı ile eşinden faydalandıklarından dolayı bu hale göz yumarlar; hattâ mal sahiplerinin kapıcıyı, kiracıları tehdit, ihafe ve taciz vazifesiyle mukellef tuttukları da olağan işlerdendir. Bazan kapıcı o hususta kiracının anzavuru kesilir. Bunlar da ayrı meseleler!

Asıl mesele, kapıcı izbelerinin han odaları olarak kullanılması ve şehir içinde sıhhî şartlarla sosyal kaidelere aykırı birtakım yuvalar mahiyetini almasıdır. İşte düzene sokulması lâzım gelen de budur. Ne yapmalıdır? Yapılacağı biz bilmiyebiliriz. Öğrenmek için ne yabancı memleketlerde staj yapmağa gönderiliyoruz ne de tetkik heyetlerine katılıyoruz, vazifeli ve sorumlu da değiliz, maaşımız da yok. Böyleleri vardır, çaresini bulmak onlara düşer.

Peki, vaktiyle İstanbul, içinde düzinelerce köylü müstahdem kullanılan büyük konaklara,yalılara, köşklere sahipti. Neden böyle bir kalabalık göze çarpmazdı? Onu da bahis mevzuu edeceğiz, eksik bırakmıyacağız.

Yeni İstanbul, 17 Mayıs 1958

PENCERELER GÖRÜR... PERDELER KONUŞUR!

Pencereler evlerin gözleridir; perdeler ise dilleri... Yapılar, içeriden dışarıya pencerelerile bakarlar; fakat biz de onlara baktığımız zaman içlerini, az çok pencerelelerinden okuruz. İnsanları gözlerinden okuduğumuz gibi...

Yumuşak ve ılık bir rüzgârla dolup kabaran, sallanan yaz perdeleri, başlı başına bir manzaradır; gözlere ve gönüle hoş gelen, sessizce tatlı şeyler söyleyen, nazlı hareketlerle ev ve oda sevgisini besteleyen çok manâlı bir manzara ve belki de musiki!

Yazın, perdeler “Gölgeme giriniz, uzanınız, dinleniniz!” diye bize işaret ederler, çağırırlar; kışın “sıcağıma geliniz, oturunuz, ısınınız!” diyen birer süslü davetnameye benzerler.

* * *

Pencereler görür; perdeler çağırır.

Fakat her pencerenin görüşü bir değildir; her perdenin dili de. Bazı pencereler zekâsızdırlar; gelip geçenlere fersiz koyun gözleriyle bakarlar; bazıları ise bizi derinliklerine çekerler, sihirlidirler. Onlardan ayrıldıktan sonra da –tıpkı insan gözlerinde olduğu gibi– bir müddet tesiri altında kalır, kendi kendimize romanlar kurar, hayaller âleminde yüzeriz.

Göz bir çehrede ne ise, nasıl bir rol oynuyorsa pencerede bir evin yüzünde o kadar değerlidir, önemlidir. Mimar, yapının gözlerine, en güzel şekli ile beraber göstericilik ve görürlük hassasını, manasını verebilmeli, biz de perdelerimizi dile getirmeği bilmeliyiz.

Perdelerinize kendi kıyafetiniz gibi dikkat ediniz: Pek cicili bicili olup da dışarıdakilere zevk düşüklüğünü ilân etmesin! Yahut çok ağırbaşlı görünerek arkalarında suratı asık adamların yaşadığına hüküm verdirmesin! Perdeler ne arsız arsız, yılışkan ve yırtık gülmelidir ne de somurtmalıdır; sadece sıhhten gelen bir gülümseme ile dış âleme, iç âlemin tatlı ve rahat şiirini söylemelidir.

* * *

Pencerelerin bazısında tasarruf yapmağa kalkışan mimara yuf! Bize dışarıdan bakınca ensizliği ve kısalığı ile ne odası olduğunu, hangi işlere yaradığını belli eden pencereler yapının ayıbıdır. Pencere şekliyle sır vermemeli, perdeler de hoppalığın ve inceliğinden dolayı dedikoduculuk etmemelidir.

Her devrin perdesini gözden geçirerseniz görürsünüz ki onlar insan kıyafetile at başı bir giderler, insanların elbise modasına uyarlar. Meselâ benim çocukluğumun perdeleri kat kat ağır kadifelerden, büklüm büklüm atlaslardan, haşır haşır canfeslerden yapılırdı ve ayrıca kalın tüllerle süslenirdi. Kadınlar da öyle giyinirlerdi: İpek feracelere ve çarşafırlara girerler, iç çamaşırı olarak da katmer katmer dantellere, etekliklere bürünürlerdi. Yüz açma yasağı zamanında perdeler inik dururdu ve peçe yerine pencereler suratlarına kafes çekerlerdi.

Kadın, elbisesini azaltıp inceleştirdikçe perdeler de zararını eksiltti ve hafifletti; öbür taraftan peçe ile kafes de ortadan kalktı.

* * *

Pencereler yalnız kafesten kurtulmadı; sansörü ve korsayı da attı. Zira eski pencereler hemen hemen hep bir boyda ve bir cnde, kalıptan çıkmışa, cendereye sokulmuşa benzerlerdi. Kadınlar korsaya, biz katı yakalık ve gömleğe veda edip de kendimizi spora verince pencereler dahi vücutlarımız gibi keyfe, kaprise uydu; enine boyuna gelişti; tıpkı bizler gibi bağrını daha fazla güneşe ve havaya açtı.

Vaktile kafesile pancuru kapanmamış ve perdeleri indirilmemiş bir ev penceresi bütün gözleri kendi üzerine merakla çeken, hikmetine akıl erdirilemeyen bir manzara idi; buna pek kıt rastlanırdı. Şimdi de kapalıasını görürsek diyoruz ki: “İçinde adam oturmuyor, galiba!”

Eski pencereler, ölçüleri birbirine benzemek, arabesk kafeslerle örtölmek ve kalın kumaşlarla süslenmek bakımından divan edebiyatını, aruzla yazılmış gazelleri andırırdı; fazla hendesî ve çok yüklü idi. Daha sonra, pancurlar ve tül perdeler, çocukluğumun köşklerine bir Servet-i Fünun edebiyatı çeşnisi, garblileşme ve dekadantlık getirdi. Zaten pancurlu pencere ve tül perde, dantelli sabahlıklara bürünmüş kadınlarla o edebiyatta ne kadar yer almıştır!

Millî edebiyat halk ve köyevi pencerelerile perdelerini anlatmağa özendi. Fakat pek dışından ve uzağından...

Bugünün şiiri –tıpkı kübik yapıların pencereleri gibi–

vezinsizdir, düzensizdir, irili ufaklı, kapris eseridir ve –yine tıpkı yeni perdeler gibi– entipüfdendir. Metresini, (şiirin değil, perdenin yahut da her ikisinin) şu harp pahalılığında bile patiskadan ucuza satın alabilirsiniz!

Görüyorsunuz ki edebiyat ile pencereler ve perdeler arasında sıkı münasebetler vardır.

* * *

Pencerelerle perdeleri her yerdekenden fazla, doya doya, seyre imkân verdiği için de Boğaziçi’ni severim. Vapurla veya sandalla geçerken gözlerim yalnız tabiatın güzelliğine dalmaz, yalıların pencerelerinde görülecek şeyler bulur. Yarı göçmüş bir yalının çatal patiska perdeli penceresi arkasından yalı kadar çökmüş yaşlı erkek ve kadın başları bana bildiğim üç devrin birbirine benzemiyen hatıralarını yaşatır. Bu pencereler, perdeler ve çehreler, bir kütüphane rafına dizilmiş eski kitaplar, eski vesikalardır; sayfalar çevrildikçe zihnimin yorulduğunu duyarım; hatta parmaklarım da tozlandı sanırım!

Boğaziçi bir pencere ve perde sergisidir; zaten her pencere gerisi “enteriyör” bir tablo ve her perde arkası, dram veya komedi piyes oynanan bir sahne değil midir? Tiyatro sahnesi ve sinema perdesi pencerelerden ilham alınarak yapılmıştır.

Pencere önünde duran adam; biraz da kendi yağlı boya resmini kocaman bir çerçeveye geçirerek, duvar yerine sokak yüzüne asmış bir adam demektir. Onun içindir ki tek başıma pencere önünde hareketsiz durmaktan çekinirim ve duranlara fazla bakmaktan tuhaf bir çekinme duyarım.

Hele pencerede duran kadın, eğer akça pakça ve yan perdeler de pek süslü püslü, çiçekli ise bana eski latarinalardaki hoşur kadın resimlerini hatırlatır ve zilli def sesini arattırır!

* * *

Pencerelerin asıl keyfi ışıklar yanınca başlar; perdeler ancak o zaman büsbütün dile gelirler. Geceleyin büyük bir şehrin pencerelerini seyretmek ve lâmbasını yanınca konuşmağa başlayan, sönünce susan ışıktan gevezeliği dinlemek ne hoştur!

Fakat aydınlık pencereler çok açık renkli, çok güzel insan gözleri gibi az görürler. Gece vakti dışarıyı asıl gören pencere, kendisi görülmeyen penceredir.

Şehirlinin ömrü pencere ve perde seyretmekle geçer; İstanbullunun bir eğlencesi de vapurdan Selimiye Kışlası'nın pencerelerini saymaktır! Bu kışlanın pencereleri saf saf, asker geçit resmi gibi dizilmiştir.

Cam ne kadar işimize yarayan bir icaddır... Lakin pencerelerde olduğu kadar hiçbir şeyde tam lüzumlu değildir. Toprak kapla su içebilirdik ama pencerelerimize camdan başka ne geçirebilirdik? Cam, insanlara pencereyi, yani medeniyeti kazandırmıştır.

* * *

Pencereler “feeri”si İstanbul’da her yerdekinden güzeldir: zira batan güneş bu şehrin dört yanındaki denizden

ayrı bir ışık ve renk kuvveti olarak Anadolu kıyısına vurur; bütün pencereleri potada eriyen kızgın altın suyuna boyar. Bir yılın hiç değİLse yarısında, akşam vakti, gönülleri hüZün bağlarken şehrimizin karşısına, Kadıköyü'nden Kavaklara kadar nurdan dökölmüş bir ikinci şehir kurulur.

Güneş, hiçbir memlekette bundan daha parlak törenle uğurlanmaz.

Yazımı bir hayır dua ile bitireceğim: Allah kimseyi penceresiz ve perdesiz yere sokmasın! Zira penceresiz yer mezar altı ve perdesizi de hapishane hücresidir.

Tan, 14 Haziran 1942

KÜÇÜK İCATLAR VE ALETLER

Bizim çocuğun abone olduğu *Popular Science* isminde aylık bir Amerikan dergisi var; İngilizce bilmediğim halde –modaya uyarak ilk Cihan Harbi’nde Almanca ve ikincisinde de İngilizce öğrenmeğe yeltenmemiştim– köşeye geçer, sahifelerini karıştırır, resimlerle oylanmaktan zevk alırım.

“Sağır işitmez, uydurur” derler. Anlamadığı lisanla yazılmış bir gazeteye göz gezdiren de aynı vaziyettedir; kelimelere bakar, resimlerle kıyas eder, kendince bazı hükümlere varır. Ben de öyle yaparım. Yalnız itiraf etmeli ki Anglo Amerikan gazeteleri, hele ucu ilâncılığa dokundu mu koydukları resimleri âdeta konuştururlar; filme benzetirler. Sanki hareket, işleme halindedir, eşyanın neye yarıyacağını, nasıl kullanılacağını seri çizgiler, şekillerle bir bakışta anlarsınız.

İngiltere’ye birinci gidişimde –bu vaka çok eskidir. Biériot’nun Manş Kanalı’nı geçtiği yıla raslar– satın aldığım kibrit kutularında bir kibritin ne tarzda tutulup zımparalı kâğıda ne biçim sürtülmesi lâzımgeldiğini öğreten resimler görerek şaşmışım. İnsan olur da kibrit yakmağı bilmez mi? Meğerse bilmezmişim. Kibrit çöpünün kırılmaması için uyulması icab eden fennî bir usul mevcutmuş; kibriti yapan müessese kendi aleyhine sanılacak bir gayretkeşlikle halka bunu öğretmek lüzumunu duymuş.

Ama asıl maksat kibritlerinin sağlamlığını belirtmek, kırılırsa kabahatin kullanma usulüne uymıyan müşteride olduğunu anlatmak! Bizim bugünkü kibritlerimiz kibritlerin kusurudur; başsızlarından istifade tabiatile imkânsızdır; fakat İngiliz kutularındaki resimlere göre hareket etsek muhakkak ki başlılarından birçoğunun kırılmadan yakılmasına muvaffakiyet hasıl olur.

İşte demin bahsi geçen resimlerden çoğu o kibrit kutularındaki gibidir; okumağa hacet kalmadan –ümmiler için yapılmışçasına– size malın mahiyeti hakkında kâfi bir fikir verir; elinize alınca kullanmakta usta kesileceğinize bir bakışta inanırsınız.

* * *

Amerikan dergisinin ilân kısmı bir âlem!

Ufak tefek öyle lüzumlu, pratik, zarif ve eğlendirici alet resimlerine raslıyorsunuz ki asıllarının evinizde, elinizin altında bulunmadığına, hemen satın alamadığınıza çocuk gibi üzülüyorsunuz.

Ressam değilim; keman da çalmam; yani benim kendi öz ve esas sanatım olan muharrirlik dışında bir “Violon d’Ingres”im yoktur. Ama elimden öteberi ev işleri yapmak gelir ve kafamı bunlarla dinlendirmek mümkün olur. İcab edince yemek pişirebilirim; mükemmel, yani akıntısı yerinde, bir tek telle tutturulmuş, kale gibi sağlam soba kurarım. Elektrik tesisatında ve tamirinde ustayımdır. Duvarlara tahta yerleştirip alçı ile kapatarak çivi çakar; raf, ayna, levha vesaire takarım, asılsanız kopmaz. (Asılmak burada asmak

fiiline uğramak mânasına değil, hızla yakalayıp çekmek demesine kullanılmıştır.)

Bu yaradılıшта bir insan için o dergide ilânları bulunan sevimli, lüzumlu aletler elbette gönül çekicidir. Meselâ ucuna muhtelif biçimde, çeşitli işler yapmağa elverişli bıçaklar takılan bir sap var: oyuyor, biçiyor, kazıyor, törpölüyor, rendeliyor, her şeye yarıyor. Sonra, elektriğe takılarak yirmi dört şekilde başlıklarile hakkından gelmediği iş bırakmıyan zarif bir makine... Dişçilerin bazan delmek, bazan törpülemek için kullandıkları fırıl fırıl dönen aleti bilirsiniz; tıpkı o... Çeliği bile yiyormuş!

Ya kıskaç, pense, İngiliz anahtarı nevinden şeylerin ne mükemmelleri icat edilmiş! Hepsi bir arada olanlarını da gördüm. Yakaladığını hemen hemen hiç de bilek kuvvetine lüzum bırakmadan söküyor, çeviriyor, boşaltıp sıkıştırıyor; lâçka edip gevşetiyor. (Türkçede bir aletin yaptığı fiilleri yeri geldikçe kullandığıma, okul kitaplarına konsa bilhassa yabancıların faydalanacağı surette birer birer sıraladığıma dikkatinizi çekerim. Okuma kitaplarımızın büyük bir noksanına da işaret etmiş oluyorum.)

Otomatik kundura boyası fırçaları da hoş... Piyasaya bol miktarda elvan cilâ geldikten sonra ayakkabınızı evde prize bağlı bir fırça ile zahmetsizce parlatmak bir zevk olur. Ama lostracı salonunda, hele yazın iki renkli iskarpinini boyatmak için yüksek kürsüye çıkmış kısa etekli, çorapsız küçük bayanla karşı karşıya bulunmanın da ayrı bir zevki yoktur diyemeyiz. Şüphesiz ki o zevk on beş kuruşa pek ucuz... Müflis Karacaoğlan ağzile bol keseden:

diyeceğimiz gelir. Bence dedelerimiz tekrar dünyaya geliverseler asrın çeşitli değişiklikleri içinde plâjlar kadar, belki daha fazla lostra salonunda ayak boyatan kadın müşterilere şaşacaklardır.

* * *

Bakınız neden bahsediyorduk, nereye atladık. Fakat bu atlayışlar bir konuşmanın âdeti levazımındandır, garnitürdür; eski tâbirle “tetimmat”ı... Sadede dönüyorum: *Amerikan Halk Bilgisi* dergisinde satınalma, evde bulundurma arzusu veren eşya saymakla tükenir gibi değil... Zaten bizim bildiğimiz ne kadar alet varsa değişmiş. Kemale ermiş, büsbütün başka şekillere girmiş.

Faraza eğe, tornavida, rende, kerpeten anahtar, cetvel, pergel, kalem, küskü, burgu, pens, planya (rendenin bir nev’i, bilmezsiniz), duvarcı tesviyesi, testere, mil, yay, mengene, barbut (zar oyunu değil), miskala, künye (askerlikle alâkası yok), plançita, makkap, makas, çekiç, çırkık (sade iplikte ve kuyuda kullanılmaz, hâk etmeğe yarayanından bahsediyoruz), hâdde, reze, zimba, havya, merdane, hiyata, cıvata, keser, keski, maniyola... artık saymayayım, hepsi modernleşmiş.

Bir de renk renk plâstik maddeleri işleyen ufacık tezgâhlar yapmışlar. Arzunuza göre her boy, her biçim kutudan çerçevelere kadar kolayca vücuda getirmediğiniz tek şey yok! Bütün bunlar zarif kutulara konmuş... Mücevher mahfazası sanırsınız. En mühim tarafı şu: Ucuz mu ucuz!

Çocuğu, genci ve yaşlıyı evine bağladığı, ev hayatına ısındırdığı, birçok işleri dışardan usta getirmeden kendi eli-le başarmağa alıştırdığı için bu “alet işler, el övünür” sözüne uygun takım taklavat âdeta sosyal bir değeri haizdir.

Şu var ki öteden beri öylelerini piyasamızda ararsanız, bir türlü bulamazsınız. Bulunmaması yahut mostralık getirilip pahaliya satılması yüzünden çocuklarımızdaki el işleri istidadını asrın icaplarına, icatlarına uygun şekilde geliştiremeyiz. Büyükler ise en basit tamirler için sobacıya, marangoza, dülgere, elektrikçiye başvururlar yahut Galata’nın, Tahtakale’nin dar sokaklarında dükkân dükkân gezerek yenisini aramak, almak zorunda kalırlar.

* * *

Arayıp alıncıya veya ustanın gönlünü edip getirinciye kadar zaman geçer, zarar büyür, rahatsızlık da devam eder.

Ne kadar ev vardır ki içindekiler damlıyan musluk kösesini değiştirmeyi bile beceremediklerinden yahut aletsizlik sebeble cıvatasını sökemediklerinden dışarıdan işçi çağırırlar. Önce çağırmakta biz gecikiriz, sonra işçi gelmekte gecikir. Haftalar, aylar geçer, sular akar gider.

Kaç ev bilirsiniz ki “ha!” deyince bir kıskaç, bir İngiliz anahtarı, hattâ bir çekiç getirilebilsin? Havan eli, nalın ökçesi çok defa çekiç hizmetini görür: ekmek ve yemek bıçakları çıra parçalamakta ve yonga kırmakta kullanıldıklarından ötürü ekseriya çentik çüntük veya sapları sarsak bir halde değil midir? Dahası, daha kötüsü var: Bira şişesi ve konserve kutusu açacağıle tirbuşonu yıllardan beri başkalarından,

bakkaldan iğreti alanları tanırız. Tuhafı, her seferinde de şöyle derler: “Vardı, bir yere koymuşuz ama bulamadık!” Özür kabahatten büyüktür.

El uzatılınca tirbuşonu yerinde bulunamıyan evden hayır beklememeli! Geçen akşam lokantada dostlarımdan biri tabakta ince ince bölünmüş domateslere baktı, baktı da “Bizde bir türlü böyle kesemiyorlar!” dedi. İncecik testere dişli bıçaklar, öbürlerinden nihayet on kuruş pahalıdır. Ya bir çırpıda hazırlop yumurtayı incecik dilimlere ayıran küçük alet kaç paralık şeydir? Şişe içine düşmüş mantarı çıkarmakta kullanılan telagız bulunmıyan bir evde –hele Tekel içkileri giriyorsa– ip ucuna ilmik yaparak mantar çıkarma ameliyesinden bezersiniz. O gibi faydalı, lüzumlu, pratik aletlerden edinmedikçe modern hayatın icaplarına uymak ayrı bir külfet olur.

* * *

Mademki evlere kapalı şişe giriyor, tirbuşon ve telagız el altında durmalıdır. Ama koskoca apartıman kuranların el merdiveni yahut üç ayak yaptıрмаğı bile ihmal ederek onları ikide bir, yalın kat eve sığınmış bir komşudan istediklerine çok defa şahid olduğumdan bu tavsiyelerimden ümitli değilim.

Tornavidasızlıktan beş kuruşluklarımız yamru yumru... Halbuki Amerika’da dört boy vida çevirecek saat biçimi, cep tornavidaları deri kılıfile on beş kuruşa satılır. Bende vardır ama tutup trende can sıkıntısıyla çerçeve vidalarını sökmem. Ekseriyet hâlâ çakı devrinde yaşıyor. Hattâ çakıyı da attık; kullanılmış tıraş bıçağı –kalem yontmaktan tutunuz tırnak

kesmeğe, metres yüzü biçmeğe, elma soyup otobüs koltuklarını deşmeğe kadar– yedi derde deva... İssız adaya yelek cebinde sadece bir jiletle çıkmış Robinson imişiz gibi akla gelmedik her işi gören odur.

Halbuki evlerimizdeki küçük aksaklıkları düzeltip ufak zorlukları yenmeğe yarıyan yeni yeni ne aletler icad edilmiş... Başka memleketlerde bu cins eşyayı harıl harıl satan mağazalar bulunur; bulununca da halk –âdetâ zorla– becerikli ve işgüzar olur.

Akşam, 15 Eylül 1946

MEDENİYET İCAPLARINDAN

Su sırada son kısmını yazmakta olduğum romana –okuyucularımızın bir müddettir devam eden ilânlardan belki biraz da bıkkınlık duyarak öğrendikleri gibi– *Anahtar* ismini verdim. Peşinen söyleyim ki o anahtar, hakikî mânada bir anahtardır; ne mecaz, ne cinas, ne telmih ne de teşbih ve istiare olarak kullanılmıştır. Elle tutulan, kapı açmağa, kapamağa yarayan basbayağı anahtar!

Anahtar insan hayatında pek mühim mevki tutan aletlerden, icatlardan biridir. Bu ehemmiyetinden dolayı da bir zamanlar, hele XVII. asırda Avrupa ve daha önceleri Arap güzel işçiliği seyrine doyulmaz pek nefis, pek zarif, oya gibi anahtarlar vücuda getirmiştir. Paris müzelerinde epeyce anahtar görmüşüm. Bizde galiba bu cihet düşünülmemiştir. Bilmem hususî bir anahtar koleksiyonu yapmış meraklılarımız var mı? Arkadaşımız Cemaleddin Bildik'in yazdığı gibi harb araya girip de pahalılık yüzünden elimize geçen parayı gırtlığımıza sarf ettirmeseydik, şimdi benim hatırı sayılır bir kaşık koleksiyonum olacaktı. Bir anahtar koleksiyonuna sahip olmağı ne kadar isterdim...

Şüphesiz ki anahtar, kaşıktan daha mânalıdır; hayal kuvvetimizi daha çok ve daha meraklı surette işletir. Neler düşündürmez! Kaşık olsa olsa mideye yol açan bir anahtar-

dır; el de o vazifeyi görebilir. Halbuki anahtarsız yaşamak imkânı hemen hemen yoktur. Medenî dediğimiz adam anahtara daima muhtaçtır ve medeniyetin nasıl güvensiz, düşmanlarla çevrili bir hayat tarzı olduğuna en mükemmel delil de anahtarsız çok defa ne canımızı, ne malımızı, ne sırlarımızı muhafaza edememekliğimizdir.

Ortaçağ'da yalnız kadının bulunduğu daireler ve odalar değil, bazı kere bizzat kadın da anahtarla açılır, yani kilit altında korunurmuş. Bir vahşiyi ve bir bedeviyi medenî insandan anahtar lüzumunu duymamasile de ayırabiliriz. Vahşi silâh kullanır ama anahtar kullanmağa lüzum görmez.

Anahtar sayısı çoğalan bir kimseyi o nispette endişe ve derdi de artmış saysak yeridir. Kilitlenen ne varsa bir üzüntü saklar.

* * *

Çocuk için anahtar ilk merak ve hattâ ihtirasını uyandıran bir alettir. Dünyayı azıcık anlamağa başladı mı gözü anahtara takılır. Bakar ki almak, yemek, oynamak istediği birçok hoş şeylere ancak anahtarla varmak mümkündür.

Daha sonra kıymet verdiği, başkasının eline geçmesinden ve istifade etmesinden korktuğu şeyleri korumak için kapalı bir yere, bir kilide ve bu kilidi keyfince açıp kapamak için de bir anahtara ihtiyaç hisseder. Anahtarı kendinde duran kapalı bir dolaba, çekmeceye, sandığa sahip olduğu gün artık çocukluktan sıyrıldığına inanmıştır. Ne hırsla ilk anahtarını nasıl kilide sokar, kapar yahut benliği hazdan kabarak bu kilidi açar!

Erkek çocukta silâh ve anahtar kullanma merakı, yarın

için nelere hazırlandığını açığa vurup iki mühim ve turfanda belirtidir: Cana kıyacak, mal sahibi olacak! Anahtar bir bakıma krallık tacı ve asâsı gibi otorite alâmetlerindendir; muhakkak bir sahipliğin, pek küçük, hiçten de olsa bir nüfuz ve kudretin nişanesidir. Kulûbe kapısını açan anahtar bile onu kullananın bir nüfuzu olduğuna delâlet eder. Kaç kişi vardır ki anahtar kullanırken az çok kabarıp kurumlu bir tavır almasın? İki yüz kuruş maaşlı eski kâtip efendileri hatırlarım: Kaleme gelip de yazıhanelerinin başına geçince çal çene olmuş kötü çekmece kilidine anahtar sokuşları, çevirişleri görülecek şeydi... Sanki devletin esrarı o çekmeceye saklıydı ve anahtarını taşımak en şerefli bir paye idi!

Anahtar, “nefsi emmare”yi tahrik edici bir alettir; şeytan icadı denilse sezadır; şeytan, insanları hırstan hırsa düşürmek, birbirine katmak için anahtarı başımıza belâ etmiştir. Anahtarın kalktığı bir dünya, silâhları terk edebilmiş bir dünya kadar rahat olabilirdi. Zira silâh kadar anahtar da dünya nizamının iyi kurulmadığını ve insan karakterinin düzelemediğini göstermez mi?

* * *

Bir anahtar destesine içim rahat ederek bakamam. Aca- ba her anahtar –hele arasında kasa anahtarları da varsa– ne pahasına bu halkada yer almıştır?

Alın terile de kazanılmış olsa –başkalarının haklarından çalınmış demesek bile– anahtarlarda hiç değilse nefsine ezanın, şuna buna yüz suyu dökmenin ve kavuk sallamanın az çok payı vardır.

Özop'un "Dil" hikâyesinde olduğu gibi belki anahtarı da en iyiye, en fenaya misal getirebiliriz: Anahtarı kaldırıncı mülkiyet ve mal nasıl muhafaza edilir? Suçluları suçsuzlardan ayırıp nasıl cezalandırırdık? Kötü niyetli insanlardan evimizi, sırrımızı korumanın çaresi neydi? Anahtarı atınca polis ve jandarmanın sayısını yüz misline çıkarmak lâzım gelmez miydi? Kilit ve anahtar sayesinde değil midir ki, içimiz biraz rahat ediyor, diken üzerinde yaşamaktan azıcık kurtuluyoruz?

Evet... Dünyanın kuruluş şekli, insan hilkatindeki bozukluk, fena terbiyeler ve ananeler böyle icab ettiriyor; anahtarsız ömür sürülemez. Medeniyetle beraber anahtara el atmışız: Eski Mısır âbidelerinde anahtar resimleri var; ilâhlar bile anahtar taşıyor; sanat ilerledikçe de anahtarlar tekemmül ediyor.

Meselâ nerede çocukluğumun sokak kapısı anahtarları, nerede şimdikiler? Eskiler kepçe ve çorba kaşığı gibi lunduha şeylerdi; bugünküler, süttten henüz kesilmemiş yavruların ararot kaşıkları kadar zarif, minimini... İnsanın okşıyacağı, öpeceği geliyor!

Benim yazı hayatımda anahtar epeyce mühim bir rol oynamıştır. Galatasaray Lisesi'nde kendimi edebiyata vermiştim; zeman modasınca ben de Serveti Fünuncuları takliden galiba "oh!"lu, "efsus!"lu nesirler yazıyordum. Bir gece, neredense elime yırtık pırtık bir risale geçti; tatsız tutsuz yazılarla doluydu. Birdenbire dikkat kesildim: Bir muharrir Avrupa'da yapılan zarif, ufacak, cicibici, parlak madenden anahtarlarla bizim o zamanki yerli yapı, hantal, kocaman, simsiyah demirden sokak kapısı anahtarlarının gayet hoş,

şakrak, canlı, cana yakın bir şekilde mukayesesini yapıyordu. Altındaki imza: Düyunu umumîye direktörü Âli...

İşte bana mizah zevki, mizahî yazı yazma hevesi veren, daha doğrusu bir mizah edebiyatı olduğunu öğreten zat o büyük ve ilk mizah üstadıdır. Bir kere daha söylemiştim, sanırım: Diyebilirim ki Âli Bey'in anahtarları dimağımdaki kapalı bir höcreyi açtı, başımın karanlıkta kalmağa mahkûm bir köşesine ışık ve hararet saldı; bir istidadın belirip yeşermesine yaradı.

* * *

Eski masallarda anahtarın yeri büyüktür. Eski zamana ait hikâyelerde ve filmlerde de anahtar ön plândadır. Tılsımlı anahtarlar vardır; hazine, şato ve zindan kapılarının anahtarlarını elde etmek için bin bir hileye başvurulur, uğrunda ölenler, öldürülenler olur. Bir anahtar meselesidir gider!

Şimdi de anahtar, günümüzün daimî bir meşgalesi olmaktan çıkmış mıdır? “Vay, anahtarlarımı evde unutmuşum! Aman, anahtarlarım nerede, yazıhanede mi kalmış? Anahtarını bulamıyorum... Sakın düşürmüş olmayayım? Anahtarımı kaybettim, bir yenisini yaptırmalı!” Bu gibi sözlerin, vakaların sonu gelmez.

Anahtar dalgınlıkla unutulur, sarhoşlukla düşürülür. Biri tarafından çalınmasından da korkarsınız. Anahtar yüzünden başımıza az şey mi gelir? Az üzüntü, az zahmet mi çekeriz! Epeyce komiklikler de görülür. Meselâ, bir kere yazlıkta iken apartmana uğramış, bir duş yapmış ve yarı çıplak kıyafette merdiven sahanlığından kapıcıya seslenirken

bir rüzgâr darbesile kapı ardımdan örtülüverince dımdızlak dışarıda kalmıştım. Çilingir Yale kilidine maymuncuk uyduramadı. Damdan yol bularak bir camı kırmak suretile içeriye girip kapıyı açtılar ama merdiven aralığında iki saat, sadece kolsuz bir gömlekle bekledim, durdum.

Şu var ki her kapıya uyan eski sistem anahtarla da aram iyi değildir. Zira o yüzden gençliğimde başım ciddi bir belâya uğrıyacaktı. Kısaca anlatacağım: Biraderim Nişantaşı'nda, kapıları da biçimleri de eş ve birbirine bitişik iki evden birinde otururdu. Ara sıra, Beyoğlu dönüşü oraya gelirdim, geç vakit kimseyi rahatsız etmemek için de anahtarı yanımda taşırdım.

Bir gece yine geldim; anlaşılan pek sağlam vaziyette değil... Anahtarı deliğine soktum, çevirdim; biraz mukavemet etti ama nihayet açtı. Eh, o devirde elektrik yok ki basayım düğmeye, rahat rahat yürüyelim!

Bizler ayağımızın alıştığı yerlerde karanlığa aldırmazdık; karanlıkta yolunuzu bulmağa idmanlıydık. Merdivenleri kolayca çıktım; sofayı da geçtim; yatağımın hazır durduğunu bildiğim odayı da buldum. Hah, işte, ayağım yerdeki şilteye ilişti. Şimdi kim lâmba yakacak? Soyunur, giriveririm yatağa!

* * *

Zaten duracak halde miyim? Neredeyse şafak sökecek...

Şafak sökmeden bende şafak attı. Zira yatakta birinin kımıldadığını, hafifçe inlediğini duymuştum. Kimdi o? Gelmiyeceğim diye başkasını, bir misafir mi yatırmışlar? Yoksa... yoksa anahtarın kilidi güç açmasına göre keyif halile yan eve

mi girmiştim? Kibrit yakayım mı, yakmadan, yine karanlıkta ters yüzüne dönüp kaçayım mı?

Zamanın kibritleri sessiz sedasız, sürer sürmez, zıtlamadan, kırılmadan, başı kopmadan, başsızına raslanmadan kolayca yanardı. Çaktım: Vaziyetin şakaya gelir tarafı yoktu; anahtarın müthiş bir azizliğine uğramıştım, komşunun evine girmiştim. Daha korkuncu şu: Komşu kızın yatak odasında, yatağının ayak ucunda ve ceketimi çıkarmış, yakalığımı ve kravatımı çözmüş bir halde bulunuyordum. Yine o zamanın şaka götürmez kaidesince kafama bir kurşun sıksalar kimse acımaz, işi anlamaz, “Oh olsun çapkına!” diyecekti; anam babam bile yasımı tutmaktan utanacaktı!

Bereket ki ev halkı uykusu ağır insanlarmış. Sokağı bulunca nasıl olup da kaldırım taşlarına çökmediğime, bayılmadığımı, kuvvet bulup asıl evime girebildiğime hâlâ şaşarım.

İşte size insanların başından geçen binlerce anahtar hikâyesinden biri... Bir gerçeği!

Uydurması biraz daha uzun sürecek...

Akşam, 29 Aralık 1946

ÇOCUK HAFTASINDA ÇOCUKLARA HEDİYEMİZ!

Çocuk Bayramile Çocuk Haftası'nda yavrularımızla yavrularımızın öğretmenlerine –Allah için!– pek sevinecekleri bir hediye verdik; bunları sevinçlerinden hop hop oynattık; İstanbul ilk tedrisat meclisi toplandı; ilk mekteplerin ders ayını hem bu yıldan, hem gelecek yıldan uzattı; beklenen tatili 19 gün sonraya attı, açılma gününü de geriye getirdi!

Böyle bir kararın tam Çocuk Bayramı ve Çocuk Haftası sırasında alınması da oldukça acaip... Frenk tâbirince “kaderin alayı!”

Peki, öbür mektepler, orta okullar ve liseler ne âlemde?

Eski hamam, eski tas! Tedris müddeti uzatılanlar yalnız ilk mekteplerdir; yani yedi yaşından on ikisine kadar olan ufaklar, ufacıklar! Zaten bunlar yıl ortasında “sömestr” tatlillerinden de faydalanmazlar. Büyükler haftalarca gezip tozar, doyasıya uyuyup dinlenirken yine, gözlerini uğuşturarak yataklarından esniye gerine, güç belâ kalkarlar, titreşe titreşe giyinirler ve İstanbul kışlarının ayazı, sisi, pusu, kar tipisi içinde okulun yolunu tutarlar.

Akılları evde keyif çatan ağabeylerinde, ablalarında olduğu halde!

Şimdi, yeni kararlar çileleri artmıştır. Yalnız onların mı? Dünyanın en güç mesleği olduğunda hiç şüphe etmediğim ilkokul öğretmenlerinin de...

* * *

Alınan karar, eldeki tedrisat kanunları bakımından elbette usulsuz sayılamaz. Yine muhakkak olan bir cihet varsa ilk tahsile gerektiği önemi vermeliyiz.

Fakat ilk tahsilde asıl göz önünde tutulması lâzım gelen mesele ufakları yormak değil, talebe sayısını arttırmak, bu tahsili gerçekten “mecburî ve umumî” hale getirmektir. Maarif vekilliğinin amacı odur; amacına doğru dev adımlar ile yürüdüğüne de hepimiz şahidiz. Yukarıdaki “tedrisatı iptidaiye” meclisi kararını bir pedagog sıfat ile incelemek salâhiyetini kendimde bulmamakla beraber bir gazeteci bakış ile bunun mahzurlarını ve hele hayat tarzımıza uymamazlıklarını pekâlâ belirtebileceğim kanaatindeyim.

İstanbul’da halkın büyük bir kısmı yazlığa çıkar; yazlığa çıkmak için de havaların açılmasından ziyade ilk mekteplerin kapanmasını bekler. Orta okulların ve liselerin tatilini beklemez mi? Beklemiyebilir zira onların talebesi, yanlarında biri olmadan, kendi başlarına da yazlıktan mekteplerine gidip dönebilirler. Halbuki küçükleri büyükler götürüp getirmek zorundadırlar.

“Yazlığa geç taşınısınlar!” mı diyeceksiniz? Hayır. Yazlığa, çoğumuz bütçemizden fedakârlık ederek gideriz. Hiçbir kayda, şarta, karara ve kanuna boyun eğmiyen sayfiye kiralari aşırı ve taşırı derecededir. Yeni kararlar ancak iki aya inen ta-

til, bu masrafı göze aldirtamaz. Kaldi ki yazliğa kendimizden fazla daha ufak yaştaki, ilkokul çağındaki çocuklarımız için gideriz. Kır, deniz, dağ havası alsınlar, yalınayak, başı kabak gezerek güneşte pişkin tuğla rengi bağlasınlar, gelişsinler, İstanbul’un kışının nemli soğuğuna karşı koyabilsinler diye!

* * *

Tam serpilme devrindeki yavrunun bu pek lüzumlu “kr”n niçin kısaltıyoruz veya o kısaltma dolayısıyla neden çocuğumuzu bu “kr”den mahrum bırakıyoruz? Ayrıca bütün analar ve babalar biliyorlar ki ders programı çoktan doldurulmuştur; ilkokul talebesi çoktan tekrarlamalarla vakit geçirmektedir ve dört sınıf için imtihan da yoktur.

Öyle olduğu halde yazliğa gidecek veya gitmiyecek –gitmemekle beraber hiç değilse sabah uykusuna kanacak; bostanların yapraklanmış incir ağaçları altında gezecek, ocuk parklarında oynayacak, yemyeşil kırlarda uçurtma uurup şehrimizin en güzel mevsimi, gl, akasya, mor salkım mevsimi sayılan haziran başlangıcında tabiatın güzelliklerine bakarak zevk terbiyesi alacak– olan yavrularımızı okulların gölgesiz bahçelerine ve perdesiz sınıflarına tıkmak, öğretmenlerle karşı karşıya esnetmek, geçmiş zaman tâbirile “revayı hak” mıdır?

Ya, dersler ve imtihanlar bakımından en çok yüklü son sınıf talebesinin acıklı hali? Bunlar haziran sonuna kadar didişeceklerdir. Hem hararet derecesi 0’u bulduğu bir zamanda, imtihan korkusu içinde! İlk imtihan... Yani maarif harbinin birinci pususu, birinci yaylım ateşi!

Öğretmenlere gelince: Karneleri vermek ve yeni yıl başında kayıt muamelelerinde bulunmak gibi kanunun, vazifenin yüklediği işler dolayısıyla tatilden bir ay değil, tam iki ay kaybetmiş oluyorlar. Kısacası büyük yaz tatili bunlar için hemen hemen bir aya iniyor. Bunlar ki demin dediğim gibi, dünyanın en yorucu, yıpratıcı bir mesleğinde faragatle çalışan aziz vatandaşlarımızdır. Ortaokul ve lise hocaları hiç olmazsa ders, sınıf ve mektep değiştirmek suretile biraz ferahlamak fırsatını bulurlar, “sömestr” tatillerinden faydalanırlar. Onlar ise daha az maaşla aynı okulda, yani talebe karşısında ve yıllarca nefes tüketirler, enerji kaybederler. Tatil, asıl ilkokul öğretmenleri için bir “azad”dır.

Uğultuların en devamlısıyla dolu başları dinlenmeğe ne kadar muhtaçtır!

* * *

İşte bütün bu sebeplerden dolayıdır ki ilköğretim kurulumun bu sefer verdiği kararda isabetsizlik vardır. Isı derecesi bilmem şu kadarı bulunca derse son verileceği hakkındaki kayıt ise, o isabetsizliği giderecek mahiyette değildir; aksine, karardaki kusuru belirtmeğe yarıyor.

Yine tekrar edeceğiz: İlk tahsilde maarif idareleriyle topyekûn devlet teşkillerinin, hele valilerin baş vazifesi talebe sayısını çoğaltmak, okur yazar vatandaş yekûnunu kabartmaktır. Ders aylarını uzatıp tatil müddetini kısaltmakla, mini mini yavrularımızla öğretmenlerini lüzumsuzca yormakla bu tahsile hizmet etmiş olamayız.

İlk mekteplerde sömestr tatilleri lüzumlu olduğu kadar

derslerin nihayet mayıs sonunda da bitmesi gereklidir. Hem çocuklarımız, hem öğretmenlerimiz hem de analar, babalar için! Hepsinin hesabına ve adına ben Çocuk Haftası'nda İstanbul'un çocuklara verdiği hediyeden memnun kalmadım.

Bununla beraber kendi kendime soruyorum: Acaba bilir bilmez mi söylüyorum, aklımın ermediği işlere mi karışıyorum? Şayet öyle ise: "Pardon! Kusurumu bilgisizliğime bağışlayınız!"

Fakat yine de meseleyi düşününüz.

Tan, 2 Mayıs 1943

OKUL KAPISINI ÖRTEN EV

Tophane’de kurulan bir “Gündüz Bakımevi” hikâyesini İmre Servet’in canlandırıcı kaleminden *Tan*’da okuduğum zaman kendimde, tabakhane bitişiğinden ve mezbaha civarından kurtulup temiz rüzgârlı kırlara kavuşmuşların ciğerleri genişleten ve ruha hoş kokulu bir serinlik veren ferahlığını duydum. Bu, kulaktan işite işite gına getirdiğimiz tiksindirici ve öğürtücü harp zengini hikâyeleri arasında, birdenbire yere düşüp parçalanmış bir çiçeksuyu şişesi tesirini yaptı, havayı değiştirdi. Sinirlerimizi yatıştırdı. Ümit, pek hoş kokan bir çiçektir, rengi de pembe olduğundan iç açar.

Yapılanı hülâsa edelim: Bir ilkokul öğretmeni, kendisi gibi feragatli birkaç arkadaşıyla el ele vererek bir müessese kuruyor; orada iki yaşından yedisine kadar amele çocukları –ana ve babalar fabrikada çalışırlarken– himaye altına alınıyor. Hem de değme refahlı bir aile çocuğuna nasip olmıyan bir usulde, saatinde yedirilip içirilerek, gündüz uykuları, banyoları, hekim muayeneleri ve cemiyet terbiyesiyle! Ölçüsü henüz küçükse de mânası büyüktür. Üç yıl önce 500 liracık bir sermaye ile –yani vurguncunun bir tek gecede basit gazino masrafiyle– işlemeğe başlıyan müessese şimdi 14.500 lira kadar bir bütçe ile çalışabilmektedir... Yani gene bir vurguncunun, gene bir tek gecede oğluna sünnet dü-

günü yapar görünerek sarhoş kafadarlarına çektiği kaba alkol ziyafetinin masrafile! Evet bu masrafla o müessesede 60 amele çocuğu yiyip içip barınmakta, 700'den fazla çocuk parasız tedavi görmekte, gebelere bakılmakta ve ebelik bile edilip doğumlar sağlanmaktadır.

Diyorlar ki: "İlkokulların son sınıflarına doğru talebe sayısı azalıyor, çocuk velilerini ağır cezalara çarptıracağız." Mektep kaçağı sandıklarımızın çoğu, anaları işe gidince ufak kardeşlerine bakmak için evde kalan büyükçelerdir. Kolay olduğu ve icraata benzediği için aklımıza hemen ceza vermek geliyor. Gündüz bakım evlerini çoğaltmak... Çare budur. Asıl çareye yanaşmaktan kaçarak hiç faydası olmıyan çaremsi şeylerle kendini oyalamak ise biçareliğin bir şeklinden başka nedir ki? Cenneti hazırlamadıkça cehennemi kurmağa hakkımız olamaz.

Tan, 21 Haziran 1944

BEŞ BOŞ BEŞİZ BEŞİĞİ BAŞINDA

Aslı çıkmadı mı? Çıkılmıyacak mı? O hoş haber şüpheli vaziyete girince hepimizin az çok canı sıkıldı. Hattâ yalnız bizde değil, belki de her taraftaki tesir böyle olacak... Zira dünya basınında sempati ile kendinden bahsettiren hele Anglo-Sakson âlemini şiddetle alâkalandıran bir hadise idi. Radyolar –hemen hemen zafer haberlerinde olduğu kadar– heyecan sezilen bir sesle cihana yaydılar: “Türkiye’de bir kadın beşiz erkek doğurdu; kardeşlerin hepsi de sıhhattedir.” Fakat şimdi haberin sıhhatini kimden öğreneceğiz? Yalan veya yanlış çıkarsa beşizlerle beraber milletlerarası bir propaganda vesilesini kaybetmiş olacağız. Gözlerimizin önünden güzel ve misli görülmemiş bir manzara da silinecek: Her birinde bir oğlan çocuk kafası beliren beş beşiz beşiği yerine beş boş beşiz beşiği! (Son cümle “Bu köşe yaz köşesi, şu köşe kış köşesi” yahut “Keşkekçinin keşkeklenmiş keşkek kepçesi” gibi, hattâ tekrarlaması daha zor, sanırım.)

Fikrimce beşizler haberi gerçekleşse de, yalanlansa da büyük bir şey kazanmış veya kaybetmiş olmayız. Milletın nüfusu beşizlerle artmaz; birer birer, teker teker gelenlerle çoğalır. İşin her zaman olanına, olağanına bakalım ve yalnız beşizlere alâka göstermekle kalmıyalım, daha ziyade normal sayıdaki doğumların, hele çok çocuklu yoksul ailelerin bakı-

mı ve durumu üzerinde kafa yoralım tedbir alalım. Beşizler nüfusu siyasetinin ve çocukları koruma meselesinin niha-yet eğlenceli, tahaf, acaip bir tarafıdır, hoş bir sürprizdir. Onlarla herkes meşgul olmak ister, yardıma da koşar; hattâ zenginlerden isim babalığını almıya, bağışta bulunmıya ko-şanlara da rastlanır. Lüks gibi, süs gibi, beş iri taneli inci gerdanlık veya Frenklerin “riviye” bizim “akarsu” dediğimiz aynı büyüklükte bir sıra mücevher gibi göz alıcı şeydir. Ama insanlar her karından beş çocuk çıkarmak suretile üremez-ler; bir millet tek doğumların bereketi ve bunlara topyekûn gösterilen ciddî, teşkilâtlı alâka ile gelişir, genişler.

Tan, 10 Temmuz 1944

“DÖRDÜZLER” VE BİZLER

Cocukluk çağımda iken resmen teşekkül etmiş hayır ve hasenât cemiyetleri yoktu. İane toplanması, hele bir araya gelinmesi hükûmetçe hoş karşılanmadığından tabiatıyla idare merkezleri ve şubeler açılmadığı gibi elde makbuz koçanları, kapı kapı dolaşan ondalıkçı tahsildarlara da rastlanamazdı. Peki, çocuklara, yoksullara, muhtaçlara yardım edilmez miydi? Sanıyorum ki şimdikinden fazla hayır işlenir, çıplak giydirilir, aç doyurulur, çok nüfuslu gelirsiz aileler gayet iyi kayırılırdı. Böylelerinin kızları gelin olurken, evlâtları mektebe başlarken mahallenin imamı, muhtarı, gayretlisi şu veya bu zata başvurur –ne makbuz, ne şatafatlı unvan, ne girift teşkilât– beklenen muaveneti temin ederdi.

Müracaata menfî cevap verenlerin sayısı pek mahduttu. Malî vaziyeti az çok yolunda olan bir ev kadınının ise yardımdan kaçındığı hiç görülmezdi. Hemen sandıklar açılır, fakir lohusalara arşın arşın tülbentler, bezler, lüzumlu öteberi, şerbetlik şeker parası, ebe masrafı, hepsi gönderilir; ziyaretine de gidilir, hal hatır sorulurdu. Hâtıralarımı yokladığım vakit, bu kabîl birçok iyilik sahnesi gözümde canlanıyor.

Vakta ki devir değişip cemiyetler kurulmaya başladı, yardımın mahalle halkı arasında pek güzel başarılan şekli artık mahallî olmaktan çıktı; anonim bir hüviyet aldı. Alınca da

mahalle tesanüdü bozuldu; iş hayır cemiyetlerine bırakıldı. Cemiyetler daha mı faydalı oldular? Pek sanmıyorum. Zira cemiyetlerin göz önünde geçmeyen, etrafa dağılan yardım faaliyeti mahallede yapılanlar kadar müspet ve güvendirici telâkki edilemedi; birini unuttuk, ötesine alışamadık. Bir sebep de şu: Cemiyetleri iyi işletemiyoruz; bunun da püf noktasını öğrenemedik.

Hayır yapmak duygularımızda yeni içtimaî hayat derberliği yüzünden bir gevşeme olduğu muhakkak. Servet ve refah yerleşmiş vaziyete ve zenginler sağlam bir sınıf haline henüz gelmedi; kısacası para oturmadı. Oturmuş servetten gelen bir içtimaî yardım, bir hayır işleme terbiyesi vardır ki, zamanla kazanılır. Bu mertebeyi bulsaydık hiç şüphesiz ki, İzmir'in dördüzleri için yapılan nakdî muavenet bir ayda 4 bin liraya dayanıp kalmazdı. Hayır cemiyetlerimiz ise iyi işleselerdi aynı yardım sadece dört kundağa inhisar etmezdi.

Nizamnameler fazlasını yapmaya elverişli olmayabilir. Bizim bildiğimiz, o gibi müesseselerin başında bulunanlardan çoğu nizamnameyi bir yana bırakarak keselerinden şahsî yardım yapacak kudrette vatandaşlardır. Cemiyetin hediye ettiği kundakların arasına bir şeyler sıkıştırabilirlerdi. Nitekim dedelerimizin, ninelerimizin kucağına mahalledeki yoksul ailelerden biri yeni doğan yavrusunu koydu mu, kundak boş çevrilmezdi.

Ya, İzmir'deki gibi mahallede bir dörtlü doğum olsaydı? Açılmayan sandık ve el atılmayan kese ve kemer kalmazdı. İmamefendi, etekleri sevincinden zil çalarak konakları bir dolaşıverdi mi... Sürre devesi gibi yüklü dönerdi; sadrazam ile vükelâsı da el altından vazifelerini yaparlardı. Nihayet

hünkâr atiyesi de çok gecikmezdi. Baba memursa terfi ettirilir, işsizse maaşlı bir hizmete tâyin olunurdu. O devrin hasenât mekanizması cemiyetsiz ve teşkilâtsiz, şarkkârî şekilde, fakat verimli işlerdi. Hamidiye Etfal Hastanesi de Behçet Uz Hastanesi'nin yaptığını esirgemezdi.

“Dördüzler”in, bahsettiğim eski yıllarda milletlerarası bir hâdise, millî bir övünme vesilesi, büyük çapta bir reklâm olduğunu da bilmezdik. Bugün dördüzler, dünyaya telgrafla yayılan ve resimleri hayranlıkla seyredilen cihanşümul vakalardandır. Öyle olmasına rağmen bizde tepkisi sifıra düştü. Kaldı ki, en büyük ihracat limanımız ve nüfusça ikinci şehrimiz olan İzmir, bu dördüzü değil, düzinelercesini kayıracak imkânı haizdir. Kayırır da... Lâkin hayır cemiyetleri teşkilâtı vazifesini eski zamanın mahalle imamları kadar bile başaramıyor.

Üç şehrimizde kadınlardan mürekkep birer yardım komitesi kurulsa ve işin başından giyim, kuşam merakıyla tanınmış hanımlar bizzat çalışsa idi netice bambaşka olurdu. Aksi gibi yavruların doğumu plâj, yaz baloları, jübileler ve kır eğlenceleri mevsimine rasladı. Meşgulüz!

Yeni İstanbul, 27 Ağustos 1950

VİTRİNDE DURAN AT

Bahçekapı'daki Yerli Mallar Panayırı'nın camekânına boyuncak bir at koymuşlar. Gözüm ilişince mihlanıp kaldım; hattâ bir aralık şöyle düşündüm; içeriye gireyim, müdürü göreyim, o münasebetsiz şeyin at nesline ve Türk işçiliğine saygı adına vitrinden hemen kaldırılmasını rica edeyim.

(Burada bir istitrat yapacağım; İstanbul'da “Bahçekapısı” diye en çok söylenen ve en fazla uğranan bir semt, mahalle veya sokak resmen mevcut değildir. Şehir rehberini açarsanız öyle bir isme raslamazsınız; yani belediye bakımından “Bahçekapı” ne bir semttir, ne mahalle ne de sokak... Mahallenin adı galiba –inanmıyacaksınız!– Şeyh Mehmed Geylâni'dir; hattâ oralarda herkesin bilmeden çektiği bir Bozuktulumba Sokağı bile vardır. Bu hangisidir! Otomobillerin köprü tarafına giderken saptıkları ve gümrük depoları önündeki Reşadiye Caddesi'ne çıktıkları dar geçit.)

Sadede geelim: Evet, bilirim, oyuncak atların hiçbiri, belki oyunculuk şehri olmakla meşhur Nüremberg'den getirileni de gerçek ata benzemez. Benzememesinin birinci sebebi dört ayağı imkânsız ve tenesüpsüz bir derecede öne, arkaya gererek –sallansın diye– kavisli bir köprü üzerinde durmasıdır. Atı, herhalde olduğu yerde nöbetleşe başını eğip kıcını kaldıran yol almaz bir hayvan sayamayız. Bizim çocuk-

luğumuzdan beri oyuncak atların bu mânasız biçimde kalışları oyuncakçılık sanayii için acınacak bir geriliğe delalet eder.

Kaldı ki biz bile at devrinde doğduğumuz halde oyuncak attan uzun müddet hazzetmezdik; kenarda bırakır, gider, bir değnek bulur, değneğe binerek koşardık. Hele küçüklerden birine ip takıp onu önümüzde sürerek ve kişneterek koşturmağa bayılırdık. Zira atın en belirgin vasfı koşmak, yol almaktır. Üstüne binip yarı mihlî bir halde sallanmak değil...

Çocuk görüşü ve mantığı, büyüklerin icadı olan sallanan at merhumunu kabul etmemiştir.

* * *

Zaten çocuk oyuncak ister, oyuncak için ağlar, tepinir ama malûm şekillerdeki oyuncaktan fazla oyuncak sayılmıyan öteberi ile daha zevkli oynar. Bunun öyle oluşu oyuncağların henüz ufakların psikolojisi iyice tahlil edilmeden büyük kafasına göre uydurulmalarından ileri gelmektedir.

Büyükler “bir tavşan yaparız, lastik topla içine hava sıkınca yalancı tavşan yerinden sıçrar, gerçeğini andırır, çocuk şaşar, bayılır, günlerce oynayıp eğlenir” diye düşünürler. Halbuki o hünerli nesne karşısında yavrunun heyecanı hiç de uzun sürmez. Zira hareket pek monotondur ve etrafında olup bitenler, meselâ ağaçta ötüp uçan kuş, sokakta tarlaya sıçraya koşan köpek, mutfakta raflara tırmanarak dolaşan kedi ile nispet edince bu makineli tavşan tahammül edilmez derecede cansız, ruhsuzdur.

Erkek çocuğun –modası geçmiyecek oyuncaıklardan biri olan– kurşun askere muhabbeti kafasını işletmesi, fikir

yordurması, hayallere daldırması, kendisini yarına alıştırması yüzündendir. Kız çocuk da bebekleri aynı sebeplerle elinden bırakmaz; bunların noksan cihazlarını ikisi de insiyakla tamamlarlar. (“İnsiyak”ın yeni Türkçesi “içgüdü”dür; lisanda bir “içgüvey” olduktan sonra itiraz yersizdir) erkek askerliğe, kız analığa hazırlanır.

Çocukların hazır oyuncaklardan ziyade evde kendileri tarafından yapılanlara, derme çatmalıklarına bakmıyarak daha fazla alâka göstermelerini insan cinsinin doğuştan yapıcı olmasında ve elile eser meydana getirmek ihtirasına kapatmasında aramalıdır. Bu noktaya akıl erdiremeyenler “aldığımız güzel oyuncakları bırakıyor da saçma sapan şeyler yapıp eğleniyor” diye çocuklarına şaşarlar. Oysaki o saçma sapanlar yavrunun öz malı ve eseri olduğu için hem kendisince daha kıymetlidir hem de yapıcı ruhunu işletmeğe yaradığından hazırlardan daha çok faydalıdır.

Küçüklüğümde yarı tohuma kaçmış iri sakız kabaklarını yontup oyarak meydana getirdiğim yelken gemilerini Bonmarşe’den alınan ispirto ile işler pahalı oyuncak vapurlardan daha keyifle havuzda yüzdürdüğümü unutmadım.

Unutmadığım gibi şimdi bile çocukları eğlendireceğimi bahane ederek yine özene bezene, büyük bir zevkle kabaktan gemi yapmak arzusu duyduğumu da saklamak niyetinde değilim.

* * *

Muhakkak ki büyükler oyuncakla oyalanmaktan kendilerini büsbütün kurtaramazlar. Koleksiyoncuların çoğunu o merakla sürükleyen belki de budur. Netekim çocuklarımıza

mekano, raylı tren, kurulup bozulan veya resmine bakılarak yapılan bina takımlarile dört köşe tahta parçaları alırken biraz da nefsimizi düşünmez miyiz?

Çocuğun yaşına, başına uymıyan o gibi oyuncaklarla ilk oynıyan bizler oluruz. Hattâ ana ve baba o kadar dalar, işe merak salarız ki oğlumuzun çoktan bezerek kenarda somurttuğunu görmez ve bize hayretle baktığını fark etmeyiz. Kızarız bile: “Ayol, avuç dolusu para verdik, elini sürmüyor!”

Elini sürmeğe vakit bırakmıyan kim? Sonra bu oyuncak çocuğun henüz kıvamını bulmamış anlayış ve zevk alış has-salarına ne dereceye kadar uygun?

Onun içindir ki oyuncak satın almak sanıldığından daha güç, zekâ ve izana, malûmat ve tecrübeye muhtaç mühim işlerdendir. Her adam çocuğunun yaşına, zevkine, istidadına göre oyuncak alamaz, bulamaz da... Oyunağı en pahalı, oyuncakçı dükkânı en az ve oyuncak çeşidi en mahdut ülkelerden biri bizimkidir. Eyüp oyuncakçılığını geliştirememiş, onu bile öldürmüş, yerine modern bir oyuncakçılık sanaati kuramamışız.

Dünya pahalılık rekorunu kıran memleketimizde her şeyden pahalısı oyuncaktır. Oyuncak vitrinindeki etiketlere bakınca kendinizi kuyumcu değilse de bir antikacı mağazası önünde sanabilirsiniz. İçine birkaç düzüne boyalı tahta parçaları sıralanmış mânasız bir kutu, hemen hemen çeşmibülbül bir gülâptan yahut J. B. markalı bir sürahi kadar pahalıdır.

* * *

Yapma oyuncak atların iyisini görmediğimi, iyisi yapı-

lamadığını yukarıda söylemiştim. Fakat Yerli Mallar Pazarı vitrinine konmuş olanı derecesinde kötüsüne raslamak da imkânsızdır.

Yolunuz uğrarsa bir bakınız, hattâ zahmete katlanıp seyrine gidiniz: At nesli için olduğu kadar insan hüneri için de öfkelenendirici müthiş bir tezyif! Galiba model diye Acem minyatürlerinin en acemicesi alınmış ve ayrıca şiddetle zekâsız surette karikatürize edilmiş. Bir oyuncağa bakıyorsunuz, bir de aslını, gerçeğini düşünüyorsunuz; gülüp geçeyim mi, kızıp söyleneyim mi karar veremiyor, gözlerinizi de üstünden ayıramıyorsunuz.

O nasıl bir ağız? Nasıl da iskelet çenesi gibi kuru, katı ve dişlek! Bir göğsü var, mandaninkine; bir sağrısı var, “tapir” dedikleri sakil hayvaninkine benziyor. Atın en zarif biçimli uzvu olan boyun oyuncak attı öyle enli, kısa, tıknaz, boğuk tutulmuş ki içeriye çökmüş ve dışarıda kalan kısmı da ur çıkarmış sanabilirsiniz. Yarabbi! O ne çirkin bir kuyruk ve ne münasebetsizce eklenmiş didik didik bir yeledir! Buruşuk deri parçasından tenasüpsüz kulakları, çatal hissini veren mıhlı ayakları, bodur bacakları, hele zerre kadar mâna ifade edemiyen kuru, çukur gözlerle bu at rüyanızda tufan öncesi hayvanlarını üstünüze saldırtacak kadar çirkin...

İssiz adasında Robinson isteseydi âlet ve malzeme noksanına, sanat görgüsüzlüğüne rağmen şüphesiz daha benzerini, hiç değilse şekilsizlik içinde bir mânâlısını yapardı. Vitrindeki at, en geri bir vahşi kabilesi putu gibi iptidai... Lâkin o putların şu kıymeti vardır ki esas maksat olan korkunçluğu fazlasile ifade edebilirler, bu bakımdan bir sanat eseri sayılırlar.

Bizim oyuncak at ise gayesini teşkil eden atı sevdirmek-

ten tamamen uzaklaşarak bütün hayvanların en asilini, tenasüplüsünü, sevimlisini yüzüne bakılamaz, komikliğinden bile zevk alınamaz bir ecişbücüşlüğe sokmuştur. Benzemezliğin ve çirkinliğinin –Şark minyatürlerindeki yahut iptidai devir heykellerindeki gibi– orijinal bir tarafı olsaydı gülümser, yani bir nevi zevk alır, geçerdik.

* * *

Ama diyeceksiniz ki “bir ticarethanede her türlü bu bulunur, onun da alıcısı çıkar”. Belki bulunur, belki çıkar ama ayıp sayılacak kadar kusurlu olduğunun farkına varılarak vitrinde baş köşeye konmaz; içeride saklanır ve saklandığı müddetçe de daha iyicesini yaptırmanın yolu, ıslahı, çaresi aranır.

Zaten bu attan bahsedişimin asıl sebebi –gazetemizde bir meslektaşımızın geçen gün temas ettiği gibi– oyuncakçılığımızın geriliğine tekrar dikkati çekmektir. İnsan neslinin kendini bulduğu ilk devirlerden beri oyuncak yaptığı, eski Mısır mezarlarında elde edilen eserlerle meydana çıkmıştır. İnsan yavrusu için oyuncak bir ihtiyaçtır ve onu lüks maddesi olmaktan kurtarmak, oyuncakçılığı geliştirerek her sınıf çocuk dudağına tebessüm kondurmak medenî bir vazifedir.

Milyonlarla dönen Yerli Mallar Pazarlarının bunca yıllık piyasa tahakkümünden sonra karşımıza oyuncak namına o ucube atı çıkarmasına dost ağlar, düşman güler.

Akşam, 18 Ağustos 1946

BİR HAMLE – BİR DİLEK

Ankara'dan gazetemize gönderilen havadis pek ehemmiyetlidir: Millî Eğitim Bakanlığı büyük bir hamle yapmak kararındaymış, sadece bakanlıkça hazırlatılmış, bastırılmış okul kitaplarının tedrisi mecburiyetini kaldıracakmış. Mükemmel! Tektip kitabın pedagojik mahzurları sayıldı, döküldü. Bunlar arasında o tipin demokratik prensipe uymadığı da bilmem ileri sürüldü mü? Bakanlık –Allah razı olsun!– yeni kararile evvelâ, hem öğretmen, hem öğrenci kafasını da tek tipe çeviren bir faşist sistemini okullardan söküp atacak. Saniyen kendi kafasına uygun bularak beğenip kabul ettiği kitaplar sayesinde muayyen şahısların her sene inhisar mahiyetinde para kazanmasını önliyecek. Öyle müellifler vardır ki, bir vakitler ne edip ne ederek programa soktura bildikleri bir ders kitabından hemen hemen Rumeli, Anadolu, Katırcıoğlu hanları kadar irat temin ediyorlar. Hatta modası geçmiş kitaplarla... Dile düşmüş edebiyat kitapları kabîlinden hata kumkuması olanlar da bunlardandır.

Salisen okul kitabı yazmak, yenilikler getirmek yolu da pedagoğlara ve öğretmen müelliflere açılıyor. Her kafa ile yazılmış pek değerli eserler elde etmemiz imkân dahiline giriyor. Daha birçok faydamız olabilir. Fakat tabiidir ki Bakanlık piyasaya çıkmış veya çıkacak kitaplar arasından peda-

gojik kıymeti bulunanların okutulmasına müsaade edecek. Başlangıç olarak buna itirazımız yok. Benim dikkati çekmek istediğim nokta şudur: Eğitim Bakanlığı, listesinde yer alacak kitapların fiyatını de forma üzerinden tesbit ve onlara âzamî bir bedel tâyin etmelidir. Çocuklarımızı ve ailelerimizi şimdi bir de kitapçılar nezdinde zarara sokmamalı, tâbilerin aşırı kâr teminine göz yummamalıdır. Okul kitabı, bilhassa bizde en çok müşteri bulan, bir kere tuttu mu diğer eserlerle kıyas kabul etmiyecek bir satışa varan neşriyattandır. Alınması arzu ve hevese tâbi değildir; okul idaresi “al!” dedi mi almak boynumuzun borcudur. Hiçbir kanun ve din emrine o kadar süratle, sadakatle inkiyat etmeyiz.

İşte bu noktalar düşünülerek yeni kararda o cihetin sağlama bağlanmasını Milli Eğitim Bakanlığı’ndan, bütün halkın dileğine tercüman olarak bekliyoruz.

Akşam, 30 Mayıs 1947

BİR MÜŞAHEDE – BİR FİKİR

Gençlik ve Spor Bayramı münasebetile stadyumda ve muhtelif okullarda gösteriler yapıldı; zevkle seyrettik; gerek öğrencilerin gerek öğretmenlerin gayret ve muvaffakiyetini alkışladık. Hele Çapa Kız Öğretmen Okulu'ndaki atletik ve ritmik hareketlerden pek hoşlandık; iftihar duyduk. Şu mühim nokta da dikkatimizi çekti, neşemizi artırdı: Ekseriyet itibarile talebe sıhhatli idi; daha doğrusu kâfi gıda aldığını, beslendiğini belli ediyordu. Hatta bir şeyin daha farkına vardım: Okulda devlet hesabına yiyip içen genç kızlar, yatsız mekteplerde okuyan talebeden daha canlı, daha kanlı idi. Demek ki yatılılara iyi bakılıyordu. İkinci üzerleri bizim gazeteciler yokuşundan çıkarken okul dönüşlerinde öbürlerine, yani neharî lise ve ortaokul kızlarına raslarım. Yüzlerinde, vücutlarında kifayetsiz ve intizamsız yemek yemenin izleri vardır.

Hayat pahalılığının icabı mı? Onun tesiri muhakkaktır. Lâkin aile hayatının derbederliğini de hesaba katmak lâzım. Ucuzluk devrinde bile evlerimizin çoğunda yemek işine lüzumu kadar ehemmiyet verilmez olmuştu; muntazam saatlerde kahvaltı çıkması şöyle dursun, öğle ve akşam zamanı yemek sofrası bile kurulmuyordu. Gençler, kese müsaitse pastacılara, değilse simitçilere koşuyorlardı. Hele şimdi ne-

hari talebe daha zor durumda: Gıdasından keserek kıyafetine, sinemasına da para ayırmak mecburiyetinde... Zavallılar yatılı talebeye nazaran daha hür olsalar da, dertleri o nispette çoktur; herhalde daha az gıda almaktadırlar. Çapa Okulu'ndaki gençler, kalorisi hesaplanmış yemekten, intizamlı yaşamaktan, ölçülü uykudan iyice faydalanmışlar. Bunu memnunlukla kaydettikten, gıdayı esirgemiyen devleti ve ziyaa uğratmadan öğrencilerine yediren okul idaresini hayırla andıktan sonra başka mühim bir cihete dikkati çekeceğim:

Gençlik ve spor şenliklerimizdeki gösterilere faşist ve komünist sistemi fazla sert, fazla disiplinli, fazla kuru usullerden sıyrılarak yavaş yavaş Anglo-Sakson tarzını, demokratik şekli, başı boş bırakılmışa benzeyen o güzel intizam ve ahengi sokmağa çalışmak, bir değişiklik yapmak lâzım gelmez mi? Bu ülkelerde yapılan gösteriler, yine intizam içinde geçmekle beraber hakikî bir şenlik manzarası alır, gönüller bir misli şâdolur.

Akşam, 31 Mayıs 1947

BİRAZ DA HAYIR TARAFI

Beyoğlu vitrinlerinde teşhir edilen oyuncakların pahalılığından şikâyet ediliyor. Doğrudur, pahalıdır; lâkin bunlar oyuncakların lüks sınıfındakilerdir; lüksün oyuncakta da hududu yoktur. Nasıl içimizden çoğu metresi 99 liradan kumaş alıp kendisine palto yaptıramıyor veya ermin kürkten manto giyemiyorsa, çocukların ekseriyeti de yüz, yüz elli liralık oyuncığa el uzatamaz. Benim oğlum mektebe yayan giderken bilmem hangi iş adamı ki hususî otomobille teşrif ediyor. Ne yapalım, dünyanın kuruluşu böyle... “Ayakkabısı sağlam ya! Hamdolsun!” diye bir teselli yolu buluyoruz. Bakınız, yılbaşı arifesindeyiz. Kaçta kaçımız lüks gazineye gidip de sabahlayacağız? Hesap, kitap ediyoruz ya büsbütün vazgeçiyoruz yahut da işi en basit şekle sokuyoruz. Ha oyuncakçı vitrininde iki yüz liralık oyuncak, ha büyük bakkal camekânında siyah havyar! Tarama ile kifafı nefis mümkündür.

İşte oyuncak meselesi de öyledir; ucuzunu bulmak isteriz. Yazık ki yıllardan beri dikkati çektiğim halde memleketimizde bir oyuncakçılık sanayii kuramadık. Devlet teşekkülleri nelere el atmadı, çeşitli ne işlere para dökmedi; hususî ticaret evleri de meselâ kadın çorabı kabîlinden ne ince marifetler göstermedi... Fakat halk çocuğuna hem ucuz, hem sağlam hem de eğlenceli oyuncak teminine kimse yanaşma-

dı. Memleketimizde en pahalı eşyadan biri, belki başta geleni oyuncaktır; bir tahta kutuya dört tekerlek takılmış, kaba saba, âdi boyalı, çürük bir oyuncak araba bile ateş pahası nadır. Biz, Beyoğlu vitrininin yüz, yüz elli kâğıtlık oyuncaklarından vazgeçebiliriz, şu şartla ki çocuğa âzamî derecede kıymet veren medenî memleketlerde olduğu gibi her kesyeye elverişli oyuncaklar da bulabilelim. Yoktur ve dâvanın asıl şikâyet edilecek tarafı budur.

Kabullendiğimiz yılbaşı âdetinde Garpli milletlere benzediğimiz diğeri bir noktaya geelim: Oralarda kendi çocuklarına lüks oyuncak alan servet sahipleri yoksul çocukları da daha ucuz oyuncaklarla sevindirmeği dinî ve ahlakî vazifelerden sayarlar; bayanlar kapı kapı dolaşarak fakir mahallelerle çocuk müesseselerine teberrülerde bulunurlar. Bizde o tarafa ayak uyduran kim? Bakalım, çocuklarına iki üç yüz liralık bir tek oyuncak alacak kudretteki vatandaşlarımız Darülâceze'deki yavrulara bu yıl neler gönderecekler? Vah vah!

Akşam, 31 Aralık 1947

ÇOCUKLARA BAKTIKÇA

Yaşları onu geçmiyen iki erkek çocuk sekiz yaşında bir kızı evinden alarak dağa kaldırmışlar. Bereket bir facia olmamış. Fakat Beşiktaş'ta on altı yaşında bir genç, on iki yaşındaki bir kızcağızı 15 gün evine kapatmış, kirletmiş, üstelik saçlarını da kesmiş. Yine şükür! Gırtlığını kesmemiş. Kaatil berberin macerası henüz aklımızda. Babaların, ağabeylerin çocuklara verdikleri nûmuneler ekseriya zorbalık, haydutluk, ırz düşmanlığı olmakta devam ederse, ettikçe onlardan ne beklenir? Acayibi şudur ki o cinsten fiil ve hareketler için kanunda artırılan ceza müddetleri de kâfi tesir yapmadı. Âdeta aksi tesir hâsıl etmiş gibi suçlar çoğaldı.

Çocuklu olmanın en zor bir devrinde yaşıyoruz. Her nesil böyle söyler amma bizimkinin ispatı meydanda. Çocuklarımıza bakarken aklımızdan “Büyüyecekler, adam olacaklar” ihtimalinden ziyade “Bakalım, yarın ne halt edecekler” düşüncesi geçiyor. Fena alâmet!

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 2 Aralık 1954

DÜNKÜ ÇOCUKLA BUGÜNKÜNÜN ARASINDAKİ FARK

Bugün Çocuk Bayramı. Biz okul çağında iken ve sonraları çocuklar adına bir bayram yapılacağını aklımıza getiremezdik; büyüklerinkinden faydalanırdık. Şu bayramı vesile ederek zamanımızın çocukları hakkında *Constellation* mecmuasında okuduğum bir yazıdan söz açacağım. Muharririn derin ve müşahedeli şuhutlu tetkikine göre Fransa’da doğum nisbeti çok artmış, Almanya ile İtalya’yı geride bırakmış; 1946 yılında 40 milyona erişeceği tahmin edilen nüfus 1957’de 44 milyonu bulmuş. Bizdeki vaziyet de iyidir, fakat artış galiba çocuk vefiyatını önleyici tedbirler sayesinde sağlanmaktadır. Eskiden de doğum çok, fakat ölüm de o nisbette fazla idi. Gitgide çocuk ölümünü daha da azaltacağız.

Makalede mühim gördüğüm nokta başkadır: Muharrir bugünün 23-25 arasındaki genci ile 12-16 yaşları arasında bulunanlarda çocuklukları bakımından büyük bir fark müşahade etmiş, hattâ “gece ile gündüz” kadar bir fark! Yeniler –son büyük icatların cazibesine kapıldıkları için– fizik, tıp, astronomi, petrolcülük ve emsali mesleklere merak salmışlar. Lise müdürleriyle hocaları diyorlarmış ki: “On sene evvel talebe teneffüse çıktıkları zaman birbirlerinden Amerikan sigaraları, bar adresleri alırlar, karaborsacılık ya-

parlardı. Şimdikiler ‘science-fiction’ mecmuaları mübadele ediyorlar ve üç katlı füzeleri konuşuyorlar.” Hattâ bunlarda sinema ateşi de sönmüş, onun yerine serbest kimya lâboratuvarlarına, yeni icatlar sergisine, çeşitli makinelerin işlediği yerlere gidiyorlarmış. Makineli oyuncak satışları şiddetle artmış, fennî kitapları de!

Acaba bizde vaziyet nasıldır? Fenniyyat merakı memleketimizde de kendini gösterdi mi? Vilâyet makamının boyuna kahveleri taraması, kumar dolaplarını yasak etmesi, ders saatlerinde sinemaları gözden geçirtmesi gibi faaliyetleri aksine şahadet ettiği fikrini vermektedir. Mekanik devrine galiba henüz giremedik.

Fransa’da bir lise direktörü şöyle diyor: “Şimdiki çocukların aralarında konuşmalarını, oyunlarını, yaptıkları resimleri ve fennî tâbirler kullanarak yazışmalarını takip edince anlıyoruz ki, onların bugün yaşadıkları dünya bizim doğup büyüdüğümüz âlemden büsbütün başkadır. Ben on yaşında iken ilk tayyareleri makineden kuşlara benzetirdim. Geçen gün beş yaşında bir kız havada süzülen bir kırlangıcı seyrederken annesine “bak” dedi, “şu kuş tayyarecilik oynuyor!” O memleketlerde çocuklar biraz büyüyünce astronomi kulüpleri kuruyorlar, füzeler yapıyorlarmış.

Elbette bu cereyan bizde de başlayacak. Epeyce geciktirmeye şüphe yok. Henüz bir televizyon istasyonumuz olmadığını düşünürsek çocukları mazur görürüz.

Yeni İstanbul, 23 Nisan 1958

BİR İHTİYACA CEVAP VEREN MASALLAR

Bizim henüz okuyup yazma öğrenmeğe başladığımız çağda sadece bir “çocuklara mahsus gazete” çıkardı; pek iptidai bir şeydi ama yine de işe yarardı; okul kitapları dışında bir şeyler okuma hevesi uyandırırdı. Peki, çocuklar için kitap yok muydu? Daha gelişmiş yaştakilerin anlayacağı Jules Verne tercümelerinden başka bütün hatırladığım üç kitaptır: mabeyinci olan Emin Bey’in renkli resimlerle iyi basılmış *Tarih-i ümem* ile *Tarih-i hayvanat*’ı, bir de –aldanmıyorsam– Doktor Hüseyin Remzi Bey tarafından yazılmış veya tercüme edilmiş *Bir Farenin Seyahati*. Ötekilerin resimlerini seyrederek, ağdalı üslûpla kaleme alınmış metninden mâna çıkaramazdık; fakat *Farenin Seyahati*’ni anlardık.

Derken –çocukları alâkalandıracak kitaplar bulunmadığından –cinaî romanlara kendimizi vermiştik. Bugün vaziyet nasıldır? Vitrinlerde baskısına söz olmayan birtakım kitaplar gözüme iliştiriyor; çocuk gazeteleri de dikkatime çarpıyor. Mahiyetleri hakkında vakit bulup da bir fikir edinemedim. Yalnız bir öğretmenin bana dediğine aklım takıldı: İlkokul öğrencilerinden birinci sınıfı bitirip ikinciye geçenler üç ay süren tatil zamanında okunacak hiçbir şey bulamadıklarından dersler başladı mı okula birinci senede öğrencilerini tamamiyle unutmuş halde dönüyorlarmış; o kadar ki bir müddet yine alfabeyi sökmeleri lâzım geliyormuş!

Yine bizim zamanımızda yaz mevsiminde açık bulunan kır ve sayfiye mektepleri vardı, faydalı olurdu; hem kış okuduklarımızı unutmaz hem de fazla başarıliğa kapılarak sağlık durumumuzu bozmazdık. Geçen gün bunları düşünerek yürürken bir vitrinde zarif baskısı ve biçimi ile göz çekici bir seri kitapçık gördüm: Doğan Kardeş Yayınları'ndan Grimm Kardeşlerin masalları. Hurufat tam ilkokul birinci sınıf öğrencisinin kolayca okuyacağı puntoda seçilmiş, her bakımdan bu kitapçıklar kusursuz; mini mini bir mektepliler cebine sığacak, örselenmeyecek boyda ve sağlamlıkta.

Bunları görünce öğretmenın sözünü hatırladım ve kitapların o mahzuru kaldırmağa yarayacağını anladım. Şu var ki Grimm Kardeşlerin masalları şöhret kazanmış olmakla beraber günün çocuğunu tatmin edecek mahiyetinden az çok kaybetmiştir. Müessese yerli ve muasır çocuk kavrayışına daha uygun telif masallar sağlamalı, füze vesaire gibi asrın keşiflerini masallaştıran konulara da yer vermelidir, fikrindeyiz.

Yeni İstanbul, 30 Temmuz 1958

Sokakta

AKTİF TERBİYE İDMANI

Frenkler “Elbise insanı papaz yapmaz” yani “suret”in değişmesiyle “siyret”te bir fark olmaz, derler. Doğrudur. Fakat kıyafetin tesirini de inkâr edemeyiz. İyi bir kabuğa yakışsın diye uyulması mecburî bazı terbiyeli, temkinli hareketler vardır ki içten gelmese, özlü olmasa da yine göz için bir kazanç teşkil eder. Kıyafetçe hocalığa özenen bir ümmî, Gangsterleri taklide kalkışan bir mütefekkirten herhalde daha zararsızdır. Elbise insanı büsbütün adam etmese de adama benzetir ya! Zâhirî benzeyişin bile cemiyet bakımından faydasını kabule mecburuz. Bu itibarla Maarif Vekâleti’nin, Bobstil’lerle mücadelesine ben taraftarım. Amma kafa yine bozuk kalacakmış... Hiç olmazsa o kafa, ayrıca bozuk bir kıyafete de bürünerek bizi acayip, aykırı, iğrenç manzarasıyla rahatsız etmez.

Hattâ daha ileri gideceğim: İyi kıyafetin kafa üzerinde de hayırlı bir değişiklik yapması çok mümkündür; zira elbise maneviyatımıza da az çok tesir eder. Aynı insan entarili, şıpidık terlikli ve tıraşı uzun iken başka, smokinli iken bambaşka bir adam değil midir? Daha usturuplu, düşünceli, hesaplı hareket etmez mi? Mahalle bekçisine bakınız: Resmî kıyafetinde, yalnız yürüyüş, bakış, selâm veriş, konuşma hususlarında değil, düşünüş ve görüş gibi fikri hareketlerinde de değişmiştir, bir seviye derecesi yükselmiştir.

Yılbaşı gecesi bu davamın daha belirgin bir isbatını elde ettim: Hangi eğlence yerine uğradımsa –hem de içkili kafalara rağmen– nezaketsiz bir muamele, bir kabalık ve kabadayılıkla karşılaşmadım. Kadında uzun etek, erkekte katı gömlek, anlaşılan mekanik olarak insanı nezaketli tavırlar ve şekiller almıya icbar ediyor. Bakıyordum, bayan geçerken smokinli bay vakarlı, zarif bir eğilişle yol veriyor; tuvaletli bayan da yol açtırmak istedi mi dudaklarına tatlı bir tebessüm konduruyor. Ne kakıp kakıştırma, ne ezip dürtükleme! Ah, bir gün, bir günceğiz tramvayda, vapur iskelesinde ve Beyoğlu Caddesi’nde tek nümunesine rastlamadığım bu nezaket, bu insanca muamele! Meğerse ona ne kadar susamışım, ne derece hasretini çekiyormuşum!

Keşki “Millî İktisat Haftası” ve “Pasif Korunma Tecrübesi” gibi giyinip, kuşanıp, senede birkaç hafta, birkaç gün bir “Aktif Terbiye İdmanı” da yapılabilse... Terbiye, katı gömlek ve uzun etekle beraber naftalinlenip aynalı dolaba kitlenmese!

Tan, 5 Ocak 1941

ASRIMIZIN BİR VASFI: BOYA VE RENK İSRAFI

Ankara Caddesi'nden geçerken kitapçı vitrinlerinin renk bolluğundan gittikçe manav dükkânlarile zerzevatçı sergilerine benzediğini görmekteyiz. En çiy, acı yeşilden burun kanı kırmızıya, çingene sarısından patlıcan moruna, vişne çürüğünden çağla bademine kadar yemiş ve sebze rengi diye ne biliyorsanız kitap kaplarının yeni basılmışlarında muhakkak bulursunuz. Kitapçılık hiçbir zaman boyaya bu derece kendini vermemiş, çocuk oyuncaklarında olduğu gibi boya kitabın baş vasfı kesilmemiştir.

Elvan elvan çizgiler, yamalar, paftalar, ebrular, menevişler, arabeskler ve orijinal görünmeğe yeltenen süsler, resimlerle bu kitaplar kitap mefhumuna pek yakışmayan bir hafifliğe, hercaîliğe, hoppalığa kapıldılar; boyacı küpüne düşmüşse benzediler. Belli ki bütün istekleri göz kamaştırarak dikkati çekmek, alıcı bulmaktır. Camekâna sıra sıra, allı pullu, süslü püslü dizilip müşteri bekleyişlerinde bilmem siz de benim gibi onura dokunur bir hal sezmekte, acele adımlarla cemaânlardan uzaklaşmakta mısınız? O bakımdan yeni kitapların çoğunda numaralarını yapmadan önce tezgâh başındaki sivri iskemlelere konup pırıl pırıl elbise-lerinin uzun eteklerini sallandırarak biteviye boyalarını te-

zeleyen bar kızlarınınkini andıran apaçık bir çığırtkanlık seziliyor.

Öyle sanıyorum ki kitap kabı boyacılığında fazla ileri gittik. Şimdiki kitapçının düşüncesi galiba eserin değeri değildir; tercüme bozukluğuna, telif zayıflığına, tashih hatalarına zihin yormuyor. “Aman” diyor, “kaba hangi boyaları çalayım, hangi boyalardan ne şekilde acaiplikler yapayım ki müşteri afallasın, avlanabilsin!”

Bir zamanlar Edebiyat-i-Cedide’nin kırmızı üzerine beyaz yazılı kitap kaplarını eski nesil pek züppe bulmuştu. “Ne olacak,” derdi, “dekadan kitabı!” Boya taşkınlığından, uygunsuzluğundan, zevksizliğinden o derece bezdik, tiksindik ki yakında tekrar sadeliğe dönmemizi ve tek renkli kapaklara bürünmüş ağırbaşlı kitaplara yeniden kavuşmamızı dört gözle bekliyoruz. Gözlerimizin dinlenmeğe ihtiyacı var.

Bizde olsun, başka memleketlerde olsun eski kitapçı vitrinlerinin kitaba yaraşan sadeliğini ve tek renkli sarı kâğıda basılmış simsiyah yazılı kitap kaplarının ciddiliğini mumla arıyorsak bu, son yıllardaki aşırı boya israfının ve süs zevksizliğinin neticesidir.

* * *

Boya ve süs kargaşalığı yalnız kitaplarda mı göze çarpıyor?

Hayır. Son kadın kumaşlarının, hele emprimelerin renk bolluğu, karmakarışıklığı, alacalı bulacalığı nedir? Sanki ağzında yüz çeşit boyadan bir halitayı geviş getirmekte olan acaip ve nezleli bir deve bayan geçerken elbisesine apşırılmış, onu baştan aşağı, her renkten püskürme beneklere boğmuş!

Vapurdan çıkıldığı sırada sona kalınca arkadan bakarken şaşıyorum: “Yarabbi,” diyorum, “nedir bu rengârenklik? O ne iğri büğrü, karmakarışık, deli saçması desenler ve her desende akla gelmez renkler!” Şayet gözünüzü fazla diker, uzunca müddet bakarsanız safranızın kabarması ve –yürüyorsanız– adımlarınızın sarsaklaşması ihtimali yok değildir. Cazibesini de hesaba katmalı. Bilirsiniz ki “alaca” denilen bir kumaşa keklik avlanır; keklikler alacalı bezin çekici kuvvetinden kurtulamazlar, ellerinde olmıyarak arkasından koşarlar veya önüne atılırlar. Biz de buna benziyen bir tutkuya kapılıyoruz; gözlerimiz kumaşa dikili, uykusunda gezinen adam yürüyüşle emprimelerin peşi sıra sürüklenip gidiyoruz.

Böyle birbirine akmış, karışmış çeşitli çiy renklerle süslü ve şiddetle göz alıcı, meze sofrası gibi bir elbiseyi beş, on yıl önce hiçbir kadına giydiremez, giydirdeniz de onu halk arasında gezdiremezsiniz. Ninelerimiz açık, parıltılı kumaştan feraceler giyerlerdi ama bunların kumaşları tek renkliydi. Elbiselikler şimdiki kadar hiçbir devirde bu derece karışık renkli olmamıştır.

Hele bir zamanlar simsiyah çarşafarla kadının sokak kıyafeti belki de haddinden fazla bir ciddilik arz ederdi; fakat şüphe yok ki gözleri rahat ettirir ve hayal kuvvetile dıştan değil, içten bir çiçek bahçesini veya bir yemiş sepetini düşündürürdü.

* * *

Ciddi görünmek merakının hüküm sürdüğü çocukluk devrimde nereye, neye kime baksam siyah rengi öbürleri-

ne üstün bulurdum. Dediğim gibi kadınlar siyah ipekliden çarşaf, erkekler siyah kumaştan redingot ve kuyruklu ceket giyerlerdi. Çoraplar iki cinsten de safi siyahtı; ayakkabıları da öyle... Fes değilse de şapkalar yine siyahtı. Sarı deriden ayakkabı, renkli çorap, renkli şapka yakın zamanların modasıdır. Arabalar siyaha veya koyu lâciverde boyanırdı. İlk otomobillerin rengi siyahtı; kırmızı boyalıların çıkışı bir hâdise olmuştu.

Lostracı kutusunda siyahtan başka boya bulunmadığı zamanı pek iyi hatırlarım. Sarı deri çıkınca şişeler çiftleşti. Şimdi lostracı dükkânı, bir makyaj masasından farksızdır. Lâcivertten tutunuz, sanırım limon küfüne kadar her cins ve her renk derinin ayrı ayrı boyaları, cilâları, kremleri var. Böyle gider, renkler ve deriler daha çeşitlenirse iyi lostracı olmak için hiç değilse bir yıl Lostra Akademisi'ne gitmek ve şehadetnamesizleri sanattan menemek lâzım gelecek!

Yine eskiden sadece iki renk pudra bulunurdu. Beyaz ve penbe... İstiyen ikisini birbirine karıştırır, toz penbesi olarak kullanırdı. Bugün piyasada toprak renginden nar çiçeğine kadar yüz çeşit pudra satılıyor; yalnız adlarını öğrenmek için bir hafta zihin yormalısınız. "Allık", tabiatile al idi, şeftali, kayısı rengine olacağı hatırdan geçmezdi. Tırnak cilâları da sedef rengi veren bir tozdan ibaretken şimdi bütün likör, reçel ve şurup renkleriyle yarışa çıktı. Niçin altın yıldızlısının tutulmadığına şaşıyorum. Şıkır şıkır, hiç de fena durmazdı!

Unutmayalım ki bugünün ilâçlarından birçoğu boya ile yapılıyor. Renk ve boyanın fizyolojik, psikolojik ve terapötik rollerini en iyi anladığımız şu yüksek fen asrında –ince zevki bir yana bırakalım– bunları daha yerinde, daha bilgili, daha kavrayışla kullanmamız icap etmez mi?

Çok yazık ki kimyevî boya sınaatının terakkisi boyayı hoyratça, mirasyedice, kaba saba harcamamıza, boyalara lüzumsuzca banıp çıkmamıza vücutlerimizin dışından tutunuz içine kadar boyanmamıza ve ne bulursak karmakarışık boyanmamıza yol açtığından nihayet şu acıklı renk zevksizliğine düştük.

Bu halin belki de 20. asır psikolojisi üzerinde meselâ süreğen harplere sebep olmak veya züppelerle zirzopları çoğaltmak gibi bir kötü tesiri vardır.

Tan, 5 Eylül 1943

İÇKİ, KUMAR VE KÜFÜR

Küfûrbaz, hiçbir devirde sevilmemiştir; fakat, bir zamanlar “yakası açılmamış, tabir edilen marifetli küfürlerden –kendisine tevcih edilmemek şartıyla– hâz edenler, hattâ bunun meraklıları bile vardı. Övünme vesilesi çıkararlara da rasgelirdik: “Şu bizim İstanbul lehçesi yok mu,” derlerdi, “küfretmek için dünyada emsali yoktur. Dikkat ediniz, dilimizi lâyıkiyle bilmeyen Arap, Rum vesaire gibi unsurlar, sövmek istediler mi, kendininkileri bırakıp bizimkine başvururlar!” Küfür koleksiyonu yapanları da görmüştüm: Bir cep defterine kulaklarına çalınanı kaydederler ve bir yenişini işitince antika mal bulmuş kadar sevinirlerdi. Ayrıca şöhretli küfürbazları, durup dururken kızdırıp sövüp saymaya başlatmak da bir eğlence addedilirdi! Gençliğimizde sokaklarda küfür dinlemeden yürümeye imkân bulamazdık. Bilhassa arabacı, kayıkçı, denizci küfürleri pek meşhur; yani pek çirkin ve mebzuldü.

Şimdi bu fena görenek yavaş yavaş kıymet ve kudretini kaybetmiye yüz tuttu; fakat ölmedi, can çekiyor. Hâlâ şurada, burada, bilhassa topluca iş görülen yerlerde, gidiş geliş, çıkış iniş, alışveriş arasında küfür tamamiyle kalkmamıştır. Tramvaylarda, otobüslerde de yumuşamış, rümuşlaşmış, makiyaj yapmış neviyle karşılaşmaktan kurtulamadık; benim henüz

iyice kavrıyamadığım bir modernî bile zuhur etmiş. Küfürü büsbütün yok etmek, kökünü kazımak için mücadele lâzım.

Zira küfür –çirkinlikten başka– bir hayli zabıta vakalarının da sebebi, saikidir; âdeta içki ve kumar cinsinden bir “ümm-ül-habis”dir. Cinayetlere, felâketlere sebep olmuş sövüntülere çok tesadüf edilir. Hem bu itibarla hem de terbiye ve dil estetiği bakımından memleket havasını küfürden temizlenmiş görmek isteriz. VeleVKi meşhur Derviş Mehmet fıkrasındaki gibi baklayı ağızdan çıkartacak çok haklı vesileler zuhur etse dahi!

Tan, 4 Ağustos 1941

HARFENDAZ VE KÜFÜRBAZ

Söz atmak ve küfür ederek konuşmak İstanbul'un ezeli dertlerindendir. Bütün Anadolu'nun bir yıllık küfürbazlık bilânçosu bizim bir günlük küfür yekûnumuzun yarısını bulmaz. Söz atma ise –biraz da kadın kıtlığından, fakat çoğu, herkesin birbirini tanımasından dolayı– oralarda hiç mesabesindedir. En acıklısı şudur ki, küfür, şehrimizde sirayet dairesini genişlettikçe genişletiyor; âdi tabakadan ortaya, hattâ kullanılan bazı kaba elfaz ve tabirlerle okur yazar genç zümreye de el atıyor, yerleşiyor; tabiatı saniye hükmünü alıyor; ayıp sayılmaktan çıkıyor.

Hususî otomobil sahibi olup da aramıza karışmayanlara bir cihetten gıpta ediyorum: Sokaklarda ve umumî nakil vasıtalarında küfürbazları dinlemekten masun kalışlarına! Tramvayların birinci mevkiinde kulaklarımızın ikincidekinden fazla incindiğini itiraf edelim. Küfür icadı ve küfürbaz üretmesiyle meşhur olan İstanbul'u, bildiğim devirlerin hiçbirinde son yıllardaki kadar kaba konuşur görmemiştim. Vaktiyle öyle konuşanlara “külhanbeyi” derdik; şimdi ayrı sınıfı ve bu sınıfın hususî ismi yoktur; kısaca hepimiz “bay” olup çıktık.

Emniyet Müdürlüğü'nün kadınlara lâf atanları yakalayıp cezalandırmak için giriştiği mücadele her devredekinden daha lüzumlu idi; zira İstanbul'un bu iğrenç an'anesi

de küfür gibi çocukluğumdaki ölçüde, belki de ziyadesiyle artmıştı; dayanılmaz hale gelmişti. O derecede ki, bir müddettir çoluk çocukla sokağa çıktığım vakit, kendimi kaçgöç zamanında geceleyin Direklerarası gezintisinde aile ve komşu kızlarını gezdirmeye memur, eli sopalı zenci Şetaret bacıya benzetiyordum; göz kulak olmadan, sağa sola hışımla bakmadan yürüyemiyordum. Ayıp şey...

Fakat yalnız kadınların maruz kaldıkları bu ayıp şey, hepimizin ârina dokunan ve umumî terbiyeyi bozan küfürbazlıkla mücadeleyi ikinci plâna bıraktırmamalıdır. Eski tabirle “alâ meleinnaş elfazı galize” sarf edenlere karşı, kanunlarımız müsaitse, harfendazlık takibine memur ekipler aynı zamanda faaliyete geçebilirler. Söz atmak kadının rahatına, âr ve hicap hislerine tecavüzdür; yolda ve kalabalık arasında bağıra çığıra en murdar kelimeler kullanarak ve ne baba, ne ana; ne din, ne iman; ne soy, ne neseb, kutlu hiçbir cihet bırakmıyarak sövenler ise sadece kadının değil, bütün şehir halkının, bütün memleketin zararına suç işlemektedirler.

Kız ve erkek çocuklarımızın sokağa çıkarıldılar mı, henüz kelime zaptına başladıkları küçük yaştan itibaren arabalarında veya ana kucağında ne gibi sözler öğrendiklerini tabiidir ki, sıralamağa, tekrarlamağa lüzum yok. En fenası şudur ki, küfürbaz masum çocuğa ilk dersi ile analara hürmetsizliği telkin eder; ana hakkında reva görülmiyen edepsizlik kalmaz. Küfürbaz, bir milletin terbiye dayanağı olan aileyi kötülemek, kirletmek, itibarını hiçe indirmek suçunu işliyen bir ahlâk anarşistidir.

Kadına söz atanın cürmünü küçültmiyorum; fakat onun takibe uğrayıp cezalandırıldığı bir ülkede mukaddesata sö-

venlere ve büyük küçük, kadın erkek, hepimizi utancımızdan yerin dibine sokanlara karşı –iki işi bir arada temin mümkün iken– eli kolu bağlı durmamızı da elbette mantığa uygun bulmuyorum.

Söz atmak şehvetten, küfür savurma hiddetten ileri gelen bir heyecanın ifadesidir. Lâkin zamanla biz bunları bir heyecan mahsulü olmaktan ziyade ülfet ve itiyat şekline sokmuşuz. Filvaki yeni kadın kıyafet ve tavırları söz atmayı, bazı hâdiseler ise küfür savurmayı bir derece mazur gösterebilirse de o halleri terbiyenin, terbiye yoksa ceza korkusunun frenlemesi icap eder.

Yeni İstanbul, 23 Ağustos 1950

TEREDDİ

En azı üç dört fıkra muharririnin üzerinde duracağı bir haber: Londra metrosunda bir delikanlı herkes içinde saçını taramış, bir başkası otobüste tırnaklarını temizlemek maksadiyle banknotu katlamış, başka yerlerde de bunlara benzer münasebetsizlikler olmuş, şimdi *Daily Telegraph* gazetesi –milyonu aşan bir baskısı vardır– ateş püskürüyor ve İngiliz gençliğinin tereddiye doğru sürüklendiğine kanaat getirdiğini yazıyor. Mübalağ mı ediyor? İngiliz terbiyesi bakımından mübalağ yoktur. O ülkede umumî yerler terbiyesine şiddetle riayet bir aile göreneğidir; riayetsizliğe göz yumulmaz, en küçük lâübalilik göze batır. Vaktiyle bizde de bu terbiye mevcut idi; hele mevki, sınıf ve dereceye çok dikkat edilirdi. Meselâ paramız olduğu ve beyzade tanıldığımız halde Erenköy-Haydarpaşa arası trende birinci mevkîe binmemizi henüz yaşıyoruz ve memuriyetimiz müsait olmadığından hoş görmezlerdi, beni o kaideyi bozduğumdan dolayı babama şikâyet etmişlerdi. Elbette ki alenen saç tarayamaz, tırnak temizliyemedik; ayak da uzatamazdık. Yapamayacağımız hareketlerin sayısı çoktu. Şimdi? Bir okulun boşandığı saatte hele tramvaya bininiz, bakalım! Yeni nesil dinamik oldu diyorlar; İngiliz gençliği yatalak değildi ya!

Anlaşılan İngiltere’de de bir “aile” tereddidi başlıyor. Ailede tereddidi başlamadıkça sokak terbiyesi çığırından çıkamaz.

Yeni İstanbul, 5 Şubat 1957

SIRT HAMALLIĞINI ANCAK İMAR HAREKETİ ORTADAN KALDIRABİLİR

Zaruret, bize nihayet kuyruk olmayı, kuyruğa girmeyi öğretti. Daha beş, on sene evvel Tünel'den çıkıp da tramvaya nasıl binilirdi? Herhalde unutmadık; kendimizden ve il âlemden utanırdık. Sonra şu demir parmaklıklar yapıldı, iş nizama girdi. Bugün parmaklıklar da kaldırılrsa, artık eski düzensizlik olmaz, sanırım; zira öndekinin, bizden önce gelenin hakkını tanır olduk, hakkımıza tecavüz edilmesine de rıza göstermiyoruz.

Şu var ki, trenlerden, vapurlardan ve tiyatrolarla sine-
malardan çıkmak hususunda lâübaliliğimiz devam edip gi-
diyor. Maçlardan ise hiç bahsetmiyelim. Nauzibillâh! Kraliçe
Elizabeth'in babası vefat ettiği günlerde ruhanî âyin yapılan
kiliseye ben de çağırılmışım. Çıkma zamanı gelince baktım:
Askerce bir intizamla orta geçitten yürümeğe başladılar; ar-
kasından sol taraf harekete geçti. Öbür sıralardakiler kımıl-
damadan bekliyorlardı. Kilise böylece kimse kimseye çarp-
madan, tek kişi sırasını bozmadan tamamiyle sükûn, huzur,
vakar içinde boşandı.

Ne mutlu onlara! Esasen Avrupa yolculuklarımın hep-
sinde ve her yerde, duraklarda, kapılarda, garlarda ve em-
sali giriş çıkış mahallerinde ne ben birine çarptım ne de

bir başkası bana. Yankesiciler, bu memleketlerde nasıl geçiniyorlar, düşünülecek şey! Daha acaibi, müşteriyle dolup boşanan büyük mağazalar... Oralarda da çarpışma ve çatışmaya rastlamadım. Asıl garibi, bizler de çarpmadan yürümeğe derhal alışverişiyorduk. Galiba kendi memleketimizde de çarpan bizler değildik, başkaları, şehirli olmıyanlar bize çarpıyorlardı.

Çarpmayı bizler kadar tabii hal telâkki eden başka insanlar da var mıdır, nerelidirler ve nerelerdedirler, bilmiyorum. Yalnız vücutlariyle mi çarpıyorlar? Hayır, sırtlarında veya ellerinde eşya ile de! Dün, Nişantaşı köşesinden aşağıya doğru dönerken, sırtında iğri büğrü, uçları çentik çüntük bir tahta yığını taşıyan adamın sadmesinden güç kurtuldum. O kalabalık yerde ve döneceği köşede bu adam, bozkırda odun götürüyormuşçasına kayıtsız, fütursuz yürüyüp gitmekte idi. Ben, kasabalarda nice yüklü eşek görmüştüm ki, yükünü etrafına çarpmamak için bu adamdan daha dikkatli, pek insafli adım atardı!

Belediyemizin sittin senedir tasarladığı halde, yolsuzluktan bir türlü yasak edemediği sırt hamallığı, müzmin ve utandırıcı dertlerimizden biridir. Şimdi değme insan, bu şekil hamallığı, hattâ el hamallığını nefesine yediremiyor. Şehrin geniş yollar ve tratuvarlarla bezenmesi, sırt hamallığının inşaallah sonu olacak. Gel de imarı beğenme!

Yeni İstanbul, 7 Şubat 1958

DİLENCİLERDEN DİLENENLER

Ortalıkta bir zengin dilenciler dedikodusudur gidiyor. Geçen gün –gün aşırı olduğu gibi– bir dilenci daha yakalamışlar, her bankada, hattâ Arnavut olduğu için İtalya bankasında bile parası, çeşitli semtlerde iradları varmış; yeni bir ev satın almak üzere imiş de... Bir gazeteci kürk mantolu, altun bilezikli, mantar iskarpinli vardakosta karısıyla görüşmüş; afurtafuruna şaşıp kalmış! Bizim gazete, meseleyi ele alarak dilencilikle mücadele için daha şiddetli tedbirlere başvurmak lâzım geldiğini ileri sürüyor.

Doğru... Fakat en tesirli tedbir hangisidir, acaba? Bence değirmenin suyunu kesmek, yani dilenci çanağına akan parayı durdurmak hepsinden uygundur. Bu ise ancak –birkaç memlekette yapıldığı gibi– dilenciye sadaka vermeyi cürüm saymakla mümkün olur. Polis yalnız para dileneni değil, ondan dua ve şefkat dilenen suç ortağını da yakalayıp mahkemeye vermeli ve hâkim, kanuna eklenen maddeye dayanarak para dilencisinden başka dua dilencisini de ağır para cezasına çarptırmalıdır. Tıpkı, rüşvet alanla verenin veya arada vasıta olanın ceza görmeleri kabilinden! Zaten dilenci nedir? Allah'ın iznini almadan onun adına bir iş gördürmek için para çeken bir dolandırıcı değil mi? Sadakayı gözden çıkaran kimse, dilenciye der ki: “Al şu mangırları... Tanrı'ya

söyle, benim dileğimi yapsın! Kusurlarımı görmemezlikten gelsin! Başıma bir belâ getirmesin! Cennette münasip bir yer ayırsın!” Hem rüşvete, hem –Dahiliye vekilimizin yasak ettiği– tavsiye mektubuna, yeni tâbirle pistona da benziyen bu hareket herhalde bir para cezasını hak ettirebilir.

Ayrıca dilenciliği zenaat haline getirmiş olanlara sadaka verilmemesi için münasip yerlere –tükürme aleyhinde yapıldığı gibi– yaftalar yapıştırmak, o cins dilenenlerin hayat ve servetleri hakkında, mahiyetlerini bildiren resimli broşürler çıkarmak ve *Tan*’ın dediği şekilde paralı dilencilerin servetine el koyup bunu hayır cemiyetlerine vermek, işe canla, başla, can alacak yerinden sarılmak lâzımdır. Yoksa bugünkü sudan tedbirlerle, dilenciliği önlemek kalburla su taşımak ve deliye pösteği saydırmak kadar neticesiz ve lüzumsuz bir harekettir.

Tan, 29 Mart 1943

DİLENCİLERE BOYKOT

Dilencililiğin sefaletten bambaşka bir şey olduğunu bildiği halde bizim dilenciler için daha şiddetli tedbirler alınması ve İspanya’da olduğu gibi dilencilere para verenlerin de cezalandırılması hakkındaki yazılarımıza karşı bir meslektaşımızın: “Bunlar fantezidir, fikir sayılmaz. Dilencilikle değil, sefaletle mücadele lâzım!” demesi beni düşündürdü. Profesyonel dilenci, karnını doyurmak için mi halka avuç açar? Hayır... O dilencililiği kârlı bir zenaat, geçim yolu ve servet vasıtası olarak seçmiştir; malî durumu çok defa kendisine para verenlerden daha iyidir; bankada parası, sandığında beşibirlikleri ve konunda tapu senetleri vardır. Yani ne sayın meslektaşım, ne bende bulunan dünyalıklar! Sefalet mücadelesile dilencilik önlenemez. Zira sefalet mücadelesi, bir içtimaî muavenet, bir devlet siyaseti meselesidir, büsbütün ayrı ve çetin bir davadır. Dilenci ile mücadele edecek makam ise polistir. Zira sefalet suç değildir; dilencilik cürümdür. Zira kanun dilencililiği yasak ediyor; hayır cemiyetlerini iş görmekten alakoymuyor. Biz “Sizce hüviyeti belli yoksullara yardım etmeyiniz!” demedik; “dilencililiği meslek yapmış dolandırıcılara kanmayınız” fikrinde bulunduk.

Dilenci ile sefalete düşmüş olan arasındaki farkı *Tan*’daki “Serseri Çocuklar” röportajı pek mükemmel belirtiyor. Meselâ

bir virane anlatıyor; orada dört çocuklu bir ana oturmaktadır; çocuklarından birini pazar yerlerinde zerzevat döküntülerini toplamak için göndermek lâzım gelince üstündeki paçavrayı çıkarıp o çocuğa giydiriyor ve dönünciye kadar kendisi saatlerce anadan doğma çıplak, kovuğunda tir tir beklemek zorunda kalıyor! İşte sefaletle mücadele kadrosuna girenler böyleleridir; o mücadele böylelerini kurtarır; onları yoksul ve yetim yurdlarına kaldırır; hastahanelere yatırır; fabrikalara koyar; yani bir dam altı, aş veya iş bulur. Görür gözünü kör, tutar elini çolak gösteren teşkilâtlı profesyonel dilencinin aradığı ne aştır, ne iştir; halkı nazik tarafından yakalayıp dolandırarak servet yapmaktır.

Onun içindir ki, ferdin dilenciye verdiği para ile ne dilencilik ne de sefalet önlenir. İlk yapılacak şey, prensip olarak dilenciye para vermemektedir. Parayı, sayısının ve çalışma sahasının çoğaldığını görmek istediğimiz hayır cemiyetlerine vermeği âdet edelim; buna alışalım. Her işin teşkilâtlandırıldığı bir asırda başı bozuk, üstünkörü yardımlar dilenciliğin ekmeğine yağ sürdükten sonra dilenmeğe yüzü tutmıyanları da iştaha getirip nihayet dilenci eder!

Tan, 3 Nisan 1943

BİR TİTİZİN VAKFI

Dedelerimizin bıraktıkları vakıfnameler arasında bir tanesi de şu imiş: Çocukların kömür veya başka maddelerle kirlettikleri âbideleri ve sokak duvarlarını temizleyecek işçi masrafı vakfı! Keşke bu vakıf, birçokları gibi savsaklık yüzünden kaybolmıyarak günümüze kadar devam etse, beş on amele semt semt dolaşarak çeşmeler, duvarlar, dükkân kepenkleri üzerindeki tebeşir ve kömür izlerini silse, temizleyeydi... O vakfı kuran az çok sinirli, titiz İstanbul efendisi gözümün önüne geliyor. Herhalde zevk sahibi, düzen meraklısı, ahlâklı bir adammış. Çirkinliğe, sanatsızlığa, terbiyesizliğe dayanamıyor, sırma eyerli kır atına binmiş, uşak ardında, rahvan yürüyüşle İstanbul'un bir semtinden öteye, işine gidip gelirken mermer sebilleri, somaki direkleri, yeni badanalanmış yüksek duvarları lekeliyen yazılara ve şekillere baktıkça üzüyor, buhranlar geçiriyormuş. O kadar ki niha-yet servetinden bir kısmını gözden çıkarmış, bu münasebet-sizliği önleyecek bir vakfa ayırmış. Kendisini hayırla anarız.

Şayet gelirim yetseydi ve asrımız bir belediye değil de bir vakıflar devri olsaydı benim de aynı işi yapmağım mümkündü. Hattâ daha ileriye de giderdim, yalnız tebeşir ve kömür izlerini sildirmekle kalmaz, taş atıla atıla harfleri dökülmüş sokak levhalarının o halde bırakılmıyarak yenilenmesi

masrafını da vakıfnameme eklerdim. Zira rahmetli İstanbul efendisi gibi duvarlar, taşlar, kepenkler üstündeki resimler ve çizgiler beni de sinirlendirir; bunları yağmurların, tipilerin silmemesine de üzülürüm. Hele beyaz harflerinden birçoğu koparak çözülmez bir şifreye benzeyen sokak tabelâları fikrimi lüzumsuzca yorar, halline çalışmaktan kafam sızlar! Tebeşir izli duvarlarla taş sağanağına uğramış sokak levhalarının çocuklarımıza şehir terbiyesi hakkında iyi şهادette bulunan alâmet ve işaretlerden olmadığı da ayrı mesele...

Belediyemiz harb icabı sokak levhalarını değiştirecek durumda değildir... Kabul! Fakat temizlik amelesinin, ellerindeki ıslak süpürge koçanlarını biraz da yerden kaldırarak hiç değilse tebeşirle işlenmiş terbiyesizlik izlerini silmeleri mümkündür. Yeter ki “sil!” demegi düşünen biri çıksın.

Akşam, 19 Ocak 1945

“MUZADDI TAAFFÜN” İHTİYACI

Mebrure S. Koray'ın İsviçre sinemaları hakkındaki seyahat notlarından şu satırlara dikkati çekerim: “En pahalı koltuk bileti 3 franga olan bu sinemada hayretle gördüğüm bir şey de tuvaletlerin hali ve temizliği oldu. Böyle bir yerde temizlik teferruatına en titiz bir ev sahibi kadar riayet göstermiş olan sinema müdürlüğüne de, parasız umumî bir yeri kendi evlerine ait bir parçaymış gibi gözeten insanlara da şaşmamak, hayran olmamak kabil değil sanıyorum!” Doğrudur. İstanbul'dan giden, İstanbul'da ömür sürmüş biri için gerçekten şaşılacak, hayran kalınacak keyfiyetlerdendir. Bizde umumî tuvalet yerleri bakımı, hele su darlığına uğradığımız son yıllarda sabır ve tahammül edilmez derecede ihmale uğradı. Bu ihmal neticesi bakımsızlık o derece itiyat âdet, olağan iş, hali tabîî şeklini aldı ki, deniz nakil vasıtalarında da su bolluğuna rağmen temizlik yüzüstü bırakıldığından gazetelerin şikâyeti ayyuka çıktı, ihmalciler harekete geçmek zorunda kaldı; yine de başarılamadı.

Büyük şehre ölçüsüz kullanılacak kadar çok, gür, ucuz su bin bir sebeple lâzımdır; sebeplerden biri ve mühimmi de umumî tuvaletlerin temizliğini temindir. İçinden daimî surette akar su geçmedikçe o gibi yerler tam mânasile temiz tutulamaz. Netekim kâfi derecede geniş binası olmıyan bazı

sinemalarda, umumî mahallerde koku önlenemiyor. Alacağınız cevabı önceden bildiğinizden şikâyetten vazgeçiyorsunuz: “Su kıt! Su pahalı! Su çok ve ucuz olsa açarız muslukları, şakır şakır akar, biz de kurtuluruz, siz de!” Şu var ki su, temizliğin esasını teşkil etmekle beraber su ile birlikte iki noktanın daha sağlanması lâzımdır: Yeni yapılan ve yapılacak umumî binalarda belediyece plânlar gözden geçirilirken tuvalet yerlerini ve teşkilâtını hususi bir ehemmiyetle tâyin etmek; öte yandan, eskiden “muzaddı taaffün” dediğimiz ecza ve ilâçların kullanılması mecburiyetini koymak, hattâ kabilse belediye ve sıhhiye ekipleriyle umumî helâları ilâçlatmak...

İyi bakılan ileri memleketlerde tuvalet yerlerine yaklaşıırken kaplıcaya, hamama giriyormuşsunuz gibi kulaklarınıza su sesi gelir, bir çağlayana, fıskiyeli havuzlarla süslü bir bahçeye çıkacağınızı sanırsınız; serinliğini, hafif havasını uzaktan duyarsınız. Bize öylesi ancak balık kavağa çıktığı, yani Terkos Gölü patlayıp çatlamıyan geniş yeraltı yollarile şehre indiği zaman müyesser olacak. Şimdilik kuvveti eczaya verelim!

Akşam, 25 Kasım 1946

LODOS HASTALIĞI

Lodoslu günlerde çiçek fiatleri yükseliyormuş... Borsaya ve dükkânlara getirilen çiçeklerin çarçabuk pörsüme-leri, solmaları, ölüvermeleri yüzünden! Dalından koparılıp can evile alâkası kesilmiş bir çiçeğin lodosa dayanmamasını pek tabii buluyorum. Zira düşünüyorum ki, başına hiç de böyle bir hal gelmemiş, kökünden ayrılmamış, hayat hücrelerinin tamamını muhafaza etmiş koskoca, sapasağlam bir insan bile lodos eti mi pelteye dönmekten kendini kurtaramamaktadır. İstanbul'da umumî menfaat namına çaresi, tedavisi, aşısı, iğnesi bulunması icab eden tam mânasile andemik ve epidemik bir "lodos hastalığı" hüküm sürer. Sebep olduğu birtakım içtimaî hâdiseler bakımından onu küçümsemek doğru değildir.

Hava lodosa çevirir çevirmez vücutlar gevşer; şakaklarda ve ensede ağrılar, bacaklarda sızılar başlar. İştah kesilmiş, dil paslanmış, çalışma, hele yazı yazma arzusu azalmış, irade kuvveti kırılmıştır. Hâd nörasteninin uzun uzadıya anlattığı "depression - düşüklük" alâmetleri az çok herkeste mevcuttur. En gayretli, düzenli adam bile "bugünün işini yarına bırakma" nasihatine ancak lodoslu günlerde uymakta kusur eder. Yürümekten, konuşmaktan, çalışmaktan yorgunluk duyduğumuz ve yaşama zevkinde tatsızlık bulduğumuz gün-

ler o günlerdir. Bu hastalığın acayip bir tarafı da iyi işlerde irade kuvvetini düşürdüğü halde kötü işlerde bizi coşkunca işletmesidir. İstatistiği yapılmamış olmakla beraber eminim, arkadaşlar arasında en çok dargınlık, karı koca geçimsizliği, ticaret muamelelerinde uyuşmamazlık otomobil kazası ve kahve, meyhane, alışveriş kavgası, belki de cinayetler lodoslu havalara raslar. Hattâ lodos havada imtihana girmek bir talebe için malşanstır: Zavallının fikri işlemez; mümeyyizlerin de aksilikleri üzerindedir; lodos numaraları kırar.

Bu sebeptendir ki eski takvimlerdeki “filiz koparan – koz kavuran” tâbirleri gibi İstanbul lodosuna “dost bozan – karı koca ayıran – numara kıran – kaza çıkaran – metres yaralayan” cinsinden bir sürü sıfatlar takabiliriz.

Akşam, 27 Ocak 1945

“HAMAM” VE ÖTEKİ KELİME HAKKINDA

Tuhaf fikir, tuhaf zihniyet; hamam ismini değiştirmek icab edermiş. Zira “Hamam, Arapça bir isim olduğu gibi Türkçede çirkin bir mâna olarak iz bırakmış” imiş!

Arapça asıldan bütün kelimeleri terk etmek gibi bir karar mı alınmış? Öyle bir kanun mu çıkmıştır ki, hamamı lûgatlarımızdan ve lisanımızdan atmak için Arapçalığını ileri sürüyoruz? Zaten Arapçada o telâffuzlu bizim “hamam” mânasına kullandığımız kelime “güvercin” demesine gelir. Hattâ Beyrut’a ilk vardığım günlerde tramvaylar üzerine asılı ilân varakaları dikkatimi çekmişti; “saydül hamam” yazılıyordu. Kendi kendime:

“Acayip şey,” demiştim, “av ile hamamın münasebeti ne? Hamamda av mı tertibediliyor?”

Sonra anladım: Frenklerin “tir aux pigeons” tâbir ettikleri güvercin nişancılığı, atıcılığı, yani kumarıymış. Bir müdet sonra pek vahşice bir eğlence olduğu göz önünde tutularak güvercinlerin yerine mukavvadan tabaklar konuldu, kanlı manzaraya son verildi.

Arabın bizim mânadaki “hamam”ı anlaması için teşdit ile “hammam” dememiz lâzımdır. Netekim eski manzumelerimiz de bu telâffuzladır:

diyen Nedim'den önce Fuzuli de:

Kıldı ol serv seher naz ile hammame hıram

mısraında öyle söyler. Hamamın Divan edebiyatında yeri oldukça mühimdir; fakat bunu daima fenaya yormak doğru değildir. Dedelerimiz ve ninelerimiz hamama yalnız fisku fücür için gitmezlerdi. Ekseriyet sadece yıkanıp temizlenmek, din icaplarına uymak maksadile hamam yolunu tutardı.

Bu itibarlardır ki “hamam” sözünün Türkçede ille çirkin bir mânaya gelmesi iddiası bana ciddî görünmüyor. Her dam altı kuruluş gayesine aykırı işlere yarıyabilir. Meselâ sinemaya çoğumuz film seyri için gideriz amma aramızda bu yerlere bambaşka zevkleri tatmin niyetile koşanlar da vardır. Hattâ hamama, sinemaya değil –nauzübillâh!– camiye bile kötü emelle giren soysuzlar bulunur.

* * *

Biz hamamlarımızla ve hamama rağbetimizle övünmeliyiz. Hele asırlarca evvel, Avrupalılar murdarlık içinde yüzerken ecdadımızın temiz vücutlu insanlar olduğunu düşünerek sevinmeliyiz.

Kitapları karıştırırsanız görürsünüz: Bilhassa şehir ve kasaba ahalimiz kurdukları mükemmel hamamlara koşarak bol bol yıkanıp tertemiz yaşadıkları eski devirlerde Avrupa halkının değil, kadife, dantel, atlas, pırlanta içinde uzaktan

göz kamaştıran kral kraliçelerinin yanına kokudan yanaşılmazdı. Nasıl yanaşılsın ki vücudlarına su değmezdi; Fransa hükümdarı bitlenirdi ve haşere dolu gömleği merasimle yakılırdı, yine de suya el sürmezdi.

Faraza bir, bizim IV. Murad devri Osmanlı sarayına, bir de o zamana raslayan Avrupa saraylarına bakalım, birer yemek sofrası göz önüne getirelim. İngiltere kralı I. Jacques'in masasında, başta bizzat kral olmak üzere bütün erkân kocaman butları ellerile tutarlar, yalıya kopara yerler ve –asıl müthişi– yağlı parmaklarını kendi elbiselerinin kadife kol kapaklarına, göğüslerindeki dantelâlara silerlerdi. Brandebourg prensi– yine o devirde –bir buyrultu çıkarmış ve misafirleri olan aristokratlara “tabaklara tükürmeği, örtü kenarlarına sümüklerini silmeği” yasak etmişti!

Peki, IV, Murad'ın sarayında ve sofrasında böyle şeyler olur mıydı? Osmanlı sarayında hamamdan yeni çıkıp gelmiş misafirler, sabun kokulu elbiseler içinde yer sofraları başına çiçek gibi dizilirler, ellerile yedikleri halde hiç şüphesiz ne but kemirirler, ne parmak yalarlar, ne yağlı parmaklarını yenlerine, kürklerine silerlerdi. Tükürme, burun silme hatıra gelmezdi.

Hem o misafirler Avrupa'daki gibi şecerelerile övünen kişizadeler değildi; halk tabakasından yetişmeydi; dünkü Yeniçeri ve Sipahi eri, medrese çömezi makulesindendi. Fakat yıkanmasını bilen terbiyeli insanlardı. Sini başından kalkınca da leğen ibrik önlerine gelirdi, köpürte köpürte sakallarını, bıyıklarını temizlerler, mis kokulu havlularla kurulanıp köşeye öyle oturlardı.

Bu sebeplerledir ki hamam, Türkçede çirkin bir mâna olarak iz bırakmamış, aksine gırtlâğına kadar kirli bir Avrupa âlemi karşısında temiz bir cemaat örneği yetişmesini sağladığından dolayı bize büyük iyiliği dokunmuştur.

Garplı, Türk deyince birçok meziyetleri ve kendisinde bulunmayan eski müesseseleri, bu arada da hamamlarımızı hatırlardı. Türk hamamı milletler arası bir şöhrete ermiştir ve ismini ancak Türklüğe izafe suretile dünyaya yayabilmiştir. Bir Arap, bir Çin, bir Hollanda veya bir Hint hamamı yoktur amma bir Türk ve bir Romen hamamı vardır. Romen hamamının tarihe karışarak yerinde yeller estiği halde Türk hamamının henüz ayakta durması meseledir. Bu kelimeyi lisandan kapı dışarı etmemiz bir suç olur.

Bereket ki atamayız.

“Hamam” yerine “temizlik evi” demeliymişiz. Ne buluş! Halkın dilinden “hamam” sözünü koparıp ona bu yeni terimi kabul ettirmeğe hangi kuvvet kâfi gelebilir? Binalar üstüne celî harflerle “temizlik evi” yazılsa da yine hepimizin, çocuğumuzun, gelecek nesillerin:

“Hamama gittim! Hamamdan çıktım!” diyeceğimize şüphe mi var?

Zaten bir ticaret müessesesi mânasına “ev” kelimesinden işbah halinde bulunduğumuzu da unutmalıyım. Şapkadan başlayınız kunduraya, pastadan tutunuz lüstraya kadar ne dükkânı mevcutsa hepsinin şimdi unvanı “ev”dir. Elverir! “Ev” mefhumundaki hususiyet, mahremlik kayboldu. Fransızcada da ticaret müesseselerine “la maison-ev” denilirmiş diye

bunu hemen taklide kalkışmak mı lâzım gelir? Her lisandaki münasebetsizlikleri alıp benimsememiz icab etmez a?

Başımıza bir de “temizlik evi” çıkacak...

O evden adamlar gelip evlerimizi mi temizliyecekler? Yoksa oraları belediyenin temizlik amelesi yurdu mu olacak? Hamam mefhumunu böyle uydurma, uzun ve lisan hususiyetine, şivesine, tadına aykırı kelimeler ifade edemez. Taş çatlasa hamam, hamam kalacaktır.

* * *

Eğer behemehal “hamam” sözünü bırakacaksak –öyle bir zaruret yoktur a!– Elbette “temizlik evi” lâfından daha uygunu bulunur ve vardır.

Faraza “yunmak”, yani yıkanmak fiilinden “yunat” ve “yunak” gibi ki Anadolu’da kullanılan sözlerdendir; “cim-mek” de aynı mânaya gelir ve bazı bölgelerde hamama “çim-mecik” de denir. İstanbul’da eskiden hamam yerine “sıcağa gittim” diyenler çoktu. Şüphesiz ki “temizlik evine gittim!” diyeceğime “yunata gittim!” demeği tercih ederim. Fakat teklifte bulunmuyorum, bir misal veriyorum.

Kadını erkekten ayırdığımız devirlerde –ve İran ile Bizans tesiri altında– anormal zevklere sahne olan hamam için artık eski uygunsuzlukların tekrarı ihtimali pek kalmadığına göre o kelimeden ürkmek abestir; hele hâtırasını silelim diye hamamın adını değiştirmeye kalkışmak sadece gülünçtür.

Aksine ismini muhafaza edelim ve hamamlarımızın kubbeli, kurnalı, göbektaşlı mükemmel şekillerine, ısıtma usullerine ilişmiyerek bunları yine ihtiyaçlara uygun konfor vasıtaları-

le bezeyelim. Daha temiz, çok temiz turalım; daima “etuv”den geçen silecekler bulundurmak, müşteriye hususi bölmeler ve odalarda tek başına giyinip soyunma imkânları vermek, bir çeşit elbiseli ve sıhhatte hademe kullanmak, ayrıca bir berber salonu, manikürcü, pedikürcü servisi de işletmek suretile en meşhur birkaç hamamımızı modernize edelim.

İstanbul, hamamlarile de şöhret yapmış bir şehir idi; yeni himmetler görürse yine de o şöhreti kazanır. Ayasofya hamamını ne işte kullanacağımızı hâlâ kararlaştıramadık; çocukluğumda yıkandığım Bayezit Hamamı’nın damında incirler yükseliyor ve duvarlarından aylangozlar fişkırıyor. İstatistiklerde rakamı mevcut 140 umumî hamam ne vaziyettedir? Evliya Çelebi 1640 tarihinde İstanbul’da 168 umumî hamam bulunduğunu, belli başlı kocaman hususilerle beraber yekûnun 4553’e vardığını yazar. Son devrin canım konak hamamları ise konaklarla beraber yandı yahut yıkıldı. Elde kaç tanesi kaldı?

Bir kere yazmıştım: Yeni büyük binalarımızdaki banyo dairelerini mimarlarımız Türk hamamı usulünde alttan ısınan şekilde yapmalıdırlar. Bu, bir hususiyet olur. Hususiyetten gün geçtikçe uzaklaşıyoruz; şahsiyetimizi kendi elimizle, kendi idrâksizliğimizden silip yok ediyoruz.

* * *

Teptili istenilen “tellak” sözüne gelince: Bir münasibi bulunursa değişmesine ben de taraftar olabilirim. Zira kulağa hoş gelmediği ve iyi bir tesir bırakmadığı muhakkaktır.

Lâkin belediyeye yapılan teklifte ileri sürüldüğü gibi

o kelimeye “temizlik evi müstahdemi” karşılık diye gösterilirse, halk yine “tellak”ı kullanmaktan kabil değil vazgeçirilemez. “Hamam”ın Arapçalığına itiraz edenler ne hakla “müstahdem”e fetva veriyor, anlamadım.

Hiç olmazsa lisanımızda mevcut bir kelime ile “yuncu”da karar kılmalı. Anadolu’da bu sözü “tellak” mukabili kullanırlar.

En iyisi ona da ilişmemektir; zamanla çirkinliğini unuturuz. Zaten yeni nesil, mazisini bilmediği, görmediği ve artık da göremeyeceği için “tellak” sözünden bizim kadar irkilmiyor. Yarının çocukları bu kelimeyi hiçbir şey sezmeden, herhangi bir sanat ehlinden bahsedercesine söyleyeceklerdir.

Bir noktaya daha dokunacağım: Hamam ve tellak kelimelerinin “temizlik evi-temizlik evi müstahdemi” şekillerinde değiştirilmesini İstanbul Belediyesi’nden talep etmişler. Belediye öyle bir hak ve salâhiyeti elbette kendinde görmez.

Hiçbir müessese ve kurum da görmese iyi olur.

Akşam, 9 Mart 1947

ÖKSÜREN ŞEHİR

Bu mevsimde şehir tan yeri ağırmağa başlarken öksürük sesleriyle uyanır.

İşte daha alaca karanlık... Apartmanının üst katında henüz hâd devrindeki bir bronşitlinin öksürüğü, ıskarası sarsılarak külü temizlenen yan binadaki soba gürültüsüne tempo tutarken aşağı katın müzmin bronşitli hizmetçisi iki sesi de bastırmağa gayret ediyormuşçasına sanki ciğerlerini sökmeğe uğraşiyor. Bunlara sokaktan geçen işçi ve temizlik amelesi aynı tarzda, biteviye cevap vermektedirler.

Ötecek yerde öksüren horozlarla dolu bir köyde gibi yim! Şehirde horoz nağmelerile değil, öksürük sesleriyle uyanıyoruz. Köy horozları nihayet sustukları halde biz öksürük faslına bütün gün ve çok defa geceleri de devam ediyoruz.

Şark'ın bir hususiyeti de öksürüktür. Garp'a gittikçe öksürük sesi azalır. Eskiden seyahatlerimde dikkat etmiştim. Viyana'ya yaklaştığımız nispette trene öksürüklü yolcular gelmiyordu. Birazcık Fransa'da bizler ve yerliler karşılıklı öksürüştük; İngiltere'ye ayak bastıktan sonra o ses tamamen kesildi.

Zaten öksürük kesmeğe yarıyan en müessir ilâç Poudre de Dover'dir. İki asır önce terapötiğe girmiş, hâlâ mevkiini muhafaza etmektedir. Demirbaş ilâçlardandır ve şimdiki ök

sürük haplarının terkihi de onunkinden pek başka bir şey değildir. Dover bir İngiliz hekimiydi.

Biz nedense ve kendimi bildim bileli öksürükle hoş geçiniriz; mükemmel bağdaşırız; aramız pek iyidir. O kadar iyidir, birbirimizden öyle hazzetmişizdir ki bronşitler vesair öksürtücü hastalıklar haricinde de yine öksürürüz.

* * *

Hatta daha ileriye varmışızdır: Öksürükle konuşur, ifadei meram ederiz. Öfkemizi, tehdidimizi, şakamızı, ikazımızı öksürükle belirtmez miyiz?

Öksürük başka bir işe de yarar: Yüzlerini görmesek bile bazı adamları öksürüğünden tanırız:

“Hah,” deriz, “Ali Bey geçiyor! Hürmüz Hanım geliyor! Hafız Efendi merdivenden çıkıyor! Bizim Veli tramvayın arkasında olacak!”

Sahicisi yetmiyormuş gibi yalancı öksürüğe de yer veren halkımız âdeta öksürüğün zevkine düşkündür, tiryakisidir. Öksürükten geniş ölçüde faydalanır. Başkasının girmemesi lâzım gelen mahaldeki mevcudiyetini –kapı kurcalanınca– öksürüğüle bildirmekten tutunuz geldiği ve içeriye gireceğini haber vermek mânasına, kapıya varacağına ihtar makamında öksürmez mi?

O gibi yapmacıktan, daha doğrusu bir şey ifadesine yarıyan öksürükler birbirlerine benzemezler. Yani çocukluğumuzdan başlar, öksürüklerimize muayyen mânalara gelen âhenk veya “ton”lar vermeği öğreniriz. Hepsi de az çok bir “öhhö öhhö”dür amma sese göre meselâ:

“Aman, dikkat, bir gaf yapma!”

Yahut:

“Eyvah! Müthiş bir pot kırdın!”

demesine gelir. Çocuk bir “öhhö öhhö”nün âhenginden, yaptığına devam ederse azar işiteceğini, dayak bile yemek üzere olduğunu derhal anlar. Şu da mühim: Öksürüğün lüzumlu kelimeyi bulamayınca, cevap veremeyince, zaman kazanmak icab edince Hızır gibi imdadımıza yetişmesi... Neticeyi alıncaya kadar öksür, dur. Öksürük yalan hatırlama işinde de kullanılır. Öksürür gibi yapar, o müddet zarfında fili yılana yutturmak imkânını buluruz.

Öksürük korku alâmeti ve ilâcıdır da... İzbe, karanlık yerlerden tek başına geçerken kendi uydurma öksürüğünden kuvvet, cesaret alanlar çoktur.

* * *

Fakat en tuhafı bazı eşhasın azamet satmak, kendini yüksek göstermek için öksürüğü lüzumlu saymalarıdır. Bir öksürüğün kendine mahsus, tok ve sahteliği şiddetle meydana bir tonu vardır; hemen fark edilir.

Kurum ve caka öksürükleri etrafa bir ihtardır: “Ben büyük adamım, mühim şahsiyetim, ona göre hareket edin!” Şimdi pek sökmüyor. Eskiden ehemmiyeti daha çoktu. Hatta öksürüğün âhengi öksürenin mevkiine, şerefine, rütbe ve memuriyetine uygun düşmeliydi; ikbal arttıkça öksürük de değişmeliydi!

Fıkra meşhurdur: Vilâyetlerden birine vezir rütbesinde çok yaşlı, kanı kurumuş, nefesi tutulmuş, çoktan tekaütlüğü hak etmiş bir zat göndermişler. Hükûmet konağındaki dai-

resinde kötü kötü, sünepe sünepe, yumuşak yumuşak öksür-
dükçe kapı arkasında bekleyen hademe her defasında:

“Geber! Canın çıksın!” diye söver, beddua edermiş. Biri
bunu işitmiş:

“Aman,” demiş, “ne yapıyorsun? Ya duyarsa?”

“Duysun! Hele sen de kulak ver; bu, vali öksürüğüne
benziyor mu? Bir vali ki öksüre, yer gök titreye!”

Yine eski zamanlarda öksürük muaşakalarda işaret ve
davet yerine de geçerdi: Kafes ardından taze, şakrak, pes
perdeden bir öksürük sesi işitmek yürekleri ümitle doldu-
rurdu. O öksürüğe öksürükle cevaplar verilirdi; öksürükle
sevişilirdi; öksürükler âşıkdaşlık seslerinden, cıvıltısından
sayılırdı. Öksürüklerle ötüşen bir nevi kuşlar idik, cinsi ar-
zuların tezahüründe öksürük de rol oynardı. Ve şüphesiz ki
yalan veya gerçek bütün öksürüklerin en az rahatsız edeni,
belki de hoş, zevke gideni kafes ardı öksürükleriydi.

Yoksa esasta öksürüğün her türlü fenadır. Medenî ve
sıhhatte insan öksürmemeli, öksürmeden gezmeli, oturma-
lı, hele umumî yerlerde öksürmekten şiddetle kaçınmalıdır.

Hiç şüphem yok ki konserlerin gittikçe revaç bulduğu
İstanbul’da bir öksürük terbiyesine, öksürükle mücadele
derneğine, öksürükten korunma ve kurtarma çarelerini öğ-
reten propagandaya muhtaç vaziyette bulunuyoruz.

İstanbul yalnız en fazla tükürülen değil, öksürülen de
kıt terbiyeli bir şehirdir.

* * *

En küçük yaşımızdan kulağımız öksürüğe alışır.

Şimdi pek iyi hatırlıyorum: Çocukluğumda da sabahları uyanınca öksürükler duyar, öksürükler dinlerdim. Evdeki-lerin ve alacakaranlıkta namaza gidenlerin öksürüklerini...

Daima öksürük içinde yaşamış gibiyizdir: Okul sıralarında ve yatakhanelerinde, camilerde, kahvelerde, tiyatrolarda ve sazlarda, şimdi de sinema, konser ve konferanslarda...

Camilerimiz öksürükten güm güm öter; tiyatrolarımızda sözlerin yansı ve konserlerde seslerin en nağmelisi öksürüğe karışır. Radyolarımızda spikerler öksürmeden söz söyleyemez. Kürsülerde profesörler, mebuslar, bakanlar ekseriya öksürürler.

Öksürük biraz da esneme nevinden sarî olduğu cihetle nutuk ve konferans dinliyenlerden biri kürsüden akseden öhö öhöleri muhakkak cevaplandırır. Kürsü ile salon arasında sanırsınız ki kelimeleri öksürüğe çevrilmiş kuş dili, kutu dili, kepçe dili gibi bir gizli konuşma devam edip gitmektedir. Bu kadar öksürük ustası olmamıza rağmen hâlâ bir öksürük şifresi yapmamamıza şaşmamalıyız!

Niçin fazla öksürüyoruz?

Önce memleketimizde tütün ve tiryakisi çok. Sonra ucuz kalite sigaralarımız gittikçe öksürtücü bir hale girmekte, galiba harmanı biteviye değişmektedir. Pahalılık ve geçim zorluğu da şüphesiz ki tütün istihlâkını mütemadiyen artırıyor; herkes nikotinden teselli arıyor. Tütün içme ve öksürme âdabına da pek uymayız. Meselâ sabahleyin gözü-nü açar açmaz sigaraya sarılmak, kahvaltıdan önce bir yığın zehirli dumanı ciğerlerine çekmek yüzündendir ki şehir içi erken saatlerde öksürük şamatasile doluyor.

Bizim bir banliyö vapuru salonundaki tütün dumanı kocaman bir Transatlantik'e bile çok gelir!

Demin bir öksürme âdabından bahsetmiştim. Esası şudur: Öksüren, öksürüğe tutulan tiyatroya, konsere, konferansa, ziyafete, baloya, davete, herhangi bir topluluğa gitmez. Bir rüknü de –daima yazar, söylerim– bronşit tedavisine ehemmiyet vermek, öksürüğü en kısa müddette kesecek tedbirlere başvurmaktır.

Bronşit veya tütün sebebiyle öksüren kimsenin yüzüne bakınız: Ne acıklı, ne çirkin vaziyet! Yüzü kıpkırmızıdır; gözleri yerinden oynamış, yaş içindedir; ağzı açıktır, tükürükleri zifos şeklinde etrafa serpilmektedir. Kısacası öksürük sadece sesinden dolayı muzik değil, ayrıca çirkin ve iğrençtir de... Bu halde insan içine çıkılmaz.

Hele sökmeğe başladıktan sonra!

Öksürük ve tükürük cemiyet hayatımızda o kadar yer almıştır ki, Karagöz oyunlarında bile ehemmiyet kazanmıştır. Meselâ Karagöz'ün kendine mahsus bir sesi olduğu gibi bir öksürme ve tükürme tarzı da vardır. Eskiden hayal oynatanlardan bazısını şöyle tenkid ederlerdi:

“İyi, âlâ, güzel amma Karagöz'ün sesini veremiyor! Karagöz öksürüğünü beceremiyor! Karagöz usulü tüküremiyor!”

Bu derecesine dikkat eden dedelerimiz görülüyor ki, ciddi mânada münekkit imişler. Ses kadar öksürükten ve tükürükten de anlarlarmış. Biz şimdi öksürmekte ve tükürmekte devam ediyoruz amma püf noktalarını onlar kadar anlamıyoruz.

CUMBALI SULTAN

İstibdat devrinde idi. Meşrutiyet'ten sonra da yerinde kaldı ya, Boğaziçi'nde bir sultan yalısının ikinci kat pencerelerinden birinin önüne –zahir sultan hazretleri etrafı rahat rahat görsün, iki tarafa da kolayca bakıp eğlensin diye– iğreti bir cumba kurmuşlardı. Bu ahşap cumba, taş binanın cephesi ortasında, tahtadan ayaklara dayanarak, bir köy evi aptesanesi gibi çirkin bir çıkıntı halinde öyle fena duruyor, sarayın güzelliğini, manzaranın zevkini öyle bozuyordu ki vapurla gelip geçenlerden çoğu fesüphanallah çekiyor, pek titizler ise dayanamıyarak yüksek sesle söylenip duruyordu. Yaşımın küçük olmasına rağmen bendeki tesiri de az değildi; bu çirkinliği aklımdan çıkaramaz, iskeleleri sayar, saray önüne gelince muhakkak bakar, cumbayı söküp atacak bir mucize beklerdim. Cüsse itibarile büyük bir şey sayılamazdı amma talih icabı koca saraya kurulmuş bir kafanın zevksizliğini anlatmak bakımından misli bulunmaz bir liyakatsizlik ispatı, alâmetiydi.

Dün, gezintilerim esnasında Mete Caddesi'nden dolaşıp Taksim Belediye Gazinosu yanından tramvay yoluna doğru ilerlerken gözüm –aksi tesadüf!– bu gazonun en üst katına ilişti. İlişir ilişmez derhal o saray cumbası hatırıma, hattâ gözümün önüne gelmesin mi? Ortada bir cumba yoktu; lâkin derme çatma kafeslerle, şuradan buradan ele geçmiş tahta-

larla örtülü bir damüstü çergisi kurulmuştu; binanın ahengi bozulmuş, umumî heyetine bir düzensizlik, bir ihmal, bir kadirbilmezlik ârız olmuştu. Birkaç yüz liracık daha sarf edilerek tahtalar düzlense, boyansa, binaya uyar şekle sokulsa, hiç değilse göze batmıyacaktı. Orası neresi idi? Hani, her gece tabesabah muzika çalınıp şarkı söylenen, dans edilen lüks yer... Kışlık lüks bodrumun yazlığı, dam tepesi pavyonu!

Hayli hasılat bırakan böyle seçkin bir yer için azıcık masrafa katlanılamaz, dış manzarasını korumak ciheti de düşünülemez mi? İğreti, derme çatma, uydurma, baştan savma, zevksiz eklemelerden binalarımızı kurtaramıyacak mıyız? Kaldı ki o, bir belediye binasıdır. Cumbalı sultan hanımın ruhu bizden Fatiha istiyor, galiba!

Akşam, 26 Temmuz 1947

KIŞIN YAZ SAATI

Kış yaklaştığı için bugünlerde İngiltere’de yaz saati kalkacak. Peki, bizde ne olacak? Gene son harb yıllarındaki gibi kışı yaz saatile mi geçireceğiz? Kısa günlerde, yani soğuk mevsimde yaz saatinin birçok mahzurları, münasebetsizlikleri vardır. Faydasını ileri sürenler hele bir sabah, ufukta henüz fecri kâzip alâmetleri bile görülmeden ayaza gömülüp kara, tipiye dalarak sokağa çıksınlar ve tramvay duraklarında çivi kesen halka bir baksınlar. Bunlar okullara gidecek, fabrikaların iş vaktine yetişecek, uzak semtlerden memuriyetleri başına ulaşacak kadın erkek öğretmen, öğrenci, amele sınıflarıdır; nakil vasıtalarının kifâyetsizliği yüzünden uzun müddet beklemek, itişip kakışmak zorundadırlar. Evet, bir saat sonra da gene aynı azap ve çekişme ile karşılaşacaklardır ama hava ısıyacağından manzara deminki korkunçluğunu, karanlığın eklediği dehşeti kaybetmiş bulunacaktır.

Hele sayfiyelerde kışlıyanlar için yaz saati hem sabahleyin hem de akşama, değişmiyen bir gece yolculuğudur; karanlıkta çıkılır, karanlıkta dönülür. Haftada beş gün mektepli genç, memur, işçi oturduğu semtin gündüzünü göremez. Fabrikalar, okullar ve devlet daireleri de devam saatlerini kışın yaz saatindeki gibi bıraktıklarından sabahlar hayatın en azaplı bölümü olur. Otomobilli erkân için kış ve kışın yaz saati hiç

fark etmezse de zaten geçim derdi başından aşmış olan orta hallilerle işçi kısmı aylarca ile çekerler, yaz saatinin kişın da başlarına musallat edilmesine atıp tutarlar.

şu da var ki, her yerde bir kanunla konan yaz saatinin gene o kanun mucibince kişın kaldırılması değil, hattâ kaldırılacağı tarih önceden tesbit edilmiştir. Bizde yaz saati ve yaz saatinin kişın da yürürlükte kalması bir harb zamanı tedbiri idi. Barışta normale dönmemizden ve başka milletlere uymamızdan tabiî ne olabilir?

Akşam, 4 Eylöl 1945

YUMRUK VE BIÇAK

Amerikan filmlerinde yumruk sahneleri –hoyratça olmakla beraber– hoşuma gider. Zira kanlı değildir; ölümle neticelenmez. Yumruğu yiyip yıkılan adam az sonra kendini toplar; şaşkın şaşkın etrafına bakar, nihayet kalkar; hatta çok defa gülümsemeğe başlar. Hâdise polise düşmeden, cankurtaran otomobili çağırmağa lüzum kalmadan biter, kapanır. Olsa olsa, mağlûp başka bir sahnede hasmına yumruğu daha keskin şekilde iade eder ki, bunun da seyri hoştur; alkışlama arzusu duyarız.

Fikrimce boks yumrukları oralarda boşuna kan dökülmesini, insan kaybını önlediği için büyük fayda ve içtimaî menfaat temin etmektedir. Eğer her yumruk yerine kavgacılar kamaya, bıçağa, tabancaya saldırmış olsalardı Anglo Sakson ırklarda kan gövdeyi götürmesi lâzımgelirdi. Netekim İspanyol ve İtalyan kanı taşıyanlarda boks âdet olmadığı için kavgalarda bıçak kullanılır, lüzumsuzcasına canlar harcanır: “Vandetta”lar, “Besa”lar, öç almalarla halk birbirine geçer. Boksun o bakımdan hizmetini kim inkâr edebilir? Keşke biz de bıçağı bırakıp yumruğa alışsak; ikide bir, hiçten şeyler için bıçağa el atmasak! Evvelki gün *Akşam* yazıyordu: Bilmem nerede bir düğün sırası iki kardeşten büyüğü bir misafirin barsaklarını deşerken küçüğü de başka birini yatırmış,

kamasile gözlerini oymuş! İzmir’de bir dilsiz, bir sivil memuru bıçakla 7 yerinden yaralayıp öldürmüş. Her gün, her yerde bu, böyledir: Yumrukla görülecek işlerde daima bıçak oynamaktadır. Şayet boks ananevi bir sporumuz ve yumruk da öfkemizin otomatik tepkisi olsaydı, yukarıdaki vakalar gazeteye geçmeğe değmez basit kavgalardan ibaret kalırdı.

Yazık ki filmlerden birçok şeyler öğrenip taklide kalkışıyoruz da, hepsinden faydalısı olan yumruklaşmayı moda haline sokmuyoruz; bıçaklaşmakta devam ediyoruz!

Akşam, 2 Mayıs 1947

“CHEWING GUM” İPTİLÂSINA DOĞRU

Sokaklarda, sinema kapılarında gezici esnaf tarafından satılması, tütüncü kavanozlarında yer alması yetmiyor-muş gibi şimdi de ilânları gazete sahifelerinde görünmeğe başladı. Çoluk çocuk derken artık yetişkinlerin ağzında da çiğnenip duruyor. Günün modası budur, “şeving güm” ve “çiklet” isimleriyle anılan Amerikan sakızıdır.

Şık bayan ve hele körpesi onsuz yapamıyor. Sırtlarında ekseriya yaka tarafı yağlı, her tarafı leke içinde, bumburuşuk trençkotlarla gezen gençlerin çoğu da aynı sakızı geveledikleri şahıslara daha ziyade benzediklerine inanmaktadırlar.

Filvaki sakız çiğneme şüphesiz ki kendilerine umumî yerlerde, nakil vasıtalarında, evlerde bacaklarını kanapelere uzatmak, ayaklarını masalara dayamaktan pahalıya masraflı geliyorsa da katlanmak lâzımdır; zira benzerliği artırmakta, delikanlıyı yine filmlerdeki ya gangster ya polis hafiyesi yamağına yahut işsiz güçsüz dolaşan sporcu âşık tipine en belirgin şekilde yaklaştırmaktadır!

Ben öyle sanıyorum ki sakız, lezzetinden ve insanı oyalamasından ziyade bu müşabeheti sağladığı için rağbettedir. Nerede, hangi muhitte, kimin karşısında ve kimler içinde bulunulursa bulunulsun pervasızca sakız çiğneyerek oturup kalkan, iş gören, konuşan bir adam hacıyı, hocayı, anayı ba-

bayı, âmiri memuru, resmî ve hususî bütün otoriteleri, kısacası dünyayı hiçe sayan, kimseye metelik vermeyen, kendine güvenen bir olgun şahsiyettir. Değilse bile öyle görüldüğüne, o tesiri yaptığına inanır.

Sakız çiğneme her şeyden önce muhakkak ki bir “kayıt ve kuyuttan âzadelik” alâmetidir. “Ben böyleyim, işte... Keyfime kimse karışamaz, her şey vız gelir!” diyen biri. Onu lâkırdı ile söylemez, çenesine söyler, çene hareketleriyle ilân eder!

* * *

Kendi hesabıma ben ağzı sakızlı insandan, kadın veya erkek olsun azıcık ürkerim de... Şirret huylu imiş gibi gelir. Muhakkak öyle olması lâzım gelmemekle beraber meselâ tramvayda sakız çiğneyene fazla sokulmağı hiç istemem. Birdenbire öfkelenip sakızı avurduna yerleştirdikten sonra ağzını açarak ileri geri lâflar edecek tesiri yapar.

İcabında lâkırdı yetiştirmek hususunda korkum yoksa da sakızlı bir şey söylerse, “Geç yiğitim, geç!” demeğı tercih ederim. Bu ürkeklik belki de eskiden sakız çiğnemeğe düşkün mahalle karılarından zihinde yer etmiş bir korkudan ileri gelmektedir. Bizim zamanımızda sakız çiğnemek bayağılık, görgüsüzlük, meclise hürmetsizlik sayılırdı; ayıptı.

Hattâ evimizde şiddetle yasaktı. Hizmetçiler gizli çiğnerlerdi de anam, ötede beride, cam ve ayna kenarlarına yapıştırılıp unutulmuş ve çiğnenmiş, siyahlaşmış sakız artıklarını bulunca iğrenir, kıyamet koparırdı. Ben sakız çiğnemesinden ziyade sakız parçalarının manzarasını severdim; hâlâ

da severim. Bilmem Mahmutpaşa Yokuşu başındaki sakızcı duruyor mu: En güzel sergileyen o dükkândı; işportalarına kaç okkasını döker, ne hoş kümeler yapardı! İçleri parlak, üstleri yarı balmumulaşmış, bazısı yuvarlacık, bazısı düşmek üzere uzayıp armut biçimi almış damlalara benzeyen taze sakız taneleri pek zarif, pek sevimlidir.

Fakat sakızda esas olan kokusudur... O, reçineli, ferahlık verici, hazım kolaylaştırıcı, hafif, serin rayiha! Hele içine bir miktar sakız dökülüp katılmış bütün sütlüler nefis olur. Zevkimce sakız, sütlü tatlılara vanilyadan daha yaraşır, zira daha nazik, nazlı bir kokusu vardır.

Türklerin sütlü tatlıları sakız ve belli belirsiz gülsuyu kokar. Vanilya Frenk tatlıcılığı ve pastacılığı kokusudur; sakıza nispetle ağır ve çoğu ise mide bulandırıcıdır. Yazık ki bizim sakız ve gülsuyu bizim ev kadını mutfağına uğramaz oldu. Sakızlı lokum, lâtilokumların en incesi ve kibarıdır. Anason yerine sakızla yapılan mastika ise bir devirde –ağıza güzel bir koku bıraktığından dolayı– tek kadın, hanım içkisiydi.

* * *

Zaten “chewing gum”den hoşlanamamamın bir sebebi de terkibine o güzelim sakız kokusunu kaybettirecek kadar yabancı esanslar, umumiyetle nane katılmasıdır. Bizimki saf sakızdır; hem bir müddet ağızda beyaz kalır; Amerikanınkiler gibi başlangıçta bile esmer lâstik renginde değildir.

Sonra “gıcır”ını kendimiz, kendi zevkimize göre katarak ona istediğimiz yumuşaklığı verebiliriz. Hoş, şu “gıcır” dediğimiz nedir? *Sözlük*’e baktım: Ağızda çiğnenen sakızın

kıvamını artırmak için katılan kauçuk cinsinden bir madde diye anlatıyor. Bunu ellisinden sonra öğrenebildiğime hem şaştım, hem memnun oldum. Şüphesiz “elfazi savtiye”den, yani sesinden dolayı konmuş bir isim. Bir de öksürüğün bir tuhafına da “gıcık” deriz amma bu “taharrüş” ve hafif surette kaşınmakla beraber yanma mânasına ağlebi ihtimal “gıdıklanma” gibi bir teessür haline işarettir.

Bize sakızı menetmelerinin bir sebebi de terbiyesizlik olmasından başka birbirimizin ağzındaki sakızları alıp çiğnememizden, hastalık geçirme korkusundandı. Bunu önlemek imkânsızdı; vakitsiz başgösteren cinsî zevkin de epeyce dahil vardı sanırım. Erkek çocuklarla yaşıtları minimini kızlar sakız mübadelesine düşkündüler. Busenin pek maddî, çiğnenir ve uzun müddet süren o şekli pek safça yapılmakla beraber Freud nazariyesini ve şuuraltı dâvasını ispata yarayabilir.

Şimdi hatırlıyorum: Gizlice sakız alır, gıcır katar, fırsatını bulur, تنها odalarda çiğner ve “Seninki mi yumuşak? Benimki mi?” diyerek birbirimizin ağzındakileri gûya denerdik. Körpecik, pembe damaklı, pembe dilli, inci dişli minimini kız çocuklarının ağzı ve üzerlerinde diş izleri kalmış beyaz sakızları şu dakikada gözümün önüne geliyor.

Bir de çengel sakızı vardır amma ben tatmamışımdır; koyu sarı, yassı, çiban yakısını andırır bir şeydi; şeklinden, bir de sokaktan bunu satarak geçen boğuk sesli, dilenci kıyafetli adamdan dolayı sevmemiş, ağzıma koyamamıştım.

* * *

Sakız, ağza girdiği gibi lisana da sokulmuş kelimeler-

dendir. En meşhuru sakızkabağı ve sakızleblebisidir. Sakızleblebisini vaktile Sakızlı Rumların göğüslerine takıp ara sıra sehpa üzerine de koydukları saç işportalarında sattıklarına göre buradaki kelimenin Sakız Adasile alâkalı olması mümkündür. Amma beyazımsı sarılığı da asıl sakızı andırır. Çocukluğumda Şehzadebaşı-Saraçhanebaşı-Saraçhane semtinden bir Rum sakızleblebicisi geçerd! “Libido! Libido!” gibi acayip nekaratlı, ne lisandan olduğu fark edilmez bir türkü söyler ve on paralık leblebi aldınız mı ayrıca da, işportası göğsünde lâmbur lâmbur oynardı.

Hem yazlıkta, hem kışıkta semttaşım ve aile dostum olan has İstanbul çocuğu Sermet Muhtar Alus behemehal hatırlar. Belki de yalnız şahsını değil, türküsünü ve tercümei halini de bilir.*

Sakızkabağı ile bir cins bademe bu ismin izafeti belki beyazlık, körpelik, yumuşaklık, güzellik bakımlarındandır. Tâbir olarak “sakız gibi beyaz” deriz; bilhassa pek temiz yıkanmış çamaşırlar ve pek iyi döğölmüş bazı –keşkek, patlıcan ezmesi, tarator, havyar gibi– yemekler için...

Bir de –yapışkanlığı, yüzüzlüğe delâlet eden “çam sakızı” sözünden başka– “sakız çiğnemek” tâbiri vardır: Oyala-ma, baştan savma, ehemmiyete almama, aldatma hallerini

* Sermet Muhtar elbette biliyor ve hatırlıyordur. Refik Halid’in pasına, üç gün sonra aynı gazetede çıkan “Eski Tiyatrolardan Hatıralar” yazısının sonuna şu notu ekleyerek cevap verir: “Kıymetli edip ve üstat, Refik Halid Karay dostumuzun geçenki ‘Hafta Konuşması’nda bahsettiği sakız leblebici Rum’a gelelim: İkinci sonraları Çırçır, Atpazarı, Saraçhanebaşı Bozdoğan kemeri sokaklarında sabahî makamından, yanık yanık nağmelerle ‘Sızak sızak dibidan dibidan/Duman apur, dibidan dibidan’ları tekrarlıya tekrarlıya dolaşırdı. Saçı başı leylak yuvası, sakalı bir parmak uzamış; lime lime mintanlı; siyah şalvarlı; aptalımsı; daha doğrusu âdeta meczup; Sakızlı bir Rum genciydi... Bir kadına âşik olmuş da sapıtmış, derlerdi. Adını bilirdim amma hatırımda kalmamış.” (hzl.)

ve en azı kayıtsızlığı, benimsememeği anlatmağa yarar. “Sakızağacı” da İstanbul’da semt ismi gibi kullanılmaz mı? Bakırköyü’ndeki ile Kadıköyü’ndeki pek meşhurdur. Bakırköyü’nde hürmete ve muhafazaya lâıyk tek ağacın denize yuvarlanmak üzere olduğunu yazmış. Belediyeden korunacağı va’dini almıştım. Fenerbahçe’dekiler gittikçe eksiliyor. Bizim antepfıstığı bu ağacın aşılannışdır, ikisinin de taze meyvalarında pek lâıtf, pek hafif bir terementin kokusu duyulur ki, zaten sakız ağacı galiba o isimdeki fasileye mensup-tur. Sakız tanesindeki rayiha da teremetidir; iç açar.

Nedim gibi şamme zevki ileri epikürist bir şairin gülâb kokan bir güzelin ağzını sena edip de taze sakız rayihalısına yer vermemesi acaba o devirde sakız çiğnenmemesinden midir? Yoksa kelimenin vezne, kafiye uymamasından mıdır?

* * *

Kaç yaşındaydım? Herhalde küçüktüm, Fransızcaya yeni başlamıştım, elime eski bir mükâleme kitabı geçti; içinde iki lisandan konuşma dersleri vardı. Unutmamışım; birinde İstanbul’a yeni gelen bir seyyah Boğaziçi mesirelerinden birinde kayıkla gezerken öbür kayıklardaki hanımları işaretle soruyordu:

“Ağızlarında mütemadiyen çiğnedikleri nedir?”

“Sakızdır; dişleri temizleyip beyazlattığı için kullanırlar.”

Demek, bir devirde kadınlar kalabalık yerlerde ve halk arasında sakız çiğnemekten çekinmezlermiş; o zaman da bir sakız çiğneme modası hüküm sürüyormuş. Amma bana öyle geliyor ki o devrin, bilhassa iyi aileleri arasında sakız

çiğnenmesinde zarıflığe ehemmiyet verilirdi; bu iş şimdiki gibi gözler bir tarafa dikilerek geviş getiren bir mahlûk şuur-suzluğıle, etrafa kayıtsız, mekanik ve monoton tarzda çene oynatarak yapılmazdı; bir kadın hususiyeti, inceliğı katılırdı; hoş olurdu.

Zaten sakız çiğnemenin en kötü tarafı insana çiğneyenin biçimine göre manda, deve, keçi, koyunu hatırlatmasında ve ağzı sakızlıyı o hayvanlara yaklaştırmasında. Fikrimce sakızı bile zekâlıca, hiç değılse keçi geviş getirişini düşündürecek akıllı şekilde çiğnemek mümkündür. O meraka, moda-ya kapılanlara yüzün aldığı hatlara aynada bakmalarını tavsiye ederim. Hele bir kadın o vaziyete düşmek istemez.

Dikkat ettim: Sakız çiğnerken az zekâlı büsbütün zekâsız ve bayağı çehreli tamamen âdî görünüyor!

Amma Amerika'da böyle değılmiş, bu tesiri yapmazmış; biz, eski kafada ve terbiyede, bir türlü yeniliğı kabul etmez, yeniliğı serkeş adamlar olduğumuzdan öyle görüyormuşuz...

Estetik, estetikdir amma haydi öyle kabul edelim. Bu cevap, ağzında sakızla yanıma gelen, yanımda sakız çiğneyen insana karşı duyduğum tiksintiye mâni olamaz. Sakız, sakızdır; Arnavut'un dediğı gibi börölceye çevrilen fasulye kabîlinden ismi "Şeving güm" telâffuzunda Amerikanlaşsa dahi yine o, çiğneniş şeklile insan yüzüne bazı işkembeli mahlûkat bölölüğü, dalgınlığı ve fütursuzluğu vermekte devam ediyor.

Akşam, 16 Kasım 1947

ECEL – KAZA – KADER

Biz “ecel”i, yani ömür müddetinin sonunu ikiye ayırırız: Az çok tabii şekilde gelen ölümün adı “ecel-i-mev’ud” yahut “ecel-i-müsemma”dır; tehlikeye uğramak suretile tesadüfi olarak uğranılan ölüm “ecel-i-kaza”dır.

Kazalı ölümlere en tipik nümune ise yolda yürürken insanın başına yukarıdan ağır bir cismin düşmesi neticesinde yuvarlanıp gitmesidir ve bunda kazaya uğrıyanın hakikaten hiçbir sunû’ ve takdiri yoktur.

Gözlerimiz tepemizi göremez. Önümüzdeki açık kuyuya veya çukura düşersek belki bir derece kabahatli tutulmamız mümkündür; “Baksaydı!” diyenler bulunur. Lâkin kafamıza inenden dolayı nasıl tenkid edilebiliriz? Kaldı ki o inen şeyden eğer bir adım geri çekilmiş yahut ileri gitmiş olarak kurtulabilirdik. Demek ki asıl ecel-i-kaza yolda giderken – düşmekten, yuvarlanmaktan, çiğnenmekten, çarpmaktan ziyade– başına inen bir ağırlığın tesirile ölmektir.

İşte bu hafta içinde Beyoğlu Caddesi’nden güzel güzel, herkes gibi yolunda yürürken yukarıdan kopup yuvarlanan bir demir parmaklığa kurban giden bedbaht hanımın ölümü o kabildendir; tam mânasile bir ecel-i-kazadır.

Nasıl ecel-i-kaza demiyelim ki, parmaklık bir dakika sonra düşseydi kazaya kendisi değil, bir başkası uğrıyacaktı. Ben,

siz veya o! Kaza ve malşans... Zira bu zavallı vatandaşımızı azıcık berideki kunduracı vitriniyolundan pekâlâ alakoyabilirdi. Biçare kadıncağız bir an durur, bir ayakkabının seyrine daldardı; belki de beğenirdi; içeriye girer, çıkartır, bakar, giyer, alır veya almazdı. O sırada da vaka olur, dükkândan fırlar, yaya kaldırımına uzanmış bir cesetle karşılaşınca başkasının ölümünden dolayı teessüre düşerdi.

Halbuki bu ceset kendisinininki olacaktı... Eğer ayakkabı dikkatini çekmeseydi! Netekim çekmediği, yoluna devam ettiği içindir ki, kendisinin olmuştur. Ecel-i-kaza!

* * *

Galiba 1914 yılındaydı; yine Beyoğlu'nda, Galatasaray civarında bir kadının daha, damdan başına bir çikola reklamının demiri düşmüş, ölümüne sebep olmuştu.

Ölen, Osmanlı Bankası müdürünün kızıydı.

Geçenlerde de yüksek binalardan birinin kocaman taşları sapır sapır caddeye dökülmüş, bir kısım taşlar da yerinden oynuyarak aşağıya sarkmıştı. Bereket itfaiyeye zamanında haber verilmiş, hariçten merdiven uzatılarak tehlike önlenmişti.

Fikrimce Beyoğlu Caddesi'ni iyice, ehemmiyetle bir gözden geçirmelidir; balkonları, parmaklıkları, dam kenarı süslerini, hele ilân ve reklâm çerçevelerini yoklayıp umumî ve fennî bir kontrola tâbi tutmalıdır.

Zira bu caddede, mağazalarının parlaklığına, debdebe ve haşmetine rağmen birçok yerlerinde “altı kaval, üstü şişhane” yahut “altı alay, üstü kalay” kabîlinden gayet bakımsız, harap, sefil binalar yer almaktadır. Başımızı kaldırıp bakma-

ğa vakit bulmadığımız için üst kısımlar hakkında ne bizim bir fikrimiz vardır ne de belediyenin!

Yıllardan beri takılıp bir daha ne hale girdiği bilinmiyen koca koca reklâm çerçeveleri yuvarlanıverdi mi bir değil, birçok kişinin hayatına malolabilir. Pencere kenarlarına saksı dizmek, çürük balkonları bahçeye çevirmek gibi münasebetsizlikler de bütün şehirde devam ediyor. Evvelki sene bizim semtte bir evin penceresinden düşen koca saksı bir yük arabasının beygirini, tam kafasına isabet suretile öldürüvermedi mi?

Bunlar öyle ecel-i-kazalardır ki kurban gidenin hiç kaba-hati yoktur; fakat hepsinde de başkalarının mesuliyeti mu-hakkak vardır.

* * *

Zaten son harb yıllarının bir fenalığı da pahalılık ve kira bedellerinin kifayetsizliği yüzünden binaları tamirsiz bırak-ması olmuştur. Yeni yapılanlar için mal sahipleri fedakârlığı göze alıyor; zira kira tâyini hususunda takyidat yoktur; ayrıca hava parası ekseriya bütün masrafı karşılamaktadır.

Lâkin eski binalara on senedir el sürülmüyor; bunların eler tutar yeri kalmamıştır. Ucuzluğa doğru gidilmediğine ve kira bedelleri de daha fazla artırılmıyacağına göre bakımsızlık yıllarca daha sürüp gidecektir. Netice ne olacak? Pırıl pırıl duran yeniler yanında bir sürü harabeler sıralanacak, o suretle de evvelâ şehrin umumî manzarası çirkinleşecek; sonra, zamanında az masrafla yapılacak bir tamir, vakti geçince inşaat kadar para harcanmasını icab ettirecek.

Esasen zor durumda bulunan mal sahipleri bunu başa-

ramıyacıklar. Başaramayınca da o binalar tabii ömürlerinden önce çökecekler veya çökmüş bir hal alacaklar. Hepimiz gözlerimizi yeni binalara dikeceğiz ve harabeden kurtulup mamuruna taşınmak arzusuna düşeceğiz.

Hele yeni yapılar çoğalınca bütçesi azıcık müsait olanlar kapağı buralara atacaklar; vaktinden evvel harabeleşenler de tabiatile kıymetlerinden kaybedecekler. Hâdise hem iktisadî bakımdan, hem de şehircilik itibarile zararlı bir meseledir. Kiralık binalar bir daha kolay kolay bellerini doğrultamıyacak vaziyete düşmüşlerdir.

Uğradığım apartımanlara bakıyorum: Evvelâ bütün ahşap kısımların, kapı ve çerçevelerin yağlı boyları kirlenmiş, aşınmıştır. Pencere çerçeveleri ise zamanla çürümüş, değiştirilmeden kullanılacak halden çıkmıştır. Damlar yer yer akıyor; duvarlar rutubeti emmiş, badana tutmamaktadır. Baca şapkaları ve boruları çoktan uçmamış mıdır? Hele sifonları işleyen ev nadirdir. Hamam ve bulaşık boruları da çoğunda tıkalıdır.

Mal sahibi, eline geçen paraya bakıyor, azlığına kızıyor, âdeta “yıkılsın, kurtulayım!” deyip geçiyor. Kiracının hüsnüniyeti de olsa ekseriya parası yoktur ki yaptırsın... Denemek isteyenler de amele ücretinin ve eşya fiatinin yüksekliğinden dolayı bu gibi işlere yanaşamıyorlar.

Patlayan bir kurşun boruyu lehimletmeğe kalkışsanız pazarlık on liradan açılıyor. Bir sifonu işler vaziyete sokmak için benden on dört lira aldılar. Üç gün sonra tekrar bozuldu. Zira tamir çağı geçmişti; yenilemek lâzım geliyordu. Fiatini sormaktan bile korktum.

Beyoğlu'nda vukua gelen kaza dolayısıyla demin “ecel”in iki nevinden bahsetmiştim. Bizde bir de “kaza ve kader” meselesi vardır ki, tetkikine girişilse yalnız hülâsa etmek için beş, on makale yazmak icab eder. Basitine bakalım.

Naci Lûgati bile meselâ “kaza” kelimesini tarife girişince, çerçevesi dahilinde olmamakla beraber bazı izahat vermekten kendini alamamıştır. Kaza, “mukadderatın sahai zuhura gelmesi” imiş. Bir de hikâye anlatıyor: Hazreti Ömer Şam'da taun, yani veba olduğunu işitince şehre girememiş, uzaklaşmış. Biri sormuş: “Ya Emirülmüminin, kazadan firar mı ediyorsun?” Şu cevabı almış: “Kader mademki kaza suretini bulmamıştır, def'i Allah'tan istenebilir!”

Farsça bir manzumenin tercümesini de koymuş: “Kaza, âdeta beş parmaklı bir şahıstır ki bir kimseden kâm almak istediği zaman parmağının ikisile gözünü kapar, ikisile de kulaklarını tıkar, birini de dudakları üzerine koyarak *sus! der!*”

Beyoğlu'nda ve muhtelif tarihlerde iki kadının ölümüne sebep olan beş parmaklı kaza, bu gibi zahmetlere lüzum görmemiştir. Zira gözleri kapamasa, kulakları tıkamasa, ağzını da örtmeseydi –tepeden indiği için– yine vukuuna mâni olmak imkânsızdı.

Artık buna “kader-mukadderat” demeliyiz.

Naci, “kader” hakkında da pek uzun malûmat vermektedir; hattâ “kader” ile “kaza” arasındaki farkı da belirtmeğe çabalamaktadır. Vaktile ders olarak da okuduğum halde izahı güçtür; daha doğrusu bugünün kafasına sokmakta çok zorluk çekilir; felsefesini sindirmek de yorucudur.

Yeni Sözlük “kaza”ya kısaca “kimsenin eli olmadan meydana gelen zararlı olgu” diyor ki isabetli bir tarif sayılamaz. “Kader” için söylediği de şu: “Değişmez bir karar ile kimi vakit iyilik ve en çok fenalık hazırlamış bulunduğu inanılan mevhum ve timsel kuvvet.” Tevfik Fikret’ten de bir misal yazılmış:

*Bugün açız gene lâkin yarın, ümid ederim.
Sular biraz daha sakinleşir... ne çare kader!*

* * *

Kader ve kaza bahsi edebiyatımızda epeyce yer tutar. Ekrem Bey diyor ki:

Egerçi çaresi yok emirdir kaza vül kader

Şairler Sözlük’ün mevhum diye anlattığı kuvvete pek inanırlardı. Hele “takdir” şekline giren “kader” ile “tedbir”i hemen daima bir arada zikrederlerdi; hep tedbirin faydasızlığını ileri sürerlerdi:

Bedihidir ki uymaz her zaman tedbir takdire

“Mukadder” sözü de öyledir; Abdülhak Hâmit:

Mukaddermiş bu matemler ezelden

dememiş midir? Edebiyatımızda daha birçok misaller vardır. Meşhurlarından biri de şudur:

Hattâ daha ileriye vararak şairler tedbir aramanın faydasızlığını, takdire körkörüne itaat lüzumunu tavsiye bile ederler. Tedbir almak beyhudedir, boşuna vakit geçirmektir, oyundur, kendini aldatmadır; mukadderatın cilvesini bilenler, olacağı çırpınmadan boyun eğmelidirler:

*İtmez evkafın telef bâzice-i-tedbir ile
Aşinalık eyliyenler şive-i-takdir ile*

Türkçemizde “kader” ile “takdir”, “mukadderat” ve “tecelliyat”ın karşılığı “alın yazısı”dır. Bir yazı ki evvelden yazılmış olmakla beraber vukuundan önce okunamaz.

Hattâ bunun çocukluğumda dinlediğim ve hâlâ unutamadığım korkunç, acayip bir masalı da vardır: Adamın biri kırdan giderken bir kuru kafa bulmuş; ayağıle itip geçiyormuş, gözüne tam alın hizasında fosforlu bir yazı ilişmiş: “Neydim? Ne oldum? Daha ne olacağım?”

“Allah Allah,” demiş, “Neydim? Ne oldum”u haydi anladım; fakat kuru kafa haline geldikten sonra artık “ne olacağım”ı kaldı mı?

Kafayı evine getirmiş, itina ile sarıp sarmalılarak dolaba saklamış. Bir gün odaya girmiş ki –kocasının ölmüş bir sevgilisinin başını sakladığı şüphesine düşen– karısı kıskançlığından bu kafayı şişe geçirip ocakta çatır çatır yakıyor. Adamcağız o zaman alın yazısındaki nükteyi kavramış ve demiş ki:

“Kuru kafa daha ne olacağını merak etmekte haklıymış! Filvaki ölümden sonra, hattâ yıllarca sonra başa gele-

cekler vardır. Meselâ şimdi herhangi bir tahkikat için cesetin morga kaldırılıp parça parça edilmesi yahut kemiklerin denize atılarak mezar üstüne –Ayazpaşa’daki gibi– apartımanlar, oteller ve tiyatrolar kurulması gibi...

Ölüler bile mukadderata tâbi olmakta devam ediyor.

Akşam, 29 Şubat 1948

SOKAKTA TALEBE

İçinden çıkılması, zaptü rapta alınması güç olan işlerden biri de şudur: Talebenin mektep dışında umumî terbiye ve hattâ âdaba aykırı hareketlerini düzeltmek. Maarif Vekâleti mekteplere bir tamim yollamış. Talebenin nakil vasıtalarında, duraklarda, yollarda münasebetsizlik ettiklerini belirtmiş, muallimlerin toplanıp önleyici tedbirleri tesbitle bir rapor halinde makama bildirmelerini istemiş.

Önce söyleyelim ki vekâletin realiteyi gizlemeye yanaşmaması, resmî surette açığa vurması, tedbir aramak lüzumunu duyması, yerinde ve cesurca bir harekettir. Şimdiye kadar böyle bir itirafa yanaşan olmamıştı, izalesi çaresini arayan da... Göz yumup geçiliyordu. Geçildiği için de talebe şımardıkça şımarıyor, azıttıkça azıtıyordu. Gelecek raporlar, acaba müspet yolları gösterecek mi? Gösterse de tatbiki mümkün olacak mı? Henüz bir hükme varamayız amma meselenin bir maarif mevzuu haline sokulmasını memnurlukla karşılarız. En fenası, terbiye dışı hareketleri görmemezlikten gelmekti.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 28 Mart 1955

PIRTILAR KARŞISINDA HEYECAN

Uzun süren harbin bir cilvesi de şu: “Kılık kıyafet, sıçanlara ziyafet” sözüne uygun, eski püskü, hattâ lime lime elbiseli bir adamın değeri şaşılacak derecede yüksektir; bit pazarına gidip soyunuverdi mi, o pırtılar, hem de kapanın elinde kalmak şartile su içinde yüz papel eder. Zira, yerinden işittiklerime göre yırtık pırtık bir takım erkek esvabı elli liraya kapışılıyormuş... Demek ki giyim kuşam hususunda oldukça iyi derecede bulunan birini –Borsalino şapkası, Dormeuil kumaşından elbisesi, Bally markalı ayakkabıları, halis poplinden gömleği ile– sokağa atsanız iki, üç yüz lira ediyor. Hele sırtında paltosu da varsa dört yüze almaktan çekinmeyiniz... Bu işten kolaycacık 50 kâğıtlık bir kâr çıkarabilirsiniz!

Onun içindir ki öyleleri şimdi yolda giderken cebindeki cüzdanı tıka basa dolu kalantur bir adam gibi kaldırımlara kuvvetle, güvenle basabilirler; bir lokantada, gazinoda, içkili kahvede yaptıkları masrafa paralarının yetişmemesinden korkuya düşmiyebilirler. Yerine ve borca göre bir şapka, bir ceket, nihayet bir palto, bir cins çekten farksızdır. Patron bile haber almadan garsonla beş aşağı beş yukarı pekâlâ uyuşabilirsiniz; üstelik bahşişi de fazlasiyle içinden çıkar!

Eskinin en çok rağbette olduğu bir devirdeyiz. Bir zamanlar evimizde bulunan stil ve antika eşyaya göğsümüz ka-

bara kabara, övüne sevine, sevgi ile bakar, hepsini ayrı ayrı seyirden ve seyrettirmekten zevk duyardık. Bugün onlara kıymetli bir seri daha eklendi: Önceleri yamrulaşmış kunduralar, pantolonlarının arkaları incelmış elbise takımları, havi dökülmüş ve rengi atmış pardesüler, uzamış ve sarkmış yün yelekler, modası geçmiş gömlekler... Geçen gün –kış hazırlığı münasebetiyle dolaplar ve sandıklar açılınca– bu gibi gözden düşmüş şeyleri âdeta hırsla gözden geçirdim; hepsi de yeniden gözüme girdiler. Daha berbat ciheti beni birtakım projelere bile sevk ettiler. “Şunu satarım,” dedim, “berikini icab ederse tornistan ettiririm, iskarpinlere gizli pençe vurdururum, yün yeleği söktürür, yıkatır, tekrar ördürürüm” kıymetlerini bilmeden, yıllarca önce, şuna buna dağıttıklarına karşı pişmanlık duydum, elden çıkarmadıklarına da memnunluk! İlk defadır ki yüreğimde mallı mülklü bir adamın acaip ateşini hissediyorum ve bunun asil, kibar bir heyecan olmadığını da –ancak eski elbiselerin kıymet bulduğu harp devrinde– dört buçuk pırtıya bakarak pek yakından anlıyorum.

Tan, 10 Ekim 1942

TARİHE KARIŞAN KILIK

Dikkat ediyorum: Bobstil dediğimiz kıyafete artık, eskisi gibi her kapı ardında raslamıyoruz. Modası mı geçti? Fikrimce bizi bu züppe kılıktan kurtaran harbdır. Harb, işin gülünçlüğünü belirtti, züppe gençlerde bir sağduyu uyanıklığına mı sebep oldu? Sanmıyorum. Fakat başlarında kavak yeli esen gençler koltukları altında üç metre acayip desenli kumaş, önlerine çıkan mahalle terzisine başvurup keyiflerince elbise diktiremiyorlar. Terzi ücretleri gibi kumaş fiatleri de yüksektir; kimsenin eli normalinden uzun ve bol ceket biçmeğe yanaşmıyor. Hazır elbiseciler ise ölçülü davranıyorlar, bol keseden kumaş ve harç kullanmak istemiyorlar. Kunduracılar da aynı durumdadırlar. İskarpinleri fazla yüksek ve yamru yumru yapmak lüzumunu duymuyorlar. Esnaf çoktandır kaprise hizmet edecek vaziyette değildir; hepsi de haddinden aşırı nazlıdırlar. Küçük bey beğenmiş, beğenmemiş... Çek başka kapıya!

Zaten büyük terziler öyle düttürüleyle biçimde elbise dikmezler; büyük kunduracı da bildiğinden şaşmaz. Bobstil kıyafet kenar terzinin işiydi; bobstil delikanlı da çok defa kenar çocuğuydu. Kumaş ve deri pahalılaşmış terzi ve kunduracı ücreti artınca o kaynaklar kurudu; bobstil vatandaş da aşağı yukarı herkes gibi ölçülü boyda, ölçülü ende esvap giymeğe başladı yahut tornistan sırasında ceketleri normal biçime

sokuldu, adalet yerini buldu. Bizim gençliğimizde olduğu gibi her nesilde bir cins bobstil giyiniş vardır; ağır başlılar ona uymazlar. Meselâ bir zamanlar dapdaracık pantolonlar moda olmuştu; bacağa eldiven gibi geçirilirdi; otururken diz kapağına raslayan yerinden tutar, yukarıya çekerdik. Neden? Zira çekmesek ya kumaş yırtılırdı yahut oturamaz, alçıya konmuş gibi dimdik kalırdık. Bayanlar da aynı çileyi çekmişler, bir vakitler merdiven basamağını atlayamıyacak derecede dar etekler içinde bir işkence devresi yaşamışlardı.

Ama o devirlerde kumaş tezgâhlarının çıkardıkları mallar her türlü cambazlığa elverişli, sağlam dokumalardı ve saydıklarımın hepsi de aşağı yukarı su götürür şeylerdi. Yarın kıyafet tarihinin en akıl ermez bir moda sapıklığı olarak kaydedeceği mesele bizim İkinci Cihan Harbi'ndeki kadın çorabı işidir.

Akşam, 3 Mart 1945

KIYAFETTE ŞATAFAT

Harbden, hele faşizmden sonra bazı milletler ve devletler gene sivil üniformadan kendilerini sıyıramıyacaklar, gene makam ve unvan icabıdır diye hiç de asrın zihniyetine yakışmıyan cicili bicili kıyafetlere girmekten kurtulamıyacaklar mı?

Önümde duran eski bir Fransız dergisinin resimlerine bakarak bunu düşünüyorum ve yeni Türk rejiminin resmî elbisede en ağırbaşlı şekli seçmiş olmasına memnun oluyorum. Bizde, sanırım, bir büyük elçi nihayet firaktan başka bir esvap giyemez ve göğsüne bir tek madalyadan başka bir şey takamaz. Halbuki yabancı elçilerin çoğu bir törene ancak pırıl pırıl sırmalar, kürk yakalı pelerinler, tüylü şapkalar, ipekli kuşaklar, hareli kordonlar ve pırlantalı nişanlar içinde gidebilir. Hattâ sivil memur olmasına bakmıyarak beline bir de sedef kabızalı kılıç takmağa mecburdur!

Neden?

İsabetsiz, hattâ münasebetsiz geleneklere bağlanıp kalmanın faydasına, kerametine inananlardan değilim. Hele lüzumsuzcasına masraf kapısı açan mânasız âdetlere öfkelenirim bile... Masrafı da bir yana bıraksak işin mantuksızlığı insanı rahatsız etmeğe yeter. Meselâ niçin Fransız akademisi üyesi resimlerde gördüğümüz gibi bir ufak Alman prensliği-

nin mabeyincisi kılığına girsin? İlim ve sanat adamını kuklaya çevirmek veya eski zaman kıyafetlerine sokarak balmumundan yapılmış bir müze heykeline benzetmek bugünkü görüşe ve hayata tamamiyle aykırıdır. Bu “Kırk ölmez” siyah çuhadan, açıkli koyulu üç türlü yeşil renk sırma işlenmiş üniforması, sivri uçlu ve tüylü şapkası, içine gezi kumaş kaplanmış upuzun, yerleri süpüren pelerini, sapını en usta kuyumcuların fildişi ve altın üstüne oyup süslediklerin nazenin kılıçla bir araya gelince bir edebiyat heyetinden ziyade bir operet korosunu göz önüne getirmez mi?

İşin hesap ve masraf kısmı da yabana atılamaz. Yalnız kılıç harbden önceki geçer akçe ile 30.000 franktan aşağı mal olmazdı; üniforma 10.000, şapka 1.200, manto ise 3.500 franga çıkardı. Yani ötesi berisi ile akademi üyesi, üzerinde 46.000 franklık –şimdiki hesapla 185.000 frank– bir servet taşırdı!

* * *

Aklını başına toplamış ileri fikirli bir insanlık âlemi, derecesini belirtmek için böyle kabile sihirbazları gibi kıyafet acayıpliklerinden faydalanmak ihtiyacına düşmemelidir.

Tuhafı şudur ki yukarıda tarif ettiğim başı tüylü, beli silâhlı, göğsü sırmalı pırıl pırıl, parıl parıl kılığa girip insan arasında dolaşmaktaki, kürsüye çıkıp nutuk vermekteki, fotoğraf çıkartıp şuna buna vermekteki gülünçlüğünü görmeyen o bilgin veya sanatkâr yazdığı eserlerde bilmem hangi vahşî adanın süslü elbiseler giymiş, tüyler takınmış, inci mercan dizilmiş kabîle reisile alay eder. Pazar günü kiliseye gider, sırtına kadifeli sırmalı veya dantelâlî püsküllü şeyler

geçirmiş başpapazın karşısında eğilir, duasına “âmin!” der... Sonra evine döner, masasına oturup bilmem ne kabîlesinde rasladığı sihirbaz başının pek de o papazdan aşağı kalmıyan kıyafetini tenkid eder!

Garplı bir yüksek memurun, giyiniş tarzını pek şatafatlı, aşırı derecede göz alıcı bulduğu bir Hint mihracesi meselâ İspanyalı bir “matador”dan, boğa dövüşçüsünden daha süslü değildir. Matador baştan ayağa kadar kat kat sırma, ipek, kadife, atlas elbiselere bürünmüş bir adamdır; meşhur bir dövüşçünün satenden bolerosu –derginin tarifine göre– tamamilen altın tellerle işlenmiş ve paha biçilmez mücevheratla süslenmiştir. Eğer elbise dolabına bir kıymet tahmin etmek lâzım gelirse milyon hanesini aşmak pek mümkündür. Şu matadora, mihracenin servetini veriniz, kim bilir nasıl saçından tırnağına kadar elmaslara, yakutlara, zümrütlere boğulur, sırtı iri incilerle kaplı ne acayip bir mahlûka döner!

* * *

Lâkin boğa dövüşçüsünü bir oyuncu olduğu için oyun icabı girdiği kıyafetten dolayı fazla yermek doğru olamaz. Ben ciddî işlerdeki civcivli elbiselerden şikâyetçiyim. Meselâ gene Fransa’da bir emniyet müdürü neden mavi veya siyah çuhadan, gümüş sırma işlemeli (büyükelçilerin sırması altındır) üniforma giyerek, şapkasına deve tüyü takarak, göğsüne irili ufaklı sayısız nişanlar dizerek törene gelsin?

Neden bir sömürge valisi de –çok defa ak sakalına uymayan– şıkır şıkır üniformalar içinde, tüylü şapkasını sallıyarak, o keskin güneş altında göz kamaştırıcı bir sıcak mem-

leket kuşu gibi dönüp dolaşsın ve yerli kabîle reislerinin gösterişli elbiselerine taş çıkarsın.

Mantığının kabul etmediği resmî kılıklardan biri de –övercesine bahsi âdet olan perukalı İngiliz hâkimlerini geçelim– göreneklerden çoğunu yıkmış bir Fransa’da Temyiz mahkemesi reisinin (yargıtay başkanının) pek masraflı ve çok süslü kıyafetidir. İçine, biçimi en aşağı on asırdan beri değişmemiş kırmızı çuhadan, gayet geniş bir elbise giyer; kuşağı da burun kanı gezidendir. Cübbesine yahut mantosuna gelince gerçekten kralların harcıdır: Astar yerine pötiyri denilen bir cins sincap kürk kullanılmış gene kızıl çuha... Sonra ermin bir kap, yani enli yaka veya kısa pelerin... Bunun altında da hakikî el işi bir dantel yaka daha... Başta kapkara bir kenarsız şapka... Topyekûn 56.000 franklık bir kıyafet!

Görüyorsunuz ki değme müsrif, modaya düşkün bir kadın kolay kolay, elbise ve kürk olarak üzerinde bir yargıtay reisi veya bir akademi üyesi kadar servet taşıyamaz!

Hoş, taşisa da az çok haspaya yaraşır... Fakat saçını sakalını adalet hukuk işlerinde ağartmış yetmiş beşlik bir ihtiyara yahut ömrünü irfana vakfetmiş, yaşını başını almış çıplak kafalı bir ilim ve sanat adamına o süsler, kürkler, atlaslar yakışır mı?

* * *

İçinizde, yakıştırmamakla beraber belki de lüzumlu görenler “Mehabet verir, tesirli olur, cemiyetin sağlam bir temele dayandığını belirtir, gelenek ve görenek bir destektir,” diyenler vardır.

Hattâ, gene belki de bugünkü yargıcın –eski tâbirle

hâkimin– sırtına sadece siyah bir manto koyarak başı açık vazife göreceği yerde bir zamanın kadıları gibi mahkemede kavukla, cübbeyle, çedik pabuçla, abanî kuşakla bağdaş kurup oturmasını isteyenlere ve bunun âdetleri korumak bakımından faydasına inananlara da raslıyabiliriz. Bana sorarsanız Amerika’daki sivil giyinmiş cübbesiz yargıç hepsinden daha iyidir. Netekim bizim üniformasız elçimizde, milletler arası bir tören elbisesi olan firak ve silindir şapkasile asrın icabına uymuş mükemmel bir diplomat kıyafetindedir.

Bugün, hâlâ öyle elçi elbiseleri vardır ki yanında bizim Yirmi Sekiz Mehmed Çelebi’nin kıyafeti pek sönük, pek şatafatsız kalır. Zaten eski kavuklu, cübbeli, Türk komutan, diplomat, şeyhülislâm, hattâ padişah kıyafetlerini aynı asırlardaki Avrupa devlet ricalinin elbiseleriyle kıyaslarsak bizimki sadelik içinde pek zarif, pek basit kalır. Herhalde hiçbir Türk padişahı veya sadrâzamı XVI. Louis gibi başına bukile bukile saçlarla kadıncasına süslü bir peruka geçirmezdi ve göğsüne, kollarına, yakasına salkım saçak dantelâlar takmaz, ayaklarına yüksek ökçeli nazenin iskarpinler giymezdi.

Tanzimat’tan sonraki sadeliğimiz, efendi kıyafetimiz – fes ayırdedilince– gene hoştu: “İstanbulun” edebli, mahviyetli bir elbise idi; Abdülhamid devrinin yalnız “muayede”lerde giyilen sivil üniformaları bile, meselâ küçücük bir Brunswick dukalığı saray kılığından daha gösterişsizdi, zarıflığı de şüphe götürmezdi. Bizde son zamanın saray hademesi ve uşakları daima sade giyindi. Bir sefaret kavasını ise ecnebiler maskaraya çevirdiler; Yeniçeri torunları olan bizler bunlara rasladıkça Frenk aklına ve zihnîyetine şaşmaktan kendimizi alamazdık!

Din adamları da, cami hademesi de bizde sade giyinirdi, gene de sade giyiniyor. Binlerce kişiyi bir hareketile yatırıp kaldıran imam veya bir sesile halkı namaza koşturan müezzin için sırmalı kordonlu bir kıyafet düşünmemişizdir. Oysaki bir Katolik kilisesinde, başpapazı, çömezlerini bırakalım. “Suisse” denilen hademenin sarı sırma işlenmiş nar çiçeği satenden bir elbisesi vardır; başına sırmalı ve tüylü kocaman bir şapka geçirir, omuzundan aşağı, göğsünü kaparcasına bir “hamali” kuşanır; hamailin üstüne el işi, sarı sim ile acayip desenler yapılmıştır; kısa pantolonu pırıl pırıl yanan ipekli kumaştandır; apuletlerini, esasını, kargısını da unutmayınız!

Ya bazı devletlerde bir Hariciye “huissier”si, yani hademesi nasıldır? Tüyler, kadifeler, sırmalar, hamailer içinde gülünç bir kıyafet örneğidir. XX. asırda böyle manzaraları ancak piyeslerde, operetlerde, nihayet müzelerde görmemiz lâzım gelir.

Yazık ki hâlâ gerçek hayatta görüyoruz.

Akşam, 15 Nisan 1945

SİNEMALAR VE ŞAPKALAR

Acaba İstanbul Belediyesi şehir meclisinden geçirerek nizamnamesine “sinemalarda film seyredenlerin başlarında şapka bulundurmaları yasaktır” diye bir madde koymak salâhiyetine sahip midir? Sanırım ki sahiptir. Birleşik Amerika’yı teşkil eden hükûmetlerden her birinin –devlet anayasasına aykırı olmamak şartile– çıkardığı kanunlar ve nizamnameler arasında bazısı pek faydalı ve çoğu da pek hoş ve tuhafır. Mesela bir şehirde kadınların bacaklarına kol saat takmaları suç sayılır. Ötede çift yataklı bir otel odasındaki karyolaların arası muhakkak seksen santimetreden az olmalıdır. Beride evliler ve nişanlılar için umumî mahallerde mubah sayılan öpüşme, başkalarını cezaya çarptırır. Fakat şehir vardır ki bu yasağı herkese teşmil etmiştir veya herkese bir ölçülü öpüşme hakkı vermiştir. Bizde de mesela pişmiş yemek teşhiri İstanbul’da, Ankara’da belki de birkaç şehirde yasak, diğerlerinde değildir. Demek devlet, belediye ve şehir meclislerinden bu gibi salâhiyetleri esirgememiştir.

Zaten şapka devri de şemsiye, yelpaze ve baston devirleri misali, hükmünü kaybetmeğe başladı. Hele harb icabı son yıllarda kadın, erkek şapkasızların sayısı arttı; adeta şapkalı kadına rasgelmez olduk; rasgelince yaşmaklı yahut peçeli imişçesine hayretle bakıp kalıyoruz. Yazın şapka yerine

nihayet bir file... kışın çene altından bağlanmış bir ekose... Bunlar güzellik cazibesini artırıyor, güzel olmıyanları da ayrıca acayip şekilden koruyarak göze batmaktan kurtarıyor; sinemalara ise en büyük rahatı temin ediyor. Önünde şapkalı kadın bulunmıyan bir sıra, bulunanın yanında loca kadar ferahtır. Yani şapkasız bir sinema salonu umumî menfaatin kayrıldığı bir yer olabilir; aksine, beş, on kadın şapkasının kabak çiçeği gibi açıldığı sinema, yüzlerce kişinin rahatını bozmağa yeter.

Sinemalarda şapka yasağı bu faydasile de kalmaz, şapka rağbetini büsbütün kesmeğe, kadınları sadeleştirmeğe ve aile bütçelerini korumağa da yarar. Eğer ille bir sınıf farkı yaratmak lâzımsa şapkalılar localara buyururlar... Işıklar yandıkça döner döner, seyrederiz. Halka ayrı bir eğlence olur!

Akşam, 11 Ağustos 1945

DEĞİŞECEK KIYAFETLER

Üniformalardaki güzel değişiklikten sonra polis kıyafetinin artık göze büsbütün hoş gelmemeğe başladığına elbette dikkat etmişsinizdir. Zaten kendimi bildim bileli polis iyi bir kılığa sokulmamıştır. Bir zamanlar fesli, sonra kalpaklı olan polis, elbise diye ne giydirilse tabiidir ki Avrupalı şekle sokulamıyordu. Hele Meşrutiyet devrinin kalpakları –o devirden kalma fotoğraflara ve karikatürlere bakınız!– ya lüzumsuzca korkunç yahut da gülümsetici idi. Altmış yıllık polis kıyafetleri içinde şüphesiz en iyisi şimdikidir. Öyle olmakla beraber yine asrın icaplarına uygun sayılamaz. Ayrıca hiç de rahat ve iş görme bakımından pratik değildir.

Filmlerde gördüğümüz Amerikan ve Kanada polislerinin giyim tarzları ne kadar hoşumuza gidiyor... Zaten dik ve kapalı yakaya kimsenin tahammülü kalmamıştır. Anlaşıyor ki kısa zamanda değil polislerin, bekçilerin bile gömlekli ve kravatlı şekle girmeleri mukadder. İçişleri Bakanlığı'nca yeni bir polis kıyafeti düşünülüp düşünülmendiğini henüz bilmiyoruz. Fakat er geç bunun yapılması lâzım geldiğine göre tetkiklere ve en muvafık bir elbisenin kabul edilebilmesi için dünya polis kıyafetlerinin dikkatle gözden geçirilmesine şimdiden başlanmalıdır. Posta müvezzileri kılığı da –eskisine bakılınca azıcık düzelmekle beraber– yine de

matlup şekli bulmamıştır. Doğrusunu isterseniz tramvay müstahdemlerinin yazlık elbiseleri kendilerine rahat nefes aldır-mışsa da zariftir denilemez. İktisadî imkânlar elverişli hale gelince hem biçim, hem kumaş cinsi ıslaha muhtaçtır.

Hülâsa memleket umumî şekilde, son telâkkilere uygun ve birbirlerine âhenkli bir kıyafet değişikliği geçireceğe benziyor. Fikrimce, bu işi arada yersiz benzeyişlere meydan vermeden ve çirkinliğe düşmeden başarmak, çorbaya çevirmemek için bir koordinasyon heyeti temini yahut son kararı tasdik salâhiyetini haiz bir merci tâyini pek faydalı olur.

Akşam, 25 Temmuz 1947

DEFOLASI BİR MODA

Artık bu derecesi fazla... Hem fazla hem de şiddetle çirkin, tamamen mânasız ve gerçekten münasebetsiz! Nedir bu gözlük iptilâsı ve gözlük çerçeveleri rezaleti?

Kadın vücutlarını kalkık, dümdüz omuzlarla bilmediğimiz bir kübik insan cinsine benzeten “vatka”lar yetmiyormuş gibi şimdi de hepsi birbirinden acayip, yüklü ve kaba, renk renk gözlükler sokaklara karnaval şenliklerindeki ürpertici ve ahmak manzarayı verdi, çehreler tanınmaz hale girdi.

Körler memleketinde miyiz? Gözlerimiz kan çanağı mı ki görenleri iğrendirmemek için sımsıkı örtüyoruz? Ne oluyoruz? İstanbul güneşi birdenbire keskinliğini artırdı, yakıcı, göz çıkarıcı bir şiddet peyda etti de Sağlık Bakanlığı bir kanun çıkardı, en kalın, kaba çerçevelisinden renkli gözlükler takılması mecburiyetini mi koydu? Bulaşıcı bir göz hastalığına karşı tedbir mi alıyoruz? Kum ve kar sahralarında dolaşan seyyahlar, kâşifler miyiz? Çıkaralım, atalım bunları... Bu, kadın başlarını hostan dolabı çeviren atların bağlı kafalarına çeviren hantal gözlükleri!

Yüz güzelliğine, göz güzelliğine, bakış güzelliğine hasretiz. Kadın gözleri eski zamanın peçeli, hele yaşmaklı kadınının yüz kere daha perdeli, birtakım katı maddelerden yapılmış aletler, makinelerle daha kaba şekilde örtülüdür.

Çerçeveleri gittikçe kalınlaşıp yayvanlaşan, çehrenin üst kısmına tahta havale çeken gözlüklerle kadın bir heyûlâya döndü. Bir heyûlâ ki bacakları çıplaktır; etekleri diz kapagındadır; göğüs bağı açıktır; hatta bazan koltuk altları bile meydandadır; saçları da örtüsüzdür; fakat suratının yarısı gansterler, tren soyguncuları, kasa hırsızları gibi örtüktür.

Eğer giydiği elbiseyi bilmezseniz bu gözlükler altında kendi karınızı, öz kızınızı, kız kardeşinizi tanıyamazsınız! Birinin kolunda gitse, yanınızdan geçse, yüzünüze baksa bile...

Fenaya yormak istemiyorum amma acaba gözlük modası biraz da öyle bir sebebe mi dayanıyor diye düşüneceğim geliyor.

Gökyüzünde hemen hemen hiçbir zaman bulut eksik olmıyan İstanbul'un yazı, hattı üstüva iklimlerine yahut fabrikalara uygun müstemlekeci ve kaynakçı gözlüklerine ihtiyaç gösterir mi? Kuytu mahalle aralarında ve daima gölgeli tarafı bulunan dar caddelerimizde güneş gözlüğü de nedir?

Hem ne gözlük? Ne gözlükler? Ne biçimler verilmiş bunlara?

Hendesenin bütün şekilleri –yeni terimleri bilmediğimi elbette mazur görürsünüz– “menşuri müsellesi mâil”den tutunuz “ehramı züerbeati adlai kaim”e kadar hepsi, her türlü var! (Şu tâbirleri yazdıktan sonra eski terimleri müdafaa kudretini kendimde bulamıyorum; bir de yenilerini tetkik edeceğim!)

Evet, hatta daha fazlasını, şeytanın aklına gelemiyecikleri de bulursunuz; modellerini bir delinin yaptığına da

hükmedebilirsiniz. Estetik zarafet ve hafiflik yerine gözle, gözlük şeklile alâkasız ve göze takılmadıkça başka bir işe yarıyacak zannını veren, tamamen lüzumsuz ekler, kalın hatlar ve kabalıklarla yüklü birtakım edevat!

Ben, incecik altın yahut kaplama çerçeveli, yuvarlak, ya kulaktan atma kordonlu yahut buruna bir cins kısaça tutturulmuş eski model gözlükleri methedecek değilim. Harbden öncekiler ölçülü kalınlıkta ve uygun biçimde hoş şeylerdi. Akıl kabul ederdi.

Bugünküler bir ifrat buhranı geçiriyor ve acayipleştikleri nispette bilhassa kadınların rağbetini çekiyor.

İhtiyaca değil de modaya dayanan hangi şey ifrata ve çok defa çirkine kaçmaz? Güzellik de süs olunca ciddiyetini kaybetti ve mantar ökçeli ayakkabılar, vatkalı omuz başları, 1900'den önceki korsalı beller, malakof etekler, saymakla tükenmez münasebetsizlikler nevinden moda tarihinin insaf ve idrâksizliklerle, mazarrat ve hoppalıklarla dolu sahifelerinde gülünç, acıklı bir yer aldı.

Peçe altındaki gözler –bilhassa peçeler inceldikten sonra– yine mânalı kalmıştı. Maskeli balolar devrinde “loup” denilen ve yalnız gözlerin etrafını örten kadife parçaları ortasından gözler yine size bir şeyler söyler, arzularını naklederdi. Yaşmakta ise harikulâde güzelleşir, belâgate gelirdi. Şapka tülleri de hoş bir gölge sermek suretile gözleri derinleştirmez, bakışlara hülyalı bir hal vermez miydi?

Halbuki kimi çiy beyaz, kimi mor, kimi koyu yeşil, kimi vapur dumanı, kimi ise pıhtılaşımağa yüz tutmuş kan renginde kalın, karanlık camlar arkasında en fasih ve en mânalı ve güzel iseler en cazibeli uzvumuz yok oluyor. Bunların yerin-

de boyanmış camdan iki perde... Hem de pek ağır şeylermiş gibi o camları kocaman bir iskele tutuyor. Bilmeyen birer kilo geldiğine hükmederse şaşmamalıdır!

Demin dediğim gibi bu yaz –gözlükler harb yıllarında bulunmaz meta iken birdenbire işportalara düşeli beri– şehir gözsüz kadınlar ülkesine döndü. Göz göze gelmek mefhumunu yarı yarıya kaybettik. Nerede bildiğimiz ve bilmediğimiz o –ne ifade ederlerse etsinler, velev iltifat, velev kayıtsızlık, velev husumet– seyrine doyamadığımız gözler?

* * *

Kötüsü şudur ki plâjda bile vücutlar çıplak, lâkin gözler örtülüdür. Uzuvarın hemen hepsini istediğiniz kadar meydana seyredebilir, ne mevcutsa görür yahut şeklini sezersiniz de, iş göze gelince darlığa, zorluğa düşersiniz.

Yeni şairlerden biri, epeyce oluyor, “gözlerim! Gözlerim nerde? Şeytan aldı götürdü, satamadan getirdi” gibi bir şeyler yazmıştı. Gözlüklü kadınlar –muzipliğe bakın ki– bana hep bu mânasız sandığım mısraları hatırlatıyor ve daha fenası mırıldandırıyor!

Evet, gözleriniz nerede hanımlar? Şeytan aldı götürdü, satamadan getirdi mi? Yazık... Fikrimce birçok yerinizi örtüp kapıyabilirsiniz; belki lüzumsuzca açıkları vardır; fakat gözlerinizi o Amerikan zirzopluğu gözlüklerle kapamak hatadır; hususî tâbirile “bidati merdude”dir; yani sonradan hâdis olan, uyulan menfur bir münasebetsizliktir.

Ayakkabılarınızdan sırttan boyalı ve ekseriya biçimsiz ayak tırnaklarınızı görmesek de olur; hele nasırlı topukları-

nızı seyirden hiç memnun değiliz; dip tarafları kara, püskül-
leri ölü sarı, sertleşmiş oksijenli saçlarınızı da örtebilirsiniz.
Lâkin bırakınız, gözlerinizi görelim!

Görünmeyen gözlerinizle çehreniz bir muamma oluyor
sanıyorsanız aldaniyorsunuz. Asıl muamma görülen gözlerde-
dir. Onun içindir ki şair, gördüğü gözlere bakarak demiştir ki:

*Aklına gelmedik bilmece sorar
Beni hülyalara salan gözlerin!*

Ve manzumesini şöyle bitirmiştir:

*Sihirdir, şüphesiz bütün bu şeyler,
Bakışın zihnimi perişan eyler.
Aşka inanmıyan yalan gözlerin!*

Yine Rıza Tevfik için “Güzellik sihirinin bütün esrarı bir
gamzede, yani gözün tek bir hareketinde kendini gösterir.”

Kadına gözlerini gizlemek, örtmek, plâstik ve cam bağ-
lar, kapaklar altına saklamak ve onların cazibe, letafet ve
zevкли tesirinden muhitini mahrum etmek yaraşır mı?

* * *

Bu, en kifayetsiz teşbihile parmaktaki pırlanta yüzüğe
kapak geçirmek, bir çiçek vazosunu torbaya koymak, Boğaz-
içi'ne bakan bir pencereye duvar örmek, bir sinema yıldızını
bütün filmde başı sargılı seyrettirmek nevinden tahammül
edilmez, akıl erdirilmez münasebetsizliklerdendir.

Galiba *Larousse*'un başında “misalsiz lûgat kitabı, bir iskeletten ibarettir” gibi bir söz vardır. Fikrimce yeni gözlüklerden takmış bir kadın da umacıdan başka bir şey sayılamaz.

Öyle bir kadına imkân olsa da eski devirlerde yaşamış bir adamın birdenbire karşısına çıkarsak ürkek; alışmamış bir çocuğa göstersek ödü patlar! Ne acayip bir devirdeyiz ki vücudumuzun görülmesinde her bakımdan hiçbir mahzur olmıyan en lâtif yerini sımsıkı örtüyoruz da meselâ koltuk altı gibi –Fransızların “suggestif” dedikleri– fikre bir şeyler getiren mahrem kısmımızı Japonez blüz altından teşhirde beis görmüyoruz!

Kaldı ki gözlük sayılı bir masraf kapısıdır da... Hele 25 liralıkları vitrinde yer aldıktan sonra bu masraf yükselmiştir. En çok kaybedilen, şurada burada unutulmuş eşyadan olduğunu, çabuk kırıldığını da unutmalıyım.

Ya meşguliyeti?

“Nereye koydumdu?”, “Nerede bırakmıştım?”, “Yanıma aldım mıydı acaba?”, “Sakın üstüne oturmuş olmayım?”, “Çaldılar, galiba!” Bu kabîl düşüncelerin, şüphe ve suallerin sonu yoktur. Okumak için ihtiyaç üzerine gözlük kullanmağa başladığımdanberi rahatımın kaçtığını, başıma iş açıldığını görmekteyim, gözlüksüz günlerimi aramaktayım. Ne çare ki tekrar gözlüksüz sökmeğe avdet ihtimali yoktur. Dönülmiyen, geri gelmiyen bir saadet de odur.

İnşallah güneş, daha doğrusu süs gözlüğü modası çok sürmez; meselâ yerini bacaklara takılacak bakalit, naylon, plâstik halkalara, “hâl hâl”lere bırakır. Bereket, önümüz kış... Gözlükten ziyade göz göreceğiz; soğuk ve loş mevsime rağmen gözümüz, gönlümüz açılacak.

Akşam, 7 Eylül 1947

KADIN ÇORABININ YENİ DÜŞMANI

Ehemmiyetsiz gibi görünecek ama değildir: Memlekette artan sepetçilik sinaatı bazı zararlara sebep oluyor. Bereket bunları önlemek kolaylıkla mümkündür: Tramvaylara sepet sokmamakla! Bahsettiğim sepetler, hanımların çarşı, pazar ve yazın kır gezintileri için kullandıkları süslü sepetlerdir; zararları da doğrudan doğruya bize, erkeklere değil, yine kendilerinedir. Zira o sepetlerle birbirlerinin çoraplarını dalamakta, kaçırıp koparmakta, parçalamaktadır. İnkâr kabul etmez bir hakikattir ki, naylon cinsi çoğalalı çorap masrafı azaldı; iyi cinsi aylarca dayanıyor ve şayet bir tarafa takılmaz, arızaya uğramazsa dört, beş ayı doldurduğu bile oluyor. Naylonun şimdi baş düşmanı tramvaylara sokulan kol sepetleridir; örgüyü bir defa yakaladı mı sökmeden, didik didik etmeden bırakmıyor.

Kendi menfaatleri namına kadınlarımıza tavsiye ederiz: Şayet çorap tüccarlarının gizli ajanı, hissedarı değilseler sazdan örme sepetlerle tramvaya binmesinler yahut bu sepetlere ucuz kumaştan zarıfçe birer kılıf geçirsinler. Yalnız benim tanıdığım iki hanımın daha aylarca dayanacak çorapları tramvayda hemcinslerinin taşıdıkları sepetlere takılmak suretile parçalandı. Demek ki böyle kazalar umumî hal almıştır; yüzlercesine rastlanmaktadır. Yazık ve günah olmuyor

mu? Bir taraftan ucuzdur diye ellerine sepet çanta alıyorlar, öte yandan ve o yüzden 10 ilâ 14 lira arasında bir malı heder ediyorlar. Lâkin asıl müsebbipler mahalle mahalle dolaşan eskicilerdir; bu netameli sepetleri şehir içine yayan bunlardır. Bunlar acaba çorap tüccarlariyle fabrikacılarının balta-layıcıları mıdır?

Halkın en ufak menfaatini düşünüp hemen tedbir alan belediyeler bizde henüz kurulamadı. Eminim ki İsveç’de, İsveç’te böyle bir hâdise olsa, belediye müdürü kılıfsız sepetlerle otobüse, tramvaya binmeyi derhal yasak eder, aldırma-yanları cezaya çarpardı. Aldırmayan çıkar mıydı. Asıl mühim nokta budur: Karar verildiği gün ortalıkta sepetli tek kadın göremezdiniz. Her şehirli layık olduğu belediyeye nail olur!

Devran, 25 Mart 1948

PANTOLON DIŞI GÖMLEK MODASI

Coğumuz farkında değiliz: Kadın ayakkabıları hemen hemen normal Şekle döndü; acaiplikten kurtuldu; Şimdi tuhaflıklarıyla dikkati çekeceğine zariflikleriyle gözleri meşgul ediyor.

İkinci Dünya Harbi sırasında, hele mantar tabanlılar moda olduğu zaman ne idi o maskaralık? Unutmağa yüz tuttuk ama benim hatırımdan bir türlü çıkmıyor: Ağlanacak derecede bayağı, zevksizlik ve kabalık nümunesi bir soytarılık halini almıştı. Kadın onları da giydi... Moda diye!

“Modayı deliler yapar, buna akıllılar uyar” sözünü Fransızlar, yani kadın modası vadisinde hâlâ üstünlüğü muhafaza eden insanlar söylemiştir. Geçen harp devrinde mantar tabanlı, büküm büküm, katmer katmer, birbirlerinden enli ve yüksek katlarla mübalâğasız iki karış uzunluğunda palyaço yahut sakat çocuk ayakkabıları, modanın deliler tarafından yapıldığına en mükemmel bir misaldi. Bunları istisnasız her kadın giydiği için de bir mecnun icadına akılların uyduğu kendiliğinden anlaşılıyordu.

O yıllarda can atarak aldığımız mantarlı yüksek nalınları bugün bir kadına giydirmek mümkün müdür? Değildir. Meşhur La Bruyère’in dediği gibi “Modaya uymak kadar uzak kalmak da gülünçtür.” Fakat fikrimce bu güzel vecizeyi

daha mutedil bir şekle sokmak lâzımdır: “Modaya büsbütün uymak kadar ona büsbütün uzak kalmak da gülünçtür.”

Aklı başında, mantığı yerinde bir insan moda bahsinde ikisi ortası bir yol tutabilir. Ne modayı bütün yeniliği ve acayıplığıyla hemen benimseyiverir ne de buna kafa tutup eskisinden kalır. Meselâ geçen yaz birtakım gençler gömleklerinin eteklerini pantolonlarının içine sokmayıp dışarıda bırakıyorlar, bu kıyafette gezip dolaşıyorlardı. Geliniz de uyunuz, bakalım!

Ev içinde, yakın akraba arasında bile göze hoş görünmeyeceğini sandığım o lâübalî, hırpanî, perişan kıyafet acaba benim mi hoşuma gitmiyor, yalnız bana mı dokunuyordu? Meraka düştüm ve kadın, erkek günlerce bütün tanıdıklar arasında kendimce bir anket yaptım.

Tek kişi beğenmiyordu. Beğenmemekle de kalmayıp tiksinenler ve “Bakamıyoruz, o kadar çirkin!” diyenler bilhassa kadınlardan pek çoktu. Bilmeliyiz ki insanları sözden, tavır ve hareketten, her şeyden daha çabuk, daha kolay, bir bakışta gülünç eden şey kıyafettir. Şarlo, büyük zekâsını ilk iş olarak kendisine komik bir kıyafet seçmekle isbat etmiştir.

Vaktiyle bizim tulûat kumpanyası komikleri de aynı şeyi yapmışlardı; hele başlarına geçirdikleri fesin tam alın yerine gelen tarafını kesip eski rakkamdaki “8” şekline sokmaları güzel bir buluştu; yalnız onu görmekle gülen çoktu.

Yazık ki zekâsızca bir iş olduğundan gömleklerinin etek tarafını dışarıda bırakan gençler, “Bize gülünüz! Gülmeniz için böyle yaptık! Komiklik, paskallık etmeğe çıktık!” dercesine meydanlarda gûya fütursuz dolaştıkları halde kimseyi güldüremediler; aksine her yerde soğuk karşılandılar. Halk

soğukluklarını kendilerine hissettirdiğinden yadırganmış vaziyette cemiyete yabancı kaldılar.

O kadar ki yanına böyle biri oturdu mu vapurda –ayakta durmayı göze alarak– yerini bırakan kadına bile rasladık. Anlaşılan biri ahababı sanır diye çekinip utandığından! Haklıdır da: Zira bir vaka, yangın veya baskın üzerine yataktan fırlayıp acele pantolonunu ayağına geçiren bir adam bile gömlek eteklerini içeriye sokmağa çalışır; bu terbiyeli hareketi ihmal etmez.

Modayı deliler yapabilir amma deli ahmak demek değildir; deli zekâsının dehaya yaklaştığı zamanlar vardır. Gömleklerini dışarıda bırakanların modası deliden ziyade ahmak, küstah ve zevksiz olduklarından dolayı tutmıyacaktır, sanıyorum. Tutarsa o sözü değiştirmek ve modanın ahmaklar tarafından icat edilip akıllılarca uyulduğu şekline sokmak lâzım gelir.

Mantar ökçeli apartıman kadın ayakkabıları delice bir şeydi ama Picasso vesairenin resimleri gibi aynı zamanda zekâ eseri, hiç olmazsa orijinaldi. Terbiyesizlik tesiri yapmıyor, acayıptı, çirkin değildi. İşte fark bu noktadadır.

Bir ara “bobistil”ler zuhur etmişti; ömürleri pek kısa sürdü. Sebebi o kıyafette zekâdan ziyade ahmaklık tarafının galip oluşu, sevimli tarafı bulunmayışydı. Nitekim zeki ve sevimli tarafını görmediğimiz uydurma kelimeleri de –o da bir zamanın modasıydı– halk efkârına kabul ettiremedik.

Kıyafette olduğu kadar lisanda da sadelik ne zorakilikle olur ne de zevksizlikle! Bobistil zoraki bir düşkünlük kılığı idi; çökmüş mâneviyat sembolü! Etekleri pantolon dışında, gömlek ise cemiyeti hiçe saymak, küstahlığı şiar ittihaz et-

mektir, ki bir ŗuur ve ruh bozukluğunun alâmetinden başka bir ŗey sayılamaz.

Onu yapanın daha neler, ne zevksizlikler ve çirkinlikler yapması beklenebilir.

Giyim kuşam modasında baş kaide ŗu olmalıdır: Göze batmamak! İnsan ancak modaya büsbütün uymamak ve ona büsbütün aykırı kalmamak ŗartiyle rahat eder ve başkalarını da rahat ettirir.

Bilinmesi lâzım gelen en mühim nokta ise, orijinal ve yeni bir ŗey keşfetmenin kolay olmadığını bilmektir. Pantolonun içine sokulmıyan gömlek babalarımızın giydikleri entarinin güdüğünden ve ŗansızından ibarettir; onu bulmak bir marifet değildir!

Merhaba, 1 ŗubat 1953

AYAKKABI BAHSİ

Gazetelerimizin pazar günü çıkardıkları ilâvelerine bakınca birbirine zıt ve çok defa birbirine karışmış renklerden dolayı gözlerimiz âdeta irkiliyor. Mecmua, magazin, kitap kapakları da öyle, elvan elvan kadın resimleriyle süslü. En tuhafı geçen gün bir mecmua kapak resmi olarak Elisabeth Taylor'ı seçmiş. Fakat boyama illeti alıp yürüdüğünden, bu siyah saçlı ve siyah gözlü yıldızın saçlarına açık kestane, gözlerine ise zümrüt yeşili bir renk vermiş. Tanınmaz olmuş o esmer güzeli!

Düşünüyorum: Yarım asır evvel Edebiyatı Cedide'nin kırmızı zemin üzerine beyaz yazılı kitapları piyasaya sürüldüğü zaman herkes bu renkli kapakları çok züppe bulmuştu, söylenmişti: "Ne beklenir? Dekadan kitap!" Hattâ kanlı tülbendlere benzetilerek tezyif bile edilmişti. O nesil ve o asır, renkten ve hele karışığından hiç hoşlanmıyordu.

Ağırbaşlı görünmek merakının hüküm sürdüğü çocukluk devrimde büyük küçük kime baksam siyah, en azı koyu renkli idi. Hele kadınlar renkli feraceleri bırakıp düz siyah çarşafa büründükleri andan itibaren renk, hemen hemen beyazla siyahtan ibaret kalmıştı.

Evet, hanımlar siyah ipekten ve kadifeden çarşaf, erkekler hemen daima siyah kumaştan redingot veya kuyruklu

caket giyerlerdi. Ayakkabılar ve çoraplar da siyahtı. Sadece kadınların beyaz güderi eldivenleri ile bazı meraklı erkeklerin fantezi yelekleri bu siyahlığa azıcık beyaz katardı.

Renkli deriden erkek ayakkabısını biz çocukluğumuzda bilmezdik. Esasen losturacılar hep seyyardı. Ve yanlarında sadece iki cins siyah boya bulundururlardı; biri iyi, ince derilere mahsus, öbürü kabaları için. Sarı deri çıkınca kutudaki boyalar çifteleşti. Şimdi ise lostracı kutusu ve hele dükkânı bir makyaj masasından farksızdır. Burun kanından tutunuz, sanırım limon küfüne, çam göbeğine, mahzen kapağına, şarap tortusuna, yavru ağzına, çingene sarısına, gül kurusuna, sıçan tüyüne kadar her renk ve her cins deri için ayrı ayrı boyalar, cilâlalar, kremler vardır.

Eskiden ayakkabı derisi ya keçi derisi ya vidala yahut rugan idi. Hanımlar nadiren “Böcek kabuğu” denilen koyu şanjanlı bir deriden de ayakkabı giyerlerdi. Hepsi bu kadar! Ne yılan derisi bilirdik, ne lezar ne de hattâ süet. Evet, süet bile yoktu.

En ufak yaşımdanberi alınmış fotoğraflarıma bakıyorum, hâtıramı da yokluyorum: Biz iskarpini de çok sonraları giydik, ilk bildiğim ayakkabı “fotin”dir; bugün kimsede görmüyoruz. Hatırladığım ilk fotinlerin bağları iri iri, siyah madenden kancalara sarılarak bağlanırdı. Onlarla namaz kılmak ve yerde oturmak bir azaptı.

Babam beni Ramazan’da camilere götürürdü, bazan ikindi, bazan teravih namazını oralarda cemaatle kılardık; vaaz ve hatim de dinlerdik. Bir işkence idi bunları yapmak! Zira yere oturunca fotinin iri kancaları ayağımın etine batar, kemiğine dayanırdı.

Fakat babama bir şey olmazdı, zira o kancalı fotin değil, fotin kundura giyerdi. Bu şekil ayakkabıların ne kancası vardı, ne bağı, çizme gibi çekilip ayağa geçirilirdi; iki tarafı lâstikli olduğundan! O fotinlerin lâstikleri zamanla eskir, tel tel kopardı. Biz de bunları çeker, çiviler kaktığımız bir tahta parçasına bağlar, çalgı yapardık. Parmaklarımızla vurdukça inceli kalınlı sesler çıkardı.

Fotin kundurada benim hoşuma giden şey fotinin arkasına takılı bir ufacık çivi başının kunduradaki yivine girişi, girerken “çıt” diye bir ses çıkarışı idi. “Ah, benim de olsa! Büyüsem ben de giysem, basınca benimkiler de o sesi çıkartsa!” gibi arzular duyardım. Büyüdüm ama fotin kundura âdeti geçmiş bulundu, hevesim içimde kaldı.

Derken bir moda çıktı: Fotinlerin üst kısmı deriden değil, siyah kumaştan yapılıyordu. Siyah kumaş az sonra koyu renklisine, beneklisine, nihayet rugan ayakkabılar da beyaz ketene kadar gitti; sarı deriye bile dayandı, yani iki renkli oldular.

İlk sarı deriden iskarpinlerin zuhuru benim on sekizle yirmi yaş arasında bulunduğum zamana rastlar. Şu var ki başlangıçta sarı iskarpinler ancak yaz mevsiminde kullanılırdı, kışın ortadan kalkardı. Sonraları yaz kış giymeğe başladık.

Kışın getr takardık. Bende hâlâ bir çift getr kalmıştır. Soğuk ve rutubetli havalarda ayakları sıcak tuttuğu gibi şık da dururdu. Şu var ki olağanüstü zarif giyinenler yazın da getr takarlardı, ama keten olması şartıyla!

Bir ara alt kısmı rugan, üstü beyaz keten fotinler pek yayılmıştı. Unutmadım: Sinop menfasında bile yerli bir kunduracıya böyle bir fotin yaptırmıştım, giyer, gezerdim; gü-lünç durmazdı.

Ayakkabı şekillerine gelince, uçları çok değışirdi: Bir müddet sipsivri, yamyassı, gayet uzun, acayip bir şey olurdu. Arkasından yumurta biçimini alırdı; büsbütün güdük bir şekle de girerdi. Hazırlarının iyisini altmış kuruşa alırdık. Derken Amerikan modası kalın tabanlı, kunt yapılı Walk Over'ler çıktı; Tiring ve Stein mağazalarına gelmişti. Fiyatı bir İngiliz lirası, yani yüz yirmi kuruş. Bu, altı gümüş mecediye ve küsuru demektir. Bugün de iyi bir ayakkabı aynı fiyata yapılıyor.

Eski iskarpinlerin bağları fotinler gibi kancalara tutturulurken kancalar evvelâ halkalara çevrildi, daha sonra bunları kaldırdılar; artık şeridler doğrudan doğruya derinin deliklerinden geçiriliyordu. Önceleri derinin yırtılmamasına şaşmış, yırtılmadığını görünce basitlikten memnun olmuştuk. Şunu da söyleyeyim: Kancalarla halkların bir fenalığı da siyah boyalarının çabucak aşınması, aşınınca tenekesinin sırtması idi.

Rivayete göre bir zamanlar ayakkabıların gıcırdamasından hoşlanılırmış. Sipariş verilirken gıcırtılı olması da sıkı sıkıya tenbih olunurmuş. Benim bildiğim yüksek memur ayakkabısının azıcık gıcırdamasına göz yumulurdu. Ama küçük memurun kunduralarını gıcırdatarak âmir yanına girmesine cevaz yoktu.

Gıcırtılı ayakkabı bir derttir; istemeseniz de bazıları ne-dense öyle çıkıyor. İslatıyorum, içlerinc nemli bez koyarım, suya bile soktuğum olur, gene gıcırdar mübarekler!

Bereket benim derdim bu kadarcıktan ibarettir. Malûm a, bir nasır belâsı vardır. Süleyman Efendi'yi meşhur etmiştir. O bende yoktur. Çekenleri görür, şaşarım; zavallıların

gözlerinden yaş gelir. Hele dar ayakkabı yüzünden kadınların hali haraptır. Kadın, başı ile yaptığı bazı fenalıkların cezasını ayakkabılarından dolayı ayaklarından çeker.

O kadar ki henüz düz patikleriyle rahat rahat koşup oynayan bir kız çocuğuna bakarken şöyle derim: “Fırsat bu fırsattır, koş, oyna! Seni azap içinde geçireceğin uzun yıllar bekliyor, yavrum! Kendin de çekeceksin, kocana da çektireceksin.”

Şayed kadın rahat ayakkabı giyseydi daha iyi huylu ve daha az sinirli bir mahlûk olurdu. Sokakta yanındaki erkeğe aksilenen ve umumî yerlerde titiz haller takınan kadın –yüzde doksan– ayakkabı hastasıdır. Allah’a şükür, insanlar dört ayaklı değil, eğer öyle olsaydık kadının çilesi, dört ayağına da dar ve uzun ökçeli ayakkabı giyeceğinden dolayı katmerli olacaktı!

Esasen bugünün kadını yalnız ayağından değil, ondülâsyon ve çeşitli renkte boyalar yüzünden başından, yani iki münteha tarafından da azaptadır. Kadın sever olduğum için “Şeytan azapta gerek” diyemeyeceğimi bütün okuyucularım bilir. Onun azaptaki hali de hoştur, cazibelidir ya!..

Zafer, 21 Kasım 1954

KULLANILMIŞ ELBİSE

Lübnan bize Amerika'dan getirilen kullanılmış elbise teklif etmiş, mesele inceleniyormuş. Ara sıra buna benzer haberleri okuruz, her defasında neticesiz kaldığını görürüz. Etüvden geçmiş, yeniden farksız, kumaşı ve biçimi iyi, pek ucuza mal olan o elbiselere kapımızı kapamamalıyız. Kapamamak için epeyce sebep var: Başka memleketlere kıyasla bizde bir kısım halk kılıksız gezmeyi âdet edinmiştir. Hattâ çoğu iş ve şehir elbisesini bile ayırmaz; nakil vasıtalarına kir pas içinde girer, inşaat yerindeki elbisesiyle! Terzilerimiz kısa zamanda elbise dikemez, çok bekletir ve provalarla müşteriye vakit kaybettirir. Hazır elbise satan mağazalarımız ise azdır, galiba mallarını ucuza da satmadıkları gibi, iyi malzeme de kullanmazlar.

Kolaycacık sırta geçirilecek kullanılmış elbiselerin rağbet göreceği ve bir ihtiyacı karşılayacağı, kılık kıyafet düzenine yol açacağı muhakkak. Şehirlerimiz kıyafet düşüklüğünden dolayı da göze hoş görünmemektedir.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 27 Nisan 1955

KIRAVAT

Meşhur Jules Verne'nin oğlu da bundan kırk yıl önce kırıvat aleyhine bayrak açmıştı; yürütemedi. Hilton Oteli kırıvat mecburiyeti koymuştu, yürüttü. Şimdi de belediye reisliği kendi şubelerindeki memurları kırıvat takmağa davet ediyor; haklıdır. Haklıdır, zira hiçbir şeye yaramadığı ileri sürülen ve “medeniyet tasmaı” falan gibi lâflarla alay edilen bu süs bir çekidüzen alâmeti olarak dünyaca kabul edilmiştir; karşısındakine saygı gösterme ve terbiyesini takınmış olma alâmetidir. Âmme hizmeti görürken, kırıvat takmış olanların meclisine girerken, lâübalı tavırlar alamıyacağıın insanlar topluluğunda bulunurken erkek kıyafetinin o zarif ve çok defa şen tamamlayıcısını ihmal edemeyiz.

Dünyanın hiçbir yerinde kıyafet hürriyeti yoktur; çıplaklar kampına da elbiseli girmek yasaktır.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 13 Ekim 1955

İŞ KIYAFETİ – ŞEHİR KIYAFETİ MEFHUMUNU KAVRAMAK LÂZİM

Dünkü gazeteler belediye reisinin giriştiği yeni bir mücadeleden bahsettiler: Herkesi tiksindirecek derecede pis, yağlı ve kirli kılıklı kimselerin umuma mahsus olan nakil vasıtalarına binmesini belediye talimatnamesinin 6. maddesi menetmekteymiş. Bundan böyle öylelerinin kabul edilmemesi, gizlice girenler olduğu takdirde görülür görülmez ilgili memurlar tarafından derhal dışarı çıkarılarak haklarında cezaî muamele yapılması kararlaştırılmış. Ne lüzumlu bir karardır bu! Şu var ki, tatbikî acaba mümkün olacak mı? Bizce pek nadir vakalarda, ancak yolcuların tahammül gösteremiyerek şikâyet koparmaları üzerine belki...

Zira kirliliğin derecesini takdir edecek olan o ilgili memurlar benzeri başka vakalarda emsalini gördüğümüz gibi çok defa işi büyütmekten, başlarına dert açmaktan, hattâ bazı kere sahabetçi insanların çıkıp müdahaleye kalkışmalarından çekinerek göz yummayı tercih zorunda kalacaklardır. “Zavallı adamı ne diye sokağa atacaktıysınız? Kalkıp onca yere yayan mı gitsin? İnsaf!” diye söyleneceklerdir. Halbuki hakikatte umumî nakil vasıtalarına kir pas içinde, pek kötü kıyafetiyle iş kıyafetini ayırmak lüzumunu duymayan paralı adamdır; muhakkak ki, tramvay veya otobüsteki dar, mah-

dut gelirli yolculardan, küçük memurlardan ve esnaftan daha iyi vaziyettedir.

Müşahedelerime dayanarak söylüyorum: Bir sefer içeriye bir hallaç daldı, attığı pamukların zifosları sayısız benekler halinde elbisesini kaplıyordu ve süründüğü kadın erkek herkesin üzerine o pamuklardan vâfi ihlanda bulunuyordu. Eve hallaç getirmeği veya hallaca bir şey götürmeği hele bir deneyiniz, ne kazandığını anlarsınız! Bir defasında da aramıza bir celep katıldı, kendi kokusundan başka etrafa sığır ve koyun kokusu da yayıyordu; hattâ elinde sopası, sırtında gocuğu da vardı; koku değil, âdeta boğucu gaz neşretmekteydi. Bu adam ile o hallaç iş elbisesiyle şehir elbisesinin ve şehir kıyafetinin farkını kavramadığı için, geriliği ve terbiye görmemişliği yüzünden öyle geziyordu, parası olmadığından değil!

Ya o garajlarda çalışıkları yağlı elbiselerle hemen tramvaya atlayıverenler, tavukçu, kasap, bakkal önlüklerini çıkarımadan otobüse girenler, aylardır vücutları su ve gömlekleri sabun görmemiş doğuştan murdarlar, perisi temizlikten haz etmiyenler! Her şeyden evvel işçiye iş kıyafeti ile şehir kıyafeti nedir, bunu öğretmek, hattâ mecburî kılmak lâzım. Garb memleketlerine yaptığım seyahatlerin hiçbirinde ve hiçbir memlekette kimsenin kıyafetinden –üniformalılar müstesna– meslek ve sanatını sezemedim. Kasap et kokmuyordu, sığırtmaç da ahır! Halbuki aramızda öyleleri de muhakkak vardı: Vardı ama hepsi de şehir kıyafetini ve temizliğini idrâk edecek bir seviyeye ulaşmış vatandaşlardı.

Yeni İstanbul, 4 Ekim 1958

Alışverişte

İĞRENÇLEŞEN BİR KELİME

Acaba “lüks” kelimesi hangi memlekette, hangi milletin ağzında bizimkinden fazla yer almıştır ve bizdeki kadar bayağılaşabilmiştir. Lüks eşya, lüks ayakkabı, lüks apartıman, lüks kamara, lüks koltuk, lüks çorap, lüks kadın, lüks hayat! Halbuki lüks unvanını taktığımız bu nesneler ve mahlûklar başka ülkelerde alelâde şeylerden ibarettir. Lüks eşya mı? Çiy renklere boyanıp iğri büğrü şekillere sokulmuş aynalı, nikelli, göz boyayıcı tahta parçalarıdır; lüks ayakkabı, mantarlı takunyelerdir; lüks apartmanın arka balkonunda odun kömürü, çocuk oturağı, lâhana ve pırasa durur; lüks kamarada birkaç kuruşluk farkla oturursunuz; lüks koltuk sinemada perdeye uzakça olan iskemle manasınadır; lüks çorap ipek bile değildir; lüks kadın tek kürkü sırtında, Beyoğlu’nda fellik fellik dolaşan dişidir; lüks hayat, vurguncunun siyah havyar yiyebilmesi ve karısının pırlantalı kol saati takabilmesidir.

Ortada başka söz yok: Lüks! Yine lüks! Daima lüks! Eğer bir yabancı, biteviye işittiği bu kelimeye, dilde en çok kullanılan “evet!” veya “hayır!” gibi bir mana verirse şaşmamalıdır. O kadar ki bizim bile patlıcan yemekleri fıkrasında olduğu gibi: “Aman evlâdım, bana bir su getir ama lükssüz olsun!” diyeceğimiz geliyor. Hoş, pek yakında bir cins suya

“lüks” adını verip beş misli pahalıya içmemiz pek mümkündür. İcat edildiği memleketlerden bile kalktığı bir sırada bu kelime, hudut dışına atılmış zararlı bir şahıs gibi geldi, bizi buldu, bize sığındı; bizim başımıza ve bünyemize musallat oldu. İkinci Cihan Harbi’nin yurdumuzdaki en karakteristik tesirlerinden, tarihe geçecek sosyal hâdiselerinden biri de budur: Lüks! Kadıköy vapurlarından tutunuz kabak çekirdeği yenilen mahalle sinemalarına kadar lüks yer vardır. Kelime öyle iğrençleşmiş, ağıza alınmaz hale gelmiştir ki artık bizler sinema biletçisine: “Lüks koltuk ver!” demekten utanç duymaktayız.

“Lüksten kaçalım” diye kıyameti koparıyoruz. Bu feryat iktisat davası bakımından doğru olduğu kadar zaten vaziye-timize uymıyan bir kelimenin manasını değiştirerek öğürtü verecek derecede iğrençleşmesi, kötü bir ruh hâletine işaret etmesi, içinde kıvrılan güç durumla alaya benzemesi itibarile de yerindedir.

Tan, 27 Aralık 1943

YAN GEL DE KEYFE BAK...

Gazete sütunlarında “Satışa çıkarılan ithal malları” başlığının görüp de göz atmadan geçtiğim yoktur. Zaten 40 bin ton mantarı da o sütunda okumuştum; şimdi de aynı sütundan öğrendim ki memlekete dört gözle beklenen epeyce mal girmiş! Meselâ gramofon iğnesi gibi... Ama öte yandan herhangi bir eczaneye uğrayıp enjeksiyon iğnesi isteyiniz; alacağınız cevap “yok!”tan ibarettir. Pek fazla koşar, seksen kapının ipini çeker, araya vasıta koyarsanız tanesi bir liradan size sarı cilâlı, çuvaldız başlı, süslü fakat bayağı cins bir şey verirler. Öyle bir şey ki cilde bocurgat kuvvetile saplanırken iki büklüm olur, bir kerecik kullanmanız şans işidir! Neden gramofon iğnesi getirilir de hemen hemen ambalajında o kadarcık yer tutan şırınga iğnesi gelmez! Hikmeti olsa gerek...

Gene aynı sütunda gözüme ilişti; canlısını, üstüme saldıranını görmüşçesine irkildim: Bilmem hangi ticarethane timsah ve su yılanı derisi getirtmiş! Tebrik ederiz. Zira kunduracı camekânlarında boydan boya asılmışları henüz tükenmemişti. Biri bitmeden öbürünün memlekete sokulabilmesi, eksikliğinin hissettirilmemesi alkışlanacak başarılarıdır. Bayanın lezar pabucu az çok eskidi ise, yenileyecekse ve çantasile eş bir 1945 son modası takımı kullanacaksa, ne

yapardı? Hayal sukutuna uğrar, üzüldü, zavallı! Bereket, yarın kunduracısı ona: “Yeni bir yılan derisi geldi, tam size lâayık... İnsanın eli kesmeğey, dikmeğey varmaz; okşanacak, öpüp başa konulacak kadar güzel!” diyecektir, yüreğine su serpecektir. Ama beri taraftan yaralara yapıştırılacak plaster bulunmuyormuş... Sıra elbette o lüks eşyaya da gelir. Listede bir kalem mal daha var ki İstanbul yazını, bütün hoşluğiley, Rıza Tevfik’in:

Gözlerinin yeşil rengi deniz gibi derindir.

Bakışların gülüp kaçan sular gibi serindir.

mısralarındaki güzelliğiley canlandırdı... Yaz, plâj ve kadın... Memlekete deniz çantası da getirilmiş! Hem de mevsim başlamadan, dört ay önceden, tam bir isabetle, ihtiyatla, ay sektirmeden! Ticaret ruhu, ticarette düzen ve teşkilât işte buna derler. Hepsi de yeni gelmiş mantar ökçeli yılan derisi pabuçlar ayakta, elde deniz çantası, plâj yolunu tuttuktan ve gramofona iğneyi takıp dansa koyulduktan sonra nene gerek: Yan gel de keyfe bak!

Akşam, 20 Şubat 1945

SIRTTA KÜRK, ELDE KÖMÜR

İstanbul kalûbelâdan beri kışın iyi ısıtılamamış bir şehirdir; bildik bileli yakacak darlığı çeker; kömür derdi her devirde, harbde ve sulhte bir türlü önlenememiş “andemik” illetlerinden, “kömüre hücum” tarih boyunca süregelen mevsim buhranlarındandır. Eski günlerden bir örnek:

*Ya kömür şöyle kim gubân dahi
Tûtiya oldu dîdeye hâlâ*

Abdülhamid zamanında Şehremini'nin vazifesi ekmek ve kömür fiatlerini yükseltmemeğe şiddetle dikkat etmekten pek ileri gitmezdi. Bu padişah yarım yamalak okuduğu kitaplardan Fransa büyük ihtilâlinin sadece yiyecek ve yakacak kıtlığından çıktığı hükmüne varmıştı. O korku iledir ki soğuk bastı, hele kar yağdı mı belediye çavuşları kömürcü dükkânlarının kapılarına dikilir, fiat arttırılmasına meydan vermez, başka işlerde gösteremediği enerjisini son haddine kadar kullanırdı. Fakat şehirde kömür stoku azalmazdı ve halk –pek yoksul olanları ayırt edilince– kömürünü, odununu yaz mevsiminin en kurak günlerinde, en düşük fiatle satın alır, aile reisi de “Çok şükür kışlık odunumu, kömürümü aldım” diye övünür, ancak bunu yaptıktan sonra yaz

mevsiminin keyfini çıkarmakta kendini haklı bulurdu. Yani odun ve kömür sağlanmadıkça küçük aileler öyle deniz safasıydı, elbise masrafıydı, öteberiydi, eğlenceye, süse para harcamazlardı. Şimdi kıt gelirli çoğu aile kış gelmiyecekmiş gibi hareket ediyor; yumurta kapıda iş görmeği seviyor. Büyük ve küçük bayana mayo veya mantar iskarpin almak, kışlık kömürden önce açılan bir yaz masrafı kapısıdır. O sebeple olacak ki, karayel üfledi mi evimin önünden giyimli kuşamlı, hattâ yakaları ve etek kenarları kırpıntı kürklerle süslenmiş cakacı mantolu birtakım bayanlar görüyorum: Elllerinde ikişer kiloluk kese kâğıtları var... İçlerinde kömür! Hem, gazetelerin, evsafını yazdığı kömürlerden olmalı: O kadar ıslak ve taşlı topraklı imiş ki, değil mangalda, sobada bile yanmıyormuş!

Yanmaz kömürü sattırdığından dolayı belediyeye mi kızmalı, kese kâğıdıyla yanmaz kömür alan kürklü hanıma mı, yoksa her ikisine mi? En doğrusu, daha lüzumlu ihtiyaçları bırakarak kendini çokça süse veren belediye ile süsüne düşkün bayan aynı hesapsızlığın ve ihtiyatsızlığın eş timsalleridir.

Akşam, 10 Ocak 1945

ECZACININ HAVANI

Yeni Sıhhat Bakanı bütün lükslere ilâve olarak bir başka çeşit lüksten de bahsetti. Lüks ilâç, lüks ilâca düşkünlük, ilâç lüksü! Hepimiz dışarıdan ambalâjla gelen süslü kutular, tüpler ve şişeler peşindeyiz. Halbuki aynı ilâçların memlekette bulunan iptidai maddelerle eczacılar tarafından yapılması mümkünmüş. Bakan: “Yeter ki doktorlarımız bugünün şartlarını göz önünde tutarak reçetelerini ona göre hazırlasınlar,” diyor, “eczanelerin ilâç havanları harekete geçtiği gün mesele halledilmiş olur.” Sayın bakandan önce küçük aklımla ben de bir yazımda bu fikri ileri sürmüştüm, aziz hekimlerimizden hastalarına bulunacak ilâç yazmalarını ve Sıhhat Bakanlığı’ndan da o noktaya dikkati çekmesini dilemiştim.

Eskiden bir eczaneye girdiniz mi camekânlarda ambalâjlı ilâçlar yerine firdolayı kavanozlar dizilmiş görürdünüz. Yani havana girecek iptidai maddeler... Eczanede havan sesinin duyulmadığı olmazdı. O zamanki tâbirle “Avrupa’dan gelme ilâç” yani ambalâjları pek azdı; hele komprimeyi hiç bilmezdik; tozları eczacı tartar, güllâçlara koyar yahut da hap yapar, birbirlerine yapışmamaları için zararsız bir maddeye bular, müşteriye verirdi. Pratik ve temiz bir usul olduğunu kabul etmekle beraber komprime denilen şeklin bize lüzumlu lüzumsuz, herhalde lüzumundan pek fazla ilâç

yutturduğuna şüphe yoktur. Aspirin ile başlayan, yayılan, dünyayı tutan komprimeler, ilâç sanayiini ve ticaretini geliştirerek Almanya'ya oluk gibi para döken vasıtalarından biri olmuştur. Dünya önce bu tabletleri yuttu; sonra her tablet tüpü o memleketin harb ambarına hiç değilse bir mitralyöz mermisi kazandırdığından sıra kurşun komprimelerini yutmağa geldi!

Bir eczaneye girerek hazırlop yumurta alırcasına beklemeden komprime almak başkadır, durup hap ve güllâç yaptırmak başka... Bu son şekli kendimizi lüzumsuzca ilâca vermekten esirgiyeceği gibi ambalâjlı ilâçların pahalılığından da kurtarır. Hazır ilâç adı yazmanın gramlarını tâyin ederek reçete tertib etmekten daha zahmetsiz olduğunu biliriz. Fakat eczacı elinin havanda işlemesi için doktor kaleminin de reçetede azıcık gezinmesi lâzımdır.

Akşam, 16 Şubat 1945

DÜNYA AHKÂMI

Ufak yaşta çocukların ikindi üstü çıkan gazeteleri şevkle, gayretle, koşa atlaya, haykıra cınlata satmalarında hoş bir taraf var. Hattâ bu cin yavrularının, o körpe sesli, çevik hareketli satış tarzlarıyla İstanbul akşamlarına bir neşe ve bir hususiyet verdiklerini bile söyleyebiliriz. Paris'e ilk gittiğimin dönüşünde hâtırasını getirdiğim ve uzun müddet tatlı bir beste gibi kulağımda âhengini işittiğim seslerden biri de devrin akşam gazetesi olan *L'Intransigeant*'ın haykırış tarzıydı. Küçüklere hafifçe bir iş olan gazete satmak aykırı düşmüyor ve insanı üzmüyor. Fakat pazar yerlerinde bacak kadar boylarile küfecilik eden çelimsiz, mini mini yavruların hali içler acısı...

İçler acısı olması daha ziyade müşterilerin insafsızlığından ileri gelmektedir. Hamal tuttuk diye bunlar zavallıların sırtına bir deve yükü öteberi doldurırmaktan çekinmiyorlar. Kötüsü o ağır yükü çocuğun düz yolda gidişi değil, bir de üstelik apartman merdivenlerine tırmanışıdır. Para bakımından cimrilik edenler de ayrı... Öyleleri taşıttıkları yüke bakarak keseyi açacaklarına hamalcığin boyunu bosunu göz önünde tutarak bu ölçü üzerinden kuruluşları saymaktadırlar. Eminim ki küfeci iriyarı, bıyıklı sakallı, göğsü kıllı bir adam olsa o kadar azını teklife bile cesaret edemezler. Kuvvetsize,

küçüğe yüklenmek yalnız politikaya mahsus bir kaide değildir; o kaide politikaya insan ruhundan geçmiştir.

Haftada iki kere penceremden pazar yeri dönüşlerini seyretmek bana azap oluyor. Hele güçlü kuvvetli, dağ yarması bir adamın küçücük bir çocuk sırtına tıka basa yük vurarak onu önüne katıp kollarını sallıya sallıya gitmesine hiç dayanamıyorum. Küfeci yavru bana, Almanya'da esir düşüp maden ocaklarında çalıştırılan yedi cücelerden biriymiş gibi geliyor; adam ise bir S. S. çavuşu! İstese yalnız küfeyi değil, küfe ile beraber çocuğu da arkasına vurup yüz fersahlık yeri fark etmeden aşip gider... Öyle bir dev! Ama devin içtimâî mevkii vardır; iki kuvveti nefsinde birleştirmiştir; iki taraftan kuvvetli olduğu için yük taşıyamaz... Ama iki kuvvetten de yoksun bulunan yavru, bir damlacık kudretini harcıyarak devin yükünü götürecektir. Dünya ahkâmı böyle emrediyor.

Akşam, 4 Haziran 1945

ALIŞVERİŞLER KOMEDİSİ

Acaba benden de demokrasi hakkında bir yazı bekleyen var mıdır? Fikrim şudur ki büyük fikirler ve münakaşalar dışında kalmağı işleyen muharrirlerin bugün okuyucuya gösterecekleri en büyük nezaket, içinde velev ima tarikile bile olsa o sözün geçmediğı bir makale okutmaktır. Sofraya her sahanda patlıcanlı bir yemek konan evdeki misafirin nihayet çileden çıkarak hizmetçiye, “Aman kızım, bana bir su ver ama patlıcansız olsun!” demesi gibi demokrasili makale, fıkra, ajans, radyo haberi ve nutuk okuyup dinlemekten gerçek demokratlara bile gına geldi.

O kelimenin, tıpkı “asrî-modern” kabilinden, halk ağzında ciddiliğini kaybederek bir cins moda züppeliğini belirten, aslına tamamen aykırı bir mahiyet ve mâna almasını istemem. Hele yakında partilerden önce meyhanecilerle berberler acele davranıp birer “demokratik bar”, “demokrat perükâr salonu” açarlar, tulûat kumpanyaları “Demokrat Çelebi” komedisi ve “Demokratlar Eğleniyor” opereti oynarlarsa korktuğum tehlike ihtimali büyür. Yarın, öbürgün Beyoğlu Caddesi’nde gözüme bir *Demokrat lostra salonu* levhası ilişecek diye şimdiden üzüntüye düştüğümü saklamıyacağım.

Ama doğrusunu isterseniz lostracı dükkânlarında sınıf ve derece farkı fazlasile göze çarpar, vaziyet demokrasiye hiç

uymaz: Ayakkabısını boyatan kürsüdedir, azametle kurulmuştur, her tarafa yüksekten bakar. Boyıyan ise ötekinin, geçici efendinin ayakları hizasındadır. Yani bir şahıs öbürünün burnuna ayaklarını uzatmış, kirli ayakkabılarını burnuna sokmuştur. Koltuktaki kayıtsızca sokağı seyreder, gazetesini okur, gideceği randevunun hülyasında yüzerken ayağının dibindeki adam makine gibi işler, toz ve çamur temizler.

Bu sebeptendir ki gerçek demokrat lostra salonunda yeni tertibat almak, boyacıyı, boyatanın seviyesine çıkarmak, çıkarmak imkânı bulununcuya kadar hiç olmazsa ötekini alçatmak, kısacası ikisi arasındaki aşırı sınıf ve seviye farkını azaltmak, demokrat ülkelerin haysiyetini kıran o, yer yer Ortaçağ tablolarını ortadan kaldırmak icab eder.

* * *

Ayakkabısını lostracı dükkânında boyatan bir insanın – nazariyedeki kudretini bir tarafa bırakalım– tam demokrat ruhta olmadığına hükmetmek de mümkündür. Zira ruhtan demokrat halktan bir kişiyi kendisine nispetle o derece aşağıda kalmış ve ayaklar altına alınmış görmeğe dayanamaz.

Bence yarınki demokrat partiler, içlerine alacakları yeni âza hakkında gizlice tahkikat yapacaklarsa o şahısların ayakkabılarını boyatma tarzlarına bakmalıdırlar. Öz demokrat kundurasını kendi boyar. Orta kalitede demokrat ayağından çıkarır da başkasına öyle boyattırır. Lostracı salonundaki kurumlu vaziyetinden haz duyan şahıs, hele kopuklardan da aristokratın ve emperyalistin ta kendisidir.

Lostracıya boyatanlar arasında da bir fark gözetebiliriz:

Adam vardır, boyacı salonuna girip koltuğa oturmaktan, ayağını o vaziyette cinsdaşlarından birinin suratına dayamaktan sıkılır; gider, bir sokak boyacısı bulur, kendi kendine der ki: “Hiç olmazsa ben ayakta duruyorum ve ayağımı salondaki gibi kurulup azametle değil, mahcubiyetle yarı uzatıp yer iskemlesinde oturan bir işçi vatandaşın karşısında ayakta duruyorum!”

Tuhafı şu ki konuşmamın başında ileri sürdüğüm fikre, “patlıcasansız su” fıkrası öğüdüne kendim de uyamadım. Zararın neresinden dönülse kâr olduğuna göre bahsi değiştireceğim; değiştirmek için de “patlıcan”ı girizgâh yerine kullanacağım.

Patlıcan satın alırken çekirdekli olup olmadığını anlamak için ne yaparız? Satıcının müsaadesi nispetinde onları birer birer mıncıklarız. Yani patlıcan, iç teşekkülü parmaklarla uzun uzun yoklanarak seçilen bir sebzedir. İş bu noktadan tutturarak çarşıda, pazarda öte beri alırken yapageldiğiniz bazı hareketlerimizi gözden geçirmek, hayli gülünç tavırlar takındığımızı belirtmek –değişik bir mevzu teşkil edeceğinden– eğlenceli olabilir.

Bazı sebzeleri yalnız göz atmakla anlamak, göz kararıle almak mümkündür. Mesela pırasayı yoklamak âdet değildir; görünüşü mahiyetini belli eder. Halbuki lâhanayı patlıcanda yaptığımız şekilde, yalnız bir elin parmaklarile değil, iki avucumuzun içinde, baş parmaklarımızı bastırarak ve kütürdeterek muayene eder, sıkı, tıkız, gevrek olduğuna kanaat getirip alırız. Kabaklara dokunulmaz, nasıl olduklarını kabukları üstündeki açık yeşile kaçan cilâlı, âdeta buzlu, buğumsu renk ve saplarındaki tazelik meydana vurur. Çiçeği

burnunda olanları ise daha makbuldür. Sakız kabağının tenindeki uçuk renkli meneviş güzelliğine ve temasındaki hem gergin hem de –ancak çocuk ensesine benzer– körpe yumuşaklığına kaç kişi dikkat eder?

* * *

En çok örseliyerek aldığımız iki meyva karpuz ile kavundur.

Karpuzu var kuvvetimizle sıkırız, âdeta çatırdatırız, ayrıca elimizde hoplatır, zıplatır, yetiştirmiyormuş gibi sallarız da... Ama aynı karpuzu ben sallarım, almam; arkadan biri gelir, sallayıp alır. Hangimizin eli daha hassas bir terazidir, bilinemez. İkimizin de bir şeyler anlamışça tavırlar takındıktan sonra aldandığımız kesince meydana çıkar. Satıcının salamlaları ise aldanma değil aldatmadır.

Karpuz, hemen hemen doğacak çocuk gibi ne çıkacağı belli olmıyan bir bilmece yemişidir. Çok kere bizi mahcup eder; “A,” derler, “kabak yahut kof, geçkin çıktı!” Utancı eve getirene düşer. Kavunun satılmadan önce karpuzdan fazla ameliyeler geçirdiği bir de koklandığı malûmdur. Hem de tartarız, hem parmakla gerisine basarız hem de burnumuza götürüp aynı yerden koklarız.

Acayip, hattâ “sadık” bir cins huy bozukluğuna benzeyen bu muamelenin uzaktan seyri pek tuhaftır; hele bir yabancı kim bilir ne kadar şaşar!

Kavunla balığın farkı birincisinin gerisinden, ikincisinin kafasından koklanmasıdır; birinde iyi koku olmasına, öbüründe fena koku bulunmamasına dikkat edilir. Balıkların

kafaları koklanır, tavukların ard tarafları yoklanır. Çoğumuz bu son münasebetsizliği diri hayvan üzerinde yapamayız, utanırız. Balığın kulağını açıp dikkatle bakan müşterinin yüzünde mütehassıs bir doktor hali vardır; isporta üstündeki balık da o sırada, nedense ameliyat masasına yatırılmış baygın bir hasta rolünü alır; eter veya klorfom kokusu da bayat balıklardan yayılır.

Birtakım güç muayenelere ihtiyaç göstermesi ve sonunda insanı aldanmış vaziyete sokması bakımından karpuz, kavun, balık alışverişi cesaret ve alışkanlık ister. Zaten bunların satıcıları da müşteri kandırmakta ustalaşmış adamlardır; alacağınız şeylerin aslındaki çetinlik yetmiyor gibi satıcı da o zorluğu lâf ebeliği ve hareket bolluğu ile artırır, sizi şaşkına çevirir.

Ele alınıp yukarı aşağı kaldıra indire muayene edilen, dolgunluğunu anlamak için tartısına el terazesile bakılan nesnelerden biri de ıstakozdur. Şu uzunluktaki ıstakozun şu kadar dakika kaynatılması hakkında bir hesap varsa da uzunluğuna göre kaç gram gelmesi lâzımdır, bunu söylememişlerdir. Fikrimce ıstakoz bahsinde karpuz kadar aldanebiliriz. Açarız ki o koca mahlûktan çıkan et bir piyata, hattâ meze tabağı doldurmaz. Şu var ki hiç değilse karpuzu zahmete ve masrafa girip kaynatmamışızdır; ayrıca her ikisinin bedeli arasında mukayese de yapılamaz. Acemi alıcıya bazan beher gram et bir liraya malolan yemek ıstakozdur.

* * *

Son zamanlarda sigara alış da güçleşti, paketleri oldukça ince ve tuhaf bir muayeneden geçirmek âdeti yerleşti.

Kibrit kutusunu elimize alınca –açmadan ve yakmadan önce– boş mu, dolu mu diye birkaç kere salladığımız malûm... Ama bunları kulağa götürmeyiz. Şimdi sigara paketlerini, tı-kız çıkmaları korkusile kulak yanında sallayıp sallayıp içlerini dinleyenlere çok raslıyoruz. Bazı kere o işi –tıpkı karpuzcu, kavuncu gibi– tütüncü de has müşterisine bir cemile olarak kendisi yapıyor. Siz durup bekliyorsunuz, o raftan paketleri birer birer çekiyor, paket tuttuğu eli gazel veya ezan okur vaziyette kulağına götürüyor ustacasına birkaç kere tok ve sert hareketlerle sarsıyor, düşünceli düşünceli, derin derin dinliyor. Ne işitiyor? Bilmiyoruz. Bir şey anlıyor ki yüzünü buruşturarak birini bırakıyor, öbürünü alıyor; tecrübeler uzuyor. Nihayet gözleri parlıyor, dudaklarında bir gülümseme beliriyor, “Buldum!” diye bağırıyor ve dükkândan fırlamıyor ama kendisi çırılçıplak hamamdan dışarı atan Sicilyalı film adamı kadar sevindiği her halinden anlaşıyor.

“Oh,” diyorsunuz, “rahat çekilen, yumuşak doldurulmuş bir sigara içeceğim!”

Fakat iki nefes çekince paketin tütüncüyü veya tütüncünün sizi aldattığını, aldatmasa bile paket yoklamadan bıkıp iyisini bulamayınca başından savmak zorunda kaldığını, sallayıp kulakta dinlemeli sigara alışverişinin pek işe yaramadığını anlamış oluyorsunuz.

* * *

Alışverişler arasında dükkâncının, bıçak ağızla müşterisine bir peynir çentiği veya bir pastırma kırpıntısı uzatmasından, hele “Buyurun! Buyurun!” diye zorlamasından hiç

hoşlanmam; verileni şiddetle reddederim. Reddederim, zira vakitsiz yenen o minimini lokmacık bütün hazmı bozar, akşam iştahını keser; ayrıca saatlerce sizi ağzınızda çirişleşip kokan bayat, ekşi bir tat taşıtır.

İnsanlar doğuştan ya alışverişi oluyorlar yahut olamıyorlar. Dikkat ediniz, bazı kimseler çiy balığı ne istekle kok-larlar ve karpuzlarla patlıcanları nasıl -âdeta cinsî bir zevkle- okşayıp diri tavuk gerilerini ne maharetle yoklarlar... O dakikada dünya kendilerinin olmuş gibidir.

Konuşmamı “demokrasi-demokratik-demokrat” kelimelerini tekrar kullanmadan bitirebilmek için burada kesivereceğim.

Akşam, 30 Eylül 1945

VİTRİN SAFASI – VİTRİN CEFASI

Asrımızın şehirler manzarasına yepyeni bir başkalık katan, onu eskisinden yüz kat renkli, ısıltılı, eğlence-
li, uyanık ve canlı yapan bir süsü de “vitrin”dir. Bir akşam
üstü Beyoğlu Caddesi’ndeki mağaza kepenklerini indirir-
veriniz, hattâ sadece vitrin ışıklarını söndürünüz, orasının
Yedikule’den Edirnekapı’ya uzanan surlar dışı asfalt yoldan
ne farkı kalır?

Akşam üstü, diyorum; zira vitrinlerin en keyifli zamanı
bu saate raslar; hava karardıkça vitrinler aydınlanır, ısıldak
tutulmuş gibi içindeki eşya nurlanır ve olduğundan daha gü-
zel, daha parlak, gönül çekici ve göz kamaştırıcı görünmeğe
başlar. Vitrinler sayesinde ki büyük şehirlerde her gün
bayram, şenlik ve donanma vardır. Zaten ne derece özen-
lise, taklar kurulsa, fışkıyelerden renkli sular fışkırsa, mey-
danlar aydınlığa boğulsa ve binalar aydan getirilmiş nurlu
bir harçla sıvanmışa benzetilse bayram ve donanma gecele-
rimizi bize eskisi kadar cezibeli göstermeyen de budur, vit-
rin şenliklerine alışmış olmamızdır. Vitrin ve sinema... İşte
asrın kendini verdiği iki seyran!

Vitrinler bizi en hassas tarafımızdan, yani ihtiyaç nok-
tamızdan yakalar. Yemeğe, içmeğe, giyinmeğe, süslenmeğe
muhtaç bir insan elbette ki o maddelerin ve eşyanın en ca-

zibeli şekilde teşhir edildiği bir camekân önünde mihlanır kalır. Vitrin karşısında, neler duymayız? Arzu, hırs, öfke, hülya... Vitrine bakan birinin zihninden geçirdiklerini düşününce bazan içime korku düşer... seyredip edip bir karar alacak ve gidip münasebetsizce bir iş yapacak diye! Gittikçe güzelleşen, güzelleştikçe hırsları kamçılayan ve kötü niyetleri şahlandıran vitrinler bu bakımdan belki de cemiyet hayatı üzerinde zararlıdırlar; fena arkadaş, fena muhit gibi iradesizlerden bir kısmımızı baştan çıkarmağa sebep olurlar. Vitrin bir safa ve bir cefadır.

Çok defa o vehimle meselâ kuyumcu vitrini önünde elim-sağmal ışıklar saçan pırlantalara bakakalmış orta halli bir genç kıızı veya kadını kolundan tutarak çekeceğim ve ona, “Yoluna git! Düşündüklerini yapma!” diyeceğim gelir. Zavallı bana, yılan gözlerinin sihirli cazibesine tutulup hareketsiz kalmış bir güzel tavşan yavrusu hissini vermiştir. Sanki vitrin hayvanat bahçesinde yılanlara mahsus bir bölmedir ve soğuk mahlûk sıcakkanlı, canlı gıdasını yutmak üzeredir.

* * *

Hırsa kapılmadan vitrine bakma idmanı yapmak, ruha bu terbiyeyi vermek lâzım. Ne gördükse, “Benim olsun! Ben yutayım! Ben kuşanayım!” diye düşünür, daima zevkini sürme ve sahip çıkma arzusuna kapılırsak bir şehir caddesinden geçmek azapların en büyüğü olur. Onların çoğuna satılmaz, alınmaz, ulaşılmaz eşya imişçesine bakmağı, sadece seyretmeği bilmeliyiz. Nasıl gökteki ayı kucağımıza oturtup okşayamaz, çoban yıldızını göğsünüze takamaz, çöldeki se-

rap vahasında susuzluğumuzu gideremez ve beyaz perdedeki Amerikan güzelini bağrımıza basıp rayihasını duyamazsak bunların çoğuna da sahip çıkamayız. Bize ancak seyri için müsaade vardır.

Çocukluğumuzda biz vitrin eğlencesi, vitrin seyri diye bir şey bilmezdik. Moda mağazaları varını yokunu camekânlara dizmez, dizse bile şimdiki gibi bunlara cazibeli şekiller vermezdi. Hattâ çorap gibi, külot gibi, gecelik, sentür ve kombinezon gibi mahrem eşyayı açmağı, gerip göz önüne sermeğı, hele içlerine kalıplar geçirip canlıyı hatırlatırcasına şişirmeğı kimse aklından geçirmezdi. Biri çıksa da meselâ sutyenleri sivri uçlu göğüs mankenlerine takıp teşhir cesaretini görseydi muhakkak ki mağazasının ne camı kalırdı, ne çerçevesi...

Biz manken olarak yalnız hazır elbiseci dükkânları önüne konan sapsarı balmumu suratlı, kaytan bıyıklı, şiddetle cansız ve ruhsuz birtakım erkek kalıpları bilirdik. İlk defa kadın mankeni teşhir eden bir mağaza vitrinine uzun müddet terbiyeli insanlar bakmaktan çekindiler. Ancak külhanbeyleri toplanırlar ve aralarında kabaca şakalaşırlardı.

Vitrinlerde iç çamaşırların apaçık teşhiri plâjlar açıldıktan sonra alıp yürümüştür; yani canlısı görülmeden cansızını göstermeğı cesaret edilememiştir. Şu var ki bizde vitrincilik henüz güzel sanat derecesine ulaşmamış, sanatkârlar eline geçmemiştir; henüz mimarlar değil, kalfalar, ustabaşılar tarafından yapılıyor.

Faraza Amerika'da zamanın en şöhretli bir sürrealist ressamı olan Salvador Dali aynı zamanda vitrin tanzim eden bir sanatkârdır; bununla servet yapmıştır. Bir mağazanın

öyle bir ressama vitrin süslemesi için tablo yaptırırçasına para verdiğini düşünürsek asrımızda vitrin denilen yeniliğin ne derece ehemmiyet kazandığını kolayca anlıyabiliriz.

* * *

Vitrin şimdi çok defa mağazanın aslından fazla yer kaplıyor. O kadar ki geniş vitrinli bir dükkâna girdiğim vakit kendimi daracık, ufacık bir aralıkta bulduğuma, ileriye gidemediğime şaşıyor ve kızıyorum. Zaten içerideki eşya, dışarıdakilerden fazla değildir. Satıcı biraz sıkışınca istediğiniz malı vitrinden almak zorunda kalıyor.

Benim İstanbul'daki bütün vitrinler arasında en tuhafıma gideni modern yorgancı vitrinidir. Hani şu, burun kanı, papatya sarısı, deniz mavisi pırıl pırıl kumaşlardan kabartma yorganlarla yastıkların salkım salkım asıldığı, her tarafa serildiği ve küme küme yığıldığı o vitrinler şüphesiz ki vitrinlerin en göz kamaştırıcısıdır. Sanki en coşkun renkli lodos gruplarından bir parça oralarda donup kalmıştır. Fakat zevkime uydukları için hoşuma gitmezler; başka memleketlerde bulunmadığından dikkatimi çekerler.

Yoksa bana bu yastıkların konduğu ve bu yorganların örtüldüğü bir yatağı gösterip, "Buyurunuz, yatınız, Allah rahatlık versin!" deseler kaçmak için delik arıyacağıma hiç şüphe etmeyiniz. Hattâ kendimi rüyada, gene o kumaştan pırıl pırıl, hışır hışır bir pijama giymiş aynı yatakta uyuyor görsem kan ter içinde kalmam bile mümkündür ve bir zenci kabilesi kralını memnun edecek olan böyle bir ikbali yirmi beş yaşına dönüp güvey girsem bile reddedeceğim muhakkaktır.

Hasretini çektiğim bir yorgan varsa âbânî yüzlü, hakikî keten çarşafı, hafifçe lâvanta çiçeği ve misk sabunu kokan eski konaklara ve kibar evlere mahsus ince yorgandır. Artık ketenin yüzünü yorganda değil, mendilde de göremiyoruz. Göremedikten başka yatak çarşafı ve yorgan yüzü diye kullandığımız vesika malı, kara kara benekli, soluk sarı, kaskatı Amerikan bezlerine –hele yıkana yıkana rengi aklaşıp benekleri eksildikçe ve yumuşadıkça– nimet gibi sarılıyor, seviniyoruz.

Yukarıda bahsettiğim kabartma atlas yorganlarla yastıkların en cazibeli görüldüğü bir zaman varsa o da yağmurlu, çipil ve soğuk havalarda insana ıslak elbiselerini atarak hemen soyunmak ve bunların arasına gömülüp örtünmek, ısınmak, dinlenmek arzusu verdikleri kış günleridir.

* * *

Geçen gün Mısırçarşısı'ndan geçerken pastırmanın da nihayet pek zarif bir vitrin süsü olduğunu gördüm. Sürrealist şair Salvador Dali'nin dahî aklından geçiremeyeceği bir buluşla dükkân sahibi sırt tarafından pastırmayı ince ince, enli enli kesmiş, çiçek gibi yan yana dizmiş, bir girlant yapmış, camekâna heykel başlıklarında ve sanat âbidelerindeki gibi motif biçimine sokarak asmış... Ama bununla kalmamış: Her dilimin arkasına da bir ufacık ampul yakmış!

Loş bina içinde pastırma olmuş bir menevişli akik... Yol yol sarışın çizgiler ve taze akide şekeri kadar cilâlı bir renk... bir cins kuyumcu camekânı! Bilmeyen insan o en nadide deniz böceği kabukları kadar süslü, içinden ışıklı, nazlı, nazenin, çiçekten zarif ve kaprisli yaprakların fena halde

sarmısak koktuğuna ve bir diliminin bir tramvay arabasını ifsat edeceğine katiyen hükmedemez. Hatta yenilecek değil, kadın göğsüne takılacak ve süvare elbisesine yakışacak Şarkkâri bir mücevher dizisi bile sanır.

Eğer bir vitrin müsabakası yapılırsa reyimi bu dükkâna vereceğime inanınız. Bir değirmi ipek kumaşa sutiyen şekli vererek kabarık ve tomurcuk başlı bir göğüs kalıbına takmak marifet sayılmaz; onun aslında cinsi cazibesi vardır. Hüner pastırmayı, en sihirli bir hayal ülkesinde yetişmiş çiçeklermişçesine bir çelenk haline getirmek, ışıkla, pastırmanın birleşmesinden bir “feeri” vücuda geleceğini keşfetmektir.

Gıda maddeleri pahalılaştıkça mezeci vitrinlerine imrendirici bir manzara verilmesine çalışılmıyor değil... Pişmiş yemek teşhiri yasağı nedense mezeci camekânlarına tesir etmiyor ve mesela kızarmış tavuk, midye ve yaprak dolması, mayonezli salata çiy yemek sayılıyor. Beni asıl şaşırtan bu dükkânlardan bazısında, faraza Karaköy’dekilerden birkaçında vitrine üst üste o kadar çeşitli tabağın dizilebilmesi, kapların tavana kadar tika basa yükseltilmesidir. Öyle doldurulmuştur ki aralarından bir delik bulup da içerisini görmek imkânı bırakılmamıştır; mezeci vitrini hüneri de budur.

Yağ denilen bulaşıcı, akıcı nesnenin mevsim serinleyince açık renkte kalın yünlü kumaşlar gibi metre ile satılacak bir hale sokulması, üstlerinin tırtıllanıp nakışlanması da yeni vitrin icatlarından biridir. Yağın bu şekle girip de Beyoğlu Caddesi’ndeki vitrinlerde kuyumcu veya çiçekçi dükkânları arasında yer alacağını beklemezdik.

Fakat bizde henüz vitrin tezyinatından nasip alamamış bir nesne varsa ettir; kasap dükkânları camekânı vitrincilik

sanatının yüz karasıdır. Daima söylerim, kuyruk kısımları kesilip arka taraflarından koca koyunları çengellere asmak suretile terbiyesizce, kabaca teşhir usulünü artık bırakmalıyız. Et, mermer tezgâhlarda parçalara bölünmüş şekilde vitrine konmalı, hayvanların bütünü, hele çengelden sarkmış, gerilerini gelene geçene çevirmiş olarak teşhir edilerek caddelerimize bir Ortaçağ pazar yeri manzarası vermemelidir.

Hiç değilse koyunlar vitrinde yan yatırılmış, istirahat varmış, avret yerleri örtülü vaziyette görünsünler. Çengel, asılmış beden ve kuyruk sokumu görmek bize yalnız çirkin gelmiyor... Atlattığımız harbin bazı korkunç vakalarını hatırlattığı için de azap veriyor.

Akşam, 4 Kasım 1945

ŞEHİRLİNİN BİR DERDİ VE BİR KEYFİ

Filmlerde bilmem siz de benim gibi “teferrüat” sayılan ufak tefek noktaları gözden kaçırmaz mısınız? Meselâ işinden evine dönen orta halli bir Amerikalının elindeki paketine dikkatle, alıcı gözile bakmak, bu şekilde meşgul olmak imkânını bulur musunuz? Yoksa heyecana kapılıp ancak hikâyeyi ana hatlarından ve yıldızların sadece bacaklarından mı takib edersiniz? Eğer öyle ise istifadeniz az olur, malûmatınız noksan kalır. Hattâ değil küçük bir bedel karşılığı film seyrettiğiniz zaman, büyük masrafa katlanarak uzun bir seyahate çıktığınız takdirde bile paranızın bir kısmı boşuna gider.

Epeyce oluyor. Mickey Rooney’nin bir filminde, daima iyi yürekli baba rolünü yapmasile tanıdığınız şu senpatik ihtiyar sokaktan geldi, mutfağa girdi, elinde bir kesekâğıdı tutuyordu. Fakat bu kesekâğıdı bizimkilere hiç benzemiyordu; üst tarafında ipten kulpları vardı ve o kulplar kocaman bir hindiye taşıyacak kadar sağlamdı; yani bir cins zarif torba idi. (Torba kelimesi toplamak mânasına gelen “torlamak” sözünden türemiştir.) Belli ki taşınması kolay olduğu kadar patlaması, yırtılması korkusu yoktu; ayrıca evde işe yaraması, tekrar kullanılması da mümkündü. Pek hoşlandım.

Paket ve kesekâğıdı nedir deyip geçemeyiz. Bir şehirli,

aldığını öteberiyi bindiği eşeğin sırtındaki heybelere koyup evine bir köylü gibi rahatça dönemiyeceği, eşyasını eşeğine taşıtamıyacağı için paket ve kesekâğıdı ile pek yakından alâkalıdır. Günlük zahmetlerimizden, hattâ kesekâğıtları ile paketlerin münasebetsizlikleri sebebiyle her günkü dertlerimizden biri de budur.

Hele nakil vasıtalarının azlığı, kalabalığı ve gidilecek yerlerin uzunluğu, uzaklığı dolayısıyla İstanbul hemşerisinin paket ve kesekâğıdının başına iş açmadığı tek adam görül-müş müdür? Kim vardır ki herkesin yarı acıma, yarı alay aca-yip bakışları karşısında yerlere eğilip de dökülen nevalesini toplamamış, topladıktan sonra da bunları nereye koyacağını bilemiyerek afal afal etrafına bakınıp şaşırakalmamış olsun?

Şüphesiz ki memlekette harb sonu daha modern ve pratik şekle sokmamız lâzım gelen ufak meseleler arasına kesekâğıdını da sokmak lâzımdır. Şimdi bunca geçim sıkın-tısı içinde ve sayısız aksaklıklar arasında kesekâğıdını bir mesele saymak tuhaf görünür, ama eğer yarın öbürleriyle beraber bu iş de düzeliverirse hepinizin memnun kalacağınıza şüphe yoktur.

* * *

Nasıl memnun kalmıyabiliriz ki, o zaman meselâ Balık-pazarından aldığımız tekirler yahut taze sardalyalar köprüye varmadan, vapura atlarken, Tünel turnikesinden geçerken birdenbire kesekâğıdını delerek elinizden fırlamıyacak ve her biri bir tarafa kayarak clarmadağınık olmayacaktır. Bütün yol boyunca ikide bir kâğıdın ıslaklık derecesini ölçme-

ğe “ha yırtıldı, ha yırtılacak” diye düşünmeğe lüzum görmiyeceksiniz.

Yanında böyle bir paket taşıyan adam için yolculuk ayrı bir azaptır. Göz daima o pakettedir; aklınızdan çıkaramaz, başka bir şey düşünemezsiniz. Vapurda örgülü eşya yerine koyarsanız az sonra suları şıpır şıpır ensenize veya altında oturanın şapkasına damlamağa başlar. Kucağa alır, yanınıza yerleştirirseniz elbiseniz lekelenir. Yere veya bir kenara bırakılınca unutulması mümkündür. Her gün mektep çocuğu gibi çanta taşımak da –pratik bir usul olmakla beraber– o kadar hoş bir şey sayılamaz.

Bu sebepledir ki çoğumuz alışverişten vazgeçeriz. Keskâğdının kötülüğü yüzünden çok defa eve boş döndüğümüz olur. Hem kendimiz mahrum kalırız hem de satıcı müşterisini kaybeder. Hele iç midye almak için sabahleyin evden, ağzı sımsıkı kapanabilen bir kutu getirmek lâzım gelir. Bu zahmete katlanmak güçtür. Yolda suları sızan şeftalilerin iki elbisemi bir daha temizlenemez halde lekelediğini hatırladıkça hâlâ öfkelenirim. Geçen yaz tramvayda bir yolcunun kirazla dolu kesekâğıdı öyle patlayıvermişti ki tek tanesi bile [kalmadı. Adam şöyle]* bir baktı, eğilmedi, toplamağa kalmamıştı. Metin adamdı, şöyle kalkışmadı, yalnız elinde dört tarafından ayrılmış, boşalmış, pörsümüş kâğıdı acı acı süzdü, parçaladı ve kirazların gittiği yere attı; sonra başını pencereye çevirdi, gûya sokağı seyre daldı.

Bu sahnelere her gün, her yerde raslarız, yardıma bile koşarız. Başkasının kesekâğıdından fırlamış uskumruları, izmaritleri toplayıp sahibine vermemiş, hattâ okuduğu gaze-

* Gazetede eksik çıkmış, arayış karineyle biz tamamladık. (hzl.)

tesini cebinden çıkarıp takdim suretile bir yabancıya hizmet etmemiş İstanbullu pek nadirdir, denilebilir!

* * *

Kesekâğıtlarının kötülüğü bizi hem üzer, hem zarara sokar, hem gülünç eder hem de tanımadıklarımızın merhametine, yardımına muhtaç bir hale sokar.

Gene kesekâğıtlarının çürüklüğü yüzünden pirinç gibi ufak taneli, yemiş gibi sulu, balık gibi ıslak şeyleri almak epeyce cesarete muhtaçtır. Sonra, esnafın fena bir usulü de kesekâğıtlarını daima, içine koyacakları miktardan küçük seçmeleri, kapanacak yer bırakmamaklarıdır. Meselâ bana şimdiye kadar ağzı iyice örtülebilmiş bir elma paketi taşımak müyesser olamadı.

Lâûbali adamlar olduğumuz için de az çok tanıdığımız, hattâ hiç tanımadığımız adamlar, kesekâğıdının tepesinden, kırmızı kırmızı görünen bu yemişe bakıp sorarlar: “Kaça aldınız?”

Dedelerimizin ötedenberi koymak için yanlarında taşıdıkları geniş, sağlam mendiller mahremiyeti muhafaza bakımından olduğu kadar içlerindeki ufak taneli şeylerin dökülmemesi itibarile de kesekâğıtlarından çok elverişliydi. “File” en münasebetsiz kaplardan biridir; zira ne gizler ne de kesekâğıdının yırtılıp meselâ nohut ve fasulyenin iri deliklerinden geçmesini önler.

Bizim çocukluğumuzda balığı ne kâğıda ne de mendille koyarlardı, muhakkak saza geçirirler, açıkta götürürlerdi. Ama o zaman nakil vasıtaları tıka basa dolu değildi ve balık

dizisini kimseye sürmeden taşımak mümkündü; şayet dalgınlığa gelip de yolda sokak köpeklerine kaptırmazsanız ârızaya uğramadan da eve yetişirdi. Fikrimce bugün çoğumuzun kendimizi balıktan mahrum etmemiz, balık taşımalarının güçlüğündendir. Daha kısası mağazalarla dükkânların evlere kadar paket göndermeleri henüz umumî âdet haline sokulmadığından ve kesekâğıtları ise çürüklükte, bayağılıkta, münasebetsizlikte dünya rekorunu kıracak iptidâî şekilde kaldığından memleketimizde paket taşımak sayılı azaplardan biridir.

İşte bunları bildiğim içindir ki beyaz perdede Mickey Rooney'nin sevimli babası elinde, koca hindiye taşıyacak sağlamlıkta, yanlarından kulplu, kumaş kadar dayanıklı ve sık bir parşömen torba ile mutfağa girince kesekâğıdı ve paket taşıma yüzünden çektiklerimiz gözümün önünde canlandı ve komik bir film de benim kafamda çevrilmeğe başladı.

* * *

Büyüklerini geçelim, bunların taşınması güçtür. Fakat akşamları elde ufak tefek birkaç paketle eve dönüş ne kadar zevklidir!

Epeyce zamandır çoğumuz bu zevkten mahrumuz; zira pahalılık sebebile “şiddetle lüzumlu” denilen pahalı eşyadan ve kaba gıda maddelerinden başka bir şey satın alamıyoruz. Halbuki eskiden vitrinleri seyrede cde giderken meselâ kendimize bir kravat, eşimize encik boncuk kabilinden de olsa bir süs, çocuğumuza bir oyuncak götürebilirdik. O dönüşlerin nikbinlik veren bir keyfi hele bütün ev halkını meraka düşürmesi bakımından paket açışın tatlı bir heyecanı vardı.

Yalnız kendi elindekilerin değil, başkalarının taşıdıkları böyle ufacık paketlerin bile uzaktan neşesini duyan adamlardan biri de benim... ben idim. Malî vaziyetim hiçbir zaman yükte hafif, pahada ağır eşya almağa müsaade etmemiş olmakla beraber –geçen harb müstesna– hoşuma giden bir sürü ufak tefek satın alamıyacak kadar da bozuk gitmemiştir. Daima bir şeycikler alabildim.

Neler meselâ? Bizim gibilerin eve götürdükleri küçücük paketlerinden gıda maddesi olarak balık yumurtası, kaymak, kestane şekeri, antepfıstığı, rokfor peyniri gibi şeyler çıkardı. Harbden beri en çok taşıdığımız lâkerda ile tahan helvasıdır! Eskiden lüzumsuzcasına, iyi cins mektup kâğıdı ve zarf, yeni biçim jilet bileyicisi, mürekkepli kalem, anti-kamsı kaşık, fincan, elektrik levazımı da alırdım, bu paketleri zevkle açar, evirir çevirir, karşıma dizer, dolaba koyar, vitrine yerleştirirdim. Çok tandır elim boş dönüyordum. Zira piyasada bütçeme uygun, kala kala “dişlere kürdan! Yakalara balina!” bulunabiliyordu; bir de raptiye ile resim çivisi, yani “pünez”e rashıyorduk. Bunları çoktan stok etmiştim.

Derken –son aylarda– işportaların vitrinleri üç kalem eşya doldurdu: Tarak, diş fırçası ve tıraş bıçağı... Hiçbiri bir liradan fazlaya satılmadığı ve hepsinin evde mevcudü tükendiği için ilk hırs ve ilk hevesle onlara sarıldım. Bugün çekmecelerimde ne kadar uzun süre ömrüme yetişecek kadar tarak, diş fırçası ve jilet bıçağı yığılmış olsa gerekir.

Mücevher koleksiyonu yapanların sayısı gün geçtikçe arttığı bir “dünden bugüne zenginlik” salgının da benim işportaya düşmüş, birbirinden âdlî tarak ve biri ötekinden kör tıraş bıçağı makulesi eşyacılarla alışveriş ihtiyacımı gider-

me teşebbüsüm acıklı, belki de oldukça sefil bir şey ise de tuhafı şudur ki ona da memnunum. Hiç değilse birkaç zaman eve dönüşte ceplerimden minimini paketler çıkarabildim. Servetçe çok iyi vaziyette bulunmıyan medenî bir adamın da lüzumlu lüzumsuz bir şeyler almasını, evine her keseye elverişli ufak tefek eşya ile dönmek istemesini pek tabîi görmek lâzımdır. O paketciklerin açılıp seyredilmesi aile yuvasına neşe verir. Hattâ ertesi gün uyanınca yeni getirilenleri hatırlamak bile keyiflidir.

Bakalım taraklardan, diş fırçalarından, tıraş bıçaklarından sonra piyasa bizim vaziyettekileri ne gibi hiçten süprizlerle, sevinçlerle karşılaştıracak! Zenginlerimizin gözü sanırım yeni model otomobillerde... Biz de kurşun kalemile gözlük camı bekliyoruz.

İşte aradaki fark! İşte hayat ve mukadderat!

Akşam, 23 Aralık 1945

TEŞBİHTE HATA

“**K**asımpatı” sözünü pek güzel, pek mânalı, hal ve şânına pek uygun olmasına rağmen –bir yana bırakıp çoktandır modern görünmek için telâffuz zahmetini çekmeği göze alarak “Kırizantem” diye adlandırdığımız çiçek, bilmem dikkat ediyor musunuz, gittikçe irileşiyor, nârin, gevrek dalı ucunda başını kaldıramıyacak bir ağırlığa, zamanlığa erişiyor. O kadar ki eğer bu bakım ve bu gelişme sürüp giderse kasımpatı nihayet çirkinleşecek, bir tabiat galatına benziyecek. Bahçeciler seleksiyone edelim derlerken onu dejenere edip çıkacaklar. Fikrimce kasımpatını daha fazla büyütüp kilo ile satılacak hale getireceklerine renklerini çoğaltmağa bakmalıdırlar. Avrupa’da siyahlarını ve elektrik mavilerini de görmüşüm.

Bu çiçeğin katmerleşmek ve aşırı semizlemek suretiyle şişmanlıyan kadınlar gibi tenasüplerini kaybetme yoluna girdiğini bana bir satıcısı hatırlattı; vazodan çektiği iri bir kasımpatını beğendirmek maksadiyle elinde tutarak hayran hayran seyrettikten sonra, “Hele bak şu mübareğe... Kapuska gibi!” dedi. Arnavut mu idi, Boşnak mı, Bulgar mı pek kestiremedim amma herhalde kapuska sözünden lâhanayı kasdettiğini anladım. Teşbihte hata olmaz, derler; şu var ki teşbihte zevksizlik, hattâ terbiyesizlik çok olur. Kasımpa-

tını şimdiki irilikleri, dolgunluklariyle lâhanaya benzetmek mümkünse de böyle bir teşbih zevksiz kaçmaz, kabalık olmaz mı? Lâhananın kıymetini, kendine göre güzelliğini inkâr etmemekle beraber ve ilik gibi pişmiş, dinlenmiş, biberi kıvamında biri kapuska yemeğini mideme fazla zahmet vermeden henüz yiyebilmemi bir nimet saymama rağmen satıcının o çiçeğe yaraşmaz teşbihi rahatımı kaçırdı: Şimdi masanın üstünde yer alan kasımpatılarına ne zaman gözüm ilişse aklıma lâhana geliyor. Lâhananın akla gelmesi bir şey değil, sözün tesiri altında kaldığımdan lâhana kokusunu da duyuyorum. Bu da yetmiyormuş gibi kapuska yenmiş bir kapalı odadaki yağlı ve gazlı havayı da teneffüs eder gibi oluyorum.

Çiçeği, ciğerci kıyafetinde dil bilmez ve zevkten anlamaz izbandut adamlar mı satmalı? Başka memleketlerde tevekkelî çiçek satıcıları çiçek gibi giyinmiş, çiçeğe çıt düşmiyen kadınlar ve kızlar değil! Kasımpatını kapuskaya benzeterek övmek bildiğim bütün teşbih hatalarının en affedilmezidir. Hiçbir kadın bu suçu işlemez.

Akşam, 15 Kasım 1946

“HAYAL SUKUTU” ÜZERİNE

Hayal sukutu... İşte bugünkü vaziyeti bize olduğundan da fazla üzücü gösteren budur. Beklediğimizin aksi çıkması, umduğumuzun yerine betterinin başımıza gelmesidir.

Tabiidir ki politikadan değil, piyasa durumundan, pahalılıktan bahsetmek istiyorum. Bizim evde ne varsa –elbise, çamaşır, perde, kanepa koltuk yüzü, kapacak, helc bardak kadeh gibi cam eşya ve elektrik malzemesi– hepsi, yenilene-medüğinden dolayı ya tedavüldeki kâğıt paralar gibi fersu-deleşti, eler tutar yeri kalmadı yahut azaldı, eksildi, tükendi, büfe dolapları ve mutfak rafları yarı iflâs halinde mecburî likidasyon yapmış bir dükkân gibi boşanıp hazin bir manzara aldı. Etrafıma baktıkça kendimi o ıraşı bir karış uzamış, gırtlak kemiği çıkık, omuzları kalkık, ağzında sönmüş bir sigara parçası, tamtakır mağazada düşünceli düşünceli dolaşan “terki ticaret” zorunda kalmış dükkâncıya benzetiyorum. İçime hüznün çöküyor.

Eh, ne yapabilirdik? Bizim seviyedekiler 1939’dan beri, kazandıklarını ancak gırtlaklarına, biraz da sefalete düşmüş tesiri vermesin diye dış görünüşlerini mehma emken korumağa sarf ettiler. Harb başladığı sırada ellerinde, evlerinde, dolaplarında ve sandıklarında ne bulunuyorsa onlarla idare yoluna gittiler. Çorap gibi, ara sıra bir çift ayakkabı gibi,

çocuğa okul üniforması, çantası, kasket veya kepi gibi pek zarurî eşyadan başkasını almamağa çalıştılar.

“Şu harb elbette sona erer, mal gelir, fiatler düşer... Az zamanda yeniden donanırız!” diye tesellimizi buluyorduk. Donanacağız derken donakalınca demin bahsettiğim “hayal sukutu” vaki oldu; mâneviyatımız bozuldu. Şimdi bu kötü ruh haleti içindeyiz. Artık uzak, tarihi belli olmıyan ve bir zamanki dükkânlara asılı “Bugün peşin, yarın veresiye” levhasını hatıra getiren vaitler, tebşirler bir kulağımızdan giriyor, ötekinden çıkıyor. “Hayal sukutu” psikolojisini, daha doğrusu “psikoz”unu, yani bir nevi dimağ hastalığını bilenler halden anlarlar.

* * *

Ama ümide düşmekte haksızmışız! Kim bize “harb biter bitmez bolluk, ucuzluk olacak” demiş, teahhüde girişmiş? “Akıl var, yakın var” sözünü unutmıyalım. Aklen öyle hükmediyorduk; biraz da geçmişi örnek tutuyorduk; Birinci Cihan Harbi’nden sonra, harbden yenilmiş çıktığımız halde birdenbire vapurlar dolusu mal gelmek suretile gördüğümüz bolluğu, ucuzluğu düşünüyorduk: “Eh, bu sefer savaş dışı da kaldık, elbette vaziyetimiz daha iyi olur” filân diydük. Aksini söyleyenleri bedbin, neşe kaçırıcı, ümit kırıcı sanıyor, sayıyorduk.

Malûm kararlar alınmadan önce piyasada görülen düşüklük ve bolluk da hülya kurmağa, “yüzdük, yüzdük, kuyruğuna getirdik” şeklinde düşünmeğe müsait değil miydi? Evdeki eksiklere ve hurda, çürük, delik deşik, bozuk her cins öte beriye göz attıkça:

“Kurtulmamız yaklaştı. Hepsini sırasile atarız, yenilerini yaparız, etrafımıza biraz neşe saçar, yenilenmenin zevkini tadarız!” diyorduk. Gıda maddelerinden gayri şeyleri de ko-laçan etmeşe başlamıştık:

“Tabak, çanak, kadeh bardak geliyor mu?”

Tüccar teminat veriyordu:

“Çekoslovakya’ya mühim siparişler yaptık, büyük miktarda yola çıktı. Hem de ucuz!”

Hayale kapılma bakalım? Birbirine benzemiyen, kiminin ağız kenarları çentik çüntük, kimi çatlak, kimi topal büfe gözünde karmakarışık, boylusu boysuzu yan yana, renkleri gibi biçimleri de birbirine uymaz, tamamiyle başıbozuk bir halde duran bardaklara şöyle, yüksekten bir göz atıyor, onların yerine hassa alayı intizamile dizilmiş yeni takımı tasavvur ediyor, gülümsüyordum.

şimdi züccaciye de gelse fiat zamlarından dolayı alamı-yacağına inandığım için çoktan hülyasından vazgeçmiş bulunuyorum. Hayal sukutu içindeyim. Bakınız neden?

* * *

Lâf değil, bir hakikat: Geçen gün masa lâmbasının çıtçı-tı mı diyeyim, düğmesi mi, anahtarı veya Frenkçe enterüptö-rü mü, hani parmağınızı basınca ışığı yakıp söndüren mini-mini bir nesnesi vardır, o bozulmuş. Biliyorum ki elektrikçi dükkânları tavanlarına kadar malzeme ile dolu... Olmıyan yok... Arasında şeytanın ard bacağı eksik! Camekânların sey-rine doyamıyorum ve biliyorum ki bozulan zimbirtının eşi de gökten boşanmışçasına vitrinlere yığılı!

“Alivereyim bir tanecik!” dedim; verdiler. Verdiler ama sezdim, adamlar yüzüme azıcık tuhaf, tereddütlü bakıyorlar. Sordum:

“Kaç kuruş bu?”

“İki yüz kırk!”

Nasıl olur? Muhakkak yanlış duydum; zaten alışveriş sırası dikkat ediyorum, söz parasını, hesabını sormağa gelince çoktan beri kulaklar acayip bir tesirle insiyakî olarak uğulduyor, ağır işitiyor. Buna sebep de mâneviyat bozukluğu, galiba... İki yüz kırk kuruş istenilen mal sulh devrinde 35, harb zamanı 75 kuruşa satılıyordu. Tarih kitaplarında yazılı senelerin rakamı hatırımda hiç kalmaz ama eşya fiatlerini nasılsa unutmam. Zaten dükkâncı da beni tasdik etti, söylediğim adetler tastamamına doğruymuş.

Kızdım, çıkayazdım. Meğerse adamcağızların tereddütlü halleri bundan imiş, kızıp çıkacağımı, almayacağımı benden önceki müşterilerden dolayı biliyorlarmış. Satıcılar da illâallah demişler ki yolumu kestiler, kırk kuruşu da... iki liraya bıraktılar.

Ben de çarşıftan perdeye kadar ev eksiklerini ve gömlekten çorap bağına kadar çamaşır noksanlarını tamamlama, yenileme hülyasını bırakmış oluyordum. Harbden önce 35, harb esnasında 75, sulh olunca 240? Tekrar harb zamanı fiatini, 70’i bulmak için 3 kereden fazla ve eski sulhtekine yanaşması için de 7 kereye yakın inmesi lâzım. Güç iş... “Hayal sukutu” bile vaziyeti anlatmağa yetmiyen bir kelâm oluyor; boks tâbirile “hayal knock-out”u demeli!

Aksi gibi yeni gelen malların çoğu merak verici, bazısı da pek cici... Plâstik kadın çantalarile o şeffaf iskarpinler el-

bette hoşa gider; “nylon” çoraplar ve erkeklere mahsus kemerlerde bir yenilik... Fakat bir fantezi ve lüks değil, eksiği gediği kapamak, delik deşikten kurtulmak, kalitesinden vazgeçtik, biraz yeni ve sağlam yüzü görmek istiyorduk...

* * *

İstediğimiz olamadı, galiba gelecek Marta kaldı! Bir hâtırâ: Küçük yaşta idim, bir gün babamla, zamanın Adliye Nezareti’ne bir zatı ziyarete gitmiştik. Merdivenlerden çıkarken peder merhum –bu tâbiri sevmezdim amma şimdi bakıyorum, eski zamanı anlatırken dekora pek yaraşıyor!– omuzlarımdan tutup beni kaldırdı, sahanlıktaki yan pencereden bir geniş salonu gösterdi:

“Kapatılan Millet Meclisi işte burada toplanırdı!” dedi. Cam pek kirli olduğundan fazla bir şey göremedim amma ürktüm: Kanlı bir kavga çıktıktan sonra polis marifetiyle boşaltılmış meyhane, kahvehane gibi birçok sandalye, masa... Tezgâhı hatırlatan kürsüler de var. Her şeyi güvercinler kirletmiş sanki badanalamış, akıl bir renge boyanmış. Zihnimde asıl yer edip kalan eşya: Perdeler, güneşle solmuş; solmuş değil yanmış, şahrem şahrem, lime lime ayrılmış, öyle sefil bir surette sarkıyorlar ki âdeta eriyorlar... yere damlaları düşüyormuş gibi!

Otuz şu kadar yıl kapısının açılmadığı, insan ayağı basmadığı lânetleme bir yer. Meşrutiyet ilân edilince bu yer temizlendi, yeniden döşendi, dayandı. İçinden bilmem kaç kfe yahut araba güvercin glbresi çıkarıldığını gazeteler yazmışlardı.

Şimdi dersiniz ki: “Bu hâtıra ile konuşma mevzuu olan pahalılık arasındaki münasebet nedir?”

Şudur: Evimdeki perdelere gözüm iliştikçe –perdeye de göz fazla takılır– hep o çocukluğumdan kafamda yer edip kalan eski meclis salonunun perdelerini hatırlıyorum. Meskûn bir eve yakışır şeyler değil.

Peki, birkaç perdelik alamıyacak kadar kötü durumda mı bulunuyorum?

Hayır. Fakat elimizi, kolumuzu bağlayan yüz, yüz elli liranın olmaması değildir. Yanlış bir hesaba, hülyaya sapsamımızdır: “Biraz daha duralım... Dışarıdan hem iyisi hem de ucuzu gelir. Beyhude masraf etmiyelim!” diye hâlâ hayal içinde bekleyişimizdir. Ne kadar fazla beklersek o derece zararlı çıkmamız mümkün... Üstelik bu sefalet manzaralarına boyuna katlanmış da olacağız.

Amma boyatılmış kaput bezindenmiş... Perdeleri yenilemeli! Amma salaşpurdan farksızmış... İç çamaşırlarını düzmeli! Amma alınacakların iki yıllık ömrü yokmuş, bayağı ve zevksiz şeylermiş... Maddi imkân varsa böyleleriyle de eksikleri tamamlamalı, gedikleri kapatmalıdır. Bir hayalden öbürüne geçerek ve her defasında sukuta uğrayarak beklemek mâneviyatı bozuyor.

* * *

Değişmemek, değişiklik, yenilik yapamamak ruhlara nihayet bezginlik veriyor. Hattâ canları sıkıldıkça değişme ihtiyacını duydukça hiç değilse bir evden bir başkasına göç etmeğe alışmış kiracılar sekiz yıldan beri aynı apartımında,

aynı semtte, hem de iç manzaraya en ufak bir değişiklik katmadan aynı eşya, aynı dekor ortasında mıhlı kalmaktan bezdiler. Bezdik, ya Rabbi!

Hep bildiğimiz ve bıktığımız eşya, hep bildiğimiz çamaşırlar ve elbiseler, hep bildiğimiz yemek çeşitleri... Hepsi de her gün biraz daha solmak, eskimek, kötülemek rengini veya lezzetini kaybetmek şartıyla! İşte bütün bunlardan ve yarattığı ruh çökkünlüğünden kurtulacağız diye bolluğa ve ucuzluğa ümit bağlamış, bekliyorduk. Aksi zuhur edince yeni hayal sukutunun, tepkisi elbette hafif olmayacaktı; elbette sızıltılar işitilecekti. Meseleyi haleti ruhiye bakımından tahlil edersek bugünkü sızlanış hali tamamiyle normaldir; velev kendi aldanişımız neticesi de olsa bir hayal sükutunun tezahürüdür.

Bu da geçecek... Harb nasıl geçti?

Dedelerimizde tablo merakı yoktu amma duvarları yazılarla süslemeği severlerdi. Yazıları küçümsemyelim, hem hat güzelliği hem de çok kere insana mânevî kuvvet veren, teselli eden mânalarından dolayı kıymetli idiler. Resme sıralamakla beraber yazı ananesini de bozmamalıydık.

Çocukluğumun geçtiği evlerde muhakkak bir yere asılan, asılması unutulmıyan *bu da geçer yahu* çerçevesini gözüm aramıyor değil. Koca hattat –sanata bakınız!– harflere öyle bir şekil ve yazının umumî heyetine öyle bir istif vermişti ki gözatınca, okumadan her şeyin geçeceğine insanı inandırırđı!

Akşam, 8 Aralık 1946

LÂMBA ŞİŞESİ – KURŞUN KALEMİ

Altı ay önce Slovakya'ya sipariş edilen kurşun kalemlerinden ses yok. Yola çıkmış, kapımıza yaklaşmış olan eşyanın bile Balkanlar'daki huzursuzluk yüzünden bir tarafta takılıp kalmasına ve asayişin o havalide düzelemeyeceğine göre kurşun kalem buhranı devam edecek demektir. Zaten hükûmet kurşun kalemlerinin gümrük resmini de yüzde yüz artırdı. Filvaki bu, fiatlerin yüzde yüz artması mânasına gelmez, biliriz. Şu var ki lâmba şişesi neden gümrük zammı görmüyor, eski tarifeye tâbi tutuluyor da kurşun kalem resmi yükseltiliyor? Lâmba şişesi pek kolay, basit levazımla basit şekilde yapılan eşyadandır. Bir gece Beylerbeyi'nde vapur beklerken bir dükkândan dışarıya kızıl ışıklar vurduğunu gördüm, yaklaştım: lâmba şişesi atölyesiymiş; yüzlercesi bir çırpıda çıkıyordu. Yine bir gece Yedikule tramvay durağında daha büyük ölçüde şişe ve lâmba şişesi yapılan bir fabrikaya raslamıştım.

Kurşun kalem imali şüphesiz ki kıvvetli sermayeye ve hariçten getirilecek çeşitli malzemeye muhtaç güç bir iştir. Hem bu asırda kurşun kalemcilik gittikçe inceleşmekte; şekil, boya, cins, renk gibi, yumuşaklık ve sertlik gibi birçok noktalardan mühim değişiklikler, yenilikler arz etmektedir. Bir zamanlar ne iyiydi: Timsahlı, siyaha boyalı kalemler ancak üç numara üzerine yapılırdı; seçmekte zorluk çekmez-

dik; ss aramaz, işimizi görmeğe bakardık. şimdi yüz türlü marka, yüz türlü şekil çıkarıyor; o ne alaca bulaca renkler, ne acayip biçimler, ne lüks kutular. Çocuklara da, bazan büyüklere de yeni bir israf kapısı açıldı; eskiden kurşun kalem sadece yazmak için alınırdı; bugün cazibesine kapıldığımızdan dolayı, süsüne hayran kalarak almaktayız. İçinde öyleleri var ki karalamağa, kâğıt üzerinde iz bırakmağa yarayan basit bir vasıtadan ziyade bunları tlsımlı bir şey, peri değneği sanacağınız geliyor. şöyle bir kere masaya vurdunuz mu karşınıza, her emrinizi ifaya hazır, bir dudağı yerde bir dudağı gökte, “dile benden ne dilersin?” diyen bir Arap ık-mamasına hayret ediyorsunuz.

Memlekette iyi kötü bol miktarda bulunan lâmba şişesine zam konmadı da okul nüfusunun şiddetle kıtlığını çektiği karaborsaya düşmüş kurşun kalemi neden yüzde yüz arttırıldı?

Akşam, 16 Aralık 1946

KAYBOLAN BİR ANANE

Sokakta bir satıcı sesi: “İyi muz! Muz var, muz!” Fırtınalı, yağmurlu bir ikindi üstü; dükkânlarda çoktan ışıklar yanmış; ev pencerelerinden de lâmbaları yakılmışlara raslanıyor. En kısa günlerde olduğumuz için saat henüz on altıyı bulmadığı halde insanın caddedeki elektriklerin yanmamasına şaşacağı geliyor. Satıcı bağırmakta devam etmektedir: “Muz var, muz!” Bu meyva elma, portakal, karpuz ve kavun gibi seyyar esnafın mahalle aralarında küfe ve el terazisiyle satacağı kadar bollaştı, ucuzladı, artık lüks yemiş olmak sıfatını kaybetti mi? Daha dün manavda gördüm, üstündeki etikette 450 rakamı yazılıydı. Kilosu beş liraya yaklaşmış bir meyveyi –apartmanın camını vurarak satıcıyı çağırarak suretiyle– taze soğan ve salata yahut koz helvası imişçesine alacak babayiğit kim?

Diyeelim ayak satıcısı –terazi hilesine dayanarak– muzları 400’den verdi, yine alınmaz; manava gidilir. Çünkü yolda satılanın kalitesine güvenemezsiniz; teraziyi de gözünüz kestirmez. Sonra o meyvanın kıymetine uyan bir şerefi de yok değildir. Eve ancak dışarıdan, az çok bir teşrifatla taşınıp getirilir. “Size muz aldım!” denilir, karşınızdakilerde bir sürpriz tesiri yapması aranır. Böyle yapılması “görmüşlük”tür; asıl görmemezlik muzı manavdan değil de küfeli seyyar

satıcıdan kapı önünde almaktır. Babalarımız mahalle aralarında küfe ile muz gezdirildiğini ve 400 kuruştan satın alındığını görselerdi, akılları başlarından giderdi. Zira para kadar eşya değeri de kalmadığını anladıkları gibi şunu da düşünürlerdİ: “Bu nasıl bir evdir ki aile reisinin işinde bulunduğu bir satıcıyı çeviriyor, üstünkörü pazarlıktan sonra hizmetçiyi gönderip ne şekilde tartıldığı bilinmiyen pahalı bir meyveyi alıyor? Alacak parayı kolayca buluyor, veriyor? İkinci kahvaltısında da yiyip bitiriyor! Bu ne hal?”

Dedelerimiz, zenginleri bile, ev iktisadını zaptü rapta sokmuşlardı. İleri memleketlerde, milletlerde emsalini hâlâ ve daima gördüğümüz bu iyi ananeyi tamamiyle kaybetmiş olmamıza keder ederiz. Zira netice sanıldığından daha vahimdir.

Akşam, 20 Aralık 1946

MESLEK İCAPLARINA UYMAK LÜZUMU

Üzerimize aldığımız vazifenin ve kabul ettiğimiz mesleğin icaplarına tamamiyle uymak hepimize düşen bir hareket hattı olmalıdır. Sermayesi hükûmet bankaları tarafından verilerek işletilen mağaza ve satış yerlerinde bazı tezgâhtarların kendilerini herhangi bir ticaret evi tezgâhtarından farklı bir mevkide sanarak müşteriye karşı satıcı değil memur, hattâ âmir tavrı takınmaları o kaideye hiç de uymuyor. Buralarda insan bir suç işleyip de karakola düşmüş kimselerin uğradıkları soğuk muamele ile karşılaşmışa bile dönüyor; ayakları ve dili dolaşüyor; sokağa çıkınca, yâni hürriyete kavuşunca derin bir “oh!” çekeceği geliyor.

Geçen gün başımdan geçti: Tezgâhtarların bir kısmı birbirleriyle –belki de iş üzerinde– sohbet halindeler. Öbürleri ise gelenin yüzüne bakmağı, sormağı lüzumsuz buluyorlar. Bekliyorsunuz, neden sonra yalvarırcasına “Beyefendi,” diye söze başlıyorsunuz, “şu kumaşı görebilir miyim?” Tezgâhtar güç belâ başını kaldırıyor, sizi şöyle bir süzüyor; sempatik bulursa mı, yoksa ehemmiyetli bir zat teşhisi koyarsa mı ancak öyle bir şartla cevap veriyor. Amma ne cevap? Roosevelt ile Cordell Hull’ın gazeteciler toplantısındaki cevapları kadar tok ve keskin... Aynı zamanda susturucu! Tam bu aralık kasadaki bayan yarı feryat, tezgâhtara seslendi: “Gel, çabuk

gel, Şu gözüme bak, bir Şey mi ka tı, nedir?” öbürü ok gibi fırladı, bayanın gözünü uzun uzadıya konsültasyona  a rılmıŐ bir profesör dikkatiyle muayene etti, sonra elleriyle hastasının göz kapaklarını açtı, avurtlarını ŐiŐirdi, birdenbire bir üfledi, r zg rı mağazada vantilatör açılmış gibi yüzüme çarptı; k  ıtları titretti.

Başka bir tezg hta orta halli bir adam soruyordu: “Bu patiskanın daha enlisi var mı?” Tezg htarın bakmasıyle yüz çevirmesi bir oldu; diline kira isteyenlerdendi, cevap vermedi. Bereket müşterilerden biri işe karıŐıp bulunmadığını söyledi. Kısacası ma azadaki hava fena halde istiskal edici idi. Belki bu, o gün esen lodosun tesiriydi... Fakat tuhafı Şu ki, iki adım ötede, hususî sermayeli bir dükkâna girince pahalılığı unutturan bir poyraz ferahlı ı duydum. İŞte ma azalarımızda esmesi lâzım gelen hakikî tezg htarlık havası odur.

Tan, 21 Nisan 1944

NEVÂ EFENDİ USULÜ

U ndan yapılmış yiyeceklerin satışı serbest bırakıldıktan sonra gazetelerde en fazla rastladığımız haber fırıncı, simitçi ve makarnacı esnafının hileleridir. Meselâ fırınlar kendilerine verilen ekmeklik unu eleyip iyi kısmını börekçilerle makarnacılara satıyorlar ve geri kalan kepekli kısımle bize ekmek yapıyorlarmış. Simide gelince beş kuruşluğunu bulmak, hele Beyoğlu Kaymakamlığı sınırlarında pek güçtür. Fırına uğradınız mı çeyreğe satılanlar için “bitti” diyorlar ve size kazan yağlısını gösteriyorlar: On kuruş! Böylesi camekânlardan taşmaktadır. Zira içine azıcık karışık yağ konduğundan dolayı fiatini bir misli arttırarak satmak fırıncıya büyük kâr sağlıyor. Simit yemek niyetile gelenler de iştahlarını yenemiyerek “ne yapalım, bari bundan alalım” deyip istemiye istemiye o yağlı hamurlara sarılıyorlar. Az sonra, ağızlarının çirifleşeceğini bildikleri halde!

Akla sığmıyacak kadar ehven şartlarla geçirmekte olduğumuza rağmen gene de harbe lânet okumaktan insan kendini alamıyor. Ticaret ve alışveriş ahlâkı bakımından harbin büyük zararını gördük; esnafın büyüğünden, küçüğünden tiksindik. O kadar ki artık güvendiğimiz dükkâncı hemen hemen kalmadı. Galatasaray’da farisî hocamız Nevâ Efendi vardı; bir gün sınıfa girince talebeden bazısı gürültü kopar-

dı, ıslık çaldı. Hoca bir şey demedi; fakat defteri açıp yoklama yaparken okuduğu her ismin sonuna ağız dolusu bir “bî edeb” sıfatı eklemeye başladı; kabahatsizler, yani edepliler de kabahatlilerin nârına yandı... olduk hepimiz bî edeb!

Şüphesiz ki dürüs esnaf vardır; fakat karşılaştığımız çeşitli hiylekârlıklar yüzünden sıtkımız o derece sıyrılmıştır ki –Nevâ Efendi usulü– her esnaf isminin sonuna haklı haksız, bir hocaman “bî insaf” sıfatı yapıştırmaktan kendimizi alamıyoruz.

Akşam, 4 Aralık 1944

TİCARET RUHU-ESNAF TERBİYESİ

Geçen gün bir vitrinde naylon mudur, plâstik madde midir –zaten birbirinden fark edemiyorum ve farkı var mıdır bilmiyorum– hoş renkli, gayet pratik biçimde salata kaşık çatalı gördüm; mağazaya girdim. Âdeta çocuk denilecek bir tezgâhtar bunlardan beş, on çiftini çıkarıp önüme dizdi. Bazılarının uçları kusurlu, pürtüklü idi. Seçmek lâzım geldi. Ben seçedurayım, toy tezgâhtar işin uzamasından sıkıldı mı, nedir, elindeki kaşığı –belki de dalgınlığından– camın üstüne tempo ile vurmağa başladı. Bir nevi ıslık çalma gibi bir şey...

Nasihat vermek, yol iz öğretmek âdetim değilse de o kırk yıllık marif mağazanın ananesine uymıyan, bilhassa Musevî veya Rum satıcılık usul ve terbiyesinin de bozulmak üzere olduğunu anlatan harekete karşı dayanamadım; sakın bir tavırla ve hafif perdeden dedim ki:

“Yaptığın şey, bu tıkr tıkr cama vuruşlar müşteriye karşı ‘öf, uzattın, çabuk ol, sabrım tükendi!’ mânasına gelen bir hürmetsizliktir. İyi bir tezgâhtar olacağı, hele bulunduğu ticarethanede dikiş tutturacağı pek benzemiyorsun!”

Çocuk kızardı; “Affedersiniz” demedi amma tıkırtıyı kestti. Ben böyle konuşurken meğerse itirazım öte tarafta meşgul olan yaşlıca bir tezgâhtarın gözünden, kulağından kaçmamış.

Hemen koştı, bir sürü kaşık çatal daha çıkardı ve kendisi de dikkatle seçmeğe, kusursuz bulduklarını önüme sürmeğe koyuldu. Memnun oldum ve mağazadan memnun çıktım.

* * *

Bir zamanlar müşteriye memnun etmemek rekorunu kırmış olan Yerli Mallar Pazarı'nın böyle bir hâdiseden sonra akla gelmesini pek tabii bulmalıdır. Zavallı müessese! Ne acayip şekle sokuldu. Şimdi ne tuhaf vaziyette...

Bahçekapı'daki o misli, menendi bulunmayan koca binanın sıra sıra vitrinlerine her geçişte bakmadan yapamıyorum. Neler yok, neler! Hele kumaş ve basma kısımları göz alıyor; çiçekçi camekânı... İç açıyor ve insana içeride mensucata has o çirş ve ıslak saman kokusu değil de bir limonluk rayihası yayılıyormuş tesiri yapıyor.

Fakat sadece seyre hakkınız var; satın alamazsınız. Zira kocaman afişlerden öğreniyorsunuz –bir kısmı ancak resmi daireler mutemetlerine verilecektir. Bir kısmı ise yalnız toptan satılabilir. Toptan satışlar için de Beyoğlu şubesine gitmelisiniz. Siz, dünyanın neresinde –eğer çok gezmiş tozmuş bir adamsanız– böyle bir teşhir ve satış usulüne raslamışsınızdır?

Bahçekapı'da, yüz metrelik bir cephesi olan mağaza depo ve toptancı antreposu haline sokulur mu? Her vitrinlik bölmesine en yüksek kira bedelile binlerce talip çıkacağına şüphe yok. İstanbul'da orası kadir alışverişe elverişli neresi bulunur? Sabık kabinenin henüz çözemediğimiz muammalı icraatından biri de muhakkak ki Yerli Mallar Pazarı'na verilen bu darmadağınık şekildir.

Beyoğlu şubesinde gözüme pijama yapmağa gelir, kibar renklerde bir cins yollu kumaş ilişti. Topla almağa mecbursunuz. Alayım da bütün ev halkına aynı renkten, aynı kumaşı mı giydireyim? Kürek mahkûmlarına döneriz; sırtımıza birer de numara koymalı... olsun bitsin!

Bir Yerli Mallar Pazarı'nı istikrar ve intizamla idare edemedik. Halbuki şahsî teşebbüs ve sermaye ile kurulmuş nice büyük mağazalar dedelerimiz, ninelerimiz zamanından beri –sayısız harblere, darblere rağmen– mola vermeden, eski fayzile, bereketile ve düzenile işleyip duruyor.

Türkiye yurt çocukları çalışma yuvası başkanı Bay İhsan Yıldırım, Beykoz Fabrikası mamûlâtından aldığı bir çift kundurayı vesile ittihaz ederek Sümerbank Umum Müdürlüğü'ne bir mektup göndermiş; bir kopyasını da bana yollamış. Bu uzun mektupta ticaret ruhunu ve satıcılık zihniyetile terbiyesini belirten birkaç misal de zikrediliyor. Fevkalâde dikkate lâyık bulduğum o misalleri hülâsa etmeden yapamıyacağım.

1931 yılında Berlin'de Salamander firmasının satış mağazalarından birine girmiş; ayak röntgenine bakılmak şartile bir çift ayakkabı almış. Vurmuş, nasır mı yapmış? Hayır, 23 gün giydikten sonra çoraplardan geçerek ayak tabanlarında husule gelen ve yıkamakla çıkmayan birtakım siyah lekelerden endişeye düşmüş, keyfiyeti telefonla firma müdürlüğüne bildirmiş. “Hekime göster bize ne?” mi demişler? Dememişler. Kendisini bir saat sonra emrine tahsis edilen hususî bir otomobille mütehasıs bir doktora muayene için götürmüşler. Ayakkabılar da kimyahaneye tahlile yollanmış.

Netice: İki gün sonra tekrar tekrar özür dilenerek verilen cevapta o lekelerin ayakkabılarının içindeki derinin debagat

noksanı ve hatası yüzünden tamamlanmamış bulunmasından ileri geldiği, mamafih sağlık bakımından endişe arz etmediği bildirilmiş. Bitti mi? Ne gezer! Evvelâ kusurlu ayakkabılar değiştirilmiş. Hem de bu müşterinin ayaklarının kolayca terlediği ve tere her derinin mukavemet edemeyeceği bir mütehasşıs tarafından tesbit olunarak yeni ayakkabılar daha dayanıklı iç deriden hususî surette yaptırılıp gönderilmiş.

O kadar mı? Yok; dahası var: Boyanan çoraplara karşılık en âlâsından bir düzüne çorap da yollamışlar. Bir şey daha yapmak istemişler: İki kere doktora gitmek ve bu yüzden üzüntü çekmek suretile kaybedilen zaman ile mânevî yorgunluğu maddeten tazmine kalkışmışlar; kısacası üstelik para da vermek istemişler amma müşteri kabule yanaşmamış...

İşte, doğru olmaması için hiçbir sebep bulunmıyan birinci hikâyenin esas noktaları bunlar!

* * *

Mektup sahibinin başından ayakkabı ile alâkalı bir vaka daha geçmiştir: 1932 yılında imiş ve bu sefer Lausanne şehrinde –röntgen muayenesi ihmal edilmeden– satın aldığı iskarpinlerden bir tanesi başparmağının kenarını vurmuş. Derhal mağazaya müracaat etmiş. Ayakkabıları veren tezgâhtar vuruk yerini gördüğü zaman iki elini başına götürerek ağlamaklı bir yalvarışla demiş ki:

“Aman, mağaza şefi bunu duymasın, çünkü hemen hesabımı keser!”

Peki, işi nasıl halletmişler? Tezgâhtar müşterisinin önüne düşmüş, kendisini civardaki bir dispansere götürüp bereli yeri-

ne pansıman yaptırmış; ayakkabıyı da burun tarafından ustaca gevşetmiş, mahzurunu izale etmiş. Böyle şeyler olur mu, dersiniz? Olması lâzım. Ben raslamadım amma raslıyanlar olmuştur, sanıyorum. Belki de okuyucularımdan bazıları o hikâyelere yenilerini katmak suretile misalleri çoğaltacaklardır.

Zaten aynı muhterem zat bir de elbise hâdisesi anlatmaktadır: 1933 tarihinde Berlin’de bir kat hazır esvap almış. Tam 53 gün giydikten sonra hoş olmıyan bir koku neşrettiğinin farkına vararak mağazaya başvurmuş. Elbiseyi muayene ve tahlile sevk etmişler. Bir hafta geçmiş, cevap gelmiş: “Kusur bizdedir; binaenaleyh mağazamızda mevcut ve biz-zat intihapta serbes olduğunuz en iyi kumaştan ısmarlama bir elbise yaptırmak hakkına maliksiniz.”

Ha, bu mağaza sahipleri kendilerini ikaz ve bir özürlü noktaya dikkatlerini celbetmesinden dolayı teşekkürlerini bildirmeği de unutmamışlar!

Kadıköyü’nde oturan sabık Maliye Nezareti Daire Müdürü Bay Halit Uca’dan da epeyce oluyor, bir mektup gelmişti. Benim de 19-20 yaş arasında maliye memurluğunda bulunduğuma ve az çok meslektaş bulunmamıza işaret eden muhterem zat Kadıköy su şirketi mukavelenamesinin hangi sebeple feshedildiğini soruyor ve cevabını yine kendisi veriyor: “Muvakele ahkâmına ademi riayetinden dolayı...”

Tabiîdir ki o semtin baş derdi olan susuzluktan şikâyet ediyor; hangi saatinde su geleceğinin bildirilmemesine de tabiîdir ki pek kızıyor. Şimdi tekrar sadede, yani ticarethane ve müşteri münasebetlerine dönüyoruz. “Şu sırada hatırıma gelen bu hâdiseyi malûmat kabîlinden bildireyim” mukademesile aşağıdaki hikâyeyi anlatıyor.

Frankfurt'ta bir apartımanda misafir imiş; şehir binalarının kalorifere ait sıcak suyunu bir şirket veriyormuş. Misafir, ev sahibine demiş ki: “Şayet bir sebeple şirket suyu ısıtmazsa haliniz ne olur?” Cevap şudur:

“Öyle bir hâdise bir kere başımıza geldi; sular kâfi derecede sıcak değildi. Ahali telefonlarını açıp hemen belediye-ye şikâyet ettiler. Meğerse şirket kömür stokunun azlığından dolayı tasarrufa kalkışmış. Belediyenin müdahalesi üzerine 20 dakika sonra kaynar suya kavuştuk. Şirket yüksek fiatle kömür tedarik ederek stokunu normal vaziyete getirmek zorunda kalmış!”

Şimdi bize gelelim: Verdiğimiz misallerin benzerini değil, tamamen zıddı olan yüzlercesini sayıp dökmemiz mümkündür; fakat iyisinden bir tek vaka bulup da nümunelik zikretmemiz ihtimal haricindedir. Eski şirketlerin mukavelenameleri daima müşteri aleyhinde, müşteriye zorluk çıkartıcı maddelerle dolu olduğu gibi, sonradan devletleştirilmiş yahut yeni kurulmuş müesseselerde bu maddelerden müşteri lehinde tadilât yapmamıştır. Aksine bir de satıcıya, tezgâhtara, vatman, biletçi ve kapıcıya kadar herkes “memur” imtiyazını almış, yan gözle bakılmaz, bakılınca kan başına üşüüp kafanıza elindekini hemen indirecek birtakım sinirli, megaloman, kurumlu elemanlar sınıfı vücuda getirilmiştir. Bu tarzda hareket hususî sermaye ile işleyen müessese adamlarına da gittikçe sirayet ediyor.

Parayı veya bahşışı almakla beraber mesela eczanede bir

kasabaşı bayanı yahut lokanta garsonu “teşekkür ederiz” demegi vekarına yediremez oldu. Vitrinler süslendikçe müşteriye iyi muamele eksiliyor.

Bu bir dâvadır ki teferrüatıle bir tek konuşma çerçevesi içine sığdırılamaz. Zaten asıl maksat başka memleketlerdeki müşteri-satıcı münasebetleri hakkında bazı misaller vererek aradaki farkı belirtmekti. Farkın ortadan kalkması için ticarethane âmir, memur ve müstahdemlerinin kaç fırın ekmek yemeğe muhtaç oldukları meydana çıkıyor.

Akşam, 9 Kasım 1947

YIPRATICI ALIŞVERİŞ

Kendimizi bildik bileli satıcı yalanına alışmış, bu hususta tamamilе bozuk Şark ananesine bağı kalmış olduğumuz inkâr kabul etmez. Garp âleminin gidişine ayak uydurmak istememizden beri de o huy değişmemiş, hattâ hafifleyeceğine artmış, ağırlaşmış, gelişmiştir. Bizde alıcı daima şüphe içinde, aldatılmak korkusundadır. Haklıdır da... Zira taze, canlı canlı diye satılan balık ekseriya bayattır; lokantada mayonezli levrek diye getirilenin palamut, bilemedin kefal olması ihtimali çoktur; tam yağlı beyaz peynirde yağdan eser yoktur; halis süt, muhakkak yarı yarıya sudan ve halis memba suyu ise bazı defa terkostan ibarettir. Kasap, karamanın koca kuyruğunu güzellik enstitüsü operatörü yahut heykeltraş maharetile kesip yontarak kıvrıçğınkine benzetir. Sığır aslında manda, tavuk göğsü işkembedir. Kuru meşe, yaş gürgen çıkar; yine kuru denilen kömürden su sızar, saymakla tükenmez bunlar... Tükenmediğı için de şöyle bir vaziyet hasıl olmuştur: Saucının baş hüneri aldatmaktır; müşterininki de aldanmamağı çalışmaktır. İki oyuncu, iki hasmın, iki cambaz hali!

Bize normal görünen bu vaziyet esasta tamamilе anormaldir. Seyahat edenler bilir: Birçok memleketlerde alıcının içine şüphe, korku düşmez. Meselâ İsviçre’de, İskandinavya bölgesinde, eski Almanya’da vesairede alışveriş azapsız, zah-

metsiz, endişesiz bir iştir: “Aman, hileye mi uğruyorum, yalan mı söyledi, aldatıldım mı?” kabîlinden düşünceler, vesveselerle fikir yormazsınız. Nihayet bir kalite ve marka meselesi vardır, fiatler de ona göre değişir. Tartı ve terazi işi de sizin bizzat, gözünüzü dört açarak kontrol edeceğiniz, üzüntüsünü çekeceğiniz meselelerden değildir. Bir malın üstünde ne yazılı ise o olduğuna ve doğru tartıldığına şüphe etmemek... Ne rahatlık, ne ferahlık! İşte normal alışveriş böylesine denir. Satıcılığın yalana ve yanlışla dayandığı memleketlerde ise öteberi almak maddî ve manevî bir cenkleşme, müthiş bir vücut ve ruh yorgunluğudur. Dükkândan çıkarken ne nispette aldandığınızı düşünmek, dürüst satıcı ahlâkının yerleştiği memleketler ahalisinin masun kaldığı bir üzüntüdür.

Biz, ömrümüzü o didişme ve üzüntülerle azapta geçiririz. Belki de çabuk yaşlanıp çökmemiz işinde alışveriş mücadelesinden gelen iki başlı yorgunluğun da epeyce tesiri vardır. Hele hayat pahalılığına bir de bu üzüntü karışınca dert katmerli oluyor.

Akşam, 18 Kasım 1947

KIR PAPATYALARI VESİLESİYLE

Kır çiçekleri açmış. Bunu, dün sabah, sırtında bir küle-
dolu papatya götüren çingene kadınının, yaşına rag-
men hâlâ şakrak kalmış, bahar müjdesine yakışan sesi dik
katimi çekerek pencereden baktığım zaman anladım. Mem-
nun oldum. Gençler bir bahara daha kavuşmanın zevkini
–birçok zevkler gibi– derinine duyamazlar; hakları sayarlar.
tabii görürler. Biz, tabiatın hususî bir âtîfeti, bir ihsanı imiş
çesine öpüp başımıza koymak arzusuna kapılırız.

Her neyse... Maksadım bahar konuşması yazmak ve yaş-
lılık psikolojisi yapmak değildir. Bambaşka bir şeyden, şii
ve ruhbazlık ile alâkası olmıyan katı bir meseleden bahset-
mektir. Caddeden gelen sesin ve düşüncenin cazibesine
kapıldığımdan aşağıya indim; papatyacı kadından birkaç
demet çiçek de ben alayım dedim; vazgeçtim. Şunun için
vazgeçiyordum: Pazarlık edecektim. O, bir tutamlık papatya
için anasının nikâhını istiyecekti; uzun uzun, yayvan yayvan,
nağmeli ve edalı konuşacak, diller dökecekti. Ben papatya-
ları en ucuz vakitteki ıspanak fiyatına demetlerle almak hır-
sına kapılacaktım; aldanmamaya uğraşacaktım. Geçiciler,
kapıcı, sokak süpürücü de başımıza üşüşecek, her ağızdan
bir ses çıkacaktı. Kavg çıkımyacağı da pek malûm değildi.

“Neme lâzım... Dursun, eksiğim papatya olsun!” dedim,

okuduğum gazete sayfalarına döndüm. İşte “mesele” dediğim budur. Bu, bir “mesele” midir? İzam ediyorum, herhalde! Hayır. Temin etmek istediğim ne arzularım, hattâ ihtiyaçlarım vardır ki, alışveriş ve iş yaptırma sistemimizin bozukluğu yüzünden beni –galiba benim gibi binlerce kişiyi– “şerrine lânet!” dedirterek yerine getirmekten vazgeçirtiyor.

Eğer birçok evde kapalı musluklar damlıyor, su depoları akıyor ya zamanla yahut fena kullanma sebebiyle şu, bu fena işliyor, muattal duruyor, harap hale geliyor, tamir yüzü görmüyorsa, hepsini de ihmalciliğimize yükliyemeyiz. Köşe başındaki “usta”nın bir liralık hizmete beş lira istemesi, ayrıca üzerine aldığı işi üstünkörü yapması, hele nazlanması, biraz şikâyet ederseniz kapıyı vurup gitmesi bizi böyle üzüyor, küstürüyor ki, “ne olursa olsun” felsefesine kapılıyor, özenme ve bezenme duygumuzu zorla körleştiriyoruz.

Dâvanın esası “işçiye ve satıcıya güvenememek”tir. İşçi tamahkârdır, burnu Kafdağı’nda gezer; o ne çilingir, ne tenekeci veya sobacıdır; keenne atom bombası kâşiflerinden biridir; yarın aya gidecek füzeyi kendisi icat edecektir! Satıcılık ise kötü zenaat görgüsüyle muhakkak bir hileli tarafa dayanmaktadır. Hileyi açıkgozluluk, babadan oğula ve ustadan çırağa intikal eden bir meslek hüneri saymışız. Daha tuhafı şudur: Satıcı müşterinin âdeta düşmanıdır; bin dereden su getirerek, bütün ezberleme talâkat ve cerbezelerini kullanarak, hattâ gözbağcılığına, “ne sihirdir, ne keramet” tarzında oyunlara kalkışarak tabasbus tarikiyle behemehal sırtını yere getireceği bir hasm-ı-canıdır; arkasından katıla katıla alay edeceği, “yutturduk öküze!” diyeceği bir alımdır.

İleri Garp dünyasında bunlar böyle olmuyor. Satıcı ve

alıcı müsavi menfaatte iki dosttur ve işte “satıcı-işçi-müşteri” münasebetlerinde dert yandığım o zihniyet, o görgü, o terbiyesizlik devam ettikçe memlekette alışverişin medenî şekle girmesi imkânsızdır.

Yine meseleyi –günün fiilden ziyade fikir meşgalesi olan ve nice iyi gayeli mücadelelerimiz gibi tavsaması ihtimali bulunan– turizm dâvasına getirince görürüz ki, seyyahın hiç hazzetmediği bir münasebetsizlik de budur. Tetkik seyahatlerinden dönen bir zat yazıyordu: “Turist ne aldatılmak ister ne de pazarlık etmek...”

Önceden biz aldatılmaktan kurtulmadıkça turistin aldatılmamasını temin mümkün müdür? Turistten evvel kendimiz, kendi satıcılarımızın ahlâk ve terbiyesi noktasından işi muhakeme etmeliyiz. Meselâ pazar yeri veya dükkâncı manavı için iyi çırak elmalara usulcacık çürüğünü karıştıran, kurtlu kiraz küfesinin muayyen yerlerine kurtusuzlarını koyup müşteriye bunları göstererek malın temiz olduğuna inandıran, terazi oyunlarında aşırı beceriklilik kabiliyetini haiz bulunan ve bir yalana bin katan hinoğlu hin, “hiylekâr-i-maderzad” delikanlıdır.

Alışverişi müteakabilen becelleşme haline sokmuşuz. Satıcı da, müşteri de gözünü dört açar: Biri nasıl yapsam da şu müşteriye kafese koysam diye! Müşteri ise ne kadar dikkat etsem de kafese girmesem diye! Bizde alışveriş ve iş yaptırma konforu da yoktur; o gibi ileri memleketlere has rahatı henüz sağlayamadık. Zaten çoğumuz, böyle medenî bir rahatlıktan da hazzetmeyiz. Pazarlık, didişme, gevezelik yarışı, karşılıklı oyun ve aldatmaca itiyatlarımız, hattâ zevklerimiz, tiryakiliklerimiz arasında yer almıştır. “A,” deriz, “şu köşede-

ki dükkânda bu üzüm seksen kuruşa!..” Yalan! Yalan olduğu-
nu satıcı da bilir ve hemen daha katmerli bir yalanla muka-
bele eder. Netice aldanan yine alıcıdır; aldattım sanan da o!

Hangi süt halistir, hangi yumurta tazedir, hangi kumaş
İngiliz ipliği, hangi çorap yerli veya ecnebidir? Bilemeyiz ve
güvenemeyiz. Daima aldanmış olmak korkusu içindeyiz. Hele
seyyar satıcıların şehri şimdiye kadar görüp geçtiğim hiçbir
Şark ve Garp memleketinde misline şahit olamadığım korkunç
istilâsından sonra İstanbul sokakları etiket koyma mecburiyeti-
ne rağmen en bozuk etiketli birer alışveriş meşheri oldu, çıktı.

Demin söylediğim gibi nasıl, dün sabah arzu ve heve-
simi yenip bahara kavuşma zevkini tekrar içime iterek kır
papatyalarını almaktan vazgeçtimse son fırtınaların kopar-
dığı anten telini de günlerdir tamire yanaşamıyorum. Zira
bunu yapacak olan “usta”nın nazına ve talebine dayanamı-
yacağım. İşine de güvenilemez ya! Öbür gün tekrar kopar.

Hoş, bunlar bir şey mi? Eserlerin telif mi, tercüme mi,
intihal mi, nenin nesi olduklarına da güvenemez olduk, git-
ti. Fikir işlerinde de alışveriş daima memnunluk verici sayı-
lamaz. Seyyar armutcu ile köşe başı çilingiri, bu satıcıların
yanında La Fontaine’in “Vebaya tutulan hayvanlar” kıssasın-
daki bir tutam taze ot kopardığı için o âfetin müsebbibi ve
mesulü sayılan, cezayı çeken zavallı mahlûk gibi kalır. Alış-
veriş işleri turizm dâvasıyla tevem olarak düzelir; inşaallah!

*Ceyb-i-endişede sermâye iki söz vardır
Biri “Allah kerim”ü biri “İnşâallah”*

Yeni İstanbul, 12 Mart 1950

ESNAF AHLÂKI

A lman iktisatçılarından Dr. Weber, iktisadiyatımız hakkında birtakım güzel ve ümit çoğaltıcı sözlerden sonra şöyle demiş: “Mevcut ve geçici olduğuna inandığım hayat pahalılığının yüzde 50’si esnaf tarafından meydana getirilmektedir. Türk esnafının ticari ahlâkı tam mânasiyle olgunlaşmamıştır.”

Bir ecnebi ancak bu kadar söyler, yani kelimelerini tabiatıyla iyice tartar, izzeti nefse dokunmak istemez. O sözlerin dobra dobra söylenmiş şeklini biz kendiliğimizden okuyoruz, esnaf namına üzülmüyoruz. Tam mânasiyle olgunlaşmamış ticari ahlâk ne demektir? Bu, iktisatçıdan ziyade diplomatça inkâr mânasına gelmez mi? Pahalılığın yüzde 50’sine sebep olan olgunlaşmamış ahlâka kederlenmemek kabil mi? Bizim esnaf ki bir zamanlar ticari ahlâkı, dürüstlüğü, doğruluğu, kanaati, centilmenliği ile maruftu; ecnebilerin yazdıkları seyahatnameler medihleriyle dolu idi; yabancı asıldan esnaf bu eserlerde çekiştirilir, bizimkiler göklere çıkarılırdı. Bakınız şimdi kendileri için ne dedirtiyorlar! Hele bizler içimizden neler diyoruz!

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 10 Ocak 1955

ALİŞVERİŞ TERBİYESİ

Rivayete göre birkaç bakkal Migros için şöyle demiş: “Veresiye satış yapmadıkça bize zararı dokunmaz.” Bu bir tesellidir. Esasen maksat bakkala zarar vermek değil, onun aşırı kazanç hırsına engel olmak, piyasayı mâkul haddinde tutmaktır. Veresiye aksata usulünün azaldığını hepimiz görüyoruz. Şimdiki ev kadını peşin para ile günlük alışverişini bizzat yapmağa çoktan alıştı. Hele orta sınıf artık başka türlü yapmıyor; az varlıklı ise mahallelerinde kurulan pazar yerlerinden haftalık ihtiyacını temin etmektedir. Migros seyyar bir pazar yeridir, ayrıca burada tartı ve cins hilesi, pazarlık yoktur.

Ahaliyi veresiyeden ve pazarlık derdinden kurtarması, peşine alıştırması birer kazanç olacak; Garb tarzı alışveriş asrın lüzumlu bir terbiyesidir.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 4 Ekim 1955

Yolda, Trafikte

TRAMVAYLARDA GÖZETECEĞİMİZ “HOŞ GEÇİNME” USULLERİ

Gok yazıldı, çok söylendi; fakat, sanırım, ayrı ayrı maddelerle, ders kitabına yakışacak ve bir “buyrultu” şeklini alacak surette kısalanamadı, zihinde yer tutacak hale getirilemedi. Tramvaylarda kalabalığın zorluğunu azaltmak, hiç olmazsa güçlüğüne hafifletmek için yolcuların şu noktalara dikkat etmeleri lâzımdır:

1- Bilet parasını, ne yapıp ne edip binmeden önce hazırlamak; ya avucunda yahut –başka paralarla karıştırmıyarak– yan cebinde bulundurmak;

2- Eski biletleri saklamamak, kontrolöre bunlardan günleri geçmiş bir destesini uzatmamak ve yenisini elde tutup dalgınlıkla da büküp katlamamak, açılmaz hale getirmemek;

3- Lâfa veya seyre dalmıyarak inilecek duraktan bir durak ewel çıkmıya hazırlanmak;

4- Son duraklardan birinde ineceğiniz halde bindiğiniz zamandan başlayarak tramvayın dış kapısı önünde, inip binmiye kızmak hakkınız gibi dimdik, kaskatı, suratlı ve korkunç durmamak, geçidi kapamamak;

5- Orta tarafı boş görmekle beraber “ne olsa ineceğim” diye kapı önlerinde birikmemek, girip çıkacakların yolunu tıkamamak;

6- VeleV ki, arkadan gelecekler de olsa kapı örtmeyi âdet haline sokmak ve kapı yanında oturunca açık kalan kapıyı kapamanın bu yerin icabı bir vazife olduğunu kabul etmek, angaryesine katlanmak;

7- Biletçilerin herhangi bir muamelesine sinirlenip yüksek sesle heyecanlı nutuklar vermekten, sözüm ona “medenî cesaret” göstermekten çekinmek;

8- Hususî otomobilini kullanamadığı için tramvaya binmek zorunda kalan kalanturlara, tâ uzaktan kalkıp yerini göstererek “aman efendimiz, tenezzül buyurunuz, siz oturunuz!” kabilinden uzun ve çirkin dalkavukluklardan vazgeçmek;

9- Göze kestirilen bir bayana yakın bulunmak için zihinde tertip edilen şeytanca plânı yürürlüğe koyup şunun, bunun kolu, koltuğu altından ufala küçüle tünel açmaya kalkışmamak;

10- (Son ve önemli madde) Şikâyeti sulh devrine bırakarak tramvayların kalabalığından sızlanacak yerde işliyebilmesinden dolayı hamdüsena, münasebetsizliğin ise biraz da kendimizde olduğunu kabul etmek!

Tan, 4 Şubat 1942

VAPURLARDAKİ LÜKS SALON!

Artık yeter! Yıllardanberi sürüp giden mânasız, yersiz, beş kuruş on paralık lükse son verelim: Kadıköy-Adalar vapurlarındaki koltuklu masalı erkân bölmelerini kaldıralım. Yüz elli kişinin rahatsızlığı pahasına kırk kalantora baş köşede –hayır! Vapur teşkilâtına ve tâbirine göre– kış tarafta yer göstermek, bir ayrılık gayrılık manzarası yaratmak yakışksız iştir. Halka yer açmak, yer kazanmak zorundayız. Oralara kanepeler veya küçük iskemleler dizilirse bir ufacak imtiyazlı küme yerine bir çoğunluğu yerleştirmek, bir memuru da vapur içinde para alıp vermek, bilet kesmek gibi füzulî zahmetten kurtarmak, ayrıca bir caka, avurt zavurt ve kurum manzarasını da önlemek mümkün olur!

Lâkin sulh ve huzur zamanında, her tarafa bol vapur işletilirken ve normal şartlar içinde beş on kuruş bir para mefhumu ifade ederken yer farkına göz yumulabilirdi. Yazık ki dünya henüz, herkesi yataklı vagonla, kamaralarda yolculuk ettirecek veya yine herkesi bir örnek hayat sürdürecektir ideal inkılâba kavuşamadı. Hâlâ sınıf ve servet ayrılıkları, refah veya sefalet gayrılıkları XX. asrı Ortaçağ'dan ayırd edememiştir. Fakat bu böyledir diye kısa mesafeli banliyö seferlerinde birinci, ikinci mevkiler yetişmiyormuş gibi bir de –şimdiki değeri itibarile bir bardak suyu bile satın alma kabiliyeti

olmayan– dört mangır karşılığı lüks mevki bulundurmak, bir kısım halkı balık konservesi haline sokup öte yandaki ni banka idare meclisi âzası içtima salonunda oturuyormuş gibi feraha kavuşturmak icap etmez! Eğer ben lüks salona girmiyorsam bu, elbette üç, beş parayı esirgediğimden değildir; cam bölme arkasında sıkışık bir kalabalığa genişçe bir yerden, o kadar az bir masraf mukabili azametle bakıyor sanılmak korkusundandır. Çoğumuz bu düşünce ile lüks salona ayak atmaktan çekiniyoruz. Hem öyle bir lüks yer zarureti varsa neden Şirketi Hayriye, tramvay ve tren idareleri de aynı usule uymuyor? Deniz yollarına kanunla bir imtiyaz mı verilmiştir? Hayır! Bu münasebetsizlik artık yeter. Vapurlar tıklım tıklım doludur; seferler yetmemektedir, nüfus çoğalmış, halk ayaktadır. İşin mes’uliyeti ise vaziyeti Münakalât Vekili’ne bildirmiyen şeflerde, hattâ bir şehir ve idare meselesi olmak bakımından o makamın dikkatini çekmiyen İstanbul vilâyetile belediyesinin ilgili şubelerindedir.

Tan, 2 Haziran 1943

UÇAK YOLCULUĞU

Pek lüzum olmadıkça damardan iğne yapılmasını sevmediğim gibi şiddetli bir ihtiyaç duyulmadıkça uçak yolculuğuna başvurulmasını da muvafık görmem. Damardan iğne, adale ve deri altındakinden faydalı ve tesir itibarile süratli olabilir; ama azıcık beklemeğe vakit müsaitse damarla oynamamağı elbette tercih etmelidir. Tıpkı bunun gibi uçak yolculuğu da birtakım ciddi sebeplere dayanmalıdır; meselâ bir hastalığın acele tedavisi, bir hastaya yetiştirilmesi, mühim bir işin kaçırılması, yer ve deniz yolunun tehlikeli bölgelerden geçmesi nevinden işler... Eğer Afrika ortasında bir şehre gideceksem ve karadan giderken vahşilerin yahut sıtmalî sineklerin hücumuna uğrıyacaksam, dağlarda yatacak, orman kulübelerinde barınacaksam havadan bütün o engelleri atlayarak, güçlükleri yenerek çarçabuk hedefe vasıl olmağı şüphesiz isterim. Uçak fikrimce henüz normal vasıta değildir; normal vasıtalarla yapılamıyacak yolculukları sağlamağa yarıyan ve ancak öyle bir halle karşılaşıldığı vakit başvurulması iktiza eden bir fevkâlade çaredir.

Gözümüzün önüne bol rakamlı istatistikler sererek uçak yolculuklarının herhangi bir vasıtadan daha tehlikeli olmadığını ispata çalıştıklarını biliyorum. Şu var ki hava kazalarının öteki kazalardan daha korkunç ve çok defa bir ferdin

bile kurtulmayacağı şekilde amansız olduğu muhakkaktır. İşte size son vakalardan iki misal: Geçende Paris-Londra arası uçan bir yolcu uçağı Bourget Meydanı'ndan kalkar kalkmaz bir dama çarptı; bütün yolcular öldü. Halbuki Paris'ten Londra'ya gitmekte o derece aceleye hiç de lüzum yoktur; bu seyahat normal yolla hem kısa hem de eğlenceli ve rahattır. Dünkü telgraflardan da şunu öğrendik: İçinde 39 yolcu bulunan bir Amerikan uçağı havada tutuşmuş, tek kişi kurtulmamış. Yananlardan 13 kadın ve 6 çocuk Avrupa'da askerlik eden eşleri ve babaları yanına gidiyorlarmış. Peki, bu seyahatin uçakla yapılması pek mi lâzımdı? Vapurla gitselerdi de bir hafta sonra varsalardı ne olur, ne eksilirdi? Ayrıca birçok yerleri yakından görürler, dünyayı üstünden kuşbakışı değil içinden adam gibi seyredelerdi.

Uçak yolculuğuna ifratla düşkünlük seyahat zevkini ve bilgisini de körleştirecek. Briç ile sinemanın sohbet zevkini öldürmesi gibi...

Akşam, 7 Ekim 1946

YER YOLU – GÖK YOLU

Bu konuşmanın muharriri uçağa henüz ayak basmamış, henüz havalanmamış, hava yolculuğu yapmamış bir adamdır.

Korktuğundan mı?

Korku nedir? Bir tehlike karşısında veya tehlike vehmine kapılarak duyulan ürküne hissi olduğuna göre, benimki korkudan değildir; zira “bir kazaya uğrarsa ölürüm” diye düşündüğümden, ürkütüğümden dolayı uçaktan bucak bucak kaçmıyorum. Şimdiye kadar bir vesile çıkmadığı için hava seyahati yapmadım. Zaten bir yere gittiğim de yok ki... Sekiz seneyi buldu. Ankara’nın bile semtine uğramadım. Hem de basın mensubu olmak itibarile öyle bir sefer bizlere pek ucuza malolduğu halde!

Yarın yolculuk icab ederse, daha doğrusu gezme ihtiyacı duyarsam yine de uçağa bineceğimi sanmıyorum. Sebebi şu: Acele bir işim çıkmıyacağına hemen hemen yüzde yüz eminim. Ticaretle, müteahhitlikle, diplomatlıkla veyahut hükûmet himayesile zerre kadar alâkam bulunmadığı için bir yere gününde koşmak, yetişmek mecburiyetinde elbette kalmıyacağım. Seyahatten maksat gönül avutma, göz oyalama, eğlenme olacak.

Peki, böyle olunca göklerde işim ne? Gök yolu şüphesiz

en kısa yoldur; amma kısalığı nispetinde az eğlendiricidir. Vakit kazanmak değil de vakit geçirmek isteyenlerin nakil vasıtası daima vapur, tren ve otomobil olmakta devam edecektir.

* * *

Tehlike hepsinde mevcut...

Hatta bir müddetten beri tehlikesi büsbütün artan yolculuk İstanbul'da yayan gezmektir. Her an hem de en kötü kazaları atlata atlata, bir kazadan kurtulurken öbürile karşıla karşıla daimi endişe içinde yürümüyor muyuz?

Halbuki bir kere vapura, trene, hatta uçağa bindiniz mi nihayet bir tek kaza ihtimalini düşünürsünüz; kendinizi o kazadan korumak da size düşmez; kaptan, makinist, pilot varsın uğraşsın. Artık ne önüne bakacak, ne ardını kolluyacak olan sizsiniz; muhakkak ki yürür haldekinden daha rahattasınız.

Seyrüsefer inzibatından mahrum bir şehirde yaya giden daima tetikte, daima canını kurtarma mevkiinde, ölümle mücadelededir. Böyle bir yürüyüş, en tehlikeli seyahatten, hatta "tavaiî mülük" devrinde kervanla Bağdat'a gitmekten daha tehlikeli, ayrıca çok konforsuz, çok yorucu olduğuna göre sıhhati ve mantığı yerinde bir insan yayan gezmek cesaretini gösterdikten sonra tabiatile uçağa binmekten de korkmaz; korkmamalıdır; korkmamak için istatistikler okumasına da lüzum yoktur.

"Ayağım karada ya!" diye teselli yolu aramak abes... Şehirli yayacılar için "bir ayağım çukurda!" demek gerçeğe uyan, vaziyeti anlatan en doğru sondur. Meselâ akşam

üstleri Taksim Meydanı'nda karşıdan karşıya geçmek hususunda bir piyadenin (çocukluğunda yaya giden mânasına bu kelime çok kullanılırdı) ne derece gayret hünerbazlık göstermesi, gözlerini dört açması, adımlarını ölçülü atması, kafasını yorması lâzımgeldiğini ve ne tehlikeler atlattığını düşününüz... Hangi seyahat, hangi vasıta ile, hatta denizaltı ile de yapılırsa yapılsın bundan daha yorucu ve muhataralı olabilir mi?

Çok defa sizin ihtiyatkârlığınız da işe yaramaz. Bir otomobil, her türlü kaide ve nizam dışında ve yaya kaldırımında bile üstünüze hücum eder. Uçakta paraşüt, vapurda cankurtaran gömleği vardır; yaya giden beline ne dolayabilir? Tamamile techizatsızdır.

İşte bu sebeptedir ki uçak seyahatinden korkmam. Ciddi hücum hasıl olursa, elbette binerim. Fakat gezme maksadile bir yere gidiyorsam vapuru, treni tercih ederim.

Uçağın lüzumunu, faydasını inkâr etmiyorum. Penisilin de lüzumlu ve faydalı bir ilâçtır ama onu gerektiren bir hastalığa karşı kullanmak ister; bir aspirinin yatıştıracağı baş ağrısına Penisilin tedavisi yaptırılır mı?

General Marshall Moskova'dan Vaşington'a uçakla döner elbette... Tren, vapur seyahatinde haftalarca vakit kaybetmesi memleketinin zararınadır. Fakat vakti çok ise, hoşça vakit geçirmek, gezmek, dinlenmek istiyorsa şüphesiz hava istasyonuna uğramaz.

* * *

Kaldı ki uçak seferlerinin çoğalmasından sonra rekabet

yüzünden vapur ve tren seyahatleri büsbütün rahatlaşmağa başladı. Geçenlerde *Akşam*'da okuduk: Fransız şimendifer idareleri büyük reklâmlar yapıyorlarmış ve pek doğru olarak diyorlarmış ki:

“Şimendiferler en rahat, en emniyetli seyahat vasıtasıdır. Kışın rüzgâr kudurmuş gibi eser ve her taraf karla örtülürken sıcak bir vagonda, koltuğunuza rahatça yaslanarak etrafın manzarasını seyredebilirsiniz. Oturmaktan sıkılırsanız koridora çıkarak aşağı yukarı dolaşırsınız. İyi yemekler, iyi içkiler sizi bekler.”

Daha mühimmi şudur: Trenlerin kalkış, varış saatleri muayyendir; hava ne kadar bozuk, sisli, puslu olsa bu saat değişmez. Yolda kalmak, beklemek korkusu yoktur.

Haksız mı? Geçen de Ankara'dan gelecek bir uçağı karşılamağa giden ahbablar sis yüzünden bu uçağın tam yarım saat gökte motör seslerini dinlediler, inmesini beklediler. İnemeyip ters yüzüne dönebilirdi; netekim koca Amerikan uçağı inememiş. Yeşilköy'den tekrar Şam yolunu tutmuştu.

Uçak bazan böyle olur, inemez. Bazan da bir iner ki içindekilerden bir tek canlı mahlûk kurtulamaz!

Ama tren-uçak rekabeti, her işte olduğu gibi, en geniş inkılâbı Amerika'da yapmış: Lokomotiflere saatte 180 kilometreden fazla sürat verildikten başka seyahat ücretleri indirilmiş. Vagonlar hafif, yekpare, sessizmiş; sarsıntı tarihe karışmış. Trenlerin çoğunda gazino, sinema salonu, berber dükkânı, çocuk bahçesi, duş ve banyo vagonları bulunuyormuş.

Asıl güzeli yataklıda seyahat edemiyenlerin koltukları geceleyin rahat karyolalar haline sokuluyor, kapılar birer düğmeye basınca açılıp kapanıyor, vagonlar otomatik terti-

batla havalandırılıyor ve serinletilip ısıtılıyormuş. Bazılarında çatılar şeffaf bir madde ile örtülü olduğundan gökleri seyretmek de kabilmış. Ya, ecnebi dergilerde resimlerini gördüğüm bahçeli vagonlar?

Banyolu, yatak odalı, salonlu hususî kompartımanları olan vagonlar da başka!

* * *

Yeryüzündeki bütün bu rahatlığı, kolaylığı, genişlik ve eğlenceyi bırakarak gökyüzünde dar bir koltuğa mihlanarak seyahat neye?

Denizüstü nakil vasıtaları ise zaten mükemmeldi; şimdi daha da tekâmül edecek... Gerek yalnız başına gerek çoluk çocuğıle veya dostlarla bir vapur yolculuğı ne kadar hoştur... Yarın eski halini bulacak olan bir Napoli'ye, bilmem hangi bir Rio yahut bir Rico'ya yanaşmak, karaya çıkmak, gezip yine vapuruna dönmek ne keyiflidir?

Uçağın aleyhinde değilim; onu lüzumundan daha pratik, mekanik, kuru buluyorum. İnsanları eşya haline sokan, bir paket, koli postal imiş gibi götüren bir vasıta. Görmenizi değil, yerine vasıl olmanızı temin eder.

Meselâ dört günde Nevyork'a varacakmışım... Bana ne? Günlerim hiç de dolu değildir. Pendik'e dört saatte gidip gelmeğe alışmışlar ve tramvay yolculuğına günde iki saat ayırmaktan bir şey kaybetmeyenler için birdenbire öyle bir acele, bir sürat muhakkak çok ciddi bir sebebe dayanmalıdır.

Uçak bir yerden bir yere ilâç, yaralı, hasta yetiştirmek için ideal bir vasıta. Yolları kapanmış felaket sahnelerine de lü-

zumlu eşyayı, gıda maddelerini, sıhhiye levazımını çarçabuk. Allah yardımı gibi gökten indirivermesi bulunmaz nimettir. Sonra, medenî nakil vasıtalarının henüz işlemediği ülkelere de elbette havadan gitmek lâzım. Tehlikeli bölgelere sayısız engellerle, çeteler ve haydutlarla, vahşî kabîlelerle, bataklık ve hastalıklarla mücadeleyle göze alarak kervanlara ve seferi heyetlere katılarak eski usul gitmektense hedefe havadan inmek de pek münasiptir; bu uçağın büyük bir hizmetidir.

Ama sıhhatim yerinde, vaktim elverişli ise ve medeni diyarlardan en rahat kara ve deniz vasıtalarıyla geçmek mümkünse niçin uçak! Bazısı bindiği uçağın süratinden kendi kanadlarıyla kendisi uçmuş kadar böbürlenir; böbürlenmek için lüzumsuzca uçak seyahati yapanları da tanıyorum.

Şu var ki uçak, bizim henüz icab ettiği kadar gelişmemiş ve mahkemesizlik yüzünden ne sürate, ne konfóra kavuşamamış olan trenlerimizden, vapurlarımızdan ve otokar noksanından dolayı memleketimizin şimdilik tek zahmetsiz seyahat vasıtasıdır. Daha epeyce zaman o nakil vasıtalarımız uçakla rekabet de edemiyecektir. Binaenaleyh hava seferlerimizi hem çoğaltmak, her tarafa yaymak lâzımdır hem de o iş trenlerimizi yeni tren mefhumuna benzer hale sokmaktan kolay ve ucuz malolacaktır.

Demiryollarımız, hatta sadece yollarımız bana şimdiki vaziyetle yolcudan ziyade eşya taşımağa müsait gibi geliyor. Zaten eski insanlar uçmağı sefere çıkmadaki güçlük, yol eziyeti ve tehlikesi sebebiyle düşünmüşlerdi. Bugün Doğu Bayezid'e gitmem lâzım gelse ve hava postası işleseydi, elbette Erzurum'a kadar tren ve sonra günlerce kaptıkaçtı, kışın da kızak yolculuğunu göze almazdım; uçağa can atardım.

Bu sebepledir ki Türkiye’de hava postalarını birkaç misli geliştirmeğe çalışarak demiryolu ve yol noksanını mümkün mertebe telfi etmemiz lzımgelir. Bugünün Türkiyesi hava mnakaltına yarınki Türkiye’den daha ziyade muhtaçtır.

Karadan gidilecek hale gelmemiz zaman ister.

Akşam, 4 Mayıs 1947

BİR ZAMANIN GAR BÜFELERİ ZEVK EHLİNİN CAN ATTIKLARI YERLERDİ

Yaz sonu idi, İzmit Körfezi'ni geçerken şehre çıkmış, gara da uğramıştım. Burası esasta gösterişsiz, ayrıca bakımsızdır. Neden? Bilemem. Bina kirli suratlı, etraf da öyle; bekleme yerleri berbat. Fakat en kötüsü “büfe” ismini taşıyan kovuk. Avrupa seyahatinden yeni dönmüştüm, gördüğüm manzaradan büsbütün mahzun oldum.

Nasıl mahzun olmayabilirdim ki, çeşitli memleketlerin irili ufaklı gar ve istasyon büfeleri hakkında dumanı üstünde bir fikir sahibi idim. Oraları görmüş, bazan içlerine girmiş, tertemiz örtülü masalarında, tertemiz takımlarla, soğuk ve sıcak bir şeyler yeyip içmiş, iyi kıyafetli mültefit garsonların nasıl hizmet ettiklerine daha beş on gün evvel şahit olmuşum.

Bu garların büyüklerinde, bildiğiniz gibi, pahalı bir lokantadan başka ayakta servis yapılan büfeler de vardır. Hele Paris'in muazzam Sen Lazar Garı'nda bir gün onların birinde sevimli kızlar elinden yediğim bol hardallı sıcak sandviçlerle içtiğim Bojole şarabını hâlâ zevkle hatırlarım. Bu zevkledir ki, Paris o sefer yağmur altında bile bana olduğundan fazla şen, mesut görünmüştü.

Geçen akşam Ankara Garı'nın “büfe-lokanta” kapısından başımı uzattım, hemen geri çektim. Niyetim hafif bir

şey yemek ve trende hemen yatmaktı. İmkân mı var? Ne haldi o? Önce pastırmalı yumurta kokusundan asfiksiye olacaktım. Örtüler ne kirli, takımlar ne bayağı, yiyip içme şekli ise hepsinden çirkindi. Haydarpaşa büfesi daha mı iyidir? Hiçbirinin ötekine söz söylemeğe hakkı yoktur.

Alınganlık etmemeliyiz. Haydarpaşa büfesinin parlak bir “dün”ü vardı; hem o zaman bu demiryolu bir yandan Ankara, öbür yandan Konya’dan ilerisine uzanmamıştı. O iki şehre de –geceeleri Eskişehir’de kalıp yatmak şartıyla– bir gece ve iki günde gidilirdi; ölü bir gardı. Müdür Hügnen büfeyi Beyoğlu’nun maruf lokantacısı Nikoli’ye vermişti. Görmeliydiniz!

Evet, görülecek bir yerdi; yemeklerin, içkilerin, takımların ve servisin kusursuzunu bu büfede bulurdunuz. Banliyöde oturan zevk ehli zevat bir iki vapur ewel gelir, burada oturur, ahabplariyle burada sohbet eder, akşamcılığını burada yapardı.

O tarihte D.D.T. yoktu ama sinek de yoktu. Şimdi o ilâç var, yazın sinek de var. Sirkeci Garı’nın büfesi de bugünkünden yüz kat iyi idi, orası da ağzının tadını bilenleri masalarına toplardı. Bütün bu güzellikler neden suyunu çekti, yerlerine şu perişanlık geldi?

Elimizden ne gelir hayr-ı duadan gayrî!

Yeni İstanbul, 13 Şubat 1958

OTOMOBİLDEKİLERİ SEYREDERKEN

Hususî arabalar kaldırıldıktan ve taksiler tek veya çift numaralılara indirildikten sonra sayısı azalmış olan otomobillere binenleri daha dikkatle, daha rahat, teker teker tetkike fırsat bulmaktayım. Geçen gün tramvay camı arkasından bunları seyretmekle, takındıkları tavır ve edayı mütalâa ve teşhisle epeyce oyalandım; dudaklarımda sigara yerine, sigara kadar hoş, hafif ve keyif verici bir tebessüm olduğu halde...

Meselâ genç birini gördüm; o şekilde oturmuş, öyle bir düşüncüsü vardı ki, zihninden geçirdiğini bana renkli ve ışıklı bir reklâm kadar sarahatle okutuvermişti: “Yazık” vallahi, şimdi bir sürü para vereceğim, hiçbir tanıdığa rastlamadığım, otomobille gittiğimi gösteremediğim halde!” Demek ki, insanların bir kısmı taksiye girdi mi aklı daima o mesele ile meşgul oluyor: “Ah, bir bildikle karşılaşsam ve selâmlaşsam... Yoksa katlandığım masraf neye yarar?” Bir zümre de var ki, bunun tamamen aksini yapıyor; yani arabaya gömülerek kendini göstermek istemez bir tavır alıyor, gözlerini gelip geçene dikmiyor, boşluklara bakıyor... Ama, ben yine seziyorum, gönlünde aynı arzu mevcut: “Ben kimseyi görmeyim, görmez gibi yapayım; onlar beni görsünler. Böylesi daha kibar olur!”

Başka bir zümre ise ana karnından mini mini bir otomobile rakiben çıkmış kadar kendisine, doğduğu tarihtenberi o nakil vasıtasına alışmış edası veriyor; sahte bir ülfet, bir tabî telâkki ediş, bir benimseme, bir kayıtsızlık rolü! “Otomobil mi? Adam sen de bu benim, ayak kadar yaratılıştan ve âzayı vücudumdan biri sayılır. İnsan ayağıyla öğünür mü?” Diğer bir mesele: Belli etmemelerine rağmen ikide bir taksi saatini gözleriyle yoklamadan içleri rahat edemiyenleri kendilerine mahsus endişeli duruşlarından pekâlâ fark edebiliyorum. Otomobile acele bir iş veya hastalık yüzünden binenleri kolayca ayırt etmek de kabil: İş ehli hemen inecek, hattâ atlayıverecek gibi, âdeta eli kapı tokmağında duruyor; hastalar sokağa: “Acaba bir daha yürüyemeyeceğim, şu halk arasına yayan olarak katılamıyacak mıyım?” mânasında hasretle, hüznle, en samimî hisler ve düşüncelerle bakıyorlar. Belli ki onlar iki çeşit otomobilden korkmaktadırlar: Bir tanesi pek hızlı giden... Sıhhî imdat otomobili! Öteki çok yavaş gideni: Cenaze otomobili! Kendi kendilerine söylenediklerini de farz ediyorum: “Otomobilde ayakları aşağıda, başı yukarıda oturmak bir saadet... Allah onun içine insanı sırtüstü ve upuzun yatırmasın!”

Hastasına giden otomobilli doktorun ise düşündüğü şu olsa gerektir: “Ben böyle bir giderim, iki giderim, arkasından uzununu iletirim!”

Tan, 7 Haziran 1941

OTOMOBİL İSTİLÂSINA DOĞRU

Tarih boyunca yüksekten atanlar ve dediklerinden hiçbirini çıkmıyanlar arasında bugünkü Alman önderleri başta geliyorlar; âdeta rekor kırdılar. Falcı olsalardı geçen şu beş yıldan sonra bütün o gerçekleşemiyen, hattâ gerçekleşmek şöyle dursun aksî çıkan kâhinleri yüzünden bir tek müşteri kapılarını çalmazdı. Cermen ülkesi üstünde bir tane bile düşman uçağı görülemiyecekti; şimdi üçer, dörder binlik filolar havada cirit oynuyor. Müttefik ordusu Avrupa kalesine ayak basamıyacak, bassa da geriye atılacak, deniz suyu içmek zorunda kalacaktı. Anglo-Sakson erleri bugün susuzluklarını serin Alman kaynaklarından gidermektedirler. Saymıyalım. Kimin olursa olsun, hele dövüşmeğı bilenlerin mağlûbiyetile alay etmek hoşumuza gitmez.

Acaba Avrupa kalesine çıkmak Müttefik ordularına kaç kişiye maloldu? Yekûn elimizde değıl. Fakat Amerikan ordusunun 11 günlük ilk istilâ hareketi sırasında –3283’ü ölü, 12 bin 600’ü yaralı olmak üzere– sadece 15.883 kayıp verdiği artık anlaşılmıştır. Çok mu? Bir insan kaybı bile azımsanmazsa da hesap gözüme çok görünmedi. Size şimdi bildireceğim bir istatistiğe bakınca yukarıdaki neticeyi küçümsemeniz bile mümkündür; hem vereceğim bilânçonun bir savaşıla da münasebeti yoktur: Aynı tarihte ve gene 11 gün

içinde –harb sebeBILE motörlü nakil vasıtaları eksilmekle beraber– Amerika’da taşıt kazaları yüzünden 24.110 kişi ya ölmüş yahut yaralanmıştır! Zaten dünyada her salgın hastalıktan fazla insan canına kıyan âfet, otomobildir. “Harb bit-sin... Memleketimize bedava denilecek fiatlerle öyle otomobil gelecek ki tezgâhtarların bile birer hususî arabası olacak” diye sevinenler arasında bulunmuyorum.

“Otomobil geliyor” demek, İspanyol gribi gibi bir illet yaklaşıyor demek kadar bana üzüntü vermektedir. Kısacık Atatürk Bulvarı’ndan başka geniş caddesi bulunmayan şehirimiz, hamdolsun harb ve istilâ felâketlerini görmedi amma göreceği muhakkak sayılan otomobil harbi ve istilâsında fazla telefât vermesinden korkulur.

Akşam, 13 Kasım 1944

ŞEHİR İÇİNDE MAZOT

İstanbul Belediyesi'nin satın alacağı otobüsler hakkında gazetemiz bir haber daha verdi. Otobüslerin mazotla işleyenleri tercih edilecekmiş. Kendi kendime, “Âlâ,” dedim, şüphesiz mazotlu olanlar benzin yakanlardan daha az masraflıdır. Tasarruf ve iktisatla iş görmeliyiz diye barbar bağırıyor, israftan, hesapsızlıktan sızlanıp duruyoruz. Mazotlu otobüsleri tercih etmek suretile belediye iyi bir yol tuttu!” Fakat aklıma geldi ki, mazot yakan vasıtalar fazla duman ve koku yayar; şehir içinde mahzurlu, zararlı olmaz mı? Sayın bir okuyucum bu şüphe ve düşüncemin ne kadar yerinde olduğunu bana yolladığı bir mektupta pek mükemmel ispat ediyor, diyor ki:

“Diesel motörlü otomobil ve otobüslerin neşrettikleri gazlar son derece ağırdır, boğucudur. Hele bizim daracık sokaklarımızda yayılıp kahlılar, yerleşirler, gitmek, dağılmak bilmezler. Böyle bir tek otobüsün Beyoğlu Caddesi'nden geçişi burunların tıkanmasını, pencerelerin ve mağaza kapılarının örtülmesini bile icab ettirir. Ya, birbiri arkasından ikisinin, üçünün gittiğini düşününüz... Artık o zaman gaz maskesi kullanmaktan başka çare yoktur!” Okuyucum acaba mübalâğaya mı kaçıyor? Hayır, hakikati yazıyor. Zira 1929 yılında Berlin Belediyesi mazotla işleyen iki otobüs alıp tec-

rübe mahiyetinde işletmiş, fakat halkın şikâyeti üzerine bunları seferden kaldırmağa mecbur olmuştu; zira Berlin, daha o zamandan hava bombardımanına uğramış bir şehir manzarası almıştı. Avrupa'nın birçok şehrinde Diesel motörlü otobüslerin işletilmesi –yaydıkları tahammülfersa duman ve koku yüzünden– yasaktır. Yalnız otobüsler mi? Mazotlu bütün nakil vasıtaları ve makineler şehir içinde işletilmez. O şehirler ki –daha darlarını ve dönemeçlilerini bırakalım– belediyeleri bir Tarlabası Caddesi'ne bile cadde adı vermekten çekinirler, sokak derneğe dilleri güç varır.

Mektup sahibine kendi hesabıma teşekkür ederim. Umarım ki Belediyemiz de –eğer haber doğru ise– mazotlu nakil vasıtalarının mahzuruna dikkat çektiğimizden, şehir güzelliğine ve şehrin sıhhî vaziyetine alâka gösterdiğimizden dolayı bizi iyi niyetli birer hemşeri sayar, meseleyi bir kere daha inceler.

Akşam, 24 Aralık 1946

ŞOFÖRLERİN SİHHATİ

İki hafta kadar oluyor: Gözümün önünde dokuz yaşlarında bir kız çocuğunu otomobil çiğnedi. Günlerce kendimi toplayamadım; zaten kıt olan uykularım büsbütün bozuldu. Sonradan hastanede öldüğünü öğrendiğim zavallı yavrunun cadde ortasında dağılmış bir yumak gibi serilip kalmış perişan hali gözlerimin önünden gitmiyor. Hele yanında bulunan anasının feryadı kulaklarımda mütemadiyen çınlıyor. Kabahat kimdeydi? Belki çocukcağz caddenin bir tarafından ötekine geçerken annesinden ya ileriye koşmak ya geriye kaçmak suretile bir tedbirsizlik yapmıştı. Şu var ki, Şişli'den Osmanbey'e doğru gelen taksi pek süratli gidiyordu. Hattâ Bomonti durağında tramvay beklediğim sırada otomobilin sürati yüzünden rüzgârını duymuş, içimden, "Ne oluyor bu şoföre? Kelle mi götürüyor? Şehir içinde böyle koşulur mu?" demiştim. Dememe vardı, bir gürültü işittim: Korktuğum facia vukubulmuştu. İcab ediyorsa yarın mahkemede şahadet vicdan borcumdur.

Tramvay idaresi yeni otobüslerle beraber bir de şoför muallimi getirtmeğe karar vermiş; iyi etmiş. Yeni sağlık talimatnamesi de nakil vasıtalarını idare edenleri daha sıkı kayıtlara tâbi tutacak, sıhhî vaziyetlerini daha dikkatle gözden geçirecekmiş. Bu da âlâ! Fikrimce otomobil kullananların

uzvî hastalıklarından ziyade ruhî aksaklıkları muayene ve tetkike muhtaçtır. Çabuk infiale, teessüre kapılarak muvazenesiz hareketlere kalkanlar, öfkesini makineye basarak süratten almak isteyenler, bir şeye kızınca direksiyonu sağa, sola gelişi güzel fırıl fırıl döndürenler, kısacası manyaklar şoför olamazlar. Zaten ellerinde otomobil gibi müthiş bir silâh, bir kaza ve belâ makinesi bulunmadığı zaman bile “hipomanyak” denilen o yarı deliler içtimaî bakımdan pek zararlıdırlar; kendilerinden her kötülük beklenir. Tevekkeli mütehasşıs hekimler “İmkân olsa da böylelerini bir yere kapayabilsek... Dünya epeyce belâdan kurtulurdu!” demezler.

Kavga çıkarmak, gürültüye sebep olmak, karakollara ve mahkemelere düşmek, mahallesinde ve arkadaşları arasında öfkesile, taşkınlığı ile şöhret yapmak gibi mizaç bozuklukları şoför olmağa mânî ârizalardandır. Hüsnühal ve sıhhat raporları o bakımdan bir garanti teşkil etmedikçe motörlü vasıtalar yüzünden Cihan Harbi fâsılasız sürüp gidecektir.

Akşam, 3 Şubat 1947

MOTÖR BAŞI AZAMETİ

Türlü türlü azametler, kurulmalar, cakalar vardır. Meselâ kendisini güzel sayanların azameti, memuriyeti-ne güvenmeden ileri gelen kurumlu hal, zenginliğin verdiği caka gibi... Fakat her güzel, her yüksek memur ve her servet sahibi muhakkak azamet taslamaz; içlerinde tabîi ve sade kalmasını bilenlere de raslarız ve öylelerinden hoşlanırsınız. Şöhretten doğma böbürlenmeleri de unutmıyalım. Tramvay biletçilerinin bile kendilerini tanımalarını isteyen, tanımamalarını akıllarına sığdıramıyan bazı imza sahiplerinden bahsedildiğini de işitmiyor muyuz? Ne güzel, ne mevkili, ne zengin olmadıkları halde tamamen kuruntuya dayanan kurumlular da çoktur.

Fakat zamanenin asıl tehlikeli, zararlı, hatta öldürücü azamet ve cakasına güzellikten, hükûmet nüfuzundan, büyük servetten ve şöhretten ziyade bir alet yol açıyor: Motör! Dikkat etmişsinizdir elbette: Motör başına geçen adama hususî bir kurum geliyor; yollara hâkim olduğuna, mesafele-ri yutacağına, âzamî süratle uçup gideceğine inanmaktan, o kudreti elinde tutmaktan türemiş hain ve insafsız diyebileceğimiz bir azamet. Sekiz kuruluşluk lüks mevkideki gibi bu da sekiz bin liranın temin ettiği yersiz, harcıâlem bir kurulma, bir kabarmadır. Motörün körcesine itaati, ne arzu edilirse

hemen, zahmetsizce yerine getirmesi direksiyon başındaki adama bir ilâh payesine yükselmişlik vehmi veriyor ve dehşete bakın ki, memlekete her yeni otomobil girdikçe ilâh bozuntularının, derebeyi taslaklarının sayısı kabarıyor. Başka bir yerde alelâde, mütevazı, hatta bazan silik bir adam olan şoför, direksiyonun önüne oturunca ne kadar değişir! Âdeta küçük dünyaları ben yaratım gibi bir hal alır.

İşte, mütemadiyen dert yandıığımız fazla süratin, birbirleriyle yarışın, korna çalmaların, kazalara sebep olan her türlü usulsüzlüğün kaynağı, motörden insana geçen bu azamettir; motördeki kudret şoförü şımartıyor ve o kudreti benimseterek taşkınlığa sevk ediyor. İyi şoför kendisini motöre kaptıran değil, vahşî bir hayvana benzeyen motörü bir aslan mürebbisi gibi soğukkanlılıkla matedebilendir.

Akşam, 22 Temmuz 1947

KISILASI SESLER

Kafamın içinde bayram günlerinin uğultusunu hâlâ duyuyorum.

Fakat buna uğultu demek doğru mudur? Keşke öyle olsa... Uğultu, benim duyduğum şamatanın yanında Chopin'in bir Nokturn'ü gibi hafif, yumuşak, okşayıcı ve dinlendirici kalır. Biz bu sefer bayramı İstanbul'da büsbütün yeni şekilde kutladık: Klâkson sesleriyle!

Ve tabiidir ki davula rahmet okuduk; davulu mumla aradık.

Şehir, üç gün üç gece hemen hemen hiç ara vermeden otomobil nâralarile çalkandı durdu. Şoförler bayramda olduğumuzu nasıl anlatsınlar? Var kuvveti klâksonlara verdiler; bayağı günlerdekinin üç, beş misli düdük öttürdüler.

Durdukları yerde öttürdüler; birbirleriyle bayramlaşmak için öttürdüler; garajları ve benzin depolarını selâmlamak için öttürdüler; ahbap dükkânlara iltifat için öttürdüler; daima öttürdüler. Bayramı klâksonla kutladılar ve şenlendirdiler.

Korne çalmağa kimse tenezzül etmedi. Varsa klâkson, yoksa klâkson! Eskiler şevke gelince nâra atmaktan kendilerini alamazlardı. Şimdi gırtlığımızı yırtmağa lüzum yok. O işi, hem de en müthiş şeklile bir düğmeye parmağımızı dokundurmakla rahatça yapabiliyoruz.

Gelsin klâkson!

Neşeli miyiz? Başarısız klâksona... Birine mi kızdık? Al sana bir klâkson... Müşteriyi bıraktık, hesaptan memnun kalmadık mı? Vur kapıyı, bas klâksona... Memnun mu olduk? Canına rahmet, klâksonun!

İstanbul sanki devlerin, ejderlerin, hilkatî Âdem'den önceki devirlerde yaşamış azman mahlûkların festival şenlikleri için buluştukları yerdir. Bed sesleri, bed kahkaha ve nâraları ayyuka çıkıyor.

Nedir bu korkunç cümbüş, zebani sayhaları, isterik aslan kükremeleri ve babası tutmuş kaplan feryatları? Bütün vahşi hayvanların manya nöbetine tutulduğu bir çengelis-tanda mıyız?

Hoparlörler, kaldırım taşları üzerinden giden demir tekerlekli araba şamataları, tramvay çançanları ve gıcırıltıları, son kertesine kadar açılmış radyolardaki caz fasılları, her çeşit ayak satıcısının sıtma görmemiş sesi, hele şimdi karpuz, kavun mevsimindeki nâralar yetmiyormuş gibi esasta avaz avaza bağırmasile tanınmış İstanbul'a bir de klâkson mu lâzımdı?

Bir sabah, henüz fecrikâzip zamanı uykunuzdan acı acı uyanıyorsunuz. Nedir o? Bitişik apartmandan bir taksi ısmarlamışlar, uzunca bir yol gidecekler. Şoför geldiğini haber vermek, kapıcıyı, müşterisini yatağından kaldırmak için boyuna klâksona basıyor. Asıl kalkmaları icab edenlerden gayri bütün ahali uyanmıştır.

Bir gece, el ayak çekilmiş, tam tatlı uykudasınız; fırlı-

yorsunuz. Ne oluyor? Büyükdere dönüşü şoför yan binadaki garajın önünde durmuş, kapıyı açsınlar diye klâksonu mütemadiyen öttürüyor.

Sokakta yine bir klâkson serenadı? Sebebi şu: “İki saat sonra gel, bizi al!” dedikleri otomobili üst kattaki misafirleri çağırıyor. Onlar duymuyor, mahalleli pencerelere koşuyor.

Klâkson şoförün tek ifade vasıtası olmuştur. Meramını artık kendi dilile, kendi sesile değil, klâksonunun şamatasile anlatıyor.

* * *

Kimse, vilâyet olsun, belediye olsun “Nedir bu hal? İş nereye varacak?” demiyor.

Demiyorlar ki:

“Şehirlerde gece veya gündüz, hiçbir zaman klâkson kullanılmaz. Klâksone yalnız şehir dışında cevaz verilir.”

Yine demiyoruz ki:

“Şehirde sadece gündüze mahsus olmak üzere korna çalmağa müsaade vardır. Geceleyin korna dahi yasaktır. Lâmbalarla işaret kâfi görülür.”

Belediye nizamlarını tetkike vaktim yok. Fakat biliyorum ki harbden önce otomobille gezintiler yaptığım bir ah-bap, şehir içinde klâksone elini götürmezdi:

“Nizama uygun değildir; ceza alırlar,” derdi, şimdi de yine ara sıra arabasından faydalandığın başka bir dost kornada karar kılıyor, klâksonu yok farz ediyor. Mahsus soruyorum. Cevabı şu:

“Şehirde klâkson kullanılmaz.”

Peki, kullananlar? Nizama, nizamnamede yeri yoksa da milletlerarası usule riayetsizlik edenlerdir. Madde mevcutsa neden tatbik edilmiyor? Mevcut değilse niçin nizamnameye eklenmiyor?

Anlarım: Bazı işler vardır ki yapılması paraya, ayrı bir teşkilâta, Millet Meclisi'nden yahut Bakanlar Kurulu'ndan kanun veya karar çıkarmağa muhtaçtır. Şehirde klâksonu menetmek için ise ya mevcut maddenin tatbiki emrini vermek yahut da bu maddeyi şehir meclisinden çıkarmak yeter.

Bu, neden olamıyor?

Hatta fikrimce vilâyet makamı, belediye başkanlığı değil, sağlık müdürlüğü bile böyle bir kararı yürütmeğe salâhiyetlidir.

“Ne gibi?” diyeceksiniz. Klâkson gürültüsünün umumî sıhhatle alâkası yok mudur? Vardır; hem de pek ciddi şekilde...

* * *

Evelâ gürültü, hele birbirine uymıyan ve beklenmedik zamanda, birdenbire kulağınızın dibinde öten ürkütücü ses sinirleri bozar. Bozuk sinirle görülen işten hayır gelmez.

Aldığımız mektuplarda okuyucularım Galata, Eminönü civarı gibi yazıhane ve ticaret evleriyle dolu semtlerde klâkson ve korna şamatasından yana yakıla şikâyet ediyorlar.

“Pencereleri açamıyoruz, sıcaktan bunaliyoruz. Açınca gürültüden ne konuştuğumuzu, ne yazdığımızı ne de okuduğumuzu anlıyoruz. Allah aşkına, şu klâksonları yasak etsinler!”

Daha kötüsü şudur ki işlek semtlerde, meselâ Beyoğlu, Harbiye, Şişli caddeleri üzerinde evleri olanların hali büsbütün haraptır:

“Geceleri gözümüze uyku girmiyor. Biraz dalarken silkinerek uyanıyoruz; sabaha kadar çırpınıyoruz. Vücuttan düştük; âsabımız öyle bozuldu ki karakterimiz değişti; kavgacı, titiz yahut dalgın, uyuşuk adamlar olduk.”

Bunları kendiliğimden uydurmadığımı mektuplarla, şahıslarla ispat edebilirim. Şehrin büyük ve en kalabalık kısmını uykudan, dolayısıyla sıhhaten mahrum bırakan bir parazit ile mücadele Sağlık Bakanlığı’nın vazifeleri arasına girmez mi?

Klâkson, zaten harb sırası ve harb sonu yaşama güçlüğülerle yorgun düşmüş yüz binlerce vatandaşın ruhî durumunu büsbütün kötüleştiren, muhtaç olduğu uykuyu eksiltten, bunlara sebebiyet vermesi yüzünden de bedenî ve ruhî hastalıklara geçit veren bir hastalık kaynağıdır; açık lâğım, mikroplu su, zehirli gıda maddesi gibi tedbir alınması zarurî bir illet yuvasıdır.

* * *

Alkolle, heroinle mücadele eden tıp, dimağ ve kalb hastalıklarının arttığı ve tahribat yaptığı bu devirde gürültü ile, bilhassa gürültülerin en zararlısı, en çirkini, en lüzumsuz ve münasebetsizi klâksonla neden çarpışmasın? Sağlık Bakanlığı neden harekete geçerek o hususta bir türlü meram anlatamadığımız makamları vazifeye davet etmesin?

Pek tabiidir ki bu işe ne tıp teşekküllerinin ne de sıhhat teşkilâtının karışmasına lüzum vardır. Klâkson rezaletine doğrudan doğruya belediye ile emniyet seyrüsefer şubesi son verebilir.

İstanbul şehri, belediyesinden bunu bekliyor. Başını azıcık olsun dinlemeyi, gürültünün arasından hiç değilse

klâksonun eksilmesini, klâksonlu gece yarısı şenliklerinin nihayet bulmasını istiyor.

Beklediği, istediği bu şey ne su meselesi gibi Amerika'dan ve İsveç'ten boru getirtmeğe, yeni bentler kurmağa lüzum göstermektedir; ne opera binası kabîlinden milyonluk tahsisata muhtaçtır ne de et, ekmek, süt dâvası nevinden kolay halledilmez "mu'zamatı umûr"dandır; basittir.

"Şehir içinde klâkson kullanılmaz!"

emrini vermekten, aykırı hareket edenleri cezaya çarptırmaktan ibarettir. Klâksону idama mahkûm edecek o hüküm ile en şımarık bir şerirden kurtulmuş olacağız.

Yalnız bir gün, bir tek gün şehirde klâksону tecrübe için susturalım, ne kadar rahat edeceğimizi ve neler çektiğimizi anlarız.

Bilmem derdimi anlatabildim mi?

Anlatıp anlatamadığımı yakında anlarız. Allah'tan ümit kesilmez. Şair:

Baki kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş

demiş. Asıl o bet sesi susturanın hoş sedası baki kalmağa lâyıktır.

Akşam, 24 Ağustos 1947

YOL DURUMUMUZ

İstanbul Teknik Üniversitesi'nden bir grup Anadolu'da tetkik seyahatine çıkmış. Gazetelerin bildirdiklerine göre heyet –ki İsviçreli bir profesör, bizden bir doçent, bir asistan ve iki öğrenciden mürekkeptir– memleketin bugünkü yol durumunu mütalâa ve tesbit ederek yapılması gerekli yeni inşaatın bir etüdünü hazırlıyacaktır. Yol durumumuz? Durumlarımızın şüpheşiz en kötüsüdür; Amerikalı heyet de gördü, söyledi; biz de zaten bilmiyor, anlamıyor değildik. Anadolu yolsuzdur. Hem de yalnız uzak bölgelerde bazı yerler mi yolsuzdur? Hayır; İstanbul-Ankara arasında bile yol yok sayılır. Hattâ İstanbul köylerine, meselâ güzel bir pensiyonerci köyü olan, ucuz fiatle bol yenip âdeta sürâlimantasyon tedavisi yapılan Polonez köyüne dahi yol noksanından yaysız araba ile güçbelâ gidilir. Şehrin içi bile henüz yolsuz durmuyor mu? Bağdat Caddesi medenî mânâda bir yol mudur?

Bir müddet evvel Polonez köyüne rahmetli Hidiv'in yaptırdığı bir şose üzerinden rahatça gidilirmiş. Bu şoseye bakmamışız, kendi haline bırakmışız, bıraktığımız için bozulmuş, daha sonra da büsbütün işlenmez bir vaziyete girmiş. Oraya kadar uzamıyalım: Dört, beş sene oluyor, bizim semtte Şişli ile Bulgar Çarşısı arasındaki yol asfalta çevrilmişti. Fakat hem üstünkörü yapıldığı hem de hiç bakılmadığı

için üzerinde çarçabuk çukurlar peyda oldu; dikkati çektik, “Yazıktır, gūnahtır,” dedik. Azıcık yapamadılar; sonra semtine uğranmadığından dolayı şimdi acınacak haldedir; otomobiller çukursuz yerleri seçmek mecburiyetinde kaldıklarından yolda dosdoğru gidemiyorlar; eğrile bğğrñle, sağa sola, dñne çevrile, seyrederken hayrette kalacağımız zikzaklar resmediyorlar. Bu asfaltta seyrñsefer bir nevi komik Lñnapark eğlencesine benzemiştir!

Üniversite heyeti yol namına yapılması gerekli yeni inşaatı istediğı kadar tetkik edip etñdñnñ hazırlasın. Yol yapmaktan ziyade yapılmış yolların muhafazasını öğrenmemiz lâzımdır. Yollarımıza bakmasını bilmedikçe daima yolsuz kalmağā mahkñmuzdur.

Akşam, 29 Ağustos 1947

İKİ KIYAFET FARKI

Henüz yirmi bir, yirmi iki yaşlarında iken Romanya'ya gittiğim zaman Bükreş'teki arabacıların o devirdeki cübbeli kuşaklı, çizmeli ve serpuşlu, tertemiz bir örnek kıyafetlerine hayran kalmıştım. Gene o sıralarda Paris'in zarif, bakımlı olmamakla beraber arabacı üniformaları ve şapkaları da dikkatimi çekmişti. Sonradan oralarda şoförler de kendilerine berberlerinkini andırır elbise ve kasketler seçtiler. Bizde ise kira arabacıları yırtık pırtık, hırpani gibi giyinmelerile meşhur idiler. (Hırpani nereden çıkmıştır acaba?) Çoğu karda kıyamette araba iskemlesinde –ne palto, ne muşamba– pırtıl ceketle otururlardı; püskülsüz fesleri yağmurdan büzülür, kırmızı boya ları suratlarından aşağı süzülürdü. Kışın tir tir titrerler, yazın güneş altında ter dökerlerdi. Belediye o bolluk, ucuzluk devrinde bile onlara bir meslek elbisesi mecburiyeti koyamamıştı. Yetişenler bilirler: Arabacılar en sefil kılıkta insanlardı. Hele lâcivert veya zeytunî çuhadan parlak maden düğmeli, yerlere kadar uzun kaputlar ve beyaz bandlı parlak deriden çizmeler giymiş konak arabacıları yanında dilenciden farksızdılar.

Hüseyin Rahmi *Bir Muadelei Sevdâ* romanında öyle, at hırsız kıyafetli, arabası da kendine uygun bir kira arabacısını pek mükemmel canlandırır. Zaten eski İstanbullu tas-

vir ederken atlı tramvaylar kadar bu arabalara, arabacılara, kadit beygirlere uzun yer vermek şarttır. Rıza Paşa yahut 6'ncı daire yokuşuna bir tırmanışları vardı, facia idi. Şimdi vaziyet değişmiştir; araba makamına kaim olan taksi şöförlerinin ekserisi pek temiz giyiniyor, adetâ küçük burjuva kıyafetinde... Hatta o kadar şıklar, saçları gıpta çekecek gibi taranmış, ipek gömlekli ve İsviçre kırıvatlıları var ki, insan binerken, hele indiği sırada hesap görürken bir çekingenlik duyuyor; kusur diliyeceği geliyor. Âlâ, öyle olsun, olmalıdır. Herhangi meslekteki vatandaşlarımızı temiz kıyafette, refahta, efendi görmek isteriz; eski devir arabacılarından da bu itibarla şikâyetçi idik.

Lâkin birçok memleketler bu gibi meslek erbabında tam bir üniforma değilse de meselâ kasketlerde ve ceketlerde birbirine uyarlık olmasına nedense ehemmiyet verirler. Sebepsiz değildir, herhalde. Sebep nedir? Düzen mi, manzara güzelliği mi, yoksa belediye ve zabıta bakımından bir lüzum mu, hepsi mi? Bilmiyorum, sadece not ediyorum. Sırası gelince düşünmelidir.

Akşam, 22 Ekim 1947

ÇARESİ BULUNUR MU?

Çaresini bilsem, bulsam elbette söylerim. Ben bilemem, bulmıyabilirim; fakat belki ehli bilir veya bulur. Onun içindir ki meseleyi açıklamam lâzımdır. Şişli Çocuk Hastanesi ile tramvaylara taalluku olan bir şey; hem kendi müşahedeme hem de okuyucularımın mektuplarına dayanıyor: Bu hastaneye muayene için getirilen çocuklardan bir kısmı boğmaca, kabakulak, su çiçeği vesaire gibi bulaşıcı hastalıklara tutulmuş yavrulardır. Oraya tramvayla geliyorlar ve yine tramvayla evlerine dönüyorlar. Öbür hastalıkları tabiatile biz, yolcular teşhis edemiyoruz; lâkin boğmacanın tezahürü pek barizdir, hem kulakla işitilir, hem gözle görünür. Öksürmesinden ve öksürüğü takib eden malûm halden anlıyoruz ki arabadaki çocuk boğmacalıdır; mikropları da etrafa, bilhassa yerlere yaymaktadır. O hastalık böyle sirayet eder.

Aynı arabada hasta veya sağlam başka çocuklar da seyahat ediyor. Burun buruna, ağız ağıza, ıskarça vaziyette! Boğmaca mikrobu fırsatı kaçırır mı? Küçük yaştakilerle de iktifa etmez, imkânını bulursa olgunlara da sokulmağa çalışır. Kısacası Şişli hattındaki arabalar hastane yüzünden hastalığı yayan, arttıran tehlikeli vasıtalar; zararı önlemelidir. Fakat nasıl? İşte benim bilemediğim, bulamadığım da budur. Hastaneye başvurmak, bedava tedavi yolları aramak vaziye-

tinde bir aileye “tramvaya binme! Otomobil tut!” diyebilir miyiz? Hastane idaresi meselâ boğmacalı olduğu anlaşılan bir çocuğu kendi nakil vasıtasile evine yollıyacak kadar zengin ve teşkilâtlı mıdır? Yahut öyle bir çocuğu damı altında barındırabilir mi? Böyle şeyler teklif edemeyiz; aklımızdan geçirmek bile hayalperestlik sayılır.

Fakat şimdiki halile de bırakabilir miyiz? Geçen gün hastaneden binen bir çocuk araba içinde hastalığın kötü icaplarını birer birer yerine getirdi. Hem acıdık, hem ürk-tük. Hiçbir şey yapmamaktansa muayene zamanına raslayan arabaları ayrı bir temizlemeye tabi tutmak bir derece faydalı olur, belki...

Akşam, 26 Mart 1948

ŞOFÖR KIYAFETİ

Bir aralık lâkırdısı edilmiş, sonra unutulmuştu: Taksi ve dolmuş şoförlerine eşit elbise, hiç değilse eşit bir ceket ve bir kasket giydirmek.

Her şey bitti, bir leğen örtüsü kaldı sözünü düşündüren bu teklif veya proje ilk bakışta sanıldığı kadar ehemmiyetsiz değildir. Zira üniformanın bazı lâübali hareketleri önliyen yahut frenleyen tesiri inkâr edilemez.

Zaten kız ve erkek mektep talebesinin kasket ve benzeri şeylerden kaçınması da talebe olduğunu belli etmiyerek lâübali davranmak istemesindendir.

Fransızlar “Cübbe, insanı papaz etmez” derler; etmez elbette... Lâkin hiç olmazsa yolda ve topluluk içinde papaz-mışçasına hareket etmesini sağlar; zâhiri kurtarmağa yarar.

Gençliğimizde bazı sarıklı ve cübbeli adamlar vardı; dinin icaplarına içyüzünden hiç uymazlar, eğlence yerlerine giderler, hattâ işret kullanırlardı. Ama mensup oldukları sınıfın dış terbiyesine uygun görünmek mecburiyetiyle rakıyı kahve fincanıyla içerler, sarhoşluğu da pek ileri götürmezler, muhakkak ki, nâra atmazlar, hele kimseye bıçak çekmezlerdi. Üstlerindeki elbise bir nevi regülatör vazifesini görürdü.

Meslek ve sınıf alâmetini belirten elbise yahut serpuş-

ların vazifesi, tesiri en aşığı budur, şoförlük bahis mevzuu olunca başka faydalarını da saymak mümkündür.

Bizde –her gün emsaline rastladığınız gibi– belli başlı iki türlü giyinen şoför tipi mevcut. Birisi, müşterinin en kalandorundan ayırd edemiyeceğiniz apiko giyinmiş, öbürü ise hırpânisi! Birinci tipte giyinmiş karşılarında müşteri hesap verirken âdeta mahcup düşüyor.

Zaten elbisenin azametini taşıyan o şoförün eğer azıcık itinasız kıyafette iseniz, sizi yüksekte süzüşü, parayı tiksindirince alışı, hele direksiyon başında, lûtf kabilinden bir iş yaparcasına kurulup oturuşu epeyce sinir bozucudur.

Hırpâni tipe gelince, o ayrı bir üzüntüdür. Yazın, sırtındaki yırtık pırtık, terden ve tozdan lekelenmiş gömlek sadece iğrençtir. Dolmuş seferi yapıyorsa erkek ve kadın müşteri bu gömleğe temas değil, âdeta iltisak eder. Saçlar dağınık, tıraş bir karış, dudak kenarına yapışmış ıslak sigara, perişan kıyafetteki böyle bir şoförün ancak belediyesiz, hattâ belde-siz bir ülkede yahut bir felâket zamanında araba kullanmasına göz yumulabilir.

Herhangi valiyi veya belediye başkanını makam otomobilinden yarım saat için alarak o şoförün yanında, bitişiginde ve ön tarafa üç kişi sığdırılan daracık dolmuşa bindirmek, sıcak bir günün ikindi vakti Aksaray’dan Şişli’ye götürmek iyi bir deneme olmaz mı? Hele refikaları hanımefendiyi bu denemede tercih ederdim; karar daha süratli çıkardı!

Kendi hesabına taksi işleten bir şoförün belediyece tayin edilecek basit, fakat eşit bir elbise alacak parası vardır ve mademki şoförlüğü geçim yolu yapmıştır, mesleğin icaplarına uyması da pek tabiidir. Sermayedar hesabına çalışan-

lara da elbiseyi araba sahipleri temin eder. Hem rica ederim, takside çalışanların eşit elbise giyen vatmanlarımızdan ve belediye otobüsü şoförlerimizden kıyafet bahsinde daha hür, açıkçası başıboş, başıbozuk olmaları neden?

Şu yazıyı, fıkraları lezzetle okunan bir meslektaşımız kaleme alsaydı: “Onların canı can da, bunlarınki patlıcan mı?” diye ne yerinde bitirirdi...

Şoförlerimiz hiç askerlik etmediler, eşit elbise giymeğe alışmadılar mı?

Ne yapalım taksi şoförlüğü esasta hür bir meslek olmakla beraber medenî âlemde, hattâ en demokratında elbise bakımından da kayde kuyuda ve zapta rapta tâbidir.

Yeni İstanbul, 13 Ağustos 1950

Türkiye Haftası, 23 Şubat 1954

YERSİZ CÜMBÜŞ

Zorla, vakitli vakitsiz ve daha ziyade tamamiyle vakitsiz müzik dinletme huyumuzdan şikâyetçiyiz. Bu arada taksilerin, dolmuşların radyolarını açmaları başta gelen saygısızlıklardan biridir. Taksi şoförünü susturabilirsiniz; zira nihayet bir müddet için o arabayı kiralyan sizsiniz; şoför karşı koyamaz. Fakat dolmuşlar 5 müşteri ile beraber 5 ayrı arzu taşır. İçerdekilerden biri filân keman taksimine, öteki yurttan seslere, bir başkası Türkçe tangolara, dördüncüsü ağır parçalara bayılır; beşincisi hepsinden yaka silker. Şu mesele de var: Yine müşterilerden biri kederlidir, belki cenazeden dönüyordur; öbürü hastaneye gidiyordur yahut timarhana-deki hastasının ziyaretinden geliyordur. Böyle bir meclise şakır da şakır göbek havası dinletmek insafsızlık ve küstahlık olmaz mı? Hem Karaköy dönemecinde müzik çalınır mı?

Trafik Müdürlüğü'nün taksi ve dolmuşlardan radyoyu kaldırma kararını destekleriz; aman vermez bir takip bekleriz.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 3 Ocak 1955

YÜK

Birkaç gün önce tangır tungur giden bir kamyonun birinden caddeye bir varil düşmüş, yaya gidenlerden iki kişinin ağır yaralanmasına sebep olmuş. “Olur a kaza!” Şu kaza sözüne Şarklı zihniyetiyle inanıştan kendimizi sıyıрмаğa bakalım. Kendi savsaklığımız yüzünden başımıza gelen belâları bile Allah’ın emri sanır, tevekkülle karşılarız, önleyemeyeceğimize inanırız. Filvaki yaya kaldırımında giden bir adam tepesine varil düşeceğini tahmin edemeyeceğinden tedbirli davranamaz ama kamyoncu yükünü sağlam bağlayabilir; o zaman da bu kaza olmaz. Bizde nakil vasıtalarına yük yükleyiş kadar savsakçasına yapılmışına hiçbir medenî şehirde rastlanmadığına dikkati çekeceğiz. Esasen oralarda üstü açık kamyonlar yoktur; şehirler içinde işleyenlerin hepsi kapalıdır; eşya dışarıdan görünmez. Halbuki bizde ev eşyası lâzımlığından sac mangalına kadar meydanda taşınır, göç arabaları felâketzede bir şehirden kaçışa benzer. Kamyonlar ve kamyonetler korkuluksuz ve damsızdır; ekseriya havaaleli yüklenir, bir tarafa yaslanır; kışın bile yağmurluklardan ve muşamba örtülerden mahrumdurlar.

Mamurlaşan şehrin medenî manzara alabilmesi için bu noksanların da tamamlanması belediyeye düşen vazifelerdendir.

Yeni İstanbul, 17 Ekim 1956

TRAFİK MESELESİNİN HALLİ MAHŞER'E KALACAK!

Bizler âdâb ve erkâniyle otomobil kullanıyor muyuz? Gezip dolaştığım ecnebi memleketlerle kıyas edince cevap menfi olacak. Dolmuş ve taksi şoförlerinin, şoförlük bir meslek halini almadıkça düzelmesine imkân bulunmayan lâübaliliklerinden bahsedecek değilim. O, eski kira arabacıları devrinde ne ise aynıdır. Zira o zaman da bunların muamelelerinden şikâyetçi idik. Yine tıpkı şimdi olduğu gibi müşteri ile vasıta kullanan arasında atışmalar, çatışmalar, hattâ düşmeler eksilmezdi. Arabaya binerken aynen bugünkü korkuyu geçirirdik, “kavgasız, belâsız yerimize varsak, insek de kurtulsak!” diye içimizden dua ederdik. Çok defa duamız kabul olmazdı; hâlâ olmuyor.

Dokunmak istediğim mesele şudur: Bizim şoförler –hususileri de dahil– yaya hakkı, yaya geçidi tanımıyorlar. Eğer civarında bir trafik polisi yoksa cadde üzerine çizilmiş işaretli geçidi ve başında birikip bekleyenleri hiçe sayarak mûtaad süratle, hiç ara vermeden yollarına devam ediyorlar. İşte Garb memleketlerinde bu insafsızlık yoktur. Hele bazılarında, meselâ Oslo’da yol evvelâ yayanın hakkı sayılır, işaretli geçitler bile kaldırılmıştır; şoför bir taraftan bir tarafa geçmek isteyen tek bir yaya için bile durmağa, onun geçmesini

beklemeğe mecburdur. Bu şehirde nüfus kesafeti olmadığı da iddia edilemez.

Asıl mühimmi, yayaya yol vermek trafiği aksatmıyor da! Esasen şoförler şehir içi süratlerini, önleri açık ve cadde el-verişli de olsa değiştirmediklerinden trafik bir şef dorkestr tarafından idare edilirmişçesine âhenkli gidişinden hiç kaybetmiyor. Hattâ şoförden ehliyet sorulmayan Anvers gibi şehirlerde de bu, böyledir. Bizde ise geceleri, nisbî tenhalıktan fırsat bularak Taksim-Şişli arasında geniş caddede otomobillerin bir uçup gidişi vardır, insana dehşet verir. Hepsi bir füze oluyor, kulaklarda füzeli uçakların yırtıcı sesi çınlıyor.

Şu da var: Caddeler birer, beşer misli genişliyeli bir taraftan öbür tarafa geçmek büsbütün zorlaşmıştır. Meselâ Şişli Postahanesi'nden karşı tratuvayı bulmak için futbol sahası kadar bir yeri geçmeniz lâzım. Otomobil zinciri sağda ara verse solda kapanıyor; mıhlanıp kalıyorsunuz. Görülüyor ki, şehir içi süratine, yaya geçitlerine ve yayaların hakkına riayet olunmadıkça genişleyen caddeler arabalara bir kolaylık sağlıyorsa da, yayaları çok zor bir duruma sokuyor. Bu gidişle ve bu ahlâk ile trafik meselesinin halli, korkarız mahşere kalacak!

Yeni İstanbul, 30 Nisan 1958

Yazlıkta, Tatilde

TEHLİKELİ BİR MESELE: TURİZM, KORKUNÇ BİR TİP: TURİST

Yarabbi, ne biçim harplere kaldık! Daha dün, devletlerce temini için fedakârlıklardan hiç-biri esirgenmiyen turizm korkulu bir iş ve canla başla beklenen turist korkunç bir tip oldu. Birinci Osman zamanı Bilecik Kalesi'ne kadın kıyafetinde silâhşor ve *Binbir Gece Masalları*'nda saraya küp içinde haydut sokulması gibi, yirminci asır bize en iptidaî usullere müracaat edildiğini de gösteriyor. Yakında Turuva Muharebesi'ndeki tahta atla da karşılaşırsak hiç şaşmıyalım!

Zaten eskidenberi ben turist tipinden ve kafilesinden haz etmezdim; hattâ diyebilirim ki, zeki suratlı bir turiste de rastgelmedim. Bu adamlar doğuştan mı ahmak yüzlüdürler, yoksa vapurdan trene, trenden otokara, bir şehirden öbürüne, ha bre ha koşturulup birteviye memleket, ırk, mimarî, iklim, manzara değiştirdiklerinden mi serseme dönmüşlerdir, asıl sebebini tayin edememekle beraber hepsinin de bön bakışlı, aptal gülüşlü, yarı mankafa, sarsak ve sakil olduklarına kalıbımı basarım. Dikkat ediniz: Turist en bakılmıyacak şeyin önünde öyle bir sebat ve metanetle mıhlânır, kalır ki, rehber kolundan çekip sürüklemese heykel şekline girip orada dikili kalması ihtimali bile aklınıza gelir. Sonra

gölünmiyeceğe güler, yenmiyecekten yer. Şaşkın ve beceriksizdir; zira haftalardanberi emirle, saatle, katar halinde, kendi iradesi, ihtiyarı, arzu ve zevki haricinde yaşamıya alışmış olduğundan değnekle sürülen bir hindi veya kösemenle yürütülen bir koyun sürüsü terbiyesini almıştır. Turistler birbirlerinin kokusuna koşarlar ve başlarını öndekilerin kuyruk sokumundan ayırmazlar. Hattâ, çoğu defa rastgeldim: Bir ârıza ile heyetten uzak düşenin acele acele arkadan koşuşu tıpkı sürüsüne yetişmiye çabalayan bir ciğeri kelebekli cılız koyunun acıklı telâşını ve korkusunu andırıyor!

Evet, turist kafilesi geçerken eksikliğini duyduğum bir ses vardır: Çobanın “Purut! Purut” diye dudak trampetesi veya çingenenin: “Gehgeh! Gehgeh” güftesindeki tatlı davet musikişi... ve sonra hep bir ağızdan uzun bir meleme veya gluglu!

Siz iyi giyinmiş, temiz hissini ve yakınlaşmak arzusunu veren bir turiste rastladınız mı? Ayaklarında nalçalı kunduralar, sırtlarında lekeli muşambalar, boyunlarında kötü dürbün ve fotoğraf kılıfları, saçlar kavrulmaya yüz tutmuş mısır püskülü renginde, yaşlısı kakavan, genci dişlek, ırkları bildiğimiz ırklara benzemez, dilleri işittiklerimize uymaz, hepsi de alelâcaip mahlûklardır. Ne lisandan konuşurlar? Gazeteler bunları Alman, İngiliz, Amerikan ismi altında zikreder ama inanmayınız; turistçe diye ayrı bir dil vardır: Biraz Sloven, biraz İrlanda, azıcık Portekiz, bir miktar Bröton, Selt, Etrüsk, Gal, ne bileyim ben, dünyanın öbür ucuna veya tarihin geçmiş gitmiş devirlerine ait bir lisan tür lüsü... Zaten ekseriya kelime değil nida çıkarırlar: “Ya! Ya!”, “Yah! Yah”, “Hi! Hi!”, “Pih! Pih!” kabilinden hattâ “Oh! Ah!”a bile benzeyen yabanî savtlar...

Sade dilleri değil, ceplerindeki paraları da âsarı atıkandandır, tedavül hassasından mahrumdur. Hoş, ellerini paraya sürmiye yeminlidirler de... Yola çıkmadan evvel yeme, içme, yatma ve gezme masrafını acentelere verdikten sonra bir serseri kadar meteliksiz kalmışlardır. Susarlar veya imrenirler ama imzaladıkları taahhütname mucibince ekstra masraf yapamazlar; dilleri damaklarına yapışsa veya ağızları sulanıp mideleri kazınsa yine otel odasındaki surahiye veya lokantadaki masaya kavuşmak mecburiyetindedirler.

Bu minval üzere acente onları faşist polisi kadar sert, sadakatli, yeminli memurlar refaketinde bir sürgün, kürek mahkûmu kafilesi imiş gibi sayarak, numaralıyarak vapura doldurur; bir limana varırlar:

Hususî vagonlar yahut otokarlar hazırdır; sanki ihtilâttan memnundurlar; haydi nefes almadan içine sıralan! Akabinde hareket... ettiniz mi işaretler, ısıklar, el, kol sallamalar, yayan yola düzülürsünüz, sürt bre sürt, gezinti değil, koşu ve mukavemet idmanı... Saray, şato, müze, cami, kilise merdivenlerini, treni kaçırmaktan korkan bir adamın istasyona saldırışı gibi nefes nefese çıkarsınız; koridorları, salonları, fena bir haber götürüyor gibi farkında olmıyarak acele geçersiniz; bir kapı, bir kapı daha, yine kapı ve deminki merdivenler! Bu sefer, onu yuvarlanırcasına inmiye mecbursunuz, arkanızdan miğferli Kurunu Vusta silâhşorleri yetişiyor, kavuklu, palalı yeniçeri bostancıları saldırıyormuş gibi! Zira otelin yemek yahut bir başka müzenin ziyaret saatini kaçırmamak lâzımdır.

Bir turist otokarı hemen hemen bana bir itfaiye otomobili tesiri yapar; arabanın önünde çan, adamların başında

kask eksik! Bu adamlar günün birinde, döner, dolaşır, daha doğrusu kaçır, dere tepe birbirlerini kovalar; harap, perişan, yorgunluktan suratları bir karış daha uzamış, gözleri belermiş, nihayet yurtlarına kavuşurlar. Ya zihinlerinin içi? İşte o hakiki bir hatıra: Bitpazarıdır; hatıralar karmakarışık, kulpsuz, dipsiz, hep kolu kırık, ayağı çıkık; paslı, küflü lâzımlığın ortasında bardak, abdesthane ibriğinin yanında hoşaf kâsesi –münasebetsiz bir dağınıklık halindedir. Süleymaniye Camii’ni Çin’de gördük sanırlar. Etna Yanardağı ile Çamlıca Tepesi’nin yerlerini şaşırırlar ve Akropol’ü Mısır’a nakledip Ehramları Aden Limanı’nın methaline taşırlar. Bu zihinlerde ayrı bir dünya haritası vücut bulmuştur ve meşhur âbideler acaip bir göçe uğramış, umulmadık yerlere dağılmıştır. Seyahat acentelerinin götürü pazar dolaştırdığı turist budur, eskiden bir bildiği varsa onu da unutmuş, yarı bunamış bir bedbahttır.

Fakat, işte 1940 Harbi’nin ummacısı da yine bu turisttir; kaleyi içinden fethe memur tebdili kıyafet akıncı alayı turist şekline sokulmuştur. Öyle turistler ki, bir şehre çıkınca, bakıyorsunuz hücum borusu çalıyor, dürbünler, makineli tüfek, fotoğraflar bomba, bastonlar süngü oluyor, golf pantolonların genişliğinden cephan kutuları ve şarjörler çıkıyor, başlıyor ateşe! Yarım saate varmıyor, ayak bastıkları belde fethedilmiştir. Hayret! Bunlar, Bilecik Tekfuru’nunki gibi ne kadar da çürük, kof, armut piş ağzıma düş kabilinden ele geçmiye müsait, bekçisiz ve hazırlıksız kıtıpiyos memleketler imiş... Neye güvenip de öyle gözleri yumulmuş, dünyadan habersiz duruyorlar, eshabıkeyf uykusunda bulunuyorlarmış? Bitarafılık ilânına, iyi komşuluk itilâfına ve kurdun ku-

zuya verdiği dostane teminata mı? Bol tereyağı ile sütün ve kayak, kızak sporunun insan aklını ve diplomasi kabiliyetini beslemediğine bundan büyük misal ve isbat olamaz.

Zaten Őikago haydutları filmine benziyen bu askerî muvaffakiyete hâlâ benim kafam yatmadı. Zannediyorum ki, öyle bir teşebbüs sulhperver Şimal  lkelerinin birinci değil de, Avrupa'nın cenubu Őarkisindeki bir limanda vuku bulsa idi, gümrük hamallerile Karadeniz uŐađı kayık lar pek kolaylıkla onu akamete uğratabilirler, düzme turistleri en kısa yoldan Azrail acentesi marifetile bir de öbür dünya seyahatine g nderiverirlerdi. Aman Allahım, meğerse Avrupa'nın yukarısında ne acaip zihniyetli, ne saf diplomatlar ve ne derviş devlet ricali varmış! ZannetmiŐler ki, aşağı tarafta taş üstünde taş, omuz üstünde baş kalmıyacak, fakat –zahir bir tılsım, efsun, b y  sayesinde– harp, maneviyat istihk mlarını aÇıp da kendi memleketlerine dalmıyacak. Tuhafı Mars, o turizm ülkelerine zırhının üzerine seyyah muşambası geçirerek melodram aktörü gibi sahte bir makyajla turist kıyafetinde girdi.

Belki aldaniyorum, fakat sanıyorum ki Amerikan tarzı filmler yalnız çocuklarımıza evde  ifte tabancalı oyun mevzuu değil, diktatörlere de tecavüz politikası  rneği oluyor. Dünya perdesinde *Altın Arayıcıları* ve *Altına Hücum* yerine *Tereyağ ve Domuz Arayıcıları*, *Demire Hücum* filmlerinin tüyler ürpertici sahnelerini seyretmekteyiz.

Ya  ocuk ve adam kaçırma gibi ortada dönen acaip l kirdılara ne diyorsunuz? İŞte Amerikan filmlerini asıl hatırlatan bu henüz tahakkuk etmiyen rivayetlerdir. Bir gece, sekiz, on maskeli haydut saray duvarına ip merdiven atarak

çocuk veya çocuk huylu kralın odasına giriyorlar, ağzına bir tıkaç sokuyorlar ve kaşla göz arasında, tereyağından kıl çeker gibi biçareyi alıp götürüyorlar. Sabahleyin sırmalı uşaklar bir de bakıyorlar ki, taht ve taç sahibinin yatağı bomboş; yerinde, açık kalan pencereden giren yeller esiyor. Koydunsa bul! Nerede, nerede? Şeytan aldı götürdü, satamadan getirdi diye gözler yerde, bahçeyi dolaş bakalım yahut bakıcıya müracaat, yahut da evliyaya adak! Böyle bir vakanın yirminci asırda ve Avrupa'nın göbeğinde kolaycacık cereyan edebileceğini aklınıza sığdırabilir miydiniz? Ne günlere kaldık, ey gazi hünkâr! Böyle rivayetlerin –tahakkuk etmese bile– şûyu hem medeniyet tarihi hem de harp haysiyeti namına yine bir lekedir.

Hattâ bazan okuduklarıma, işittiklerime o kadar inanmıyorum ki *Serseriler Kralı*, *Sevimli Haydut*, *Vatan Kurtaran Arslan*, *Kraliçenin Elmasları* gibi havsalaya, mantığa, realiteye uymaz bir sürü film hazimsizliğiyle rüya gördüğüme ve kâbus geçirdiğime hükmettiğim bile oluyor. Ah, meğerse 1914-18 Harbi, eski muharebe ve kahramanlık göreneklerine uygun ne şerefli bir savaş, bir destan imiş... İçinde komik hiçbir sahne, meselâ tek silâh patlamadan, sabah ile öğle vakti arasında fethediliveren bir Danimarka yoktu! O Danimarka ki, deliğe sığmamış, bir de kuyruğuna kabak bağlamış kabilinden arkasına kocaman bir İslanda takmış.

Hollanda, Belçika, Yugoslavya vesaire gibi kapısı ve cumbası bitişik azılı komşularından korkan ülkelerin turizm tehlikesini önlemek için aldıkları mühim tedbirleri tafsilâtile gazetelerde okuyup radyolarda dinledikten sonra zaten perimin hazzetmemeye geldiği turist tipinden bana büsbütün

bir tikslenme ârız oldu. Geçen gün yolda upuzun boylu, kına renginde saçlı, kunduraları tozlu, muşambası lekeli, dişlek ve sersem bir adamla karşılaşıncı, elimde olmıyarak yüzüne dik dik bakmıya başladım. Biçare, tabiidir ki, bizim yurdu-muza hiç de fena bir maksatla gelmişlerden değildi, gele-mezdi de... Ama turiste fazlaca benziyordu ve bu benzeyiş beni sinirlendiriyordu. Artık kıyas ediniz, meselâ bir Hollan-dalı o şekilde bir adamla burun buruna gelince ne duyar, ne şüphelere düşer.

Kaderde turistten korkulacak bir münasebetsiz devre ye-tişmek de varmış. Göreceğimiz kötü yenilikler bu kadarla mı kalacak? Zannetmem. Seyyahları gizlice silâhlandırıp tebdili kıyafet baskınları yaptırarak ülkeler fethini düşünenlerin ya-rın leylek sürülerini terbiye ederek gagalarında bombalarla bacaların tepesine kondurmaları ve canlı balıkları dinamit fabrikalarından geçirip midelerinde saatli torpillerle deniz-lere akın ettirmeleri de mümkündür. O kuşlar, bu balıklar kafile halinde seyahat itibarile hayvanatın turistleridir.

Almanya'dan akıp gelen tatlı su balıklarına karşı yakında Tuna'da dört devletin baş başa vererek tedbir aldıklarını ve şim-alden dönen leyleklerin sonbaharda Mısır üzerinden geçerken murakabeye tâbi tutulduğunu işitirsem artık şaşmıyacağım!

Bu harbin insanlara birçok şeyle beraber şaşmak hassa-sını da kaybettireceğine şüpheniz olmasın. Şimdiden hangi birine şaşacağımıza şaştık, kaldık!

Tan, 21 Nisan 1940

“YARI ÇIPLAKLAR” MEDENİYETİ

Mevsim icabı, günlerimin birçok saatini plâjda geçirdiğim için dikkat ediyorum: İnsan kafasının işleme tarzı üzerinde esvapla çıplaklığın ayrı ayrı tesirleri var. Yarı örtünmüş bir adam, elbiselere bürünmüş olandan daha ferah, daha rahat, daha iyimser düşünüyor. Böylesinin fikri daha düzenli, daha pürüzsüz, daha sade, daha estetik çizgili... Zaten ilk medeniyetleri katmer katmer kumaşlar altında bunalmışlar değil, yarı çıplaklar kurmuştur. Yunan ve Roma –şairliği, hatipliği, heykeltraşlığı, mimarlığı ile– bir “yarı çıplaklar” medeniyetidir. Bunlar, biçimli, ferah, açık, havadar medeniyetlerdi; insan psikolojisinden ziyade vücut güzelliğiyle uğraşan o zamanki bütün san’at ve fikir mahsullerinde külfetsiz bir hat zarıflığı göze çarpardı. Derken Ortaçağ’dan sonra Avrupa’da fazla giyimli, kuşamlı insanların kurduğu bugünkü dar, kasvetli, yüklü, fazla süslü bir medeniyet başladı; Rönesans, gotik ve romantik eserler, mimarlıkta veya edebiyatta olsun, asırlarının ağır ve itinalı kıyafetine benzerlik gösterir. Bizde de Divan edebiyatı, âdeta kürklü ve kavukludur. Tanzimat edebiyatı setre pantolonlu; Edebiyatı Cedide ise daracık ceketli, katı yakalıklı, maşalanmış bıyıklı ve lüzumsuzca pomadalı, ütülüdür!

Kıyafetlerin en güzeli bana yarı örtünüş, yani bol bir

kumaşa bürünüş gibi görünür. Sanmam ki büsbütün çıplak bir insan, ne derece fikirli ve dâhi olsa tam eserini verebilsin... Meselâ bir Victor Hugo, bir Comtesse de Noailles düşününüz: Anadan doğma, masalarının başına geçmiş, biri *Sefiller*'den bir sayfa, öbürü *Sayısız Kalp*'den bir parça yazıyor; yahut soyunmuş bir Wagner, piyanosunun önünde *Tannhauser*'i besteliyor! Siz bu manzarayı bizden bir Ahmet Mithat Efendi, bir Muallim Naci veya Tanburî Cemil Bey merhum ile değiştirebilirsiniz; hoşlanacağınız şüphelidir.

Bereket ki dünyanın yeni gidişi, yavaş yavaş, yarı çıplaklığıdır; eski Yunanistan'a ve Roma tarzına doğru dönüştür. Bunda deniz merakının ve plâj düşkünlüğünün büyük tesiri var. Bana öyle geliyor ki şimdi sadece bir eğlence ve sıhhat işi olarak aldığımız plâj hayatını, yarın başlayacağını umduğum eski Akdeniz medeniyetinin ilk işaretleri, ilk müjdeleri sayabiliriz. Plâj ve denizcilik oyunları bizi, sırtımızda katmerlenmiş örümcek ağlarından kurtararak vücut güzelliğine her gün biraz daha yaklaştıracak; o sayede san'at ve edebiyat da, üzerini kaplıyan tüylü kabuğu atarak güneş ışığına kavuşacaktır.

Tan, 30 Temmuz 1942

GÖÇ ARABALARINA BAKARKEN

Yazlığa göç başladı. Kır yolunu tutan eşya dolu arabalara rastladıkça hiç de hoş olmıyan düşüncelere kapılmaktan kendimi alamıyorum. Önce göze çarpan mesele şudur: Bil-dim bileli İstanbul kır taşıt teşkilâtına kavuşamamıştır. Ben-zinin bol, motörlü vasıtaların çok olduğu sulh devrinde bile taşınma bir türlü düzene sokulamamış, ev eşyasını kırmadan, dökmeden, göz önüne sermeden götürecek hususî yapıda, kapalı arabalar ve bu işi üzerine alacak ajanslarla adamlar bul-mak imkânına erişilememiştir. Bacaklarını havaya kaldırmış sandalyeler ve masalarla, arkadan sarkan ibrikler ve saç man-gallarla, yamru yumru denkler ve soluk kilimlere sarılı kanbu-ru çıkmış şiltelerle, gaz tenekeleri ve küfelerle göç arabaları hâlâ gülünç yahut da acıklı manzarasını sokak sokak, cadde cadde dolaştırmakta devam ediyor. Bir fark varsa o şekilsiz eşya arasına keten kaplı iki bahçe iskemlesinin ve kunt yapılı bir buzdolabının karışmış olmasıdır!

Sonra kederle görüyorum ki, cüzdan dolusu para say-a-rak köşk tutanlar henüz bir yaz evi eşyasının ne olduğunu bilmedikleri gibi böyle bir eşyaya sahip olmayı da düşün-me-mişlerdir. Üç, dört odayı döşiyecek, hem göze hoş görünüp hem de rahatı temin edecek yazlık eşyayı, ucuz zamanlarda yok pahasına alabilirdik ve bunlar kapanıp açılacak şekilde

yapılacakları için de hem taşınma kolaylığından hem de kışın dar bir yere sığdırmak imkânından faydalanabilirdik. Böyle yapmadığımızdan, hesaplıca hareket etmediğimizden dolayı ya mobilyayı köşk tutmak zorunda kalarak bir misli para harcıyoruz yahut asıl eşyamızın bir kısmını getire götürere eskittikten başka kışlık evlerimizi de yaz mevsiminde lüzum görülünce oturulacak, bir müddet kalınacak tertibat-
tan mahrum ediyoruz.

Biri şehirde, öbürü kırdaki, döşeli dayalı kâşaneleri olanları ayırırsak hepimiz, yazık ki, anlattığım durumdayız. Yarı, iki kadit beygiri çektığı kendi göz arabamı da sallana sarsıla, gaz tenekelerinde şişeler ve kutular birbirine çarpa çınliya, tekerlek gıcırtilarına bakır kaplar tempo tuta tuta, tepesinde gazete kâğıdına sarılmış kanarya kafesiyle Kabataş İskelesi'ne doğru, yokuş aşağı inerken görür gibi oluyorum; elimde olmıyarak hafifçe kızarıyorum!

Tan, 14 Mayıs 1942

YAZLIKTAN DÖNÜŞTE KIŞLIKTA DÜŞÜNÜŞ

Yazlığa gidiş, yeşile ve maviye doğru yolculuğa çıkıştır; kışlığa dönüş, ortasında soba alevinin kıızıl ışığı sönüp parlıyan bir loşluğa gömülüdür.

Şehre dönmeğe başladık. Beynimizin içinde kır ve deniz manzaralarıyla çeşit çeşit insanın renkli ve kabartma resimleri sıralanmış sihirli koleksiyonunu taşıyarak...

Dört ayda neler gördüm?

Dimağımda en fazla iz ve ses bırakan tabiat unsuru deniz olacaktır. Durgun ve berrak sabah denizleri... Meltemle köpüklenmiş hırçın ikindi denizleri... Gittikçe yatışan ve sonra ölgünleşen akşam denizleri... Ve ay varsa civalaşan, yoksa yer yer yakamozlarla tüyleri tersine okşanmış bir siyah kadife gibi plâtinleşen gece denizleri!

Sonra plâj simaları...

* * *

Yarın, kış odasının penceresinden puslu veya karlı sokağa bakarken kürklerine bürünmüş, şapkası yarı yarıya yüzünü örtmüş, bacaklarından başka her tarafı sımsıkı kapalı bir yabancı bayan göreceğim; Gülümsiyeceğim ve içimden di-

yeceğim ki: “Sizi, kim olduğunuzu bilmemekle beraber pek iyi tanıdım ve çok yakından tanırım. Haniya âdet etmiştiniz, plâjın sol tarafındaki kumlara uzanır, sağa sola, yüzükoyun veya sırtüstü döner, vücudunuzun dörtte üç buçuğundan fazlasını keskin ışığa ve gözlerimizin önüne serer, derinizi güneşin nur görünüp kahverengine boyayan hokkabaz fırçasına teslim ederdiniz. Lâcivert mayonuz kırmızılısından daha çok yaraşırdı. Fakat fazla yağ süründüğümüz zaman yüzünüz o kadar parıldardı ki bununla bir ayna gibi tarla kuşlarının avlanabileceğini düşünürdüm. Siz, yazın çözülen, kışın düğümlenen bir muammasınız. Lâkin şimdi ne derece örtünseniz, sakladığınız sırları bilen çoktur; bilinen bir meçhulsünüz!”

* * *

Ya siz, kocaman paltolu, dik şapkalı, fazla çeki düzenli ve ağırbaşlı şişman bay? İyi ki kış gelmiş ve giyinmişsiniz: Yazın gözlerimiz iliştiği bizi şaşırtan, bazı kere gülünç ve çok defa çirkin görünen iri karnınızı seyretmeden artık, kumsalda olmasa da tramvayda yan yana oturabiliriz. Fakat o manzarayı hatırdan silmek ne güç! İstemiyerek düşünüyorum ve yalnız göbeğinizi değil, sırtınızdaki zehirli bir mantara benziyen ve insana koparıp ayakları altında çiğnemek arzusu veren etbeninizi bile dört kat elbise ve çamaşır ardından plâjda çıplakmışsınız gibi görüyorum.

Bir başkasına rastlıyacağım, kendi kendime diyeceğim ki: “Bu adamın derisi bütün bir yaz güneşini yediği halde yine eski zaman hanım ninelerinin teni gibi bembeyaz, çiy

beyaz kalmıştı.” Biriyle karşılaşacağım: “Zavallı,” diye söyle-
neceğim, “kendisini birdenbire ışığın kuağına atmıştı; kıp-
kırmızı yanmıştı; günlerce bize soyulmuş derilerini ve ka-
panmak bilmiyen yaralarını seyrettirmişti!” ve hatıramın bu
kısmını k rletmek için gözlerimi yumacağım; yine de uzun
müddet tiksintisini duyacağım.

* * *

Belki de, durgun yağışlı bir kış gece yarısında, yaz mevs-
mini tamamiyle unutmuş olduğumu sanarak büsbütün baş-
ka şeyleri düşünürken veya okumağa dalmış, posta arabalı,
me li, kılıçlı eski çağlarda dolaşırken birdenbire kulağıma
isterik kadın kahkahasına benzeyen  ıngırak sesleri vuracak;
yanımdan rüzgârını yediğim bir bisiklet katarı geçecek... Bu,
kır yollarında rahat y r y ş m  bozduğu için beni biraz  f-
kelendiren, fakat şimdi kapalı odamda hatırlaması hoşuma
giden bir genç kız kafilesidir. şüphe yok, hepsi de güzel ve
sevimli, ahımşahım şeyler değildi; endamlısı ve her hareke-
tini kendisine yakıştırana azdı. Ama ne olsa bir körpelik ve
tazelik esintisiydi. Bugünkü İstanbül yazları onsuz olamıya-
cağı için âdeta mevsimin senboliydi!

Ya pantolonlu dişiler?

Lâcivert, gümüşi veya bej renkte kaç pantolon şu da-
kikada gözümün önünde düzensiz bir geçit resmi yapıyor!
Eteklerin diz kapaklarından yukarıya kadar açıldıkları bir
devirde pantolonun en kapalı bir kıyafet olması l z m gelir.
Fakat, nedense pantolonlu kadın bize mayolusundan ve kı-
sacık eteklisinden daha açık giyinmiş tesiri yapıyor.

Pantolonla gezerken tabîî halini ve yürüyüşünü muhafaza edebilen kadın ancak onda birdir. Dokuzu, eski zamanlarda ilk çarşafa girmiş küçük hanımlar gibi muvazenesini bulamıyarak acemi yürüyor ve fazlaca bakarsanız tel üstünde marifet yapmağa alıştırılan bir canbaz kızı gibi sendeliyor...

Fikrimce o elbise daha ziyade endamlıya ve tazeye, ayrıca erkeğe yüksekten bakmağı bilene yakışmaktadır. Hele lâciverdini kalın belli ve iri kalçalı, yaşı geçkince biri giyerse öylesi bana –ne münasebet, bilmem!– Beyoğlu’ndaki pasaj aralarında lakerda satan kıranta adamları hatırlatıyor. Ellerine –pek tuvaletli, kibar parfünlü ve cilâlı da olsa– yine salamura balık ve kırmızı soğan kokusu sinmiştir sanıyorum!

* * *

En çok hatırlıyacaklarım yalnız insan çehreleri ve şekilleri değildir. Yazlıktan kışlığa ağaçların hatırasını da götüreceğim. Tepe üstündeki bir fıstık, kayalıkta birkaç sakız, havuz başında çınarlar, dağ yamacında meşe... Bunları, zihnimin albümünü karıştırırken ara sıra zevkle seyretmem pek mümkündür. Yazın dolaştığınız çamlı ada yollarının hatırdan çıkması ihtimali yoktur ve zannederim fikirde en çok yer eden manzara, denizden sonra çam korusudur.

Fakat âşıklar bunları, bizler gibi mücerred bakışla düşünemezler. Onlar bütün tabiatı ve mahlûkları ancak sevgililerinin gezdiği, bulunduğu muhit çerçevesinden seyredebilirler. Âşık bir kayayı hatırlar; zira sevgilisi bunun gölgesine uzanmıştı ve başını gencin dizine dayamıştı. Yürükali’ye inen patika zihninde yaşar, zira sevgili orada ilk defa, sol

elini dostunun ağzına uzatmış ve sağ elinin tırnaklarını da muhabbetin şiddetini göstermek için sinirli bir hareketle yine bu dostun omuzlarına geçirmişti.

Artık bu tatlı sevişmelerin yeri güneşli plâj, çamlı yol, mehtaplı kıyı, kotra, şarpi, yoli veya sandal içi değildir. Sine-maların koltuğu ve karanlığıdır. İşte yaz ve kış muhabbetlerindeki fark: Birini ışıklı tabiat, ötekini loş damaltı barındırır.

* * *

Bana öyle gelir ki çiçek, böcek, fotoğraf veya kelebek koleksiyonu yapan bir adam gibi –lâkin farkında olmıyarak– biz yazın zihnimize birçok güzel ve acaip şeyler sıralarız ve kışın bunları, yine farkında olmıyarak önümüze serer, bir koleksiyoncu zevkiyle evirir, çevirir, seyreder, oyalanırız.

Dikkat ediniz: Karakışta odanızda yalnız kalıp da hiçbir şey yapmadan, okumadan, yazmadan, pencereden bakmadan tatlı tatlı daldığınız, kendinizden geçtiğiniz zaman yaptığınız budur, bu iştir.

Tan, 27 Eylül 1942

YAZLIĞA GİTMİYENLERİN PSİKOLOJİSİ

Yazlığa gidenlerin kalabalığından kurtulan asıl İstanbul bir ay sonra ferahlıyacak, içinde kalanlara safra atmış bir balon gibi yükselmiş, bulut tabakalarından kurtulmuş hissini verecek. Paris'in tiryakisi olan bir kısım halk da yazı beklerler ve tenhalaşan şehrin yazın birkaç misli daha güzelleştiğini, büsbütün Paris'leştiğini ileri sürerler. Gerçekten öyledir, büyük şehirlerin yazlık hallerinde ayrı bir hoşluk, bir kendini buluş, kendine geliş, başını dinleyiş, bir nekahete giriş benzerliği vardır. Hele akşam üstleri, köylere gideceklerin eli ayağı çekildikten, telâşları dindikten, vapurlar dumanlarını ve duman kadar taşkın yolcularını sürüyüp götürdükten sonra boş kalan İstanbul'un kubbesinde sesler –cemaati dağılmış bir selâtin camide gibi– daha akisli olur, çın çın öter; ışıklar daha parlak görünür, her tarafta genişlik ve ferahlık duyulur. Şehir sınırlarına, bir misafir baskınını savmış ev sahibinin yoğun rahatlığı yayılır.

Sokaklarda insanları teker teker görebilirsiniz; kimse tarafından kakılmadan vitrinleri uzun uzun seyredebilirsiniz; o zamana kadar farkına varmadığınız birçok şeylerle oyalanabilirsiniz; semtteki esnafla lâfa dalarsınız. En mühim nokta şehirle aranızda bir benimseme hasıl olmasıdır; buna bir “benimseşme” de diyebiliriz: Karşılıklı anlaşma, birbirini

yakından tanıma, kanı kanına kaynaşma, benlikleri birleştirme! Adeta o size “Benim vefalı, sadık hemşerim!” der; siz de ona, “ayrılamadığım sevgili!” diye hitap edersiniz. İki tarafın bakışlarında kışın rastlıyamadığınız bir şefkat titrer; kendinizi muhabbetle kuşatılmış, selâmette, sevilir bulursunuz. Kış mevsiminde her gün önünden geçtiğimiz halde yabancı kaldığınız birçok binalar, dükkânlar, ağaçlar sanki sizi ah-bapça selâmlarlar.

Yazlığa gitmiyenlerin arasında sınıf farkı da hemen kalkar; gidenler aleyhinde birleşme başlar. Köşedeki aktar cıgara alırken size teselli olarak, “Bu yaz havalar pek serin gidiyor,” der; aynı içtimaî seviyede bulunanların kibirsizliğiyle gülümsersiniz ve bu aktarı yazlığa gitmiş dostlardan fazla kendinize yakın bulursunuz.

Tan, 24 Nisan 1944

YARININ YAZLIK HAYATI

Bir yaz mevsimi daha geldi ve bildiğimiz gibi geçecek... Yani birtakım insanlar gene yazlığa taşınmışlardır; birçoğu da şehirde kalmışlardır. Yazlıktakiler eğer adalarda bulunuyorsalar bir Nazi talimatına uyarcasına muhakkak iskele civarına yığılıp akşam vapurlarını bekliyeceklerdir. Öğleden sonra vakit ne kadar güç geçmiştir; ikindiler ne uzundur ve meltem rüzgârlarile çalkalanan köpüklü denize bakış ne yorucudur, ne kadar sersemleticidir. Bütün bunlardan kurtulmak için tek çare oyun kâğıtlarına sarılmaktır.

Hava lodossa veya imbatsa asprin almadan baş ağrılarını dindirmek kolay olamaz. Evlerde su darlığı çekilir ve dört tarafı denizle çevrilmiş olmakla beraber çoğunluk banyo yapmak için uzun bir seferi göze almak zorunda bulunur.

Ama nereye taşınmışsanız şehre inmek ve akşama dönmek azabına katlanacaksınız. Ada vapurları bir “evinden işine gidiş ve eve dönüş” halinden ziyade tehlike karşısında eşya namına ne varsa bırakıp canını kurtarma, yani harbde şehri boşaltma manzarasını hatıra getirir. Kadıköy-Bostancı tramvaylarına bakan, bir sükûn ve güven zamanında değil, arabaları devirmeğe çalışanlar arasında ve bir kargaşalık sırasında bulunduğuna hükmedebilir. Boğaziçi vapurlarını tika basa dolduran bin kişi arasında denizi ve kıyıyı seyrede-

bilen talihlinin sayısı yüzde beşi doldurmaz. Ötekiler birbirinin ense kökündeki sivilcelere bakar ve deniz havası yerine birbirinin nefesini ve terini koklar.

Boğaz'ın Anadolu yakasında öğleden güneş batıncıya kadar ışık sağanağından, daha doğrusu salgınından göz açamazsınız; bu işkenceden kurtulmak için dağ tarafındaki güngörmez odalara koşar, insan geçmez dar yollara, dik bayırlara bakar, sıkıntıdan patlarsınız. Rumeli yakasında ise sabahlar, yalnız parlayıcı değil, aynı zamanda da yakıcı bir projektöre tutulmuş kadar aydınlık ve sıcaktır; termometre içindeki civa gece olduğunuz yerde uzayıp yükselmekten korkarsınız. Hele sular durgunsa yüzüne ayna ışığı tutulmuş bir adam gibi gözlerinizi ellerinizle kapatacağınız ve bastığınız yeri görmeden arka taraflara kaçacağınız gelir!

* * *

Asıl kusur tabiatta ise de tabiatın icaplarına uyarak güneşe ve rüzgâra göre ev yapmamamızın kabahati bizim üzerimizdedir. Gene İstanbul'daki yaz ve yazlık hayatının aksaklıklarından mesul olan da biziz. Şehir dolaylarıyla yazlık semtleri kışlığa ve iş merkezlerine bağlayamadığımız gibi o yazlıkları da konforlu hale getirememişiz.

Yeni kurulan semtler bile plânsızdır. Meselâ Bostancı ile Fenerbahçe arasında halkın denize inmesi, deniz görmesi için ancak iki küçük koridor vardır. Bütün Bağdat Caddesi deniz hasreti çeken bir iç memleket kadar Marmara kıyısına ulaşmakta güçlük çeker!

Şehirde kalıp da yalnız pazar gezintisi yapabilenlerin

dönüşte çehrelerine göz atmak nelere katlandıklarını anlatmağa yeter sanırım. Meselâ köprüye çıkanların halsizliğine, bitkinliğine bakınca bunları bir deniz kazasına uğramış, imdada koşan vapurlarla güç kurtarılmış insanlar sanabilirsiniz, yüzlerinde gözyaşı izleri bulamadığınıza şaşarsınız.

Fikrimce yaz, ne yazlığa taşınmak ne de kırlara koşmakla geçirilir. Bunlar, eski zamanlardan kalma geri âdetlerdir. Yarının yazlarında hayat esaslı surette değişmiş olacaktır, olmalıdır.

Aynı şehrin bir köşesinden öte köşesine göçetmek ve gene her gün işinin başına gitmek yaz tatili demek değildir. Yazın bugünkü insanın hakkı şudur: Belli bir müddet işini bırakmak, içinde yaşadığı şehirden uzaklaşmak ve bambaşka bir manzara ve hayata dalmak...

Meselâ bir deniz kıyısı adamı için değişik manzara, dağ ve ormandır. İnsan ancak, hiç iş kaygusuna düşmeden, gördüklerinden büsbütün ayrı bir tablo karşısında kalınca ve bilmediklerini seyrettikçe gerçek dinlenmenin tadına erer. Yoksa yazın her gün, sabah ve akşam, Kuruçeşme kömür depolarının önünden geçerek ve “Emirgân” iskelesinin “Mirgün”ünü okuyarak Boğaz’a gidiş geliş eğlence değil, gönül avutma değil, yaz safası değil, bir iştir; bir cambazın aynı numarayı tekrarlayışı kadar bezdiricidir.

* * *

Bugün değilse de yarın, bir gün gelecek hepimizin, hemen hemen herkesin bir yaz tatiline hakkı olacak.

Yalnız hakkı olmak yetmez; memleket, bu haktan en iyi,

en rahat, çeşitli ve ucuz şekilde faydalanmamız imkânını da verecek.

Meselâ ben, bu yaz Abant Gölü'nde bir ay geçireceğim. Siz, ulu ağaçları sevdiğiniz ve dağ manzarasından hoşlandığınızı için Ilgaz ormanlarını tercih edeceksiniz. İç Anadolu'dan da İstanbul'a gelecekler. Şu var ki ben Abant Gölü'ne, şimdiki gibi tık nefes işleyen bir trende güç belâ yer bulup her civatasından ayrı ses çıkaran kamyonlarda sarsıla hırpalana, geceleye gündüzleye, kasabalarda dura bekleye gitmiyeceğim. Gidince de çadır kurmayacağım; hattâ otele de inmiyeceğim.

Peki, açıkta mı kalacağım?

Hah, işte asıl noktaya, büyük eksiğe geldik. Bu eksik bizim bir seviyeye ulaşmak için daha ne kadar ilerlememiz lâzım geldiğini gösterdiği için de ehemmiyetlidir.

Memleketimizde şehirlinin küçücük bir konforla barınabileceği köy evi henüz yoktur; Fransızların “auberge” dedikleri otelden bambaşka, daha sade, daha samimî, daha cana yakın ve benimsenmesi pek kolay yerler de yoktur. Kısa müddetle kiralık, döşeli dayalı kır ve dağ köşkcükleri de yoktur. Bunların olması köylünün kalkınmasına ve memleket içinde yer değiştirenlerin artmasına, yaz ve kış tatilleri usulünün yürütülüp gezinti ve eğlence mefhumlarının geniş mâna almasına bağlıdır. Ayrıca yurdun yer ölçümüyle nüfusunun birbirini tutması da şarttır.

Lübnan az nüfuslu bir memlekettir ama bu nüfus, asıl mamûr Cebeli Lübnan toprak ölçüsüne yetmektedir. Yettiği ve köylüsü de fakirliği ve basitliği içinde nasılsa kalkınabildiği için o dağlarda barınılamıyacak, kolayca yenilip içilip yatılamıyacak köy hemen hemen yok gibidir.

Bir köye inip de çardaklı kahvesine girdiniz ve bir “hatır küm”ü bastırdınız mı güler yüzlü bir kadın koşagelir; önünüzüze bir su testisi koyar. İçki de vardır, yemek de hazırlayıverirler, karyolalı bir oda da gösterirler. Misali Garp’tan almadım. Hattâ daha yakından, burnumuzun dibinden, Polonez köyünden de almak mümkündür!

* * *

Artık siz daha mükemmel örnekleri bazı filmleri düşünerek gözünüzün önünde canlandırabilirsiniz.

Hiç şüphe etmem ki yaz tatili yapmak maksadile küçücük bavulunu eline alıp çok rahat bir tren yolculuğundan sonra bilmem hangi bucaktaki ucra dağ başı köyüne koşan ve orada kolaylıkla tertemiz bir oda, güler yüz, sıcak yemek bulan yıldıza imrenmekten kendinizi alamamışsınızdır. “Ne kolaylık bu, demişsinizdir, bunlar nasıl köyler, ne hoş evler, sadeliği içinde bütün lüzumlu eşyaya sahip ne mesut köylüler!”

O köy ve o köylü bir sinema yalanı değildir; yalan olsaydı foya meydana çıkmasın diye filmlerin aynı memleket halkına seyrettirilmemesi icab ederdi. Köy evine bayıldınız kadar köyün –orman, karlı dağ, göl, deniz– manzarası da pek hoşunuza gider. Bizde henüz aynı köy evleri ve köy hayatı yoksa da –tabiatın ihsanı olarak– aynı manzaraları bulmakta zorluk çekilmez.

Başlıyan şu yaz içinde meselâ benim gönlüm ne Boğaziçi’ni, ne Marmara kıyısı Anadolu’sunu ve Rumelisi’ni ne de İstanbul’un herhangi bir köşesini çekti. Edebiyatı Cedide şairleri gibi uzakta, pek uzaklarda, hiç görmediğim, bilmedi-

ğim nefti bir orman, bir yosunlu dere yahut sırtında karların eksilmediği ucra bir dağ köyü, izbe bir balıkçı adası, fakat bir hayatı muhayyel değil, gerçek ve yepyeni bir yaz hayatı istiyorum... Filmlerdeki basit konforla!

Bir yaz hayatı ki, hiç değilse bir ay günlük işlerden ve gündelik simalardan kurtulmuş olayım; yazlığa taşınıp sabah akşam Sarayburnu'nu dolaşmadan, köprüye ayak basmadan, "enamı-şerif" gibi bağrımızda taşıdığımız vapur tarifelerine el atmadan –hepsini unutmuş– gene kendi yurdumda, lâkin bir başka zemin ve bir başka zamanda yaşıyayım...

Sizlere "İlgaz'dan, Abant'tan, Ağrı'dan, Çoruh'tan, Karçal'dan selâmlar" diye karpotallar yazayım.

Fakat gel de git barın, gez, eğlen bakalım...

Gidileceği barın alacağı güzel devre kavuşan nesil sanmam ki fırsatı bulunca kendini yazın Abant'tan, Ilgaz'dan, kışın da portakal bahçelerile palmiye gölgelerinden mahrum etsin. O yerlere ancak en rahat ve ucuz vasıtalarla gidilip dediğim gibi aubergelerle köylü pansiyonlarında –ne çiftlerden nikâh vesikası, ne teklerden nüfus kâğıdı aranmadan; ne polis kontrolü ne de jandarma sorgusu yapılmadan– sadece kökleşmiş bir hürriyet terbiyesine dayanıp barınmak mümkün olduğu gün köylünün ve köylü ile beraber bütün içtimâî sınıfların kalkındığını anlıyacağız.

Akşam, 17 Haziran 1945

YAZLIĞA GİTME SEVDASI

Bu yaz şehir içindeki kalabalık pek azalmışa ve şehirde kalanlar geçim darlığı çeken insanlara benzemiyor. Aksine yazlıklarda dikkate çarpan bir tenhalık var. Galiba aklımızı başımıza almağa başlıyoruz, yazlığa hücum salgınından yakamızı kurtarıyoruz.

Yaz mevsimini şehir dışında geçirmeği kim istemez?

Fakat yazlığa gitmenin bir lüks olduğunu ve lüks olan bir şeyin darlık içinde yapıldığı takdirde bir çileyi andıracağını hesaba katmak lâzımdır.

Kiralık yaz evi tutmak, göçertmek, yerleşmek, tam yerleşirken tekrar pııyı pırtıyı toplayıp ters yüzü geriye dönmek ve her gün işine gitmek cihetleri göz önünde tutulursa bizde orta halli için yazlamak epeyce zahmetli, azaplı bir iştir. Bu azap mobilyalı ve konforlu ufacık köşkler çoğalınca, âdet şekline girinciye kadar sürecektir.

Önce bir ev aramağa çıkış vardır ki Hüseyin Rahmi'ye mevzu olacak kadar tuhaflıklarla doludur. Netekim her sene bahar gelince gazetelerde sayfiye bulma komedisi üzerine tükenmez hoşluklarla dolu ropörtajlar okumaz, gülmez ve ev sahiplerinin ölçüsüz para hırslarına, bu hırs ile giriştikleri çeşitli diplomatlıklara, hattâ bazı defa arsızlık ve yüzüzlüklerine şaşıp kızmaz mıyız?

Avrupalı muharrirler arasında romana kaçmadan roman kadar sürükleyici bir nevi ropörtaj kitapları yazanlara, insan karakterlerini en canlı tarafından belirtenlere raslıyoruz. Meselâ bunlardan biri, bir lokantaya devam eden müşterileri tetkik ederek çok değerli, aynı zamanda eğlenceli büyük bir eser vücuda getirmiştir. Bir başkası Paris'te ne kadar sulh mahkemeleri varsa birer birer gezip hâkim, zabıt kâtibi ve dâvacı, hepsini en karakteristik noktalarından yakalamış, kendisine o kitapla sağlam bir şöhret temin etmiştir.

Yazık ki bizde de kiralık yaz evi arayanlara kiraya verenler üzerine karakter tahlilleriyle yükseltmiş, komik tiplerle dolu, sürükleyici bir kitap yazmak mümkün iken, modern Hüseyin Rahmilerin yetişmemesi yüzünden iş gündelik masa başı ropörtajından ileriye gidemedi.

* * *

Ev tutulduktan sonraki safha ve sahneler de az komik midir?

Hele bir göçertme ve göç hazırlığı perdesi vardır ki piyes olarak oynansa hünerli bir tiyatro muharririnin kaleminden çıkmak şartıyla seyrine doyulamaz. Asıl mühimmi bu piyesin tamamiyle mahallî, bize mahsus ve bizden olabilmesi, millî denilebilecek bir âdeti, bir hayat tarzını ve bir zihniyeti göstermesidir.

Orta halli, hattâ o halden de biraz aşağı vaziyette bulunan aile reisi göç günü bir hamal kesilir; kan ter içinde denkleri yapan, bağliyan, odadan odaya taşıyan kendisidir;

ipler ellerini dağlamıştır; beli ağrımakta, kuyruk sokumunda şiddetli bir ağrı duymakta, bazı sızılara bakarak kasığının çıkmış olmasından bile endişeye düşmektedir. Kadınlar ise üç gündenberi lüzumlu eşyayı ayırmak için neler çekmişlerdir... Arada neler kırılmış, daha neler de kırılacaktır!

Zaten üç gündür evde huzur ve düzen kalmamıştır. Yemekler üstünkörü pişirilir; yataklar iğreti yapılır; pencereler kâğıtlanmış, mobilyanın çoğu ortadan kalkmış, ne arasan bulunamaz hale gelmiştir. Herkes yorgun, sinirli, dokunsan köpürecek bir gerginlikte... Kavga çıktığı da olur, ayılan bayılan da!

Nihayet araba kapıya dayanır. Arabacı alelusûl eşyanın tahminden fazla olduğunu söylemeyi unutmaz; hamallar verileni azımsamaktan şaşmaz; apartımanın kapısını yardıma yanaşmaz. Eşyanın arabadaki manzarası –kuş kafesinden tel dolaba, su küpünden sac mangala, çamaşır leğeninden taş havana, boş gaz tenekelerinden ıskara maşaya kadar meydana– neşeli olmaktan ziyade acıklıdır, darü diyarı acele terk edişe, zoraki gurbete çıkışa benzemektedir.

Her şey yüklendi sanılır amma göç arabası yarı yolu bulunca her ağızdan bir feryat kopar. Neler, neler unutulmuştur: Çay ibriği, su testisi, elbise askıları, elektrik ampulleri gibi...

Bunlar kâğıtlara sarılır; kedi sepete konulur; çocuğun uçurtması ele alınır. Darmadağınık, irili ufaklı, yamru yumru eşya ile yüklü, dişili erkekli, yorgun argın bir kafiye sahte bir neşe ile yola düzelir!

* * *

Şimdi ikinci perde: Yerleşme...

Yerleşilir mi? Tam mânasile buna imkân ve zaman müsa- it değildir. Günlerce derbederlik devam eder. Kötü şartlarla yenilir, yatılır, uyunur ve oturulur. Çok defa tahtakurusu ayık- lanması işi ilk belâlı angaryalardandır. Perde asmak boyuna iskemlelere çıkıp inme idmanı ister, dizleri keser. Karyoları sağa koyarsınız, olmaz; sola çekersiniz, sığmaz; ortaya getirirsi- niz, kımıldanacak yer kalmaz. İkinci güneşi çıplak camlardan eve öyle dolar, sizi öyle kavrar ki kendinizi pertevsiz altında ucu yakılmak istenen sigara sanırsınız, alev almaktan korkarsınız!

Tanımadığınız dükkânlardan alışveriş, şüpheli bakış- lar karşısında yabancı yabancı çarşıda geziş, iyi su getiren arabacı peşinde sokak sokak, sora yalvara gidip geliş de hoş değildir.

Şunu da unutmalıyım: Esnaf nazarında yazlığa gelen herkes az çok yolunması vacip kabarık tüylü bir mahlûktur; kazandığı halde ona sempatisi yoktur; dükkândan çıkar- ken arkasından “bu ne biçim insan, ne alelâcayip kadın!” mânasında bakar. Biraz da haklıdır: Yazlıkçı, hele kadınsa yazlığa taşınmış olmak gururiyle yüksekte atar ve hoppa ta- vırlar alarak acayip bir çalım satar. Muhakkak ki bir “yazlıkçı çalım” vardır; kendisini yaşımdan küçük ve olduğundan var- lıklı gösterme çalım!

Küçük bayanların erkek pantolonu yahut şort giyince kendilerini evlenme çağına erişmiş birer körpe D’ana Dur- bin* sanmaları, esmer geçkinlerin Carmen Miranda, boyalı sarışınların Betty Grable olduklarına inanmaları, şımarıkça- sına serbesleşip yıldızlaşmaları da yazlığa taşınmışlara mah- sus görmemişlik alâmetlerindendir.

* Demna Durbin.

Hoş, o haller, geçen yıllar birdenbire yazlıkta ve kışıkta ev bark sahibi oluvermiş geçici zenginlerle nüfuzlu kimsele-
rin çoluk çocuğunda daha çok göze batıcıydı. Bu yıl, dikkat
ediniz, harb servetine ve ikbal kudretine dayanan çalımlar
–bütün gıda maddeleriyle giyim kuşam eşyasındakinden sü-
ratlı– bir düşüklük, bir “burnu kırılmışlık” gösterdi.

Henüz arpacı kumrusu gibi düşünmüyorsa da hafifçe
sünepeleştiklerini de gizliyemiyorlar!

* * *

Perdelerin üçüncüsü: Esasta dar, bahçesi ve katları nice
ailelere barınak, yarı eşyasız, hattâ tamtakır kuru bakır bir
halde yaşanan yazlığa misafir hücumu.

Şunu inkâr etmiyelim ki misafir hep kendiliğinden gel-
mez. Yazlığa taşınanların bir merakı vardır: Önüne gelene
yazlığa gittiklerini övünürcesine söylemek, bulundukları
yeri –bir an bütün zahmetleri unutmuş görünerek– poh-
pohlamak ve arkasından da tanıdıkları ısrarla, heyecanla
davet etmek...

Kışın eve ayak basmayanlar bile bu davetten mahrum
kalmazlar; çok kere de gelenler öyleleridir. Gelirler, bin
zorlukla hazırlanan yemekleri yerler. Gayet sıkıntılı, uzun
bir ikindi herkesi yorgun düşürür. İskeleden, istasyondan
ve duraktan selâmetleme sahnesinde ise her iki taraf –biraz
da Frenk tavırları alarak ve sinema taklitlerine kaçarak– coş-
kunca neşeli, memnundurlar. Ayrılınca birer “of!” çekmek
ve “hele şükür!” demek şartiyle.

Masa üstüne kadar tünemiş, yerlere ve minderlere seril-

miş yatılı akraba ziyaretlerini geçelim... İyisi de vardır amına bahta öylesi nadir düşer.

* * *

Derken son perde: Tekrar toplanma, göç ve kışlığa yerleşme. Yılın iki ayı göçlerin ve yerleşmelerin kargaşalığı içinde geçmiştir. Ancak asıl ev düzene sokulup da her şey yerli yerini bulduğu gece aileye başını dinlemek müyesser olur.

Peki, yazlığa gidilmesin mi?

Konuşmamın ilk kısmında söylemiştim: Küçük memur ve müstahdem için yazlıkta ev tutmak lüzumlu da sayılsa fazla külfettir. Başka memleketlerde servet derecesi müsaait olmıyanlar, her gün işlerine koşmak zorunda bulunanlar yazlığa gitmezler. Yaz iznini alarak kısa, fakat iş düşüncesinden uzak bir seyahat yaparlar, tam istirahat ararlar. Kaldı ki o memleketlerin hemen hepsinde döşeli dayalı kiralık ucuz pavyonlar, aile pansiyonları da vardır. Göç etmeği, yani iki ev tutup bir senede iki defa eşya naklini, tedirgin olmağı kimse gözüne almaz, aklına da sığdıramaz.

Zaten aynı iklimde ve aynı şehrin beş on karış ötesinde yazlamak nedir? Yeter bir değişiklik değildir. Dağda iseniz denize mi iniyorsunuz? Deniz kıyısından dağa mı yükseliyorsunuz? Hayır, şu burnun arkasına geçiyorsunuz ve bunun için de ne çilelere katlanıyorsunuz.

* * *

Meselâ Parisli zengin Normandiya, Bretanya veya Loi-

re kıyılarındaki köşkünde veya şatosunda yazlar; bir derece aşağıdakilerin de kendi hallerine göre bambaşka bir bucakta küçük şaleleri bulunur; el çantaları, nihayet birkaç bavul alıp giderler. Zira gittikleri dam altında basit de olsa iğneden ipliğe kadar her şey mevcuttur ve hepsi de iratlı, işleri yolunda adamlardır. Eşya denklerini kendileri bağlamak ve tek karyolarını bir evden ötekine taşımak zorunda değildirler. Eğer bir defaya mahsus taşınmak da lâzım gelse, göç müesseseleri o müşkülü en rahat şekilde hallediverirler... Ruhunuz duymaz.

Yazlığa, yazlıkta evi olanlar gider yahut gün gelir, etraf mobilyalı ucuz evlerle, konforlu pansiyonlarla dolar, birer ay için, nöbet usuliyile çoğumuz gideriz, yaz tatilimizi geçiririz.

Yoksa şimdiki şekil baştan başa aksak, pürüzlü ve külfetlidir, her gün vazifesine seğirten geliri kıt memur, müstahdem harcı değildir; zamanımızın iktisadi vaziyetine uymayan eski ve iptidai bir âdetin devamından ibarettir, vesselâm.

Böyle derim, kendim de giderim. O başka!

Akşam, 4 Ağustos 1946

OTEL VE EV

İstanbul şimdilik bir seyyah şehri değildir. Nasıl olabilir ki, bin bir noksanından başka kendi ahalisine bile yetecek evi yoktur. Ev neden yoktur? Nüfusça bir fazlalık bulunmadığı son sayımda meydana çıktı. Yeni yapılan binalar ise yangın ve imar dolayısıyla eksilenlerden kat kat ziyadedir. O halde mesken buhranının sebebi nedir? Bir okuyucumun yazdığı gibi buhranın belli başlı bir sebebi de yaz mevsimini geçirmek üzere şehrimize gelen diğer vilâyetler zenginlerinin bulabildikleri evleri yıllık kiralamaları ve dört aya karşı sekiz ay bunları kapalı tutmalarıdır. Eğer bir nüfus sayımı da meselâ temmuzda yapılsa, yazla sonbahar arasında büyük bir fark olduğunu iyice anlardık. Yani İstanbul'u ev darlığında bırakan gerçek nüfusu ekim veya kasım ayında değil, yazın meydana çıkar.

Demek ki İstanbul bir seyyah şehri olmamakla beraber muhakkak ki bütün Anadolu zenginlerine ve Ankara'daki memur sınıfı çoğunluğuna yazlık vazifesini gören bir şehirdir ve bu vasfını daima muhafaza edecektir. Zira yurttaki pek güzel yerler, yaylâlar, ormanlar, dağlar varsa da hiçbirisi ne İstanbul kadar mamûrdur ne de çeşitli manzaraları, eğlenceleri, zevkleri bir araya toplıyabilmiştir. O halde bir belediyeçi gözile İstanbul'a bir yaz şehri, sayfiye yeri diye bak-

mak, o bakımdan da bazı tedbirler almak lâzım gelir. Biz henüz iç memleketimizin yaz misafirlerini bile barındıracak vaziyette değiliz. Mesken buhranını onlar yüzünden çekiyoruz. Anadolu'da harb icabı zenginler çoğaldığı, içtimâî inkılâplar sebeble zengince yaşama usulleri başkalaştığı, muhiti değıştirme ve umumî hayata girişme temayülleri geliştiğı için bundan böyle yerli yazlıkçılarının sayısı eksilmiyecek, hele iktisadî bir ârıza çıkmazsa bu sayı gün geçtikçe artacaktır.

Şu var ki halkımız oteli, otel yemeğini ve etiketini sevmeyiz; çoğumuz hususî evi tercih ederiz. O halde mesken buhranına uğramış olan İstanbul otel kadar, otelden önce mobilyalı seri evlere muhtaçtır. Yabancılar için büyük turistik oteller yapmağı hazırlanan resmî ve hususî teşekküllerin bir de bu ciheti, bunu düşünmeleri icab etmez mi?

Akşam, 8 Şubat 1946

KENDİ MEMLEKETLERİNİ GEZİP GÖREMIYENLER ÜLKESİ

“**B**u acayip ülke nerededir? Neresidir?”
“İçinde bulunuyoruz; bizimkidir.”

“Anlamadık. Biz memleketimizi geziyoruz, görmüyor muyuz? Şimdi yollarımız var, tren hatları çoğaldı, otobüsler vızır vızır işliyor. Uçağa gitmiyelim, şöyle Adapazarı’na kadar uzanalım. Trafik kesafetine şaşar kalırız. Eskiden böyle miydi? Saatlerce giderdiniz, insan ve araba yüzü görmezsiniz. Her taraf ıssız, hareketsizdi. İnsanlar midye hayatı sürerlerdi, köy ve kasabalarına yapışmış dururlardı. Ancak fevkalâde ahval zahur edince yolu ve yolculuğu göze alırlardı.”

“Bu cihete sözüm yok, beyler! Ben memleketi elli yıl önce ve şimdi karış karış dolaşmış bir adamım. İki devir arasındaki farkı hepinizden iyi anlamışımdır. Bugün meselâ İsparta’dan otobüse binip Antalya’daki düğüne giden kadınlar vardır. Bunlar vaktiyle o yolu göze alamazlardı; iki geceyi handa geçirmek lâzım gelirdi; Çubuk Boğazı’nda karşılarına eşkiya çıkardı. Daha evvelleri araba da işlemezdi. Katırlara ve atlara binmek icap ederdi; binemiyenler mekkâreyi tercih ederlerdi. ‘Bu da nedir?’ diyeceksiniz. Katır sırtında veya insan kollarında taşınan sedyeler! Ona binmiş olanlardan henüz hayatta bulunanlarla ben konuştum. Çok eski tarihten, Ortaçağ’dan bahsetmiyorum.

“Peki, ‘gezip göremiyenler ülkesi’ dememizin sebebi?”

“Elbette izah edeceğim. Evvelâ bir nokta var ki onun üzerinde anlaşmalıyız, gezip görmek, bir şehirden öbürüne gitmek ve giderken etrafına bakınmak değildir. Bunu size bir misalle anlatacağım: Günün birinde Balıkesir’den otobüsle Edremit’e gidiyordum. Ovaları aştık, artık dağ ve orman bölgesinde idik; çam ormanlarında. Hava hafiflendi; yayla havası... Uzakta karlı tepesiyle Kazdağı. Buraları yıllarca üzerinde ömür sürdüğüm Lübnan kadar, hattâ çamlarından dolayı, oradan da güzel yerlerdi. Gönlüm ne istedi, bilir misiniz? Bir gececik kalmak.”

“Kalamadınız, tabii.”

“Kalamazdım; zira etrafta ne köy, ne köylü ne de bir kulübe vardı. El etek çekilmiş, tamamiyle ıssız bir arazi parçasıydı burası. Esasen meskûn da olsaydı, yine geceleme imkân yoktu. Otelden vazgeçtik, Frenklerin ‘oberj’ dedikleri basit bir damaltı bile bulamazdım. Bir damaltı ki orada yine basit olmak şartıyla bana sıcak bir yemek hazırlanabilsin, temiz çarşafı bir demir karyola ve güler yüz gösterilsin. Demin bahsettiğim Lübnan Dağlarının birçok köyünde bunları kolaylıkla elde edersiniz. Edince de memleketi pek yakından, keyfinizce, teferruatına kadar görmüş, keyfini çıkarmış olursunuz. Önce biz gezebilelim, barınma imkânı bulalım; arkasından dıştan geleceklere yol açılmış olur.”

“Şimdi anlamağa başlıyoruz.”

“Lübnan’da köy evleri taşrandır, sağlamdır. Hepsinde içkili köy kahveleri bulunur; öteberi pişirirler, kadın erkeği hizmetinize koşar ve geceleme istediniz mi sizi sade döşenmiş, lâkin karyolasından cibinliğine kadar lüzumlu

eşyası mevcut, pencere ve kepenkleri sımsıkı kapanan kunt yapılı bir otelciğe götürürler. Ev? Her işin başında evvelâ bu lâzım! Orada büyük yayla merkezleri ayrıdır, muhteşem otellerle doludur. Bizde ne bunlara, ne ötekilere rastlanır; ev yapmağa yeni yeni başlıyoruz. Bursa ile Yalova otelleri müstesna! Abant Gölü hâlâ iyi bir otelden, hele ‘oberj’den tamamiyle mahrumdur. Yaylacılığımız henüz göçebe vaziye-tinde kaldığı gibi köylerimiz de misafir kabulüne elverişli hale gelememiştir, gelemez de!

“Şile’de iyi alâmetler belirdi.”

“Evet, oralılar uyanma yolunu tuttular. Yalova’nın yukarı köyünde de bir hareket seziliyor. Yazık ki –iç Anadolu’yu bırakalım– İstanbul bu bakımdan Avrupa şehirlerinin en talihsizidir. Civarındaki yüzlerce köyde –Polonezköyü hariç– ne oberj vardır ne de misafir barındıracak ev. Polonezköyü civarındaki Reşadiye köyü komşusundan ibret alsa bile ahalinin inançları aynı şeyi yapmağa müsaade etmiyor. Parti ocakları kurmakla meşguller! Yine eskiden Rumlarla meskûn iken avcılar gidip Kalitarya köyünde yemek, yatak, içki bulurlar, hüsnü kabul görürlerdi. Köylerimizden hangisi güzel değildir? Her mevsimde birkaç hafta tatilleri geçirmeğe müsaittir.”

“Öyle... Meselâ baharda Alibeyköyü, Büyük Halkalı, Kemerburgaz... Ya Zekeriya köyü... Karadeniz’e bakan köyler! Bir şifalı su yeri olan Tuzla İçmeleri etrafında tek oberj bulamazsınız; yazın oraya her seviyede yüz bin kişi akın ettiği halde halk kırlarda geceler, toprak üstünde yatar.”

“Ben Anadolu yolculuklarımda kaç defa kaç güzel mevki-de köy ve oberj hasreti duydum! Hem de ıssız bucaklarda değil, faraza Ankara-İstanbul ve İzmir-Bursa arasında. Siz Edremid’in

o lâtif plajı Akçay'ı ve buradan yalçın dağlarla deniz ortasında bahar gruplarını gördünüz mü? Ben gördüm ama kasabaya dönüp berbat bir otelde gecelemeğe pahasına! Hele Ayvalık yanındaki Çamlı... Orada bir Heybeliada duruyor, birkaç bakımdan daha değişik manzaralı! Gel de yolcu ve gezici olarak birkaç gün kal bakayım! Haddine mi düşmüş? Kasaba otelsizdir, Çamlı'da gecelenemez. Antalya'nın o dünyaca meşhur harabelerinde bir öğle yemeği yenip dinlenilecek baraka bulamazsınız. Halbuki bundan tam yarım asır evvel Ephèse harabesi yanında bir otelcik vardı, tertemizdi; burada yediğim mantarlı omleti hâlâ unutmadım; öğle uykusuna yattığım kepenkli odayı da! Şimdi orada böyle bir yer olmasa gerek!

“Yoktur. Şöhreti dünyaları tutmuş Bergama'da bile bir küçücük otel vardır, müşterisi ekseriya çeşitli vekâletlerin müfettişleridir; siz ve yabancılar açıkta kalırsınız. Kasaba içindeki otellere ise adınızı atamazsınız.”

“Gördünüz mü? Haklıym, demek. Anadolu seyahatlerimde içinde kalıp uzun uzun tadı çıkarılacak yerleri o yüzden arkada bırakıp geçtim. Bizler şehirden şehre koşa koşa gider, sadece işlerimizi görürüz. Yurdumuzun zevkini süremediğimiz gibi nimetlerinin bir çoğundan da faydalanamayız. İşte saydığım sebeplerden dolayıdır ki memleketimiz, kendi memleketlerini gezip göremiyen insanların ülkesidir. Bunun böyle olması da yalnız yol ve asayiş meselesinden değil, hepsinin başında gelen fena anlaşılmış bir din telâkkisindendir.

Panorama, Aralık 1954

DAMLATAŞ'A HÜCUM

Alanya'daki Damlataş bir müddet sonra geçerse tetkikler neticesi her derde devâ bir mahiyet alacak. Şimdi de öğreniyoruz ki o mağara eskiden ancak biberli baharlı, anberli ve hamamböceği kabuklu macunlarla tedavisine çalışılan za'fiyete birebir geliyormuş. Keyfiyetin fennî izahını profesör ağzından okuduk, memnun olduk. Memnun oluşumuzun sebebini yanlış yorumlamayınız. Alanya yalnız vatanımızın değil, Akdeniz havzasının, belki de beş kıtanın en güzel köşelerinden biridir. Orası hakkında neler yazdık, ne methiyeler yazıldı! Tesiri olmadı, kimse semtine uğramadı; kasaba dilediğimiz şekilde bir türlü kalkınamadı.

Artık korku yok. Fiziyoterapi profesörümüz bin şair, muharrir, müverrih ve ressamdan daha ağır bastı, galiba yeni bir "altına hücum" zemini hazırladı. Dileriz ki tedavi bakımından Damlataş o hassayı da haiz olsun. Bizi sevindiren şu veya bu sebeplerle Antalya'nın lâıyk bulunduğu rağbeti kazanıp mamurluğa erişmesidir.

"Re.-Ha." imzasıyla, *Akşam*, 24 Mart 1955

ULUDAĞ – TÛR DAĞI

Geçenlerde Uludağ'a yükselmiştik. Kirazlıyayla'da bir Göğle yemeği yemiş, dinlenmiş, kar kapadığı için daha öteye çıkamamıştık. Yemeğin de, dinlenmenin de hâlâ tatlı hâtırasında yaşamaktayız. Oraya bir güzel oberj kurmağı düşünenlerden Allah razı olsun! Duadan sonra sözü Uludağ ormanlarına getireceğiz. Bu ormanlar –Uludağ'ı sevenler cemiyetinin dediğı gibi– korunmağı muhtaçtır; boyuna tahrip ediliyor; ömrü azalmış, son nefesini vermek üzeredir. Hakikaten yazık! Bir vilâyet merkezinin yanı başında, başının üstünde, şose ile bağı, gezginciler ve kayakçılar uğrağı, sanatoryum ve dinlenme evleriyle mamûr bir orman nasıl olur da muhafaza edilemez? Bunu koruyamazsak uzak ve izbe ormanlarımızı tahripten korumak imkânına inanmamız mümkün müdür?

Evet, cemiyet iyi düşünmüş, Uludağ'ı millî park yapıp ormanını muhafaza etmeliyiz. Yalnız muhafaza mı? Kel tepeleri ve boş aralıkları da ağaçlandırmalıyız. Leyte lealle ile vakit kaybedilirse Uludağ'ın yarın Sinâ Çölü'ndeki Tûr Dağı'ndan farkı kalmıyacak!

Akşam, 26 Mart 1955

“MEDENÎ MERAK” BİR MİLLETİN UMUMÎ VASFI HALİNE GELMELİDİR

Maraş civarında iki mağara bulunmuş, içlerinden iki ırmak geçiyor, bunlardan biri yüz elli, öbürü kırk metre yükseklikten iki çağlayan teşkil ederek geniş bir göle dökülüyormuş. Orasını ve “sarkıt” ile “dikit”lerini gören iki Alman turisti dünyada benzeri bulunmadığını söylemişler, hayranlıklarını bildirmişler.

Bu bir gazete haberidir. Benim şaşıtığım şudur ki, valinin de gezip “Döngel Mağaraları” ismini verdiği o keşiften – resmî mahiyet almasına rağmen– radyolar bahsetmemişlerdir. Halbuki radyo idaresi Turizm Vekâleti’ne bağlıdır ve o kabîl haberler doğrudan doğruya turizmle alâkalıdır. Nitekim Belçika’nın Meuse Vadisi’nde keşfedilmiş olan Dinant mağaralarına ve dünyanın başka yerlerindeki mağaralara bu bakımdan çok değer verilir, turistler kapılarında kuyruk yapar, Turizm idareleri öyle mağaralardan âdetâ Ali Baba’nın hazineleri imişçesine faydalanmağa çalışır.

Tabiidir ki, şimdilik bir istifade bahis mevzuu olamaz; hiçbir turist sadece Döngel Mağaralarını görmek için Maraş yolunu tutamaz. Fakat bir gün turistik geziler tertibine imkân hâsıl olunca iş değişir, o mağaralar seyyah çekici sebeplerden biri mahiyetini kazanır.

Döngel mağaralarını nasıl bulmuşlar? Ana yollardan biri açılırken, Alanya Mağarası da kasabaya taş ve çakıl taşınırken bulunmuştu. Lâleli Camii Mağarası ve Vilâyet konağı karşısındaki mozaikler de yine imar hareketiyle meydana çıkmadı mı? Görülüyor ki, yol ve imar gayretleri yeni yeni buluşlar sağlamaktadır. Bu memlekette unutulmuş yahut göz görmemiş, bu kabilden daha ne güzellikler ve ne fevkalâdelikler vardır.

Çocukken bile öyle şeylere, anıtlara ve mağaralara meraklı idim. Fakat Yerebatan Sarnıcı bir evin avlusunda yarı gizli dururdu, seyyahlar oraya ev sahibinin rızasıyla girerlerdi. Kıztaşı da evler arasında bir bahçenin içinde idi. Pek merak etmiştim de taşın görülebildiği bir ahabap evine götürmüşlerdi, pencereden seyretmiştim. Binbirdirek Sarnıcı'na nefesliklerinden bakardım; içinde iplik dokurlardı. Muhayyelem bunlarla işler dururdu.

Şimdi de şu Döngel Mağaralarını görmek arzusu içindeyim. Alanya Mağarası'nı *Yeni İstanbul* muharriri olarak yedi sene evvel gezmiştim. Temin ederim ki, onun içindeki "sarkıt" ve "dikit"ler kadar güzellerine Dinant Mağaralarında rastlamadım. Dilerim bu merak gittikçe bütün vatandaşlarımıza yayılsın. Böylesine "medenî merak" denilir; millet arasında yayılır, umumî vasıf haline gelirse o memlekette medeniyet seviyesi yükselir ve şarkkârî sünepelik giderilir.

Yeni İstanbul, 21 Şubat 1958

ESKİDEN GÖÇ İŞİ DAHA DÜZENLİ İDİ

Yazlığa gidiş başladı. Ev kiralarının yükseliği dolayısıyla bu sene sayfiyelere rağbetin azalacağını yazan gazete haberleri hilâfına şehir içindeki apartman pencereleri –gösterişçi bir tekzip mahiyetinde– eski gazetelerle örtölmekte devam ediyor. Başka hiçbir memlekette galiba misline raslanmayan bu tarzda güneşten eşyayı muhafaza usulü –velevki ambalâj kâğıdı bile kullanılsa– hoşla gitmiyor; hele caddeler genişleyip binalar meydana çıkılıberi büsbütün çirkin görünüyor.

Yazlığa gidişle alâkalı bir çirkin şey daha vardır: Hâlâ derbederlikten ve iptidâî şeklinden kurtaramadığımız göç arabaları! Çirkinliğini tarife lüzum yok; esasen çok yazılmış ve dert yanılmıştır. Göç arabasına bakılarak bir ailenin medenî seviyesi, zevk derecesi, hattâ karakteri hakkında bir fikir edinmek mümkündür. “Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al” sözüne göç arabasını da eklersek hatâ etmiş sayılamayız; hattâ bu sonuncusu daha az aldatıcı olabilir. Gelin bulacak yahut kız alacak kimselere, fırsatını düşürüp öte tarafın göç arabasına bir göz atmaları tavsiye edilse yeridir. Ailenin hüviyeti beliriverir.

İnanmıyacaksınız ama eskiden dedelerimiz bu göç işini

daha düzenli şekilde başarırlardı. Siz “harar” ve “hurç” kelimelerinin nelere delâlet ettiğini bilir misiniz? Harar, kıldan dokunmuş ve sağlamlaştırılmak için kenarlarına ve ağzına meşin geçirilmiş büyük bir çuvaldı; içine şilteler ve yastıklar, yani yatak levazımı yerleştirilir, göçlerde kullanılırdı. Hurç ise yine büyük boyda meşin torbaya denilirdi, kırılmayacak ev eşyası da bunlara doldurulurdu.

İyice hatırlarım: Yazlığa gidilmeden önce bu harar ve hurçlar muhafaza edildikleri yerlerden çıkarılır, silinip süpürülür, havalandırılırdı. Göç eşyası bunlara, sandıklara ve bakır takımları da üstüne yelken bezi kaplanmış gayet geniş, çok sağlam bir sepete yerleştirilirdi. Öyle, hepsi darmadağın ve meydanda eşya nakli tanınmış aileler ayıp sayarlardı. Manda veya öküz arabasına doldurulan harar, hurç, sandık ve sepet, ayrıca yine göç levazımından sayılan çadır bezleriyle yahut ince kilimler yahut da “cicim” dediğimiz nakışlı keçelerle örtülürdü.

Yazlığa bu şekilde gidilir, yine o şekilde dönülür ve hararlar, hurçlar tekrar temizlenip yüklere kaldırılırdı. Şunu söyleyim: Evlerde o gibi eşyanın bulundurulması bir zaruretin, yani taşra memuriyetlerine gidilme ihtimalinin icaplarından-
dı. Aileler bu ihtimali düşünerek hazırlıklı bulunurlardı.

Yeni İstanbul, 30 Mayıs 1958

BU ŞARTLARLA GELİN DE BİR KARADENİZ TURİSTİK SEFERİ YAPIN!

Yaz mevsiminde iç turizmin en güzel yolu ve programı hangisidir? Şüphe yok ki, İstanbul-Hopa arası bir deniz seyahatidir. Hele Ordu'dan sonra yemyeşil, nemli ve göklere uzanmış dağları, vakit vakit çiseleyen yağmurları, bir açıp bir kapayan güneşi, rahat uyunan geceleri, daha birçok hasta ve hasanatı ile gerçekten bu yolculuğa diyecek söz yoktur. Ne yazık ki, birtakım siyasî engeller yüzünden hür insan Karadeniz'i fırdolayı çevirmek, Rus, Rumen ve Bulgar sahil şehirlerine de uğrayıp tam bir tur yapmak imkânından mahrum, böyle olmasaydı o denizde bir lâmelif çevirip dönmek dünyanın sayılı gezintilerinden biri olurdu. Ne yapalım, şimdilik Hopa'ya gider, geliriz.

Bu sözlerime bakıp da sizlere ballandırarak anlattığım seyahati tavsiye edeceğimi sanmayınız. Geçen gün bir zat, yaptığı aynı seyahatin pek de can atılacak bir şey olmadığını bir makalesinde iyice belirtmişti. Fikrine iştirak ederim; nasıl etmiyeyim ki, o mahzurlar üç sene evvelki bir yolculuğumda benim de keyfimi kaçırmıştı. Benim de dönüşte koyun ve yaprağı kokusundan midem bulandığı gibi o hayvanlara çektilen ceza ve cefaya şahit olmaktan huzurum kaçmıştı. Sade koyunları düşünseydim belki tahammül ederdim; gü-

verte yolcularının koyundan farkları yoktu; güvertede ana baba günü devam edip gitti. Bizimle yani kamara yolcularıyla aramızdaki farktan –burun buruna yaşadığımız için– hem üzüldük, hem utandık.

Makaleden öğrendiğimize göre idare üç senedir hiçbir yenilik yapmamış, sürat postası ismini verdiği lüks teknelerle koyun ve güverte yolcusunun açıkta nakli münasebetsizliği berdevam. İskelelerde lüzumsuz beklemeler, sahil kasabalarında hovardaların ve satıcıların hücumu, birbir üzerine 5 mil üzerinden gidiş, bir sürü garabet de izale edilmemiş, bir değişiklik olmuş: navlun ücretleri artmış!

Muharririn şaşıtığı bir nokta da şu: Dış seferlerde tatbik edilen işletmecilik esasları neden iç seferlerde yürürlükten kalkıyor? Düzenli, medenî, hünerli görünmemize sade yabancılar mı lâyıktır? Bu ayrılık gayrılık nenin nesi, nasıl kötü bir zihniyetin eseridir. Tantanalarla ve ahabpların gayretkeşliği ile 1950 yılında yenilenip reklâmı yapılan idare hâlâ o zihniyette ve sürat postalariyle koyun nakli peşinde ise vaziyette bir salâh olmamış demektir, eski tas, eski hamam. Buyurun da bir Karadeniz turistik seferi yapın!

Yeni İstanbul, 12 Ağustos 1958

PARASI DÜŞÜK OLMANIN RUHÎ EZASI

Altın devrinde tedarik edebildiği çil çil liraları cebine koyup güvene güvene Avrupa seyahatine çıkabilmiş ve bunun keyfini sürmüş olanlar üzerinde hele son yıllardaki yolculuklar hiç de hoş tesir bırakmıyordu; paramızın değersizliği ve uzatılan kaçak Türk parasına karşı bankalarla şanj gişelerinin somurtkanlığı dövizli yolcuların bile mâneviyatını da zedeliyordu. Artık söylemekten çekinmeyiz: O sahneleri uzaktan seyreder veya dinlerken kendi kendimize, “Neden böyle oldu? Niçin paramızın kıymetini yükseltemiyoruz? Şu üzücü hal daha ne kadar sürecek?” diye söylenip duruyorduk. O yüzden döviz noksanını kaçak Türk parasiyle telâfiye çalışanların kaçakçılığı ayıplamakla beraber her gişe önüne giderken ve dönerken halecanlar geçirdiğine kaç kere şahit olmuş, kâh gülümsemiş kâh acımiştık? Daima da paramızın yükselmesini candan dilemiştik.

Şimdi gazetelerinizde okuduğumuza ve ümit ettiğimize göre paramızın kıymeti artacakmış; zira hükûmet tedavüldeki para miktarını bir buçuk milyar lira kadar eksiltmek imkânına sahip olacakmış. Hattâ ağırbaşlı bir yazıda “paramızın şimdikine nisbetle yüksek bir kıymet iktisap edeceğine kesin olarak inanılmaktadır” denilmektedir. Aman, öyle olsun! Zira Cenup ülkelerinde Türk lirasının istiskale uğra-

ması ve o komşu memleket vatandaşlarının buraya gelerek değerli paralarını bozdurmak suretiyle ceplerini doldurup hacı ağıalık taslamaları, bize yüksekte bakmaları gücümüze gidiyordu. Daima maddiyat tarafı düşünülmez, para düşüklüğünün mânevî tarafı da çok giran gelmekteydi; katmerli bir üzüntü içindeydik.

Yine yolculuklar esnasında şunun bunun eline geçmiş dolar ve sterlin banknotlarına nasıl da hırsla, açgözlülükle, kıskançlık ve belki de hasetle göz atanlar ne kadar çoktu! Seyahatler âdeta Türk lirasına biteviye mersiye okuma ve matemini tutma içinde endişeli ve çok defa kasvetli olmuyor muydu? Evet, paramız değerlendirildikten sonra da yine para ihtiyacı çekilecek; şu var ki, parası düşük bir vatandaş olmanın ruhî ezasından kurtulmuş bulunacağız. Bu, kıymeti madde ile ölçülmez bir kazançtır; o bakımdan da millî gurur ve güvene kavuşmaktır.

“Benim param az ama paramızın kıymeti çok!” diyebilmek zevkini azımsamayalım. Bilhassa seyahatlerde bu ihtiyacı duyar ve o teselli ararsınız. Bir itirafta bulunalım: Lübnan ve Suriye uzunca bir ömür sürdüğüm, hele birinci ara sıra özlediğim yerdir. Eğer nice zamandır buralara, gitmek istedimse sebebi eski tebeamızın elinde Türk parasının perişan halini görmeğe tahammül edemeyeceğimi anlamış olmamdı. Bekliyorum ve o semte bir gezinti yapmağa hazırlanıyorum. Çoğu gitti, azı kaldı diyelim.

Yeni İstanbul, 17 Ağustos 1958

TURİSTİ KAÇIRAN KIYAFET TAHDİDİ DEĞİLDİR

Aradan epeyce zaman geçti; fakat şortla dolaştıklarından dolayı iki Fransız gazetecisini sınır dışı eden vali hakkında Dahiliye Vekâleti'nin ne düşündüğü ve nasıl bir muamelede bulunduğu öğrenilemedi. Sükûtun devamına ve bir tepki hâsıl ettiğine dair emare mevcut olmamasına göre o harekette tavzihi icap edecek bir cihet görülememiş demektir; belki de vali usul ve nizama uymaktan başka bir şey yapmamıştır. Olur ya sokaklarda şortla dolaşmak oradaki belediye kararlarına aykırıdır. Zira –bilirsiniz elbette– belediyeler bu kabil kararları almak yetkisine sahiptirler; hattâ birçok memlekette öyle kararlar yürürlüktedir.

Hele demokratik bir rejimde yaşadığına şüphesiz olmayan Birleşik Amerika Devletleri'nin muhtelif şehirlerinde valiler ve belediyeler alenen öpüşmeği yasak eden yahut bunu musamaha ile karşılayan, birbirine zıd nizamlar çıkarabilirler, daha neler yaparlar! Avrupa belediyelerinde de ona benzer kararlara rastlanır. Hattâ bazan –demokrasisi az çok şüphe götüren– yarı diktatör ülkelerde hükûmet birtakım kıyafet “dikta”larına başvurur. Daha bir ay olmadı, İspanya, denize girme kıyafet ve usullerini kendi görüşüne, düzene

soktu, galiba şortu ve örtünmeden plâjlarda boy göstermeyi, iki paçalı mayoyu vesaireyi menetti.

Portekiz'in başkenti Lizbon'da ise çoktandır şort yasaktır; kumlar üzerinde şort, mayo, bikini ve arz-ı endam edemezsiniz; üzerinize bir bornuz giymeniz mecburidir. Esasen o şehirde kadınların pantolon giymesine, erkeklerin ceket-siz dolaşmasına da cevaz yoktur! Turist vapuru limana girerken kaptan hoparlörlerle ihtarda bulunur. Görülüyor ki, her yiğitin bir yoğurt yeyişi var.

Bizim gazetelerimiz vali beyin hareketini daha ziyade turist kaçırma ve aleyhte neşriyata sebebiyet verme cephesinden mütalea ve tenkid etmektedirler. Bence bu görüş pek isabetli değildir. Zira gerek İspanya gerek Portekiz turist çeken belli başlı dört, beş memleket arasında yer almıştır; hele Lizbon kış mevsiminde bile plâj safası yapılmakla meşhur bir turist merkezidir; yabancı milyarderler o şehir civarındaki saraylarında yaşarlar, gurbettede krallar da oraya yerleşmişler.

Öyle olmasına rağmen plâj ve sokak kıyafeti tahdide tâbidir ve bu tahdit turisti kaçırmamaktadır. Turist kaçacak diye çırilçıplak gezip dolaşma müsadesi de verilmez a! Fransa kadar müsamahalı olmak da lâzım gelmez. Fena olan, şortta izin verilmemesinden ziyade –aslı varsa– turisti yaka paça hudut dışı etmektir. Daha fenası halkın “simitçi” fotoğrafı alıyor diye turiste tecavüze kalkışmasıdır. İşte turisti bihak-kın korkutup kaçırarak çirkin hareket budur.

Yeni İstanbul, 18 Ağustos 1958

Cemiyet Hayatı

EL ÖPMEK HATASI

Kimlerin elini öpmeli? Muaşeret kitaplarıyla gazete sütunlarında uzun uzadıya incelenen ve eski-yeni terbiyeler mezcedilerek bir çıkarına bağlanmaya çalışılan bu meseleyi ben kökünden halle taraftarım: Kimsenin elini öpmemeli! El sıkmanın bile aleyhinde olan bir adamdan, başka türlü bir fikir beklemek abestir. Pasteur'ün malûm keşfinden sonra dünyada, hâlâ el ele tutuşmak ve daha ileri vararak ele dudak, dudağa el sürmek âdetinin terk edilmemesi fena bir an'aneye bağlanıp kalmaktan, hatada ısrardan ibaret bir "bidat"tır. El, ikide bir tutulup sıkılacak ve ağıza götürülecek kadar temiz değildir; bilâkis vücudumuzun sıhhat bakımından imkân nisbetinde uzak durulacak ve temasından çekinilecek bir uzuvdur; ağız ise, yine bakteriolojiye göre tehlikeli, âdeta korkunç bir mikrop kaynağıdır. Lüzumlu lüzumsuz sırf terbiye kaidesine riayet, gösteriş ve sosyete kuklallığı için o iki uzvu birbirine sürtmek, üstündekileri ve içindikileri değıştokuş etmek âdeti, hakikaten Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletince istasyonlara resimli yaftalar yapıştırılıp halka çekinme ve koruma tavsiye olunacak fena göreneklerin başında gelir.

Hattâ, daha ileriye gideceğim: Eli öpülen bir kadın, kaç erkekte kaçının teni üzerindeki dudak temasına gönül ri-

zasiyle katlanır yahut elimize sarılan herhangi bir adamla deri deriye gelmekten kim istisnasız zevk alır? Bence bu iş mahrem, pek hususî, âdeta iki tarafın önceden anlaşmasıyla yapılacak muamelelerdendir ve ancak böyle olunca mazeret ve tevil götürebilir. Bugünkü terbiye, fennin icaplarına uygun bir hürmet ve ihlâs usulü buluncaya kadar bir seviyedekiler için dokunmadan el uzatmak ve ayrı bir saygı göstermek icap edenlere karşı da hafifçe baş uzatmak kâfi gelir sanırım. Bilhassa bir davette el öpmek, o eli öpmekten ziyade, daha cvvelkilerin katmerli dudak izlerine ağzını sürmekten, cemaatle dudak dudağa gelmekten başka nedir?

Maamafih bütün bu itirazlarımı kendimden ziyade karşımdakiler hesabına yapıyorum. Zira ben titiz ve ürkek bir adam değilim; elini sıkacağım veya öpeceğim kimsenin, bay veya bayan, benden hazzetmemesi ihtimalini düşünerek ekseriya el vermem ve hiçbir zaman da el öpmem. Zannederim ki asıl ince nezaket ve terbiye de bunu icap eder: Karşısındakinin muvafakatine emin olmadan el ve dudak şakasına kalkışmamak, teni tene sürmek lâübaliliğine düşmemek!

Hakikî hürmet ve muhabbeti en iyi, en temiz, en zararsız, en riyasız şekilde göstermiye elverişli uzuv gözlerimizdir. Keşke terbiyeyi, evvelâ gözlerimize öğretsek ve muaşeret kaidelerinin birçoğunda gözlerimizi kullansak...

Tan, 28 Temmuz 1941

VAKTİLE MEKTEPLERDE BİR DERS VARDI: AHLÂK

İstanbul'da mevcut 5 adet kumbaralı umumî telefon makinesi, ikide bir bozuluyormuş. “Ah bu telefon idaresi ah, bir türlü intizama girmez ki,” diyeceksiniz... Halbuki idare ne yapsın? Halkın bir kısmı kutunun içine beş kuruşluk sikke atacağına, evinde bir kalpazan gibi çalışıp çabalayıp kurşun pullar döküyor yahut özene bezene fotoğraf kâğıdı mukavvasından sahte yuvarlaklar yapıyor, getirip makineye tıkiyormuş. İzmir'deki bir telefon kumbarasından –kulaklarınıza ve gözlerinize inanmıyacaksınız– tam 273 kilo ağırlığında öteberi çıkarılmış!

Finlânda trenlerindeki büfelerde tabaklara ayrılıp evvelceden hazırlanmış muhtelif kıymetteki soğuk yemekleri halk, üstlerinde yazılı ücreti vererek alırken lokanta vagonunda ne garson, ne kontrolör, tek memur bulunmazmış. Fakat kimse –para vermeden el atmak nereden– yirmi kuruşluk bir yemeği beş kuruşa yutmağı bile aklından geçirmezmiş. Bazı memleketlerde biletçisiz ve yine kontrolörsüz tramvaylara, kapı yanındaki kutuya bilet parasını bırakmadan girenler ancak bu usulü bilmiyen yabancılarmış. Fransa tiyatrolarında her koltuğun arkasına konmuş dürbün kutuları da otomatiktir; bir frank atar, âleti kullanır ve giderken

elinizle tekrar yerine koyardınız. “Çalınır mı?” diye sormuş-
tum; “Pek nâdir olarak” cevabını vermişlerdi.

Peki, bizim halk, ahlâk bakımından saydığımız memle-
kettekilerden çok daha aşağı bir seviyede midir? Hâşâ! Bu
hal onu göstermez. Benim tetkikatıma göre gençlerin bir
kısmında “atlatmak”, “kaynatmak” gibi argo kelimelerle ifa-
de edilen acayip ve fena bir merak, bir âdet, bir görenek
yerleşmiş. Açıkgozlülüğün bozuk şekli... Telefon kumbara-
larına çocukcasına o azizliği yapanlar bunlardır... Mesele
dönüp dönüp mektep terbiyesine dayanıyor. Şu fikirdeyim
ki biz, vaktiyle okutturulan ahlâk dersinin ve mekteplerde
dinî nasihatlerin muhakkak surette tesiri altında kalmıştık.
Mekteplerde ahlâk telkini bir zarûrettir, ona yan çizemeyiz.
Epeyce süren bir gramersizlik devrinden sonra lisan kaidele-
rini ders haline sokmak lüzumunu duyduk. Modası geçmiş
ahlâk dersini, yeni metodlarla programa koymak mecburi-
yetinde olduğumuzu telefon kumbaraları kâfi bir belâgatle
anlatmaktadır. Maarif heyetinin mes’ul erkânından olsam,
masamın üstündeki telefonun her çalınışı bana: “Ahlâk tel-
kinini unutma sakın!” mânasına bir ihtar yerine geçerdi; ce-
vap verirdim: “Aklımda!”

Tan, 30 Temmuz 1941

XX. ASIR, BOYA ASRI

Londra'da bir güzellik kurumu (eğer müessesenin karşılığı “kurum” ise bu kelime, hem bacalardaki kaba kömür tozu hem de azamet,  alım, gurur m anasına geldiği için pek yerinde değildir)  orap derdini önlemek için yeni bir çare bulmuş: Kadınların bacaklarını gerçekten çoraplı sanılacak bir ustalıkla, istenilen renkte boyuyormuş; boya, çoraptan ucuza mal ediliyormuş; akması, yırtılması da yokmuş! Bu moda genelleşirse lostracılara bir iş daha çıkacak; kalabalık caddelerde, dükkânlara sıram sıram dizilip bacak boyatan bayanlara rastlıyacağız; önce bunu uygunsuz bulacağız; sonra alışacağız. Yirmi yıl ewel, ayakkabılarını boyatan bir kadın ne kadar azdı ve ne kadar tuhafımıza giderdi...

Harp uzarsa acaba boya, i  çamaşırlarının yerini de tutar mı dersiniz? Meselâ, bayan hem kendisinin, hem görünmek istediklerinin zevklerini okşıyacak renkte ve biçimde v cudune bir kombinezon, bir de mini mini külot resmettiriyor. Dar, yapışık ve sımsıkısı aranıldığından has boya ile yapılmış resimden deniz mayosu herhalde pek çok istekli bulacaktır! Bütün bunlar daha ince bir iş olduğu için lostracıların elinden gelmez; demek ki, ressamlara gün doğacak. Utanga lar, kadın resamlara başvursunlar! Boya, kadın hayatında gittikçe önemli, temelli bir yer alıyor: Sa  boyanacak, yüz boyanacak,

tırnak boyanacak, şimdi de bacaklar, daha sonra göğüsler ve kalçalar boyanacak... Zaten XX. asra, boya asrı denilse yeri var. Harpte silâhlar ve arabalar kırk yedi buçuk renge boyanıldığı gibi tedavi ve ilâçlar bile bugün sarı, turuncu, kırmızı mor birtakım boyalar ve ışıklarla yapılıyor: Kinakrin, prontosil panflavin, blö dö metil, permanganat, ültra viyole nedir? Hep boya maddeleri ve boyalı ışıklar! Onun içindir ki, hiçbir asırda boyacılık –hattâ göz boyacılık– bu derece gelişmemiş, genelleşmemiş; boya insan iliğine bu kadar işlememiştir.

Evet, XX. asır boya asrıdır; ikidir beş kıtayı kana boyamak bakımından da!

Tan, 19 Kasım 1941

MODAYI DELİLER YAPAR ONA AKILLILAR UYAR

“**M**odaya uymak kadar uzak kalmak da gülünçtür.” La Bruyère’in bu sözü moda hakkında ileri sürülen fikirlerin en değerlisi ve şüphesiz ki, hayata en fazla uygun olanıdır. Fakat benim düşünceme göre o söz şu şekle sokulsa daha kıymetleşir ve doğrulaşır: “Modaya büsbütün uymak kadar ona büsbütün uzak kalmak da gülünçtür.”

Akıllı insan, her meselede olduğu gibi moda bahsinde de ikisi ortası bir yol tutmalıdır; ne modayı bütün yeniliği ve acaipliğiyle hemen benimseyivermeli ne de eski modada demir atarak bir moda halicinde pas tutup midye bağlamalıdır. Yani moda modeli, bebeği, kuklası olmaktan çekindiği kadar geçmiş zaman kıyafetlerini gösteren müzelik balmumu bir manken halinde kalmaktan da kendini korumalıdır.

Meselâ, bugün ben, otuz şu kadar yıl önceki giyim tarzında, etrafı siyah şeritli bonjur, motifli kadifeden çapraz yelek, vücudu yakut, kanatları pırlanta bir altın arı ile süslü iğnenin tuttuğu plastron kravat, kolalı upuzun, sipsivri yaka, katı kolluklu Frenk gömleği, çizgili daracık fantezi pantolon, üst kısmı kazmırdan yuvarlak düğmeli rügan fotin, elde markalı bamba baston, böyle bir kılıkta sokağa çıkamıyacağım gibi –tarife ne hacet? Ne çiçektir biliriz– bobstil kıyafe-

tinde de gezemiyeceğim de şüphesizdir. İkisinde de gülünç olurum.

Bilmeliyiz ki, insanları sözden, tavır ve hareketten, her şeyden daha çabuk ve kolay gülünç eden şey kıyafettir. Charlo, dehasını ilk iş olarak kıyafetini seçmek hususunda göstermiştir. Modaya çok uygun veya modası çok geçmiş her kıyafet eski olsun, yeni olsun daima dikkati çeker.

Giyim kuşam davasında baş kaide şu olmalıdır: Göze batmamak! İnsan ancak modaya büsbütün uymamak ve ona büsbütün aykırı kalmamak ile bir seyir ve dikkat mevzuu olmaktan kurtulur.

* * *

“Moda” kelimesini nasıl tarif ederler?

“Eşya, esvap, mobilya, süs ve benzerlerinin şeklini belirten geçici tarz.” Bu lûgat bakımından bir tariftir.

Acaba “Moda” dilimize hangi tarihte geçti.

İncelenmesi lâzımgelen bir noktadır. Naci lûgatı, Fransızcadan güzel sanat perisi demek olan “Muse” ve bildiğimiz “Musée”yi almış da “Moda”ya yer vermemiş. Daha yenilerden Seydi, kelimeyi isim değil de sıfat olarak göstermekte ve şöyle anlatmaktadır: “Mer’î mutedavil olan tarz, biçim.” Eğer moda hakkında önceden bir fikrin yoksa gel de bu tariften bir mâna çıkar! Ne olurdu, a muhterem zat, mademki, kelimenin aslı ecnebidir ve Fransızcası da vardır, o lisandan bir lûgat kitabı açsaydın da hazır bulduğun sözleri olduğu gibi, açık ve anlatışlı tarzda dilimize çeviriverseydin... “Mer’î” ve “mütedavil” de nedir? Niçin “eşya, esvap,

mobilya, ss ve sairenin geçici tarzı, usulü” demiyorsun? Sadelikten ve berraklıktan kaçıp en belirgin Şeyleri bile ağıır, ağııdalı, anlaşılılmaz bir Şekle sokuyor, bir hukuk veya ilâhiyet terimine benzetiyorsun?

Zira o zamanın modası bu idi.

Demek ki, “Moda” kelimesi yalnız doğıırudan doğııruya eşya, esvap, mobilya için değııl, bunlar dışında bazı âdetler, usuller hakkında da kullanılır. şu nokta da var: Böyle yerlerde “Moda”, iyi Şeylerden fazla kötüleri hakkında dilde dolaşır: Gençlerin argo konuşması moda oldu... gibi.

Bize bu kelime, herhalde Tanzimat yadigârı olacak... Amma Kadıköy tarafındaki semt ismi Moda nereden gelmiş, ne zaman konmuştur? Sittin senedir Moda’da oturanlardan biri merak edip de ğrenmemişse yazık! Bilen var da aydınlatırsa teşekkür!

* * *

Geç kaldım amma, geç olsun da g olmasın, şimdi beni bu bahsî amıya sürükliyen sebebi söyliyeceğim: Kadın ayakkabılarının aldığıı Şekil!

Camekânlarda bunlara baktıkça kendimi çok ateşli, kâbuslu bir hastalık nöbeti içinde sanıyorum.

Belâ tek başına gelmez, derler... Doğııru: Harp, bir sürü mnasebetsizliklerle beraber şu ayakkabıları da getirdi! Belliydi: Birkaç yıldanberi kadın şapkalarının gittikçe mnasebetsizleşen Şekilleri yakında bu mnasebetsizliğın var hızıyla ayakkabılarına da ineceğine ihtimal verdiriyordu. Fakat bu kadara vardırılacağını aklımdan geirememiştim.

Kadın ayakkabıları artık komik olmaktan da çıktı; yeni moda şapkalara rahmet okutup moda kertesini fersah fersah aşarak ağlanacak derecede bayağı bir soytarılığa benzedi. Gerçekten utandırıcı bir hal aldı. Biliyorum, şapka ile ayakkabıya gelinciye kadar bugün insanlar âlemi, daha ağır sebeplerden dolayı yüz kızartıcıdır: Kan gövdeyi götürüyor; taş üstünde taş, omuz üstünde baş kalmıyor; tarihin en insafsız ve zalim, en yıkıcı ve cana kıyıcı bir devrini geçiriyoruz. Fakat, işte, kadın ayakkabılarının münasebetsizliğini büsbütün açığa vuran nokta burasıdır.

Dünya böyle bir manzara gösterirken beş kıta gözyaşı ve mâsum kanı ile yoğurulur ve birbiri arkasına çökerken o apartıman ölçekler ve mantar nalınlar yalnız zevksizlik, çirkinlik, kabalık, hantallık örneği olmakla kalmıyor... İnsafsızlığın, duygusuzluğun, şirretliğin de en belirgin alâmetlerini teşkil ediyor. Cisimlendirilip kalıba sokulduktan sonra ayağa geçirilmiş bir şeytan kahkahasına benziyor!

* * *

Önümde eski Mısır ve Yunan sandallarından başlayarak son asrınkine kadar cihan ayakkabılarındaki esaslı bütün değişiklikleri gösteren bir tablo duruyor. Tam 57 tane mostra... Her birine ayrı ayrı, dikkatle bakıyorum, gözümlle ölçüyorum, zevkimle tartıyorum, bir kısmının sadeliğine imreniyorum, birkaçının tuhafçılığına gülümsüyorum; fakat hiçbirisi karşısında kan başıma çıkmıyor, öfke beni boğacak gibi olmuyor. Hiçbiri bugünkü kadın ayakkabılarını seyrederken duyduğum iğrenme ve isyan tesirini vermiyor!

Bugünün son moda kadın şapkası, hele kadın ayakkabısı?

İlâhî XX. asır! Sen gerçekten yer yarılıp yerin dibine göçmiye ne derece lâıyksın!

Başına o şapkalarından en soytarıcasını kondurup ayaklarına da apartıman ökçelilerden en sivrisini giyerek şu sırada sokağa çıkan bir kadın, bu XX. asır tam mânâsiyle imsilleyen bir işaret, asır hakkında en doğru fikir verip düştüğümüz zevksizlik ve iz'ansızlık derecesini gösteren bir semboldür!

Bunlarla süslenerek ortalarda dolaşmak için bir kadın yüreğinin hiç olmazsa ayakları kadar nasırlaşmış, iyilik ve güzellik duygularına karşı epeyce katılaşmış olması da lâzım gelmez mi? Fazla deri sarfına meydan vermesi, balık ağları için pek lüzumlu ve çok kıt olan mantarın da lüzumsuzcasına harcanmasına yol açması da memleket iktisadi bakımından ayrı bir mesele değil midir?

Sormak, öğrenmek istiyorum:

Bu moda bize nereden geliyor? Ve Amerika gibi milyarlar ve israflar ülkesinde bile çift önlü ceketlerden yelekler kaldırılır, İngiltere kadar görenek ve âdetlerine bağlı zenginler yurdunda pantolon paçalarındaki kıvrımlar eksiltilirken biz ne sebeple kadın ayakkabılarını deri, kösele, mantar sarfiyle biteviye yükseltiyor ve çirkin bir moda uğurunda varımızı yoğunu bol keseden harcıyoruz? Acaba bugün adlarını yazdığım veya yazmadığım memleketlerin hangisinde böyle apartıman ökçeler ve mantar kaplı mayınlar kalmıştır? Hangi kadın öyle ayakkabılarla sokağa çıkabilmek cesaretini göstermektedir?

Yaşadığımız kızıl ve kara devirde göze batmaktan kaçınan insafli kadına bin saygı!

Şöyle bir şey de düşünelim: Vitrinlerde gördüğümüz o büklüm büklüm, katmer katmer, birbirinden enli ve yüksek katlarla yalansız iki karış palyaço veya sakat adam ayakkabısını bundan birkaç yıl önce, bir kunduracı icab edip de birdenbire camekânına koysaydı ne olurdu? Bir tek kadının almayacağı, eşini ısmarlıyamıyacağı bir tarafa dursun, bu kunduracının çoluğu çocuğu –kösele kesmek ve deri inceletmek için kullandığı keskin bıçağı ya kendi göğsüne yahut başkasının böğrüne saplamasından korkarak– hemen akıl hekimine koşar ve akıl hekimi de bir felâketi önlemek maksadiyle hastayı hiç şüphesiz timarhaneye koymaktan başka bir çare kalmadığına hükmederdi!

Zaten Fransızca bir atalar sözü vardır: “MODAYI DELİLER İCAD EDER, BUNA AKILLILAR UYAR!” bir şair de der ki: “MODA ZALİM BİR HÜKÜMDARDIR; BİZİ ELİNDEN HİÇBİR ŞEY KURTARAMAZ!”

Bugünün şiirine, mimarlığına, mobilyeciliğine, kadın şapkalarıyla ayakkabılarına, hattâ harp politikasına hükmeden Kral Moda, yalnız zalim değil, şiddetle zevksiz ve zincire vurulacak derecede zirdelidir!

Tan, 5 Nisan 1942

TELEFON BAŞI TERBİYESİ

Geçen gün, tanımadığım bir vatandaş beni pek sevindirdi. Adını bilseydim, öğrenebilseydim ona bir teşekkür mektubu yazar, belki de mektuplaşmayı ileri götürür, işi ahbaplığa kadar vardırırdım. Zira telefon başında yanlışlıkla karşısına çıkan yabancılara bile usule uygun, terbiyeli, nezaketli muamele eden şahsın bir kâmil insan olması ihtimali çoktu; böylesinin dostluğundan incinmez, faydalanırdım. Bakınız ne oldu: Telefon çaldı, açtım; biri, bizim evde bulunmayan isimler vererek konuşuyor. “Yanlış,” dedim, “yanlış numara!” Karşımdaki dedi ki: “Affedersiniz... Numaranızı sorabilir miyim?” Söyledim. “Rahatsız etmişim!” sözlerini işittim ve tekrar af diliyerek makineyi usulca kapattığını duydum.

Halbuki her zaman, böyle bir hal oldu mu karşıkı taraf sellemehüsselâm adımı sorar; hem de bir suç işlemişim de karakola götürülmüşüm gibi şiddetle! Adımı veririm, anlamaz; bir bir arkasına tekrar sorgular... “Refik...” derim. “Tevfik” anlar; çift ismimi söylerim; “Şefik Ahmet” sanır. Başlarım hecele miye, harfleri saymıya... Sonunda öfkelenir ve “Değil! Değil!” diye çıkışır ve makineyi vurur, kapatır. Ne bir kelime nezaket ne de sesinde bir utanma tonu... Suçlu kendisi olduğu halde, dikkatsizliği, beceriksizliği yüzünden bir başkasını rahatsız etmesine bakmıyarak betelen ve makineyi

tokat gibi kulağımın zarında patlatan odur! İyi ki, telefonla henüz sille veya tekme atmak, kurşun sıkmak, bomba fırlatmak usulden değil... Bu imkân olsa suratıma veya kalçama zorlu bir darbe inmesini, kafamın parçalanmasını, evimin havaya uçurulmasını da bekliyebilirim. Yanlış numara çeviren vatandaşlarımızın şakası yoktur; sakar adamlardır; eski azılı ve çılgın hükümdarlar gibi kendi kabahatlerini başkasına yükletmeyi ve suçsuzu cezalandırmayı pek severler. Onların rüyalarına girmek ölüme yol açtığı gibi bunların da telefonda karşılarına çıkmak tehlikelidir. En azı, azarlanırsınız; ellerinde ferman olsa kazıklanırsınız da!

Keşke telefon rehberleri üzerine ticarethane ilânları konacağına iri harflerle “telefon başında terbiye kaideleri”nin sıralanması âdet olsa... Yüzde bir fayda edeceğini düşünerek bunu büyük bir şevkle, özene bezene ben yazar, idareye armağan ederdim. Yazık ki, ârdan fazla kâr aranan asırdayız; arsızlığa karşı koymak bunaklık alâmeti sayılıyor.

Tan, 16 Nisan 1942

“TELEFON KULLANMA” DERSİ

Telefonun faydalı olduğuna inandığım halde Şeytan diyor ki: “Bırak şu çingiraklı gevezeyi... İkide bir, vakitli vakitsiz rahatsız edilmekten kurtul!” Bunu, pek haklı olarak Şeytan’a dedirten ahbaplarım değildir, hiç tanımadığım, sesine alışmadığım, belki de ömrümde bir kerecik olsun yüzlerini görmeyeceğim yabancılardır; yâni otomatik telefon kullanmasını bilmiyen, bilmek ve öğrenmek zahmetine katlanmıyan, bilirim sanarak yapmadığı münasebetsizliği bırakmıyan saygısız, savsak ve sarsak kimselerdir. Şüphe götürmıyen bir cihet varsa bu aleti usul ve uslûbunca kullanan pek az... Geçenlerde evden ve odamdan çıkmadığım bir gün –hesabını tuttum– tam yedi kere telefon çaldı. Beşinde yanlış numara çevirenlerle karşılaştım; yalnız iki tanesi –çok lüzumlu olmamakla beraber– beni arayan tanıdıklardı.

Ey ahali! Ey Muhammed, İsâ, Musâ ümmeti! Ey beceriksizler ve ayrıca hem kel, hem fodul olanlar! Yıllardanberi, hâlâ, bu derece sade bir işe aklınızı ve parmağınızı yatıramadınız mı? Öğrenmeniz lâzım gelen iki hareket vardır:

1- Parmağınızı icap eden numaraya koyup çevirirken fırılacağı son kertesine dayamak...

2- Yine o fırılacağı geri giderken büsbütün başıboş bırakmak ve yivine girmesini beklemek! Böyle yapmadığınız

mı karşınızda Ali yerine Aleko'yu, Katina yerine Karabet'i, bilmem ne gazetesi yerine işkembeci dükkânını, otel diye hastahane veya gazino diye karakolu bulursunuz... Artık soruştur, araştır, bağır, çığır, dur!

Eski rehberlerde *Telefon nasıl kullanılır?* başlıklı ve resimli, şekilli bir tarif faslı vardı. Yenisinde “artık öğrenmeyen kalmamıştır” düşüncesiyle idare bunu kaldırmış yahut da “ne yapsak, boru çalsak nafiye... Öğrenmiyorlar, vesselâm!” diye vazgeçmeği tercih etmiş. Tabiidir ki hükûmet telefon kullanacaklardan şoförler için olduğu gibi ehliyetname arayamaz. Fakat boş yere ne kadar zaman kaybedildiğini, para harcandığını, insan bezdirildiğini dikkate alarak tâ ilk okullardan başlayarak “el işleri” ve “hayat bilgisi” derslerine telefon kullanmasını da katmak, lise olgunluk imtihanlarına bunu da koymak ve çok kere yanlış numara çevirenlerin kadınlar olduğunu bildiğim cihetle pasta, şapka ve saire öğreten sanat okullarında mecburî bir telefon kullanma kursu açmak hiç de lüzumsuz sayılmaz!

Tan, 3 Ekim 1942

İSKAMBİL KÂĞIDI DAĞITIMI

“**E**snaf satıcılar ve kahveciler iskambil kâğıdı darlığından şikâyet ettikleri için yarın geniş ölçüde tevziat yapılmasına karar verilmiştir.” Gazetelerin yazdığı işbu haberde –bir utangaçlık veya kabahati yüze vurmamak için olsa gerek– kumarhane ve kumarbaz isimleri geçmemiş. Kim bilir, oyun meraklıları o “geniş ölçüde tevziat” müjdesinden ne kadar sevinmişlerdir. “Adam sen de,” demişlerdir, “yağ da, bal da yok olsun... İskambil kâğıdı bol ya!” Şurasını hemen söyleyivereyim: Elimi yazı kâğıdından başkasına sürenlerden olmadığımı halde iskambil kâğıdı dağıtımını tenkit edecek değilim... Zira bilirim ki kumarbaz, kâğıtsız kumar oynar. Eski hapishanelerde iğrenç mahlûkçuları yarışa çıkararak birbirinin parasını yutanları hepimiz işitmişizdir. İskambili ortadan kaldırmakla kumar önlenmiş olamaz.

Zaten kumarla mücadeleleyi, hiçbir devlet, hiçbir devirde başaramamıştır. Bu savaş İsa’nın doğumu tarihinden başlar. Zar ve aşikkemiği eski Yunanistan’ın baş oyunu idi; Roma’da imparatorluk kurulunca talih oyunları yasağı başlamış, fayda vermemişti; zira Sezar bile azılı kumarbazdı; yasağa aldırılmıyarak ortaya keselerle değil, kasalarla para konurdu. “Dama”, Roma devrinin; “tavla” XII. ve “iskambil kâğıdı” XIV. asırların icadıdır. XVIII. asırda “piket” oyununu Fran-

sızlar, “laşkene”yi Almanlar, “vist”i İngilizler bulmuşlardır. “Poker” ve “briç” asrımızın yadigârıdır; Avrupa için satranç Harunürreşid’in Şarlman’a hediyesidir. Sözün kısası, vahşî veya medenî olsun, insan doğuştan kumarbazdır; başka hayvanlardan yalnız konuşkanlık ve alet yapıcılığıyla değil, bu noktadan da ayrılık gösteririz. Şimdiye kadar insandan gayri, kumarbaz hiçbir hayvana raslanmamıştır. En zekâlı ve hileci olan tilki bile aklından kumarı geçirmemiştir, sanırım!

Bütün bu sebeplerden dolayıdır ki, iskambil kâğıdı dağıtılmak suretiyle kumarbazların sevindirilmesine ilişmek aklımdan geçmez. Hele eserleri yüzüstü ellerinde kalan ve geçimleri yalnız kalemlerine bağılı bulunan muharrirlere de kitaplarını basabilmek için matbaa kâğıdı verilir, onların yüzleri dahi güldürülürse iskambil kâğıdı dağıtımına hiç diyeceğimiz kalmaz!

Tan, 4 Mayıs 1942

“DANS” YERİNE “SÜRAT”

Geçen Cihan Harbi’nden sonra dünyayı bir dans salgını kaplamıştı. Milletler silâhı atar atmaz, her şeyden önce kendilerini dansa vermişlerdi. Tarihin hiçbir devrinde insan 1918-28 senelerindeki kadar çalıp oynamamış; dans adı altında –seyreden delileri büsbütün zivanadan çıkartacak ve en zirzop hayvanları şaşkınlığa düşürecek– isterik hareketlerle vücudunu yorup hırpalamamıştı. Daha doğrusu ince güzel bir sanat şubesi olan dans, yâni hareket âhengi birtakım acayip zıplayıp sıçramalar, titreşip zangırdamalar, hoplayıp haykırışmalar, sarılıp sarmaşmalarla herhangi çağda bu derece dejenere edilmemiş, zencileştirilmemişti!

Dans nedir ve insan niçin dans eden bir mahlûktur? Zira dans her âhenk ve tenasüp, her güzel sanat gibi bizi düşünce ve derdimizden uzaklaştırır; nefsimizle ilişigimizi keser; dünya eziyetlerinin yükünü hafifleterek ruhumuzu rahata götürür. Dans ederken kasvet verici bir büyüden sıyrılmış, hastalığa benziyen bir hâletten kurtularak bir şifa zevki bulmuş oluruz. Musiki ile birleştirilmiş âhenkli hareketlerin yorgunluğu ruhun istirahati, teneffüsü demektir. Bu sebeplerdendir ki dansın çıktığı yer olan Asya’da eski milletler çektikleri zulmün tesellisini onda bulurlar, onunla tapınırlar ve ilâhlara yanaşırlar, hattâ en ümitsiz hastalıklara,

yılan sokmasına bile dansı tedavi vasıtası diye kullanırlardı. Demek ki Birinci Cihan Harbi'nden sonra insanların dansa sarılışı bunlardan ileri geliyordu; çektiklerini unutmak –münasebetsiz bir şekil almakla beraber– şükranını anlatmak, gönül rahatına kavuşmak için... Dinlerin ilk âyini danstır; dans esasta hem ibadettir hem de felâketten kurtulmanın duası ve adağıdır.

Acaba İkinci Cihan Harbi sona erince yine dans kasırgasına mı tutulacağız? Hayır, benim fikrimce bu sefer insanlığın başvuracağı tapınma ve avunma yolu “sürat” olacaktır. Havada sürat, karada sürat, denizde sürat! Ve harp âleti yapmıyan fabrikaların dünyaya çocuk arabası fiyatına ucuz yapacakları uçaklarda, otomobillerde, motörbotlarda akıl almaz bir süratle gidiş, yeni asrın yeni bir avunma, unutma, kendinden geçme ve bir an evvel Allah'a kavuşma vasıtası olacaktır!

Tan, 1 Haziran 1942

ZENGİNİN MALI... ZÜĞÜRDÜN ÇENESİ!

Bana: “İşte,” diyorlar, “filânın yaptırdığı yalı... İşte, önünde rıhtımı, iskelesi, demir atıp bekliyen kotrası! İşte falanın kurduğu köşk... Hele şu geniş verandasına, vitrin kadar büyük camlarına, camlarının arkasından görülen antikacı dükkânı gibi stil eşyasına, karanfil bahçesine, bahçesinde yan gelip oturanlara bak!”

Bakıyorum:

Servetin yerden fışkırıp gelişerek çiçek açmış manzarası hoşuma gidiyor. Buralarda yepyeni evlerle para, bahar halindedir; paranın baharı hüküm sürüyor... Fazla coşkun, çok renkli, lüzumsuzca gösterişli manzarasıyla tıpkı bahar! Kıyıda ayrı ayrı yalılar açmış, ötede katmer katmer villâlar kabarmış, beride elvan elvan paviyonlar başvermiş, her taraf taze kiremitli dam koncalarıyla dolu... Hepsi zevkimi okşamasa, hattâ bazısı –yine çiçekler gibi– züppe ve acayip görünse de yine, şu yapı bolluğunu ve bereket mevsimini seyir keyiflidir. Mal benim, olmayabilir... Manzara memleketimindir ya!

Fakat...

Fakat, tarihten öğrenip gözümle gördüklerime de bakarak söylüyorum: Bu baharlar bizde pek kısa sürer ve güz

mevsimi arkadan çarçabuk erişip göz açıp kapamadan yaparak dökümü başlar.

Biz de sermayeye dayanan rejimlere uyduğumuz halde servet temelsizdir, varlık desteksiz!

Parayı kökleştiremeyiz!

Babanın bıraktığını oğlu muhafaza edemez.

Zira, yaşadığımız rejimlerin başka yerlerde yürütülen icaplarına uygun bir aile bağı, aile kutluluğu, aile görgüsü, aile terbiyesi örememiştir. Kısacası aile kuramamıştır.

* * *

Uzak tarihe gitmiye lüzum yok.

Ben çocukluğumda da, yukarı da anlattığım coşkunlukta bir servet baharının seyircisi olmuştum. Yine buralarda –Anadolu yakasında ve Boğaziçi'nin iki tarafında– göz kamaştırıcı bir imar, yapı, refah mevsimi başlamıştı. Kıyılar ve kırlar donanıyordu: İrili ufaklı yalılar, köşkler, bahçelerle... O kadar ki, taze yağlı boya kokusu gül bahçelerinin rayihasını boğuyor, keser ve testere sesi araba tekerleklerinin gürültüsünü bastırıyordu.

Bir ara geldi ki, Boğaziçi'nde insan hangi yalıyı, hangi koruyu seyredeceğini şaşıyor; Kadıköyü-Erenköyü arasına yeniden yeniye kurulan binalarla yapılan bahçeler billûr köşk hikâyelerini hatırlatıyordu. Bunların içinde kırkar odalı vardı; odalar yekpare Avrupa parkesi, menevişli Yunan mermeri ile kaplı, Venedik billûru ve altın yıldızlarla süslüydü. O zamanın âdetince kapılarda sırma cepkenli Arnavut korucular bekler, merdivenlerde misafirleri redingotlu

harem ağaları karşılar, haremde hotozlu halayıklar eteklerdi. Hilâli gömlekli kayıkçılariyle, kikleri, landoları, Bender markalı faytonları, cclâsin atları, üniformalı arabacıları, set-reli uşaklariyle bu, şimdikine benzemiyen bir manzara idi; fakat o zamanki servetin manzarası ve karakteri böyleydi; daha şatafatlı idi; daha çok da adam besler, insan kayırırdı.

Memleket yeni bir nesle, bir servete, bir imar baharına kavuşmuştu.

Derken, yaz gelmeden yapraklar sarardı, soldu, döküldü, kavruldu; vakitsiz bir zemherir esti, ne varsa sildi, süpürdü, süprüntü haline getirdi.

* * *

O sadrazam, şeyhülislâm, serasker, nazır, kazasker konakları, yalıları, köşkleri nerede? Hele çoğunun oğulları torunları ne halde? Hesapsız yapılmış kaç yalı biliyorum ki, enkazı yıkıcıya satılmıştır. Yok pahasına! Bir kısmı tütün, bazısı kömür deposudur! Kimi köşk hastane, nakahathane veya mektep, kimisi sadece harabedir! Yangından ve yıkıcıdan kurtulabildiyse konak, talebe yurdu dur!

İçlerinde doğup büyümüş, yetişmiş, zevk sürmüş evlâtlara gelince –pek azını ayırt edersek– bugün, varını yoğunu harcadıktan sonra, bir dar merdivenli apartımanın loş dairesinde pineklemekte veya eski köşkle yalının bahçıvan odasına sığınmış, tek zevk olarak çarpuk antenli eski sistem bir radyo başında Suzinak Peşrev’i dinlemektedir!

Eski zengin, evlât değil, mirasyedi yetiştirirdi ve iradı yapısına uymayan barhane kurardı.

Merhum baba veya dededen konaklardan, köşklere, yalılarından, adam boyu vazolardan, çınar gibi avizelerden ve tesbih, saat, kitap koleksiyonundan elinde ne kalmıştır, der-siniz?

Belki bir Saksonya tabak, bir fildişi tarak; Beykoz işi kul-pu kırık, dibi çatlak bir bardak! Ve dilde şu nakarat: “Peder merhum! Merhume valide! Rahmetli lalam! Nur içinde yat-sın Gülfem Dadım!”

Manzara acıklıdır... Şahıs bakımından fazla memleket hesabına!

* * *

Fakat o manzara bildim bileli budur.

Babam, çocukluğumda bana birtakım yalı enkazı, yıkık rıhtımlar, devrilmiş parmaklıklar, yalnız mutbak bacaları, ayakta kalmış boş arsalar, kupkuru havuzlar; sarmaşıklar kaplamış, yer yer çatlamış yüksek duvarlar gösterir, derdi ki:

“Burada bilmem ne paşanın konağı vardı... Şurada bilmem ne molların yalısı... Şu önünden geçtiğimiz yerde prens bilmem kim bir köşk yaptırmıştı, padişahlara ziyafet-ler çekilirdi.” Sormazdım. “Neden böyle oldu?” diye... Zira doğuştan bilirdim ki, bu bizde daima böyledir. Baba hesap-sızcasına yapar, kendi yıkamazsa oğlu yıkar, eşya satılıp dağı-lır, aile de sönüp gider!

Kaç kişi gösterebilirsiniz ki, dedesinin MoskofHarbi’nde kullandığı âyet yazılı kılıcını, ninesinin lahur şalını saklıya-bilmiş ve hele büyükbabadan kalma konağı, her şeyi yerli yerinde muhafaza edebilmiş olsun?

Kabahati inkılâplarda bulanlara rastlıyoruz. Bence asıl servet, inkılâplara da kafa tutabilen köklü servettir.

Fransa'daki büyük ihtilâl, misilsiz bir mühacirliğe, katliâma, yangına ve yıkıma sebep olduğu ve inkılâpları bir-biri ardından sürüp gittiği halde meselâ Loire boyundaki şa-tolar “restauré” edilerek yeniden eskisi gibi kurulmuş, eskisi gibi döşenmiştir.

Servet temel, varlık destek ister. Temel ve destek ise aile ve millet malının kutlu olduğuna inandıran ve bunun hesaplıca yapılıp muhafazası usulünü öğreten görenek ve terbiyedir.

Hem bu yalnız büyük servetler için bir kaide sayılamaz. Küçüğü küçüğünü büyüterek, büyüğü büyüğünü koruyarak refah meydana gelir. Sakın yakma, yıkma, hattâ satma! Eskiye muhafaza edemiyen bir şehrin şahsiyeti kalmaz. Şehir, daima biri yıkılıp yerine baştan başa yenisi kurulan sinema dekoru, bir dekor şehir değildir. Aile de böyledir; her halkası öbüründen daha sağlam ve iri olması lâzımgelen bir zincirdir.

Aile ve servet ağaca benzer. Onu dikmek yetişmez; etrafına korkuluk çekmek, su vermek, kurdunu ve tırtılını ayıklamak, kısacası bakmak ve korumak ister.

* * *

Bana: “İşte,” diyorlar, “falanın yaptırdığı yalı... Filânın kurduğu köşk!” bakıyorum: Servetin yerden fışkırarak gelişmiş bahar manzarası hoşuma gidiyor. Fakat bu yeni baharın da kısa sürmemesi, eskilere benzetilmemesi için bugünkü nesle aile ve millet malının kutlu olduğuna inandıran ve

bunun muhafazası usulünü öğreten bir terbiye verilmesi lâzımgeldiğini düşünüyorum; henüz verilemediğini sezerek de üzülüyorum.

Yeni zengin dikkat etsin: Mirasyedi değil, evlât yetiştirsin!

* * *

Şu konuşmamı okuyan servet sahibi: “Zenginin malı züğürdün çenesini yorar!” diye gülümsiyebilir. Fakat parası kadar akli varsa, çenemle alay edeceğine çenemi okşaması daha yerinde bir hareket olur. Bununla beraber yine kendi bilir!

Tan, 28 Haziran 1942

İÇTİMÂÎ BAKIMDAN KAVUN

Şu darlıkta ve malzeme pahalılığında arsa satın alıp yeni Şev kurmak için belediyeye başvuranlar arasında ayak satıcılarına da rastlanmıya başlanmış. Zira, *Akşam*'ın yaptığı incelemeye göre bir vişneci veya kavuncu günde on liraya yakın para kazanmakta imiş, hattâ bunlardan biri demiş ki: “Üç, dört ayda bin lira kadar para toplıyamazsam ne yüzle memlekete dönerim?” Bunu okuyunca –evdekiler de okur diye– hafif bir sıkıntı hissettim, yüzüm de azıcık kızardı. Evet, şüphesiz ki ben kavuncudan fazla kazanıyorum. Fakat o ne sarf ediyor? Benim masrafım ne kadardır? İşte mesele- nin can alacak noktası buradadır, yani hayat tarzında ve içtimaî seviye farkındadır. Kavuncunun ne frak, ne smokin, ne yazlık, ne kışlık bir sürü esvaba hiç de ihtiyacı yoktur; ne de içerilerine kalıp konmuş bir dizi çeşitli ayakkabına! Onu ne resim sergisinc, ne oteldeki şatafatlı düğüne ne de gazinodaki vurguncu ziyafetine çağırırlar; çağırılmadığı gibi kendisini de çağırılmaz; ancak kapı önüne kavun almak için çağrılır ve kendisi de “kavun!” diye sokakta çağırır. O kadar!

“Kimseden aşağı kalmamak” değilse de “kalmış görünmemek” ve “ekini belli etmemek” uğrunda katlandığımız mihnet, eğer tartılabilse kavuncunun sırtındaki küfeden yüz misli ağır basar. Şu cihet de var ki onun yükü, kazancı-

nın yoludur; vasıtasıdır. Bizim sırtımızdaki yük ise kendimiz kadar kazancımızı da eriten netameli bir küfeye benzer. Kavuncu bin lira ile köyüne dönünce sayılı zenginler arasında yer tutar; bizim ise gittikçe sayısı çoğalan milyonerler içinde esamemiz okunmaz. Köyde birkaç tarla, iki çift öküz, kerpiç bir ev, allı morlu yirmi, otuz arşın basma, çarık ve postal... Hele Fadime'nin kulaklarına çeyrek liralık altından birer küpe de takdı mı, gel keyfim gel! Kavuncu için servet, konfor, lüks, hepsi tamam olmuştur; bizimki mahşere kalmıştır.

Onun içindir ki bugün asıl acınacak adam, çok kere kavuncudan kötü vaziyette bulunduğu halde kavunu yiyen, fakat satamıyan adamdır... Sulu kavun yerine kuru çalım satan adam!

Tan, 8 Ağustos 1942

RADYOYU SUSTURUR GİBİ...

Derinlemesine hiç düşkün olmadığım, hele vakitli vakitsiz her yerde, baş başa sohbet zevkinin, bu nimetin tadını kaçırmak için kullanılmasına pek kızdığım radyonun yine de faydasına inananlardanım. Hattâ bu âleti çokça karıştırmamağa dikkat edişimin sebebi, biraz da herkese benzemek istemeyişimdir. Radyo kullanmak –ata binmek, keman çalmak, kalem oynatmak, tüfek atmak, herhangi bir sınaat makinesile iş görmek gibi– bir marifete, idman, tahsil, istidat, zekâ ve ustalığa lüzum göstermez, bir düğmeyi aç, ötekini ileri geri götür, hizasına getir; bırak çalsın veya söylesin! Banyo odasında terkos musluklarını çevirip suyun kararını bulmaktan daha zor değil... Fakat muhakkak ki ayakkabımızın kordonlarını, hele kravatımızı bağlamaktan çok kolay... İşte ucuzluğu ve kolay idaresi bakımından herkesin çok defa lüzumsuzcasına kullanmasından dolayıdır ki radyo başına ancak mühim haberleri almak istediğim yahut tamamiyle işsiz güçsüz, bomboş kaldığım pek seyrek zamanlarda giderim. Gider, çarçabuk dönerim. Ona ikide bir el atmak ve elimin altında esircesine bir itaatle, körü körüne çalışmasına bakıp üstüne yüklenmek, ayrıca elâlemi rahatsız etmek hoşuma gitmez.

Fakat radyoda hayran olduğum cihet şudur: Bezince

veya zevkime, aklıma uygun bulmayınca –söyliyenı utandır-
mak ve öfkelenclirmek korkusu olmadan– gevezeliğine son
vermek... Bunun için bir düğmeye basmak yetiştir. Siz artık
sesini duymazsınız, kurtulursunuz; lâkin o, hâlâ konuşmak-
tadır ve asıl mühimmi kendisini dinlemediğimizin farkında
değildir. Hoşlanmadığımız bir sohbeti belli etmeden kese-
bilmek, böyle bir dırılıtyı farkına vardiırmadan önlemek bü-
yük bir rahatlıktır. Saçma sapan, yalan yanlış, ukalâca, zora-
ki gayretle, boş edebiyat ve kof mantık yapmağa çalışan bir
spikerin, kendine işittirmeden: “İllâllah, öf!” deyip kelimeyi
tamamlamağa vakit bırakmayarak sözünü ağzına tıkamakta
gerçekten büyük bir keyif yok mudur? Keşki hazetmeden
dinlemek zorunda kaldığımız insanları da bir düğme çevire-
rek ve gücendirmeden, haberi olmadan, kendini konuşuyor
ve dinletiyor sandırarak dinlemekten kurtulmamız imkânı
da bulunsa... Hele şu günlerde ya idrâksizliklerinden ya giz-
li emellere bilmiyerek vasıta olmalarından dolayı kafamızı
şişiren veya maneviyatımızı sarsanlardan zararsızca, gönül
kırmadan, düşmanlığa uğramadan sihirbazca sıyrılmak yok
mu, böyle bir icat bizlere ne geniş bir ferahlık verirdi; ne
pratik bir kurtuluş yolu olurdu.

Tan, 23 Kasım 1942

DAVETLER, ZİYAFETLER

Yeni seçilen sayın İstanbul mebuslarına valilik tarafından Taksim Gazinosu'nda bir ziyafet verildi. Üniversite idaresi de yine mebus olan profesörler şerefine dün bir çay hazırlamıştı. Ayrıca yine mebuslara kendi meslektaşları aralarında para toplayarak bazı ziyafetler çekiyorlar. Bir caddenin, bir bahçenin açılışı yahut Vilâyet Meclisi azası seçimi, bilmem hangi kurumun bilmem kaçınıcı yıldönümü gibi olağan ve ardı arası kesilmeyen işlerin de külfetli büfeler kurulmasına sebep olduğunu hatırlamaktayız. Bu hal, yalnız şehrimize mahsus değildir. Her vilâyet merkezinde seçim, açılış, ziyaret yıldönümü vesileleriyle yemek ve çay davetleri birbirini kovalıyor.

Şüphe yok ki saydığımız sebepler toplanmağa, kutlamağa değer. Mebusları da, Vilâyet azasını da seçim dolayisiyle ağırlamalıyız. Yeni yeni açılan caddeler, bahçeler, şeref verici ziyaretler sevinilecek olaylardandır. Fakat acaba işe çatal bıçak sesi karışmadan, şişeler açılıp tabaklar boşanmadan, dolgun büfelerin diplerine dart ekilmeden, yani ne hükûmet bütçesine, ne teşkilleri ve fertleri kesesine dokunmadan yine toplanmak, kutlamak mümkün olamaz mı? Hele harbin dördüncü yılında bu gibi masraflara, daha doğrusu israflara had çizmek lüzumunu hepimiz bildikten sonra: Davete çağırılanlar da, çağırılmış olanlar da!

Hattâ fikrimce sulh zamanı için bile resmî dairelerin yarı resmî teşkillerin, meselâ Basın Birliği vaziyetinde bulunanların ziyafet çekme hakkını bir nizama bağlamak, yemekli ve içkili törenler hakkında ne gibi münasebetlerle kimlere ziyafet verileceğini bildiren bir cetvel hazırlamak cihetini düşünmek de lâzımdır. Şimdilik, harp zamanı törenlerinde tatlı sözler, çeşitli nutuklar, salçalı iltifatlarla avunalım; yani manevî ziyafetlerle... Yarın, ucuzluk bolluk, barış devri gelince, ziyarı yok, hem çok söyler, hem çok yer, ziyafetlerden yalnız baş uğultusu ile değil mide tokluğu ile çıkarız. Çoğu gitti, azı kaldı.

Tan, 6 Mart 1943

KÖY YOLUNU TUTAN ŞİŞE?

Millet Meclisi'nde sorulmuş: "Rakı köye doğru yayılma-
ğa başladı mı?" İnhisarlar vekili de şu cevabı vermiş:
"Son iki sene zarfında ziraat mahsullerinin iyi para getirme-
si ve köylünün iyi para kazanması rakıyı köye sokmuştur."
Vah vah! Hayır, fikrimce meseleyi büyültmek doğru de-
ğildir. Rakıyı köylere değil, kasabalara yakın beş, on kadar
köye sokan harptir, harp kazancıdır; harp de harp kazancı
da ne olsa kısa ömürlü, gelip geçicidir. Yarın fiyatlar nor-
malleşince o köyler de rakıdan yüz çevirir, yine ayrana dö-
ner. Zaten bizim köylü din, görenek, gelenek, anaya, babaya
saygı, israftan çekinme gibi sebeplerle hiçbir zaman alkolik
olmamıştır; yine de olmayacaktır.

Bir ırk ve bir cemiyet, kısa zamanda hüviyetini değiştire-
mez; onun yeni bir karakter alması ve bir iptilâya tutulması
için uzun yıllar ve devamlı baskılar ister. Birkaç cihan harbi
ve bunların olağanüstü kazancı öyle bir değişikliği vücade
getirecek kuvvette değildir. Telâş etmiyelim; fakat akla uyar,
yürütülmesi mümkün tedbirleri almaktan da geri kalmıya-
lım. Memleketimiz medenî dünyanın çok az içki kullanan
bir bölgesidir. Birkaç kasabada gece yarısı sarhoşlarına rast-
lıyoruz ve köy yolunda, heybesine kulüp rakısı koymuş bir
poturlu ile karşılaşlıyoruz diye Zola'nın *Assommoir*'ini hatır-

lamak, Türkiye'yi bir alkolikler camiası şeklinde görmek, halkı "delirium tremens" nöbetleri içinde ter döküp çırpınır vaziyette tasavvur etmek, ancak bir alkolik kafasına yakışır bir hayal oyunu olabilir. Bereket ki henüz efsaneyi bu dereceye çıkarmadık!

Hele üzümünden hâlâ pekmez, bulama yapmağı, rakı ve şarap çıkarmağa üstün bulan, her türlü teşviklere göğüs gererek fazla kazancı da reddedip bir türlü şarapçılığa yanaşmıyan köylümüz bu hareketile alkollü içkilere karşı nefretini yeter derecede belirtmiştir, sanırım. Fakat yukarıda da dediğim gibi her ihtimali düşünerek gözümüzü açmak ve köylerde alkol mücadelesine başlamak belki ihtiyatlı bir iş olur. Bunu en iyi şekilde yapacak olanlar da fikrimce, sayısı –maarif siyasetimizin ve maarif vekilimizin öğmeğe lâayk çalışkanlığı sayesinde– gittikçe artan, bütün ücra yerlere kadar yayılan köy öğretmenleridir. Fedakâr köy öğretmenleri bu vazifeyi de üzerlerine alarak devamlı bir propaganda, broşürler, resimler, öğütlerle vaktile hocaların yaptığını daha inandırıcı bir şekilde başarabilirler.

Acaba rakı şişesi köy yolunu tuttu mu? Buna inananlardan değilim. Birkaç yerde böyle olsa bile önce sulhün, sonra da öğretmenin o şişeyi ters yüzüne geri çevireceğine eminim.

Tan, 8 Mayıs 1943

HİKMETİ NE OLA?

Kendisine tifüs aşısı yaptırmak için –aşı yapılmasına henüz devam edildiği sırada– hastahaneye giden tanıdık bir zat orada bir polis görmüş, sebebini sormuş, demişler ki: “Aşı yaptırmak isteyenler odaya girerken sıra beklemiyorlar, birbirlerini çiğniyorlar, o kadar ki kapı camları bile kırıldı; zabıtaban yardım dilemek zorunda kaldık!” Akıl erdiremedim. Bu aşığı yaptıracaklar yüzlerce, binlerce kişi olamaz. Ne memlekette o miktar aşı vardır ne de aşılacak paralı ve nüfuzlu bir sürü adam. Kırk, elli kişinin, hem de bunların çoğu yüksek sayılan seviyedendir, sıra ve düzenle hareket etmemesi güç inanılır acı hakikatlerdendir. Sonra şu cihet de var: Aşı işi bir dakika sürmez; hastahane vapur değildir ki kaçsın; tramvaya benzemez ki haddinden fazla dolu olsun da yer bulunmasın. Pendik’e giden son trene de benzetilemez ki yetişilemezse eve ulaşmak fırsatı elden gitsin! Bu telâş, itişip kakışma ile güne karşı çıkan manzara kolay kolay ne izah edilebilir ne de af!

Yirmi yıldanberi eski ve yeni nesiller birçok şeye alıştı, birçok zorlukları yendi, şaşılacak kabiliyetler, hünerler gösterdi. Şapkadan başlıyarak dansa kadar, kadın, erkek bizim için bütünü yeni şekillere, kıyafetlere, hareketlere güzelce uyduk, bunları pek güzel benimsedik. Göze batacak derecede aksa-

yan nokta varsa sıra beklemeğe tahammülsüzlüğümüzdür. Hele şu Yerli Mallar mağazalarına bakınız, ne çirkin manzardır; polis bile halkı nizama koymaktan âciz... Bir gazete, aldığı fotoğrafı koyarak pek haklı olarak dert yanmakta, caddelerin o yüzden geçilmez hale geldiğini söylemektedir. Cihan Harbi, zaten sıra beklemeği ve kuyruk yapmağı iyi bilen Avrupalı büsbütün düzene sokmağa yaradı; gelen gazete resimleri, iâşe maddeleri satan dükkânlar önünde tek kişinin kuyruktan ayrılamadığını, polis ve kontrol olmadığı halde düzenin kıl kadar bozulmadığını apaçık göstermektedir. Halbuki oralar da iğneden ipliğe kadar ne varsa vesika ile dağılıyor. Biz, aksine, harp başlıyalıberi eskisinden fazla sıra bozmak yolunu tuttuk ve bunu âdeta bir “millî kusur” şekline soktuk. Yazıldı, çizildi, öğütler ve cezalar verildi, hepsi tesirsiz kaldı. Her hususta yeni hayatın kaidelerine az çok uyduğumuz halde sıraya girmeğe, sıramızı beklemeğe, sıraya saygı göstermeğe karşı aldığımız menfi tavur, psikologların inceliyecekleri ruhî bir halet icabı olsa gerektir.

Tan, 30 Temmuz 1943

SÜNNET AYLARI SÜNNET DÜĞÜNLERİ

Herhangi gün bir gazeteye göz gezdirince en aşağı üç, dört sünnet düğünü ilânile karşılaştığımız aylardayız. Temmuzla ağustosun İstanbul'da, eskidenberi belli başlı iki vasfı vardır: Patlıcan yüzünden sürekli yangınlar ve sünnet vesilesile cümbüşlü düğünler...

İtfaiye himmet görelî ve ahşap evler eksileliberi o gürültülü aylar birinci vasfını, hamdolsun kaybetti. Fakat sünnet düğünleri benim çocukluğumdaki hızile sürüp gidiyor. Hattâ arttı, genişledi bile diyebiliriz.

Neden genişleyip daha umumî bir eğlence mahiyetini aldı? Zira İstibdat Devri'nde topluluklar hoş görülmediğinden, hayır cemiyetlerine de izin verilmediğinden düğünler ancak hususî konak ve köşk bahçelerinde yapılabilirdi. Zamanen ricali bile bu düğünlere sayısı belli davetliden fazlasını çağırılmazlar, dikkati çekecek derecede gürültü kopmasına göz yumamazlardı. Şu ciheti de hiç unutmazlardı: Davet edilenler arasına birkaç tane de büyük rütbede saray adamı ve yüksek dereceli hafiye katarlardı. Tâ ki padişah, kuşkulanırsa düğünde bulunmuş olan sadık adamlarından merakını giderecek malûmatı, ayrı tahkikata lüzum kalmadan kolayca alabilsin!

Meşrutiyet bu bağları kopardı. Kurulan fırkalar ve cemiyetler yaz aylarında birbirleriyle sünnet düğünü yarışına çıkar oldular. Elbette ki dedelerimiz kendi devirlerinin zihniyetine ve yaşama tarzına uygun olan bu düğünleri daha istekle, daha şatafatlı yaparlardı. Şehzadelerin ve kişizadelerin haftalarca süren düğünleri tarihlerimizde yer almıştır. Sünnet, din bakımından –adı üstünde– Müslümanlığın rükünlerinden sayılmadığı halde, zahir eğlenceye yol açtığı için son zamanlarda da en başta riayet edilmesi lâzım gelen bir şart imişçesine benimsendi; işe bir içtimaî muavenet ve propaganda vasıtası şekli verildi. Sünnetin lüzumunu veya lüzumsuzluğunu ileri sürecek değilim; o, ayrı bir meseledir. Fakat şüphe yok ki hayır cemiyetleri ve içtimaî teşkiller sünnet düğünü peşinde koşacakları yerde paralarını, emeklerini sıska, sıtmalı, sıracalı, sakat çocukları kayırmağa ayırsalar –hele şu sırada– daha ciddî bir iş görmüş, daha verimli çalışmış olurlar.

Bir uzvun lüzumsuz görülen kısmını kesip atmaktan ziyade bütün uzviyete muhtaç olduğu kuvvet ve sıhhati vermek yeğdir. O gayret, özü bırakıp, ekle uğraşmaktan başka nedir ki?

* * *

Hakikatle sünnet, yalnız erkek çocuğa hasredilen bir yardım olmak bakımından da tenkit olunabilir. İçtimaî muavenetlerde cins farkı gözetilmeli midir? Gözetilse bile mahrem kalması icap eden oldukça münasebetsiz bir cerrahlık ameliyesinin en göze batıcı, yaygaralar koparıcı, iptidaî şekilde çoluk çocuğa teşhiri ileri bir cemiyete yakışık alır mı?

O işin davıllu dümbelekli, hokkabazlı, Karagözlü, çengi-

li köçekli düğünlerle kutlanması eski zihniyetlere pek aykırı düşmiyebilir. Eğlenceye ancak bu gibi vesilelerle kavuşan ve başka günlerde –ne sinema, ne plâj, ne balo– kapalı yaşayan bir cemiyete sünnet düğününü çok görmiyebiliriz. Fakat asrımız ve yeni hayat tarzımız bizi artık bu gibi Ortaçağ’a daha yakın âdetlerden, derneklerden uzaklaştıracak çeşitli eğlencelerle doludur. Hayır işlemek için de başka yollar vardır.

Neden bilmem, sünnet düğünü, kavuklu cübbeli, şallı divitli, ağır edalı bir cemaate daha ziyade yakışıyor. Modern kılıklı halk entarili takkeli sünnet çocuklarının yatağı başında bir “eski kıyafetler müzesi”ni seyregelmiş turist kalabalığına benziyor! Hele o düğünde bir de hoparlör caz çalar, dans başlarsa komiklik son haddine varıyor.

Zaten kendi hesabıma yalnız sünnet dolayısıyla değil, evlenme münasebetile yapılan düğünleri de hoş bulmam. Bunlar da Ortaçağımsı âdetlerdendir. Bir gelinin ve bir güveyin giyinip kuşanarak, takıp takıştırarak, salına sallana büyük bir kalabalık ortasında dolaşmaları ve etrafa âdeta sessizce bir dille: “Bakınız baylar, bayanlar! Biraz sonra siz çekilip gidince biz gerdeğe gireceğiz, bir yastığa baş koyacağız. Yüzümüze baktıkça bunu düşününüz!” der gibi edalı tavırlar almaları tahafıma gider. Hayal kuvvetimi işletmekten kendimi alamadığım için hafif bir utanma bile duyarım; yeni çiftin yüzlerine bakamaz olurum.

* * *

Hepsinden gayrı, bir erkek çocuğun sünneti düşünüp bunu bir yardım vazifesi saydığımız halde yarın hayatta kar-

şılaşacağı daha ciddi meselelere kayıtsız kalmamız, sanki ona: “Oğlum! İşte seni sünnet ettik; en mühim ihtiyacın defoldu. Bundan ötesine karışmayız. Ne halin varsa gör!” der gibi bir vaziyet almamızdır.

“Yoksul çocukları sünnet” başlıklı gazete haberlerini okuyunca düşünürüm: O çocukların en eksiği veya fazlası bundan mı ibarettir? Sıtmadan karnı şişmiş, gıdasızlıktan kemikleri süngerleşmiş, üvey ana veya baba elinde sille tokattan vücudu çürümüş talihsiz bir yavrunun sünnet ediyoruz diye kanını akıtacağımıza yardımlarımızı lüzumluyla sarf ederek kanına kan katmak muhakkak ki daha hayırlı bir iş olur.

Sünnet düğünleri yerine –kilosunu arttırdığımız, malarıyasını bastırdığımız, belini doğrulttuğumuz dünkü hasta, bugünkü gürbüz çocuklara– “Sıhhat düğünleri” yapabilirsek ne iyi olurdu! Bu, ileri bir hamle sayılırdı.

Sünnetin herhangi bir sebeple –din, sıhhat, görenek veya gelenek– umumileştiği bir ülkede bunu bir “dispanser” işi saymak, büsbütün fennî şekle döküp bir içtimaî muavenet meselesi olarak ele alıp isteklilere bedava yapmak, teşkilâtlandırmak, derme çatma halden kurtarmak belediyelere düşen bir vazife olsa gerektir. Bu suretle o küçük ameliyenin sıhhat şartlarına uygun yapılması, kazaların önlenmesi imkânı da elde edilir.

Bir şeyden daha kurtuluruz: Temmuz ve ağustos ayları gelince kır kahvelerine, çınar diplerine, yangın yerlerine, mahalle arasındaki boş arsalara kurduğumuz derme çatma çadırlarla çuval bezi tentelerden, bunların altına zevksizce sıralanmış düzensiz karyolalardan, karyolalara uzanmış ve beti benzi kül kesilmiş acaip takkeli yavrucuklardan, kısacası

ne göze, ne kulağa ne de akla bir türlü hoş gelemiyen bir
geri âdet manzarasından!

* * *

Hiç şüphe yok ki bu manzarayı silmek için –eğer 2 numaralı harbin Karun’a çevirdiği sayılı vurgunculardan olsaydım– İstanbul’da her türlü eğlencesi içinde, bütün sıhhat ve konfor şartlarile bezenmiş bir Sünnet Yurdu kurar; şehri sünnet düğünü çengilerinden ve hayır cemiyetlerini de sünnetçilik angaryasından kurtarırdım.

Tan, 15 Ağustos 1943

DÜĞÜNLER VE CENAZELER

Gözlerle görenlerden, toplantıda bulunanlardan dinledim: Geçenlerde biri –Boğaziçi’nde mi, Adalar’da mı, yoksa başka bir tarafta mı? Orasına dikkat etmedim– gazi-nolardan birinde parlak bir düğün yapmış; iki bine yakın davetliyi ağırlamış, sabaha kadar caz ve saz çalmış, çengiller, hokkabazlar oynamış, hattâ eğlenceler arasında davul zurna, köçek vesaire de varmış. O iki bin kişi bedava yemiş, içmiş, hem de fazlasile içmiş, durmamacasına, patlıyasıya içmiş. Sarf edilen rakı ve bira şişeleri hadsız, hesapsızmış. Votka, viski ve benzerleri de caba! Acaba bu zat kaç bin lirayı gözden çıkardı, gazinoya ekti dersiniz? Yirmi bin mi, otuz bin mi, daha da fazla mı? Bunu bilemeyiz. Bildiğimiz bir şey varsa hayırdan ziyade şerre yarayan o gibi sefihce, müsrifçe, ancak sonradan görmelere, vurguncu ruhuna yaraşan düğünlerle derneklerin umumî elkâr üzerinde pek fena tesir ettiği noktasıdır. İster yeni ister eski her zengin –hele yenisi– kazanç ve para kaynağının ne olduğundan şüpheye düşen ve bunları birbirinden sonra halk karşısına çalgılı, çağnaklı, Veliefendizade mirasyediliklerini hatırlatan sefa-het manzaraları sermekten çekinmeli, ahalinin iktisadî durumundaki dayanılmaz zorluğu göz önünde tutarak caka, şatafat, israf sahneleri kurmaktan utanmalı, para yeme hür-

riyetini o derece kötü şekilde kullanmaktan hayâ duymalıdır. Tok ağırliıacak yerde yoksul kayıracak, sarhoş üreteceğimize aç doyuracak bir zamandayız. Harbin beşinci yılına basıyoruz; iaşe ve iktisat vaziyetimiz şakaya gelir, alaya alınır gibi değildir, ciddidir. Kızılay, birbir arkasına semt semt niçin aşocakları açıyor? Bu ocaklar neden çoğalıyor? Yalnız bu ciheti düşünmek ve gazetelerdeki aşevi resimlerine bakmak sefahet sahnelerimizi hiç değilse umumî yerlerden kendi evlerimizin dört duvarı arasına saklamak için kâfi bir sebep teşkil edebilir.

Şurası var: Geçen Cihan Harbi'nde böyle düğünler yapanların Mütareke sırasında cenazesini kaldırmak için mahalledeki komşulardan para toplanmış, tabut arkasında ise o düğün davetlilerinden hiçbirisi bulunmamıştı!

Tan, 23 Ağustos 1943

CİNAYETLER, KAZALAR VE İSTATİSTİK

Kazalar, cinayetler devam ediyor, vatandaşlar da bu ihmâl ve fezahat denilen iki kötülüğe kurban gidiyor. Her gün gazetenizi açınca en az iki kaza, cinayet haberi ile karşılaşsınız. Bunlar da ancak gazetelerin günü gününe duyabildikleri büyük cinayet ve kaza vakalarıdır. Bu acı ölümlerin önüne geçmek için hayat kıymetinin azamet ve ehemmiyetini çocuklardan başlayarak herkese öğretilmesi için sütun sütun yazan muharrirler, yakın zaman için hayalperestâne diyeceğimiz tavsiyelerine devam ededursunlar, kazalar, cinayetler de kendi yollarında yürüyor. Kazaların önünü almak için komisyon, sivri uçlu bıçaktan başlayarak bütün diğer silâhların men'i için komisyon tetkiklerine devam etsin, ona bir diyeceğimiz yok. Tabii böyle işler ilmî tetkikat yolu ile yapılmak gerektir.

Fakat bizim ricamız şudur ki, bu nihayete erişmekte olan 1951 yılında pek çoğalmış gibi görünen cinayetler ve kazalar yolu ile bütün memlekette ne kadar vatandaş kaybettığımızı ve kazaların neden ileri geldiğini, cinayetlerin aşağı yukarı hangi sebeplerle irtikâp edildiğini kabaca olsun gösterecek bir istatistik taslağı umum müdürlükçe hazırlansın. Bu temenniye “Biz zaten bunları hazırlıyoruz” cevabını alacağımızı biliyoruz; güzel, fakat biz burada istisnâ olarak

vilâyetlere sıkı emirler verilerek üstünkörü olsun şu bir senelik ölümlerin bir istatistiğinin süratle hazırlanmasını ve hemen gelecek senenin ilk veya ikinci ayında neşrini rica ediyoruz. İşte o vakit gazetelerin ellerinde bu kötü ölümlerin sayısını ve sebeplerini gösterir resmî bir vesika bulunur da yazdıkları yazılar havadan sözler gibi telâkki edilmez. Bundan başka kendi resmî vasıtalarıyla elde edilen bu neticeleri hükûmet de küçümsemyerek bir çaresine, fakat âcil çaresine bakmağa çalışır. Bir de böyle bir istatistik yapılırken gazetelerin kulağına varmayan vakalar varsa, onlar da kolaylıkla tesbit edilir.

Böyle alelâcele yapılan istatistiklerin ilmî sayılamıyacağını biliriz. Fakat her gün hepimizi ürküten bu vakaların hiç olmazsa takribî bir tarzda hacim ve şümûlünü öğrenmiş oluruz da ya sükûna kavuşur veyahut haklı bir heyecana düşeriz.

*** imzasıyla, *Akşam*, 15 Kasım 1951

BİR GECENİN BEYLİĞİ

Yılbaşı gecesi eğlenceleri diye halkın başına yeni bir masraf açıldığından şikâyetçi olanlar var; bunlarınki iktisatçı görüştür. Millî göreneklere ve geleneklere uymadığından dolayı sızlananlar, ananeciler ve nasyonalistler! Müteassıp dindarlar kendi bakımlarından haklı olarak Hristiyan takvimine uyulup Hristiyançasına yılbaşı kutlanmasına ateş püskürüyorlar.

Kısacası bu işin aleyhtarı çok. Gel gelelim büyük şehirlerde o gece kıyamet kopuyor; ekseriyet sabaha kadar vur patlasın, çal oynasın keyfine bakıyor. Artık önüne geçilemez; kim ne derse desin, yılbaşları eğlence içinde kutlanacaktır.

Ben aleyhtar değilim; zaten kendim de bu gecelerin gürültüsüne karışıyorum; içmek ve içkinin ertesi günkü kırıklığını, keyifsizliğini göze almak şartıyla eh, şöyle böyle eğleniyorum da...

Ancak benim eğlencemi –aralarına karışmış görünererek– eğlenenleri seyir ve temaşa teşkil ediyor. Daha doğrusu başkalarının ne kadar eğlenemediklerine, eğlenmeği bilmediklerine, eğlence namına ne can sıkıcı şeyler yaptıklarına bakarak eğleniyorum.

Esasen belli günlerde, hele önceden uzun uzun kararlaştırılmış eğlencelerde çok defa hayal sükûtuna uğramak olağan

işlerdendir. Muhakkak ki eğlence projesiz yapıldığı, evvelden hazırlanmadığı zaman daha parlak oluyor. Zihnimden son yıllardaki projeli ve projesiz eğlencelerime bir geçit resmi yaptırdım; netice projeliler aleyhine çıktı. Ummadığım, beklemediğim, hazırlanmadığım eğlenceler fevkalâde hoş oluvermiş; öbürlerinde zoraki vakit geçirmişim ve eve tamamiyle somurtkan, asık surat değilse de ağzı kulaklarında da dönmemişim. Biraz da ya kendi parama yahut ahababınkine acımışım!

Eğlenmem lâzımdır diye nefsini zorlayıp maddî ve manevî kuvvet sarf ederek eğlenmek bir vazife şeklini alır; bundan dolayı da zor ve cebir kabul etmiyen eğlence hakiyle yerine getirilmemiş olur.

Şu var ki büyük halk kütlelerinin, velev ki aile bütçesine uymıyan birtakım hesapsızlıklar, fedakârlıklar ve sonunda pişmanlıklar şartıyla de olsa temiz kıyafette, iyi donanmış masalar başında kadınlı erkekli eğlenir görünmesi, böyle bir manzara arz etmesi hoş a gidiyor.

İşin içyüzüne bakarsanız çoğunluk ipin iki ucunu bir araya getirmiş vaziyette değildir. Nasreddin Hoca'nın pek mânalı bulduğum, az bilinen, o sebeple de az tekrarlanan fıkralarından biri halimizi ve kaderimizi çok iyi anlatır. Hoca ahabaplarına dert yanmış, demiş ki:

“Kaç senedir canım bir bademli helva istiyor; bir türlü pişirip yiyemedim.”

Yanındakiler şaşmışlar; “Bu o kadar güç bir şey değil, neye pişiremedin?” deyince hoca şu cevabı vermiş:

“Un bulundu, yağ bulunamadı; yağ bulundu, badem bulunamadı. Vakıa hepsinin bir araya geldiği de oldu ama, kader bu ya, o vakitte ben bulunamadım!”

Yılbaşı geceleri işte o bulunamıyan şeylerin zorla bir araya geldiği ve kendimizin de bulunduğu nadir fırsatlardan biridir. Dar ve az gelirli dediğimiz orta sınıf bu vesile ile çok defa mezeci ve lokanta vitrinlerinde hakikilerini ve filmlerde resimlerini imrenerek seyrettiği yemeklerden atıştırdığı gibi gene o filmlerde gördüğü kibar ve zengin hayatından azıcık çimlenmiş olur. Yani bademli helvadan yer.

Vitrinde yemek dedim de, benim bu husustaki mücadelemi hatırladım. Cemekânlarda pişmiş yemek teşhirinin aleyhinde yazdığım sıra makaleler nihayet tesirini yapmıştı da, fî tarihinde belediye talimatnamesine teşhir yasağı konmuş, ahali bir ara yutkunmaktan kurtulmuştu.

Ne oldu bu yasak? Kısa bir zaman sonra unutuldu; şimdi gene Sirkeci lokantalariyle Beyoğlu ve Galata mezecilerinin vitrinleri pişmiş yemeklerle dolu. Fiyat etiketlerine bakılınca dar ve az gelirlinin değil, değme geniş ve çokça gelirlinin bile cemekânda temaşa ile kalacağına şüphe edilemez.

Bilhassa havaların soğuk gittiği bu mevsimde insanın iştahı açılmış, kalori ihtiyacı artmış olduğundan akşam üzerleri iş dönüşü midenin ezildiği daha çok, daha derinine duyuluyor.

Tam bu sırada işte bir vitrin. Projektörler oraya keskin bir ışık dökmüş... Raflarda geniş tabaklar ve tabaklarda renk renk, biçim biçim, en çekici şekillerde dizilip oturtulmuş yahut ustaca yayılıp serilmiş itinalı, pahalı, zahmetli yemekler!

Meselâ şu aylarda balık dolmaları... Bakıyorsunuz; üstlerinin panesi ne kadar kıvamında! Sarı ve kırmızı kehribar arası, gene kehribar gibi ne sert, ne yumuşak, dişe hem dokunur, hem dokunmaz, pek maharetle kızartılmıştır. Haya-linizde bir tanesini kesiyorsunuz; daha doğrusu kesmiyor,

ısırsınız. Fıstık ve üzümle hazırlanmış iç, ağzınızda dağılıyor, eziliyor, lezzet damağınızda yayılıyor, rayihası da mübareğin ılık yaz akşamı denizi!

Ama diyeceksiniz ki bir balık dolması alacak, yiyecek kadar da mı parasız? Değildir, farz edelim. Fakat ya hasta isem, perhiz zorunda bulunuyorsam? Bir mesele daha var: Bir aile babası bir tane almaz, evdekileri de düşünür. Hem o akşam balık dolmasına imrenip aldım; yarın akşam gözüm bir başka tabağa ilişir de bir sefer de canım mayonezli levrek isterse?

Hem istenmiyecek şey mi o? Mayonezden yapılmış pufla döşeginde yatmış, yeşil zeytin, kornişon, pancar motifleriyle süslü, gene mayonezden atlas gelin yorganına bürünmüş, deli denizde bulamıyacağı bir huzur içinde uyuyor. Akik gibi kızarmış piliçler yan tabakta bacaklarını havaya kaldırmışlar, levreğe karşı terbiyesiz bir tavır almışlar... Öte tarafta zenci güzeli siyah havyar, sarışın ve kızıl renkli ucuz havyarlarla köpüklü taramaya üstünlük iddia ediyor.

Hepsi de güzel, doğrusu! Fakat her güzelliğin kalbde bir yara açıp geçmesi gibi bunlar da –yüreğe işlememekle beraber– midede bir ezinti yapmıyor değil!

*

Fikrimce lokanta vitrinlerinin temaşaya değer tablosu istakozlardır. O istakozlar ki kuyruklarını birbirlerine dayayıp ters tarafından acayip bir muhabbet halinde teşhiri münasebetsiz bir âdet haline getirilmiştir.

Bilmem dikkat ettiniz mi? Dolu ve kıvamında haşlanmış bir istakoza, çatal dokununca et pembe pembe zarlarla bir

nar gibi dipdiri bölümlere ayrılır. Allah o eti bir nevi kasaya koymuş, muhafazaya çalışmış, değerini kendisi de tasdik etmiştir, sanki!

Bazan insanın –sıhhat alâmetidir– öyle arsızlaştığı günler olur ki, yalnız böyle seçme yemeklere değil, bazı kere midye pilâkisine, lahana dolmasına bile imrenir. Filvaki onlar her evde yapılabilen yemeklerdir, ama sofranızda bulacağınız şüphelidir. Karşınıza hiç de aramadığınız, hazzetmediğiniz bir yemeğin, meselâ sulu ıspanağın çıkması ihtimali vardır. (Ispanağın kilosı çamurları dahil şimdi İstanbul’da bir lira!)

Demin görüp beğendiğiniz vitrin hasbalarının hayali, hattâ ağzınızda hayalden çeşnisi ile şu ıspanağa kaşık atma aile yuvasına karşı bir soğukluk duymanıza sebep olabilir. (Hoş, kaçta kaç evde mutfak ve sofraya zevki kaldı. Sandoviç asrındayız.)

Nasreddin Hoca vitrinde yemek teşhiri zamanında yaşamadığına sevinir. Yoksa bademli helvaların kaç türlü olduğunu görür, pişirmek için hiçbirini bir araya getiremediği gibi pakete koydurup götüremezdi de!

Düğün sofrasına otururken, “Herkesin malı gözünün önünde bulunmalı” diyerek ağzındaki sakızı burnunun ucuna yapıştıran hoca, özlediği yemeklere düğünlerde kavuşmuş.

Bu sefer bizim ikramiye almış dar ve az gelirliler de yılbaşı gecesi toplantılarında bir senedir baktıkça yutkundukları vitrin yemeklerini andıran nesnelerden tadabildiler!

Zafer, 3 Ocak 1954

“BIG BEN” SAATİ ÇALARKEN

Gün, hafta, ay, yıl ve hattâ asır... Bütün bunlar insanların, insan topluluklarının kısa veya uzun süren hayatları üzerinde büyük yer alır; hepsinin de hadiselerle göre kıymetleri vardır.

Fakat ne gün, ne hafta, ne ay ne de yıl –onların dakikadan sonra en küçük bir taksimi olan– saat kadar insanın başlıca düşüncesi, dilinin pelesengi, ömrümüzün en fazla tekrarlanan ölçüsü değildir.

Sabahleyin gözümüzü açar açmaz saate bakarız; bakmasak da düşünürüz. Yatarken de öyle... Uyanırsak da! Bu vakitler arasındaki ufak ufak hayat bölümleri yine saatlerle sayılır, saatlerle düzene sokulur. Eskiden şimdiki kadar önem verilmiyen saat sürat ve makine asrına girdikten sonra insanın hayatına büsbütün hâkim olmuş, diktatör kesilmiştir. Hiçbir kıymetin değıştirmeyeceğı, boyunduruğundan dünyayı kurtarıp hürriyete çeviremeyeceğı “Yeni Nizam” saattir.

Şu saatte okula gitmemiz, şu saatte işimizin başında bulunmamız, yine şu saatte biriyle buluşmamız, sinema veya tiyatroya girmemiz lâzımdır. Saatin kulu, kölesiyiz. Günde kaç kere gözümüz saate çevrilir? Hele meydanlarla iskele ve istasyondaki saatler bir kerecik olsun göz atarak yürek çarpıntısıyla selâmlamak zorunda bulunduğumuz amansız

diktatör heykellerinden başka nedir? Bunlar baş eğmeğe mecbur tutulduğu zalim valinin şapkasını hatırlatırlar; her bakışta saatin esiri olduğumu düşünür, öfke duyar, cam maskeli, akrep hareketli, insafsızca alaycı suratlarına her seferinde bir ok yollamak arzusuna kapılıyorum!

* * *

İnsan âdeta karganın “gak! Gak!”, köpeğin “hav! Hav!”, kedinin “miyav! Miyav!” demesi gibi, hangi dilden konuşuyorsa o dilde:

“Saat! Saat!” diyen bir mahlûk, vakit vakit bu sesle öten bir kuştur. Saat diye öter ve saat kuleleri etrafında yuva kurar! At kışner, kuzu meler, aslan kükrer, güvercin dem çeker, ağustosböceği cırlar. İnsana da –biteviye sorduğu, söylediği, tekrarladığı söz itibariyle– “saatler” dersek hata etmemiş oluruz! Hattâ bu kelimenin tekrarından o kadar bezmiş veya bu kelime o derece zihnimizde yer etmiş, belli başlı düşüncemiz kesilmiş, söylemeden anlaşılır hale gelmiştir ki lisandan yarı yarıya kaldırmışızdır:

“Kaçta geleceksin? Vapur kaçta kalkıyor? Kaçta bulunmamız lâzım?”

Kaldırmakla beraber bir tek günde en çok kullandığımız, kullanmadan yapamadığımız söz gene de “saat”tir.

Saat insanların unutamadıkları bir endişe, bir derttir. Dikkat ediniz: Ancak saati düşünmediğiniz zaman ve saate bakmak lüzumunu duymadığınız bir yerde gerçek mânada rahata kavuşmuşsunuzdur. Fakat bu, hayatınızda kaç kere olabilmıştır? Siz unutsanız biri çıkar, sorar:

“Acaba saat kaç?”

Bu soru pişmiş aşā soğuk su katmaktan farksızdır; çok defa –dinlediğiniz bir “romans”ın ortasında kulağınıza çalınan bir baykuş sesi veya seyrettiğiniz peri masalı sahnesinin sihirli ışığını üfliyen bir cadı nefesi kadar– fena tesir eder. Tatlı rüyanın sonu, acı hayatın başlangıcıdır.

Saatin asıl kötülüğü cepte, duvarda veya sütun tepesinde değil, kafamızın içinde de işlemesidir. Sınaat ilerledikçe bütün hareketlerimizi saatlere, dakikalara, yarın da saniyelere, belki de saliselere uydurmak lüzumu tabiat kanunu kadar dışına çıkılamaz bir zaruret halini alacaktır. Gelecek nesiller saate büsbütün bağlanacak, saatin her saniyesini her an bilmek zorunda kalacak! Öyle olunca da fennin, insan beynini hiçbir yere bakmadan, kendiliğinden saati hesaplıyan kronometre bir uzva çevirmesi pek mümkündür. Yarınki medeniyetin ölçüsü saattir. Hangi memleket ve millet saatin emrine daha dikkatle uyabiliyorsa o, medeniyetin en üstün örneği sayılacaktır. Saatin tam ve mutlak saltanat saati çaldı!

* * *

Yazık ki lisanımızda saat makinesiyle günün ayrıldığı yirmi dört vakit bölümünü anlamak için bir tek kelime vardır. Başka lisanlarla, meselâ Fransızcada saati bildiren âletin boyuna bosuna, biçimine göre birbirine hiç benzemiyen “montre - remontoir - horloge - pendule - réveil - carillon” gibi isimler verildikten başka bir günün yirmi dört parçasından her birini gösteren müddete de “l’heure” denir.

Biz, pek lüzumlu olduğu halde fark gözetmemişiz ve va-

kit âletini de hep “saat” sözünü kullanarak “cep saati, duvar saati, asma kat konsol saati, boy saati, kule saati veya saat kulesi, çalar saat, guguklu saat, kum saati, münebbihli saat” terkipleriyle ayırmak zorunda kalmışız. Şu var ki Frenklerin “bilezik saat” dediklerine kim bulduysa ve nasıl tuttuysa “kol saati” ismi pek yaraşmamış sayılamaz.

Lisandaki “saat başı” tâbiri bir mecliste herkesin kendi içine dalarak sus pus olduğu derin sükût haline denir ki, Fransızlar bunu “bir melek geçti” söziyle anlatırlar. “Saatin geldi!” cümlesi ölüm zamanın gelip çattı, sıran geldi, mânasına korkunç bir sözdür; “eşref saat” bunun tamamıyla aksidir, dileğinin olacağı, işinin hayırlı surette görüleceği uğurlu saate denir. “Saat gibi adam”, her işi vaktinde gören, her yere saatinde varan düzenli, dürüst, çalışkan adama işarettir. Sağlam kalbin atışları da saate benzetilir.

Anılmamıya başlayan sözlerden biri de “muvakkit”dir ki büyük camilere ilişik olarak kurulmuş saat odasının, muvakkithanenin sanattan anlar meşhur muvakkithane Yenicamii’ni ki idi ki bir zamanlar ayrı bir makalede yazdığım gibi* bütün bir payitaht halkı, hayatını onun satiyle ayarlamış, onunla yatar kalkar, gözü onun üzerinde yaşar ve ölürdü. Saat kulesi olmayan kasaba hemen hemen hiç yoksa da oralarda saate bakılmaz, kule dibinde toplanılır, pazar kurulur.

Bir çocuğun etrafını sezmeğe başladığı sırada ilk gördüğü, şaştığı, merak saldığı makine saat değil midir? Mini mini iken, kordonundan tutarak pırıl pırıl önümüze uzatırlar, tutmaya çalışırız; soğuk madenini kulağımıza yapıştırırlar,

* “Yenicami Saati”, *Yeni Gün*, 25 Mart 1939, *İlk Adım* içinde, İnkılâp, 2009, s. 95-98. (hzl.)

sesini dinleriz; gözümüz duvar saatinin yelkovaniyle rakka-
sesini seyrederek oyalanır; saat başlarını çaldıkça hoşlanır;
ilk hesap dersini de ondan öğreniriz. İnsan zekâsının ve ma-
rifetinin dikkatimize çarpan birinci ince eseri gene saattir.
Hediye olarak verilen saat de çocukluktan kurtuluşun ilk
alâmeti, bir icazetidir. “Büyüdün! Makine kullanma çağına
girdin!” mânasına gelir.

* * *

İlk kıymetli malımız da gene çok defa saat olur; kıymetli
bir şeye sahip olmak zevkini, ilk mal hırsını saatten duyarız;
ilk hesapsızlığımızın, hovardalığımızın cezasını da bazı kere
saat çeker; zira üstte taşındığı için en kolay ve en çabuk rehi-
ne konan mal saatimizdir. Denilebilir ki rehine konmamış
kıymetli saat pek azdır.

Şimdi fikrimi çocukluğuma doğru ters yüzüne geri yü-
rüttükçe gözümün önüne çeşitli şekillerde ve çeşitli seslerde
birçok boy, duvar, konsol ve cep saatleri geliyor; kulaklarım
makinelerinin işlediğini, çalarlarının saat başlarını bildir-
diklerini işitiyor. Bunların arasında boy saatlerinin tokmaklı
zincirleri çekilerek kurulmalarını ve ayarları bozulunca yel-
kovanları elle çevrilerek çala çala düzeltilmelerini hiç unut-
mamışım. Saat başlarını bildirmeden önce duyulan hırıltıla-
rı da hâlâ kulağımda...

O zamanki İstanbul az hareketli, temkinli, âdeta uyuşuk
olduğundan –vakit mefhumu değişmemekle beraber– bana
şimdi öyle geliyor ki saatler, sahipleri gibi ağır işlerdi; ço-
cukluğumun bir saati, sanki bugünün yarım günüydü; saat

makinelerinde hiç telâş yoktu; sokaktaki fesli ve sarıklı efendiler gibi yelkovanlar da ağır ezik, fıstıkî makam, ihtiyatla yürürlerdi. Bastona dayanıyorlar ve her adımda düşünüyorlar sanırdınız.

Asrımızda saatler hümmalı nabızlar gibi atıyor. Hele, durup durup dakikadan dakikaya sıcıryan meydan ve istasyon saatleri ne kadar hoppa ve ne derece sinir bozucu. Fakat bakarsanız size de olduğunuz yerden biraz ötesine birdenbire atlamak arzusu, deliliği veriyor. Kendimi zor zaptediyorum.

Bana bu konuşmayı yaptırmıya sebep olanı demin açtığım radyoda saat başını haber veren Londra'nın meşhur Big Ben'idir. Odamda çalışırmış gibi titreyişleri hâlâ kulağımda... Düşününüz ki biz bu sesi –çan radyo merkezine mikrofonla bağlı olduğu için– saat kulesinin karşısında duran bir adamdan daha önce işitiyoruz. Fakat başka acaipliklere de hazırlanmak lâzım.

Öyle bir sürate doğru gidiyoruz ki yarın bir uçak yolcusu 12'yi çalmıya başlayan Big Ben'in birinci tokmağını Londra'da, sonuncusunu İstanbul'da dinliyecek, kimse şaşmıyacak!

Tan, 23 Ocak 1944

BASMAKALIP BULMACALAR ALEYHİNDE

Gazetelerimizin çoğunda bulmacalara rastlıyoruz; bildiğime göre de çoğumuz bulmaca meraklısıyız.

Fakat hemen söyleyelim ki bizde yerleşen bulmaca şekli pek savsakçadır; baştan savma basmakalıptır. Bulmacayı da kıymetinden düşürdük, âdeta bir “enflasyon”a uğrattık. Uzaktan bakınca kapkara dört köşelileri, beyaz açıklıkları, çerçeveleri, soruları ve cevaplarıyla, evet, Frenklerin “mots croisés” dedikleri fikir oyununa benziyor. Dışından görünüşü odur; içyüzü ise bambaşkadır, bomboş, kaba taslak, koftur. Özünü değil, iskeletini almışsızdır; mısırını bırakmış, koçanını yakalamışsızdır, kötü bir taklitten ileriye gidememişsinizdir; bulmacaya da yazık etmişsinizdir.

Halbuki bulmaca çok faydalı eğlencelerden biridir.

Meraklısı olmıyanlar bile meselâ akşamleyin eve döndükten sonra yemek vakti gelinceye kadar, radyoda ajans haberleri saatini beklerken, tek başlarına kaldıkları zaman yarım hevesle ellerine bir kurşun kalem alıp bulmaca çözmeğe kalkışırlar, tamamlamadan bıraksalar dahi beş, on dakikayı zararsızca, sessizce, farkına varmadan geçirdiklerine memnundurlar.

Bulmacadan asıl faydalananlar dairelerinde boş duran büyük memurlar, oturmak fırsatına eren Ada ve Boğaziçi yolcuları, kahvelerde randevu verenler, okumakla düşün-

mekten yorulan zihinlerini başka taraflara çekmek isteyenlerdir ve yalnız bizde değil, dünyanın her tarafında bulmaca merakı salgın haldedir.

Bir zamanlar “yo-yo” modası hüküm sürmüştü: “yo-yo” eski Greklerin de oyunuydu; Fransız büyük ihtilâli sırasında da itibar kazanmıştı; fakat her yere sığmaması, başkalarını rahatsız etmesi, ciddîliğe uymaması, eline geçirenin becerebileceği işlerden olmaması yüzünden hükmü kısa sürdü. Bulmacanın ki yıllardan beri eksilmiyen, hattâ artan bir kuvvetle devam edip gidiyor. Haklıdır. Zira bulmaca, fikrin “yo-yo” sudur. Ayrıca lisan idmanı yerine geçmek, kelime çeşitlerini tekrarlatarak dil zenginliğini meydana koymak bakımından da pek faydalıdır. Ders olarak okullara sokulmasında bile, bence cevaz vardır.

* * *

Yazık ki onu şekil itibarile olmasa da ruh cihetinden hocanın leyleğine, yolunmuş tavuğa, incisi alınmış istiridyeye, ateşi çekilmiş mangala, tavanı kurulmamış sinema dekoruna, cereyanı kesilmiş elektrik lâmbasına çevirdik, işe yaramaz hale getirdik. Zira bulmacalarımız “Hıh, demiş, burnundan düşünüş” kadar birbirinin benzeridir; hep aynı tariflerin, aynı kelimelerin tekrarıdır; tam mânâsile kılışleştirilmiş, basit, zekâsız şekle getirilmiştir. Ruh u alınmış, cescedi yaşıyan bir tabiat galatı varsa o, bulmacalarımızdır. Bir müddet çözmekle meşgul oldunuz mu artık size bir zevk sağlayamaz; sağlayamadıktan başka zevkini bozmağa, hattâ bilgi ve malûmatınızı da altüst etmeğe başlar.

Meselâ “bir cins göz rengi” denildi mi ya “elâ” yahut “çakır”... “et değil” sözü “kemik” olduğunu gösterir: “Kemiğin özü” şüphesiz ki “ilik”tir. Hele ikide bir sözü geçen “Mısır mabudu”nu hiç unutmaya gelmez; “ra”yı bastırmalı, kurtulmalı. “Güzel sanat” da, şimdi hiç kullanılmadığı halde “ar” şeklinde yalnız bulmacalarımıza mahsus bir lûgattır!

Bütün bunları böylece ezbere bildikten sonra onun bulmacalığı nerede kalır? “Bulmaca”lıktan çıkıp “Budalaca” bir şey olmaz mı?

* * *

Ya o “bir nota”lar, “bir edat”lar, “bir sayı”lar, “bir kadın ismi”ler, ya o “tersi yenir”, “bilmem nenin tersi” gibi aykırı lâflar? “Bir harf ilâvesile şu olur, bu olur”lar? Garp memleketlerinde bulmacaları bu derece savsakça, emek sarf etmeden, kafa yormadan, üstünkörü mü yaparlar? Oralarda “mots croisés” bir zekâ ve ihtisas işidir, ancak lisan ustalarının kârıdır. Misal diye göstereyim: Fransızların şöhretli mizahçısı ve konferansçısı, edip ve romancı Tristan Bernard, aynı zamanda bir bulmaca muharririydi, en usta bulmacacılar taş çıkarmıştı; bulunacak kelimeleri gerek tertip, gerek tarif hususunda öyle bir hüner gösterir, zekâ oyunları yapar, hem şaşırtıcı, hem öğretici sözler seçerdi ki insanı zevkten zevke ulaştırırdı. Lisan bilgileri bile onun bulmacalarını gözden geçirmekte fayda umarlardı.

Bulmaca yapacak adamın, ilk önce lisanını iyi, pek iyi, pek çok iyi bilmesi lâzımdır; sonra zekâsı keskin, işlek, oynak ve yeni yeni “buluş”lara elverişli olmalıdır. Yoksa “çırağa

iş öğreten”, “vücutde deveran eden”, “yirmi kuruşluk eski zaman gümüş parası” gibi tarifleri yapmak da, bunlara cevap vermek de bir marifet sayılamaz. Hattâ öyle sorulara cevap istemek, karşısındakini küçümsemek ve cevap vermek de nefisini küçük görmekten başka nedir?

Yukarıda lisanı iyi bilmek lüzumuna işaret etmiştim. Bizim bulmacalarımız ayrıca o bakımdan da yanlışlarla doludur. Meselâ geçen gün bunlardan birinde “dudak” denilen söz “fem” çıktı ki o kelime Arapçada dudak değil, “ağız” mânasına gelir! Hem bulmacaların Arapça, Acemce lûgat soruları olmadığını bilmemiz lâzımdır. Yeni nesil “ağız”ın Arapçasını bilmiyebilir, ona “bil!” diyen de yoktur; eski nesilden olanların çoğu ağızla dudağı birbirine karıştırır; zaten esasta yarım yamalak bildiğini de çoktan unuttuğu için...

Peki, bulmacalarımız nasıl yapılmalıdır?

Fikirlerimizi işletecek, oyalamakla beraber ince bir zevk verecek, dile zarardan ziyade faydası dokunacak, hoş buluşlarla hevesimizi artıracak şekilde... Meselâ, bakıyorum, bulmaca muharriri soru kısmında “kusur” sözünü yazmış, halledildiği zaman karşılığı “kabahat” çıkıyor. “İyi ya,” diyeceksiniz, “yanlış mı?” Yanlış değil... Ama bir şey de değil! Basbayağı kılışecilik! “Kusur” yerine bu muharrir, azıcık fikrini yorup şöyle “samur kürk olsa kimse üzerine almaz” diye yazsaydı, biz bu cümle ile daha zekâlı, daha zerafetli bir surette –hem de atalar sözlerimizden birini hatırlıyarak– “kabahat”i bulmaz, bulunca da marifetli bir iş yaptığımızı görerek daha fazla zevk duymaz mıydık?

Başka misaller:

Tâbirlere dayanarak: Bazısının ki beş para etmez – “ciğer”;

Tarihe dayanarak: Eskiden kurban verilmedikçe taşmaz sanılırdı – Nil Nehri;

Fıkraya dayanarak: Hoca ipe sererdi – un;

Eski edebiyata dayanarak: “Bir senkine yekpare Acem mülkü fedadır” – İstanbul;

Yeni edebiyata dayanarak: İki renkli roman adından birinci – (*Mavi ve Siyah*);

Modern şiire dayanarak: Yazık olan Süleyman Efendi’nin derdi – Nasır;

Masala dayanarak: Topraktan yapılmış bir cins uçağa binen – Devanası.

Bu bulmacanın hep bu gibi az çok yeni buluşlu güççe sorularla yapılmasına imkân olmadığına şüphe yoktur; fakat her birine birkaç tane de öylesini katmak lâzım gelmez mi? “Eşek” için “uzun kulaklı bir hayvan” tarifini tekrar edip duracağımıza meselâ bir defasında deve katarına işaretle “bir sıra kanburun başında gider” yahut hiç değilse “hoşaftan anlamaz” ve “deve” hakkında da “ne yokuşu sever, ne inişi” gibi sözler bulunamaz mı?

Sözler bulunur; onu yapacak muharrirler de bulunur; hattâ şimdikleri ipliğe dizener içinde çok iyisini yapacaklar da bulunur. Mesele bulmacayı benimsemekte, değerini anlayıp kadirini yükselmekte, her şeyden önce onu kılışlaşmış şekilden kurtarmak için fedakârlığa katlanmaktadır.

Benim asıl gücüme giden cihet, başka memleketlerden aldığımız faydalı ve hünerli bir işi savsaklığa vurarak değersiz hale getirmemiz, taklidine, kalpına özeanemiz, özünü atıp şekil kısmını benimsememizdir. Bulmaca bir zekâ oyası ve bir söz kanaviçesi olduğuna göre dünyanın en güzel nükte, cinas

ve lâtifelerini yapmış, oynak ve esnek lisanlı bir milletin bunu mükemmel surette başaracağına şüphe etmiyorum...

Bugüne kadar yaptıklarımızı unutup fikir paçalarımızı sıvayarak ve kesenin ağzını açarak sahicisine başlamak şartile!

Tan, 20 Şubat 1944

TAKLİT DEN ÂDETE DOĞRU

Bir meslektaşımızın sorup öğrendiklerine göre taşralı harp zenginlerimizden çok görgüsüzleri mağazalara uğrayarak büfe yerine kütüphane, yağmurluk diye ropdöşambr ve çorba koymak için de bol kâsesi alıyorlarmış. Epeyce gülünç olmakla beraber bunlar, bir eşya satın alma, ev ve kıyafet düzme hevesini gösterdiğinden ötürü yine de hayra delâlet eder. İnkâr olunamaz ki memleketimizin iç kısmı, bütün kasabalarımız –eski âdetlerini unuttuktan sonra uzun harplar, buhranlar, parasızlık, yolsuzluk, irfansızlık yüzünden– pek tamtakır, kuru bakır haline girmiştir; giyim kuşam da ancak “kılık kıyafet, sıçanlara ziyafet” sözile anlatılacak bir duruma düşmüştür; pek bozulmuştur. Zenginleşen taşralının şehirle re akın etmesini, bir müddet oralarda ömür sürmesini, öteberi alıp evini ve kendini donatmasını, pek yerli yerinde olmasa da bir şeyler almağa, bir kere tadını alsın, zamanla doğrusunu da öğrenmeğe, seçmeğe alışır. Asıl mühim olan düzgün kıyafet ve düzenli ev ihtiyacını duymaktadır.

Dikkat etmişimdir: Kasabalarda ve büyücek köylerde göçebemsi hayattan yarı şehirliye geçiş demir karyola ile başlar. Karyolaya bir de cibinlik kondu mu yaşama zevki filiz verdi demektir. Hele gaz tenekesine takılmış olsun, suyunun musluktan akmasına ihtiyaç duymak konfor ihti-

yacının uyandığına belirgin ilk işarettir. Bugüne kadar en lüzumlu eşyasını alamıyan, almak ihtiyacını da duyamıyan bir vatandaşlar kitlesinin, eline para geçer geçmez bize benzemeğe çalışmasına neden gülmek istiyoruz? Kıyafet ve hayat tarzı ancak acemilikler, aksaklıklar, tuhafliklarla değişir. Şapkayı başımıza ilk geçirdiğimiz ve dansa ilk başladığımız günlerdeki tuhafliklarımızı pek çabuk unuttuk. Malî vaziyeti düzelen adamın hem üstünü başını, hem evini düzenlemek hevesine kapılmasını ve birtakım komikçe hatalar yapmasını gayet tabîi görmek lâzımdır.

Hem biz gerek kıyafet, gerek hayat tarzı bakımlarından pek mi aristokrat, pek mi görenekli, pek mi muhafazakâr bir cemiyetiz? Yepyeni bir inkılâbın dünkü yetiştirmeleriyiz. Taklit, gülünç safhalar geçire geçire yerleşir ve âdet hükmüne girer.

Tan, 9 Mart 1944

ESKİ VE YENİ MEZAR TAŞLARIMIZ

Sair Nedim'in Üsküdar'da olduğu sanılan mezarını ora Halk Partisi merkezi, sanatkârın edebî hüviyetine uygun üslûpta tamire karar vermiş. Şöhretli adamlarımızın mezarlarına karşı alâka ve saygı göstermenin bu bir başlangıcıdır. Eskisi olamıyanın yenisi olamadığı gibi mezarları bakımsız kalanların da evlerindeki mamurluğa güvenilemez. Büyük adamlarımızın gömülü bulundukları yerleri bile –imar şöyle dursun– henüz lâyikeyle araştırıp meydana çıkarmış değiliz. Bir kere daha söylemiştim: Şehrin yollar açılıp parklarla süslendiği şu gelişme sırasında dikkatsizlik yüzünden bazı değerli mezarların dümdüz olması, kaybedilmesi ihtimaline karşı uyanık bulunmamız lâzımdır. Onun içindir ki bilgisine inandığımız bir heyet İstanbul'daki şöhretli adamların mezarlarını şimdiden tesbit etmelidir.

Üsküdar Halk Partisi'nin Nedim hakkında gösterdiği alâkayı memnunlukla anarken bir noktaya daha dikkati çekmek isterim: Dağınıklıkları ve bakımsızlıkları bir tarafa bırakılırsa bizim eski mezar taşlarımızın kendilerine mahsus stilleri, şahsiyetleri, hiçbir tarafta rastlanmıyan hususiyetleri, müstesna güzellikleri vardır. Türk mezar taşı bambaşka mimaride, bambaşka tesiri olan heybetli, mânalı, sertliği ve dikliği içinde zarif, hüviyetimize uygun bir şeydir; yüzde yüz

millidir. Asrî mezarlıklar yapıp lâhidlerin üslûpları Garplılaştıkça bunu kaybettik. Asıl kötüsü yalnız kaybetmekle kalmadık, tam Garplı da olamıyarak mezar taşlarımızı çirkin taş yontmaları, biçimsiz şekiller, hattâ ölünün fotoğrafını koymak gibi çirkinlikler ve zevksizliklerle –gülünç diyemeyiz, acıklı da diyemeyeceğiz– tesirsiz, ruhaniyetsiz bir hale getirdik. Fikrimce asrî mezarlıklarımızda örneğimiz yine Türk usulü mezar taşı olmalıdır.

Hüseyin Rahmi de, Hâzım da, Nâşid de, Şâdi de –son günlerde ne kadar mizah üstadı kaybetmişiz! Bizi gülümsetenler acaba neden ağlatanlardan fazla kırıldılar?– nesildaşlarından Frenk biçimi yayvan lâhid, heykel değil, muhakkak ki Türk üslubu mezar taşı bekliyorlar. Nedim’in mezarı ise kendi devrinin adamlarınıninkine benzetilmezse, yani vezinsiz, kafiyesiz, kübik bir şiir gibi yenileştirilirse bu, Karacaahmet servilerini kesip yerlerine beton direkler dikmek gibi göz çıkaran bir facia olur. Elbette olunacaktır.

Tan, 12 Nisan 1944

PROFESÖR DOKTOR – ÜSTAD

Avrupa'dan ve Amerika'dan adresime yollanan birtakım propaganda broşürleri arasından Portekiz'den de gelmeğe başlamış bir dergi üstünde baktım, ismimin başına bir unvan takılmış: Profesör! Yüzüme hafif bir penbelik yayıldı; eski terbiye icabı az daha “estağfurullah” diyecektim. Ben nerede, profesörlük nerede? Ancak yaş bakımından profesör olacak çağda isem de metodlu çalışmalarla ağırlaşmış baş? İlme, fenne dair eser? Hiçbiri yok. Evet, belki profesör benim yazdıklarımı yazamazdı; fakat bu yazılar beni profesör yapamazdı.

Gözüm adresten ayrıldı, Hakkı Suha'nın bir fıkrasına takıldı. Ondan öğrendiğime göre B.M.M. Maarif Encümeni bir lâyhada profesör unvanının kuru bir lâf olmaktan kurtarılması için ilim tartışının ele alınmasını öne sürüyormuş. Muharrir, teklifi yerinde buluyor ve şöyle diyor: “Herkes bilir ki fakültelerin kürsülerine profesörler eserlerinin ciltlerine basa basa yükselirler. Profesörlük, doçentlik herhangi bir rütbe, gelişigüzel bir barem piyangosu halinde benimse-necek, lûtuf ve ihsan edilecek şeylerden değildir. Bir bilgi kolunda ilerliyen, eser veren, terkipler yapan, o yola yeni kanallar açan adam, yarattıkları, başardıklarıyle kürsüyü ve unvanını fetheder. Bunları okuyunca adresime eklenen profesör sözünden nasıl ve niçin utandığımı daha iyi anladım.

Anladım amma Portekizli daktiloya da azıcık hak verdim: Anlaşılan Türkiye’deki adresleri yazarken “profesör” unvanına o kadar çok rastlamış ki ya el alışkanlığından yahut bu ülkede profesörsüz bir şahsiyet olacağına ihtimal veremediğinden beni de araya katıvermiş. Babiâli Caddesi’nde doğru dürüst cümle yazamıyanlardan tutunuz hepimiz “üstat” ve “üstadım efendim” olduğumuz gibi Salazar cenaplarının daktilosu da –hemen hemen her Almanın “doktor” unvanını taşıdığına bakarak– galiba her münevver Türkün “profesör”lükten aşağısına tenezzül edemiyeceği hükmüne varmış. Hiç sanmam ki –Meşrutiyet inkılâbı tasfiyesinde generallikten teğmenliğe indirilenler gibi– temizleme yapılsa fakültelerimizde profesörlükten asistanlığa düşecekler bulunsun. Fakat ne olsa bu yüksek unvanı bilgi, eser ve yaş esasına sıkıca bağlamak zamanının gecikmesinden de korkulur.

Tan, 15 Temmuz 1944

KİTAP OKUMA TERBİYESİ

Bizde bir “kitap okuma terbiyesi” yer almış mıdır, almadı mıdır, iyice bilmiyorum. Ama içimde şüphe var; gördüğüm bazı örnekler de şüphemi artırıyor. Kitap okuma terbiyesi demekle neyi anlatmak istiyorum? Herkesin her kitabı okumaması lâzım geldiğini, okuma merakının da –başka terbiye kaideleri gibi– usulleştirilmesini. Kötü olan şudur ki çoğunluk evlâtlarının durmamacasına kitap okumasından memnundur; ama ne okursa okusun... Okumak işinin usulsüz ve ayıp noktasını gören aileler azdır; bu işte kontrol ise hemen hemen hiç yoktur. Küçük bay ve bayan akşam üzeri koltuğunda yeni bir sürü kitapla gelir, köşeye geçer yahut odasına kapanır; başını saatlerce sahifelerden kaldırmaz. “Ne yapıyor?” derler; “okuyor!” Eh, fena bir şey yapmıyor a! Varsın okusun! Okudukları hangi kitaplardır? Orası düşünülmez. Sokak sokak gezmekten, komşu komşu dolaşmaktan, kötü kişilerle düşüp kalkmaktan elbette iyidir... deyip geçerler.

Değildir. Yayın hürriyeti olan, yani sansüre uğramadan kitap basılan olgun memleketlerde o hürriyetin bir “amortisör”ü vardır ve işte “okuma terbiyesi” dediğim budur. Usul ve âdet dışı olduğu için kızınızı meselâ nasıl, daha kapalı ve uzun etekli de olsa gecelikle sokağa çıkmağa bırakmazsa-

nız ve o kız da gecelikle gezmekten hayâ duyarsa, bazı kitapları elinde taşımanın, evine sokmanın ve okumanın aile ve cemiyet terbiyesine aykırı hareketlerden sayıldığını da bilmemiz lâzım gelir. Ahlâk ciheti ayrı meseledir. Son günlerde yaşlı başlı adamların bile adlarını tekrarlamaktan çekinecekleri tercüme ve telif romanları vitrinlerde ve ilânlarda görünce tiksindiğimize, hele bunlara genç ellerde raslanınca irkildiğimize şüphe yok. Kitap sansörü olmamasından değil, aile ve terbiye baskısının yokluğundan şikâyetçiyiz.

Bir nokta daha var: Başka memleketlerde bir “kitap basma terbiyesi” de yerleşmiştir. Tabîî duygularımızı yalnız âdî cihetten tahrik edici eserler basmakla geçinen kitapçıların adları malûm sokaklar gibi bellidir. Ciddî, değerli, temiz kitap çıkararak daima firmasının haysiyetini koruyan kitapçı yayımları da öylece bilinir. Hattâ bazısı az çok mahzurlularını işaretlerler. Bütün bunlar bir kitap basma terbiyesinin yerleştiğine alâmettir.

Akşam, 7 Mart 1945

MEMURA VE MEMURDA GÜVEN

İş icabı geçen gün bir ecnebi müessesesine gittim. Vesika, rapor gibi bazı evrak verecek, para yatıracak, kayıt muamelesi yaptıracaktım. Koca dairede genç bir kâtipten başka kimsecikler yoktu; tek başına raporları o gözden geçirdi, doldurduğum fişi o inceledi, parayı o aldı, makbuzu da o imzaladı. Bütün bu işler ise ancak beş dakika sürdü; dışarı çıktım. Kapıda sırasını bekleyen bir başkası girdi, daha girecekler de vardı; yani aynı kâtip aynı günde aynı işi birçok kere tekrarlıyacak, büyük yekûn tutacağı anlaşılan bir parayı –ortada ne müdür, ne murakıp, ne kasadar– yalnız başına tesellüm edecekti. Muamelenin bir kişi ile, en basit şekilde, çarçabuk görülebilmesinden pek hoşlandım. Belli ki müesese memuruna güveniyordu, memur da kendine!

Bu işi bir devlet müessesesinde gördürmek lâzım gelseydi herhalde bir kâtibe değil, birkaç memura ve hele bir veznadara başvurmak icab edecekti. Önce âmire gidecektik, sonra birkaç oda veya gişeden geçecektik, en sonunda da vezneye uğrıyacaktık. Zira kırtasiyeciliğin temeli memurun iktidarından şüphe ve onuruna güvensizlik üstüne kurulmuştur. Biz memurlarımızı sabıkalıymışlar gibi daima kontrol altında tutarız; başlarında âmirler dikili durur; âmir de daha büyüğünden emir bekler; lüzumlu lüzumsuz talimat

ister. Halbuki çok defa kâtibin yapacağı işi yapması lâzım gelen âmirdir yahut âmir lüzumsuzdur, memur aynı işi pekâlâ görebilir. Paraya el sürmek içinse ille bir veznedar bulundurmalıdır, aksine hiç cevaz yoktur. Bir muamelenin uzun uzun kayıtlara geçmesi, her gişede deftere takılıp kalması da işi uzatır. Yukarıda bahsi geçen kâtip de elbette bir kayıt ve bir defter tutuyordu... Ama bunları iş sahipleri gittikten sonra rahat kafa ile tenhada yapıyordu.

Suiistimalleri önliyemiyen kırtasiyecilik memurda kendine güvenme, iradesini iyi yerde kullanma ve iktidarını gösterme imkânlarını kaldıran kötü bir terbiye cenderesidir. Yalnız işleri aksatmakla kalmıyor, ruh seviyesini de alçaltıyor.

Akşam, 28 Temmuz 1945

SERVETLER SAVRULMADAN ÖNCE

Hafta içinde çıkan gazetelerde okuduk: Bir zat muhtaç Üniversitelilere yardım olarak ömrü müddetince her yıl bin lira verecekmiş... Güzel! O zatın serveti hakkında bir fikrimiz olmadığı için bu miktarı azımsamak doğru değildir. Güzel olan daha ziyade maksattır. Hattâ maksattan fazla bana işin güzel görünen tarafı bağışın iyi bir örnek yerine geçerek çeşitli büyük yardımlara yol açması, hele harb zamanı zenginlerini de vazifeye çağırması ihtimalidir.

Ama “uzak bir ihtimal” diye düşündüğümü saklamıyacağım. İkinci bir korkum da şudur: Hayır işlemekte geç kalmış olmak.

Zira hepimiz biliyoruz ki asıl mesleği ticaret olmadığı halde dünya buhranlarından faydalanarak vurgunculuk yolu ile servet yapanların çoğu, çoğunluğu o serveti koruyamaz; koruyayım diye yeni işlere girer, çarçur edip gider. Geçen harbde nasılsa türeyebilmiş beş, on kadar mahdut sayıda zengin sulhun bir yılına bile göğüs germek imkânını bulamamış, mark almış, leva vermiş, kuron satmış. Rusya'dan havyar getirmiş, Romanya'da kereste işine girişmiş, yılını doldurmadan sırtüstü serilmişti. Halbuki o servetten harb içinde bir miktarını hayır işlerine ayırsaydı ayrılan kısım kurtulmuş bulunur, kendisine yaramasa bile başkalarına,

muhtaçlarına, memlekete yaramış olurdu. Belki de hâlâ, bir paviyona bakarak, tahsile gönderilen bir talebe grubunun gazetelerde resmini görerek, bir okulun önünden geçerek onlardan bazısını hatırlamak ve zamanla da kötü tarafını unutup hayırla anmak vesilesi bulunurdu.

Hiçbiri bunu düşünmedi. Şimdiki devrin sayısı daha çok ve serveti daha büyük olan zenginleri de düşünmüyor. Dedelerimiz düşünürdü.

* * *

Meşrûtiyet'ten beri gittikçe temposunu hızlandırarak sürüp giden yenileşme ve değişme hareketlerinde taze yetişen nesilleri o hareketlere ısındırmak, geriye kaymaktan alıkoymak için pek mühim bir psikoloji hatasına düştük; düşmemek de elde değildi; geçmiş devirlerin ve yakın dedelerimizin hep kusurlu taraflarını belirtmek; romanlarda, piyeslerde, filmlerde onlarla daima alay etmek...

Kötüsü şudur ki bütün o alaylarda tenkid mevzuu her sırda ve her nesilde alaya elverişli olan değişmez insan karakteri değildi. Yani –teşbih olsun diye söylemiyorum, bir fikir vermek istiyorum– Molière gibi umumî mânada hasisliği, kıskançlığı, ukalâlığı, bencilliği gülünç hale sokmuyor, hem dedelerimizi kendi zamanlarının icaplarına uyarak yaşadıklarından dolayı tuhaf göstermeğe çalışıyor, hem de bir taraftan millî ve dinî inanlarına dokunuyor, öbür taraftan ahlâksızlıkla ithamda yarışa çıkıyorduk. Bereket versin, son yıllarda o akıntı önlendi.

Dedelerimizin şüphe götürmeyen faziletlerinden biri

de hayırseverlikleriydi. Servet sahipleri büyük haramları küçük helâllare çevirmeği, hayır işlemeği –gerek iman, gerek müsadere korkusile olsun– vazife bilirlerdi. Onlarda bize pek güzel imar ve sanat eserleri kazandıran bir “ibkayı nam” hırsı vardı ki bu, bir sebil, mektep, medrese, kütüphane, köprü şeklini alabilirse hırsların en hayırlısı sayılır.

Fakat eski adamlar böyle yalnız bina kurmakla da kalmamışlardı. Sırasını getirdikçe tekrarlarım –tekrarlamaktan haz duyarım– birtakım vakıfnamelerle spordan tutunuz kültür, sağlık, sosyal yardım, bayındırlık, sanat, şehircilik işlerine de yardımdan geri durmazlardı. Kısacası bizim nesillerden çok daha verimli, kültürlü, zevk ve irfân sahibi adamlardı; memlekete bağlılıklarını ve insanlığa sevgilerini göstermeğe, günahlarını unutturmağa can atarlardı.

Günün o kabili zenginlerine günahkâr olduklarını kabul ettirmek imkânsızdır. Doğru yollardan kazanılsa bile bir servetin kefareti varken vurguncu kazancının sosyal mânada bile günah sayılmaması kabil midir?

* * *

Kendi kendime sorarım: “Haydi,” derim, “harb zenginleri arasında güzel sanatlardan zevk alacak kıratda kimse yoktur; yüksek tahsile de kıymet verilmiyordu, diyelim, spora da mı merak sarmamıştır? Haniya içlerinden biri çıkıp da –stadyom değil, kulüp binası da değil– neden bir küçük oyun sahası olsun yaptırmıyor? İngiltere’ye birkaç sporcu göndermiyor?”

Alay ettiğimiz dedelerimiz –vakıfnameleri, gözden ge-

çirenler bilir– ok ve cirid atmaktan başlayarak yüzücülük, koşuculuk, binicilik ve cins at yetiştirme gibi çeşit çeşit spor şubelerine teşvik mükâfatları ayırmışlardır.

Kültür işlerine gelince: İlmî eser sahiplerine, büyük tahsil müesseselerinden birinci çıkanlara ve mimarlıkta, minarecilikte, matbaa hurufatı dökmekte, kitap basmakta yüksek hüner gösterenlere de mükâfat vakıfları vardır. Musiki, hüsnühat, çinicilik de unutulmamıştır. Hele yoksul öğrencilere lüzumlu kırtasiye ve gıda maddeleri verilmesi için ayrılan vakıflar pek çoktur. Görülüyor ki bugün Halk Partisi'nin yeni usullerle açtığı sanat müsabakası mükâfatları eskiden de dağıtılırdı. Hem de eski şekil, bir vakfa dayandığı için daha sağlamdı ve sürekli olurdu.

Minarecilikte Türkün gösterdiği gerçekten ilâhî hüneri takdir ve teşvik eden ince zevk sahibi atalarımızla övünebiliriz. Türk minaresi o kadar güzel ve bütün İslâm minareciliğine üstün bir sanat eseridir ki bu dine, eksikliği duyulan şiirini eklemeğe muvaffak olmuştur. Göğе ancak Türk minaresinden yükselmek mümkündür, diyeceğim.

Güzel minarelerimizden birine baktığımız zaman kendimizde dünyanın yerle bir hizadaki basitliğinden kurtulup levent ve fağfur gibi incecik, tertemiz bir ruhla ideal bir âleme yol bulmak arzusu içimizi okşar.

Çoğu dört köşe, kalın ve oturaklı olan Arap minareleri bu hissi vermez. Aksine insanı maddileştirir: Taraçaya benzeyen şerefesine yan gelip oturmak, bir nargile tokurdatmak istersiniz!

* * *

Atalarımız arasında hayvanlara karşı merhametli planlar da pek çoktu. Bir kısmı vakıfnamelerinde hastalar, öksüzler, doğuracaklar, evlenecekler ve gömülecekler, zelzeleye ve salgın hastalığa uğramışlar, gurbete düşmüşler ve esir kalmışlar, işgal ve istilâ görmüşler için, yani felâketteki cinsdaşları lehine servetlerinden fedakârlık ederek vakıfnameler yaparken bazıları da kedilere ciğer, köpeklerle ekmek, lâğar hayvanlara yem verilmesi için paralar ayırmışlar; kuşlara mahsus havuzlar ve barınaklar yaptırmışlardı.

Beygirlerin sürçüp düşmelerinden üzülenler, ağır yük taşıyanlara acıyanlar da çıkmıştır. Bunlar bozuk kaldırım taşlarını düzeltmek ve hayvanlar için mola taşları diktirmek istemişler, vakıflar bırakmışlardır. Bizim hayvanları koruma kurumuna yeni zenginlerin bağışı acaba kaç lira tutmuştur? Sivrisinek ve sıtma savaşını gene bu zatlar uzaktan seyrederken ve tenkide, hattâ alaya kalkışırken vaktile dedelerimizin harman zamanı çiftçileri sivrisinekten, dolayısıyla malaryadan korumak niyetile etraftaki bayırlara pekmez sürmeği düşündüklerini ve bu iş için vakıfnameler yaptıklarını bilirler mi?

Birkaç gayretli ve merhametli öğretmenin himmetile ancak kör topal yürüyebilen körler ve dilsizler okulu hakkındaki yazılarda geçen gün gazeteler dar bütçesinden ve zor durumundan bahsediyorlardı. Servetleri gözüne dizine duracak açıkgöz vurgunculardan hangisi günahını örtmek, hafifletmek lüzumunu duyup da bu hayır müessesesine yardımda bulundu? Eski vakıfnameler karıştırılırsa cüzzamlılar, körler, dilsizler yurduna bağlanmış bir sürü vakıflar bulunur. Hattâ dedelerimiz daha ileriye gitmişler. XX. asrın

bile henüz düzenliyemediği bir işi o zamandan yoluna koymuşlardır: Faydalı ilâçlar bulan ve tertib eden hekimlerle eczacılara mükâfat vakfı!

* * *

Bugün şöyle böyle ayakta kalan ve memleketimizin zineti olan umumî binalardan çoğu –hanlar, hamamlar, kervansaraylar, çeşmeler, sebiller, camiler, medreseler– pek de dürüst yollardan kazanılmadığına tarihin şahitlik ettiği servetlerden vücuda gelmiştir. Hele mühim kısmı devlet nüfuzunu kötüye kullanışın, halka insafsızca yüklenişin mahsulüdür. O devirlerde her yerdeki gibi zamane idare tarzının icabı olarak... Fakat dedelerimiz bu biçim kazanılan servetin hiç değilse bir kısmını har sürüp harman savurmadan tam zamanında yurda bırakmak ve hayırlı işlerde kullanmak usulünü tutmuşlardı.

Benim acıdığım şudur ki sonradan gelen nesiller ne o vakıfları muhafaza edebildiler ne de yenisini yapabildiler. Harbden harbe türeyen vurguncular ise hiç eser bırakmakta inat ediyorlar. Yarın, gene o servetler herhangi bir esintinin savurabileceği bir toz yığını gibi ortadan kalktığı gün, hava yeniden durulunca karşımızda iki, üç minare ve birkaç kubbe değil, belki bir mezar taşı bile göremeyeceğiz.

Netekim 1918'den sonra da harb zengininin mezarı taşsız kalmıştı.

Akşam, 29 Temmuz 1945

FAZİLETSİZ ZENGİN

Körpe yaşımda iken tanıdığım zenginlerle şimdikiler arasında saymakla tükenmez farklar var. Bunların bir kısmı apartımanlarda oturmak, sofrasını eşe, dosta ve muhtaç akrabaya kapalı tutmak, parasını yabancı memleketlerde veya eğlence yerlerinde harcamak gibi şeylerdir. Fakat en kötüsü başkadır: Sanata ve çocuğa karşı kayıtsızlıktır. Meselâ bestekâr Lemi gibi bir musiki üstadı eski zamanda ikbal ve servet sahibi olanlar tarafından daima kayırılırdı; konaklarda hürmet görür, ihtiyaçta bulunduğu hissedilirse pek nazik şekilde – meselâ bakkal hesabı habersizce ödenmek, evine bir araba dolusu erzak gönderilmek, şayet evlenecek kızı varsa çeyizi yapılmak suretiyle– yardımına koşulurdu. Hattâ bir dairede memursa maaşını her ay intizamla alabilmesi ve “münhal” oldukça bu maaşın artırılması için de çıkan fırsat kaçırılmazdı.

İşin daha güzel tarafı şu idi: Bütün o muavenetleri yapanların musiki meraklısı olmaları lâzım gelmezdi; şöhretini bilmek, sanattaki değerliliğini başkalarından işitmek de iyilik yapmağa yeterdi; kıymetli bir şahsiyeti himaye her zengine gurur ve şeref verirdi. Ben, bizzat aynı Lemi Bey’in bahsettiğim devirde ne kadar saygı ile ağırlandığımı bilenlerdenim. Şimdiki devletli, varlıklı adamlarda öyle duygular yok. Bestekâr konser verirse milyoner karısı ve kızı ile gider,

hem de –bir, iki kere gözlerimle gördüm– takar, takıştırır, kürkler ve elmaslar içinde pırıl pırıl, şıkır şıkır gider, dinler, alkışlar ve beşer liradan ödediği biletleri kâfi bir yardım sayarak evine döner. Halbuki bu yaşlı bestekârın o konseri bir yıl geçinebilmek ümidiyle ve meslektaş yardımıyla güç belâ verdiğini, masraf çıktıktan sonra, zenginlerin yarattıkları pahalılık yüzünden elinde pek az bir şey kalacağını hiç de aklından geçirmez.

Asıl ahlâk buhranının zengin tabakaya işlediği ve servetin faziletsizlikle aynı mânaya geldiği bir zamanda yaşadığımız şüphe yoktur.

Tan, 30 Kasım 1945

GECE HAYATI

Memur maaşlarının yılbaşından önce verilmesi imkânsız görülüyormuş. İsabet! Zira maaşı bir tek gecede bitirivermek ihtimali de azalmış oluyor. Yılbaşı gecesini eğlence ve kumar yerlerinde sabahlamak suretile geçirmek, Garp'tan kaptığımız ve âdeta kanun şekline soktuğumuz yeni münasebetsizliklerden biridir. Senenin ilk gününe alkolden şişmiş sapsarı bir yüzle ve kumar heyecanından hurdalaşmış bir yürekle perişan halde giriş uğur getirici bir şey olmasa gerektir. Hele memur gibi kıt gelirli adamların öyle işlere kalkışması hiç de uygun görülmez. Zaten Garp'ta yılbaşı gecelerini sokak eğlenceleriyle geçirenler bu sınıfta ve bu iradda insanlar değildir; zenginler veya serserileridir. Biz, bir müddetten beri şiddetle sokakcıl ve geceleyici olduk. Akşamları sekize doğru evime gelirken bakıyorum. Beyoğlu'na dönecek tramvayları bekleyenler büyük bir yekûn tutuyor. Belli ki telâşla birkaç lokma atıştırmışlar; kadın erkek sinemalara, tiyatrolara, çalgılı kahvelere koşuyor.

Asıl tuhafı şudur ki çoğumuz gece sokağa çıkmasını her memlekette herkesin yaptığı işlerden, umumî âdetlerden, medenî şehir icaplarından sanıyoruz. Yanlıştır. Londra'da, Paris'te, Roma'da caddeleri ve eğlence yerlerini dolduran gece kalabalığı arasında, hele kışın memur, küçük irad sahi-

bi, hattâ yerli pek azdır; böyleleri evlerinde kalırlar, ailece, ahbapça, ucuzuna vakit geçirirler ve belli bir saatte yataklarına çekilirler. İstanbul sokaklarında geç vakit rasladığımız vaziyetteki insanlar Avrupa şehirlerinde daha ziyade gündüzcü, nihayet “akşamüstücü”dür. Kalabalığı hovardalar, yabancılar ve gece işçiliği yapanlar teşkil eder. Ev mefhumuna şiddetle bağlı olan Londra’da ise şehir erkenden tenhalaşır, milyonlarca ahali ile meskûn bir memlekette bulunduğunuz za inanamıyacağınız gelir.

Pahalılık ve hesabını bilmemezlik yüzünden verem hastalığının günden güne arttığı şu kararsız iklimli, ayrıca ölçüsüzce geniş, dağınık ve nakil vasıtasından mahrum bir şehirde kışın sinemalarla tiyatrolar gibi halk eğlenceleri neden dokuzlarda başlar. Gece yarılarında biter? Akıl ermez. Geçim, hele gıda alma bakımından iyi vaziyette bulunmıyan ailelere gece hayatından kaçınmalarını tavsiye ederim.

Akşam, 26 Aralık 1945

KAPALI ODADA RAKI

Kışın, kenar mahalle evlerinde ve kapalı odalarda raki sofrasile kadınlı erkekli komşu meclisi kuruldu mu dernek çok defa kanlı boğuşmalarla sona erer. Meraklılar tetkik ederlerse gazetelerin soğuk mevsime raslayan sayılarında o kabîlden bir sürü zabıta vakaları bulacaklarına şüphe yoktur. Netekim geçen gün Edirnekapı’da kapalı oda işkisi –kadın parmağı da karışarak– üç delikanlıyı birbirine geçirdi; üçü de ağır surette yaralanıp hastaneye kaldırıldılar. Bu yıl aynı cinsten iki vaka daha okuduğumu iyice hatırlıyorum.

Rakının veya herhangi ağır içkinin başa vurmasında kapalı odanın tesiri pek çok. Eğer yukarıdaki gençler o gece kullandıkları miktarda alkolü yazın, açık pencereli bir evde, hele kırdı içselerdi belki ileri geri lâf ederler, ahenksizlik çıkarırlardı ama büyük bir ihtimalle işi kafa göz yarmağa kadar götürmezlerdi. Birbirlerine küserler, ayrılırlar yahut da tekrar barışırlar, kol kola, güle şakalaşa yerlerine dönerlerdi. Yalnız evlerde değil, meyhanelerde de kış mevsimi daima vakalı geçer; kışın alkol yüzünden kavgalar ve cinayetler artar. Zira kapalı hava ile birleşen alkol iki misli zehirdir. Hattâ yaz mevsimi alkol kolay tutmadığı için kıştakininden fazla sarf edildiği halde vakalar daha başlarken yatıştır, yerinde söner. Alkolün işe karışmadığı kıskançlık, aşk, kin cinayetle-

rinde bile kış mevsiminin az çok bir rolünü bulabiliriz. Yazın açık hava efkâr dağıtır; gezinti, güneş, güzel manzara gönül oyalar daha ızanla, sükûnetle düşünmeğe vakit buluruz; yaşamak zevkini, lüzumunu daha derinden duyarız. Karanlık ve kısa günleri sefaleti yakından hissettiren çeşitli ihtiyaçlarıyla kış bedbinlik, bezginlik, hayattan usanç verdiği için alkol içmeyenleri de münasebetsizliğe sevk eder... içenleri deliye çevirir. Bütün bu işlerde İstanbul lodosu da tam masum ve günahsız sayılamaz. Son günlerde birbiri arkasına işlenen cinayetlerin sürekli, insafsız bir lodos devrine rasladığını gözden kaçırmamalı. Bu fikir, paradoksal görünse de pek asılsız değildir, sanıyorum.

Filmde işittim: Şiddetle bedbin bir ressam, “Denize girmiş hangi adama baksam onu muhakkak boğulmuş gibi görür ve resmini boğulmuş şekilde yaparım,” diyor. Bu derecesi ifrat... Fakat aynı ressam kışın, kapalı odada kadınlı erkekli işret meclisi hazırlyan mahalle delikanlılarına baksa da onlardan hiç değilse birkaçının resmini cankurtaran otomobili ne taşınır vaziyette yapsa ileriye ve doğruyu görmüş olur.

Akşam, 19 Ocak 1946

ÜÇ TEŞEKKÜR

İstanbul'un –hele ilkbaharda– pek titiz ve her mevsim-dekinden fazla kararsız olan havası Amerikalı misafirlerimize* karşı bizim kadar dostluk ve âzamî derecede güler yüz gösterdi; şenliğe güler yüzle karıştı. Hattâ şehrimizin sabah saatlerini pek şairane süsleyen sisi de –uzun sürmediği için– güzel ve lüzumlu bulmak mümkündür. Dekorun değişmesine yaradı. Sis içinden yavaş yavaş sıyrılan Boğaziçi ve Marmara birdenbire ışık altında kalan, şıkır şıkır parlayan güneşli sabahlardakinden hoştur. İstanbul'un sisli sabahını görmiyen bir seyyah bu şehrin kendisine pek yakışan bir güzelliğini seyirden mahrum kalmış olur.

Amerikalılara misafirsevenliğin her çeşitini göstermek mümkündür; netekim elden gelen, gönülden kopan yapıldı. Fakat havaya hükmedemezdik. Hava açık, güneşli, durgun olmadıkça da ne yapsak kıymetini en aşağı yarı yarıya kaybederdi. Meselâ bir lodos fırtınası kopsaydı gemiyi ziyaretler imkânsızlaşacağı gibi gemiden karaya çıkışlar da bir gezintiden ziyade güç manevralara benzer, keyif kaçırırdı. Dört gün dört gece ara vermeden yağan bir yağmur ise şenlikle-

* Türkiye'nin ABD büyükelçisi Münir Ertegün'ün cenazesini İstanbul'a getiren Missouri zırhlısının mürettebatı kastediliyor. Bilindiği gibi bu ziyaret Türk-Amerikan ilişkilerinde simgesel bir dönüm noktası olarak kabul edilir. (hzl.)

rin pişmiş aşına muhakkak ki soğuk su katar, neşe bozardı. Gemiciler –esvapları üstüne bir tek zifos sıçramadan, bir damla su düşmeden– tertemiz bir şehirde rahat rahat gezip tozabildiler. Tabiatın bu pek yerinde yardımı işimizi çok kolaylaştırdı ve bizden Amerika'ya götürülen hâtıraların büsbütün berrak olmasını sağladı. Onun içindir ki bize, biz bize iken daima azizlik eden ve sabahı öğlesine, ikindisi akşamına uymaz kararsızlıklarile epeyce zahmet çektiren İstanbul havasına karşı şu son lûtfundan, insafa gelişinden dolayı teşekkür etmek lüzumunu duymaktayım. Ziyaretin devamı müddetince korktuğum huysuzluğundan bizi esirgedi. Açık havada karşıladık, açık havada ağırladık ve açık hava ile uğurladık.

Geriye iki teşekkür daha kalıyor: Biri, dört gün dört gece şuurlu bir neşe içinde tek hâdiseye meydan vermeden şenliklere katılan İstanbul halkına... Öbürü de bu dört gün, dört gece, bir milyonluk ahalinin kaynaştığı koca şehirde misafirsevenliğin pek tertiplisini, pek parlağını göstermeğe muvaffak olan hükûmet ve şehir idaresine. Biz, vestiyer işindeki bir aksaklığı lüzumundan fazla büyülterek asıl başarıyı küçülteceklerden değiliz. O kadarcık kusur kadı kızında bile bulunur.

Akşam, 10 Nisan 1946

MISSOURİ HİKÂYELERİNDEN

A hbap sıfatile Missouri zırhlısında yemek yiyen birkaç tanıdıktan işittik. Sofraya taze domates getirmişler; mevsime uymadığından hoşla gitmiş ve hayret uyandırmış. Ama Amerikalılar misafirlerinin hayretine hayrette kalmışlar. Taze domates niçin her mevsimde bulunmasın? Netekim emir verilmiş, masaya kocaman bir kutu getirmişler, açmışlar, açmışlar; içinde aynı boyda, tornadan çıkmış gibi tertemiz, beneksiz ve lekesiz, sıra sıra domatesler... Sanki henüz dallarından kopmuş, âdetâ buğusu üstünde! Onları mevsim nihayetine ulaştıran, uzun seferlerde koruyan nedir? Şüphesiz ki önce her türlü haşereden fennî surette tarlasında temizlenmiş ve sonra fennî usulde ambalâj edilmiş olmaları. Harbden evvel Kaliforniya'dan armut gelmez miydi? Bulunduğum sıcak memlekete de yollarlardı; incecik kâğıtlara sarılıydı; tarifesinde yazıldığına göre meyva bu kâğıtla örtülü kaldığı müddet çürümezdi; açıkta yirmi dört saat geçirince olgunlaşır, tereyağı gibi yumuşacık olurdu. Ne soymağa, ne kesmeğe lüzum duyardınız; sapından başka yutulmıyacak yeri yoktu ki.

Gene Missouri'ye geelim: Gemide altmış kadar Musevi er varmış. İstanbul'daki dindaşları kendilerine Hamursuz Bayramı münasebetile verilecek lüzumlu ve bulunmaz hediyenin hamursuz denilen çörek olduğunu düşünmüşler.

Fakat işi haber alan erler demişler ki: “Hacet yok. Bizini geminin tam bayram sırası yolda bulunacağını hesap eden hükûmet anbarlarımıza kâfi miktarda hamursuz koymağı unutmamıştır!”

Üçüncü nokta: Missouri’de, babası Kayseri’den Amerika’ya hicret etmiş bir Türk eri bulunduğundan çoğumuzun malûmatı olmadı. Amerika’da doğan ve babasını genç yaşında kaybeden bu er Türkçe ancak beş, on kelime biliyormuş. Irkdaşlarının Amerikalılara gösterdiği dostluktan, iyi kabûlden göğsü kabarmış. Zira öbür erler akşam toplantılarında Türkiye’yi ve Türkleri göklere çıkarıyorlar ve kendisini Türk olmasından dolayı tebrik ediyorlarmış. Asıl ders alınacak cihet şu: Gazete muhabirleri arkadaşlar hususî ehemmiyette, orijinal ve dikkati çekmeğe lâayık bütün bu haberleri atlادılar. Yaşlıların övünmeleri âdettir, bir muhabir değil de sadece muhabirken atlamazdık. Amerikanvâri gazetecilik sadece acayip sualler sormaktan ziyade canlı havadis bulmak, orijinal noktaları kaçırmamaktır.

Akşam, 20 Nisan 1946

HACI AĞALAR DÖNÜYOR

Nihayet, beklenilen oldu: Gazetelerin yazdıklarına göre harb yılları içinde şehrimizde kurulan ticarethanelerin ya tasfiyesi yahut başkalarına devri cihetine gidiliyor, bu müesseselerin sahipleri de kendi kasabalarına dönüyormuş.

Bir dönüş, bir bırakıp gidiş ki son Endülüs hükümdarının ki kadar değilse de yine pek hazin olsa gerek.

Trenin Haydarpaşa'dan ayrılıp –bir zamanlar binlerce liraya tuttukları, keyif çattıkları yazlık köşkler arasından sıyrılarak– Anadolu bozkırlarına tırmanacağı sırada yahut vapurun Galata rıhtımından kalkıp –yine bir zamanlar binlerce liraya kiraladıkları, cümbüş yaptıkları kışlık apartmanlar semti önünden süzülerek– ister ak, ister kara olsun bir açık denize burnunu çevirdiği anda o yolcuların nasıl bir keder duyduklarını, ne coşkun bir hâtıralar seli altında nefes alamaz hale düştüklerini tahmin kolaydır.

Heybelerle gelmişlerdi, şimdi belki bavullarla dönüyorlardır... Foturlu, mintanlıydılar; bugün belki pantolonlu ve poplin gömleklidirler... Çorapları elde örülmüş beyaz tiftik-tendi; artık derbi cinsi alacalı bulacalıdır. Bulgur pilâvına, mantıya, tandır kebabına bayılırlar, ayrına sarılırlar, küpteki bayat kıymayı su serperek yumuşattıkları sac ekmeğine katık etmekten zevk alırlardı. Dönüşte ise damaklarında kalan tat-

lar dimağlarına sığmıyacak derecede çeşitli ve çoktur: Balık lokantasında kalkan yavrusu tavasından midye dolmasına, çalgılı gazinoda istakoz salatasından mayonezli levreğe, barclâ limonlu kokteylden viski mezesi baton saleye, yâr sofrasında taratorlu semizotundan karidese kadar neler de neler!

Ya saç gibi örölüp nar gibi kızarmış kuzu sarması, göz önünde sıcak sıcak kesilip önüne konan kokoriç, havyarlı sandviç! Şu ağzındaki dil, dile gelse de her birinin lezzetini ayrı ayrı bir tasvir edebilse...

Hey gidi günler hey!

* * *

Hacı ağaların dönüşü bizim için de bir dönüştür: Normal dönüş. Hattâ demokrasiye dönüş gibi umumî hayatımızla yakından alâkalı bir dönüm noktasıdır bile! Yakında belki apartıman kapıları üzerinde hasretini sekiz yıldan beri çektiğimiz şu levhaları okuyacağız: *Kiralık*.

Uğradığımız bar, gazino, lokantada garson bizim masamıza da hizmet etmeğe yan çizmiyecek... Bizim yüzümüze bakan, yüzümüzde iltifat eseri arayan artistler de görecekiz... Taksi şöförü bizi de Büyükdere'ye götürmek istiyecek... Ve gelecek yaz kiralık köşklerini gezdirenlerin dudaklarında tatlı, nazik gülümsemeler bulacağız: Kafdağı'ndaki eski burunlar en fazla Kayışdağı hizasını geçmiyecek! İstanbul'un normal seviyesi zaten bu sevimli, biçimli, yosun renkli, tabîi ehramdır. Kayışdağı'dır. Hacı babalar ölçü olarak Kafdağı'nı ele almışlardı.

Biz onları pek az hatırlıyacağız, bir müddet sonra da unutacağız.

Fakat onlar bizi ve İstanbul'u çok düşünecekler ve güç unutacaklar.

Hele yarın kış çatınca ve ucura kasabaya hazin akşam loşluğu basınca eski vurguncu –hayal, hatırlayış kudreti ne derece kıt olsa yine de– dalıp dalıp kendinden geçecek:

“Şu saatte Taksim Meydanı'nın elektrikleri yanmıştır; her taraf cıvıl cıvıldır; çalgılı gazinolar dolmağa, saz sesleri yükselmeğe başlamıştır. Ayten mi desem, Marika mı, yoksa Perihan mı takmış takıştırmış, Tarlabası'ndaki pansiyonundan çıkmış, salına sallana, etrafa lâvanta kokusu yaya dağıta bar yolunu tutmuştur. Şimdi ben orada bulunsaydım gözünü sevdiğim karaborsaya sürülmüş yağın, balın, Amerikan bezi veya manda gönünün kârını cebime yerleştirmiş, çoktan taksiye kurulmuştum. Ne cin gibi garsondu o Sotiri... masamı kapatmıştı; kapıdan görününce her işi bırakmış, koşup karşılamıştı. Kasadaki herif de yerinden kalkmış, selâma durmuştu. Sofram nasıl da donanır, ahbablarla dolar, bir işaretime üç kız birden nasıl da can atarcasına koşardı!

Böyle söylenen Hacı ağa yarı çıplak, ondüle papatya saçlı, kınalı keklik gibi boyalı kızların hayaline mesken yan sokaktaki mescit minaresinde gamlı gamlı yatsı ezanı okunduğunu fark ettiği için oturduğu sedirden kalkmış, haram düşündüğünden dolayı apdest tazelemeğe gitmiştir. Zira şimdi işlediği bütün günahlardan sıyrılmak niyetindedir, tövbe kârdır. Karaborsa kazançlarından arta kalan para ile mescidin harap damını aktarıp ahşap minaresini taştan yaptıрмаğı bile tasarlıyor...

* * *

Kızını kısırağını, yani ailesini de beraber getirip harb yıllarında İstanbul'a yerleşen, Maçka'da apartıman, Bostancı'da villâ edinen daha büyük kırattaki Hacı ağa kasabaya döndükten sonra ev halkının gözünden tamamen düşmüştür.

Zira çoluk çocuk sinemaya, Beyoğlu Caddesi alışverişlerine, plâj eğlencelerine, otomobil gezintilerine, Şehir Tiyatrosu ve Operet kumpanyaları seyrine, pastahanelerde gato ve dondurma yemeğe, mantarlı ayakkabı giyip sırtta kürk taşımağa, hamam odasında musluğu çevirdiler mi sıcak su bulmağa alışverişmişlerdi.

Kasabada pastahane değil, mahallebici bile yoktur; tatlıcı Ahmet Usta'nın dükkânına sinekten girilmez. Sinema bir salaş altındadır ve koltukları kahve iskemlesidir. Tek tuhafıye mağazası İdris Hoca'nın tahta kepenkli, iki ayak basamakla inilen çerçici ardiyesidir. Gato yerine tulumpeynirli dürüm yemek lâzım. Kürk giyene çıplak gezen biriymişçesine bakılır ve kasabaya yabandomuzu girmişçesine herkeste sürek avına çıkmak arzusu uyanır!

Bu evde herkes geçmiş zamanın bin cihan değme hayaline dalmıştır. Hiçbir dam altında orası kadar hâtıralar seline, girdabına kapılmış, ıstırap içinde kıvranan, boğulan, irili ufaklı insana raslıyamazsınız.

Kendi ölçülerinde her biri tahtından indirilip gözlerine mil çekildikten sonra manastıra kapatılmış birer Bizans imparatorudur. Sulh kaç bin kişinin başındaki karaborsa tacını yere atmış, elindeki vurguncu âsasını iki parça edip suratına çarpmıştır.

İstanbul neymişsin? Neredesin? Meğerse bir yaz günü sadece Kadıköy iskelesinde parmaklıklar ardında durarak üst

kattan etekleri havalanarak inen kadınlar alayını seyretmek bile bir nimetmiş... Geç Florya plâjını ve Londra barını! Bugün kasabanın pazar yerinde dolaşp da önünde yağ kabı, toprağa çömelmiş köylü kızlarla o gün görmüş gönül nasıl avunur?

Çardaklı kahvede oturup hâtıralarını nargüle marpu-cundan gelen zehirli dumanla canlandırırken yan tarafta gazetesini okuyan baş öğretmene soruyor:

“Ahvali âlemde ne var, ne yok? Sulhten ne haber?”

“Mösyö Bevin, ‘Avrupa ikiye ayrılırsa yeni bir harb çıkacak’ demiş.”

Eski karaborsacıya İstanbul yolu mu görünüyor? Hayır, o cahildir, fakat doğuştan anlayışlıdır. Harbe inanmadığı gibi bu seferki harbin elinde avucunda kalanı da götüreceğini biliyor.

* * *

Harb sonu krizleri tabiat kanunları ve hâdiseleri kadar amansızdır. Bu krizler yalnız harbde yapılan anormal servetleri değil, çok defa pek sağlam sanılan politika şöhretlerini, devlet koltuklarını ve yüzlerce asırlık tahtları, taçları da sürükleyip götürür. Öyle bir âfet karşısında elbette ki Hacı ağa-nın kâğıttan köşkü de zaten çürük olan temelinden yıkılacak, meşhur Süruri’nin dediği gibi nihayet bunun da vefat tarihi:

Kel Memiş gelmemişe döndü cihana sad hayf

şeklinde tecelli edecekti.

Biz, Birinci Cihan Harbi’nin ve zenginlerinin de sonunu görmüşlerdeniz. Çoğu ne kadar kısa bir zamanda sermayeyi kediye yükletti, ipipullah, sivri külâh kaldı! Ne şenlikzade-

ler yasa girdi, ne palas sahipleri palasparelere bürünüverdi! Kurtulanlar da olmadı değil... Fakat onlar zaten tüccar ruhta adamlardı; harb bu ruhun gelişmesine imkân hazırladı; amatörlükten profesyonelliğe geçmeği bildiler. Kaçta kaç?

Fakat şunu unutmıyalım ki halkın müşterek dehâsı ancak bir sınıf küçük harb zenginini adlandırmıştır: *Hacı ağa...* Hacı ağaları zaten, en kudretli zamanlarında bile ciddiye almamış, gelip geçici olduklarını anlamış, sadece bir alay mevzuu yapmıştık. Bunların tuhaflikları zararlarını unutturacak kadar başlarından taşıyordu.

Âdeta İstanbul'a binlerce artist kadrosile dünyanın en büyük operet kumpanyası gelmiş gibiydi. Bir operet kumpanyası ki oyunlarını tek tiyatrodan vermiyordu; aktörlerini her tarafa dağıtmıştı ve ahaliye her kalabalık yerde muazzam piyesin çeşitli ahnelerini seyretmek imkânını hazırlamıştı. *Hacı ağalar* oyunu sekiz sene sürdü.

Hatırladıkça hâlâ gülümsüyoruz. Ama o komik piyesle beraber perde arkasında büyük çapta bir vurgunculuk dramı oynanılmıştı ki, asıl belimizi büken de işte buydu. Elbette bunun da bir sonu gelecekti.

Geçen akşam, ayın on dördüne karşı –çoktandır ilk defa olarak– Arnavutköyü gazinolarından birinde masa başına geçip de efendi efendi kadehimi içerken etrafımda Hacı ağalardan tek müşteri yoktu. Saz bomboş bir salonda elli liralık bahşişlerin hasretile acı acı figan edip duruyordu.

İstanbul –uzun süren bir soyтары hayatından sonra– muhakkak ki yavaş yavaş kendine geliyor, kendini bulmağa başlıyor.

Akşam, 16 Haziran 1946

OTEL – LOKANTA – GAZİNO – BAR

Pek salâhiyetli ve işin içinde bulunmuş bir zatla konuşuyorum:

“1939 senesinde, belki hatırlarsınız, Taksim Gazinosu yeni yapılmış, limanlar umum müdürlüğü tarafından da Galata’da bir yolcu salonu açılmıştı. Bunları başaranların ilk düşünceleri ve başlıca arzuları ileri Garp memleketlerindeki benzeyen bir lokanta-gazino mekanizmasını kurulmuş, düzenle, muvaffakiyetle işler görmektir. Fakat o güzel müesseselere lâıyk müteahhitler bulunamıyordu. Vali Romanya’ya seyahatinden istifade ederek İktisat Nazırı’ndan mütehasşis bir heyetin İstanbul’a gelerek tetkikler yapması vaadini aldı; memnun olduk ama...”

“Heyet gelmedi mi?”

“Geldi. Hem de Romanya’da otel sanayiini kuranlardan üç kodaman... Bunlar her şeyden önce kendi bakımlarından şehrimizde bir etüt yapmak istediler. Tam bir hafta İstanbul’u gezdiler, tozdular ve nihayet dediler ki: ‘Yazık! Bizim size bir hizmette bulunmamıza imkân yok. Ne söylesek, beyhude... Tatbik edemezsiniz!’”

“Sebep?”

“Biz de onu sorduk. Cevapları şu oldu: ‘Şehrin belli başlı ne kadar oteli, lokantası, gazinosu, barı, eğlence yeri

varsa birer birer gözden geçirdik. Müşahedelerimizden edindiğimiz intibaa göre müşteriler ‘lüks’ ve ‘birinci sınıf’ derecelerindeki bu müesseselerde en iptidâî servise, en basit yemeklere, yani kötü tesisata ve fena malzemeye avuç dolusu parayı şikâyet etmeden veriyor. Ayrıca hepsi de tıka basa dolu; masa güç bulunuyor. Hayretler içinde kaldık. Nasıl kalmıyalım ki, hiçbirinde keten örtü görmedik, gümüş takımdan değil, kaplamasından bile eser yok...”

“Harbden önce, sulh vaziyeti bu, değil mi?”

“Evet. Metrdotellerin başka memleketlerde garsonluk edemeyecek kadar meslek bilgisinden mahrum olduklarına pek şaşmışlar. Bütün bu aksaklıklara, kusurlara, eksiklere rağmen fiatleri de dünyanın bir tarafında görülmemiş derecede pahalı bulmuşlar. Kullanılan malzeme ile sarf edilen hiçten emeğe karşı fiatler akıl almıyacak kadar fahiş imiş. ‘Biz size neyi ıslah teklifinde bulunalım? Bu yerlere devam eden halk vaziyeti kavramadıkça, daha iyi muamele görmesi lâzım geldiğini anlamadıkça kavrayıp anladıktan sonra da sızlanmadıkça, hattâ kafa tutmadıkça ve kıyameti koparmadıkça sermayedarların fazla külfete, masrafa, zahmete katlanmamaları gayet tabiidir. Tabiidir ki şimdi yaptıklarından daha büyük ölçüde işe itina ve dikkat atfetmeleri, sermayeden ve kazançtan fedakârlığı göze almaları için bir zaruret duymazlar. Müşteride memnuniyetsizlik görmüyorlar ki.’”

“Çok doğru... Can alacak noktayı bulmuşlar; alan razı, satan razı!”

“... Böyle dediler ve müsaade alıp ters yüzünden geri döndüler!”

Romanyalı lokanta-gazino mütehasşslarından sonra, eğer harb patlamasaydı da Fransa'ya, İtalya'ya, İsviçre'ye, hattâ Cenubi Amerika'da hükûmetinin adını bile çok işitip doğru dü-rüst telâffuz edemediğimiz bir küçücük memlekete başvurup fikir danışsaydık alacağımız cevaplar hayret ifadesinden ve yu-karıdaki teşhisi tekrarlamaktan başka bir şey olamazdı.

Otelcilik tarafına gelince: Tetkiklere girişenler yalnız hayrete düşmezler, ürkerler, iğrenirler, müsaade almak şö-y-le dursun, bavullarını bile almadan fertiği çekerlerdi. Arka-larından sapan taşı yetişmezdi.

İstanbul'u gerçekten gülzara çevirsek "otel-gazino-lokan-ta" teşhisini –memnun bırakmasından vazgeçtik– tahammül edilecek hale getirmezsek yapılan himmetten ne biz, yerli halk lüzumu kadar istifade etmiş oluruz ne de bütün güzel-liklere rağmen yabancının yüzünde memnunluk alâmeti gö-rebiliriz. Turizm ise –şehrimiz dünyanın en konforlu, nakil vasıtaları sayısız, tabîi ve sunî fevkalâdeliklerle baştan başa be-zenmiş, gerçekten ideal bir vaziyete erişse yine– bu otel–gazi-no–lokanta–bar derdi yüzünden gelişememeğe mahkûmdur.

Ben, kendi hesabıma tek yaz geçirmedim ki seyranlarım ve keyfim herhangi bir yerdeki bir gazinonun servisi mûna-sebetsizliğinden dolayı birkaç kere bozulmuş olmasın. Eğer şimdiye kadar meşhut cürümler mahkemesine sevk edil-memişsem bunu yaş icabı kazandığım temkine borçluyum. Yoksa çoktan sabıkalı sayılır, cezamın tecili imkânını da kay-betmiş bulunurdum.

Bizde bir gazi-no-ya girerken nasıl bir garsona düşeceğini

korku ile düşünmeyen kim vardır? Gazinocu, metrdotel veya garsonla didişmeden, hiç değilse az çok münakaşa etmeden bir eğlence yerinden çıkabilmek de pek az kişiye müyesser olan talih cilvelerindendir. Hele ecnebî memleketlerde dönüp dolaşmış, gazinoculuk, metrdotellik ve garsonluk nedir, bir fikir peyda etmiş adam gazinoya muhakkak ürke ürke, yürek çarpıntılarile ayak basar ve basmadan önce bazı mühim kararlar alır:

“Aman, keyfimi bozmayayım... Ne getirirler, nasıl getirirler, ne isterler, üstelik analarının nikâhını da isteseler, altımdan iskemleyi çekip önüme çirîş salçalı manda derisi koysalar, soğuk olması lâzım geleni kaynar, sıcakını donmuş da verse-ler sesimi çıkarmıyayım şu badireyi kazasız belâsız atlatayım!”

Gazinocu ve garson bu sağlam karara rağmen yine sizi küplere bindirecek ve cıngar çıkartacak akla gelmez bir iş yapmakta o kadar mahirdir ki, belki kendinizi tutarsınız... Ama oracıkta öfkeden sapır sapır titrer, dönüşte burnunuzdan solur, yatakta bir sağa, bir sola dönerek geceyi rahatsız geçirir ve rüyalarınızda iskemle iskemleye kavgalar ederek sabahleyin dayak yemiş gibi uyanırsınız!

Gezinti zehir olur.

* * *

Kaçta kaç kişi bir gazinodan memnun çıkıyor?

Memnuniyetsizliği yalnız pahalılığa yükletmek doğru değil. Müşteri bunu, yani haddinden fazla tutulduğu muhakkak olan resmî tarifeyi göze alarak içeri girer. Onu kızdıran şunlardır:

1- İçkinin sıcak ve buzsuz getirilmesi;

2- Porsiyon denilen ölçünün en miskincesine cimri bir elden çıkması;

3- Garsonun kayıtsızlığı, kendini ağır satması, isteksiz hareketi, müşteriye küçümsemesi, güler yüz göstermemesi, bir angarya görüyormuşçasına tavırlar takınması, en nazik bir tenkide karşı bed cevaplara kalkışması ve lisan halile daima “Ey, artık defolup gidin be... Dört şişe rakı, altı kebab, bir istakoz salatasile, biraz da öteberi hiçten çerezle gazinonun tapusunu mu aldınız?” der gibi uzaktan dudak bükerek bakıyor zannını vermesi; müşteriden israf ve delicesine hovardalık beklemesi;

4- Hesaba bir de garson bahşışı ilâvesinden sonra yine bolca bahşış vermek mecburiyeti;

5- Garsonların daima değişmesi ve nasılsa sizi memnun bırakmış bir garsonun üç gün sonra ortadan kaybolması;

6- Garsonda müşterinin ne biçim adam olduğunu hal ve tavrından anlıyacak idrâk ve tecrübe noksanı, yani her meslekte lüzumlu sanat psikolojisi eksikliği.

Bütün bunlar yeni gazinocunun ve yeni garsonun meslek terbiyesi görmemiş, meslek tahsili yapmamış, bir işte dikiş tutturamayınca tesadüfî eseri nasılsa gazinoculukta veya garsonlukta karar kılmış, yani garsonluğu meslek edinmemiş olmasındadır. Yanlış bir inana kapılırsınız da kim olsa gazino işletir ve garsonluğu becerir sanırsınız. Halbuki her ikisi için de sade tahsil değil, doğuştan istidat, ayrıca mizaç kabiliyeti lâzımdır.

Gazino işleten milyoner olsa kendisini müşteriye icabında garson gibi hizmet etmekle mükellef bilmesi şarttır. Bizim gençliğimizde eski Tokatlıyan sahibi Mıgırdıç Efendi’nin –garson vaktinde yetişmeyince– kullanılmış boş

tabağı önümüzden elile kaldırdığını ve üstelik özür dilediğini çok görmüştük.

Hem bunu bir gösteriş gibi, lûtufl buyuruncasına çeşni vererek de yapmazdı; tabiliğine insanı hayran bırakırdı. Çarşı içindeki Tokatlıyan şubesinin metrdoteli ise kenarda durup servise nezaket ederken altı asırlık lord sülâlesinden gelmiş kadar vakarlı görünürdü; ama garsonlarca ufacık bir kusur işlendi mi Hızır gibi orada yetişir, memnuniyetsizliğinizi hemen önlerdi. Hukuk mektebine gittiğim iki yıl, öğle yemeklerini hemen daima orada yediğim halde bir kerecik olsun küçük bir servis ârizasıyla karşılaşmamıştım. Benim gibi bıyıkları henüz terlemiş bir genç, hattâ çocuk ile Düyunuumumiye ve banka direktörleri arasında o müessese hiç fark gözetmez, “müşteri” mefhumunun bütün icaplarına istisnasız riayet ederdi.

* * *

Demin, garsonluğun meslek tahsiline, istidada, ayrıca bir cins hususî mizaca ihtiyaç gösterdiğini söylemiştim. Bu mizacın en makbul vasıfları nedir? Bir hülâsa olarak aşağı yukarı şunlardır:

1- Müşteri kaprisine tahammül edecek bir uysallık, kaprisleri hoş görme.

2- Fazla bir zahmete katlanmamakla beraber bazı marifetli tavırlarla müşteriye öyle görünmek, katlanıyor fikrini vermek.

3- İçinden kan ağlasa, tıpkı büyük diplomatlar gibi derdini dışarıya vurmayarak müşterinin aradığı çehreyi daima takınabilmek.

4- Her müşteriye ayrı bir paye ve ehemmiyet verir, ötekinden üstün tutar görüldüğü halde yine de kimseye fazla ayrı seçi yapmamak.

5- Müşterinin para bakımından düşkünlüğünü veya hasisliğini anlasa da tamamiye aksine hükmetmiş fikrini uyardırmak.

6- Gazinocu yanında gazinonun, müşteri önünde de müşterinin hukukunu kayırıyor zehabını hasıl etmek.

Yalnız bu kadarı göz önünde tutulsa garsonluğun nasıl ince sanatlardan biri olduğu meydana çıkar. Bir garson mizacı itibarile atak ise, çabuk öfkelenir, alınganlık ederse, bazan pek haklı da olsa vazife başında kendisini müşteriden yüksek görürse, mesleğini sevmiyor, insan karakterlerinin çeşitlisini seyretmekten filozufça zevk duymuyorsa, beyliğini ve ağalığını vazife dışına saklıyamıyorsa bu işin ehli değildir.

Bir gazino garsonu şöyle düşünmelidir: “Hekim, hastasının nice kaprislerine umumî sıhhat, insanlık, meslek namına göz yumar; dişçi, yine mesleği için müşterisinin hadsiz hesapsız titizliklerine dayanır. Bizim yaptığımız da cinsdaşlarımızın eğlence ismi verilen ruhî ihtiyaçlarına hizmet etmek, onları eğlence yolile tedaviye çalışmaktır. Garsonlar insan cemiyetine faydası dokunan belli başlı mesleklerden birine mensupturlar; çok faydalı ve lüzumlu unsurlardır.”

Bir gün kurulacak “Garsonlar okulu”nda *garsonluğun ruhî terbiyesi* diye bir ders açılırsa oraya iyice bir öğretmen olacağımı –şu konuşmayı okuduktan sonra– elbette takdir buyurmuşsunuzdur.

Akşam, 30 Haziran 1946

ESKİ VE YENİ KOLTUKLAR

Haftanın bir tenkid mevzuu da “maroken koltuk”tu. Maroken koltuk –daha doğrusu maroken mobilya– oldukça yeni ve daima yenilenen bir meseledir; müzminleşen meselelerden... Eğer bunun tarihi yazılmak lâzım gelirse Meşrutiyet’ten öncesine gidemeyiz. Zira istibdat devrinde maroken döşeme merakı devlet dairelerine girmemişti. Nazırların, hattâ sadrâzamın odası bile –aklımda kaldığına göre– kumaş kaplı, saçaklı ve püsküllü koltuklar, kanapelerle döşeliydi; mobilya bakımından –yazihane hariç– herhangi bir konaktaki misafir salonundan farksızdı.

Teması soğuk, görünüşü kasvetli, az çok kaypak ve içine gömülünce kalkması güç koltuklar, evlerinde mevsime uygun ya sıcak yahut serin tutucu kumaş serili yumuşacık minderlere alışımsı o yaşlı başlı, zevklerinde tiryaki adamların hoşuna gidebilir mi?

Yalnız nazırlar değil, ziyaretçileri de maroken kanape ve koltuğu elbette istemezlerdi. Nasıl istesinler ki, bu biçim mobilyalar üzerinde zamane terbiyesince oturmak mümkün olamazdı; ille küstah ve Frenkvari bir şekil almak, yaslanmak, gömülmek, belki de ayak ayak üstüne atmak icab ederdi. İşte o hallere, hareketlere hiç cevaz yoktu. Ara sıra bazı ecnebi müessese ve şirket müdürleri gelip de nazır paşanın karşı-

sında alafranga yani kendi usullerince oturdular mı adamcağız öfkesini güç yenerdi, “Aman şu bacak bacak üstüne atıp kunduralarının altını göstererek konuşan herifler bir çekilip gitseler... Tahammül edemiyorum,” der, görmemeğe çalışır, belden aşağı kısımlarına bakmadan konuşurdu.

Gittiler mi Frenk kokusu ve terbiyesizliği sinmiş odayı havalandırmadan rahat edemiyen rical de vardı.

* * *

Meşrutiyet’in ilânından sonra devlet daireleri mobilyası yine bir kısa müddet eski üslûbunu muhafaza etti. Fakat tek tük nezaretler ve büyük makamlar yeni nesilden gençlere verilince döşeme tarzında da bazı değişiklikler olmağa başladı. Duyunu umumiye ve Osmanlı Bankası’nda görüldüğü gibi deri kanape koltuk bir nevi Garplılaşma sembolü telâkki ediliyordu; galiba ecnebilere bütün bir eski sistemin, zihniyetin, Babîâli usulü devlet idaresinin terk olunduğu hissini, kanaatini bir mobilya gösterisile vereceğimiz sanılmıştı.

Yalnız bu mu? Kendi memurlarımız üzerinde de bir kahvülün bariz alâmetiydi. Baş âmir mevkiinde ve makamında iki mühim değişme oluyordu: Yıllardan beri, ak saçlı değilse bile herhalde kırantadan yukarı ve muhakkak sakallı, yaşından fazlasını göstermeğe meraklı bir adamın yerinde bıyıkları o zaman modasınca kabarık ve dolgun –a la Cavit Bey– kırpılmış, plâtin saat kösteğile oyniyarak konuşan ve ara sıra başparmaklarını yeleşinin üst ceplerine sokarak pencereden dışarıya bakakalan bir genci buluyordu. Ayrıca bu genç bir çizgisi kırmızı atlas, bir çizgisi sarı peluş kadifesi güler

yüzlü kumaş kaplanmış, nikbinlik verici mobilyalar ortasında mevki almamıştı; arkası önü, her tarafı fok balığı gibi kalın deri ile örtülü, kalkan balığı vücudu gibi de ötesi berisine sert düğmeler kakılmış acayip bir koltuk kanape yığını karşısında, döner yatar iskemlesine yayılmış oturuyordu.

Eski memura, “Buyurun!” diye kocaman, ortası çukur, arkası ve yanları lüzumsuz uzun bir koltuğu işaret ediyordu. Pek tabii ki “el emrû fevkal edeb” kaidesince –“Estağfurullah! Ne haddime?” falan denildikten sonra– nihayet ilişilecek. İşte o koltuğun belâsı buradadır: İlişilemez... Muhakkak oturmak, hattâ bütün vücudunla, her tarafına yaslanarak, çökerek, yaylarını çöktürerek pervasızca, insafsızca, bir bakıma terbiyesizce yerleşmek lâzımdır. Hele o devirde, ortaları minderli, yayları parmak bassan iz bırakacak derecede yumuşak bir cinsi vardı ki, ilk oturanlar yeni süzölmüş kireç kuyusuna birdenbire, kış üstü düşmüşçesine şaşırıp afallarlar, haykırmalarını güç zapt ederler, ellerini uzatıp imdat bekler gibi bir hal alırlar, sağa sola melûl melûl göz atarlardı.

Yeni âmir içinden, “Alışsınlar medeniyete, sümsükler!” der miydi, demez miydi? Orasını Allah bilir ama biz de tavrına bakıp bir şeyler sezerdik; öyle bir şeyler söylediğine hükmederdik.

* * *

Adını da yine bu tarihlerde öğrendik: Maroken takım, maroken kanape koltuk, maroken takım.

Hakiki, halis, İngiltere’den getirilmiş cinsinin pek pahalı olduğu rivayeti de yine bu tarihte çıktı: Bir teki üç yüz

İngiliz altınına maloluyormuş, bin liraya kadar satılanları da varmış ya!

Maroken koltuğa aleyhtarlık işte o günlerden başlar; kırk yıllık mesele, kırk yıllık şikâyet mevzuudur. Fakat tuha fi şudur ki, mesele şekline sokulmakla, daima sızıltı sebebi olmakla beraber maroken koltuk bütün engelleri aşarak, bütün dedikoduları hiçe sayarak mütemadiyen çoğalmakta, gelişmekte ve nâzır odaları, milyoner yazıhaneleri derken kalitece düşükleri kalem şefi ile küçük tüccar bürolarına kadar yayılmaktadır. Belki de bir gün gelecek maroken koltuk bulunmayan nahiye müdürlüğü bile kalmıyacaktır. Ama yine de mesele kapanmış olmayacak, maroken koltuk daima sızıltı mevzuu, israf alâmeti, lüks düşkünlüğü mahiyetinde, sürüncemeli dâva şeklini daima muhafaza edecektir.

Zaten büyük yüksek makamları ve daha ziyade nezaretleri anlatmak için “koltuk” alegorisinin kullanılması da Meşrutiyet’le başlar; hele maroken koltuğun umumîleşmesi üzerine o kelimeye bu mânayı daha fazla yakıştırmışsızdır. Sanmıyorum ki istibdat devrinde koltuk sözü münhasıran bir nezaret makamını ifade etsin... “Gözü vükelâlıkta, denilirdi, nezaret makamına göz dikmiş; nezarete geçmek, nâzır olmak istiyor!” Koltuk, kabinede bir makam demesine gelmezdi. Hakikatte ise zamane nâzırları tam mânasile koltukta otururlardı; yani kurnaş kaplı, odanın mabilyasile eşit, bildiğimiz eski koltuklarda... Amerikan sistemi, dişçi yahut berberlerinki tarzında, yükselip alçalan, fırıl fırıl her tarafa dönen, arkaya yatan ve mil üstünde duran oynak iskemlelerde değil!

Şayet nâzırın boyuna uymaz, alçak gelirse bir minder ilâve edilir, yüksek gelirse minder kaldırılırdı.

Zaten devlet memurluğunun asıl sembolü minderdî.

Zira kaleme چراغ edilen genç –iskemle pantolonunun arkasını yemesin, yiyemese de sürüne sürüne parlatmasın, soğuk tutmasın, katı gelmesin diye– evinden bir minder getirirdi. Nasıl ki mahalle mektebine başlayınca yine bir minder olmak lâzım gelirdi. Gerek mektep, gerek memuriyet münasebetile bir çocuğa, bir gence minder dikilmesi sevinçli işlerdendi ve bir nevi “mürüvvet görmek” sayılır, hayırlı olması temennisinde bulunulurdu.

Bazıları, pek iyi hatırlarım, kalem minderlerini –kalkıp otururken düşmemesi için– bir sicimle bağlardı. Benim bir minderim olamadı; zira yetiştiğim devirde gençler artık minderî çirkin bulmağa başlamışlardı. Öyle aklımda kalmış ki, en aşağı mümeyyiz derecesine yükselmeden kenarlı, yani dirsek dayıyacak yerleri olan koltuk biçimi iskemlelere oturulamazdı. Koltuk hakkı müdür muavinliği, müdürlük, bazı dairelerde başkâtiplik unvanile kazanılırdı.

Kaleme ilk girdiğim zaman müdür, odacıya seslenmişti: “Beye bir sandalye bulunuz!”

Sandalye epeyce güçlkle bulunmuş ve bir masa önüne, üç kâtip efendi birbirine sıkıştırılarak hayli zahmetle yerleştirilmişti.

İskemle ile sandalye arasında bir fark var mıdır? Keçe ile halı medlûllerinde olduğu gibi vardır ama kullanırken çoğumuz dikkat etmeyiz. İskemle aslında sandalye dediğimizin arkalıksızdır; ama arkalıklı kaba ve âdi sandalyelere

de iskemle deyiveririz. Netekim keçe ile halıyı ayıramıyanlar yok mudur? “Keçe”, “halı”nın az tüylü, sert temaslı, ince bir nevine denilir. Vaktile Avrupa’dan “Frenk keçesi” ismile anılan bir cins nesneler gelirdi; ottan dokunmuş, gayet hoş desenlerle süslü, arşınla satılan bu keçeleri kara başlı çivilerle –ki bunlara hâlâ “keçe çivisi” deriz– yere kaplardı. İlk günleri çiçek tarhları gibi durur, gönül açardı; fakat bir müddet sonra havı gider, çuvala dönerdi.

* * *

Sandalyenin mecaz mânası da koltuk gibi “mevki-memuriyet”tir. Şu var ki o mânalar ithal malıdır; lisanımıza –tıpkı maroken koltuk gibi– Avrupa’dan Meşrutiyet’le beraber sokulmuştur. Daha önceleri dedelerimize “bu adam koltuğunu kaybetmekten korkuyor” yahut “arkadaşının sandalyesinde gözü var” denilse idi bizim o sözlerden şimdi anladığımızı anlıyamazlardı. Koltuğunu kaybetmekten korkan ve arkadaşının sandalyesine göz diken adama bir cins deli nazariyle bakarlardı.

Garp lisanlarından fazla kelime almaktayız ve bundan haklı olarak sızlanmaktayız. Bir meraklısı çıksa da yine o lisanların tesiri altında kalarak benimsediğimiz yeni tâbirleri toplasa az mı yekûn tutar? Bunlardan bir kısmı sandalye ile koltuğun mevki mânasına kullanılması gibi artık kulağı tırmalamıyacak kadar yerleşmiştir. Fakat bir kısmı hâlâ askıdadır ve pek züppece taklidedilmiş şeyler olduğundan dolayı hiçbir zaman lisana umumî mahiyette mal edilemeyecektir.

Meselâ “banyo, taksi, çay aldım” gibi “yaptım, bindim,

içtim” fiillerini bir yana bırakıp hepsine almak masdarını takmak bu kabîldendir. Millî zevk onları benimsiyemez; daima tuhaflık ve münasebetsizlik olarak kalmakta devam edecekleri muhakkaktır.

Maroken kanape ve koltuk takımına gelince: Bunlar o şahsiyetli eşyadandır ki âdi, özenti cinsine tahammül edilemez. Hakikî ve halis maroken takım bir yazıhaneye gerçekten vekar verir; ayrıca pek dayanıklıdır; kumaş kaplı mobilya ile kıyas kabul etmez. Lâkin yarı muşamba, çarşı işi, uydurma maroken takımlardan ciddî, dürüst bir adam kaçınımalıdır. Zira hem zevki, hem işi hakkında şüphe uyandırır.

Plâstik maddelerden yapılmış kumaş ve deri asrına girdiğimiz için pek yakında “maroken” sözünü işitmez olacağız. Onun yerini “nylon”, yani “naylon” tutacak. Yarının hatipleri ve gazeteleri bu sözü dillerine dolayacaklar.

Netekim şimdiden sebirde bir ötüşmedir başladı: “Naylon çoraplar! Naylon ayakkabılar!”

Bir “naylon”dur gidiyor. Naylon! Naylon!

Akşam, 22 Aralık 1946

ÇOCUKLARDA “KAYNATMA” İLLETİ

Kaç yıl oluyor, bilmem amma muhakkak ki geçirdiğimiz harp içindeydi, yazdığım bir fıkrada vaktile mekteplerde okutulan ahlâk dersine işaret ederek bu dersin yeni metotlara uygun şekilde yine programlara konulmasını istemiştim; hatırımda kaldığına göre de birkaç gazeteyi, hele ismi hatırımda kalan bir muharriri öfkelendirmiştim.

“Ahlâk dersi mi? O da neymiş? Geri kafalılık!” demişlerdi. Yaşıma, başıma nasılsa saygı göstermeselerdi:

“İstibdat! İrtica!” diye haykırmaları da mümkündü. Şimdi *Millet* mecmuasının anketine göz gezdiriyorum, tanınmış hemen hemen her şahsiyet ahlâk ve din dersinin taraftarı!

Peki, beni o fıkrayı yazmağa sevk eden sebep neydi? Şu: İstanbul’da mevcut 5 tane otomatik telefon makinesi ikide bir bozuluyormuş, her taraftan “Ah bu telefon idaresi ah! Bir türlü intizama girmez ki!” şikâyetleri yükseliyormuş. Nihayet mesele aydınlanmış: Halkın bir kısmı kutunun içine beş kuruşluk sikke atacağına evinde kalpazan gibi çalışıp çabalararak kurşun pullar döküyor yahut özene bezene mukavadan yuvarlaklar yapıyor, getirip makineye tıkıyormuş!

İzmir’deki bir telefon kutusundan da –kulaklarınıza ve gözlerinize inanamayacaksınız– tam 273 kilo ağırlığında öteberi çıkarılmış!

Ahlâk dersleri bu gibi ahlâksızlıkları önler mi?

Tamamile önliyeceğine inanacak saf dillerden değilim. Zira insan mekanizmasının veraset yolile ve terbiye noksanile ne aksaklıklara uğradığını, o aksaklıklardan kurtulmamağa mahkûm olduğunu az çok bilirim. Fakat büsbütün önlemese de bir itiyat halini almasının önüne geçer a!

Zira okul çocuğunun bugün aldığı dersin cezasını – okutturulmamakla beraber birbirini taklit usulile– sözüm ona “açıkgözlülük”, “atlatmak”, “içetme”, yeni argoca “kaynatmak” teşkil ediyor. Otomatik telefonu kurşun parçasile işleten, tramvayda bilet parası vermeden gidebilen çocuk “açıkgözlü”dür.

Sahtekâr, dolandırıcı, hırsız –bir kelime ile– ahlâksız değildir!

* * *

Kırk kere yazsam yine –“Et-tekrarü ahsen” fehvasınca– faydalıdır: Finlandiya trenlerindeki büfelerde tabaklara ayrılıp evvelceden hazırlanmış muhtelif kıymetteki soğuk yemekleri halk üzerlerine konmuş etiketlerdeki ücreti vererek alırken lokanta vagonunda ne garson, ne gözcü, tek memur veya hademe bulunmazmış.

Fakat kimse –parasını vermeden el atmak, yutmak nerede?– meselâ yirmi kuruşluk bir yemeği beş kuruşa midesine indirmeği aklından geçirmez, aklına sığdıramazmış.

“Efendim, Şimal ve İskandinav memleketleri başka! Norveç’te bir suçlu hapisaneyeye girerken binanın tepesine siyah bayrak asılırmış! İsveç’te düşürülmüş bir saat bulan

adam onu ne alır, ne polise götürürmüŝ; eğilir, durmasın diye kurar, geçer gidermiş! Siz Mecelle okumadınız mı? ‘Alâ gayrül kıyas’ diye bir söz vardır; kıyasa muvafık olmamak üzere sabit olan şeysaire makisün aleyh olamaz!”

Öyle amma Birinci Cihan Harbi’nden önceydi, Paris’in bazı tiyatrolarında ve her koltuğun arkasında otomatik dürbün kutuları bulunurdu; bir frank atar, kullanır ve giderken –üstünde yazılı tavsiyeye uyarak o minimini dürbünü elinizle yine kutusuna koyardınız. Pek merak etmiş, hademe kadından sormuŝtum:

“Aŝırmazlar mı bunları?”

“Pek nadir olarak.”

Sonra yüzüme bakmiŝ ve:

“Galiba aŝıranlar da yabancılarıdır!” demiŝti. Fransa bir İskandinav memleketi midir? Harb içinde New York’a giden bir hanım da şunu anlatmiŝti:

“Civardaki tramvaylardan birine girdim; biletçi gelmedi. Bekleye dururken baktım, öbür müşteriler beni pek hoş bir nazarla süzmüyorlar. Ne ola? Nihayet farkına vardım: Her yeni müşteri arabaya girerken sahanlıktaki kutuya bir para atıyor. Ben de kalktım, gidip aynı işi yaptım, dönüp yerime oturdum. Anladım ki bu tramvay ŝebekesinde biletçi ve kontrolör yokmuş. Para vermek halkın insafına, daha doğrusu, terbiyesine bırakılmıŝ!”

Amerika, İskandinavya’da mı?

* * *

Kardeŝim rahmetli Hakkı Halid’den rivayeten dinlemiŝ-

tim ve sanırım bir vesile ile yine yazmıştım: Birader ilk Cihan Harbi'nde İsviçre'de bulunurken şeker almak için bir bakkal dükkânına girmiş; içi tezdi; bakkalın şekeri çok titizcesine; gramı gramına tartmakla meşgul olmasına dayanamamış:

“İşim acele,” demiş, “biraz az veya eksik, ehemmiyeti yok!”

“Evet amma jandarma bekliyor.”

Birader etrafına ve kapiya bakmış. Bakkal gülümsemiş, göğsünü göstermiş:

“Burada!”

Hakiki bir vaka daha: Üç vatandaşımız bir Alman şehrinde araba ile kırları, köyleri dolaşmağa çıkmışlar. Bakmışlar bir bahçe duvarından dışarıya doğru sarkmış dallarda olgun, dolgun, şeker gibi armutlar; uzanmışlar, sekiz on tane koparmışlar. Arabacı yoluna devam edip gideceğine hayvanlarını o bahçenin kapısından içeriye sürmüş; şaşırmışlar, sormuşlar:

“Nereye gidiyoruz, böyle?”

“Armutların parasını sahibine vermiyecek misiniz?”

Araba evin önünde durmuş, borçlarını memnuniyetle ödemişler, bir ders almışlar.

Bu harb başlangıcında üç talebemiz galiba yine Almanya'da bir pansiyona yerleşmişler; yumurta nüfus başına haftada bire indirilmiş. Sokağa çıkmışlar, mahallelerindeki bakkaldan her biri birer yumurta almış. Fakat yolları başka bir mahalleye düşmüş; akıllarınca düşünmüşler: “Vesika aramıyorlar; kayıt kuyut yok. Şu dükkâna da girer, birer tane daha alırız!” Böylece yumurtaları üçere çıkarmışlar.

Pansiyona dönünce bir marifet yapmışçasına kadına demişler ki:

“Şunları alınız, madam! Dokuz yumurta ile kana kana bol bir omlet yiyelim.”

Madam meseleyi anlayınca:

“Yapayım,” demiş, “fakat önümüzdeki iki haftanın yumurta payını tüketmiş oluyorsunuz. Sakın tekrar almağa kalkışmayınız; ben pişirmem; sizi de pansiyonumda artık alıkoyamam!”

* * *

Kaldı ki bizim yurdumuzda da azıcık geriye dönmek şartile bunlara benzer, bunlardan mükemmel örnekler zikredebiliriz. Meselâ *Serveti Fünun* sahibi Ahmet İhsan Hoca-mızdan işitmiştim; aynile vakidir:

Değirmendere iskelesine –30 yıl kadar eskiye ait bir vakadır– köylüler odun getirirlermiş. Orada bir direk dikiliymiş, direğe de içi para dolu bir torba asılıymış. Köylü getirdiği odunu kendisi tartar, evvelce odun tüccar ile kararlaşan fiat üzerinden bedeli ne tutuyorsa –ancak bunu– torbadan alır, geri döner, gidermiş. Ne kontrol, ne hile, ne hırsızlık, yani günün tâbirile “atlatmak-kaynatmak”, en ufak bir terbiyesizlik, ahlâksızlık, vicdansızlık yok!

Benim de gördüklerim, bildiklerim az değildir: İstibdat devrinde ara sıra maliye hazinesinden 600,000 lira tutarında “maaş-ı umumî” verilirdi; kargaşalık yüzünden veznedarlar bazan şaşırırlar, aynı adama bir yerine iki maaşlık para ödedikleri olurdu; çoğu, farkına varınca geri getirirdi. Hele bir seferinde sultanlardan birini vekili olan haremağasına bir misli, yani beş yüz altın fazla verilmemiş miydi?

Ertesi sabah Zenet, kan ter içinde ters yüzüne geldi.

Sultanın emrile beş yüz altını –şimdiki hesapla aşağı yukarı 17,000 lirayı!– vezneye özür dileyerek iade etti.

Yine eskiden yaz mevsimini bizim selâmlıkta geçiren bir Mekkeli bilirdim ki paraya ihtiyacı oldu mu Tahtakale’de bir kumaşçı dükkânına gider, dükkâncının kulağına bir şey fisıldar, o da eski usul peykenin üstüne kocaman bir meşin kese atar, öte yanda alışverişle meşgul olurdu. Hacıbaba ise –bir de çoğundan kurtulduğumuz haciağaları düşününüz!– torbaya elini sokar, arzu ettiği parayı –dükkân sahibine miktarını söylemeğe lüzum görmeden– alır, çekilirdi.

Tuhafı şu ki borcunu da aynı şekilde öderdi. “Ver kese-yi!” derdi; dükkâncıya göstermeden içine parayı atardı. Hiç şüphesiz beş mecrediye yerine iki mecrediye koyup zaten faiz almıyan hayır sahibini atlatmaz, kaynatmazdı.

* * *

Katî kanaatime göre bizler vaktile kıraat kitaplarımızda ve her vesile ile derslerde okuduğumuz ahlâki fıkralarla dinî nasihatlerin tesiri altında kalırdık. Kalırdık da hepimiz kemal derecesinde ahlâk sahibi mi olurduk? Hayır. Fakat “atlatma-kaynatma-içetme” gibi kötü usulleri, en basit tâbirile terbiyesizlikleri hiç değilse övünülecek hareketlerden saymaz, uluorta yapmaz, utanç duyar, yapsak da saklardık. Yani işi propagandasına kadar götürmekten arlanırdık.

Sözlük bu “ar” kelimesine kısaca “utanmak” mânası veriyor. Eski lûgatlar “halkın ta’yibine sebep olacak bir şeyin irtikâbından hasıl olan ‘infiali nefis’ diye izah ederlerdi; okurken utançtan daha başka bir mânası var sanır, ürkerdik.”

Ahlâksızca işlerin övünülecek hareketler telâkki edilmesi ahlâk buhranının en hâd devrine vardığını gösteren alâmetlerdendir ve çocukta yerleşmeğe başlayan öyle bir zihniyeti kökünden koparıp atmak maarif siyasetinin ve aile terbiyesinin ilk vazifesidir.

“Kaynatma” kelimesini bir okul argosu ve çocuğun hareket sistemi olmaktan çıkarmalı, eski mânasına getirmeli, yenisini unutturmalıdır.

Akşam, 16 Şubat 1947

TÜRBE DEĞİL, ÂBİDEDİR

Softalar devrinde ve hiçbir zaman din propagandasını politikaya karıştırmamış olduğuma işaret ettikten sonra açıkça yazayım: Fatih Türbesi'nin öbür türbeler gibi kapalı durması doğru mudur? Her ziyaretçi kabileleri misillû Amerikalı misafirlerimizin de feve feve koşuştukları o yere zaten türbe demek yanlıştır. Türbe, Arapçada birinin gömülü bulunduğu toprak mânasına iken biz bunu mezar üzerine kurulmuş bina demesine kullanmışız ve daha ziyade evliya mezarlarına yakıştırmışız. Sahibi “merkad”dır. Evet, halk arasında asıl türbe, ruhaniyetinden, mânevi kuvvetinden birtakım maddi yardımlar beklenen, niyaz ve dua için gidilen ölülerin mezarıdır.

Fatih Sultan Mehmed'i ahali böyle bir şey için mi ziyaret eder? Hayır. Ahali ona daima bir fâtihi, bir cihangir, büyük bir kumandan gözile bakmıştır; bakmaktadır. Kimsenin Fatih Türbesi'ne başvurarak –evliya mezarlarında olduğu gibi– ruhaniyetinden istindat ettiği, adaklar adayıp kurbanlar kestiği, parmaklıklarına bez bağladığı görülmemiştir. Ziyaretçiler bu ulu askere karşı duydukları hayranlığın, hürmetin tesiri altında kalanlardır. Orada uhrevî olmaktan fazla dünyevî hislere kapılırlar; dünya şevket ve saltanatını düşünürler; yaşama, yaşatma, yüksek işler görme, vatana bağlan-

ma, tarihimizle övünme dersi alırlar; türbeden bir dünya, bir hakikat adamı zihniyetile çıkarlar. Zira Fatih'in mezarı başında efsane ve bâtil itikatlara bağlanmış, müphem kuvvetlere bel bağlamış değil, şu muazzam şehri ele geçirmiş biz dâhî askerin hâlâ gözle görülen ve elle tutulan şanlı fütuhâtı karşısında tamamiyle realist bir hüviyete ermiş olurlar. Hayallerinde melekler, huriler, kevserler ve köşkler değil, ordular, çadırlar, süngüler canlanmıştı ve gerçek cenneti, yani İstanbul'u düşünmüşlerdir.

Fatih'in türbesi ne padişah, ne evliya türbesidir; en şöretli Türk askerliği dehâsının mezarıdır. Bu mezarın kanuna eklenecek istisnaî bir madde ile öbür türbelerden ayırt edilmesini, milli bir âbide sayılmasını bizden tarih istiyor. Zaten beş yüzüncü fetih yılına Fatih'in mezarını yasak bölge sayan bir kanunla girmemize kim razı olur?

Akşam, 6 Mayıs 1947

PEHLİVANLIKTA MÂNEVÎ VASIFLAR

Bizim çocukluğumuzda güreş ve pehlivan denilince yağlısını bilirdik ve Avrupa’da güreşlerin yağsız yapılmasına şaşardık. “Marifet mi öylesi? Gelsinler bakalım, yağ sürünerek meydana çıksınlar da Hanya’yı, Konya’yı anlasınlar” gibi fikirler ileri sürer, kendi usulümüzle övünürdük. Sonradan yağsız güreşmek üzere bizim pehlivanlar Garp’a gitti; yüzümüzü ağarttı. İddia olunabilir ki o yıllarda pehlivanlıktan başka hiçbir sahada adımız takdirle anılmıyordu; sadece pehlivanlarımızın kazandığı şöhrete dayanıyorduk. Milletlerarası toplantılarda ne bir bestekârımız eserini ne de bir diplomatımız sözünü dinletebiliyordu. Hattâ Sultan Aziz devrinden sonra Batı Akdeniz’de gemilerimiz bile görünmez olmuştu; bayrağımızı taşıyanlar sadece pehlivanlarımızdı; Amerika’ya ulaştırıveriyorlardı.

Son günlerde yağlı güreşlerden bahseden spor muharrirleri vaziyetten memnun kalmadıklarını yazdılar; hatta yağlı güreş usullerine yakışmayan, diğer taraftan pehlivanlık ananesine de uymayan bazı hareketlerden sızlandılar; yağlı güreşin inhitata yüz tuttuğunu bildirdiler. Bizim asıl güreşimiz yağlısı olmasına göre onu –aziz Vâ-Nû ile hem-fikirim– bırakmamamız lâzımdır. Eskiye yüz çevirip hep yeniye sarıla sarıla, hususiyetlerimizi kaybede ede anane-

siz bir millete benzemek –velev ki tamamilе asrileşmiş bir hale de gelsek– hoş olmaz; yavanlıktır. Yerli güreş tarzını ve bir güreşin kaidelerini yaşatmakta devam etmeliyiz. Son güreşlerde spor münekkidleri baş pehlivanlık âdabında riayetsizlik başladığından da acı acı şikâyetle bulundular. İşte en fenası bu! Eskiden baş pehlivan değil, baş altı, büyük ve küçük orta, her boydan pehlivan, pehlivan ismini takındı mı güreşlerde olduğı kadar her günkü hayatında ve insanlarla temasında muhakkak birtakım yüksek vasıflar göstermeğe çalışırdı. Etrafına müsamahalı muamele eder, kızmaz, kuvvetine güvenerek böbürlenmez, iyilik yapar, halk arasında çıkan ihtilâfları önler, âdil bir mânevî cephesini de idmanla kuvvetlendirip beğendirmek, iki cepheden de ün almak, fazilette de pehlivan olmak isterdi.

Biz pehlivanları böyle bilirdik. Yine de öyle bilmekte devam etmemizi dileriz.

Akşam, 9 Haziran 1947

EŞKIYALIK ÂDABI

Artık bu kadarı da fazla. Tavaifi mülûk devrindeki pervasızlık ve hayasızlıkla girişile gelen ağır ve çirkin taarruzlardan, küstahlıklardan, kanlı vakalardan umumî efkâr bezdi, usandı; ne diyeceğini şaşırdı. Ben, bir buçuk kilo rakı içip bedbaht bir kadını parçalıyan alkol delisinin cinayetinden ziyade teammüd ile işlenmiş bir başka hâdiseye takılıp kaldım: İki meçhul şahıs gece yarısı bir kadının evine giriyorlar, kızına sataşmağa kalkışıyorlar; ana feryat ediyor, ırz haydutları bıçaklarını çekiyorlar ve zavallıyı ağır yaralayıp kaçıyorlar. Çapkınlık ve hovardalık işlerinde hoşla gitmek, hoş görünmeğe çalışarak maksada varmak dururken bıçağa güveniş, bu zorbalık, zorla arzuyu tatmin salgını da nedir? Hele bir eve silâhlanarak iki kişinin öyle bir niyetle girişi, namusa taarruz için iki kişilik bir şirket, bir çete kurulması ne kadar çirkin!

Eskiden haydutluğun bile o hususta bir “âdap ve erkân”ı vardı. Meselâ eşkiya kervan basar, köy yakar, adam boğazlar, her haltı yer, fakat ırza taarruzdan kaçardı. Haydutluk raco-nunda ırza tasallut yoktu. Öyle bir suç işleyeni hükûmetten önce çete başı ve arkadaşları cezaya çarptırırlar, temizleyiverirlerdi. Zira namus düşmanlığının uğur getirmediğine, çeteyi felâkete sürükliyeceğine inanırlar veya bu inanı kız,

kızan namusunu korumak; bir başka çeşit edepsizliği olsun önlemek maksadile yayarlar, kanaat haline sokarlardı. İttihat ve Terakki Fırkası'nın bize sürgün arkadaşı yaptığı iki eski şaki ile görüşür, hikâyelerini dinlerdim. İkisi de sabık mesleklerinde nefsini muhafaza icab edince adamı öldürmekten ürkmediklerini, fakat silâhlarını, şehvet yolunda kullanmaktan daima çekindiklerini söylemişlerdi. Hatta bir tanesi, içlerine nasılsa karışmış bir soysuzu, bir haramzadeyi öyle bir edepsizliğe niyet etmesi üzerine hayatına ilişmemekle beraber artık bir daha aynı neviden bir günah işlemesine imkân kalmıyacak şekilde cezaya çarptırdıklarını da tafsilâtile anlatmıştı.

Vaktile dağda haydutların yapmadıklarını şimdi şehirde yapmağa kalkışmaktan utanmıyanlar için o eşkıyanın tatbik ettikleri cezayı fazla bulmıyacağımız geliyor.

Akşam, 13 Haziran 1947

BAR KIZI İLE KONSOMASYON

Bir müddet evvel Ankara'da, şimdi de İstanbul'da bar dönüşü iki cinayet işlendi. Daha önce, hemen her ay işlenenleri de unutunyalım. Sebebi nedir? Çoaktır; lâkin birincisi bar kızlarına konsomasyon ikramıdır. Zavallıların bu ikramdan hisseleri lâşey kabîlinden olduğunu, bar sahibinin kazandığını kim bilmez? Asıl fenalık ise kötü bir âdetten, yani fazla konsomasyon yapan adamın bar kızını koluna takıp evine götürmeğe, geceyi beraberce geçirmeğe hak kazandığını sanmasından ileri gelir. Halep'te de böyle olurdu, iş cinayete kadar varmazdı amma kavgaya yol açardı; nihayet bir polis müdürü çıkmış, kızlarla oturup bir masada yeyip içmeği yasak etmişti; gece vakaları epeyce azalmıştı. Gazeteler bazı barların kapatılacağından bahsettiler. Kapatmak kolay, lâkin yanlış bir tedbirdir; böyle kararlar zabıtanın asayiş ve huzuru teminden âciz olduğuna işarettir. İyisi konsomasyonu kaldırmak ve ağır içkileri tahdide tâbi tutmaktır.

Mahzurları azaltacak bir "bar ve içkili eğlence yerleri talimatnamesi" yapmağı ve kontrolunu kusursuzca temini cihe-tini düşünmeli, bunu sağlamalıyız. Kapatmak, modern zihniyete ve idare şekline uymayan bir eski çağ gidişidir. Eğlence yerlerinde vaka daima olur; oluyor diye bir şehirde o gibi müesseselerin kökü kazınmaz; zararlarını önleyecek, daha

doğrusu hafifletecek teşkilâta kuvvet verilir. İlk yapılacak iş barlarda konsomasyon münasebetsizliğine *yasak* damgasını vurmaktır. Bu, hem müşteriye israftan hem de birbirleriyle rekabetten kurtarır, bar sahibinin ihtikârına da had çizer. Birinci sınıf, ikinci veya üçüncü sınıf diye barları ayırmak fikrine de aleyhtarım. Memlekette –hele harbden beri– içtimâî sınıf kalmamış gibidir. O gün dalâvereli bir muamelede umduğundan fazlasını kazanan şahıs para yemek için neresi olursa dalıyor. Binaenaleyh kızlarla konsomasyon yapma yasağının umumî ve şümullü olması lâzım gelir.

Son vaka bir şeyi daha gösterdi: Eğlence yerlerinin kapanma saatlerinde Galatasaray Meydanı gibi geçit yerde ve Beyoğlu Caddesi'nde polisin gürültü kopar kopmaz yetiştirecek tertipte olması kifayetsizliği. Diğer bir cihet spor âdabı ve sporun sağladığı mânevî terbiyedir ki, ona da başka bir yazımda dokunacağım.

Akşam, 23 Ekim 1947

FERAHLIK DUYDUK

Bir taraftan Sıkıyönetim Komutanlığı'nın kararları, öte yandan zabitanın nihayet ciddî şekilde faaliyete geçmesi İstanbul'a, bir müddettir kaybettiği "efendi şehir" vasfını katiyen iade edeceğe benziyor. Şimdiden şehrin baş caddesi geceleri konser, sinema ve tiyatro dönüşü ailesile beraber evine giden haysiyet ehline korkular, halecanlar vermemeğe başladı. Artık buradan geçecekler salatı selâm çekmekten, "Aman, hayırlı ile şu beli tabancalı, eli kamalı, gözleri kan çanağı serseriler, sarhoşlar, sefiller berzahını başımıza bir belâ gelmeden aşabilsek!" diye dualar okuyup telâşa düşmekten kurtuldular. Sıkıyönetim Komutanlığı'nın meseleyi hem hikmeti vücuduna hem de tabiatile iş görme şekline uyan bir şiddetle takib edip neticelendireceğine şüphe yoktur. Gönül ister ki bir gün İstanbul tarihinden bahsettiğimiz sırada şöyle yazabilelim: "1947 yılında idi, şehirde bir sarhoşluk salgını baş göstermiş, ipsiz sapsız bir güruh gemi azıya almış, halkın huzurunu kaçırmış, bir 'sokağa çıkma' korkusuna yol açmıştı. Bereket Sıkıyönetim vardı, işte müdahale mecburiyetinde kaldı ve kısa zamanda o güruhu muma çevirdi, bütün ahalinin minnettarlığını kazandı."

Malûmdur ki Çengeloğlu Tahir Paşa, değerli başka hizmetlerle beraber bir de İstanbul'u hazeleden temizleyip

temiz havasına kavuşturmasile meşhurdur. Hattâ halk o büyük adamı daha ziyade bu vechesinden tanır; hâlâ takdirle anmakta da devam ediyor. Son günlerde tarihî makalelerde ismi en çok geçen simalardan biri –kendisini değilse de modern, medenî usullerle aynı himmeti gösterecek bir zatı arıyormuşuz gibi–  engeloğlu Tahir Paşa’dır. Gerek h k metten ve gerek Sıkıyönetim Komutanlığı’ndan rica ederiz:   ki satıcılarının tel şına, ileri sürecekleri itirazlara, her kapıya başvurmalarına kaldırılmasın. Asker emri, hakikî emirdir ve ayyaşlık rezaletlerinin  stanbul’da Sıkıyönetim zamanına raslaması iyi halk için bir nimet, kötüler hakkında ise bir talihsizlik olmalıdır.

  ki verenler her yerde şartlar ve ağır mesuliyetlerle bağlıdırlar. Böyle kayıtlara katlanamayanlar memba suyu işletsinler. Kaldı ki o iş bile keyfe bırakılmamıştır; musluğunu m h rleyiverirler!

Akşam, 25 Kasım 1947

BİR OYUNUN FAYDASI

Jiu-jitsu denilen ve nefsi bir, hattâ birçok mütearrıza karşı müdafaa etmeğe yarıyan Japon oyunu bizde nedense teammüm edemedi. Spor kulüplerinde ve spor meraklıları arasında jiu-jitsuya merak salanlar galiba pek az ki ne gazetelerde adı geçiyor ne de oyunlar tertib edilerek müsabakalar yapıldığına dair ilânlara raslanıyor. Japonların ince el sanatı işleriyle sulu boya resimlerinden başka hiçbir hünerini, hele sosyal bünye ve müstebit zihniyetini sevmemekle beraber itiraf edeyim ki jiu-jitsu harikulâde bir buluştur. Harikulâde olduğunun bir ispatı da –bana ehil zevatın bildirdiğine göre– Amerikalı gibi sporcu bir milletin buna kıymet vererek ordu ve bahriyesine sokması, efradına öğretmesidir. Nettekim filmlerde de görüyoruz, meşhur Pasifik harblerinde yeri gelmiş, iki taraf jiu-jitsudan faydalanmıştır.

Epeyce oluyor, bir mecmuada tafsîlâtını okumuş, resimlerini de seyretmiştim: O zaman Paris'teki Japon elçisi bir spor toplantısında hem kendi milletinden hem de yabancılardan birçok muhasıma karşı jiu-jitsu oynamış, galip çıkmıştı. Bu oyun kan dökmeden, ölüme sebebiyet vermeden nefsi azılı mütearrızlardan korumağa birebirdir; bokstan da ihatalı ve şümüllü olduğu gibi ondan da hareketlidir; vücudun bütün adalelerini çevikleştirir. Anatomi bilgisini

artırdığı, zayıf yerlerimizi öğrettiği de muhakkaktır. Meselâ vücudumuzun tek bir noktasına basılınca artık eller tutar halimiz kalmıyacağını, elimizden silâhın düşeceğini, galip görünürken bir anda mağlûp vaziyetine ineceğimizi yine jiu-jitsudan öğreniyoruz. Bu oyunun temaşası da hoştur, zira oyun çevikliğin âzamî dereceyi bulmuş bir tezahürüdür. Japon oyununun boks maçından daha zarif, daha yumuşak, âdeta hokkabazlığa ve cambazlığa benzeyen figürleri karşısında hayran olmamak mümkün değildir. Gerek vücut terbiyesi, gerek zararsız bir müdafaa silâhı olmak bakımından da faydası inkâr edilemez.

Şayet benim bilmediğim bir mahzuru yoksa jiu-jitsu'yu biraz benimsemeli, spor oyunları arasına sokmalı, öğretmen ve öğrenci yetiştirmeliyiz. Hattâ jiu-jitsunun polis okulları programına girmesi de lâzımdır. Ordu ve donanmada yer alması ciheti bile düşünülemez mi? Benim vazifem sadece hatırlatmak... Üst tarafını ehline bırakalım.

Akşam, 19 Aralık 1947

DAYAK FASLI HAKKINDA

Bilmem hangi kaymakam bir kadını döğdüğünden dolayı mahkûm olmuş. Bilmem hangi jandarma subayı bilmem kime dayak atması yüzünden mahkemeye verilmiş. Bilmem nere nahiye müdürü bir çobanı tokatlatmış, iş adliyeye intikal etmiş. Saymıyalım; misaller az değildir; kulağımıza gelmeyenler galiba daha çoktur. Bir dayak gürültüsüdür gidiyor. Zannetmem ki böyle hâdiselere kanun kuvvetile idare edilen ileri memleketlerde raslansın. Meseleyi şu veya bu parti bakışile görmiyelim. Hiçbir parti yoktur ki, iktidara gelince bütün memurları değiştirip yerlerine yenisini koyabilsin ve her yeni memuru yepyeni zihniyette adamlardan seçebilsin. O usul, terbiye, kafa, anane kaldıkça bu, böyle devam edip gider. Biz dayağa, sille ve tokada hiç başvurmadan iş görecektir bir idare ve zabıta memuru neslini yetiştirmek zorundayız.

Muhtelif vazifelerde bulunmuş ve hâlâ bulunmakta olan küçük büyük kaç memur bana hasbihal sırası dert yanar: “Ah, bilmezsiniz, bu adamları dayaksız idare imkânsızdır. Siz de bizim yerimizde olsanız dayanamazsınız, şamarı vurur yahut sopayı başında kırarsınız!” Kırk yıldır aynı teraneyi dinlerim. İstibdat zamanının mutasarrıfı, Meşrutiyet’in valisi de böyle söylerdi; şimdi diyenler yok dersem yalan söylemiş olurum. Desem de ne çıkar? Gazeteler ve çok defa mahkeme

hükümleri beni tekzip eder. Fikrimce nesil gençleştikçe bir fark, bir azalma görülmüştür. Eskiden öyle haberler gazetelere pek aksetmezdi; bugünün matbuat hürriyeti sayesinde olan biteni daha fazla duyuyoruz ve korkmadan yazıyoruz da dayak vakalarını çoğalmış sanıyoruz. Yoksa bir taraftan zihniyet değişikliği, öte yandan gazetelere yazılması korkusu dayakla kestirme yoldan idare sistemini epeyce aksatmıştır. Zaten matbuat hürriyetinin faydalarından biri de kanunsuz hareket etmeği itiyat haline getirmiş memurları yapacağı işin âkîbetini düşünmeğe sevk etmesidir.

Fakat o kadarı yetmez. Yeni memurlarımıza o gibi fevri ve kanun dışı muamelelere karşı nefret uyandıracak bir terbiye verdikten başka dayak atma suçile velev ki en ufak bir cezaya çarptırılmış olanları hakkında memurun kanununa şiddetli tedib hükümleri koymalıyız. Hele tekerrürü muhakkak surette memurluk hakkını kaybettirmelidir. Hülâsa o geri zihniyeti behemehal boğmalıyız.

Akşam, 27 Aralık 1947

DAYAĞIN TADI

Kıymetli B rhan Felek yine dayak teklifini ileri sürüyor. Hem bu sefer meydana daha teçhizatlı çıkmaktadır. Son seyahatlerinde Kambri 'e gitmiş, oradaki hocalar dayağın yüz elli senedenberi İngiliz pedagoji sisteminde yeri olduğunu söylemişler. Ayrıca   l fatihi ba ı bereli Mare al de Kolombiya  niversitesi'nde "sopa ile dövülen öğrencinin aklı başına geleceğini" söylemiş, İngilizler muhafazak rdır, öyle gelmiş, öyle gider.

Ben ise eskidenberi dayak aleyhinde cephe alanlardayım. Bu cezanın ahlâkta lehe doğru bir değı me yapacağına ve tesirli bir ceza teşkil edeceğine inanmam. Zira dayak atılan çocukların buna nihayet alı tıklarını ve cibilliyetlerini değı tirmediklerini, hattâ dayak yoksulu bir hale geldiklerini, dayak tiryakisi olup sırf dayak yemek için suç i lediklerini çok gördüm. Bu huyda, tadını alınca dayağa kaçınan hasta ruhlu kadınlar da vardır. Acaba dayak usulü mevcut olsaydı Amerika'da gangster yeti miyecek miydi? İngiltere dayağa rağmen  ok ve seri halinde kanlı suçlar işlenen bir memleket tir. İ kandinavya'da ne dayak vardır ne de cürüm! Dayak faydalı ise önce aile terbiyesi veremiyenlerden ba lamalı.

"Re.-Ha." imzasıyla, *Akşam*, 18 Aralık 1954

KAMP – SANATORYUM

Heybeli’de, Cerrahpaşa’da ne mükemmel sanatoryumlar kurduk! Öyle sanatoryumlar ki, sanırsınız hususî müesseselerdir; günde avuç dolusu para mukabilinde zengin hastaları barındırmak için yapılmıştır; İsviçre’nin meşhur ve pahalı sanatoryumlarından hemen hemen farksızdır. Memleketimize gelen ecnebilere güvenerek, övünerek gösterebilir, parmak ısırtabiliriz. Zaten bina yapmakta biz esatir hikâyelerindeki devlere döndük; hepsi de Şeddî yapılar... İnsan içinde kayboluyor; dışından bakarken de başımız dönüyor. Hele şimdi bir Büyük Millet Meclisi sarayı yapılmakta ki, Dolmabahçe ile Çırağan sarayları bunun yanında muhafız kovuşu gibi kalacaklar. Yeni fakülte binasına kıyasla –pek geniş ve muazzam sandığımız– eski Harbiye Nezareti, yani üniversite nasıl da bücür ve sünepe bir vaziyete düştü!

Malî ve iktisadî kudretimize uymak, ehemmi mühimme tercih etmek şartile böyle sağlam, gösterişli binaların inşasına kim aleyhtarlık edebilir? Bilâkis seviniriz. Yurdumuz son asırlarda pek viraneleşmiş, Devlet ise göçebe hale gelmişti. Neydi o Babiâli binasının utandırıcı manzarası! Şu var ki acaba sanatoryum yapmakta büsbütün başka bir usul tutmak ve basite, sadeye, sadelik içinde fennin icabına uymak mümkün değil midir? Dünyayı gezip tozmuş bir dostum

geçen de ismi hatırımda kalmıyan bir memlekettten bahisle diyordu ki: “Veremle savaş orada pek pratik şekle sokulmuştur; iklimi müsait تنها ve ormanlık yerlerde karantina tahfuzhanelerine benzeyen binalar, yani kamplar, barakalar kurulmuştur; bunlar çok ucuza malolmaktadır. Esas kuvvet gıdaya, açık havaya, güneşe verilmiştir. Zaten şehir içinde ve civarında sanatoryum yapılmaz. O itibarla da anlattığım kamp-sanatoryumlar sağlık kaidelerine daha uygundur. Lâkin asıl faydası bir sanatoryum bedeline bunlardan yüzlercesinin yapıpıp çarçabuk istifade edilir hale sokulabilmesidir. Mademki veremle mücadelede karar verdik, en kolay, en kestirme yol büyük sanatoryumlar inşasını sonraya bırakarak birçok kamp-sanatoryum kurmak, mümkün mertebe fazla hasta tedavisi imkânını bulmaktır.”

Dostumun ileri sürdüğü şu fikir elbette verem müdelecileri ve mütehasıslarınca malûmdur. Lâkin malûmu ilâm çok defa faydalı netice verir. Mesele yatak bulup veremliyi tedavidir. Amma birkaç milyonluk saray-sanatoryumda olmasın da barakalarda olsun. Olsun da!

Akşam, 9 Ocak 1948

DOST SÖZLERİ

Memleketimize gelen muhtelif meslekte ecnebilerin tenkidden ziyade bazan hayret, bazan da nasihat ifade eden sözleri bizleri epeyce düşündürmüş olsa gerekir. Bu adamlar şüphesiz ki eskiden olduğu gibi din gayrılığı ve taassupla konuşmadılar; arkamızdan da söylemediler, yüzümüze karşı ihlâsla mütalâalarını bildirdiler. Teşekkür olunur ki umumî efkârımız da birtakım fuzulî gayretkeşliklere, hissiyata, öfkeye kapılmadı; gazetelere yazılanları okudu, haklı buldu. Meselâ bir Amerikan sinema sermayedarı gezdiği bütün dünyada İstanbul'daki kadar lüks taksi görmediğini bildirmişti; şaşıyordu. Elbette şaşardı; zira taksi ile geçinecek bir şoför aldığı otomobilin süsünden ve gösterişinden ziyade kaç senede masrafını amorti edeceğini düşünür, ona göre hareket ederdi. Lüks taksilerin ayrı bir tarifeye tâbi olmamasına ve süslüsüne belediyece tazminat yahut mükâfat verilmemesine göre yedi bin liralık sermaye ile çevrilecek bir işe on, on iki bin lira koymak, böyle bir zarara katlanmak neden?

Büyük bir edebiyat profesörü üniversite ve akademide klâsik olmıyan tedrisatın yer alamıyacağını söylediği zaman da düştüğümüz bir hataya işaret etmek, o hatadan bizi korumak istiyor gibi konuşmuştu; aksini düşünenlerin yaygarasını bastırmağa yardımı dokunmuştu. Geçen gün de

Cumhuriyet'te bir futbol mütéhasssının ifadesini merakla, istifade ile okuduk. Bazı sözleri bütün spor kulüplerine asılacak derecede kıymetliydi; hele futbolculara *on emir* yerine geçebilirdi; "içki, kadın ve şarkı"dan tamamilé feragat değılse de imsak tavsiye ediyor, karın yapmış futbolcu olamayacağını söylüyor, sporcuların çalım satmasını aklına sığdıramıyordu. Söyledikleri arasında daha neler vardı ki, birçok fıkralara ayrı ayrı mevzu teşkil edebilir.

Bir moda kraliçesinin de beyanatı dokunaklı idi; şu cümlesi o kabıldendir: "Son moda bilhassa sadeliğı esas tutmaktadır. Ben çarşıda alışveriş yapan Türk kadınları gördüm ki, davete gider gibi giyinmişlerdi!" Moda mütéhasssının yolunmuş kaş ve sarıya boyanmış saç hakkındaki tenkidi de pek yerindedir; makyaj ifratından ve zevksizliğinden şikâyeti de gayet esaslı. Şehirli Türk kadını bu gidişle kel değılse de keleş ve çopur denilemezse de bozuk tenli olmağı mahkûmdur. Hulâsa, misallerini verdiğim sözler, acı da olsa muhakkak ki dost sözüdür; bir kulaktan girip öbüründen çıkmamalıdır.

Akşam, 24 Ocak 1948

BU KADARINA MESAĞ YOKTUR

Bir hafta evvelki pazar günü idi; bir ahababım mutadı veçhile o akşam yemeğe bize geldi. Odaya girince ürk-tüm; yüzü büyük bir yorgunluk ve bütün vücudu derin bir çökkünlük ifade ediyordu; tam mânasile bitkin bir adamdı. Gribe tutulmuş yahut henüz gripten kalkmış, ihtiyatsızca so-kağa çıkmış gibi bir hal! Telâşa vermeyim diye hemen sor-madım. Bir aspirin yuttuktan sonra kendi anlattı: Hasta de-ğilmiş, fakat hastadan betermiş; Fenerbahçe stadyumunda futbol maçı seyretmekten dönüyormuş. Stadyuma ne kadar müşteri geldiyse almışlar; halk sahayı doldurmuş, oyunculara bile yer kalmamış. Ayrıca simitçiler, gazozcular, sucular... Bunlar da sahada! Bir harran gürradır gitmiş ki misli me-nendi ne görülmüş, ne işitilmiş imiş. Dünkü pazar günü ne olduğunu henüz bilmiyorum.

Yazık! İngiliz futbolcusu da zaten bu maçta bulunmuş ve fikrini şu şekilde ifade etmişti: “İngiltere’de böyle bir şey katiyen olamaz. Bir defa, statlara istiap haddinden fazla tek seyirci alınamaz. Alınsa bile polis bunların sahaya taşmalarına mâni olur, inzibat kuvvetleri halkı derhal türlü vasıta ile dışarı çıkartır; çıkartmasa oyun hiçbir vakit oynanmaz. Bu, basit bir prensip meselesidir!” Demek ki basit bir pren-sip meselesini bile henüz halletmiş mevkide değiliz. Yalnız

“yazık!” demek yetmez; biraz da “ayıp!” Stadı idare edenler kadar emniyet teşkilâtımız da o esef olunacak hallerden mesuldür; koca beden terbiyesi umum müdürlüğü de hâlâ harekete geçip bir oyun nizamnamesi yapmamaktan, yapıyorsa bunu tatbik ettirememekten suçludur. Spor işlerimizde öyle bir başıboşluk göze çarpıyor ve gittikçe azıyor ki, buna anarşi demekle tereddüt artık abestir. Bilet ihtikârından tutunuz en basit olduğunu İngiliz mütehasssısının söylediği bir prensip meselesine kadar her hususta yolsuzluk, düzensizlik, serkeşlik! Fakat bütün idare ve makamlardan evvel, başta vilâyetin vazifesini bihakkın yapmadığına kaniim. Sinemalara vesair oyun yerlerine istiap haddinden fazla adam girmesini önlüyor da, neden stadyumlara bunu tatbik etmiyor? Futbol topundan ürküyor mu? Statları behemehal inzibat altına alması lâzımdır. Ayrı bir emre, kanun veya nizamnameye de ihtiyacı yoktur. Halkın huzurunu, sıhhatini, kesesini korumakla, intizamı teminle mükellef değil midir?

Şu var ki ahababımı bitkin vaziyete sokan daha ziyade o günkü Kadıköy vapurlarının halidir. Stadyum vapurun yanında ferahfeza bir mahal imiş. Bunun ayrıca tehlikesi de var; hem müthiş! İşi en ciddî surette benimsemeli, mühimsemeliyiz.

Akşam, 26 Ocak 1948

KORKUNÇLUK REKORU

Şimdiye kadar, bunca senedir okuyup işittiğim korkunç hikâvelerle vakaları solda sıfır bırakan bir gazete haberinin hâlâ dehşeti altındayım: Hatay'ın bir köyünde sancısı tutan gebe bir kadın çocuğun doğmaması üzerine –kaza merkezine koşup doktora ve hastaneye müracaat edeceğine– eline bir tıraş bıçağını almış, karnını yarmış; yine kendi elleriyle bu açılan karın içinden yavruyu koparıp çıkarmağa çalışmış; muvaffak olamamış. Sonra, dışarıya fırlayan barsaklarını içeriye darmadağınık tıkmış ve üstünkörü dikmiş... Kalkıp yayan olarak Kırıkhan'a, yani kaymakamlık merkezine gitmiş!

O sahnelerden her biri ayrı bir korkunçluktur. Hangi birini göz önüne getirseniz baygınlıklar geçirirsiniz. Meselâ jileti karnının üstüne, ucunu iyice sokarak derinine batırması, boylu boyuna çekmesi... Fıskıran kanlar arasında çocuğunu araması; ararken bütün iç uzuvlarını çekiştirmesi... gayreti neticesiz kalınca metanetini kaybetmeden, kendinden geçip bayılmadan, acıya ve manzaranın dehşetine dayanarak dikiş ameliyesini de şöyle böyle başarması... Nihayet Amik Ovası'na dalarak bu halde saatlerce yürümesi! Sanıyorum ki ne deli, ne kahraman, tarih boyunca hiçbir yerde hiç kimse öyle bir cüret, cesaret, soğukkanlılık, dayanıklılık, sinir kuvveti, hulâsa beşer kudreti üstünde bir harikulâdelik gösterememiştir. Mu-

hakkak ki eşi henüz ne dünyanın gerçek vakaları arasında yer almış ne de en dramatik muharrir hayaline sığmış eşi bir hâdis e karşındayız. Bu hâdis e tÿler ürpertici ve aylarca, senelerce zihinde yerleşiip kalıcı ne kadar hikâye, piyes ve tarihî menâkıb varsa hepsini dehşetlilik bakımından geçmektedir. Ne Edgar Poe ne de Lorde, ne d'Annunzio, tek kişi benzerini değil, yaklaşanını tasavvur edememiştir. En korkunç piyesleri oynamakla maruf Paris'in Grand-Guignol Tiyatrosu repertuvarında bile böylesini bulamazsınız. Ortaçağ şövalye ve haydut hikâyelerinde de o Amikli köylü kadını kadar cahilce, fakat insan denilen mahlûkun dayanıklılığını ve azmini ispat edici mahiyette bir vaka yoktur.

Hâdisenin hangi noktasına bakınca ürküp dehşete kapılmazsınız? Lâkin asıl korkunç olan öyle bir hâdiseye XX. asrın medenî bir ülkesi kenarında raslamamızdır.

Akşam, 24 şubat 1948

BALO MEVSİMİNİN DERDİ

Balo mevsimindeyiz. Yaşımı başımı almış olmakla beraber balolardan ve hususî kıyafetle gidilen toplantılardan ben hâlâ zevk duyarım. Bilhassa, tuvalet giymiş kadını çok hoş bulduğumu saklamıyacağım. Fraklı erkek de fena değildir. Şu var ki o elbiseyi kendine iyice yakıştıranı azdır.

Evvelki hafta yalnız başıma gittiğim, daha doğrusu şöyle uğrayıverdiğim bir baloda etrafı ayık kafa ile tetkike vakit buldum. Daima söylediğim gibi ekseriyet itibarile kadın o muhite daha çabuk ve daha sevimli surette adapte olmuş; tavır ve hareketleri erkektekinden daha tabii... Benimseyivermiş. Havuzdaki kırmızı balık gibi muhitini yadırgamadan dönüp dolaşıyor, sanki bütün ömrünü tuvalet sırtında, balolarda geçirmiş!

Erkek de ancak kadın kadar balo yüzü gördüğü halde aradaki fark büyüktür. Kira ile almamış olanlarda bile elbise iğretimsi duruyor. Sebebi gayet basit: Biz smokin veya frak giymek fırsatını pek az bulmaktayız. O elbiseler ise birkaç defa sırta geçirilmekle alışılabilen şeylerden değildir. Önce bu neslin âdî günlerde kullanmadığı sert yaka ve sert gömlek belâsı var. Bir kere göğsümüze, hele boynumuza geçti mi bütün tabiîliğimizi kaybediyoruz; sahnede sosyete kalabalığını teşkil eden tiyatro figûranlarına yahut alçıya kon-

muş kemik hastalarına benzeyiveriyoruz. Artık yaptığımız hareketler otomatlaşmıştır. Bir derecedeki yürüyüşümüz, eğilip kalkışımız, oturuşumuz, duruşumuz her günün elbisesi içinde yaşıyan adaminkine –yani kendimize, hakiki bize– benzemez olmuştur; sahteleşmişizdir.

Bunun en iyi ispatı sokakta veya bir mecliste her günkü elbisesile arkadan alıştığımız muat tavırlarına, hareketlerine bakarak kolayca tanıyabileceğimiz bir dostu baloda yüzünü görmedikçe yabancı sanmamızdır.

Zira adım atışlarından kol sallayışlarına kadar tamamen başlamıştır. Faraza sırtındaki hafif ve tatlı kamburluk ve bedenindeki hoş yumuşaklık giderek yerine acayip bir diklik, bir manyatizmalı katılık gelmiştir; yarı askerleşmiştir. Hülâsa eski malûm vücut hattından ve hareket esnekliğinden eser kalmamış, arkadan hiç tanınmaz olmuş, belki karısına, kızına bile yabancılaşmıştır!

* * *

Acaba ruh hüviyeti de az çok değişmemiş midir? Fikrimce bu elbiselerin kadından daha bariz şekilde erkek mâneviyatına tesir eden bir tarafı vardır. Her zaman giymek, giyerek ünsiyet etmek vesilesini bulamıyanlar için muvakkat bir şuur inhirafına yol açar.

Kendisini –pek de hakikate almadığı halde– olduğundan iyi görmeğe başlar; içtimaî seviyesinin yükseldiği zehabına düşer; hattâ şöyle de düşünür:

“Niçin bir salon adamı olamadım? Neden bütün suvarilere bağırılan ve suvareler veren bir şahsiyet değilim? Pek

yakışacakmışım; âdeta aslında bir monden imişim amma bu kudret ve kabiliyetim inkişaf edecek sahası bulamamış!”

*Seyreyle ser-i-sebzimi gelsin de beharım
îk-i-siyeh içre kalacak dâne miyim ben*

diye umduğu bahara bir türlü kavuşamadığına bir taraftan üzülür; öbür taraftan karakterinde farklar görünür. Meselâ âdeti hilâfına o gece cömerttir, bol bahşış verir; pahalı si-gara alır; dumanı başka türlü tütüyor: Milyoner tüttürüşü! Yani dış manzarası kadar iç âlemi de epeyce değişmiştir.

Frak insandaki muhteris ruhu –istidadı nispetinde– uyandırır; büyüklük ve zenginlik arzularını harekete getirir. Uzun sürmeyen hafif bir megalomanı dalgasına uğratar. Tabiî kalabilenler –müşahedeme göre– pek nadirdir.

Hele bazısı bütün bu iç ve dış tahavülleri tanıdık gözünden kaçmıyacak kadar meydana vurur. Karısına bile bakışlarında şu mânâ sezilir:

“Bak, giyinince nasıl da mükemmel bir yüksek sosyete adamı oluyorum! Senin evde tanıdığın buruşuk pijamalı, saç baş dağınık, çorapları düşük, ayaklarında bayağı ve eski terlikler, o pejmürde insana benzemiyor muyum? Sinemada gördüğün farklı jön prömiyelerden farkım var mı, benim?”

* * *

Lâtfi şudur ki bayan da öte yandan kendisinde bir sinema yıldızlığı tevehhüm eder. Uzun etekli, az çok dekolte tuvalet onun benliğini erkeğinkinden fazla sarsmıştır. Lâkin

kadın doğuştan tevehhüm müptelâsı olduğundan kendisinde bu hal normaldir; daha doğrusu bu hallere alışmışızdır; gözümüze fazla batmaz.

Hem kadının suvare kıyafeti bizimkinden rahattır; hattâ gündelik kılığından bile ferahdır. Aksine erkek cendereye girmiştir. Ara sıra parmağını gırtlığına götürerek tam nefes borusunun ağzına raslayıp tenine batan sert düğmeyi geriye doğru itenlere, tazyiki azaltmağa çalışanlara raslamıyor muyuz?

Eskiden bunu yapmıyacak kadar fraka alışmışlar, şimdi bir acemi gibi aynı hareketi tekrarlıyorlar. Zira çoğumuzun elbisesi daralmıştır; on, on beş sene evvelki ölçümüze bugünkü boynumuz uymamaktadır. Demin evde yakalığı güçlkle kızartmış, parmaklarımızı acıtmışızdır.

Ya, papiyon kravatı bağlar yahut başkasına bağlatırken kaç kere çözmüşüzdür! Hazır bağlanmış olanlar şiddetle zevksizdir; bunların kaskatı, maden veya alçı sertliği almış bir duruşları vardır ki daha ziyade iri bir rozeti andırır. Boyunbağılıktan çıkmış, tasmaya dönmüşlerdir.

Piyasada katı gömlek ve yakalık bulmak da imkânsız... Daralan elbiseyi yenilemek ise çoğumuz için adimülimkân! Bu “çoğumuz” tâbirile kastettiklerim bir baloyu dolduran erkek cemaatinin yüzde yetmiş beşidir.

İşte o sebeptendir ki malûm balolarda erkeklerin çoğunluğu iyi, dürüst, rahat, kısacası gece elbisesinin vakar ve haysiyetine tamamen uygun şekilde giyinmiş değildir.

Umumî manzarayı bozan da budur.

Manzara nasıl bozulmasın ki, yan yana gelen iki ahbabın ikisi de frak giymiş olmalarına rağmen aralarındaki fark

başka başka elbiseler giymiş kadar büyüktür. Zira birininki yeni yapıdır; ferah tutulmuştur; kuyrukları hem bol hem de yere kadar uzundur; pantolonu da enli ve geniş paçalıdır. Ötekininki ise eski moda: Kuyruklar kısa ve ensiz; pantolon dapdaracak. Adamcağız o elbise içinde bir taraftan cismen, öbür taraftan mânen küçülmüş, sıskalaşmış vaziyette duruyor ve aklından şunları geçiriyor:

“Bizim frakın giyilecek hali kalmamış, sünepeleşmiş... Yenisini yaptıрмаğa da bütçe müsait değil. Böyle yerlere ya tam düzgün kıyafetle gelinir, ya hiç ayak atılmaz. Balo benim neme?”

Bereket içki imdada yetişir de o doğru muhakeme eden kafa değışir, az sonra tesellisini bulur.

“Yok, pek de öyle değil. Çoğundan iyiyim. İşte, bir bayan bana beğenir gözle bakıyor. Yeni fraklar da fazla geniş. Hem kaç kişide var? Asıl onlar gülünç görünüyorlar.”

* * *

O uzun etekli fraklar bu daracık elbiselilerin ekseriyeti teşkil ettiği mecliste bir bakıma filvaki tuhaf durmaktadır; öyle giyinmişleri arkalarından seyrediyoruz, güleceğimiz geliyor. Amma bizim dar ve tıkız halimiz de daha az gülünç değildir.

İş şu noktaya varıyor: Hususî bütçeler, pahalılık ve zor hayat şartları balolara gelebilecek değme adamın düzgün giyinmesine gayri müsait. Kadın tuvaletleri de yine çoğumuza yıkım. Yıkım oluşu bir tanesinin tek seneye kifayet etmemesindendir.

Binaenaleyh o gece etrafıma göz gezdirirken karşımdaki cemaat arasında mühim bir kısmının buraya epeyce zorluklar çekerek, mânialar atlıyarak, didişerek, belki biraz da atışarak geldiği zehabına kapılmaktan kendimi alamadım; bir üzüntü duydum.

“Kaçta kaçının şöyle dolabı açınca birkaç katı gömleği, yarım düzüne yakalığıle hazır duruyor? Frak beyaz yeleşile tertemiz, ütülü halde asılı? Kadının da üç, dört tuvaleti renge ve biçime uyan teferrüat ile dizilmiş, şöyle bir el uzatmağı bekliyor?”

Hatırı sayılır bir çoğunluğun tek kürekle merhaba çıkacak vaziyette bulunduğuna hükmetmemek için günün tâbirile epeyce iyimser hılkatte olmamız lâzım gelir.

İşin en doğrusu teşrifata dahili kimselerin çağırıldığı resmî devlet baloları müstesna, öbürlerinde elbiseyi serbest bırakmaktır. Netekim hafta içinde Sanat Dostları Birliği tarafından tertib edilen suvarede elbise kaydı sonradan kaldırıldı; ferahladık; koyu renk veston ile gidenler arasında mühim zevat da göze ilişıyordu. Bunlar frakı bulunmıyan adamlar değildi; fırsattan bilistifade rahat kıyafeti tercih etmişlerdi.

Şimdiye kadar gördüğüm baloların en eğlencelisi de bu balo oldu. Ümit ederim ki şehrimizin sayılı gecelerinden olan Gazeteciler Balosu’nda da tekellüf kaydından bu yıl kurtuluruz. Komite, koyu renk şartile elbise hususunda kadın ve erkek misafirlerini serbest bırakır. Kira ile frak ve smokin tedarikine de hacet kalmaz.

* * *

Zaten öyle herkesin bilet satın almak suretile gideceği umumî balolara frak pek uymaz; fazla gelir. Smokin kâfi bir elbisedir ve yumuşak gömlekle de giyilebileceği için hem dürüst hem de rahat bir kıyafettir.

Bilirim ve anlarım: Elbiseli toplantıların vakarlı bir güzelliği vardır. Dünya ve memleket ahvali keşke müsait olsa, temiz tiyatrolarımız bulunsa da temsillere bile elbiseli gitssek! Fakat nerede o bolluk? Şunu da söylemek lâzım ki elbise teşrifatına riayetle tanınmış milletler bile zamana uymakta, işi bizden daha hafifine ve rahatına almaktadır.

Dört başı mamûr olmadan, yarı aç yarı tok bir vaziyette sadece kıyafete ehemmiyet vermek yüzünden uğradığımız zarar büyüktür. Aile geçimsizlikleri gibi içtimaî ve gıda kifayetsizliği nev'inden sıhhî durum bu gidişten çok müteessir oluyor. Sadelik içinde zariflik sırrını keşf ve tatbik ettiğimiz gün o iki mühim dert hafifliyecektir.

Bir baloya gitmek için katlanılan zahmetlerde ve üzüntülerde, hattâ bazı çiftlerin başından geçen kâh gülünç kâh acıklı vakalarda elbisenin rolü başta geliyor. Değer mi? Bunun mesuliyeti biraz da kıyafet mecburiyetini koyan tertip heyetlerine yükleniyor.

Akşam, 7 Mart 1948

BİR FACİA DOLAYISİLE

Ablasının dört yaşındaki çocuğunu uyutmak bahanesile odasına götürüp yatağında boğan kadın bize o müthiş facia içinde mühim bir ders verdi: Akıl hastalarına karşı fazla müsamahalı davranmanın ne gibi felâketlere yol açacağını anlatan bir ders. Gazetelerde yazılandan anlıyoruz ki kadıncağz zaten hasta imiş; hattâ akıl hastanesine girip çıkmış imiş; son zamanlarda hırçınlıkları gene artmış, şuursuzluk alâmetleri göstermeğe başlamış. Yani esasta emniyete lâayk olmadığı gibi kötü bir iş yapabileceğini de o sırada bütün alâmetleriyle tekrar belli etmiş. Yani lisanıhal ile demiş ki: “Benden gerek nefsim, gerek başkalarına karşı her fenalık beklenebilir. Dikkatli davranın; ihmale gelmez; bir çareme bakmalısınız. Tehlikedeyim ve tehlikeliyim!” Görünüşe yahut yazılışa göre bu alârm işaretine kulak veren olmamış ve malûm facia vukubulmuş.

Belki de vakanın cereyan şekli başkadır. Maksadımız doğrudan doğruya o aileyi –uğradığı felâket arasında– tenkid değildir; umumî noktadan bütün aileleri intibaha davettir. Bildiğim ve işittiğim şudur ki evlerinde akıl hastaları barındıran aileler sandığımızdan fazladır ve eskiden beri bizde o gibi hastalara karşı hem merhametten hem hastaneye yatırma güçlüğünden doğan bir ihmal mevcuttur. Ayrıca evde-

ki serbes hastalarımızı gerektiği nispette müşahede altında tutmuyoruz; ruh hâletlerini, buhrana tekaddüm eden melâl ve teheyyüç hallerini kontrol edemiyoruz; muntazam bir ev tedavisi de yapamıyoruz. Küçük yaştaki çocuklarımızı kendilerine emniyet etmek, hastayı evde yalnız bırakmak, onun tek başına sokağa çıkmasına müsaade göstermek nev'inden teseyyüplere, facialara adetâ çanak tutuyoruz. Çoğumuzun malî vaziyeti ve aile teşkilâtı da bu işleri lâıkiyle yapmağa elverişsizdir. Kabahatin hepsini üzerimize almayalım.

Zira akıl hastaneleri bakımından da memleketimiz henüz ihtiyaç nispetinde gelişmemiştir; hasta adedine uymıyan bir darlık içindedir; hususî ve tam mânasile modern sıhhat yurtları ise hiç yoktur. Hülâsa akıl hastalarımız veremlilerden daha iyi bir halde değildir.

Akşam, 31 Mart 1948

MÜNEVVERLER VE KASABALAR

Mesela gerçekten bir memleket dâvasıdır: Münevverler işsizdir; fakat işsiz kalmaları Anadolu'nun uzak kasabalarında iş görmeğe yanaşmamalarındandır. Neden yanaşmıyorlar? Ben sebebini dolayısıyla yüksek tahsilde buluyorum. Anadolu'lu genç lise tahsilini doğduğu ve alıştığı nispeten sakın, şatafatsız bir kasabada yaptıktan sonra yükseği için İstanbul'a, Ankara'ya gidiyor. Oralarda çok hareketli, çok ışıklı, eğlence yerleri bol, göz zevkini tatmin edecek hususiyetleri sayısız, baş döndürücü bir hayatla karşılaşılıyor ve gençlerin hepsi değilse de büyük kısmı o cazibeye iyice kapılıyor; alışkanlık hasıl ediyor. Bu, bir zehirlenmedir, büyük şehir zehirine kendini kaptırış!

Her fertten idealist olmağı bekleyemeyiz. Şehirleşen yüksek tahsilliyi yurdun ücra köşelerine yaymanın güçlüğü büyük şehirlerimizle küçükleri ve kasabalar arasındaki derin farktan ileri geliyor. Bu farkı yapan da önce yolsuzluk ve yolsuzluğun sebeb olduğu içtimâî sönüklüktür. Filvaki Garp memleketlerinde de küçük şehirlerle büyükleri birbirlerine kıyas edilemez. Lâkin aralarındaki fark bizdeki kadar büyük değildir. En ufaklarında bile otel gibi, modern mânasile kahve, sinema, gazino gibi, küçük mikyasta sosyete hayatı gibi, hele ev, pansiyon, doktor, eczane gibi ihtiyaçlara az çok

cevap verecek avutucu ve lüzumlu bir hayat seviyesi mevcuttur. Kasabalar, kalabalık ve daha hareketli şehirlere yakındır; gidip gelmesi de kolaydır. İnsan o kasabacıklarda sıkılabilir; fakat gömüldüm veya sürüldüm tesirine kapılmaz; canı isteyince nihayet birkaç saat ötedeki büyükçe şehre yollanır, avunup döner. Bizde böyle midir?

Amma diyeceksiniz ki kasabalar münevverlerimiz yerleşe yerleşe Avrupa'dakilere benziyecek. Hayır. Kasabalarımızın kalkınması memleketin yol siyasetile alâkalıdır; yollar yapıldıkça kasabalar münevverleri çekecek, şenlenecektir. Şenlenmenin bir çaresi de kasabalının kasabasına karşı daima muhabbet ve bağlılık hissi duymasıdır. Büyük şehirlerde zenginleşip kalkınanlar öz yurtlarına karşı vefasız çıkıyorlar, oralarla alâkalarını kesiyorlar. Avrupalı ve Amerikalı öyle yapmıyor. Hulâsa kusur sadece münevver gençte değildir, hepimizdedir.

Akşam, 13 Nisan 1948

ANDIKLARIMIZ – ANMADIKLARIMIZ

Meşhurlarımızı anmak için doğum veya ölüm tarihlerinden hangisine itibar edeceğimizi henüz kararlaştırmış değiliz. Bunun en belirgin misallerini şu, içinde bulunduğumuz 1950 yılı Martı'nda görüyoruz. Mart, şöhret yapmış adamlarımıza taallûku bakımından hayli mühimdir. Zira geçmiş martlarda Koca Mustafa Reşit Paşa, Evliya Çelebi, Recaizade Ekrem Bey doğmuşlardır.

Yazık ki, yine martta kaybettiklerimizin yekûnu daha kabarıktır: Edip ve müharrirlerden Hüseyin Rahmi, Halit Ziya, Ömer Seyfeddin; piyes üstadı Ahmet Nuri; doktorlardan Besim Ömer ve Âkil Muhtar; devlet ricalinden Talât Paşa gibi... Takvime bakarak öğreniyorum: Komik Hasan Efendi de martta ölmüş.

Reşit Paşa'nın bir müddettir kapalı duran türbesini açmak suretiyle doğumunun 150'nci senesini, beklediğimiz şekilde pek iyi tebcil ettik; hep sevindik. O gibi anmalara ölümden ziyade doğum tarihi yakışıyor. Diğer taraftan gazeteler makaleler neşrederek Ömer Seyfeddin ile Âkil Muhtar'ın ölüm günlerini hatırlattılar. Anlaşıyor ki, meşhurlardan kimini göçüp gitmeleri, kimini de dünyaya gelmeleri vesilesiyle anmaktayız. Öyle olduğundan ötürü de bazan ölüm, bazan doğum günlerini bekliyerek bir kısmını unutmaktayız.

Acaba işin bu tarafını usule bağlamak mümkün müdür?

Tarihlerden yalnız bir tanesi muteber olsa herkes yapacağını daha iyi bilir ve daha güzel tertipler. Her ikisi fazla geleceği gibi alâkayı bir güne çekemiyerek dağınıklığa sebebiyet vereceğinden yapılanın tesiri de azalır.

Başka bir mesele de şudur: Anmalar gelişigüzel tekrar edilmeli mi, yoksa muayyen fasılalarla daha geniş ve ehemmiyetli tekrar edilmeli mi, yoksa muayyen fasılalarla daha geniş ve ehemmiyetli şekilde mi olmalı? Filvaki fertler arzu ettikleri gibi harekette serbesttirler. Fakat resmî, yarı resmî müesseseler, faraza belediyeler –Atatürk matemi ile mahalli mühim vakaların yıldönümleri müstesna– ikinci derecedeki anma törenlerini hiç değilse beşer senelik fasılalara ayırmalıdır.

Zaten bu anmalarda da bir ölçü gözetemiyoruz. İstanbul'un fetih yıldönümü gayet sönük geçiyor; öte yandan Barbaros ihtilafı askerî bir mahiyet alıyor. Kabotaj Bayramı dediğimiz günde ise şehir, fetih yıldönümünde yapamadığımız bir coşkunlukla donanıyor, havuzlardan rengârenk sular fışkırıyor, fişekler atılıyor, cümbüşler ediliyor. Şüphe yok ki, kabotaj bir muvaffakiyettir; lâkin kara sularımızda vapur işletmek imtiyazını elde ettiğimize memnun olduğumuz kadar Fatih'in karada gemiler yürütmesine de sevinirsek kimse bizi haksız bulmaz!

Sonra bir cihete daha dikkati çekeceğim: Meslek cemiyetleri ve müesseseleri anma törenlerine kaprisli şekilde ehemmiyet vermektedirler. Bakıyorsunuz, biri için yer yerinden oynuyor; hele henüz hayatta ise jübilelerin envaiyle onu taltif çareleri aranıyor; bir başkası, ervaha karışmış hiç hatırlanmıyor.

Meselâ İstanbul Şehir Tiyatrosu, hâlâ eserlerini repertuvarında muhafaza ettiği Ahmet Nuri Bey merhum için vefa-

tının 15'inci yılına rastlayan bu martın 6'ncı günü bir anma töreni yaptı mı? Bilmiyorum, ben işitmedim. "Sekizinci" müellifi o müessesenin ilk kurucularındandı, "Darülbedayi"e senelerce en verimli hizmetlerde bulunmuştu; yalnız kuruçulukla kalmadı, kriz devresinde kurtarıcısı da olmuştu.

* * *

Teessüf edilir ki, Unesco nizamnamesinde bile müellifler cemiyeti, hattâ cemiyetleri kurulması için bir temenni mevcut bulunmasına ve bu kabîl cemiyetlerin birçok faydası haricinde milletlerarası fikir mübadelelerini sağlaması bakımından pek lüzumlu olduğuna işaret edilmesine rağmen öyle bir teşekkül meydana getirilemedi, gitti. Getirilseydi 1944 Martı'nın 8'inci günü vefat eden Hüseyin Rahmi'yi ehemmiyetine lâyük tarzda anamamak günahı işlenmezdi.

Meslek dernekleri arasında bir "müellifler cemiyeti" bulunmaması fikir hayatımızın ve içtimaî kabiliyetimizin düşük seviyesini işaretlendiriyor. Sekiz, on kalem erbabı bir araya gelip de hâlâ bu teşebbüsü başarmaya kalkışamadı; darımağınık haldeyiz. Tabiidir ki, meşhur meslekdaşlarımızı anmak işi de o yüzden tertibe sokulamıyor; ölmüşlerinki gibi dirilerin de hakları korunamıyor.

Şehrimize geldiğini duyduğum İngiliz tiyatro münekkidi götürcek, kabul edip ağırlayacak salâhiyet sahibi bir topluluktan ve bir "damaltı"ndan mahrum müellifler âlemi. Gûya, sene: 1950!

Yeni İstanbul, 17 Mart 1950

“EROSTRAD’LAR” MEKTEBİ

Gazeteyi elimden attım; az daha öfkemi ondan alacak, yırtıp parçalayacaktım. Odada bir müddet yürüdüm; etrafıma fena fena bakıyor, çatacak adam arıyordum. Okuduğum neydi ki, böyle çileden çıkmış, kendimden geçmiştim? İşin iç veya dış politika ile alâkası yoktu; aklınıza bunlar gelmesin. Beni o hale sokan bir musluk meselesiydi!

Evet, bir musluk haberinden dolayı ifrit kesilmiştim. Neredeyse elime kalemi alacak, bir beyanname yazacak, ateş püskürecektim. Miting tertibini bile düşünmedim değil. Musluk yüzünden beyanname ve miting? Olur mu hiç! Keşke olsa! Zira musluk deyip geçmiyelim; bu musluk başka musluktur. Ahlâkla, şehirli terbiyesiyle, medenî anlayış ve görüşle yakından münasebeti olan, âdeta o husustaki düşüklüğün miyarı ve senbolü bir musluktur. Hattâ tarih boyunca neden bir türlü şehirlileşemediğimizin künhünü izah edecek derecede ehemmiyetlidir, bu musluk!

Bu musluğa bakarak neden harabelerle dolu bir şehirde bulunduğumuzu da öğrenmek mümkündür. Niçin çeşmelerimiz kupkuru? Niçin kubbelerin kurşunları yok? Ne yüzden sebil parmaklıkları kopmuş? Hepsini o musluk belâgatle anlatıyor; diyor ki: “Maddî imardan önce mânevî imar lâzım!” Haber şudur: Başkanının içine bir şüphe düş-

müş, gidip bakmış ki, hayret... Çeşmelerden birinin musluğu koparılmış; yani çalınmış!

Kim çalmış? Çalıp da ne yapmış? Meselenin can alacak noktası başkadır. Zaten eskiden beri İstanbullu, hele İstanbul çocuğu musluk çalar, kurşun boru çalar; çaldıklarını leblebiciye satar. Leblebi bu itibarla şehrimizin harap manzarasından epeyce mesuldür. Ne tuhaftır ki, seyyar leblebicinin o kadar zararlı bir zenaatle geçindiği malûm olmakla beraber zabıta ve belediye memurları tarafından hiçbir zaman, hiçbir devirde, sırtına yüklediği kıl torba muayeneye tâbi tutulmaz. Kurşun boruları ve çeşme musluklarını serbestçe taşır; “nedir bunlar?” diye kimse sormaz. Musluk ve kurşunla leblebi mübadelesini mübah kılan dinî bir hüküm, bir ferman yahut bir kanun mevcut imişçesine o “trampa”ya asırlardan beri göz yumulur.

Asırlardan beri de çeşmeler, sebiller, su yolları “trampa”ya kurban giderek tahribe uğrar, süprüntülüğe döner; ayrıca memlekette su kıtlığı çekilir. Diğer taraftan kurşunlarının koparılıp yine leblebicilere satulmasından dolayı kubeler, mescitler, medreseler, temeline kadar sızan yağmur ve kar sulariyle çöker; kendi hallerine terk edilir. Din ve ilim evi sıfatını kaybederek korkunç ve iğrenç işler görülen, esrar çekilip kadın oynatılan serseriler barınağı olur.

Leblebi –bizatihi iyi bir gıda ise de– çocuklara tahripkârlık ve hırsızlık hevesi aşıl原因, o bakımdan hemen hemen eroin gibi ruh ve beden kemiren bir zehirdir; daha doğrusu mahut trampa imtiyazı ile onu biz gıdalıktan çıkarıp mâneviyata işleyen zehirler arasına sokmuşuz. Küçük yaştaki mahalle çocuğu ilk tahrip zevkini leblebiden duyar; hırsızlama iş görme dersini ilkönce leblebi alım satımından öğrenir. Sonraları leblebici yerine hilebaz dükkâncılara başvurur; eline geçen birkaç

mangır-la kumara dadanır. Asıl fenalık ana ve babanın musluk ve kurşunla leblebi mübadelesini olağan işlerden saymaları, tabiiye almaları, hattâ teşvik eder bir tavır takınmalarında...

Bir avuç leblebi için bir sanat eserini mahvettiğimizi yahut bir su kaynağını kuruttuğumuzu, aynı zamanda bir ahlâk kaidesini yıktığımızı ölçmekten âciz bir şuarsuzluk! Leblebi uğurunda nice Diana mabedleri yanmış, nice “Erostrad”lar yetişmiştir. Âdeta bir “Erostrad’lar” mektebi kurulmuştur.

Musluğu koparılıp leblebiciye satılmasını diye her çeşme başına bir gözcü koymak icap eden bir şehir ve bir şehirli terbiyesi! İyi ki, burunlarımızın leblebici nazarında musluk kadar değeri yok... Olsaydı musluksuz çeşmelerimiz gibi burunsuz adamlarımız da çoğalırdı. Ne yapar, ne eder, kundu-na getirir, burun da koparırdık!

Her seyyahın önüne düşüp götürdüğümüz III. Ahmet Çeşmesi’ni gördüğünüz var mı? Musluksuz ve susuzdur. Atmeydanı’ndaki Alman Çeşmesi de öyle! Hamamlarımızın ve çeşmelerimizin musluklarını aşırnak âdeti, an’anesi yüzünden Anadolu’da hâlâ tahtaya sarılı paçavralı tıkaç kullanmıyor muyuz? Eski çeşmelerimizin bazısında musluklar taş gömülmüş demirden emniyet mahfazaları içine alınmamış mıdır? Zabıta vakaları arasında kurşun boru ve kubbe kurşunu hırsızlığı henüz sürüp gitmiyor mu?

Hırsızlık, dünyanın ve insan topluluklarının ezeli dâvasıdır, malûm... Fakat musluk ve kurşun çalmanın kötülüğü bir pire için bir yorgan yakmak sözünün şumulüne sığamayacak kadar geniştir, korkunçtur. Bizde tahripkârlık tahsilinin alfabesi musluk, kalemi kurşun boru, kâğıdı kubbe kurşundur. İlk hocası da seyyar leblebici!

Yeni İstanbul, 19 Mart 1950

BAKTIĞINI GÖRMEK

Karaköy ile Tophane arasındaki caddeye iki tane maliye binası yapılmıştı. Dar, çamurlu, toz toprak içindeki öyle bir yola hiç de uymayacak somaki kaplama sütunlarıyla, lüzumsuz süsleri ve şatafatıyla kim bilir neye maloldular? Şimdi bunları da satacakmışız yahut başka daireleri oraya nakledecekmışız. Fakat beni hayrete düşüren mesele büsbütün ayrıdır. Geçen gün baktım ki binalardan birinin duvarına, hem de tam kapı ağzına gayet kötü bir boya ve emsaline güç rastlanır berbat bir hatla iğri büğrü, kocaman bir ihtar yazılmış. Malûm olan ve çok defa üzerine bir tane eşek kafası resmî oturtulan ihtarlardan... Tasrihe hacet yok!

Resmî bir dairenin hem de somaki taklidi sütunlarla türedi zengin villâsına benzeyen yepyeni bir binanın duvarına bir virane imişçesine öyle yazı yazılır mı? Öyle yazılardan fayda umulur mu? Galata'nın loş sokaklarından boşanan sarhoşlar benim bile gündüz göziyle ve ayık kafa ile seçemediğim bir yazıyı görürler mi? Görseler bile dinlerler mi? Düşününüz ki içimizde Çırağan Sarayı önündeki hakikî somakiden yapılmış, dantelâ gibi işlenmiş, şehrin neresine götürülse ziynet teşkil edecek nefis sanat eseri kemeri bile kirletenler vardır. Maliye binasının özenti sütunlarla gûya

süslenmiş girintili avlusuna ve badanalı duvarına hürmet gösterirler mi? Zaten böyle şeylere aldırان kim?

Haydi, diyelim ki yazının tesirine inanıyoruz. Bunu hiç değilse daha yakışıklı, okunaklı, iyice bir hatla, satırları düz, harfleri aynı boyda, itinalı bir şekilde yazdırmamız icap ederdi; zâhiren görünüşü olsun çirkin düşmezdi. Hayır; birine “Yapıver, şunu!” demişler; hüneri olmadığı halde eline bir fırça almış, mor mürekkep tozunu ezmiş, suda eritmiş, galiba dilini ağzının yanından çıkara sarkıta bu “levha-igarra”yı meydana getirmiş.

Getirmiş, fena etmiş. Fakat ne âmir, ne memur, ne müfettiş, tek salâhiyetli şahıs bunun kusurunu, böyle bir yazının resmî daire duvarına, hele o süslü binaya yakışamayacağını idrak etmemiş. Hattâ farkına vardıkları bile şüphelidir. Bakarız amma göremeyiz. Göremediğimiz çirkinliklerin haddü hesabı yoktur. Fransızların “L’oeil du maitre - Efendi ve mal sahibi gözü” bizim memur ve âmirlerimize nadiren nasip olur. Okulların tabelâları, mükellef bankalarımızın madenî aksamı, camlar vesaireler paslanır, tozlanır, kirlenir, kararır, efendiler görmezler. Hususî eşhas arasında da gören göz azdır. Doktor, dişçi, ebe, terzi gibi meslek ve sanatlarının esasını temizlik ve ince, titiz bir zevklilik teşkil etmesi gerekirken nicelerini biliriz: Muayenehaneleri de, atölyeleri de, tabelâları da ihmal ve kayıtsızlıklarının nişanesidir.

Önce bakmak, sonra baktığını görmek, görünce de icap edeni yapmak ve yaptırmak... Bunlar medenî adamın vasıfları, vazifeleridir. İğri asılmış, levnadan halkası kopmuş perdeye kadar görüp düzeltereğiz. Hele şu Beyoğlu Kaymakamlığı binasının arka tarafından geçerken bir bakınız: Per-

delerin çoğu çarpuk çarpuk, yırtık, çerçeve arasına sıkışmış, leyme leyme, perişandır. Şimdi, karşısındaki Metro Hanı boyanıp pırıl pırıl gözleri almağa başlayalı beri ötekinin sa-kaleti büsbütün göze batıyor. Hangi medenî bir ecnebiye orasının aynı zamanda bir belediye dairesi olduğunu söyle-mek cesaretini kendinizde bulursunuz?

“Yenisini almağa, yapmağa tahsisat yok” derler. İnsanda bakım, zevk, mal kıymetini bilmek gibi hassalar olmadıktan sonra; memur, çalıştığı dairenin mobilyasını hoyratça, ace-mice, hattâ bir nevi husumetle kullanırsa; âmir görmez, ha-deme işini bilmezse yenisinin az zamanda eskisine döneceği muhakkaktır.

Bahsettiğim maliye binası duvarındaki yazıya kimsenin gözü ilişmemiş olamaz. Bakmışlar, görmemişlerdir. Yarın, o ilân kâfi gelmeyince birçok yerde hâlâ yapılageldiği gibi yazının üstüne iri kulaklı bir kafa, altına da bacaklarını ayır-mış mücessem ve muazzam bir hayvan tablosu ilâve edilsin, belki dikkatimizi çeker; hepsini birden sildiririz. Zira köye gelen iki hoca hikâyesindeki gibi henüz harflerden ziyade kaba resimden anlıyoruz, diyemeyiz; baktığımızı görmüyo-ruz. Memur veya hususî şahıslar, umumî bakımdan söylüyo-rum: Evvelâ şu bakarkörlükten şifa bulmamız lâzım.

Yeni İstanbul, 11 Ekim 1950

UZAYAN DUALAR

Din bahsinde reform yapılması iddiasını ileri sürecektedir. Kadar ihtisas ehli olmamakla beraber aslından ziyade şekillere ait teferruatta bazı yeniliklerin lüzumuna inananlardan ve bunların esasa dokunmayacağını bilenlerdenim. Meselâ cenaze merasiminde ölenin yahut adına mevlid okutulanın dualarını imam efendiler pek uzun tutmaktadırlar; o kadar ki yarım saate yaklaşanlara bile tesadüf edilmektedir. Uzun şerh bulunduğunu sanmıyoruz. Maksat Allah'tan hayır ve rahmet istemektir. Halbuki dualarımız aynı mânayı tekrar eden muğlak cümlelerin devamından ibarettir.

Bizzat hazır olduğum o gibi kederli merasimde çok defa yanımdakilerin yüzünde usanç alâmetleri gördüğümü itiraf ediyim. Şikâyet değilse de tenkidlerini de dinlemişimdir. Böylelerini hemen ithama kalkışmayalım. Zira gayet sıcak yahut soğuk bir günde, cami avlusuna sıralanıp ayakta, ellerini açarak durmağa bünyeleri veya vakitleri müsait olmayanlar vardır. Hususiyle şimdi zamanın eskisine nazaran kıymeti daha çoktur; insanlar aceleci, telâşçı, sabırsız oldular; daimî hareket halindedirler.

Filvaki içtimain kutluluğu göz önünde tutularak onlardan sabır, inkıyat ve feragat beklenebilir; yaptıkları son hizmet yahut vazifedir. Lâkin din, duaların uzunluğunu âmir değildir ki icbara hakkımız olsun. Amma giderlermiş de saatlerce konferans yahut meydanlarda politika nutukları dinler-

lermiş. Mesele başkadır; vakit bulan, işine gelen, çıkarı olan buralara ihtiyariyle gider; saatleri önceden, daha ziyade iş zamanı haricinde tayin edilmiştir. Kaldı ki yağmur ve kar altında ne konferans ne de nutuk dinlemeğe gidersiniz. Cenazede bulunmak dinî olduğu kadar vicdanî ve içtimaî bir vazifedir; başka din mensupları, ecnebler de buna iştirak ederler.

Cenaze dualarının musalla taşı önünde, meselâ bazan Bayezit Camii'ndeki gibi hava cereyanları ortasında, bazı defa Teşvikiye Camii'ndeki gibi büsbütün açıkta okunması, kısa tutulmalarını sağlık bakımından da zarurî kılar. Zaten o hazin manzarayı uzatmakla akraba ve dostları –dertleri yet-miyormuşçasına– ayrıca üzmüş, üzülmeyecek yabancıları da usandırmış oluyoruz. Bulunmak lâzımdır diye maalesef kerhen gelenler, içlerinden münasebetsizce söylenirler bile... Diğer taraftan açıkta uzayan dualar yüzünden hastalananlar yok mudur? Eskiden, penisilin keşfedilmediği zamanlar zatürree'ye tutulup ölenler ve haftasına aynı musalla taşı üstüne uzananlar çoktu. Vebali duagû efendinin boynuna!

Camilerde baş ve ayak yerlerini ayırmak nasıl bir bid'at sayılıyorsa duaların da hududunu çizmek dinin ahkâm-ı esasiyesine herhalde dokunmaz. Kısa, veciz, sade ve ölçülü, çok münasip bir dua şekli bulunabilir; Diyanet İşleri Dairesi bunu tanzim ve tamim eder. O suretle de zengin ve fakir aynı boyda bir dua ile Allah'ın huzuruna gönderilir. Zira duaların kısa veya uzun tutulması çok defa cenaze masrafiyle alâkalıdır. Halbuki dua uzundur diye Cennet'in yolu kısalmaz; Cehennem'in ateşi ise uzaklaştırılmaz.

Yeni İstanbul, 25 Ekim 1950

Türkiye Haftası, 28 Mayıs 1954

“KLAPPERSTEİN”

A klımdan çıkmaz: Kız Kulesi’nin tamir edildiği, daha doğrusu yenilendiği sırada idi, tepesindeki külâh kaldırılmış, işe devam olunuyordu; ortada bir şayia dolaşmaya başladı: Gûya tepesine külâh yerine, devir ricalinden birinin heykeli oturtulacaktı. Söz o kadar ısrarla dolaştı, inandırıcı mahiyet aldı ki, bazı gazeteciler meseleyi resmî dairelerden sormak mecburiyetinde bile kaldı ve tabîî, haber tekzip edildi. Hiç şüphem yok: Rivayet, bir adamın vapurla geçerken – belki de heykel iptilâsını tenkid için– külâhsız kuleye bakarak savurduğu bir nükteden dallanıp budaklanmıştı. Her dedikodu muhakkak ufak bir esasa dayanırsa da o derece şekil değiştirir ki, hakikatle alâkasını bulmak güçleşir; zira araya beşerî zaafılar, birtakım şahsî husumetler ve çekememezlikler de karışır. Her birimiz, bire bin değilse de, en azı yüz katarız; ağzdan ağza dolaşa yüz haneleri, binleri aşar.

Birleşik Amerika’da asılsız haberleri ve dedikoduları tahkik ederek doğruyu meydana koymak için hususî mahiyette kocaman bir teşkilât kurulduğunu, buna “Dedikodular Kliniği” ismi verildiğini de tam o esnada okumuştum. Meselâ Kız Kulesi’nin tepesine heykel oturtmak nev’inden bir haber yayıldı mı o teşkilât derhal harekete geçiyor ve rivayetin nereden, nasıl çıktığını umumî efkâra bildiriyor-

muş. Son günlerde âsaiiş meselesiyle alâkalı bazı söylentilerin, meselâ Maslak yolundaki tecavüz ve taarruz hikâyesinin dayandığı bir hakikat vardır: Benzeri hâdiselerin vuku bulması... İşte dedikoduyu bu hâdiseler tahrik etmiş, mübalâğa ile yapılan bir tenkid, hakikî vakalara bir de öyle yalancısını ilâveye sebep olmuştur. Eğer ortada hiç vaka bulunmasaydı, asılsızı kolayca tutmaz, yayılamazdı.

Geçen gün bir Amerikan mecmuasında aynı mevzua dair dikkate lâıyk bir makale daha gözüme ilişti: “Birçok fenalıklara sebep olan dedikodular” başlığını taşıyan yazıda dedikodu mevzuu gayet ehemmiyetle, zararları sayılarak tetkik olunuyor, şayiaların nasıl çıktığı, yayılıp ilk şeklinden ne derece uzaklaştığı denemelerle ispat ediliyordu. Faraza Harvard ve Princeton üniversitelerinde iki profesör tecrübeler yapmışlar, haberlerin yayılma ve tahrife uğrama tarzlarını iyice tetkikden geçirmişler, hem tuhaf hem de korkunç neticeler elde etmişlerdir. Bu gibi tahrifler yüzünden intihar ve boşanma gibi facialar, hâdiseler olduğunu da yine profesörlerin tetkikatından öğreniyoruz.

Çerçeve içine konulmuş bir fıkrada ise Mulhouse Belediye Dairesi’nde duran 13 kilo ağırlığında bir “Fassallar taşı”ndan bahsedilmektedir: Taş halka biçiminde imiş, yalan haberler yayanlarla dedikodu yapanların boynuna geçirilir, suçlular bir eşeğe bindirilerek şehirde dolaştırılır, teşhir cezasına çarptırılmış. Fakat “Klapperstein” taşı 1781 yılından beri kullanılmıyormuş. Ortaçağ adaletine taraftarlık edecek değiliz ama Yeniçağ kanunlarının da kifayetsizliğine işaretten kendimizi alamıyacağız. Aile ve mektep terbiyesinin buhran geçirdiği devrelerde bu kanunların noksanını daha iyi anlıyoruz.

İngiliz kadın muharrirlerinden More şu tavsiyede bulunuyor: “Bir adamın aleyhinde söylenen sözlerden ewelâ yarısını hazfetmekle işe başlayınız; sonra da dörtte birini atınız. Üst tarafı sizde kalsın!” Hayır, çoğumuz büsbütün aksini yaparız: Duyduklarımıza önce yarı miktarı bir zamdan sonra ona dörtte bir nispetinde bir de kuyruk takarız. Üst tarafının süslenmesi başkalarına kalır!

Yeni İstanbul, 1 Kasım 1950

KUVVET KAYNAĞI

Su haberi okuduk: Jandarmada ıslahat yapılacaktı, buna göre artık teşkilâta en aşağı ilkokul mezunları alınacaktı. Pek isabetli bir karar. Fakat jandarma bulmakta güçlük çekilecektir. Zira esefle görüyoruz ki ne ilk tahsil mecburiyeti ne de harf inkılâbı umulan neticeleri henüz veremedi. İç Anadolu'yu gezip dolaştık, okul bulunan köylerde tahsil çağındaki çocuklar okula ya hiç gitmiyorlar yahut bir iki yıl okuduktan sonra bırakıp çobanlıkla vakit geçiriyorlar.

Oralarda ilkokul mezunu varsa da bunlar jandarma yazılmağa talip olmayacak kadar varlıklıdır; tahsile devamı veya başka bir iş tutmağı tercih ederler. İlkokul! İşte memleketi kalkındıracak büyük kuvvet bu kaynaktır. Hepsi ancak onun ardından gelir, her ülkede istisnasız böyle olmuştur.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 12 Kasım 1954

DEĞERLENDİRME MÜDDETİ

İzmir'deki bir mektebin ismi değiştirilmiş, Namık Kemal'e çevrilmiş. Daha evvel kaç şehirde nice mektep, cadde, stad-yum, park vesaire isimleri değiştirilmedi mi? Elbette değıştiri-lecektir. Zira eski isimler henüz hayatta bulunan ve politikada rol oynıyan şahsiyetlere aitti. Partiler düşüp kalktıkça bunlar olacaktır. Meseleyi esasından halletmeliyiz. Tâ ki bir vakitler hoşlarına gitmek için göklere çıkardığımız zevatı idbar za-manlarında can sıkıcı bir vaziyete düşmekten, Belediye Mec-lislerini de yaranma illetinden korumuş olalım.

Ne yapmalıyız? Bundan böyle isimlendirme, pul, heykel ve mümasili hürmet tezahürlerinin yalnız ve münhasıran, ölümünden yirmi beş sene geçmiş olanlar hakkında tatbiki-ni güden bir kanun çıkarmalıyız. Bir insanı vefatından en az bir çeyrek asır geçmeden bîtarafça değerlendirmek kimse-nin ve hiçbir cemiyetin kudreti dahilinde değildir.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 18 Kasım 1954

UNUTTURMA ANANESİ

Gençliğimde geniş kadrolu büyük bir devlet müessesesi-
nin başında bulunmuştum. İlk dikkatimi çeken nokta
şu olmuştu: Memur denilen zat için en mühim iş, âmirinden
aldığı emri veya talimatı o âmire unutturmak! Siz istediğiniz
kadar emir veriniz; emirler yapılmaz; yapılsa da az günde
tavsatılır, nihayet yürürlükten kaldırılırdı. Nereden farkına
varacaksınız? Siz yürüyor, yapıyor sanırsınız; günün birin-
de bir vaka ve sızıltı olup da vaziyeti anlayıncıya kadar! Bu-
nun üzerinedir ki şifahi direktiften vazgeçmiştim. Yazılıları
da koçanlı veriyordum, yani önümdeki karneyi gözden ge-
çirince kontrol imkânını buluyor. “Ne oldu? Ne halde gidi-
yor?” diye vazifeliden ikide bir soruyordum. Bir misal alalım:

Niçin başıboş dolaşan köpeklerin toplanması işi biz-
de bir hızlanır, bir tavsar, aylarca ihmale uğrar? Zira hem
teşkilât noksan kurulmuştur hem de husustaki kati emir-
ler âmire unutturulmuştur. İnsanlar unuttur, unuttururlar;
hattâ cin gibi zeki olanına bile! Ananedir o.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 17 Aralık 1954

ZİRAAT MADALYASI

Bulgaristan'dan gelen bir göçmen yanında gizleyerek bir şey getirmiş, oradan ihracı yasak bir tohum. Bu tohum esans çıkarmağa elverişli bir nâne cinsidir. Bizim nânelerden meğerse eczacılık ve sanayide kullanılan esans çıkmazmış. Göçmen, tohumu Bursa'da ekmiş, üretmiş. İlk çıkardığı nâne ruhunu İnhisar İdaresi'ne vermiş. Hikâyenin öte tarafını öğrenemedim. Öte tarafı nedir, diyeceksiniz?

Şudur: Eğer yeni nâne şimdiye kadar bizim ülkede gerçekten yetiştirilmemiş esanslık cinsten ise ve o sayede, bizi başka memleketlere müracaattan kurtarıyor, döviz tasarruf ettirebiliyorsa hikâyenin elbette bir öte tarafı, yani göçmen mükâfatlandırma ve nâneyi müsait araziye yayma cihetleri olacaktır, olmalıdır. İstibdat devrinde bir ziraat politikası yoktu ama altın, gümüş ve bakırdan yapılmış bir *ziraat madalyası* vardı. Şimdi ise politikası mevcut, galiba madalyası yok. Çoğu işte lüzumlu unsurları bir araya getiremediğimiz için helva yapamıyor, ağız tadiyle yiyemiyoruz ya!

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 20 Aralık 1954

LEĞEN ÖRTÜSÜ

Noel ve yılbaşı geçti; fakat yaşıyanlar için üç yüz şu kadar gün sonra yine gelecek; yine çam ağacı katliâmı başlayacak. Sahipleri şehre taşınmış sayfiye evlerinin bahçelerine yine hırsızlar girip nice masraf ve emekle büyütölmüş, boy-lu boslu olmuş o güzelim ağaçları kesecekler. Haydi, gizlice kestiler diyelim. Bunları sırtlıyacaklar; bekçi, polis ve bütün zabita memurlarının, hattâ karakolların önünden geçirecekler. Vapurlara, sandallara da koyacaklar. Kimse her yıl olduğu gibi sormıyacak. Çarşı pazar gezdirecekler, Beyoğlu Balıkpazarı'nda teşhir edecekler, pazarlıklar yapılacaktır.

Bu mu şehirlerde ormana saygı? Ağaç muhabbetini tel-kin için mekteplere asılmak üzere yaftalar, okunmak üzere kitaplar dağıtılacakmış. Önce kötü örnekleri göz önünden kaldırsak; hükûmet, belediye otoritesini kullansak daha iyi ederiz. Frenklerin vahşî orman adamı devirlerinden kalma bidatleri kendilerinin olsun! Hoş, onlar da şimdi yapma çam kullanıyorlar. Garplılaşımanın hepsi bitti, sıra leğen örtüsüne geldi, çamlı Noel'e!

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 7 Ocak 1955

KÂTİBİM SOĞUKLUĞU

Haydi, bir kere, beş kere anladık değişiklik ve tuhaflık olarak kabul edelim amma artık kabak tadı verdi şu Amerikalı Zenci kadın ağzı “Kâtibin” şarkısı! Radyolarımızda o, plak satan dükkânlarda o, evlerde yine o! Bunun nesi güzel? Bize altmış sene evvel “Kâtibin”i çocuk türküsü diye öğretirlerdi, peltek peltek söylerdik, dinliyenler gülerdi. Yine de çocuklarımızdan, hattâ yüksek ses sanatkârlarımızdan dinleriz, bir devri hatırlatır, hoşla gider.

Ancak Türkiye bilmez Amerika Zencisi şivesiyle, ağızda yuvarlayıp ayrıca takır tukur hale sokulan “Kâtibin” nedir? Güftesiz, bestesiz, zevksiz bir soytarılıktan ibarettir. Çalınır ve söylenirken kulaklarımız tırmalanıyor, gülümsiyelim mi, surat mı edelim, ne yapacağımızı bilemiyoruz. Gerçekten hoşlandığımız için mi rağbet gösteriyoruz, yoksa Amerika’da tutundu diye mi kıymet veriyoruz? Korkarız yarın bir başka Zenci muganniye Dede Efendi’nin nihavent şarkılarından birini sözüm ona öğrenecek. Bu sefer de onu beğeneceğiz, soysuzlaşmış şeklini!

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 26 Ocak 1955

İÇ HİZMET

Orduya ait iç hizmet talimatnamesinde bazı değişiklikler yapılması düşünülmekte imiş; bu arada subayların nerelerde ve ne zamanlar sivil elbise giyecekleri hakkında yeni hükümler konulacaktı. Eski Alman usulünden yavaş yavaş sıyrılarak çok daha modern olan Amerikan ve İngiliz teşkilâtını örnek tutmamıza kim taraftar değil? Esasen Almanlar bile yenilikleri kabul etmek suretiyle ordu kurmağa başlıyorlar. Son yıllarda biz o bakımdan hiçbir gayreti esirgememekteyiz. Uzun bir duraklamadan sonra iç hizmet ve kıyafet talimatnamemizde hamle sayılacak hareketlere giriştik.

Gezenler bilir: Hür ve ileri zihniyetli memleketlerde asker üniformasına pek az rastlanır. Müstemlekeler müstesna sokak ve caddelerin umumî manzarası sivildir. Zira subaylara, hattâ erlere hizmet dışı sivil giyinmek hakkı tanınmıştır. Kışlalara bile sivil kıyafetle girebilirler ve orada elbise değiştirirler. İşte bizde de yapılmak istenen budur ki, ezheri cihet zaman telâkkisine uygun bir başarı olacaktır.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 14 Mart 1955

KANTO

Bir zamanın –Peruz Hanım’ı takiben– en şöhretli kanto-
cularından Şamram öldü. Bu artistin, kazandığı rağbet
ve muhabbete karşı ne kadar mütevazı ve ne kadar nazik
hareket ettiğini, hiç şıarmadığını, hattâ kendisini daima
küçük gördüğünü düşünüp de ondan değersiz zamane ar-
tistlerinin övünüp böbürlenmeleri karşısında nâhoş bir tesir
altında kalmamak mümkün mü? Bütün İstanbul’un alkışla-
dığı Şamram ayrıca şimdikilerden çok fazla yorulur, harca-
dığı enerjiye rağmen az kazanır, hiç sızlanmazdı. Beğenil-
menin zevki ile avunur, üst tarafını aramazdı.

Demek istiyoruz ki satıcı ve dükkâncı ahlâkı gibi kanaa-
te dayanan bir artist ahlâkı da vardı. Bugünkü dünyayı pek
fena bulan yaşlılardan değiliz. Ancak dünkü dünyanın daha
ziyade moral cihetine hasret çektiğimizi saklayamayız.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 17 Mart 1955

KAHVEDE YATAN

Gazetelere akseden zabıta vakaları arasında çok defa şöyle bir kayda rastlarız: “Kahvede yatan bilmem kim bilmem nerede bir suç işlemiş, yakalanmıştır.” Kahvede yatmak da nedir? Buna müsaade var mıdır? Kahve han mıdır, bekâr odası mıdır, yatılacak yer, ikametgâh mıdır? Hangi bakımdan işi ele alsak mahzuru derhal sıtır. Önce kahvelerin geceleri bekâr odası haline sokulması umumî sıhhate hiç uymaz; orasını mikrop yuvası haline getirir; kirli ve iptidaî bir barınma usulüdür. Sonra öyle yerlerde yatıp kalkanlar zabıta kontrolünden uzak kalırlar. Üçüncü bir nokta, kahvede yatmanın serserilik, bazan da fena ahlâk damgası teşkil etmesi!

Netekim geçen sene “kahvede yatan” iki şahıs bir eve girmişler, bir kadını zorla götürmek istemişler, ayrıca kızına da –fırsat düşmüşken– taarruza kalkmışlar. Kepenkler indikten sonra o kahvelerde ne gibi rezaletler yapıldığını da tahmin güç değildir. Kahvelerde yatılamaz. Yatanlarla yatanlara bunu anlayacakları lisanla bildirmek polise düşer.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 19 Mart 1955

TEMİZLİK – KİRLİLİK

Yaşıtlarımın hemen hepsi sinemalardan ayaklarını çekmişlerdir; artık pek fevkalâdeden bir film gelirse –meselâ bu yılın *Moulin Rouge*'u veya *Sahne Işıkları* kabilinden– fedakârlığa katlanarak gidenler oluyor; o da etraftakilerin zoriyle! Ben bunlardan değilim, aşırı derecede meraklısı sayılmasam da film seyrinden hoşlanırım. Ne gözlerim yorulur, ne başım ağrır. İki filme bile tahammül ederim, hattâ!

Asıl hazettiğim filmler hangileridir? Amerika'nın ilk kuruluşuyla ve Şimal güçleriyle alâkalı olan fedakârlık, kahramanlık maceraları... Bir de Fransa ile İngiltere'nin dört, beş yüz sene önceki tarihlerine ait, fakat tarihle münasebeti pek az vakalar, meç kullanılan babayiğitlik sahneleri, korsanlar âlemi!

Bunları renkli olalıberi büsbütün hoşlaştılar. Hele elbiselerin seyrine doyum olmuyor. Kadın kat kat uzun kadife ve atlas etekler, erkekler dantelli yakalar ve kol kapaklariyle lâtif mi lâtif.

Şu var ki o yüklü kıyafetlere bakarken tarihi unutmak lâzımdır; hiç bilmemek unutmaktan da evlâdır. Neden? Temizlik bakımından! Şimdi izah ediyorum: Pırıl pırıl atlaslara bürünmüş, dalından henüz koparılmış çiçekler kadar terütaze ve tertemiz görünen markiz veya kraliçe aslında nasıldı? Şüphesiz ki manzara itibariyle filmlerdeki gibiydi. Fakat

yıkanmıya alışmadığı, mahrem tuvalete hiç aldırmadığı için onun yanına kokudan yanaşamazdı.

Daha doğrusu, canlanıp da karşımıza çıksa, kollarını omzumuza atsa biz, bu asrın adamı öğürerek kaçmıya mecbur olurduk... Öylesine murdar şeylerdi bu markizler, prensesler, kraliçeler! Ama erkekleri de aynı halde bulundukları cihetle eskiler için ortada bir mesele yoktu; pekâlâ kaynaşabilirlerdi; murdarlık içinde pala çalabilirlerdi!..

İşte o filmleri seyrederken aklımdan bu koku çıkmaz; tam rahat değildir. Unutmıya, kendimi aldatmıya çalışırım, faydasız! Markiz cenapları bütün şaşaalı kıyafetine ve parlak güzelliğine rağmen sanki yanımdadır, taaffün etmektedir. Üstelik şövalyeye sarıldığı zaman kokular katmerleşir, dişili erkekli son haddine varır, burnumu tıkayacağım gelir.

“Keşke tarih sayfalarının temizlik ve kirlilik bahislerini okumamış, hakiki vaziyeti öğrenmemiş olaydım!” diye söylenirim de. O kadar uzağa gitmeye de lüzum yok. Daha yakın zamanlardan bir mukayese yapalım. Meselâ bizim IV. Murad devri Osmanlı Sarayı’na göz atalım, bir de aynı tarihte Avrupa saraylarına bakalım. İngiltere Kralı I. Jacques’in masasında, kral dahil bütün rical kocaman butları elleriyle tutarlar, yalaya kopara yerler ve asıl müthiş, yağlı parmaklarını kendi elbiselerinin kol kapaklarına, göğüslerindeki dantelâlara silerlerdi. Biz de elle yerdik, ama peşkir kullanır, yemekten kalkınca da leğen ibrik önüne çömelirdik.

Tarihten bir örnek: Brandebourg prensi –yine o devirde– bir buyrultu çıkarmış ve misafirleri olan aristokratlara şu emirlere riayet etmelerini bildirmişti:

“1- Tabaklara tükürmiyeceksiniz.

2- Örtü kenarlarına sümüklerinizi silmiyeceksiniz.”

Peki IV. Murad sarayında devlet erkânına, bu kabilden emirler vermiye lüzum hasıl olur muydu? Hem de bizim erkânın çoğu ayak takımından yetiştiği halde hamamdan yeni çıkmış, sabun kokulu çamaşırlar içinde yer sofraları başına tertemiz dizilmiş, elleriyle yemelerine rağmen parmak uçlarından ötesini yağlamamıya gayret eden adamlardı; kirlenmiş uzuvlarını ne kürklerine silerler, ne yenlerinde temizlerlerdi. Sofrada tükürme, sümükürme hatıra gelmezdi.

Müslümanlık, bilhassa temizlik vasıta ve imkânlarının fazlasıyla temin edilip zevklerin incelendiği büyük şehirlerde bizi o zamanki dünyanın en temiz insanları yapmıya yaramıştı.

Ayrıca hamam keyfine düşkündük. Evliya Çelebi 1640 tarihinde yalnız İstanbul’da 168 umumî hamam mevcut olduğunu, bu rakama hususî konak hamamları da katılınca 4553’e vardığını yazar. Her Müslüman evinde bir gusulhane bulunduğunu da unutmıyalım. Aynı tarihte Paris ve Londra’da hamam yoktu.

XIV. Louis, sırtına geçirdiği gömleği giyilmez hale gelinceye kadar çıkarmamış ve bitli gömlekleri merasimle ateşte yakırmış! Bir Osmanlı padişahı için öyle şey akla gelebilir mi? Filmlerde hayran hayran seyrettiğimiz kraliçelerle gözdeleler, şu Madam Pompadour kabilinden bayanlar fena kokularını bastırmak için yıkanmak değil, gayet ağır lâvantalar sürünmek yoluna giderlerdi.

Bizdeki sultanları, hasekileri düşünelim bir kere! Yıkanmaktan baş alamazlardı. Avrupa, malûm Yunan ve Roma devirlerinden sonra koyu papas nüfuzuna girince yıkanmaktan el çekmiştir; din onları uzun müddet, benim de bildiğim

çok yakın, dünkü tarihe kadar murdarlık içinde yaşatmıştır. Banyo, akar su, mahrem tuvalet, temizliğe itina ve temiz vücut medeniyeti umumî bakımdan sadece yarım asırlık bir tarihe malik!

Geçen hafta yine *Üç Silâhşorlar*'ın karıştığı bir filmde o dört kafadarla kraliçe ve prenseslerin macerasını takip ederken zihnim bu kirlilik-temizlik meselesiyle meşgul olmaktan kurtulamadı. Söyleniyordum:

“Şüphesiz ki karşımdaki modern film yıldızlarının kadını erkeği günde birkaç banyo yapmış, azamî derecede temiz insanlar! Fakat rollerine girdikleri şu silâhşorlarla yanlarındaki saray erkânı ne idiler? Kokak mahlûklar!”

Bilirsiniz ki eskiden kiliselerde günlük yakılması kirli insanların kokusunu bastırma lüzum görülmesindendi. Gittiğim yok ama oralarda günlük yakma ihtiyacı eskisi kadar kendisini hissettirmese gerektir. Zira banyolu, duşlu yeni meskenlerle denize girme plâj merakı öbür dinlerdeki insanları da temizliğe alıştırdı. Herkes anladı ki, hoş kokulu esanslar ancak tertemiz vücutlarda tam randımanlı oluyor. Fena koku ile birleşen parfüm, ilk önce kötüsünü bastırır gibi bir tesir yapar ama az sonra üstünlük ötekine geçer; iyisi yenilir. Bazısı havayı daha ağırlaştırır bile!

Soğan doğramış kadın ellerinde lâvantanın evvelâ fena kokuyu kesmesi, arkasından azdırması o kabildendir. Sadece soğan kokanını arıyacak gibi olursunuz.

Garp edebiyatının eskisinde yıkanmakla alâkalı bahislerle zannederim rastlanmaz. Bizim divan edebiyatı ise hama-ehemmiyetli yer ayırmıştır; içtimaî hayatımızı o, bir de içki bakımlarından iyice aksettirmiştir.

Sayılı bina ve âbidelerimiz arasına hamamlarımız da girmiyor mu? Hamama bağlılığımız Beyazıt Hamamı'nı ortadan kaldırmıya bir türlü yanaşamamamızdan da belli! Daha sı var: Garp diyarlarında çeşme azdır, sebil yoktur, tabiatıyla kilise avlularında şadırvan da bulunmaz. Zira oradaki dinler suyu afaroz etmiş gibidir. "Mukaddes su" çömleğine parmak uçlarını batırmak yeter... Yahut eskiden yeterdi.

Artık onlar da suyun ve yıkanmanın düşkünü oldular; temizlikte birleşme ve birbirine az çok benzeme halindeyiz. Kirlilik hiç şüphesiz bir gerilikti, hem de geriliğin etrafı rahatsız eden! Bu inkılâptan dolayı Garp ve Hristiyan âlemini tebrik edelim.

Zafer, 27 Mart 1955

AHLÂKTA RÖNESANS

Denizli otobüslerinden biletçileri kaldırmışlar, halk bundan böyle kutulara bilet parasını kendiliğinden atıp yolculuk edecekmiş. Şu küçük haber bizce iş ve dış politika, hattâ iktisat âlemi haberlerinden daha dikkate şayan, bir bakıma da çok sevindiricidir... Muvaffak olması şartıyla. Eğer yarın o usul yayılır, nihayet büyük şehirlere kadar gelir, aksamaz, yolunda giderse Denizli’de biletçi kaldırma tarihini unutmayıp en kıymetli bir yıldönümü, bir bayram olarak bütün siyasî ve millî günler gibi kutlamalıyız. Sebebini izahamız yok; kim anlamaz, tasdik etmez ki!

Kötü bir ananenin, hak yemenin, hakkını vermemenin sonu ve insafa, vicdana, eski terbiyemize dönüşün başlangıcı olacaktır, bu! Ahlâki bir “rönesans” a girdik, terbiyeyi bir inkılâp yaptık demektir, bu!

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 26 Ağustos 1955

KUSUR NERESİNDE?

Esnek vücuduna hayret verici danslariyle şöhret yapmış bir oyuncu kızın Amerika'da propagandamıza hizmet ettiği iddiası ceffelkalem reddolunamaz. Muayyen bir muhite inhisar edin, muayyen ölçüde, asrın zevkine uygun bir propaganda şekli de odur. Büyük kıymet taşımamakla beraber zarar da vermez. Bu, bilhassa Amerikaca hayli rağbette mesleğe intisap ayıp sayılmıyor ki! Bir mecmuanın kapak resmine geçmek payesi için canını verenler ve bu kapağı kapışanlar hesapsızdır. Biz kapak resimlerimizi mukaddes emanetler ve türbe tasvirleriyle süslemiyoruz ya!

Propaganda var, propagandacılık var. İşte hata burada. Yüksek kahramanlık ve cesurlukla sağlanmış destanı bir propagandayı, rakkasenin kazandığı üç günlük ufacık ve aşağı kalite bir propaganda ile yan yana getirmekte, söz söylemesini bilmemekte!

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 12 Eylül 1955

UYMAMAZLIK

Geçenlerde meşhur otelin “Lâlezar” salonunda edebi bir toplantıda bulunduk. Çağırıldığımız zaman bu, edebî hâtıralar uyandıran salon ismine bayılmıştık. Girince şaşırdık, hele yayvan “puf”lara oturup da yan tarafa devrilince şaşkınlığımız arttı. Gûya, burası bir Şark salonu idi, tamamiyle özentî bir döşeniş. Ne Şark, ne Garp; zevksizlik ve stilsizlik nümunesi. Ayrıca üşüdük de... Geniş camlara karşı koyacak ısınma tertibatı noksandı; büyük salona can attık.

Gönül ister ki, o isimli salon eski zaman Türk konaklarının az çok benzeri olsun, Amerika anlayışıyle alelâcayip bir şekil almasın. Bunu İstanbul’da bilen vardır, yapacak olan da. İrşad edecek bir makam çıksa otel idaresi memnurlukla uyar sanırız. İş, çirkinlikten gözleri rahatsız olan benimseyici makamı bulmakta!

Akşam, 21 Kasım 1955

ŞATAFAT

Kulüplerden biri bir büyük otelde balo vermiş; otel müşterilerinden Amerikalılar hayrete düşmüşler. Neden dolayı mı? Hanımlarımızın kürk, mücevher ve tuvaletlerinin ihtişamından dolayı. Hattâ bunlara kıymet bile biçmişler: Kürkler 7 bin liralıkmış, tuvaletler 3 bin! Peki, Amerikalı için o fiatler bir şey midir? Elbette değildir. Şaşmalarının asıl sebebi başka imiş: Yardım ihtiyacı olan insanlar şatafata bu derece düşkün olmazlarmış.

Dünyanın hiçbir yerinde birkaç bin zengin o memleketin gerçek simasını göstermeğe yetmez. Memleketimiz iktisadî, siyasî, bilhassa coğrafi vaziyetinden dolayı yardıma hem muhtaçtır hem de bu yardımı çoktan hak etmiştir. Balo bize şunu öğretmiştir: Vergiyi servete göre tarh etmek ve serveti vurgunculukla elde edilir halden kurtarmak.

Akşam, 31 Ocak 1956

PLÂKA

Hususî otomobillerden lüks vergisi alınacağına dair Haylardan beri dönüp dolaşan rivayet yarı resmî mahiyette tekzibe uğradı. Arabamız olmamakla beraber bunu iyi karşıladık; zira aksini yapmak dünyanın gidişine uymaz, bir garibe teşkil ederdi. Kaldı ki bizim memlekette vergi kaynakları henüz kurumamıştır, meselâ büyük arazi sahibi çiftçiler yılda bir milyon kazansalar bile on para vergi vermemektedirler. Ergeç bir hükûmet veya bu hükûmet ne kadar kaçınsa ve ızzatsa yine o vergiyi tarh etmek zorunda kalacak yahut vergi müsavatını temin lüzumunu duyacaktır; veraset vergisini de başka memleketlere uyarak elbette artıracaktır, refah içinde yaşadığını görüp hayran kaldığımız ülkelerde hep böyle olmuş, hele şimal memleketleri aksi cereyanlara böyle karşı koyup o cereyana demir perdeden daha sağlam bir engel kurmanın yolunu bulmuştur. Lüks bir araba ile ufacığının aynı plâka bedeline tâbi olması doğru değildir. Zam büyük arabalara yapılmalıdır.

Gösteriş ve şatafatın harcıâlem ve alelâde bedeline mal olmasını ne akıl kabul eder ne de vergi sistemi!

Yeni İstanbul, 13 Eylül 1956

YENİLİKLER

İsminin “İnterflor” gibi bir şey olduğunu sandığım milletlerarası bir teşkilât vardır, büyük bir intizamla çalışır, inanılmayacak işler başarır. Peki, neye yarar, neler yapar bu teşkilât? Denizler aşırı istenilen yere, istenilen gün ve saatte çiçek yollar veya şubesini bu işe memur eder. Meselâ Londra’dasınız, Afrika cenubuna, Cape-Town’a tam düğün günü bir buket göndermek istiyorsunuz; çiçekler gider, hiçbir devlet bu göndermelere zorluk çıkarmaz. Halbuki bizim gümrük tarifeleri o zarif nezaketlere mütehammil değildir. Geçenlerde rivayete göre bir ecnebi çifte yollanan çiçek demeti için gümrük memurları menşe şhadetnamesi istemeğe mecbur kalmışlar. Nihayet hüsnüniyet göstermişler, çürüyen ve bozulan mevaddın imhası usulünden faydalanarak işin çıkar tarafını bulmuşlar. Evet, memlekete hastalıklı olan nebatlar vasıtasıyla zarar gelmesi ihtimali vardır; meselâ “filoksera” hastalığı da vaktiyle bağlarımızın imhasına yol açmıştı. Gümrük idaresi böyle bir ihtimali göz önünde tutarak kayıtlar koymuştur; haklıdır.

Ancak “İnterflor”u geçmişte elbette düşünmemiştir. Şimdi birçok bakımdan düşünmelidir: Dünyaya şâmil bir teşkilât mevcuttur; memleketimizde bu teşkilâtın faydala-

nacak misafir ecnebiler çoğalmıştır; asrın icaplarına uymak, gidişi medenî teşkilâta ve yeni âdetlere uydurmak elzemdir. Gerilik fikrini vermekten daima kaçınmalıyız.

Yeni İstanbul, 3 Ekim 1956

EĞLENCE

Ege kasabalarının birinde sahneye halı yayılmadığından dolay ı ateş dansına girişmekte güçlük çeken bir çengiye kolaylık olsun diye seyirciler yere sırtlarından çıkardıkları ceketlerini sermişler. Kız bunların üzerinde oynamış, hem de gördüğü iltifata karşılık olarak programdaki yarım saate mukabil tam bir buçuk saat durmamacasına! Bize bu vaka ve manzara filmlerde seyrettiğimiz Amerika'nın kuruluş devrindeki eğlence yerlerini hatırlattı; hani "altına hücum" devrinin servet ve servetle beraber israf getirdiğı zamanları. Amerika o sırada madenleri, petrol kuyuları, pamuk tarlaları ve hepsini birbirine bağlayan yolları, yerden mantar gibi fışkıran kasaba ve şehirleri, gelişen maarifi ve üreyen nüfusu ile bugünkü Amerika olmağa başlarken millet hem çalışır, hem eğlenir, bir taraftan kazanır, öbür taraftan da cömertçe, coşkunca eğlenirdi.

Galiba kuruluş ve kalkınmanın seyri budur; iş ve kazanç hacmi arttığı nisbette eğlence şekilleri de çoğalıp birer masraf kaynağı oluyor. Kaldı ki memleketimizde henüz çiftçilerden vergi alınmadığı için bereketli ziraat bölgelerindeki vatandaşlarımızın çengilere ceketlerini halı yapmaları olağanüstü fedakârlık sayılamaz; bir bakıma hepimizin kesesinden hovardalıktır.

Yeni İstanbul, 12 Ekim 1956

BAYAĞILIK

Bayağılık aldı yürüdü; yaşama tarzımızın en belirgin vasfı, daha doğrusu sıfatı ve damgası bayağılıktır. Bu, bize nereden ârız oldu? Faktörleri nelerdir? Neden bayağı yazıyor, çiziyor, yontuyor, konuşuyoruz, sanat şubelerimizde gittikçe bayağılığa kaçıyoruz? Dünyanın umumî gidişi mi öyle? Seyahatlerimiz bizde bu intibai bırakmadı. Eskiye nazaran bazı değişmeler sezdik ama hiçbirini irkilecek, kulak tıkayacak, göz kapatacak, kaçıp gitme arzusu verecek kadar aşırı değildi. Bizzarure, bayağılık matbuata da işliyor; okuduğumuz bazı tefrikalar ve fıkralar arasında rastladığımız sözlerden ve tasvirlerden tüylerimiz ürperiyor. Belli ki, neslin yazarı düştüğü bayağılığın farkında değil. Bunu tabii bulmaktadır, iyice benimsemiştir; hattâ başlık olarak da kullanmakta beis görmemektedir. Kabahat kendisinde mi? Hayır, bayağılığın artık tabii hal ve hemen hemen müşterek vasıf olup çıkmasında! İddiamızı isbat edici misaller topladık ama neşrine cüret edemedik.

O ne biçim, ne kaba saba aşk ve zendostluk tarifleri, ne ayak takımı tasvirler! İnsan kadından ve bu bayağılıkta erkek görüşünden utanıyor. Çok şükür hâlâ utananlar mevcut.

Yeni İstanbul, 18 Aralık 1956

SOSYETE

Bir gazete haberi: “Ankara-Dün Altındağ semtinde bir evde 4 erkekle şehrimiz sosyetesine mensup 2 kadın fuhuş yaparken yakalanmışlardır.” Bu haberdeki “sosyete” sözünden ne anlıyoruz? Vatandaş topluluğunun hangi sınıfıdır? Ecnebi lisanlardaki karşılığı ne ola? Aristokrat mı, burjuva mı, sadece zengin veya isim itibariyle mâruf yahut türedi yahut da süslü giyinen, çay ve kokteyl veren, böyle yerlere devam eden “mon-dain” demek mi? Hem “sosyeteye mensup” damgasını vurup o kadınları mahiyeti henüz, teayyün etmemiş bir içtimaî sınıfa mal eden kimdir? Polis mi, gazeteci mi, mahalleli mi? Bu da meçhul. Eğer evsafı belli, iyice uzuvlaşmış bir “sosyete” varsa ve randevu evinde yakalanan fahişeler gerçekten “sosyete” malı değilse, o unvan altında tanınan sınıfı tahkire sebep ne? Ecnebi asıllı bir kelimeyi daha berbat ettik. Fransızcada bizim kasdetmek istediğimiz mânadaki “sosyete”nin tarifi “terbiyeleri, mevkileri, servetleri bakımından temayüz etmiş insanlar topluluğu”dur; sosyetemiz şayet haberini aldığımız gibi ise eyvah! Randevu evinde 4 erkekle basılan 2 kadın; altılı grup!

“Sosyete”nin ya ne olduğunu bilelim yahut bilir bilmez ağzımıza almayalım.

Yeni İstanbul, 21 Kasım 1956

BENZERLİK

Geçen hafta Ankara’da iken bir öğle yemeğini Meteoroloji Umum Müdürlüğü binasının memur ve müstahdemlerine mahsus kantininde yedik. Bunun hâlâ tesiri altındayız. Yemeklerin nefaseti bakımından mı? Onlar da iyi idi, fakat asıl iyi ve fevkalâde olanı servis şekli idi. Vakit gelince umum müdür ve muavini beylerle aşağı kata indik; duvarları artistik resimlerle değerlendirilmiş ferah, geniş ve tertemiz bir divahaneye girdik; bir tezgâh önüne geldik. Sıraya riayet ederek herkes ve her günkü gibi biz de bu tezgâhından bir tahta tepsi çektik, ikinci bölmede çorbamızı ve etli sebze tabağını, ondan sonra pilâvımızı, daha sonra ırmik helvamızı, ekmeğimizi ve çatal kaşıkla bardağımızı tepsiye kendimiz dizdik, ellerimizde taşıyarak asıl lokanta kısmına yürüdük, boş bulduğumuz bir masaya dizildik ve kemali âfiyetle karnımızı doyurduk. Ortada hademe yoktu; âmir, memur, misafir, işçi gibi bir fark ve bir teşrifat da... “Asr-ı saadet” ve “Hülefa-yi raşidîn” zamanındaki tam ve kat’i müsavat!

Memnun olduk, iftihar ettik. Demokratik usullerin bir faydası da şu noktadadır: Bilmeyen bilenden birçok şey öğrenir, öğrendiklerini evinde de tatbik eder, ailelerini benimsetir, muaşeret şeklinde bir benzerlik yani yükseliş hâsıl

olur. İşte gerçek demokrasi de esasen budur, seviye farkının göze batmaz bir hale gelişidir.

Yeni İstanbul, 19 Aralık 1956

BU DA GEÇECEK

Yeni dansların hükûmet eliyle yasak edilmeleri fikrine aleyhtarız. Eğer o danslar herhangi bakımdan mahzurlu ise bunların önlenmesine yine fertler ve cemiyetler çalışmalıdır. Zor kullanarak değil, telkin, propaganda, inandırma, kendi muhitine, kendi ailesine çirkinliğini, münasebetsizliğini kabul ettirme suretiyle! Kaldı ki, bu kabîl dansların modası da çabuk geçer. Bir zamanın mahut “Çariston”u şimdi bize gülünç ve sevimsiz görünüyor; delisi divanesi idik. Diğer taraftan valsler ve benzeri tangolar hâlâ rağbettedir. Yırtıcı kuşun ömrü az olur denilir ya! Hadden aşırı, fazla acayip ve hoyrat dansların da hayatı kısa sürüyor. Sade dansların mı? Delidolu diktatör rejimleri de böyledir; normalleri kadar devam etmez. Hitler ve Mussolini derecelerine göre politikanın fazla hareketli teheyyüç haline gelmiş, yeri göğü sarsan bir nevi siyaset *Rock and Roll*’cusu idiler; dünyayı allak bullak ettiler, mukallidleri de türedi, fakat hiçbirini dikış tutturamadı. Peron cenapları bunun küçük bir misalidir.

Tabiatte de kasırga ve tayfun durgun havalara nisbetle pek süreksizdir. İnsanda öfke ve taşkın neşe bile! Neler geçti, ne harpler geçirdik? Bobstil denilen kıyafet de geçti. Ekzistansiyalistlik de geçiyor; şimdiki şiirler de geçecek, bozuk düzen Türkçe de... Bütün ifratlar ve tefritler atlatılacaktır.

Yeni İstanbul, 18 Ocak 1957

LEĞEN ÖRTÜSÜ

Genç yaşında bir otomobil kazasında ölen Amerikalı sinema aktörü James Dean'ı sevenler onun namına Ankara'da bir cemiyet kuruyorlarmış. Cemiyet merkezinde ve belki de şubelerinde aktörün ayakkabıları, çorapları, pantolonu, gömleği –neden olmasın– iç çamaşırları vesairesi hayranlarına teşhir edilecekmiş. Bunlara yüz, göz sürenler, öpüp koklayanlar da olur mu? Mümkündür. Peki, o beyaz perde aktörünü böyle Buda, İsa ve emsâli din tesiscileri gibi kutlu bir varlık mertebesine getiren, kendisine tapındıran, öteberisini mukaddes emanetlere çevirten hüviyeti, kuvveti, eseri ve kıymeti nedir acaba? Yolunu şaşırmış olan ıstıraplı bir insanlığı mânevî huzura, hidayete mi kavuşturdu? Yoksa vatani kurtaran arslan o mudur? Bilemedik, san'at âleminin bir Wagner'i, Şekispir'i, Rafael'i yahut milyonlarca insanın hayatını kurtaran bir ilâç ve aşı kâşifi yahut da yine insanlara rahatlık ve kolaylık sağlayan fennî buluşlardan meselâ telsiz mucidi o James Dean mıdır? Hattâ, sahne ve perde artisti olarak L. Ollivier ile Şarlo nevinden dâhî bir aktör müdür?

Hiçbiri değildir, sadece, kadınlar mahbubu seksapelli bir delikanlıdır. Bu delikanlıdan bize ne? Bize bir şeref mi getirdi? Şeref getirenleri bitirdik de, sıra şu yabancılar

yabancıyı hiçten oyuncuya mı geldi? Vali olsaydık, dilekçeyi reddeder, fakat izin isteyen gâfillere baş sağlığı dilerdik, ama Dean'ın ölümünden dolayı değil, gerçek baş sağlığına muhtaç olduklarından ötürü!

Yeni İstanbul, 9 Şubat 1957

GÜL KOKULARI GETİREN GÜZEL BİR HABER

Bundan sekiz yıl önce yine *Yeni İstanbul* muharriri olarak Anadolu gezintisi yaparken yolum İsparta'ya da uğramıştı; seçim arefesinde idi. İnkâr edemem, Halkevi ve iktidardaki parti ileri gelenleri o ziyaretime kayıtsız kalmadılar, pek telâşlı ve ümitsiz günler yaşadıkları halde benimle de az çok meşgul oldular. İrfanlı insanlardı, Halkevi neşriyatını verdiler, küçük bir şişe gülyağı da hediye ettiler. Sırası gelmişken söyleyeyim: Halkevlerinin darmadağınık edilmesine yazık olmuştur. Veçhe vermek ve faaliyete devam ettirmek mümkündü. Zira herhangi kasaba ve şehirde uğradığım o kültür müesseselerini hizmet halinde ve faydalı durumda bulmuştum.

Her ne ise... Gelelim İsparta'ya: Gördüğüm şirin kasabalar arasında en hoş hâtıra bırakanlardan, kendini zevkle hatırlatanlardan, yine gitmek arzusu verenlerden biri de orası idi. Havasını, suyunu, manzarasını, ahalisini, çarşı pazarını, yiyecek içeceğini, hepsini, hattâ kurnalı hamamiyle otelini bile beğenmiştim. Mevsim de henüz başlamıştı, meşhur gül bahçelerini de göreyim, demiştim.

İşte, tek beğenmediğim yer bu bahçeler oldu; gül yağcılığının ve gülyağı veren gülistanların değerinden kaybedip ihmale uğradığı bir devreye rastlamıştım; bir zamanlar ihraç

malı olarak epeyce revaçta bulunan gül bağıcılığı hemen hemen ölmüş sayılırdı. Benim hayalimde –Cenubî Fransa’nın şöhretli karanfil tarlalarını düşünerek– bu bahçeler pürnakıl çiçeklerle donanmış, ufuklara kadar uzanan genişlikte, rayıhası kilometrelerce uzaktan duyulan mamur bir saha olarak yaşıyordu. Hayyam’ı düşünmüştüm, bütün eski Divan şairlerini ve şiirlerini, yazma, çevre, çini vesaire motiflerini de düşünmekten kendimi alamamıştım. Gözlerimin önüne narin endamlı kızların ellerinde tuttukları gülleri koklayarak dolaştıkları minyatürler de geliyordu.

Bunların hiçbirini bulamadım. Karşıma yarı çalılışmış bakımsız fidanlar ve çirkin bacalı, baraka azmanı dumanı tütmez bir fabrika çıktı ve derin bir ıssızlık! Elime tutuşturdukları bir risalede Bulgar gülyağcılığının günden güne geliştiğini, bizimkinin gerilediğini rakamla ispat eden bir cetvel okuyordum. Gülistanda değil, kabristanda dolaşıyor-muşum gibi gözüm, gönlüm kararmıştı.

Şimdi gazete haberlerinden öğreniyoruz ki, İsparta gülyağcılığının lâıyk olduğu seviyeye yükselmesi için ciddi teşebbüslere geçiliyormuş; güvenirim. Bu yeni haber o eski hüznümü dağıttı; burnuma gül kokuları geldi.

Yeni İstanbul, 3 Haziran 1958

PARA; YUTMASI KOLAY, HAZMI ZOR BİR LOKMADIR

Traktör, sınaî gübre, motörlü tulumba vesaire gibi yenilikler ve yeni çeşit yardımlar sayesinde büyük arazi sahiplerinin çok para kazandıkları, eski zamanlarla kıyas kabul etmiyen bir refaha eriştikleri, çoğunun parayı nereye harcayacağını bilemediği şüphe ve tevil götürmeyen bir vâkıadır. Yüksek kumarlar, mükellef arabalar, külfetli ziyafetler, Paris menşeli kıyafetler, aylığı akla durgunluk verecek apartmanlar, saymakla tükenmez debdebe ve dârât bu kazancın her gün görüp parmak ısırduğımız tezahürleridir.

Fakat biz servetin bizatihî aleyhtarı olmadığımız için kazancın kendisini değil; evvelâ suret-i sarfını, saniyen o kazancın vergiden muafiyetini tenkid ediyoruz. Nitekim geçen sene yazdığımız *Ekmek Elden, Su Gölde*n isimli romanımızda da tafsilâtiyle bu noktaları dilimize dolamış, hayali birtakım tiplere hakikat çeşnisi ve canlılığı vererek o sosyal dâva üzerinde kalem yürütmüş, umumî efkârın tasvibini kazanmak mazhariyetine de erişmiştik.

Evet, biliyorduk: Ziraî mahsul vergisi kolay tarh ve kabzedilen vergilerden değildir, uzun tetkiklere muhtaçtır, kılı kırk yarmak, işin her tarafını göz önünde tutmak ve kaş yaparken göz çıkarmamak lâzımdır. İktidardaki hükûmetin

sekiz seneden beri o dâva üzerinde durduğunu, haklı tereddütler geçirdiğini de işitiyorduk. Nihayet bir kanaate varmış olacak ki, bu vergiyi koymağa karar verdi. Elbette az kazançlı çiftçi istisnâî bir muamele görecektir, gerçek köylünün kalkınmasına engel olunmayacak. Öte taraftan büyük kazançlı arazi sahiplerinin misli ancak Ortaçağ rejimlerinde görülen şayanı hayret imtiyazı kaldırılmakla modern devlete yakışan bir vergi adaleti kurulmuş olacak.

Yeni kanunun bu saydıklarımız mânevî neticeleridir. Asıl maddî netice devlet hazinesine girecek paradır ki, en aşağı bir tahminle dört yüz milyonu bulacağı söylenmektedir. İşte o milyonlardır ki, fertlerin elinde, çok defa bir sefahet veya israf kaynağı olarak pek safdilcesine, zevk ve gerçek kibarlıktan mahrum, halkı, incitecek şekilde çarçur edilmektedir. Memlekette acınacak yahut gülünecek kadın ve erkek tipleri, birtakım şımarık beyzadeler, hoppa kızlar ve gelinler, bir sürü züppe üremesinin sebebi de yine millet hazinesine girmeyen o yüz milyonlardır.

Para, yutması kolay, fakat hazmı çok güç bir lokmadır; efendice, insanca, cemiyete faydalı şekilde parayı kullanmak değine yiğitin kârı değildir. Hükûmetten ve meclisten efradını cami', ağyarını mani' bir kanun çıkarmasını ez dil-ü-can dilemekteyiz...

Yeni İstanbul, 2 Temmuz 1958

BAZI HASSASIYETLERİ BİZİM NESİL İYİ ANLAR

Son iki gün içinde bayrağımızla alâkalı iki hâdise kaydedildi; bunlar gazete haberidir: Çanakkale’de gençler bakmışlar ki, ecnebi bandıralı küçük bir tenezzüh teknesi –sularımızda bulunduğu için– prova direğine eski püskü, yırtık pırtık bir Türk bayrağı çekmiş; gidip bunun bir yeni-sini şehirden almışlar, götürüp nezaketle tekne sahiplerine vermişler; onlar da –galiba çoğu kadın imiş– teşekkür ederek fersudesinin yerine takmışlar. Hâdise böylece ve centil-mence kapanmış.

Öbürü başka türlü olmuş; okuyalım: “İzmir-‘Trentino’ isimli bir İngiliz şilepinin limanımızdaki küstahlığı vatandaşlarımızı çileden çıkarmıştır. Karasularımıza girdiğinden itibaren prova direğine bayrağımızı çekmek mecburiyetinde olan şilep, gûya bu kaideye riayet etmiş ve direğe bayrağımızla hiçbir alâkası olmayan bir bez parçası çekmiştir. Bu küstahlığa sinirlenen vatandaşlarımızın tepkisi şilep kaptanının gözünden kaçmamış, fakat bu defa da bez parçası yerine mendil büyüklüğünde acayip bir Türk bayrağı çekmiştir.” Sonrası? Yapılan bütün ikazlara rağmen şilepin kaptanı küstahça hareketinde ısrar etmiş. Bunun üzerine halk İngiliz mürettebatını yuhalamış, polis gemiyi muhafaza altına almış!

“Peki,” diyeceksiniz, “o polis prova direğine resmî eşkâlde bir Türk bayrağı çektirememiş mi?” Ben de kendime ayni suali sordum. Gazete haberlerinde bu cihet tavzih olunmamış. Esasen her habere verildiği şekilde inanmak doğru değildir. Ancak haberin iki noktası doğrudur kanaatindeyiz: İngiliz kaptanının küstahlığı ve inadı! Bana bu hâdise istibdat devrinde o ve emsali ecnebi kaptanlardan zabıtamızın çektiği çileleri hatırlattı. Esasta zaten sarhoş, dik kafalı, mütecaviz ve çoğu şirret olan bu adamlar kapitülâsyonlara güvenip büsbütün şımararak Osmanlı İmparatorluğu sularına girince gemi azıya alırlar, bilhassa Galata semtini küstahlıklarıyla altüst etmekten keyif duyarlardı.

Zira yerli polis onları –kapitülâsyon yüzünden– mahkemeye sevk edemez, cezalandırıp hapse atamazdı. Çıkardıkları vaka üzerine konsolos işe müdahale eder, bazan konsolosluk mahkemesi huzuruna çıkarır, mahkûm olanı sefarethane dahilindeki kendi hapishanesine sokardı. Meselâ şimdi Tünel hanından geçip de Asmamescit tarafına giden daracık yolun sağına rastlayan korkunç duvarlı yer, Çarlık Rusya Sefarethanesi’nin hususî zindanı idi!

Bugün aklımıza sığdıramadığımız bu, millî duygumuzu incilten utandırıcı vakalarla bizim gençliğimiz çok ızdırıp çekmiştir. Onun içindir ki, İzmir halkının hassasiyetini iyi anlıyoruz.

Yeni İstanbul, 11 Temmuz 1958

SİNEMALARIN UCUZLUĞU FAYDALI BİR UCUZLUK DEĞİLDİR

Film meraklılarını bir düşüncedir aldı; filmciler ve sinemacılar da telâş içindedir. Zira yeni ticaret rejimine göre evvelce 12 bin liraya satın alınan bir film artık 36 bin liralık bir mal olmuştur; reklâm, materyel vesaire için buna 9 bin lira ilâve ediniz, gümrük resmî de aşağı yukarı 5 bin lira artacak; oldu mu 50 bin lira? Alâkalılar o yekûnun muhtelif masraflarla 69 bin liraya çıkacağını iddia etmektedirler. Kısacası rejimden önce 29 bin liradan ibaret bulunan bir filmin bedeli 69 bine yükseliyor. O halde?

O halde sinema biletleri ücretinin artmasını beklemek lâzımdır. Ayrıca film ithal eden müesseseler de sermayelerini görmek mecburiyetindedirler. Bir buçuk milyonluk bir servet yılda elli, altmış film getirtmeğe yetmez; eski tempo da çalışması için şirket sermayesini 4 milyona çıkartmalıdır. Çıkacak kaç müessese vardır? Bu ticarî meseleleri bir yana bırakalım da biz bilet pahalılığı ile film darlığının üzerinde duralım; seyirci bakımından işi ele alalım:

Fikrimizce sinema bileti ucuzluğu gayritabii idi; gezip tozduğumuz hiçbir memlekette bizdeki kadar ucuz, âdeta bedava gidilen sinemaya rastlamıyorduk. Hattâ oralarda tramvay ve otobüs bileti bile bizim lüks sinemalar biletine

müşavi bir kıymettedir. Sinemalar pahalı olduğundan dolayı da yine o memleketlerde film seyri harcıâlem bir eğlence değildir; hele bizim usulde küçük hanım veya mahdum bey sabahleyin cebine dört beş lira koyup gece yarısına kadar şu sinema benim, o sinema senin, birinden öbürüne koşarak güneşin –havası maddeten ve manen zehirli karanlıklarda, yabancılara sürünüp sürtünerek ve aşnaşışnelikler ederek– geçiremez. Sinema ucuzluğu nice vatandaş evinden, ev ve iş hayatından uzaklaştırır, aileden soğutur; serseriliğe, havallığa sevk eder. Bir şeyler öğretir ama işlediği hayır ürküttüğü kurbağaya değmez.

Her eğlencenin bir haddî, miadı, ölçüsü olmak gerektir. Vatandaş için “bugün bir sinemaya gideyim” arzusuna kapılmak, bunu az çok fevkalâdeden bir iş telâkki etmek, günlük âdetler arasından çıkarmak daha faydalı ve lezzetli olmaz mı? Papaz her gün pilâv yemezmiş; elbette yememelidir, ancak “yarın bir pilâv yesem” diye düşündüğü gün o pilâv bir kıymet kesbeder. Mümkündür ki, Allah’ın günü film seyri ne gitmemeğe mecbur kalan bir genç kız evinde kalınca biraz iş görür, okur, okumak zevkinden de nasibini alır. Ucuz sinema o bakımdan ve birçok bakımdan zararlıdır. Bizi ileri memleketlerin gidişine ayak uydurmak zorunda bırakacak olan yeni ekonomik rejim kötü itiyatlarımızdan birçoğuna, bu arada karaborsa gibi ucuz sinemaya da ket vuracağı benzetmektedir ki, şikâyet edilecek bir vaziyet sayılmaz.

Yeni İstanbul, 11 Ağustos 1958

TELEVİZYONDAN SÖZ AÇILMIŞKEN

A nkara vapuriyle şehrimize gelenler arasında Paris televizyon artistlerinden bir bayan da varmış, yeni açılacak olan turistik bir otelde kalacak, çalışacakmış. Bu artist memleketimizde televizyonun henüz kurulmadığını elbette bilir. Biz kendi hesabımıza o harika icadın gecikmesinden şikâyetçi değiliz. Eğer ucuz sinemalar üzerine bir de bedava televizyon ilâve edilseydi, şimdiki –esasen yeter dereceyi bulmayan– çalışma gücümüz büsbütün takatten düşerdi.

Amerika Birleşik Devletleri'nde 500 televizyon merkezi olduğunu, bunların haftada 320 bin saat işlediklerini, ilânlar için dakika başına 15 milyon frank aldıklarını, sinema müşterilerinin yarı yarıya azaldığını bir Fransız sanat dergisinde okudum; hayretlere düştüm. Televizyon zevkini ikide bir araya sokulan ilânlar bozuyormuş. Fakat, ilâncılığın dehşetine bakınız ki, ilân verenler bu şirketlere saniyesi için –yanlış yazmadım, evet, saniyesi yani göz kapayıp açacak şiddeti için– 600 dolar, bizim bugünkü piyasamızla 5400 Türk lirası ödüyorlarmış!

Bununla beraber programın yüzde seksenini müzik, onunu edebi magazin ve onunu da reklâm teşkil etmekte imiş ve sabahın en erken saatlerinde başlayan televizyon merkezlerin çoğu neşriyatını gece yarısından sonra üçte

kesiyormuş. Bu, şu demektir ki, televizyon meraklıları makine başından ayrılmağa ancak birkaç saatlik vakit buluyor. Görüyorsunuz, televizyon dünyanın bir derdi olmuştur ve bunun içindir ki, havagazı, su, elektrik gibi televizyon sarfiyatının da bizim saat ve kontör dediğimiz yazıcı makinelerle tahdidi düşünülüyormuş.

Her neyse, galiba televizyon bizim memlekette kurulup gelişinceye kadar saat usulü yürürlüğe konmuş olacak. Esasen benim asıl söyleyeceğim başka idi: Parisli artist vapurdan inerken basın mensuplarına şunu demiş! “Bekâr olduğumu gazeteniz vasıtasıyla yazabilirsiniz, fakat yanımda, gördüğünüz gibi siyah panterim vardır!” Bizce yalnız o bayan değil, her kadın yanında görünmeyen bir panter taşır; yani gönlünü razı edemeyen erkeğe karşı panter kesilebilir; gönlü baktığı zaman ise bu azılı panteri zincire vurmasını, hattâ sağlam bir kafese kapatmasını gayet iyi bilir.

Artist bayanın cilveli işveli beyanatından şunu da anlıyoruz: Memleketimize bazı ümitlerle gelmiştir; ehlini bulursa panterini zapt etmeğe hazırdır. Ayrıca bayan kendisine tahsili bir reklâm yapmasını da öğrenmiş. Bakalım panterli mahbubeyi İstanbul’da nasıl bir macera bekliyor!

Yeni İstanbul, 15 Ağustos 1958

İÇ GİDİNİN KINALI KEKLİĞİ!

Mahsulün bereketli olduğu bu yıl ve Toprak Ofis'in hububat satışına hız verdiği şu sırada, zirai verimiyle tanınmış bölgelerden o zenginliği belirten haberler gelmeğe başladı. İşte bir tanesi. Bilmem nerede bir bar kızı üç saat içinde bir bir üzerine 303 kadeh “bol” içmek suretiyle bir rekor kırmış; bahse giren müşteri de bol bedeli olarak bar kasasına 600 lira ödemiş. Kıza ayrıca ne kadar ihsanda bulunduğunu gazete yazmıyor. Belki hatırlarsınız. Geçen sene de bir kasabada soyunma numarasını yapan bir artistin ayakları altına, kuru tahta üstünde bir tarafı incinmesin diye seyirciler ardlarındaki ceketleri atmışlardı, galiba ceplerindeki banknot besteleriyle birlikte!

Bunlar “altına hücum” veya “petrol fışkıрма” devirlerinde ve Amerika kasabalarındaki barlarda geçen cahilce, hayrotça para yeme sahnelerini hatırlatmaktadır ve tabiidir ki, matbuata pek azı, devede kulak kadarı aksetmektedir. Kim bilir başka neler, ne münasebetsizlikler oluyordur. İn-hisarlar idaresi “rakı, konyak, vermut vesair alkollü içkilerin istihlâtı arttı, yetiştirmekten âciz kaldık. Pahalı sigara ve yaprak sigaraları kapışılıyor” diyip durmakta, kazanları tıka basa doldurup geceli gündüzlü şişe doldurmaktadır. O derece ki, şişe bulamadığından boşlarını tekrar ele geçirmek için

şışe satışını Milli Korunma Kanunu'nun mevzuatı arasına soktu. "Aman kırmayınız, başka işte kullanmayınız, ehaliye o içki sormak hususunda beni zor durumda bırakmayınız" mânasına hem yalvarıyor hem de daha ziyade halkın yüzde yüz zaruri ihtiyaçlarını korumak amacını güderek hazırlanmış bir kısmını sıhhate pek de faydalı ve lüzumlu olmadığına bildiğimiz mükeyyefatı himaye maksadiyle kullanmak zorunda kalıyor.

Elbette kalır. Mazurdur; zira mahsul bereketlidir; şimdi hububat, arkasından pamuk, üzüm, incir ve fındık, toprak sahiplerinin ceplerine bol para girecek ve bardaki kızlar bol 'bol' içecek. Nadide kız 3 saatte 303 kadehini içer, rekor kırar da Naciye ve Nadire kız daha az zamanda daha çok yuvarlamak suretiyle o rekoru aşmaz mı? Çatlasa, patlasa Nadi-de'yi çatlatmak lâzımdır. Bakalım bundan böyle kaç barda "bol" rekoruna girişilecek?

Girişilir elbette! Bu rekorlar kaç mal olursa olsun muhakkakki ziraat mahsullerinden hükûmetin alması icap eden vergi miktarından az tutar. "Öt gidinin kekliği kekliği öt! İsmail Paşa gibi arkan var!" diyen eski köylü gibi biz, vergi mükellefleri de bar kızına "iç gidinin kınalı kekliği! İç vergiden muafiyet gibi arkan var!" diyoruz.

Yeni İstanbul, 16 Ağustos 1958

BİR GÜNE SIĞAN ÇEŞİTLİ ORİJİNAL VAKALAR

Gazetelerimize göz gezdirirken yerli haberler arasında Göyle acayip, tuhaf, acıklı veya akla gelmez, inanılmaz olanlarına rastlıyoruz ki, dünyanın başka yerlerinde vukubulup bize verilen aynı cins haberlere çoğu taş çıkarıyor. Hele bazı gün gazetenin bir sayısına giren o haberler âdeta yekûn tutuyor. Meselâ iki gün evvelki gazetelerden bir tanesini elimize alalım; siyasî, iktisadî ve beylik havadisi bir tarafa bırakalım, içtimaî ve ahlâkî mahiyet taşıyan yahut sadece tuhaf sahneler aksettiren haberlere göz atalım.

Bunların arasında bir tanesi cinayettir; sebebine akıl erdiremeyeceğiniz tipik bir cinayet: Karadeniz kasabalarının birinde bir adam karısını idam ediyor. Evet, boynuna ip geçiriyor ve asıyor. Neden böyle yapıyor? Zavallı kadının suçu kocasına cevap vermesidir! Kadın kocaya hiç cevap verebilir mi? Henüz değişmeyen âdet ve zihniyet icabı kocanın her dediğini ve her yaptığını sükût ile karşılamayan kadın idama değilse de kötüğe, pek şiddetli cezaya lâyık sayılır. Bu sefer herif ileri gitmiş, kendi kendine fevkalâdeden bir mahkeme kurmuş ve o mahkemelere hâs cezayı tatbik etmiş!

Haberlerden biri hoştur ve pek orijinaldir: Yine o sahillerden bir kasaba sabahleyin gözünü açmış ki, sokaklar irili ufaklı kedi ile dolu. Meğerse, bir motör başka bir kasabadan

topladığı yüzlerce kediyi buraya çıkarıp gitmiş. Haberin başlığı da güzel: Kedi çıkarması. Rivayete göre halk bu çıkarmadan memnun olmuş, zira kasabalarında kedi darlığı varmış. Şimdi içtimaî yaralarımızdan birine temas eden haberi okuyoruz: Ege'nin en büyük şehrinde bir randevu evi basılmış, yakalanan 17 ve 19 yaşlarındaki alüfteler epeyce zamandır bu sanatı yaptıkları halde muayenede bakire çıkmışlar.

Yine komik haber: Bir kasaba belediye meclisine âzadan bir zat takke ile katılmış, hakkında şapka kanununa uyularak zabıt tutulmuş! Diğer bir rivayete bakılırsa muhterem üye şapkalı imiş de takkesi şapkası altından çıkmış; çıkınca vak'a ihbar üzerine adliyeye intikal etmiş. Gazetenin o günkü sayısında seksüel haberler epeyce yer tutmaktadır: İstanbul köylerinin birinde 18 yaşında bir delikanlı 6 yaşındaki bir kız çocuğuna tecavüz etmiş, karakolda ifade verirken demiş ki: "Halının üzerinde emekliyerek kedi ile oynayan kızı görünce dayanamadım!" Fakat bu vak'adan müthişi de olmuştur, bir başkası 4 yaşındakine saldırmış ve linç edilmekten güç kurtulmuştur. İki haber daha: Otobüste kocasıyla beraber giden ve yine parkta kocasıyla birlikte oturan iki kadına sarkıntılık. Mütecavizler öyle azılı imişler ki, ancak halkın yardımıyla ve güçlkle defedilebilmişler!

Yerimiz bitti, haberler bitmedi. Bu, Allah'ın günü böyledir.

Yeni İstanbul, 21 Ağustos 1958

ELBETTE OTORİTE ORAYA DA GİRER

Niçin bu yeni büyük otellere –galiba başka memleketlerde kullanılmadığını sandığımız– “turistik” sıfatını taktık? Elbette hikmetini bilen vardır ama biz hikmetinden sual etmiyeceğiz. Dileriz sayıları artsın ve her köşesi ayrı bir manzara arz eden şehrimizin dört bir tarafını süslesin, şenlendirsin. Bu başlangıçta hangi noktaya geleceğimi tabiidir ki, tahmin edemezsiniz; söyliyeyim: Hilton Oteli’nin hol ve salon katında terasayı ayıran camlardan, daha doğrusu o geniş, çerçevesiz ve görüşe mâni olmadığı için pek lüzumlu camekânların işaretsiz bırakılmasından şikâyet niyetindeydi.

Evelâ bir hatıramı tazeliyeceğim: Anadolu Demiryolları’nda işleyen yolcu vagonları İsviçreli Umum Müdür Hüggen zamanında pek temiz tutulurdu; camlar ise büsbütün temiz, yekpare, pırıl pırıl, beneksiz ve işaretsizdi. Açık farz ederek başını dışarıya uzatmak isteyenlerin kafalarını, yüzlerini, burunlarını çarparak yaralanıp berelenme vakaları çoğalınca idare bunların tam ortasına, zarafetini bozmayacak bir buluşla buzlu birer ay-yıldız koydurdu; kazalar önlendi. Önlendikten başka dalgın veya aceleci kazazede, etraftakilerin, içlerinden geçirdiklerini sezdiği “koca camı görmedin mi, dangalak!” nevinden haksız ve yersiz ithamlarına uğramaktan da kurtuldu.

Bizim o otelin camları boylu boyunca ve sözü geçen vagonları gibi tertemizdir; hattâ çok defa yine camdan yapılmış olan kapıları açık mı, kapalı mı, pek farkına varılmaz; varılmadığından dolayı da bunlara dalgınlıkla çarpanlar, çarpınca da kafasını veya burnunu vurup kan revan içinde kalanlar çoktur. Ama diyeceksiniz ki: “Görmemezlik! Hödüklük! Öyle yerlere alışmazlık!” Affedersiniz, yanlış! Zira geçenlerde aynı camlara içtimâi mevkii icabı türlü muhteşem yerlere, saraylara girip çıkan bir hanımefendi de çarpmıştı... O ayarda beyefendiler de... Hattâ birkaç gün evvel biz de çarpıştık! Bizim için de “görmemiş, hödük, öyle yerlere oynamış” mütaleasında bulunanlara tâ delikanlılık çağından başlayıp bugüne kadar geçirdiğimiz hayat safhaları ve muhitimiz icabı kaç saray, kaç vezir konağı, kaç büyük otel, nişane, sahilhane, sahilsaray ile ülfetimiz olduğunu sayar dökerim; onlar bu kadarını zannetmem ki, sayabilsinler. Evvelâ bizim yaşımıza gelmemişlerdir, bizim kadar da gezmemişlerdir.

Bütün istediğim, bahsini ettiğim ve lüzumuna inandığım terasa camlarının yüz hizasına gelen yerlerine buzlu, zarif ve küçük boyda birer “İ. H.” rümuzunun konmasıdır. Otel idaresi buna yanaşmazsa ihtar kendi başlarından da bir kaza geçirdiğini işittiğimiz otoriteye düşer; elbetteki otorite Hilton’un içine de girer.

Yeni İstanbul, 10 Eylül 1958

YARININ ANKARASI'NI BİZDEN ÖNCE GÖREN BİR ERMİŞ

Memleketimizde ilk “Gökdelen”in Ankara’da, Ulus Meydanı’nda yapılmağa başlandığını gazete haberlerinden öğrendik, maketinin resmini de gördük. Bu koca mülk ile uzaktan yakından zerre kadar alâkamız bulunmakla beraber bir hissesi bizim imişçesine memnunluk duyduk. Elbetteki modern bir yapı şekli olan gökdelen modern bir şehir sayılan başkente her şehirden fazla yaraşırdı; sıra öbürlerine de gelir. Verilen tafsîlâta göre bina 5770 metre-kare üzerine 28 katlıdır, altında ve içinde lokantalar, büyük mağazalar, gündüz otelleri, gece kulüpleri, ruflar, yazıhaneler, ne ararsan, neyi istersen mevcut.

Dedelerimizin eski zamanlarda dünyanın en büyük kervansaraylarını kurdukları malûm. Hele Selçuklular devrinde de ihtişamlıları yapılmış! İşte şimdi de oğullar –bir hayli gecikmiş olmakla beraber– modern kervanvaraylar yapmağa başladılar. İlk kısmet Ankara’nın kaşığında çıktı. O Ankara’nın ki bizim gibi Birinci Dünya Harbi sırasında misafiri olanlar bir gün böyle bir gelişmeye nail olacağını akıllarından geçiremezlerdi; bizden sonra İstiklâl Harbi esnasında her taraftan üşüşen zevat da o derecesini ummazlardı.

Baskısı tükenmiş kitaplarımdan birinde Ankara’nın ilk

Cihan Harbi'nde rastlayan senelerini tafsilâtiyle belirtmiş, şehrin daha doğrusu kasabanın üçte ikisini kül eden yangını uzun uzadıya anlatmışımdır. O yazıların sonunda bir meczubdan da bahsederim. Yerimiz müsait olsa tamamını alırdım, kısaltayım: sonradan ilk Büyük Millet Meclisi olarak kullanılan İttihat ve Terakki Fırkası binasının önündeyim; gezinti olsun diye boş tarlalar arasındaki tozlu şoseden istasyona doğru iniyorum. Taş yığını üzerinde yarı çıplak, saç sakala karışmış, yaşı belirsiz, gözlerinin bebekleri acayip ışıklık bir adam oturuyor; sanırım bir meczub. Benden sigara, arkasından kibrit istiyor, tifüs hastalığı korkusu ile yanaşmıyorum, sigarayı da, kibriti de kutularıyla önüne bırakıyorum. Bana birdenbire emrediyor:

“Şu Engürü'ye (yani Ankara'ya) iyice bak!”

“Engürü kalmış mı ki,” diyorum, “bakılacak nesi var?”

Meczub Hibar'dan tâ Çankaya tarafına, ovoidan Ziraat Mektebi'ne, doğru kolunu harap, perişan, damsız ve bacasız, ıssız ve çorak sahaya uzatıyor, kendinden geçmiş bir halde söylüyor:

“İşte, evler, evler! Saraylar, saraylar, saraylar!”

Belli ki dediklerini görüyordu, vecd içindeydi, hayran ve heyecanlı! Ürktüm, uzaklaşıyordum ve içimden “galiba evi boyanmış, açıkta kalmış, aklını oynatmış, hayalinde mamur bir şehir görüyor. Zavallı meczub!” diyordum. O meczub, bugün anlıyoruz, şimdiki yarınki Ankara'yı bizden önce gören bir ermiş imiş!

Yeni İstanbul, 27 Eylül 1958

ÖLÜMÜN PENÇESİNDEN YÜZ KİŞİYİ KURTARAN EL

Birkaç gün önce gazetemizde “Esrar kullanan otobüs şoförü” başlıklı bir yazı çıkmıştı. Başka gazetelerde pek küçük yer alan o haber hakkında Ali Karakurt arkadaşımızın verdiği tafsîlât son zamanlarda okuduğum bu cinsten yazıların en heyecan verici ve düşündürücüsü idi. Şayet haber şeklinde kalmasa, uzatılsa ve tipler daha açık belirtilseydi mükemmel bir polis hikâyesi olurdu. İnsan nefesi tutularak okur, sonuna gelmeden elinden bırakamazdı.

Tekrar anlatılmasında fayda bulduğum için hulâsasını vermekten kendimi alamıyorum: Yabancı memleket polislerinde uyuşturucu madde kaçakçılığıyla nasıl mücadele edileceğini öğretmeğe gitmiş ve dönmüş olan mütehassıs bir emniyet memurumuz Levent-Beyazıt seferini yapan bir otobüse biniyor, şoförün araba sürmekteki muvazenesiz hareketleri dikkatini çekiyor, arka tarafta oturduğu yerden kalkıp öne giderek şoförün yüz hatlarını inceliyor ve işin gerçekten mütehassısı olduğundan bu adamın uyuşturucu zehir kullandığını anlıyor. Derhal takibini tecrübeli bir arkadaşına havale ediyor.

Bu arkadaş ve yardımcılar şoförün on gün peşinden ayrılmıyorlar. Vaziyet korkunçtur: Bedbaht adam her gün iş başı yapmadan önce Dolapdere’de bir esrar tekkesine gir-

mekte, kafasını en kötü şekliyle tutsüledikten sonra garaja gidip otobüse atlamakta ve direksiyon başına geçip arabayı sürmektedir. Nihayet günlerden bir gün esrarkeş şoför nöbeti icabı saat 16'da Boğaz seferini yapacak bir otobüs kullanacaktır. Daha evvel Dolapdere'ye inmiş, kabağına esrar doldurmuş, nasibini alıp sarsak adımlar ve sabit nazarlarla otobüse yaklaşmıştır. Arabanın içinde çoğu okullarından çıkmış çocuk olmak üzere yüz kadar yolcu vardır; yüzünün de hayatı o şoförün elinde, âdeta Azrail'in pençesine geçmiş sayılabilir.

Esrarkeş şoför idare edeceği otobüse yaklaşıyor, kapısını açıyor, içeriye girmek üzeredir; bir el yakasına yapışıyor. Bu uzanan el, sıyanet meleşinin elidir; polisin eli, mütehasıs memurun yüz vatandaşı ölümden kurtaran ve memleketi bir faciaya daha sahne olmaktan koruyan mübarek elidir. Şimdi geliniz de emniyet teşkilâtımızı ve başka memleketlere uyuşturucu madde kaçakçılarını yakalama usullerini öğreten mütehasıs memurlarımızı beğenmeyiniz, bakalım! Memurun dikkati, idrâki, vazifeşinaslığı sayesinde bir kıtale benzemesi mümkün müthiş bir facia önlenmiştir. Bir tekke basılmış, caniler adalet pençesine ve şoför tedaviye sevk edilmiştir. Bundan böyle tabiatıyla otobüs şoförleri hakkında daha titiz davranılması ve muvazenesiz hareketleri görülenlerin ayıklanması lâzımgeldiği de öğrenilmiş bulunmaktadır.

Emniyet teşkilâtımızın katiller ve zehirli maddelerle uğraşan şubeleri doğrusu pek mükemmel işliyor. Gazeteleri kaplayan zem ve şikâyet kasırgası arasında memnunluk sesi çıkaranlar ne kadar az! Biz bunlardanız ve bunlar arasında olmaktan memnunuz.

Yeni İstanbul, 14 Ekim 1958

“SENDE BİR VARSA, BENDE DE İKİ VAR!”

Müteveffa Minakyan Efendi’nin repertuvarında müthiş bir melodram vardı; ismi galiba *İtimat*, *Emel*, *Rikkat* gibi tuhaf bir şeydi; esasen bu sözlerin piyesle pek alâkası da yoktu. Kim kime itimat ediyordu, hangi şahıs bir emel beslemekteydi, rikkate gelen kadın mı idi, erkek mi? Belli değildi. Bütün melodramlarda olduğu gibi kaatil sıra cinayetler işliyor, çevirdiği ustaca manevralarla suçu bedbaht bir adama yüklüyor, daima kurtuluyor, fakat sonunda cezasını buluyordu.

İşte o piyesten bir sahne hâlâ gözümün önündedir: Mahut cânî, hüviyetini ve suçlu olduğunu bilen yaşlı birini temizlemek maksadiyle yanına gidiyor ve bir ara tabancasını çıkarıyor. Öldürüyor mu? Hayır, ihtiyar daha atik davranıyor ve mel’unun suratına iki tane tabanca uzatıyor ve “Sende bir varsa bende de iki var!” diyor; tiyatro alkıştan sarsılıyor. Tabiidir ki, o tabancalar Fransızların “pistolet” adını verdikleri tek kurşun atan kavallardır; yoksa “altıpatlar” dediğimiz cinsten olsa ikincisini taşımak zahmetine katlanılmaz. Bakınız halk eski devirlerde bugün olduğu gibi “Gecekondu-Kaptıkaçtı” nevinden dâhiyane bir buluşla mükerrer ateşli tabancalara o “altıpatlar” sözünü ne güzel yakıştırmış!

Şimdi gazetelerde okuduğumuz bir cinayet haberine

geliyoruz: Ankara’da bir şahıs arası açık olduğu eniştesine yolda rastlıyor, biraz atılıyorlar, halk ayırıyor, fakat kayın-birader dönüyor ve cebindeki iki tabancayı birden çekerek eniştenin üzerine boşaltıyor. Bu herif –dikkat ediniz– bir değil, iki tabanca taşımaktadır ve taşıdığđ tabancalar da elbette modern cinsten, en aşağı beş mermi atmaktadır; Minakyan Efendi’ninkinden olmasa gerektir!

Ne silâh bolluğudur bu! Evvelâ bolluğa şaşıyoruz; halbuki silâh ve kurşunlar bugüne bugün karaborsa malıdır, pek pahalıdır, güçlölkle tedarik edilir. Belki onların yedek parçası piyasada –cep saatlerinki gibi– bulunmuyordur! Sonra şuna da şaşmaktan kendimizi alamıyoruz: şehir sokaklarında biri yetmiyormuş gibi iki tabanca ile gezmek cesaretini göze alan, arama ve taramaları hiçe sayan erazil-i eşhas türemiş. Düşününüz ki silâhın birini az bulup ikisini taşıyorlar ve aynı zamanda ikisini boşaltıyorlar... Böyle zorbarlar bunlar!

Vakadan alacağımız ders: Arama taramalara ara vermemeli, hattâ o işe randevu evi basmaktan çok fazla ehemmiyetle sarılmalıdır. Bilmem kimin pansiyonunda bilmem kaç çift suçüstü yakalanmıştır haberinden daha değerlisi bu cinsten olanlardır. İstanbul ile Ankara’nın nüfusları artıyor ama silâhlıların sayısı da artmaktadır.

Yeni İstanbul, 17 Ekim 1958

BİR UYANMA VE KALKINMA ÖRNEĞİ

Memlekette ne güzel şeyler oluyor, ne iyi işler görülüyor da haberimiz yok. Elbette duyamayız; zira gazetelerimiz daha ziyade incir çekirdiği dolduramaz yazılarla, partizanlık lâfûgüzaflarıyla, lev-ü lüab kabilinden bahislerle dolu. Ciddiye çok az yer veriyoruz. Ve acayip bir zihniyet, bir politikacı psikozu ile iyiden çok fena haber vermek, her şeyi fenaya yormak ve gayet kara ahkâm çıkarmak yolunu tutuyoruz. Bu halimize ecnebiler akıl erdiremiyor; ancak ruh hekimleri belki bir hükme varırlar.

“Neymiş o iyi haberler?” diyecekler. Sadece Milli Sanayi Sergisi’nin duvarlarında sıralanan rakkamlara göz gezdirmek yeter. Fakat biz bunlardan başka eserler ve müjdeciler daha görüyoruz. Meselâ işte size en son öğrendiğimiz: Başbakan, gezisi sırasında Kütahya civarında âbide isimli bir yere uğramış, burası yerli bir vatandaşın kurduğu şirket tarafından vücade getirilen “gayet güzel ve modern evlerden mürekkep” bir köy imiş. Heyete refâket eden meslektaşımız –gazetesi hükûmeti tutmadığı halde– o köy için ne yazıyor, bilir misiniz? deminki sözleri ve ilâve ediyor: “Bu köyün hattâ İstanbul’daki en güzel pavyonlarla boy ölçüşebilecek bir de lokali mevcut.”

Evet, bir çiçekle bahar olmaz derlerse de o bir çiçek çok

çiçekli baharın müjdecisidir, arkası gelecek demektir. Köy hakkında verilen tafsîlâtı dinleyelim: “Burasının hususiyeti müşterek bir istihsal tecrübesine atılan 19 köyün merkezi olmasıdır. O köylerde iki yüz bin tavuk, her nevi bakliyat ve saire modern usullerle yetiştirilmekte ve kâra köylüler ortak edilmektedir.” Yani kolektif ve kooperatif çiftlikleri dünyaca takdir olunan bir Filistin manzarası ve bir İsrail çalışma tarzı!

Bizleri böyle bir teşebbüsten haberdar eden meslektaşımıza teşekkürler. Yazısı önümüzde ışıklı ufuk açtı. Ümitlerimizi kuvvetlendirdi. Şöyle düşündük: Meslektaşımız oraya bir tesadüf eseri gitmiştir; belki de yurdumuzun henüz gazeteci ayağı basmamış köşe bucağında buna benzer birkaç tesis daha vardır, birbirlerine bakarak ve faydasına inanarak başka köylerde de teşebbüse geçecekler olacaktır. Kısa bir müddet evvel bize öyle bir tesisten haber gelebilir mi idi? Haber uyanış ve kalkınma hareketinin hükûmetten fertlere sirayet ettiğine delil sayılmaz mı? Hattâ o teşebbüs bugün lâıkiyle başarmasa bile yarınkilere güvenmemiz lâzım geldiğini göstermez mi? Biraz da bu kabil olaylara göz atsak, ferahlama arzularına kapılsak, iyiyi seçerek kendimize, yani ruhiyatımıza da iyilik etsek ne olur? Zehirleme teşebbüslerine karşı koymak, ruh sağlığı mı kurmak, rahat mı sağlamak maksadiyle ben günlük haberler arasında böylelerini seçip, böyleleri üzerinde duruyorum. Ne yapayım? Galiba egoist bir adamım.

Yeni İstanbul, 25 Ekim 1958

ORTAÇAĞ'DAN GELEN BİR SESTİ BU!

Anadolu'da kaymakamlık, sonra da valilik etmiş bir zat söylüyordu: Bulunduğu kasabaların birinde, bundan yedi sekiz sene evvel tek bir kasap dükkânı varmış, çoğu defa haftada bir, belli olmayan bir günde sokakları tellâl dolaşır, halka o gün et satılacağını ilân edermiş. Geçenlerde yolu aynı kasabadan geçmiş ve gördüğü değişikliğe şaşmış; zira şimdi orada her gün açık duran ve satış yapan üç kasap dükkânı mevcutmuş!

“Bununla mı övüneceksiniz? Bu mu memleketin kalkınmasına misal? Böyle entipüften şeylerle mi dâvanızı ispat edeceksiniz?” diyenler çıkar; ilk bakışta öyle diyenler haklıdır da. Fakat, biraz düşünülürse kadiyyenin hükmü değişir; zira üç kasap dükkânının açılışı başka değişikliklerin vukubulduğuna da alâmettir. Muhakkak ki, bu kasabada Ortaçağ'dan kalma hayat tarzı az çok istihaleye uğramıştır. Açılan sadece kasap dükkânı olamaz. Onunla beraber başka dükkânlar, bu arada kadın terzihaneleri, hattâ kadın kuaförleri de açılmıştır; pek çok yenilikler olmuştur.

Peki, terzihane, kuaför vesaire şart mıdır? Kalkınma denilen şey füzulî masraf kapısının açılması mıdır? Süslenip püslenme ile mi seviye yükselir? Onlarla olmaz ama onlar-sız da olamaz. Softaca düşünmemelidir, bir baştan ilerleme

yoktur, ancak her yönden değışilerek yeniye benimsemek mümkündür. “Bu tarafı dursun, beklesin; biz yalnız şu istikametten yürüylim” dedik mi yol tıkanır ve iş güdük kalır. Kasabalı kasaba gittiğı gibi ötekilere de gitmeğē alışmalıdır; nitekim alışıyor. Bu alışmada en büyük rolü oynayan yollar dır. Muntazam yollar ve süratli nakil vasıtaları, bunlardan kadının da faydalanması köylüyü ve kasabalıyı dar ve âdetâ etrafı çevrili muhitinden çıkarıyor, zihnî gelişmesine yarayan daha mamur şehirlere götürüyor, görgüsünü artırıyor ve onu gördüklerine benzemek arzusuna sevk ediyor.

Eskiden öyle kasabalarda bulunmuştuk ki, civar köylerden gayri başka kasaba ve hele şehre ayak basmamış, ayağını ilçe hudutlarından dışarıya atmamış yaşlı başlı insanlarla karşılaşmışdık. Bugün öyle bir vatandaşı mumla arasanız ele geçiremezsiniz; hattâ yine yollar ve taşıtlar sayesinde sakatlar ve yatalaklar bile seyahat imkânına sahiptirler. Yol? İşte bahsedilen kasabada üç kasap dükkânının açılış alışveriş yapmasının sebebi! Bu üç kasaptan murat, dörtbaşı mamur hale gelme başlangıcıdır. Bizim kulaklarımızda hâlâ tellâlin – hikâyelerimizde yazıp anlattığımız– sesi cınlıyor: “Bugün ikindi zamanı Cavga Rıza’nın dükkânında manda kesiliyor! Duyduk duymadık demeyiniz, ey ahali!” O sesi ve manda lâfını işitince midem dönerdi. Ortaçağ’dan gelen bir sestir bu!

Yeni İstanbul, 27 Ekim 1958

Keşifler, İcatlar, Fantaziler

“UM GA, EA, MAE A!”

Yukarıdaki bu kırık dökük ilkokul hecelerinin manasızlığına bakıp, emsali gibi onların da yeni şiirlerden bir mısra olduğuna hükmetmeyiniz. Ne olduklarını söylemeden önce lüzumlu bir başlangıca tahammül lâzım geliyor:

Evden eve taşınmanın güçlüğü kadar eğlencesi de vardır; hatta faydası bile... Evvelâ değişiklik bir eğlencedir ve eğlence de bir faydadır. Sonra, çoktanberi yüzünü görmediğiniz, unuttuğunuz yahut unutmadığınız halde sandık diplerinde, tavan arasında, bodrum katında rasgele kaldıkları için aramak külfetinden kaçtığınız bir sürü kitap, mecmua, resim ve evrak, mevkilerinden inerek veya yükselerek tekrar sizin seviyenizi buluyor, önünüze seriliyor; bu suretle her taşınma, onlar için bir hava tebdili ve sizin için bir hatırlama, buluşma vesilesi oluyor. Bazılarını büsbütün atıyor, bazılarını tekrar yanınıza alıyorsunuz. İkbalden düşme, idbardan kurtuluş, menfaya gidiş, yurda dönüş o gibi evrak için de mukadder!

İşte son taşınma esnasında bu evrakı perişan arasından gözüme 1928 senesine ait bir gazete koleksiyonu ilişti. Birkaç sahifesini çevirdim, bırakamadım; dağınık kâğıt yığınları ortasında, yere çömelerek kır gezintisinde yemek sepetlerini toplayan bir adam vaziyetile iki büklüm, başladım ötesine berisine el ve göz atmaya... Oh! Meğerse 1928, nizasız, cidal-

siz, harpsiz bir sene imiş; etraf sütlüman. Siyaset sahnesinde Führrer henüz görünmüyor ve Duçe ise henüz kavilden fiile geçmemiş, yaptığı meraklı iş eski seleflerinden Kaligüla'nın batan kalyonlarını çıkartmak için Remi adındaki gölü kurutmaktan öteye geçmiyor! Hatta Çin-Japon çarpışması bile başlanmamış; Kral Zogu'nun Arnavutluk tahtına kurulmasından başka politik bir hâdise mevcut olmadığından dünya matbuatı, daha ziyade saçma sapan, sudan şeylerle uğraşmakta, bunların lüzumsuz tafsîlâtile dolmaktadır.

* * *

Çok eskiden o kabil haberler gazetelere “şettâ” başlığı altında konulur, fakat Arap harflerile “ş”, “t” ve “y” harfleri birleştirilerek kısaca, toparlacık yazılan bu acaip kelimeyi doğru okuyabilen kari hemen hemen pek güç bulunurdu. Şeti, şita, şeta, şiti, şittî, şitta, şetey, şüti, şitey... Daha ne bileyim ben, en aşağı iki düzine ses çıkarması ve belki de sekiz, on tanesinin ayrı ayrı manaya gelmesi mümkün bir kelime! Manasını bilene raslamakta Hızır'la karşılaşmak kadar talih yaverliğine muhtaçtı; şayet Yunan efsanelerindeki insafsız Sfenks, bir gün aklına esip de meselâ Kadıköy İskelesi'nin başına dikilse ve gazetelerde bu kelimeyi anlamadan okuyanlardan her birine muamma sorar gibi manasını bir soru-verseydi o semt ahalisinden maktul düşenler –vükelâ, vüzera da dahil– yüzde doksan beşi geçerdi!

(Merak edenlere söyleyeyim: “Şetta” ayrı, dağınık demek olan Arapça “şetit”in cem’i ki, müfredi dört harfli olmasına rağmen cem’i –ne münasebetsizlik!– üç harflidir ve bu şekle

girince mütenewi, muhtelif mânasına gelir. Yine o devir gazetelerinde aynı cinsten yazılar için bir “şezerat” da kullanılırdı; altın zerrelere, inci, elmas kırıntıları gibi encikboncuk, kıymetli, parıltılı nesnecikler demekti amma okuyanlar doğrusunu telâffuz edebilseler de mânasının cahili idiler. Artık, bugün “şundan, bundan”, “dünyada olup bitenler” gibi açık Türkçe başlıklar bizi lugâte müracaat zahmetinden ve mahcubiyetten kurtarıyor.)

Gelelim, kudema lisanile, manahnü fihimize: Elimdeki gazete koleksiyonunun bu sütunlarında dolaşırken, birdenbire kuş veya kutu dili, tuhaf bir lâkırdıya rasgeldim, şaşırdım:

“Um ga, ea, mae, a!”

Sizin gibi benim de aklıma ilk gelen şu oldu: Demek 1928’de bile, bizde yeni tarzda şairler varmış... Öyle ya, aşağı yukarı Asaf Halet Çelebi dostumuzun sükse yapmış “om mani padme hüm”üne benzeyen bir mısra! Hayır, o bir manzume değilmiş, sadece Merih yıldızında konuşulan dilden bir cümle imiş, binaenaleyh şiir olmadığı için de mana da ifade edermiş, “Allah her mevcutta mevcuttur” demekmiş!

* * *

Merih’teki lisanı nasıl öğrenmişler? Şimdi, harpsiz geçen rahat devirlerde insanların ne gibi saçmalarla vakit geçirdiklerine, zamanı ne budalaca öldürdüklerine bir misal olarak bu ciheti anlatacağım: Doktor Robinson adında İngiltereli bir ruhiyat mütehassısı, kendi iddiasına göre, arzdan elli altı milyon kilometre uzaktaki meşhur yıldız gitmiş, ahalisinin dilini öğrenmiş ve dönmüş. Daha tuhafı da var: Merihli bir

kızı da sevmiş... Büsbütün acaibini de söyleyeceğim: Kızın resimlerini getirmiş, gösteriyor! İnanalım mı? Nasıl inanmıyalım ki –hayretten küçük dilinizi yutacaksınız, halbuki büyüğünü yutmak şu sırada memleket menfaatine daha muvafıktır!– İngiliz posta idaresinin bir tebliğini de okuyorum: Merih ile telsiz muhabere ücreti kelime başına bir şilin, altı pens olarak tayin edilmiş! Zira doktorun Merih-arz arasında yapacağı muhabere tecrübesine, hükûmet Rugby telsiz istasyonunu ayırmış ve meseleyi âdi bir ticaret muamelesi telâkki ettiğinden isteyenlere de görüşme hakkını vermiştir.

Görüyorsunuz a, iş oldukça ciddidir, ipsiz sapsız bir haber değil... O sebeptendir ki bizim gazeteciler de Bay Fatin’e başvuruyorlar. Üstat: “Robinson bugüne kadar telepati sayesinde Merih’teki kızcağızla tanışıyor, konuşuyor, seviyor-muş. Şimdi muhabere ve münasebeti telsize nakletmek, o telepatiyi müsbet ilimler sahasına getirmek demektir!” cevabını veriyor, mutadî veçhile işin içinden ustaca, ilim çeşnisini muhafaza ederek sıyrılıyor. Ah sulh, sen meğerse en cahilimizden en âlimimize kadar hepimizi çocuğa çeviren ne keyifli bir saadet, sübyanlık hengâmı imişsin!

* * *

Merakım arttı; koleksiyonu daha dikkatle çevirdim ve Doktor Robinson’un cihan matbuatı mümessillerine verdiği izahatı buldum: Merihli maşuka –resmine göre– hoş, hoşur bir kadınmış, çehresi ablak, saçları topuğunda, gözleri kara, teni beyaz, vücudu balıketi, eskilerin tam bayıldığı biçimde, anlaşılan Raphael’in kugulu meşhur *Leda* tablosundaki iri

göğüslü, iri kalçalı, ay çehreli, haşmetli modeli gibi imiş; bir kusuru varsa kulakları fazlaca iri imiş... Bu kadar kusur kadı kızında da bulunur. Elbisesine gelince yeşil ipekten bir örtü... O kadar!

Doktor diyor ki: “Merih’teki ahali bizden daha iri ve şişmandır. Erkeklerin boyu 2 met. 25, kadınlarınkı 1 met. 80... Binalar pek mükemmeldir; orada da tayyareler, otomobiller, trenler ve tramvaylar var. Fakat nedense halk yeraltında, bodrumlarda yaşamayı tercih ediyor.”

Demek ki Robinson, yıldıza bir sulh zamanı gitmiş ve halkın tayyare harbi yüzünden zemin katlarında mesken tutmaya alıştıklarını ve onların medeniyetçe bizlerden en aşağı on iki sene ileri olduklarını anlayamamış! Doktor ilâve ediyor:

“Merih’e tam dört dakikada gittim; yani 56 milyon kilometre beş dakika bile sürmedi.”

Ne lâtif bir seyahat yarabbi! Tünel’le Beyoğlu’na çıkıştan daha kısa ve kolay! Fakat bütün bu martaval serisinde asıl şaşılacak cihet başkadır: Bu deli doktorun divanece sözlerine kapılarak posta idaresinin Merih’e telsiz muhabere tarifesini resmen ilân etmesi...

“Akıl, akıldan üstündür, ta arşa varınca...” derler; galiba deli, deliden üstün, ta Merih’e varınca!

Tan, 1 Aralık 1940

NEDEN? NASIL? NİÇİN? HER ŞEYİN BİR SEBEBİ VARDIR, BİLİR MİSİNİZ?

İlk mektebe daha bu yıl gitmeye başlamış olan küçük oğluma yılbaşı hediyesi olarak *Çocuk Ansiklopedisi* aldım; fakat eve götürdükten sonra şekerleme kutularına benzeyen bu iki güzel cildi onun elinden yine ben kapım, ben okumaya daldım.

Siz, bu kitapların üstündeki “Çocuk” kelimesine bakmayınız; bu kelime oraya, zannederim, büyüklere karşı bir nezaket ve idarei maslahat için konulmuş; adetâ “kızım sana söylüyorum gelinim sen dinle!” fehvasınca “çocuğum sen bak; büyüğüm, sen öğren!” manâsına... Zira sahifeleri karıştırdıkça cehlîmin derecesinden evvelâ utanmıya, sonra da ürmeye başladım; en sonunda da ümitsizliğe kapılıp çocuk gibi hüngür hüngür, katıla katıla, iç çeke çeke, yanaklarımdan şıpır şıpır yaşlar döke döke ağlamadım ama yüzüme bir hüznün çökmedi de değil!

Bazıları ufak tefek şundan bundan, kırık dökük malûmatı hiçe sayarlar; yalnız derin ihtisata ehemmiyet verirler. Amenna fakat herkese bir ilim şubesinde allâme olmak nasip değildir; zira bunun için dimağımızın hususî kabiliyetinde yaratılmış olması, ayrıca da zaman, mekân ve vasitanın bize yardımı dokunması lâzım gelir. Halbuki her normal

zekâ ansiklopedik bilgileri hazma müsaittir. Tıpkı alelade bir adamın yolda yürüyebilmesi, bir canbazın ise gerili ipten geçmesi kabilinden... Büyük bir kısmımız şayet sakat, inmeli değilsek, elimize kadehi alabilir, içine rakıyı koyar, üzerine suyunu doldurur, ağzımıza götürür, içeriz. Fakat usta bir sirk artisti önüne altı tane dolu bardak koyar, bir çark süratile bu bardakları hem de bir damla dökmeden fırıl fırıl çevirir, yine de düşürmeden, kırmadan, çarpmadan, çatlatmadan eski yerine intizamla bırakır. Hepimiz onun gösterdiği bu marifeti yapmaya mecbur değiliz; lâkin tek kadehi ağzımıza usulünce götürmek cümlemizin uhdesine düşen medenî bir vazifedir.

İşte ansiklopedik malûmatı da bedenden beklediklerimiz gibi, fikirden çıkmasını istediğimiz zarûrî hareketler zümresinden addetmeliyiz. Böyle bile değilse, esnerken elimizle ağzımızı örtmemiz, aksırırken mendilimizi burnumuza tutmamız, selâm verirken şapkamızı çıkarmamız gibi hemen hemen bir terbiye ve muaşeret meselesi saymalıyız. Medenî insanı yabanîsinden ayıran bazı muameleler gibi, fikirden suduru lâzım gelen hareketler de mevcuttur.

Artık misallere geçiyorum: Çocuğunuz, bir gün pencereden sokağa bakarken, bir köpeğin bir kediyi kovaladığını görüyor; kedi sıkışıyor, dönüyor, tüyleri dimdik oluyor, sırtını kabartıyor, ayaklarını birleştiriyor, ortasından uzamış acı bir ütüye benziyor, taş kesiliyor. Dünyada çocuklar kadar insanın cehaletini insafsızca yüzüne vuran hangi mahlûk vardır? Çocuk korkunç bir mümeyyizdir. Soruyor:

“Baba, şu kedi niçin böyle kabardı?”

“Korktu da ondan...”

Oldu, bitti; kurtuldunuz mu? Ne gezer? İşte bir sorgu ve bir müşkül daha:

“Neye biz korkunca kabarmıyoruz? Hem fare de kedi-den korkuyor amma kabarmıyor!”

Haydi bakalım, okumuş, yazmış, yüksek tahsilli büyük adam! Yavrunun bu sualine cevap versene... Vereceğin cevap, çoğu defa şu olabilir: “Bırak şimdi beni, meşgulüm!..” İçinden de belki bunu geçirirsin: “Sahi, neden biz ve fare korkunca kabarmıyoruz?.. “Ve hafifçe üzülür, küçüğün karşısında küçüldüğünü fark edersin. Zaten çocuk psikologdur, meşguliyet bahanesini yutmaz, hükmünü verir: “Babam da sebebini bilmiyor, benim kadar cahil!..” Kaç kişi bu suale kedinin o hareketi hem korkunç görünmek hem de atlamaya daha müsait bir vaziyete girmek için yaptığı cevabını verebilir ki...

“Baba, karla oynarken neden parmaklarım ısınıyor?”

“Soğuyan yere vücut fazla kan hücum ettiririr de ondan...” cevabile mukabele edecek baba nerede? Çocukların aklına gelen sualler şeytanın aklından geçmez. Hattâ Yunan efsanesindeki Oedip’in muammaları lügaz ve bilmeceleri bile ekseriya çocuk sorgularından daha hafif, daha ehven-dir. İster misiniz bir gün size şunu soruversin:

“Her şey kaynayınca yumuşuyor; et, makarna, patates, yağ, hattâ kurşun, demir bile... Ama yumurta sertleşiyor. Neden?”

Hay Allah lâıgını versin, ne doğru, ne haklı سوال... Hele zihnimden bir geçireyim, kaynayınca sertleşen başka bir şey yok mudur? Kart horoz var ama o evvelce de kösele gibidir; yumurta misali, dokununca çıt diye kırılıp mayi halinde bo-

şanmaz ki... Siz böyle düşünürken çocuk içinden güler ve şöyle der: “Bilemedin kaldır, vur!..”

Her zaman bir çocuğa da hacet yoktur; kendi aklımız da bazan bir çocuk gibi karşımıza dikilir, insafsızca sorabilir, hattâ çıkışabilir:

“Be adam! Kışın, sofrada çorbayı soğutmak için üflersin, sokakta ise ellerini ısıtmak için... Bir kerecik olsun bunun sebebini öğrenmek istemedin mi? Bak, mumu ve kibriti, yani bir ateşi ve bir alevi söndürmek maksadile üflüyorsun, öte yandan mangalı ve ocağı ise tutuşturmak maksadile... Acep esbabı neden? Hiç düşündün mü? Gözlerimizi kapayınca niçin daha iyi işittiğimizi, sevindiğimiz zaman niçin gözlerimizin parlayıp güldüğümüzü, kederlenince de ağladığımızı merak etmiyor musun? Sana soruyorum: Kar tanesi neden yağmur damlasından hafiftir? Neden esneriz ve geriniriz? Niye onar onar sayarız!”

“Bilmem.”

Bu cevaba karşı iyi ki aklımız daha ileri varıp da bize atıp tutmaya başlamaz; demez ki:

“Onları bilmezsin ama, ey mağaza satıcısı, terazi ve metre hilelerinin kaç türlüüne akıl erdirmişsindir! Ey banker, para dolaplarının kaç çeşidini çevirirsin! Ey softa, ne içinden çıkılmaz fetvalar verirdin ve ey meşhur Eyüplü Halit, kadınların başına ördüğün bu kaç yüzüncü marifetli çoraptır? Bütün onlar her gün, her yerde, her vesile ile ihtiyacını duyduğun, yokluğunu çekip mahcubiyetine katlandığın ansiklopedik bilgileri kavramaktan daha kolay mıdır? Ey echel kumarbaz, şeytana külâhı ters giydirecek el ve fikir çabukluklarında eşsizsin ama bir insan takatının bir beygir kuvvetinin onda biri nisbetinde olduğunu, on saat çalışan bir

adamin ancak bir beygir kuvvetinde iş göreceğini ve bunun da elektrik kuvveti bakımından beş kuruş bile tutmayacağını bilir misin? Bilir misin ki kimyevî maddeler itibarile bir budala, bir dâhiden ekseriya daha kıymetlidir? Niçin insanlar acıklıkları zaman diğer hayvanlar gibi bağırılmazlar ve neden dolayı en güzel sesli kuş olan bülbülün tüyleri güzel, parlak renklerde, süslü, şatafatlı değildir?

Doğrusunu isterseniz, bu son sualin cevabını, o kumarbaz gibi ben de veremezdim. Hattâ sır ve hikmetini öğrenmeden önce tabiata kızardım da... Derdim ki: “Senin yaptıklarına da akıl ermez ki. Yerinde ben olsaydım, bülbül, yılbaşı gecesi bar iskemlelerinde gördüğüm benli benekli, ipince belli, sinema yıldızlarının dengi, çehrelerinden eleğimsema’nın yedi rengi o seçme bayanlara benzetirdim; şuleden bir demet, buluttan bir paket, bahardan bir salkım haline getirirdim: öterken rayiha da neşrederdi, uçarken kıvılcım da serperdi!”

İyi ki ben bu idraksizliğimle “tabiat” değilmişim; vatanımı o güzel sestен mahrum bırakacakmışım. Zira ve meğrese bülbüller sıcak memleketlerden bizimkine döndükleri zaman ağaçlar henüz yapraklarını açmamış, kuytulaşmamış bulunurlarmış; düşman gözünden o kuşlar kendilerini lâıyıkı veçhile koruyamazlarmış; tenkit ettiğim tabiat kolayca örtünebilsinler, fark edilmesinler diye bülbüllerin tüylerini kuru dal rengine yapmış; pek isabet etmiş!

Bunu ve bunun gibi şeyleri bilmenin belki maddî bir faydası, hattâ bakarada “altıya kâğıt çekmeli mi, çekmemeli mi?” kadar ehemmiyeti olmamakla beraber hiç şüphesiz ki hoş, temiz bir zevki vardır. Bana biraz da bir hokkabazlık sır-

rını öğrenmek derecesinde meraklı, eğlenceli görünüyor. Gazetelerde “büyük bir transatlantik battı” diye yazıyor. İdrak ediyorum ki müthiş bir servet denizin dibine gömülmüştür; fakat sarih olarak bilmiyorum ki o vapurun elektrik santrali kocaman bir şehri aydınlatmağa kâfi gelecek kudrettedir; içindeki kumanya da öyledir, bir büyükçe şehrin gıdasıdır; meselâ depolarında 10 ton tavuk ve hindi, 25 ton sebze ve 35 ton buz mevcuttur ki İstanbul’da bu miktarda buz bulunabilse zannederim ki palamutlarla torikler, dünya yüzünde biraz çabalanıp depreştikten sonra teşkilâtsizliğimizle alay edercesine burnumuzun önünde kuyruklarını sallayıp tekrar hayat sahalarına kavuşmazlar, denizin dibini, biraz sonra da daha iri balıkların midesini boylamazlardı!

Bir karınca yuvasının ve bir arı kovanının mimarî tertibatını bilmek ne keyifli! Düşününüz ki kraliçeleri yumurtlamaya başlar başlamaz karıncalar sevinçlerinden bir danstır tuttururlar, iki manâsile ağırbaşlı, ciddi, temkinli ve hesaplı olan bu hayvancıklar Zenci raksına uyan medeniler gibi terter tepinirlermiş; inek yerine sütünü sağdıkları bir cins böcekler de ahır dairelerinde beklesirlermiş. Şüphe etmiyorum ki karıncalar, İstanbullular gibi hileli süt içmiyorlardır; süt meselesini esasından, en iyi şekilde halletmek kabiliyet ve dirayetini çoktan göstermişler, bu hakir mahlûklar bize üstünlüklerini muhakkak temin etmişlerdir!

Şu kış mevsiminde sobasına kömür atan kaç münevver adam bu madde hakkında kısa, fakat tam bir izahta bulunabilir, dersiniz. Evet, kömür yeryüzünü kaplıyan nebatların fosil haline geçmiş şeklidir. Öyle ama bu hâdise insanların dünyaya gelmesinden sonra mı vukubulmuştur, evvel mi ve nebatın

yanıp karbonlaşmasının sebebi nedir? “Bana ne? Üzümünü ye de bağını sorma! Nasıl yanarsa yansın... Kömürü alıp evime yığdım a, sen ona bak!” Haklısınız. Fakat, bir gazete muharriri iseniz, tavsiye ederim, çocuklardan ve çocuğunuzdan evvel *Çocuk Ansiklopedisi*’ni alınız ve ara sıra karıştırınız.

Çocuk Ansiklopedisi yalnız böyle suallerin cevabile doldurulmamıştır; oldukça derinleştirilmiş mühim bahislere de rastlarsınız. Bence ansiklopedik malûmat, ukalâlık etmeden, hoca tavrı almadan yerinde ve ölçü ile sarf edilirse sohbetlere bir çeşni, meclislere bir revnak verir; şahsımıza karşı da sempati celp eder.

Faraza, bulunduğunuz salona evin pamuk kedisi, adetâ herkesin kendisine hürmeten ayağa kalkmasını bekler gibi ağır ağır, salına salına, iki tarafına bakınarak vezir edâsile girdi mi, kesilmiş sohbeti canlandırmak için birine sorarsanız:

“Kedi neden hep dört ayak üstüne düşer?”

Bilmem bu suale herkes ne der? Fakat ben şu cevabı veririm:

“Sen onu bırak da insanların nasıl bir mekanizma sayesinde her inkılâp vasıtasını kolayca atlatıp devirden devire dört ayak üstü düşmelerinin hikmetini söyle!”

Filvâki bunun sebebini, diğerininki gibi *Çocuk Ansiklopedisi*’nde yazılmış bulamazsınız. O hiçbir kitapta henüz yeri olmayan meçhul bir hassa, sihirli bir kabiliyet, bir “sırrı ilâhî”dir. Nice filozoflar şapa oturmuş, allâmelere parmak ısırtmış, dâhilere “pes” dedirtmiştir.

Çoğumuzu da hasedimizden çatlatmıştır.

Tan, 6 Ocak 1941

BEKLENMESİ LÂZIMGELEN İCAT

Kanlı savaş ve kurusıkı lâf gürültüsü arasında çok önemli bir haber, üzerinde durulmadan geçti; kimsenin dikkatini çekmedi. Halbuki o haber yarınki dünya gidişinin şimdiye kadar yapılanlardan fazla değişeceğini, büsbütün başka bir dünya kurulacağını, gerçekten bir devrim karşısında bulunduğumuzu anlatıyordu: Genç bir Fransız bilgini, havadaki elektriği toplamağa ve sonra da bunu, istediği gibi kullanmaya yarayan bir âlet bulmuş... Demek ki yarın, ne kömüre, ne benzine ne de benzerlerine muhtaç olmadan bütün çevirme, taşıma, ısınma, soğutma, aydınlatma makinelerini bedava işletebileceğiz. “Hareketi daime” elde edildi sayınız.

Anlaşılan kara inci ile ak kömürün modası geçmek üzere... Kömür ve petrol harbi sona eriyor; kömürü ve petrolü az yahut çok millet ve yurt kalmıyacak... Artık gökler tükenmez enerji kaynağıdır; bir kere makineyi kurdun mu, bırak keyfine: Havadaki görünmez kanı çeksin, emsin, durmadan işlesin ve işletsin! Sen yak çubuğunu, bak safana! Hele bu makine bir de portatifleşti mi Everest Tepesi’nin erimez kar kayaları arasında ısınmak ve Çad Gölü kenarında serinlemek işten bile değildir. Sonra, düşününüz ki bundan böyle bir tayyare için benzini tükenmek korkusu yoktur; pek yakınında bulunduğu gökten hareket kuvvetini alarak havalar-

da haftalarca dolaşabilecektir. Artık geceler, tam mânasiyle gündüze dönecektir; ılık esirgemeğe kim kalkar? Varsın, yüz binlerce mum kuvvetinde lâmbalar her tarafta şıkır şıkır yansın! Kömür belâsı kalkınca bizim Kuruçeşme'nin lekesi silinecek, yüzü gülecek ve gönlü açılacaktır. Modern apartımanlarda ise kalorifer derdi kendiliğinden yok olacak!

Asıl kalkacak olan üç şey ateş, baca ve dumandır; evet, yeni dünya ateşten, bacadan ve demek ki dumandan kurtulacak... Ne şehirlerinin, ne fabrikalarının, ne denizlerinin üzerinde duman çemberlerinin yuvarlanıp etrafa is ve kurum yapmadığı duru bir dünyaya kavuşulacak. Fakat yazık ki bu büyük icat dahi, ötekiler gibi harbin eskisinden birkaç misli daha devamlı ve yıkıcı olmasına yarayacak. O hale geldik ki, her yeni buluşun insanlığa fayda vermesinden fazla zararı dokunmasından korkuyoruz. Onun içindir ki benim beklediğim asıl kurtarıcı haber şudur: "Bilmem nerede, bilmem kim, tasarladığı bir âletin denemelerini yapmıştır; doğrudan doğruya insan beynine işliyen bu âlet, artık kim-senin yeni bir âlet icat etmesine imkân bırakmamaktadır!"

Tan, 13 Kasım 1941

YENİ BİR KEŞİF HAKKINDA

Amerika'dan gelen pek büyük bir keşif haberi belki dikkatinizi çekmedi: Bir müessese tahtayı çelik kadar sertleştiren kimyali bir madde bulmuş. Bu madde kullanılınca herhangi yumuşak tahta sertleştirilmekte ve tabiatta görülmemiş sertlikte bir cins tahta elde edilmektedir. Fakat daha mühim nokta şudur: Kimyali maddeden geçmiş tahtalar yanmamaktadır. Vah vah! Bu keşfin gecikmesi yüzünden uğradığımız kayıplara, kaybettiğimiz servetlere gel de yanma! Hele tahta yapılar ülkesi olan eski İstanbul'un, hadsiz hesapsız sanat eserleriyle dolu konakları ve yalıları için matem tutma! Eğer bu keşfe birkaç asır önce erişilseydi şimdi şehrimizde yüzlerce, binlerce tarihî bina sapasağlam, Avrupa'daki şatolar gibi eşyası ile beraber durmakta olacaktı. Yine Avrupa'daki gibi birçok şöhretli adamlarımızın doğdukları, öldükleri evleri bulacak, bilecektik; üzerlerine birer plâka koyabilecektik. Düşününüz ki Fransa'da Jeanne d'Arc'ın, o kahraman çoban kızının hayata gözlerini açtığı hiçten köy evi bile –ahşap olmaması sayesinde– bugün ayakta. Yâni 532 yıldanberi...

Halbuki bizde daha henüz gömdüğümüz meşhurlardan, meselâ Hüseyin Rahmi'nin veya dünkülerden Şinasi yahut Muallim Naci'nin, hangisinin doğduğu evden eser kalmıştır? Daha eskilerin evlerini değil, bir kısmının mezar-

larını bile bulamıyoruz. Hattâ hayatta bulunan yeni nesil arasında da çoğunun baba evleri yanıp kül olmuştur. İstanbul, bu bakımdan beş yüz yıldan beri hava bombardımanlarına uğramaktan kurtulamamış bir şehirden hemen hemen farksızdır. Eğer taştan yapılmış birkaç yüz sanat eserimiz, cami, medrese ve hamamımız da bulunmasaydı, İstanbul'un tarihî bir belde olduğuna isbat imkânı kalmazdı. İşte yeni keşfin gecikmesine bu sebeplerden dolayı acıyorum.

Geç kalmakla beraber yine sevinelim: Yanmaz tahta belki çimento kalıbı kübik bina salgınını önliyerek yarın bize, bakmakla doyulmaz güzellikte evler kazandıрмаğa yol açar; beton ağırlığından ve çirkinliğinden kurtuluruz.

Tan, 22 Nisan 1944

İLK YENİ DÜNYA

Penicilin insanın hayatını kurtarıyor... Öte yandan D. D. T. ve daha kuvvetlisi olan “ganimexane” haşerata ölüm saçıyor. İşte son harbin iki büyük keşfi bunlardır. Bunlarla dünya nüfusunun İkinci Cihan Harbi’ndeki açığını pek çabuk kapatacağına ve az zamanda o nüfusun büyük ölçüde artacağına şüphe yok. Zira bir grip ihtilâtının ve hele zatürrienin insanlığa cihan harbleri kadar kayıp verdirdiğini ve haşereden gelen malarya, tifüs gibi hastalıkların daha da zararlı olduğunu hepimiz biliyoruz. Sulhten sonra uzun müddet harb olmıyacağına ve hastalıkların çoğu önleneneğine göre insan sayısı baş döndürücü rakamlarla yükselecek; yani arzın besleme kudretini arttırmak lâzım gelecek. Bereket haşere öldürücü ilâçların bu noktadan da faydasını göreceğiz; ziraat daha kolay gelişebilecek, ayrıca ziraate ve kasaplığa elverişli hayvanları korumak da mümkün olacak. Kısacası gelecek nesiller yeni keşfedilen insan yaşatıcı ve haşere ile mikrop öldürücü maddeler yüzünden bambaşka bir dünyada ömür sürecekler. Eğer harbçi zihniyet de beklediğimiz gibi önlenebilirse yalançı değil, hakikî cennet dünya olacaktır.

Bu bakımdandır ki ilk Cihan Harbi ile ikincisinin neticeleri bir kapıya çıkmıyacaktır. Hele felâketi yanmadan, yıkılmadan, burnu kanamadan atlatmak saadetine ermiş

bulunan memleketimiz için 1945 sulhü, yeni keşifler ve milletlerarası yeni görüşler sayesinde büsbütün verimli, yapıcı ve bezeyici olacaktır. Meselâ Anadolu'nun büyük derdi mahlaryayı, ağır süratte giden uçaklardan hastalıklara yapılacak ganimexane dumanlarile hemen önliyebileceğiz. Öbür yandan dertlerimizden biri olan bitin ve tahtakurusunun D. D. T. tulumbarile yapılan basit bir mücadele sonunda köküne kibrit suyu ekilecektir; değil İstanbul'da, ücra Anadolu kasabalarında bile çarşı pazar dolaşırken karasineğe de raslamıyacağız. Bütün bu işlerin büyük masrafa ve teşkilâta lüzum göstermediğini de öğrenmiş bulunuyoruz. Zira Suriye'den gelen yolcular, bite, sineğe, pireye boğulmuş Arap köylerinde İngiliz ekipleri tarafından yapılan birkaç D. D. T. tatbiki sayesinde tek haşere kalmadığını söylüyorlar.

Askerî bölgedeki Suriye köylüsü şimdi rahatça uyuyor, ellerini sallamadan veya göğsünü kaşımadan oturuyor ve kıymasını sinek katmadan yiyebiliyor. Bu haşeresiz, mikropsuz, diktatörsüz ve harbsiz dünya hakikî ilk yeni dünya olacak.

Akşam, 14 Mart 1945

YERALTI FAŞİZMİ

Harbin sürüp gittiği altı yıldan beri gazetelerde savaş konusu ayırdedilince en çok yer tutan haberler, yeni keşifler ve icatlarla münasebeti olanlardır. Bunlar arasında da ilâçlar birinci, yapı malzemesi ikinci geliyor. Hele yirmi dört saatte, hiçbir eksigi kalmadan kurulan takma evler bizim gibi yapma evleri olmıyanları yakından oyalamaktadır. Tariflerine ve resimlerine baktıkça –bir gün gelir, kapısını da açarız diye– şimdilik içimiz açılıyor. Çelik kadar sağlam ve ateşe dayanıklı tahtalardan veya birtakım plâstik madde-lerden, hattâ duvar yerine kırılmaz cam bölmelerle yapılacak binaların bildiklerimize benzemiyeceğini, yalnız yangına değil, zelzeleye de göğüs gereceğini söyleyenler çok. Yeni kurulacak şehir plânlarında da az katlı ve geniş bahçeli evlerin teşkil ettiği mahalleler yer alacakmış. Bu harblerin hepsi hem fert, hem hükûmet olarak bizi düşündürmelidir; düşündürdüğüne de güveniyorum.

Şunun için düşündürmelidir: Anadolu'nun büyükçe bir kısmı zelzele bölgesidir; hattâ zelzele bölgesine düşmediğini sandığımız Adana tarafları da yakında yer sarsıntısına uğramış, zarar görmüştür. Demek ki memleketimizde bundan sonra yeni icatlardan faydalanmak ve şehirleri yeni plânlara göre genişletmek yahut tekrar kurmak icab edecektir. Beton

bina, bol para harcanarak ve hileye meydan verilmiyerek tam mânasile beton yapılmazsa zelzeleye dayanmıyor. Sonra kasabalarımız arsa pahalılığı ve arsasızlık diye bir zorluk tanımaz; toprak geniştir; hükûmet binalarını da, hususî evleri de iki kattan yüksek tutmayabiliriz ve yan yana birbirine dayanmış yapıları yasak edebiliriz. Okulların, hele yatılılarının ve hastanelerin paviyon biçiminde, ayrı ayrı dam altlarına ayrılması birçok can kaybını önleyebilir; ayrıca binaların arası bahçelerle süsleneceğinden manzara güzelliği de sağlanmış olur. Son harbde, harbi semtimize uğratmadık; fakat zelzeleden de başımızı alamadık. İkinci Cihan Harbi belki uzun müddet dünyayı bir barış devri açacaktır; ama aynı devir içinde Faşist taşkınlıkları gibi yer sarsıntılarını da durdurup arz tabakasını da uslandırmak imkânı bulunamayacaktır.

Ne yapalım ki temkinli, ağırbaşlı Anadolumuzun altında kabına sığmaz bir cin mekân tutmuş; ara sıra bizi çarpıyor. Onun şerrinden yeni keşiflere sarılarak, fedakârlığa katlanarak az çok kurtulmamız ihtimali de çoğalmaktadır.

Akşam, 7 Nisan 1945

BUNAKLIĞA KARŞI

Gün geçmiyor ki gazetelerde yeni bir ilâç, aşı, serum keşfedildiğine dair ümit verici haberlere raslamışalım. Bunları okurken şunları düşünüyoruz:

1- Şayet o hastalıklardan birine tutulursak eskisi kadar endişeye kapılmıyabiliriz.

2- Mademki birçok hastalıkları önlemek veya hafifletmek imkânı bulunuyor, demek ölüm ihtimalleri de hatırı sayılacak kadar azalıyor.

3- Bugün tedavisi mümkün hastalıklardan dün ölenler pek hiçine gitmişler.

4- O ilâçlar piyasaya çıkıp memleketimize gelinceye kadar hastalanmak ne talihsizlik!

Gazetemizin son iki sayısında Penisilin'in bambaşka bir usulle artık –dudak ruju veya çocuk pudrası gibi– kolayca yapılp piyasaya bol bol çıkacağı, Mısırlı tıp profesörlerinin “anjın dö puvatrin” illetine çare buldukları yazılıydı. Pek mühim bir müjde de şuydu: Ruslar bir “gençlik serumu” keşfetmişler; ellisini aşmış adamları tamamen dinçleştirdikten, delikanlıya çevirdikten başka yüz yaşını bulmuş kimselerin bile saçlarını yeniden üretilip gençlik rengine kavuşturan bu serum o yaşların icabından olan bunamayı da önlüyormuş; yani hem vücut hem de akıl kudretini geri çeviriyormuş.

Fikrimce “gençlik serumu” keşfedilmeseydi öbür ilâçların faydası yarıya inerdi. Zira uzıyan insan ömrü bunakların sayısını artırmağa ve cemiyeti bunaklarla doldurmağa vesile olurdu. Farz edelim ki bir adam ellisinde Penisilin sayesinde zatürreeden, altmışında bilmem ne aşısile kanserden, yetmişinde başka bir ilâcın imdada yetişmesi yüzünden yaşlılık vereminden kurtuldu; seksenini buldu, hattâ aştı... Ama akıl muvazenesi bozuktur, meselâ elektrik ampulünü mum sanarak üfleyip söndürmeğe çalışıyor ve geceleyin aya bakıp güneş tutulduğuna hükmediyor. Böyle bir insan yerine akli tamamile başında ve derin, uzun tecrübelerinden faydalanacağımız vaziyette dinç birini bulursak sevinmez miyiz?

Hele büyük adamların yaş icabı vücut ve zekâ bakımından iki taraflı çökmeleri, enkaz haline gelmeleri pek acıklıdır. Yeni keşif –misallerin en küçüğüle– bir Hüseyin Rahmi’yi yüz yaşında gene eski Hüseyin Rahmi olarak yaşatacak ve ona bir *Mürebbiye* yazdıracaksa gençlik serumu sanat ve ilim dünyasına bitmez tükenmez hazineler kazandıracak demektir.

Akşam, 10 Aralık 1945

BÜYÜK İKRAMİYEYİ KAZANAN ŞEHİR

Ankara Devlet Merkezi olarak seçilişinin 31'inci yıldönümünü sevinçle kutladı. Biz de sevindik. Zira, inkâr edilemez: Bu şehir memlekete şans getirdi. Millet o tarihten sonra sulh içinde yaşadı, İkinci Cihan Harbi'ni de ucuz atlattı, o derece ucuz ki, bir tek kişinin bile burnu kanamadı. Şimdi de bir sulh kervanına katıldık; bir zamanlar hayalimize sığdıramadığımız müttefikler bulduk; daha doğrusu biz onlara koştuk, onlar bize sarıldı. Ayrıca refah seviyesi arttı; yani bazımızın cebine az, bazımızın kâfi, bazımızın ise lüzumundan fazla para girdi. Girdi ya! Kalkınma yolunda bir iddiaya göre dev adımlarla, bir rivayete nazaran da paytak paytak yürüyoruz. Yürüyoruz, ilerliyoruz ya!..

Hülâsa, Ankara yurda uğurlu oldu; teşekkür ederiz. Bizim kadar Ankara'nın da bahtı açıldı; zira seçilişten o da faydalandı, çok köhne, kasvetli bir kasaba idi; vaktiyle memurların ödü patlardı: Engürü'ye tayin ederler diye! Bu kasabadan modern dedikleri beton bir şehir doğdu; az çok, güçlkle ağaçlandırıldı da. Muhakkak ki bir şeye benzetildi; daha iyi, mükemmel hale getirileceği şüphesiz. Hem getirilmelidir de!

Ancak...

Ancak, ara sıra düşünürüm: Atatürk, meselâ demiryolu üzerinde bulunması ve askerî harekâtı idareye de uygun bir

mevkide bulunması gibi sebepler dolayısıle orada gelip Millet Meclisi ile beraber yerleşeceğine yolunu değiştirirse de başka bir şehre, faraza Bolu'ya kadar uzansa ve orada kalsaydı ne olurdu? Tabiatıyla Hükûmet Merkezi Bolu olacaktı ve şimdi elimizde Ankara yerine kocaman, modern tesisler ve binalarla bezenmiş bir Bolu bulunacaktı.

Acaba daha mı iyi olurdu bu?

Fikrimce: Evet. Zira Ankara'nın bazı mühim mahzurları Bolu'da yoktur. Burası tam mânasile abûhavası mükemmel yemyeşil bir yerdir. Evvelâ sulaktır, saniyen ormanlık bölgedir, salisen turistik güzelliği haizdir. İmara kolayca elverişli olduğunu da, hesaba katmalıdır. Filvaki toprağı az çok oynaktır amma, yaşa bakmadan insanı kalb durmasından götüren radyoaktif mahzurdan salimdir. Bolu'da bir fidan diktin mi, bakım yüzü görmese de en kısa zamanda gürbüz bir ağaç haline gelebilir. Bozkır toprağı gibi daima gübre, daima sulamak istemez. Kasabanın her tarafı çam yaylaları ile çevrilidir. Aband Gölü oracıktadır, Karadeniz'e bakan balta girmemiş ormanlarının tepesinde, iki bin metre yükseklikte daha da ihtişamlı göller vardır, henüz geyiklerin ve sevimli Bambilerinin su içtikleri keçi yolundan bile mahrum yüksek yayla gölleri!

Malûm göller ise şunlardır: Aband, Yeniçağa, Eflâni, Sünnet ve Çubuk. Her biri ayrı güzellikte balıklar ve alabalıklarla dolu!..

Tabiatıyla oralara ve bugün yolsuzluktan gidemediklerimize de gidecektik. Belki de asfalt üzerinden! Daha nelelerinden faydalanmıyacaktık ki: Şehrin kucağındaki iki kaplıcadan ve yer yer fışkıran maden sularından! Maden suyu

kaynakları bu havalide İstanbul'un iyi suları kadar çoktur. Meselâ köpüre köpüre boşa akıp giden Ömerler maden suyu, Çepni isimlisi de başka. Beş köyde daha maden suyu çıkar; bilmediklerimiz de vardır; nitekim Aband Gölü'nü bile pek yakın zamana kadar çobanlardan başka bilen yoktu! Buna nazaran kim bilir Bolu'nun ayak basmamış çam ormanları dağları, neler saklıyor? Belki de âbuhayat ve ebedî gençlik iksiri de oralandadır!

İklim itibariyle kışı serttir amma, yazı mutedildir. İki limana ve iki de denize, Marmara'ya ve Karadeniz'e, Ankara'da olduğu gibi bir günlük değil, yarım günlük mesafedir. Bolu bu iki şehirden de sabahleyin kalkanların öğle yemeğini yiyebilecekleri bir duraktır.

"Ama demiryolundan mahrumdur," diyeceksiniz. Şu var ki, eğer devlet merkezi ittihaz edilseydi o iş çoktan halledilmiş olurdu. Adapazarı treni Küçük Ege denilmeğe lâyık münbit ovada yoluna devam edeceği gibi, ayrı bir hatla Mudurnu üstü büyük Anadolu şebekesine de Eskişehir Yaylası'nda kavuşurdu.

Bolu şimdi işsiz güçsüz durmaktadır, âdeta bir şey bekler halde insanın yüzüne melûl melûl bakıyor, lisanı halile "Ben böyle mi kalmalıydım, bu halim güzelliğime yakışıyor mu? Bakınız şu dağlarıma, derelerime, ormanlarıma, göllerime, şifalı sularıma ve dipdiri havama!" diyor. Her geçişimde bu serzenişi işitiyorum ve Bolu'dan sonra –tıpkı trenin Ankara'ya giderken, Eskişehir'den sonra olduğu gibi– yolun kalan kısmında can sıkıntısından bunalıyorum.

Sıkıntıdan Bolu lehinde bir hayal kurmağa başlıyorum: Bozkırın çorak Ankarası yerine devlet merkezi buraya kurulsaydı öteye harcanan paranın yarısı ile adeta dünya devlet

merkezleri arasında tabii güzellikleri bakımından başta gelecek bir başşehrimiz olacaktı. Ova kısmında  arşıları, pazarları, bulvarları, iş hanları ve devlet daireleriyle dümdüz bir şehir... Ama Bursa kadar yeşil.  amların kapladığı yamaçlarda villalar, yepyeni mahalleler, yol otelleri ve en modern tesisleriyle kaplıcalar... Bol su, bol a a  ve ardı  kokulu orman havası!

Orman gezintileri, hakiki g l safaları,  amaltı yürüyüşleri ve  amlı dağlarda kayak e lenceleri, da cılı ın envaı!

şehri Zonguldak'a ba layan yol, gölgesinde yabani  ilekler yetişen yüce ormanlar arasından geçtiğine göre başlı başına bir gezinti teşkil eder. Asıl mühimmi öyle lâtif bir yoldan kömür havzasına ve Karadeniz'e çarçabuk inivermek imkânını sağlamasıdır. Gayet tabiidir ki Bolu, h k met merkezi seçilseydi buraya ayrıca bir demiryolu yapılacaktı. Mütemadiyen  am ağaçları arasından geçip giden i  açıcı ve göz süsleyici bir yolculuk olacaktı bu!

Yaz mevsiminde daha da islah edilecek olan yollardan ister Marmara'ya ister Karadeniz'e sabahleyin gidip akşam vakti yerinize dönmek işten bile sayılmayacaktı. Ankara için bu imkân bahis mevzuu değildir. Esasen Bolu, şimdiki h k met merkezimiz kadar İstanbul'u aratmıyacaktı ki!

şüphesiz Bolu çok güzel bir yerde kurulmuştur. Vaktiy-le Bolu Beyleri bu lâtif yerin o berrak akar sularından, şifalı ılıcalarından, yüksek yaylalarından ve sapasa lam havasından doğrusu epey faydalanmışlar. Onlar gibi zulüm yapmamak şartiy-le bundan evvelki hayatımda bir Bolu Beyi olmak isterdim. Köroğlu ile cedelleşe e ime ahbaplık eder, sazını ve sözünü dinlerdim!

Kısacası, mademki İstanbul partiyi kaybetti, başkentin Bolu olmasını tercih ederdim ve belki o zaman ben de, “Haydi, iş çıktı, Bolu’ya gideceksin,” dedikleri vakit can ve gönülden “hay hay, memnuniyetle giderim!” derdim. Şimdiki gibi arpacı kumrusu suratımı takınmazdım. Fakat...

Yazımın baş tarafında söylemiştim: Olan oldu ve bereket Ankara memlekete uğur getirdi. Onun içindir ki, 31’inci yıl dönümü şenliğine gönlüm kendiliğinden katıldı. Rüya ve hülya bir tarafa, bugün orada 31 yıldır uğurunu denediğimiz kocaman bir bozkır şehri duruyor. Büyük ikramiye ona çıktı. Kime çıkacağı bilinmezdi.

Uğuru ve kademi ile müebbed olsun.

Panorama, Kasım 1954

KEŞİF VE İCAT

İkide bir şu cinsten haberler yayılır: Doktorlarımızdan biri bir ot bulmuş, şeker hastalığını kökünden tedavi ediyor-muş. Başka bir doktor nezle ilâcını keşfetmiş, tesiri yüzde yüz imiş. Şimdi de bir berber kelliği ve saçsızlığı ortadan kaldıran bir iksir yapmış, artık daz kafalı adama rastlamıyacak-mışız. Bu mucitler ve icatlar etrafındaki neşriyat bir müddet sürer, keşfin Avrupa ve Amerika'da alâka uyandırdığı, sahibine milyonlar kazandıracığı da söylenir. Sonra bahis kapanır. Şeker hastalıklılar yine ensülin iğneleri ve perhizle tedaviye devam ederler. Nezle malûm tezahürleriyle bizi kırıp geçirir.

Büyük bir ihtimalle kellik ilâcının âkıbeti de başka türlü olmayacaktır. Keşke iyi netice verse! Kel ve daz kafalılık vahim bir illet değilse de estetiği bozan bir kusurdur, saç hasreti çekmeyen saçsız yoktur. Bizler keşif ve icat sahasında o derece adsız, şanssız ki dünya tarihinde yer almak için berber merheminden medet umuyoruz. Ne yapalım, ilim ve fen adamlarımız milletlerarası kâşifler ve mucitler listesinde yer alamadılar, alamıyorlar ki!

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 14 Ocak 1955

Şundan Bundan

İNSAN VE FOTOĞRAF

Nüfus hüviyet cüzdanlarına yapıştırılan fotoğraflar hakkında aklım bir çıkmaza girdi: Bu usulün tatbikine başlandığı tarihte, faraza on yedi, on sekiz sene ewel beş yaşındaki bir çocuğun resmini kütüğe ve cüzdana koydular, “sakın değişme, benzerliğini kaybetme, böylece kal, biz seni yalnız bu halde tanırız!” der gibi de mühürlediler. Çocuk, bir yıl, on yıl derken büyüdü, gelişti, yirmi bir yaşına bastı; artık bir delikanlıdır; bebek, oyuncak müsvedde, karalama, hiçken bir mühim şey, iriyarı, güçlü kuvvetli bir adam oldu ve günün birinde hükûmete işi düştü: “Hani nüfus cüzdanınız?” dediler. “İşte buyurunuz!” dedi, cebinden cüzdanı çıkardı, verdi. Baktılar: Silik ve soluk yüzlü, ne olacağı belsiz, püf deseniz uçacak, cılız bir insan yavrusu resmi... Karşılarında dikilen mahlûk ise sert çehresi, gürbüz göğsü, enli omuzlariyle ve “var mı bana yan bakan?..” edasiyle bir cihan şampiyonu! O insan kıymığının bu çam yarması olduğuna doksan dokuz şahit ister. Demek ki resimler, yirmi yaşına basınca muhakkak tebdil edilmelidir ki fotoğraftan beklenen fayda hâsıl olsun.

Fakat, bence bu dahi matlûba uymaz: İnsan yirmisinden sonra da değişiyor, hem de tanıyamıyacağınız şekilde... Bilhassa bayanlardaki değişiklik çok belirgin... Geçen gün

tramvaya binen tanımadığım bir hanım şişmanlığı ile, ablak çehresi, etine gömülmüş minimini fil gözleriyle, hantallığı, yuvarlaklığı ile dikkatimi çekti ve sonra, yanımdaki dostum ismini verince aklım başımdan gitti. On sekiz sene evvel onu çekik yüzü, filiz bedeni, iri gözlerle bir çeşmibülbül sürahi kadar narin, zarif bırakmışım: bugün, astıragan kürkü ile ipiri, simsiyah, şimendifer garı sobalarına dönmüş. Nerede o, nerede bu? Şayet nüfus cüzdanındaki resim, bildiğim zamanına aitse, sorarım size, o bu mudur veya bu, o mudur?

Dahası var: Noterlerce resmî dairelere verilecek evrak üzerindeki resimlerin hüviyet cüzdanındakinin eşi olması, matlûp imiş. Ah, keşke nüfus memurunun kütükteki fotoğrafa bastığı mühür, sihirli olsa da ebedî nevcivanlığa kavuşsak... Lâkin yılların tozu dumanı arasında yaş ferman dinlemiyor, mühüre metelik vermiyor: huyumuzu haliyle bırakıyor amma yüzümüzü yirmisine kadar epeyce değiştiriyor ve sonra da büsbütün berbat ediyor!

Tan, 20 Aralık 1940

HİÇTEN DÜŞÜNCELER

İnsan vardır, kendini hiçten şeyleri düşünmekle yorar; yorar veya eğlenir. Ben bunlardanım. Meselâ bir müddettir, meraka düştüm: Sokak fotoğrafçıları niçin resmimi almıyor, neden bugüne kadar hiçbiri beni fotojenik bulup da elime bir numara sıkıştırmak lüzumu duymadı, diye! Kış güneşi vurabilen her köşede seyyar fotoğrafçılar –suikast yapacak ihtilâlcileri hatırlatan bir gayret ve çeviklikle– şunun bunun önüne dikilip resim çektikleri halde daha tek kişi çehremi veya şeklimi objektifine lâıyk görmedi. Sebebi? Henüz, birkaç lira veremiyeceğime hükmettirecek derecede düşük kıyafetli, yırtık pırtık elbiseli değilim. Yüzüm ise, büyük fotoğrafçıların dediğine göre keskin hatlarından dolayı resme gelir; sönük ve silik kalmam. Acaba pek mi asık suratlıyım; etrafa aksi aksi bakarak mı yürüyorum; hemen öfkelenecek bir duruşum mu var?

Öyle ise kendimi düzeltmeli, biraz daha neşeli, nikbin, nazik görünmeğe çalışmalıyım? Bu, bir medenilik terbiyesidir; şehir içinde kimsenin lânet bakışlarla, kavgâ çıkaracak tavırlarla bezgin ve fazla üzgün dolaşmağa, kendine o halleri sebepsiz yakıştıрмаğa, cumhurdan ayrı yüksek, kaba, cakacı edalar takınmağa hakkı yoktur. Fakat acaba seyyar fotoğrafçılar bu sebeplerden dolayı değil de, beni yaşıma bakarak, ra-

conlarınca bir yaş haddi tanıyarak mı kadro dışı çıkarıyorlar? Yanlış... zira benden aşağı yukarı yirmi yıl önce doğmuş tam mânasile ihtiyarlar bilirim ki fotoğraf çekirtmeğe can atarlar; gider ayak şu dünyada bir albüm veya çerçeve içinde iz bırakmaktan, resim şeklinde olsun kalmaktan teselli duyarlar. Yoksa sokak fotoğrafçıları yüzümde bir hükûmet, hiç değilse bir belediye otoritesi mi sezerek “Geç pašam, gölge etme başka ihsan istemem” mi diyorlar; “vay, siz ne hakla, yasağı hiçe sayarak bir de resmimi çekmek cesaretinde bulunuyorsunuz... Haydi karakola!” diyecek bir memura mı benzetiyorlar? Sanmam; fakat gerçek memurların böyle yapmadıklarına, velev mitralyözle, altı patlarla değilse de fotoğrafla yol kesenlere meram anlatmadıklarına şaşığımı da saklıyamam.

Ayak kavafı fotoğrafçılar zekidirler; belki de yüzüme bakınca resmine doymuş biri olduğumu seziveriyorlar. En doğrusu resmimin alınmaması için fazla surat asıyor ve öfkeli görünüyorum; sonra da unutup yoluma o halde devam ediyorum. Tabiîliğimi bozdukları için kendilerinden şikâyetçiyim.

Akşam, 30 Mart 1945

BU BİR HAYAL? BELKİ DE İSTİKBAL!

İsviçre matbuatını okumak gittikçe zevkli ve faydalı bir iş oluyor: Bunların dünya hâdiselerini, insanlığa yakışan acıma duygusuyla beraber hiçbir tarafı tutmıyarak ve sağlam bir anlayışa dayanarak gözden geçirmeleri –sinirleri germiye veya gevşetmiye yer bırakmadıkları için– gönüle ve dimağa ferahlık veriyor. “Oh,” diyorsunuz, “lokman ruhu ve melisa koklamış gibiyim; baş ağrıtıcı ve göğüs tıkayıcı harp propagandasının İspanyol nezlesi salgınıyla dünyayı kapladığı, ölüme değilse de herhalde umumî bir zehirlenmeye sebep olduğu şu sırada elenmiş, ayıklanmış, durulup süzölmüş, saf ve berrak bir hale getirilmiş öyle kinsiz ve bitaraf görüşlerle sezişler, bu mikropsuz hava bir kır gezintisi kadar hoş a gidiyor. Gazeteleri bıraktıktan sonra tatlı bir yorgunlukla karışık güzel bir rahatlık duyuyorum!”

Ben, yalnız harp ve politika bahislerindeki istirahatle de kalmıyorum, kanmıyorum.

Zihnimi büsbütün dinlendirmek, gündelik acı haberlerden kurtarıp eğlenceli mevzular üzerinde dolaştırarak –bir oyuncakçı camekânını seyreder gibi– ufak tefek marifetler ve tuhaflıklarla oyalamak için yine o gazetelerdeki “Şundan, Bundan”, “Dünyada olup bitenler” cinsinden, doldurma sanılan sütunlara bakıyorum; bunların lüzumlu olduklarını

da fikrime pek faydalı bir teneffüs yaptırmalarından anlıyorum.

Size bugünkü konuşmamda –önümde duran yeni gelmiş bir iki mecmuayı karıştırarak– bu “Çeşmiçerez” fıkralardan bazısını kendi üslûbomla ve fikirlerimi ekliyerek nakledivereceğim. Bana onlar, iştahını kaybeden bir adamın önüne konmuş, mini mini tabaklarda, kırmızı turp, dilim dilim kesilmiş turfanda salatalık, limonla dövülmüş havyar, zar inceliğinde kesilmiş balık yumurtası, yeşil zeytin, pancar turşusu, anşuva ezmesi nevinden, birbirine zıt renkleriyle, tatlarıyla, rayihalarıyla mideye yeniden harekete gelmek istidadını veren seçme mezeler gibi görünüyor. Bunlar, yorgun ve dolgun zihninize, bende olduğu gibi tekrar işlemek arzusu verirse ne âlâ!

Bulanık Suda Balık Avlama

1921 yılında bir Çinli, 4500 dolar vererek hususî bir balık avı ruhsatiyesi alır. Çok para... Fakat bir günde –dalyanla, ığrapla, voli çevirerek ve saçma atarak değil– tek başına, kamışını uzatıp avlanmak suretiyle 100.000 dolardan fazla kazanmıya muvaffak olduysa ne dersiniz? Hem de ele geçirdiği balıkları satmadan, hattâ tekrar suya atarak! Muvaffakiyetin hikmeti şudur: Bu açığöz Çinli, Pekin Sarayı’nın kışlık bahçesindeki havuzlarında yaşıyan sazan balıklarının vaktiyle imparatora çok nüfuzlu mandarenler, yani astığı astık, kestiği kestik devlet ricali tarafından hediye edildiğini ve bu hediye edilen balıklara –kart dö vizit yerine– üzerlerine isimleri hakkedilmiş birer altın plâka geçirildiğini nasılsa

öğrenmiş, yeni rejim memurlarının gafletinden istifade etmiş, tuttuğu balıkların plâkalarını satmış!

Bu sefer, Japonyalılar o sırrı keşfetmişler, sazan balığı avına koşmuşlar amma hepsini de plâkasız bulmuşlar; zaten buruşuk olan suratlarını bir kat daha buruşturup Çinlinin zekâsına ve becerikliliğine şaşıp kalmışlar. Yıldız Sarayı havuzlarında plâkalı balıklar bulunsaydı elbette bizde de o zamanki hürriyet kahramanlarından bir açık göz çıkar, altın halkaları cebe ve üstelik sazanları da mideye indirirdi!

Öldüren Aşk

Çekirge, mayıs böceği vesaire gibi zararlı haşereleri yok etmek için bir mühendis, sesli film kullanmak suretiyle gayet ustalıkla bir usul keşfetmiş: Dişi böceklerin, erkeklerini yanlarına çağıran âşıkane sesini ufak bir höparlöre tekrar ettiriyormuş; erkek böcek bu sesin geldiği yere can atıyormuş; o sırada içe çekici bir vantilatör hayvancağızı yakalayıp zehirli bir torbaya tıkıyor, umduğu ile hiç uymıyan felâketli bir âkıbete sürüklüyormuş.

Eskiden, Frenklerin yaptıkları şaşırtıcı bir marifeti kullaktan işittiği zaman bilgisiz halk tabakası coşarak “bravo!” yerine: “E buna pardun!” derdi. Mühendisin gerçekten pek ustaca buluş kuvvetine karşı az daha ben de aynı takdir cümlesini kullanacak: “E, buna pardun” diye haykıracaktım. Fennin son keşiflerini o derece şeytancasına ziraat işlerine mal eden mühendis, fikrimce kıyak bir külhanbeyi zekâsı göstermiştir; fen ehli bir külhanbeyidir. Amma diyeceksiniz ki: “Dişi böceklere bir şey olmuyor; onlar yaşıyorlar!” Evet

amma kısır kalarak ve tek bir nesil! Zaten mühendisin ha-
ince şakacı, çapkın ve taşkın zekâsı asıl bu noktada kendini
gösteriyor: Erkeği aşk türküsüyle avlayıp dişiye, gözü yolda,
sevgi hasretiyle öldürüyor!

Yürü, Yürü Bitmez

Almanya'da bir ormandayız; yaşını başını almış 34 ada-
mın biteviye yürüdüklerini, dereler atlayıp tepeler aşarak,
yokuşlara tırmanıp bayırlardan inerek her tarafı karış karış
arşınladıklarını görüyor, soruyoruz: “Nedir istedikleri? Ne
yapıyorlar? İdman mı? Tedavi mi?” Bize diyorlar ki: “Her
biri, günde 28 kilometre hesabıyla üç senede 40.000 kilo-
metre yol yürümüşlerdir!” Niçin? Nihayet öğreniyoruz ki,
onlar bir “ersatz” kösele fabrikasının tecrübeye koşulmuş,
ayıklı memurlarıdır; kösele yerine konacak çeşit çeşit fennî
terkiplerin dayanma kudretini meydana koyacaklardır!

Nitekim son denemeler pek güzel neticeler vermiştir;
yeni terkip uydurma köselelerle arızalı yollarda 1932 kilo-
metre mesafe aşmak imkânı hâsıl olmuştur; halbuki hayvan
derisinden yapılmış bildiğimiz köseleler ancak 728 kilomet-
reye dayanmaktadır. Arada 1204 kilometrelik büyük bir fark
var... Bu icat, ayakkabı ve taban meselesinde bir inkılâp sa-
nılabilir; lâkin, nasıl lâstik, mantar veya krep gibi yenilikler
köselenin yerini tutamadıysa, tabanlarımıza dayanıklıla
uyuşmuş, ayak anatomisine uygun yumuşaklığı, her şekle gi-
rişi, eğilip bükülme rahatlığını veremediyse ormanda dene-
meleri yapılan ersatz malın da sürümü azalacak, sulh devri
gelince, muhakkak onun da papucu dama atılacaktır.

Bütün hârikalarına rağmen fennin henüz ilâcını bulamadığı, meselâ nezle gibi hastalıklar ve daha iyisini meydana koyamadığı faraza kösele nevinden maddeler vardır. Ufak bir misal daha: Şişe mantarının yerini ne tutabildi?

“Yıldız” mı? “Kıvılcım” mı?

Ben tanımam ya, fakat herhalde meraklılarca şöhretlidir, sinema “inetör an sen”lerinden Capra*, yeni çevireceği bir filmdeki baş kadın rolünü, önce bir arkadaşının karısına, sonra bir fabrika direktörünün bayan kâtibine, nihayet bir kadın doktora teklif etmiş... Üçü de can atacaklarına, yüz çevirmişler, sebebi? Meğerse –haberim yoktu– cihan yıldızı Greta Garbo da, kendi akrabasından İsveçli, gayet güzel, genç, fotojenik bir âfete, başka bir film için aynı teklifi ileri sürmüş; kızcağız demiş ki: “Mersi, pek nazıksın... Fakat niçin şu saadetli, sükûnetli, tatlı hayatımı, hiç de öyle olmadığını pek yakından bildiğim seninkine benzeteyim? Fikrimce sakın, mesut ve gösterişsiz bir ömür şöhret ve servetlisine üstün bir kıymettedir!” İşte, yukarıda bahsi geçen bayanlar da Capra’ya o şekilde ret cevabı vermişler, ateş böceği olarak kalmayı yıldızlığa tercih etmişler.

Bravo!

Şöhret nedir? Şöhretli Frenk muharrirlerinin dedikleri gibi “toz tabakası üstünde bir iz!”, “bir, iki asır sonra ancak mektep talebesini sıkımya yarıyacak bir şey!”, “kendi hakkında birçok saçmalar söyletmek”, “bir sürü ahmağa üstat dedirtmek!” Bunlar, daha devamlı ve esaslı olan edebiyat ve sanat şöhreti için söylenmiştir. Sinema şöhretleri, şöhretlerin en hız-

* Frank Capra kastediliyor olsa gerek. (hızl.)

lı geçeni, en az sürenidir; sinema yıldızının ki ise yalnız gençlik ve güzellik devrine mahsustur. Yaşlılığa kadar taşınamayan bir şöhret, bence şöhretlerin en değersiz, kötüsü, hattâ utandırıcı ve nedamet çektiricisidir. Sinema yıldızlarına verilecek sıfat hakikatte “yıldız” değildir; olsa olsa, “kıvılcım”dır: Sinema kıvılcımlarını, “Metör an sen”leri ben, ellerindeki kaz tüyünden yelpazeleri sallıyarak, durmamacasına etrafa ışıktan ömürsüz ve okunmaz harfler serpiştiren bir cins sihirbazlara benzetirim.

Haniya gençliğimizin Miyama’sı, Pina Manikellis’i, Franseska Bertini’si? Çıtlayıp boşlukta bir arşın yol aldıktan sonra yok olan bu ışıktan benekler?

Terakki, Medeniyet ve Fen Asrındayız!

Biraz da gündelik facialara dokunmak lâzım... Tâ ki, büsbütün başka bir âleme daldığımızdan biraz sonra hakiki hayata dönüşümüzde dünyayı yadırgamıyalım: İnsan için kumar neyse, devletler için de harp odur; evindeki bakır tencerelere, bahçesindeki demir parmaklıklara, parmağındaki nişan yüzüğüne kadar okutturan bir harcama vasıtası, bir “gözü hiçbir şeyi görmemek”, “masrafa bakmamak” buhranı, bir yıkım yoludur. Bunu düşünerek Amerika’daki bir istatistik şirketi, küre üzerinde rahatlık, huzur, konfor ve sıhhatin henüz yüzlerce milyon adama nasip olmadığını anlatmak maksadiyle bazı rakamlar verirken okuma yazma bilmiyenlerin, elektriği görmiyenlerin, evlerinde akar su kullanmıyanların çokluğuna şaşmamamız kabil değil. Tıbbî tedaviden mahrum, hekim yüzüne rastlamamış 700 milyon adam varmış; bir buçuk milyar insan daha sinemaya ayak basamamış... Asıl dehşet vericisi şu: Sene-

de 5 milyon kişi gıda azlığından ölmekte imiş! Tabiidir ki, bu son rakam, içinde bulunduğumuz harpten evvelki yıllara aittir; yoksa 1941-42 senesinde yalnız Avrupa’da açlıktan aynı miktarda insanın ölüp gitmesi ihtimali bir bedbinliğe kapılmak, bir karamsama sayılmaz. (Bu kelime, benim icadımdır amma Nasreddin Hoca’nın aksine oldukça beğenmişimdir!)

Şimdi yalnız Pasifik ve Atlantik muharebelerindeki servet kaybını ele alalım: Bununla aşağı yukarı bütün insanlığı okutup yazdırmak, konfora nail etmek, sıhhate kavuşturmak, bolluğa eriştirmek, hülâsa dünyayı baştan başa bir mameure haline sokmak imkânı vardır. Himalaya eteklerinden And Sıradağları’na kadar asfalt ve demiryollarıyla mektepleri, parkları ve hastaneleriyle, buz ülkelerinde kaloriferleri ve ateş iklimlerinde frijiderleriyle, bolluk ve ucuzluğuyla –hattâ şu harbin umum masrafını koyarsak– kutuplarda fennî muz bahçeleri ve hattıüstüve üzerinde yapma kayak eğlenceleriyle bambaşka bir refah, konfor, terakki ve sulh dünyası!

Her batan zırhlı bir üniversitenin veya sanatoryumun eksilmesi, haşmetli bir opera binasının yahut bir müzenin noksanı demektir. Birinci Cihan Harbi’nde harcanan para ile bütün dünya halkının üçer odalı birer eve sahip olacağı hesap edilmişti. İkinci Cihan Harbi’ndeki şu servet katliamını olmasa ve bu servet hayra vakfedilse anlaşıyor ki, Hotantolu vahşiden ve Tibet’teki dilenciden tutunuz hepimizin hissesine –Talimhane’de bir apartman değıl– gazinosuyla birlikte birer Taksim bahçesi düşecekti.

Hayal? Belki de istikbal!

Tan, 26 Ekim 1941

SOSYAL, KÜLTÜREL VE ORİJİNAL VAKIFLAR

Coğumuz sanırız ki Evkaf İdaresi'nin işi câmilerle medreseleri gözetip ara sıra tamir etmekten, memur ve hademesine maaş vermekten, artan parasile birkaç han yaptırmaktan öteye geçmez. Varlığını bize en az duyuran, memlekette en az canlılık gösteren ve propagandası en az yapılan kurum Evkaf'dır. Hele Evkaf'ın, câmileri korumaktan başka birtakım sosyal, kültürel, ekonomik maksatlara da hizmet etmesi lâzım geldiğini bilenler yeni nesilde pek azdır, eskisinde de çok değildir. Vakıfnamelere göz gezdirirsek dedelerimizin çeşitli meselelerde neleri, nerelere kadar düşündüklerini anlıyarak derin bir şaşkınlığa düşeceğimize şüphe etmeyiniz. İşte, bugünkü konuşmamızda size cinslere ve sınıflara ayırarak –sayın okuyucularımdan aldığım ve sağlam kaynaktan süzdüğüm değerli malûmat sayesinde– yüz kadar vakıftan bahsedeceğim. Sonra da soracağım: “Bunlar ne oldu? Ve böyle mi olmalıydı?”

* * *

1- Spor Mükâfatları

Dedelerimiz beden terbiyesini geliştirmek için birtakım mükâfatlar kurmuşlardır. Vakıfnameleri incellerseniz bunlar arasında şunları görürsünüz:

A- Denizde yüzücülük;

B- Karada koşuculuk;

C- Ok ve cirit atma;

D- Binicilik;

E- Cins at yetiştirme mükâfatları vakıfları.

2- Kültür Mükâfatları

A- İlmî eser sahiplerine; (yani bir cins Nobel mükâfatı);

B- Bugünkü üniversite karşılığı olan büyük tahsil yurtlarından birinci çıkanlara;

C- Matbaa hurufatı dökümünde ve basım işlerinde mahareti görülenlere;

D- Mimarlıkta ve minarecilikte mahir olanlara;

E- Musikî sanatinde yüksek dereceye çıkanlara mükâfat.

Ayrıca:

A- Fakir talebeye kitap, kâğıt, elbise ve gıda verilmesi vakfı;

B- Kütüphanelerde tetkiklerde bulunanlara kâğıt ve kalem verilmesi vakfı;

C- Güzel yazı (yeni hüsnühat), teclit, tezhip sanatlerini teşvik vakfı;

D- Çiniciliği teşvik vakfı;

E- Darüttıp, matbaalar, kütüphaneler, mektepler, medreseler ve bu gibi bütün ilim ocaklarını koruma vakıfları.

3- İçtimâî Muavenet Vakıfları

Bunlar pek çoktur, bir kısmını sıralayalım: Yaşlı, sakat, kör, yoksul ve hastalar için yardım vakıfları – öksüzlere yazlık, kışlık, bayramlık elbise ve çamaşır verilmesi vakfı – yangından çıkan, doğuracak ve evlenecek olan yoksullara yardım vakfı – yoksul cenazelerinin gömülmesi, yine yoksulların bedava yıkanması vakfı – fakirlere sıcak yemek, elbise, erzak, kömür dağıtılması vakıfları – memlekete gelen yoksul kimseleri, garipleri barındıracak ve yiyip içmelerini sağlayacak misafiraneler vakfı – borçlu mahpusların borçları ödenerek hapisten kurtarılımları vakfı – zelzele veya salgın hastalıklardan zarar görenlere yardım vakfı – işgal ve istilâ gören yerlerden gelenlerin ana yurdda yerleştirilmeleri vakfı – köle ve halayık gibi sivil esirlerden yaşlı ve hasta olanlarını diyet karşılığı azat etme vakfı.

4- Sıhhiye Vakıfları

A- Hastaneler, timarhaneler vakfı;

B- Faydalı ilaçlar bulan ve tertip eden hekimlere ve eczacılara mükâfat vakfı;

C- Cüzamlılar, körler ve dilsizler yurdu vakıfları;

D- Çiftçileri ekin ve harman zamanı sivrisineklerden, dolayısıyla sıtmadan korumak için etraftaki bayırlara pekmez dökülmesi vakfı (sinekler pekmeze yapışır ve zararsız hale gelirler!)

5- Milli Müdafaa Vakıfları

A- Top yapanlara;

B- Tersanede gemi yapanlara;

C- Deniz ve kara harplerine yararlığı görülenlere mükâfat vakıfları,

Ayrıca:

A- Topçular ocağı, kalyoncular ocağı, lengerhane, dö-kümhane, kalhane, saraçhane, baruthane, kılıçhane, demir-hane vakıflar;

B- Harp esirlerini diyet vererek kurtarma;

C- Hudut kalelerini bekliyenlere yardım;

D- Top çeken hayvanların satın alınması;

E- Harp ve kıtlık ihtimali düşünülerek memleketin mü-nasip yerlerinde erzak ve menzil depoları kurulması vakıf-ları;

F- Muharebe halinde orduya nakdî yardım, askere kışlık kaput ve çamaşır vakfı.

6- Bayındırlık Vakıfları

A- Köprüler inşası ve tamiri;

B- Kaldırımlar yapılması;

C- Kervansaraylar kurulması;

D- Memleketin su yolları, kemerler, bentler, kuyularla bezenmesi vakıfları.

7- Şehircilik Vakıfları

A- Umumî meydanlıklar, ağaçlıklar, parklar vakfı;

B- Ağaçları koruma vakıfları;

C- Cami meydanlarında halkın ve cemaatin istirahati ve gezinip dolaşması, hava ve güneş alması için bahçeler yapılması vakfı;

D- Çeşme, sebil, şadırvanlar vakfı;

E- Sahiller arasında pazar kayıkları işletilmesi ve dalyanlar kurulması vakfı.

Ayrıca pek orijinal vakıflar da vardır:

A- Sokaklara tükürenlerin tükürükleri üstüne kül dökerek ücretli adamlar kullanılması vakfı;

B- Çocukların kömür veya başka maddelerle kirlettikleri sokak duvarlarını temizliyecek amele masrafı vakfı;

C- Körlerle beygirlerin sürçüp düşmemeleri için, bozuk kaldırım taşlarını kaldıracak amele masrafı vakfı;

D- Yük hayvanlarına mahsus molataşı vakfı.

8- Ticaret, Sanat, Ziraat Vakıfları

A- Ticarete yüzde bir farkla mütedavil sermaye olarak kullanılmak üzere nukudu mevkufa vakfı;

B- Ticaret ve sanat için dükkân açmak isteyen yoksullara;

C- Ticaret ve sanatta işi bozulanlara yardım;

D- Sanat üstadlarının yetiştirdikleri usta ve kalfaların peştemal kuşanma töreni;

E- Demir ve ağaç oymacılığını ve cam tezyinatını teşvik;

F- Sanayide mahareti görülenlere mükâfat;

G- Ziraati ve çiftçiliği teşvik vakıfları;

H- Mülk ve toprağın yabancılar eline geçmesini önlemek için kurulmuş vakıflar;

I- Zeytincilik, bağcılık, meyvacılık ve çiçekçilik teşvik vakıfları;

J- Çiçek ve gülyağı yetiştirip çıkaranlara mükâfat vakfı.

9- Çeşitli ve Orijinal Vakıflar

A- Kedilere ciğer, köpeklere ekmek, lagâr hayvanlara yem verilmesi ve tedavileri;

B- Kuşlara mahsus havuzlar, barınaklar inşası ve bunlara yem serpilmesi;

C- Ödünç gelin takımları, kır gezintilerine gideceklere yine ödünç mutfak ve yemek takımları verilmesi;

D- Esnafın ve ticaret erbabının yıllık eğlence ve gezinti masrafları vakıfları gibi...

* * *

Bunlar ne oldu? Ve böyle mi olmalıydı?

Tan, 27 Aralık 1942

SU ÜZERİNE PARADOKSLAR

Hafta içinde bir gündü, evde bir telâş oldu: “Sular kesiliyor! Sular kesildi!” Hepimiz donduk kaldık; sonra acı acı düşünmeğe vardık. Bayramda çektiklerimiz gözümüzün önüne gelmişti; acaba kaç gün musluklardan su akımyacak, sadece homurtular duyulacaktı? Bereket bu sefer su kûsûfu, su tutulması kısa sürdü.

Bir zamanlar şairler kadını denize benzetirler, kadına da inan olamıyacağını, güvenilemeyeceğini söylemekte ortaya mühim bir fikir attıklarını sanırlardı. İstanbul'un suyu deniz kadar, kadın kadar da insana güven vermez. Tam mânasile sizi yarı yolda bırakan, en lüzum duyduğunuz, sırada sırra kadem basıp sersericesine başka taraflara kayan bir hayırsız arkadaştır. Hiçbir gün elim musluğa uzandığı vakit su bulabileceğime inandığımı hatırlamıyorum. Öyle bir bahis tutuşmağa kalkışmıyacağım da muhakkaktır. Olabilir ki fışkırır... Fışkıracağına kuru kuru öksürmesi veya inlemesi de beklenebilir.

Tuhafı şu ki son kesilme günü evde bu haber dolaşırken önümde duran Fransızca kitabın tam su faslına dalmıştım. Doktor olan muharriri suyu çeğiştiriyordu: Hem de eller tutar yerini bırakmıyarak... Biz, daha ziyade suyun methine, senasına alıştığımız, hep “âbı hava” ile öğündüğümüz, hele

İstanbul'un çeşitli memba sularını göklere çıkarıp şifayı sudan beklediğimiz için o mübarek unsur hakkındaki aşırı zemden hoşlanmadım. Ama hissimle hoşlanmadım; fikrimle birçok noktada doktora hak vermekten kendimi alamadım.

Şu var ki paradoksal, yani herkesçe düşünülenin tersine, çoğunluğa aykırı, acayip ve "nevicat" fikirler yeni okunduğu, yeni işitildiği sırada daima tesirlidir. Fakat aradan biraz vakit geçer, sarhoşluğu gider, muhakeme yerine gelirse aksaklığı meydana çıkar. "Bir şaka ve lâtife hakkında gülmeniz bittikten sonra hüküm veriniz" diyen W. Lloyd doğru söylemiştir. Paradoksal fikirler için de şaşkınlığınızın geçmesi şarttır.

Ancak o zaman lâtifenin ne soğuk ve fikrin de ne aksak olduğunu anlarsınız!

* * *

Hekim, sözüne şöyle başlıyor:

"İnsanın bir tek tabii içkisi vardır: su... Fakat hiçbir zaman onu içmemelisiniz. Bir damlasını, bir damlacığını bile! Su içmek için deli olmak lâzımdır, zincire vurulacak bir deli..."

Niçin acaba?

Meselâ dağlık bir çam ormanını aşarak kayalardan köpüre çalkana, gürül gürül akan bir dereye veya çağlayana hayranlıkla bakarsınız; berrak ve ıııklı suyunda elinizi, yüzünüzü yıkamak, hattâ ona başınızı sokmak, ondan avuç avuç içmek de istersiniz. Peki ama damlasını mikroskopun plâtini üstüne koyarsanız ne görürsünüz? Bir tarla sıçanı kılı, bir sinek kanadı, bir mantar büzyeri, yarı hazmedilmiş bir et lifi! Ya bir damlacığını da tahlil ettirecek olursanız bü-

t n mikrop çeşitlerinin dernek halinde toplandığını, oynadığını seyredersiniz. Dr. Besançon diyor ki:

“Su murdar bir mayidir. Milyonlarca adam çok şarap içtiği için vaktinden önce toprağa gömülmüştür. Fakat bir damla su içmek milyarlarca adamın hayatına mal olmuştur. Tifo, dizanteri, sömürge ishali, kolera, sarkom ve daha nice illet sudan geçer.”

Bir nokta da şu: “Su kirlidir, daima kirlidir. Yalnız kirl  olmakla da kalmaz, isotonik, besleyici de değildir. orba, şarap, şekerli kahve, sütlü çay ve bütün benzerleri kan yapar, cana can katar. Lâkin su –bizim hekimin kullandığı cümle ile– mideye kurşun gibi oturur!”

Doktor daha ileriye varıyor: “Bir şişe maden suyunun etiketini çıkarınız, mantarı açınız, tekrar kapatınız, kimyagere gidip yeni bir arazi satın aldığınızı ve arazi içinde bir kaynak bulunduğunu söyleyip suyunun içilip iilemeyeceğini –eski tâbirle “kabili ş rb” olup olmadığını– anlamak istediğinizi bildirdiniz. Tahlil raporundan alacağınız cevap şu olur: ş rbe salih değil! Zaten ş rbe salih su yoktur ki...”

Acaba  yle midir? Paradoksal fikirlerin fenalığı da işte budur, insanın içine şüphe düşürmesidir.

* * *

Haydi suyu olduğu gibi, bildiğimiz su halinde içmeye-
lim. Peki su ile yıkanmıyalım mı?

Doktor buna şu tuhaf cevabı veriyor: “Suların üstüne kırmızı k ğıtlı *hariçten istimal olunur* yaftasını koymak gerektir; su, dışarıdan kullanılan ilâçlar cinsindendir.”

Bazı gerçek örnekler saymaktan da geri kalmıyor. Meselâ vaktile Birmingham şehrinde kirli Tame Irmağı'ndan başka içilecek su yokmuş. Milyonlar harcanmış, memlekete borularla memba suyu akıtılmış ve ne olmuş? Ölüm miktarı artmış! Neden? Zira halk eskiden kirlidir, kokuyor diye yalnız çay ve bira içermiş. Temiz su gelince bu âdeti bırakmışlar, vermişler kendilerini suya... İçmişler ve ölmüşler!

Gene İngiltere'nin öleni en çok iki büyük merkezi, Liverpool ve Glasgov, çok mükemmel tesisatla tertemiz su akıtılan şehirlerdenmiş. Belçika'da bir ziyafette sofraya mikroplu istiridyeler getirilmiş. Ağızlarına sudan başka içki koymayanların, yani su içenlerin hepsi tifoya tutulmuş; hastalık ötekilerin semtine bile uğramamış!

“Lâf!” mı diyelim? Hayır, doğrusu bu bir sözüm ona ispath, yani püsküllü paradokslardandır. Öyle olmakla beraber doktorun tezinde inandırıcı noktalar da yok değildir: “İnsan bir su hayvanıdır diyor, vücudundaki nesiçler su ile doludur. Ama bu mahlûk su içmeden yaşayabilir, vücudunun içini dışını su içmeden yıkayabilir ve içmeden de su dökebilir. Zira salatalar, sebzeler, yemişler yüzde 90-95 nispetinde suludur. Ette, ekmekte su miktarı yüzde 45'tir. Yalnız su var: Su içmeyen çok yer.”

Bir müşterisi öğünmüş: “Doktor,” demiş, “ben ‘maden suyundan’ başka su içmem!”– “Ben de ‘nebat suyundan’ başkasını!”

Yalnız su içenlerin neşesiz adamlar olduğunu ileri süren hekim diyor ki: “Delikanlı! Evlenmek istediğin zaman kızını alacağın ailenin sofrasına bak. Şayet sudan başka bir şey yoksa uzaklaş. Bu evde kavga eksik olmaz!”

İyi ama içki şişeleri sıralanmış bir sofrayı hayra alâmet sayamayız. Bence sulu evin kavgası sulu olur ama alkollüsününki ateşli, hattâ kanlı olabilir.

* * *

Hakkını söylemek lâzımsa Dr. Besançon'un bir şarap memleketi çocuğu olmak dolayısıyla sudan hoşlanmamasını tabiî görmek lâzımdır. Su yerine şarap içilen bu ülkede suyun yıkanmak bakımından da yakın zamanlara kadar imsâkle kullanıldığı muhakkaktır.

Ama bizim de suyu ifratla içtiğimizi inkâr edemeyiz.

Çoğunluk aç karnına ve yemekte bardak bardak su içer... Yemekten kalktıktan sonra, iki yemek arası, her hararet duyuşta, hattâ belki her canı sıkılıştta, her yapacak bir şey bulamayışta da! Asıl kötüsü bir bardağın dörtte birile ihtiyacı karşılamak mümkün iken dolusunu, çiftelerini midemize indirmemizdir. Hararetin ağız ıslatmakla önleneceğini bilen kim? Sanki midemiz vapur kazanı... Makinemizin işlemesi, çarkların ve pervanelerin dönmesi, yol almamız, işe yaramamız için sarnıçlar dolusu su lâzım! Su içişimize bakan yabancı, midemizde çıkan bir yangını söndürmeğe çalıştığımızı hükmedebilir... O kadar telâşlı bir halimiz vardır. Hele bazılarının ağızından aşağı su inerken dudakları arasından kırmızı alevlerin görünmemesine şaşıtığım bile olur ve tesirle kulağıma itfaiye arabasının âdeta canı akseder!

Misafirliğe gideriz, su ister, su içeriz. Bardakla su satılan yerler kışın dahi müşterisiz kalmaz. Memur, amele, hademe, rençber ikide bir de su içmeden çalışamaz. Su içmek

için seyranlara gideriz ve içim miktarını arttırmak maksadile de işi fıçı sardalyası yutmağa kadar götürürüz. Su adak eder, kandillerde bedava su dağıtır, temizliğini gözetmeden çeşme kurar, sebil yapar, tulumba takar, halkı su içmeğe zorlarız. Su, inanımızca bin derde deva bir hayat eksiridir. Barsakları yıkar, kanı temizler, iştah açar, hazmettirir, ağrı dindirir, falan, filân...

Ama bizdeki mide imtilâlarının, kof şişmanlığın, belki de daha başka münasebetsizliklerin sebebinin bol, sık ve zamansız su içmemizde aramak daha doğru olur. Kavrulmuş soğanla yapılmış yemeklerimiz, o dolmalar, pilâkiler, karnıyarıklar, yahniler de su içme ihtiyacımızı arttırdıkça arttırır. Ağzımızdan soktuğumuz bu kundaklar az sonra mide gışamızı yakmağa başlar; o zaman herkes kendi iç yangınının tulumbacısı olur, gelsin su... suya hücum... sudan imdat!

Yenicami sebili önünde parmaklık aralarından bardağa uzanan yüzlerce telâşlı el, kendi ellerile midelerini ateşe vermiş kundakçıların elidir.

* * *

Hasılı kelâm (bu gibi tâbirler dil inkılâbı çerçevesi dışındadır, lisanımıza samimîlik, çeşni, özgülük veren ömürlü, ölmez sözlerdir) her şeyin ifratı gibi su içmede de aşırı gitmek zararlıdır. İnsan ölçüyü kaçıncı Karakulak suyu içe içe de kendini yıkabilir... Hattâ Karakulak suyile yıkana yıkana bile!

Meselâ –mademki onunla başladık, onunla bitirelim– ismi yukarıda tekrarlanan hekim yıkanma modasının da

aleyhindedir; “Cildimizi yıkıyan tek şey, terdir” demektedir. Hele şimdi bizi kasıp kavuran banyo tuvaletine hiç yüz vermiyor. Çırçıplak soyunup alkole batmış kese ile vücudu ovup ovalamanın cilde nefes aldırmaq bakımından en iyi yıkamış olduğunu imrendirircesine anlatıyor.

Onun ve benim dediklerimiz ne dereceye kadar sıhhate uygundur? Garanti edemem ama birer paradoks da olsalar her paradoks gibi bu sözlerde de az çok birer hakikat kısmı bulunsa gerektir.

Akşam, 25 Mart 1945

AMPULLERİN ÖLÜMÜ

Elektrik ampulü ne güzel şeydir! Pek az eşya vardır ki onun kadar benim hoşuma gitmiş olsun. Kutusunu zevkle açarım; parlak camdan yapılmış topuzunu okşamaktan, içindeki oyuncaklı tellere bakmaktan, yerine takınca nasıl bir anda, yoktan var olurcasına yanacağını düşünmekten zevk alırım. Ampul elimde dururken kendimi mitolojinin en büyük ilâhına benzeteceğim gelir: Kocaman parmaklarımın arasında tuttuğum küçücük cilâli küre henüz ışığını vermediğim bir yıldızdır; az sonra bunu göz kamaştırıcı bir güneş haline sokmak, karanlıkları nura boğmak kudretine sahip değil miyim? Edison ampulü keşfetmekle insanları ilâhlaştırmış, ışıklı ufacık dünyalar yaratacak bir yetkiye ulaştırmıştır. İstersek –pek küçük ölçüde de olsa– evimizde bir gökyüzü kurarız; tabiata üstün de çıkarız: Minimini yıldızlarımıza eleğim-sağmanın bütün renklerini, hattâ daha çeşitlilerini de verebiliriz. Ampul asrımızın baş mucizesidir; bir tılsımlı kutu olan radyonun kafatasını açınca içinde bulacağımız hünerli beyin, radyo dımağı ampulden başka nedir?

İşte bir zamandan beri bu sihirbaz billûrun darlığına uğradık; teli kopup yanmaz olan her ampule, çok sevdiğimiz ve sesile oyalandığımız kanaryamızın ölüsü imiş gibi kederle bakıyoruz; sesini değilse de ışığının kesilmiş şen nağmesini

düşünerek onu hemencecik tenekeye atmağı hürmetsizlik sayıyoruz ve kendi kendimize diyoruz ki: “Ampul stokunun azalacağı, nihayet tükeneyeceği belliydi; harbin uzayacağına da kimsenin şüphesi yoktu; memlekette henüz ampul yapılmadığını bilmeyen var mıydı? Acaba vaktinde, açık yollardan ve imkânlardan faydalanılarak neden mal getirtmeği düşünmedik! Yahut düşündükçe niçin başaramadık? İsveç’ten otobüs, Finlandiya’dan kâğıt, Almanya’dan termos şişesi geldi de –krokodil ve yılan derilerini, kürkleri, mantarları, pırlantalı kol saatlerini geçelim!– neden ampule sıra düşmedi?”

Dün gece 60’şar voltluk iki yeni ampulün parlak ömürleri henüz pek genç yaşlarında nedense kalb sektesile birdenbire sona erince ev halkı kederle başımızı eğdik. Hıristiyan olsaydık belki haç çıkarırdık... Az daha Fatihe okuyacaktık.

Akşam, 9 Nisan 1945

AÇILAN PENCERE

Fransa yeniden hayata kavuşuyor; sanat ve fikir buğdayları yeniden sivrilmiş, başaklar dolgunlaşıyor. Bir Fransız dostumun bana göndermek nezaketinde bulunduğu bir demet haftalık gazetelerden –eski tanıdık *Les Nouvelles Littéraires* ile *Carrefour*, *Temps Présent*, *Gavroche* gibi çeşitli politika kanaatlerine bağlı taze filizlerden– öğrendiğime göre tiyatrolar canlanmış; mukavemet hareketini yaşatan iki piyesten başka ayrı konularda birçok eserler de oynanmaktadır; elimdeki dergiler bunların tenkidleriyle, ilânlarıyla dolu. Saint-Granier bir “Zafer revüsü” yazmış; Duvallès gibi beğendiğim bir komik aktör zekâlı buluşlarla, epeyce keskin iğnelerle işlenmiş o revüde başrolü almış. Meselâ eşhastan biri ötekine soruyor: “İngilizce bilir misin?” “Evet!” “Öyleyse bana İngilizce bir kelime söyle!” “Petrol!” Tek sözle Anglo Sakson dünya politikasını belirten bu tuhaflık gibi piyesin içinde kim bilir daha neler vardır...

Sahne hayatı gelişe dursun, kitapçılık da hızlı adımlarla ilerliyor, yeni eserlerin ilânları gazete sahifelerinden taşıyor. Hem de eserlerin birçoğu üzerinde tanımadığımız isimlere rashyoruz; demek ki taze bir nesil ad ve şöhret yaymağa başlamış. Musikîye de rağbet artmıştır: Son haftalarda yalnız Paris’te yirmi yedi büyük konser verilmiş. Güzel sanatların

öbür şubelerinde de canlılık göze çarpmakta: Yeni bir sürü resim galerisi açıldığı gibi müzayede salonlarında da hararetle alışverişler oluyor. Picasso'nun *Plâda* adlı bir tablosu 160.000 franga satılmış; bir Utrillo da buna yakın bir bedele alıcı bulmuş. Asıl şunu söylemek lâzım: Bu altı büyük sahifelik gazete biçimi dergilerde sütun ve makale yok ki insan zevkle, alâka ile okumasın, bir tanesile saatlerce baş başa kalmaktan haz duymasın ve bitirince ilme, irfana, sanata kanmış olduğunu anlamasın... İşgal başlayıp da postalar kesildiğinden beri sürüp giden içimdeki okuma ezginliği ilk defadır yatıştı.

Memleketimizin idare ve sanat sahalarında hâlâ ayakta duran bizim nesli için Fransa'da hür bir irfan hayatının başlaması kapalı bir pencerenin güzel manzaralara doğru tekrar açılışı kadar ferah vericidir.

Akşam, 23 Temmuz 1945

TEMCİT PİLÂVİ GİBİ

Filmlere elbette dikkat ediyorsunuzdur: Süje kıtlığı göz çıkarıyor; eskileri ısıtıp ısıtup temcit pilâvı gibi ortaya koyuyorlar.

[Şu “temcit pilâvı”nın ne olduğunu siz biliyor musunuz? Hattâ yeni nesilden çoğu değil pilâvını, asıl kelimeyi, yani “temcit”in de mânasını anlamaz; anlamamakta da haklıdır. Sabaha karşı meyzinin minareye çıkıp yüksek sesle, uzun uzun okuduğu duaya temcit denirdi. Çocukluğumda kışın Şehzade Camii’ne pek yakın oturduğumuz için henüz gün ağarmadan İstanbul’un o yağmurlu, puslu, durgun ve şiddetle hazin saatlerinde temcit sesile uyandığım, tesiri altında kaldığım, kalınca da bir türlü hazırlıyamadığım derslerimi, sevemediğim mektebi, hele hesap hocasını düşünerek melânkoli nöbetlerine kapıldığım çoktu. Daha kötüsü bazı defa Şehzade Camii minaresindeki temcide başka camilerdeki meyzinler de cevap verirlerdi; yakındaki bırakır, uzaktaki alırdı, karşılıklı ses yarışına çıkarlardı. “Ha şimdi susacaklar, ha sustular” derken de sıra sabah ezanına gelirdi. Kısacası bıktırırlardı; ayrıca o günkü hayata derin bir ruh ve cisim çökkünlüğüle de girmiş olurduk. Lûgatlar “temcit pilâvı” tâbirini her vakit tekrar edilip usanç veren söz, şey diye anlatırlar. Galiba pilâv vaktile her yemekte sofraya ge-

tirildiği için aynı duaların tekrar edilmesinden ibaret olan temcitle birleştirilerek tâbir kuvvetlendirilmiş. Yoksa maddî mânada bir temcit pilâvı yoktur, yani pilâvın bir çeşidine öyle bir ad verilmemiştir. Hoş, keşke olsaydı... Ahçılığımız nefis bir pirinç yemeği daha kazanırdı.]

Evet, aynı konunun ufak farklarla yenilenmesi bakımından filmlerde eski heyecanı bulamıyoruz. Hele birbirinden ayırması, akılda tutması, zihinde iz bırakması güç, aynı kalıptan çıkmış, aynı tornadan geçmiş kahramanlık ve casusluk hikâyelerinden gına geldi. Hangisi hangisinin başıydı veya sonuydu? Haftasına kalmıyor, unutuyoruz ve evde münakaşasına girişiyor, bahis tutuşuyoruz.

Zaten yalnız sinemacılık değil –okuduğum Fransızca makale ve tenkidlerden anladığıma göre– piyes, hikâye, roman ve sanatı da o vaziyetteymiş; aynı konuların işlenmesi yüzünden pek bezdirici bir hale düşmüş. Boyuna “mukavemet cephesi” üzerine eserler... Bu sebepten harbden önce yazılmış, hattâ eski harbi bile görmemiş olanlarına rağbet artmış; köhneleştigi sanılan muharrirler yeniden şöhret kazanmış.

* * *

Sanki politika başka türlü mü? Bir demokrasidir tutturuldu, gırla gidiyor. Şayet gazeteler eskisi gibi kasa hurufat ile dizilseydi “demokra” kelimesini teşkil eden yedi harf –yerli yersiz kullanılmaktan– bir nüshaya yetmezdi; bu harflerden birkaç yüz kilo daha ısmarlamak ve ayrı bir kasa kurmak lâzım gelirdi. Demokrasinin ıacığını gıcığını çıkardığımızı şüphe yok.

[İşte iki mânasız kelimedden teşkil edilmiş bir tâbir ki

Türkçe Sözlük'de birincisini bulamadım. İkincisi içinse sadece “çok hırpalamak anlamına cıcığı çıkmak şeklinde kullanılır” deniliyor. Halbuki yukarıda yazdığım gibi ikisini sıralıyarak söylediğimiz de olur; fakat yalnız başına “ıcığını çıkarmak” şekli kullanılmaz. Böyle ince noktaları göstermeyen bir lûgat kitabı elbette eksiktir. Gene meselâ “gevelemek”le beraber kullanılan “eveleme” neden unutulsun? Son dil kongresinde bir *tâbirler lûgati* yapılması ve *Sözlük* üzerinde daha esaslı çalışılması hakkında verilen karar pek yerinde.]

Sadede gelelim, diyeceğim amma –doğrusunu söyliyeyim– sadet nerede? Onu ben de bilmiyorum. Zira konuşma- ma başlarken neye dair yazacağımı henüz kestirememiştim. Bir aralık kadın çoraplarını ele almağı düşündüm... Birkaç kere incelediğim için fazla tahammülü olmadığını gö- rek vazgeçtim. Hayat pahalılığına temas aklımdan geçmedi sanmayınız. Nasıl sanabilirsiniz ki hepimizin –pardon!– ço- ğumuzun derdi, düşüncesi odur. Lâkin yazımın yaraya tuz biber ekeceğini ve hiç fayda vermiyeceğini bildiğimden bu konuyu da bir yana bıraktım.

Aktüaliteler arasında Cyrano varsa da yazılmıyan kaldı mı ki? Hülâsa, yazım yarıyı bulduğu halde gördüğünüz gibi karar- sızlıkta devam ediyorum. Sanırım gene en kolayı, belki de en iyisi sıkıştıkça başvurmağı âdet haline soktuğumuz dil bahsi...

Çok oldu amma –demin söylemiştim– ısıtıp ısıtıp ortaya koymak zamanının umumî kusurlarındandır. Haydi, küçük bir değişiklik yapayım da lisanla beraber azıcık da “folklor”a temas edeyim.

Epeyce oluyor, “eşek hoşaftan ne anlar? Suyunu içer, tanelerini bırakır” sözü üzerine bir şeyler yazmıştım. Meslektaşlardan biri bu sözün doğrusunu ve dayandığı hikâyeyi bilmediğimden dolayı beni ayıpladı; başkası cevap verdi; ben sustum.

Peki, doğrusu ne imiş? “Eşek” değil “uşak”mış... Bir uşak varmış da tâlihînin cilvesine uğramış, zengin oluvermiş; sofrasına getirilen hoşafı –eskiden alıştığı az şekerli yavan hoşafa benzemediği için olmalı– beğenmez, geri çevirir, etrafındakileri haşlar, haykırırmış. Aşçı da, “Uşak hoşaftan ne anlar?” dermiş...

Acaba böyle mi? Fikrimce fıkranın asıl uydurma şekli budur. Yani benim yukarıda yazdığım sözün dayandığı fıkra zamanla unutulmuştur; ukalânın biri de düşünmüş, taşınmış, kendi kafasında o söze uygun bir fıkra icrad etmiştir. Netekim bizdeki bu uydurma ve kulp takma merakını meydana koyan birçok misaller zikredebiliriz.

Ecnebi asıldan “pırasa”yı “pürhassa”, “tatlı lokum”un zamanla aldığı “lâtilokum” sözünü “rahatül hulkum” yaparak akıllarınca mânalaştıranlar yok muydu?

Hem daha dünkü Türkçede “uşak” kelimesi hizmetçi mânasına değil, “ufak-küçük-çocuk” demesine gelirdi. Hattâ tatlı bir söz olarak çocuklar hakkında “uşacıklar” da denirdi. Yunus Emre:

*Uşacıklar, oğlancıklar bülbül gibi
öter gelür*

dememiş midir? Diyarbakırlı Şerifi, *Şehname* tercümesindeki şu:

mısrasında bu sözü çocuk mânasına kullanmamış mıdır? Bir nokta daha var: Kaba bir sözü nazikleştirmek için az çok değiştirmek olur amma nazikini atıp, yani “uşak”ı “eşek” yapıp kabalaştırdığımız görülmemiştir.

Sonra o sözün alt parçasını, yani “suyunu içer, tanelerini bırakır” cümlesini nasıl izah edeceğiz? Eşeğin taneleri bırakması mümkündür amma uşağın –ne derece zevksiz olsa– kâsedeki eriklere, kaysılara, elmalara iltifatta bulunmaması ihtimali pek azdır.

* * *

Türk hikâye ve fıkraları arasında öğrenemediklerim elbette vardır. Fakat şüphesiz ki ifratla kullanmamakla beraber çoğunu bilirim ve bilmekle kalmayıp ayrıca üzerlerinde herkesin düşünmediği noktalardan tetkikler yapmaktan da zevk alırım.

Türedi zengine dair hiciv olarak uydurulmuş bir hoşaf hikâyesi vardır amma “eşek hoşaftan ne anlar? Suyunu içer, tanelerini bırakır” sözüyle alâkası yoktur: Görmemişin biri nasılsa –yahut da emsali çok görüldüğü gibi– birdenbire servet sahibi oluvermiş, aşçısına hoşaf ısmarlar, fakat kâse önüne konunca içine şöyle bir göz atar, beğenmez, “Benim istediğim hoşaf bu değil! Hani yıldızları?” der, el çekermiş. Aşçı da şaşırır kalır, yıldızlı hoşafa akıl erdiremezmiş. Nihayet bir gün sonraya konan hoşafa bakınca ağanın ağzı kulaklarına varmış ve “Hah,” demiş, “işte özlediğim hoşafa kavuştum!”

Meğerse yeni zenginin yıldızlı hoşaf diye hasretini çektiği şey, içine yağlı kaşık karıştığı yahut yağlı kaba konduğu için üzeri pırıl pırıl yıldızlanan –eskiden hizmet ettiği kapıdaki uşak sofrasında alıştığı– pullu hoşaf imiş; aşçı yamağı o gün dikkatsizlikle hoşafa yağlı kepçe daldırmış!

Böylelerine bizim asıl güzel hikâyelerimiz arasında yer veremem; iyi hikâyede zorakilik hissedilmez ve bir maksatla uydurulduğunun farkına varılmaz.

Maksadım bir geçmiş gün tenkidine cevap vermek değildi; söz, sözü açtı. Asıl söylemek istediğim şu idi: Türk folklorunun en zengin iki kaynağı atasözleri ve fıkraları-mızdır. Her ikisi de bir milletin zekâsını, karakterini, kültürünü, en kısa, kestirme, sevimli ve eğlenceli yoldan başka milletlere tanıtmaya yarar. Nasreddin Hoca yabancı âlemde bize hiç yük olmadan en faydalı propagandayı yaptı, yapmakta devam ediyor. Bektaşî fıkraları da şayet ayıklanıp seçilerek yabancı dillere çevrilse Türkün haksızlığa, içtimaî nispetsizliğe, bâtıl itikatlara karşı olan isyanını pek hoş, nefis, ince, eşsiz bir kudretle belirtecek mahiyettedir. Öbür hikâyelerimiz arasında da her milletin hoşlanacağı güzelleri büyük bir yekûn tutar. Güzeldirler, zira o fıkralar insan karakterlerini Frenklerinkinden daha derin surette tahlil etmekle de kalmazlar, gülüncü en canlı noktasından yakalarlar ve sonunu gayet iyi bağlarlar.

Bunları toplamak, yapmak, başka lisanlara çevirmek –klâsikleri dilimize tercüme etmek kadar– lüzumlu ve faydalıdır. Aldıklarımıza karşı bir şeyler vermek lâzımsa atasözleri, Nasreddin Hoca ve Bektaşî fıkraları, çeşitli hikâyelerimizin tercümeleri hem değerli birer karşı hediye yerine geçerler

hem de şimdilik yeni fikir yayımlarımızdan hiçbirinin yapamayacağı propagandayı sağlamış olurlar.

Şu var ki iş aceleye ve savsaklığa gelmez; ansiklopedilerimizde bulunduğu söylenen hataları ve bazı klâsikler tercümesinde görünen şivesizlikleri ise katiyen götürmez.

Bu bahisleri –başlangıçta kullandığım tâbirle– ısıtıp ısıtıp temcit pilâvı gibi ortaya koymağı istemezdim amma insanın günü gününe uymuyor. Sözleri ağzında eveleyip geliyor. Bir muharrir de bazı defa –derme çatma tıpkı tulûat kumpanyalarının son perdelerinde yaptıkları gibi– karşısındakilerden özür dilemek ve gelecek defaki oyun hakkında ümit verici vaatlerde bulunmak vaziyetine düşmekten kendini kurtaramaz.

Akşam, 9 Aralık 1945

AMERİKA ORMANLARINDA

Memleketimizde on milyon hektarlık orman bulundu-
ğu için Birleşik Amerika Devletleri'nde bu servet kay-
nağının yangına karşı nasıl korunduğunu gösteren bir filmi
dikkatle, merakla seyrettim. Ama bu, sadece öğretici mahi-
yette bir ders filmi değildi; hem öğretmek, hem tanıtmak
hem de eğlendirmek maksadı gözetildiğinden ana hattı
orman yangını ve söndürme teşkilâtı olmak şartile işin içi-
ne hoş bir roman da karıştırılmıştı. Tabiat manzaraları, hu-
susile ormanlar renkli filme yakışıyor. Fakat bütün renkler
fazla mübalâğalıdır. Hele insan yüzüne tabii rengi vermek
mümkün olamamıştır; o sebeptendir ki renkli filmlere “bo-
yalı film” demek daha doğrudur. Renk ile boya arasındaki
farkı çoğumuz sczcmiyoruz. Zaten iyi makyaj çehreye boya
sürmek değil, renk vermektir. Boyalar çehre üstünde rengi
andırmadıkça, yani satıhta durduğu fazla sezilip içten dışa-
rıya vurmuşa benzemedikçe bana çok defa –yeni boyanmış
tüylü podösüet ayakkabı derisine el gezdirmişim gibi– tozu
parmağımda kalacak zannını verir. İşte renkli filmlerde de
bu hisse kapılıyorum.

Her neyse... Amerika'da ormanları yangından koruma
teşkilâtı pek mühim. Neler var neler! Muhafız karakollar,
gözcü kuleleri, telli ve telsiz telefonlar, otomatik ihbar alet-

leri, itfaiyenin en son icatları, uçaklarla tarassutlar ve uçaklardan paraşütle atılan tulumbalar, yangın suçlularını meydana çıkarmak için hususî polis şebekesi... yok yok! Bütün o sahneleri seyrederken geçen yaz İstanbul ve civar bölgelerde çıkan sürekli orman yangınları karşısındaki güç vaziyetimiz hiç aklımdan çıkmadı. Şiddetle üzüldüm. Zira orman yangınlarına gereği gibi karşı koymanın nasıl bir teşkilâta ve masrafa lüzum gösterdiğini yakından anlamış, o dereceye ulaşmanın zorluğunu, belki de imkânsızlığını iyice kavramış oluyordum.

Çok nüfuslu, çok zengin, teknik kudreti pek ileri devletlerin bu gibi başarılarını görmek insana hüznün veriyor; “küçük milletler o çapta işleri meyle, hangi insan ve para çokluğuna dayanarak yapabilir?” diye düşünüyorsunuz. Fakat sonra İsveç ve İsviçre misali, az şeyle çok iş görmüş devletleri göz önüne getirince hesabını kitabına uydurmuş, bilgili, feragatli ve sistemli çalışma sayesinde imkânsızın mümkün olacağını anlıyor, ümide kapılıyor ve bir an önce bu çığıra girmek için sabırsızlanıyorsunuz.

Akşam, 26 Ocak 1946

HEYKELLİ MEZARLIKLAR

Aşağı yukarı bir hafta oluyor, gazetemizde, heykeltıraşlarımız ve heykeltıraşlık hakkında bir röportaj çıkmıştı. Dikkatle okuduğum bu yazıda aklım en ziyade şu noktaya takılıp kaldı: Müslüman mezarları üstüne heykel dikilmelidir midir, dikilmemeli midir? Mesele naziktir. Nice insan vardır ki vefatından sonra heykellerle dolu, puthane ve müze manzarası almış bir mezarlıkta yer almak, ebedî uykusuna dalıp kalmak istemez. Demek oluyor ki parasına güvenerek heykelli kabirde yatmak arzusuna kapılanlar için her şeyden önce hususî bir mezarlık ayırmak lâzımdır; heykel heveslileri oraya gömülür. Yoksa sadece taş ve lâhit şeklindeki eski mezarlıkların ötesine berisine dikilecek heykeller hem umumî manzarayı ve ruhaniyeti bozar hem de dinine sınıksız bağlı kalarak göçmüşlerin ruhunu rencide eder.

Röportajdan öğrendiğimize göre bir vatandaş kendisinin koskocaman bir heykelini yaptırmış; fakat “her önüne gelenin heykeli yapılmıyacağı ve şuraya buraya dikilemeyeceği kanaatine varıldığından” dört senedir yerine, yani mezarlığa konulamıyormuş. Fikrimce hükûmet ve belediyeler heykelliler için mezarlık ayırabildikten sonra –heykel projelerini bir sanatkârlar heyetine kabul ettirmek, vize almak şartile– her vatandaşı gerek heykel dikmekte ve âbide kur-

makta hür bırakmalıdır. Heykeltıraşlığımız ancak bu suretle daha çabuk gelişebilir; heykeltıraşa sanatını yapmak ve o sanatla geçinmek yolu da açılmış olur. Heykele izin verilirken heykel sokulmıyan mezarlıklarda rasladığımız fotoğraf koyma hürriyeti de resmen yasak edilmelidir. Zira şimdilik taş kovuğuna küçük kıtada yerleştirilen o fotoğraflar korkarım yarın ağırandisman hacmine girerek servi altlarımız dev boy-lu bir albüme, bir fotoğraf sergisine ve fotoğrafçı vitrinine döner; dünyaca beğenilen ağırbaşlı mezarlıklarımız dünyanın hiçbir yerinde görülmemiş, şiddetle zevksiz ve ruhani-yetsiz bir manzara alır.

Şuna da işaret edeyim ki bizim eski mezar taşlarımız cidden heybetli ve bazıları âdeta sanat eseri heykeller kadar kıymetliydi. Mezar taşçılığına tekrar bir güzel sanat mahiyeti vermek ciheti neden düşünölmüyor?

Akşam, 8 Mart 1947

BİRAZ ŞUNDAN, BİRAZ BUNDAN

Bize *Yuvamı Yıkamazsın* isminde yerli bir film seyrettirdiler. Bu film şimdiye kadar görebildiğim memleket mahsulü filmlerin aksamadan yürümesi, âdeta akıp gitmesi itibarile en iyisidir. Teknik cihetine hiç diyecek yok. Ayrıca kahramanlarından tutunuz hizmetçi kıza kadar herkes, istisnasız, rolünü temiz oynadı. Bilhassa eserin hem rejisörü, hem senaryo muharriri hem de baş aktörü olan Kâni Kıpçak kusursuzdu; mükemmeldi desem bile mübalâğaya kaçmış sayılmam.

Bunlar madalyanın bir yüzü... Öte yüzü, yani senaryo tarafı çok fena. Hoş, yerli filmlerden hangisinin senaryoları pek bir şeye benzer? Onları hatırlamak, hatırlatmak dahi istemem. Daha geçen seneki bir filmde yazısını değiştirerek şantaj yapan bir adamı seyretmiştik. Bunda da yine öyle şantajcı bir çapkınla karşılaştık. Ötekinin sonunda da tabanca patlamıştı; bu sefer de iş yine silâha dayanıyor; ikisinde de kaatil, kadındır. Yenisine tesiri artırsın diye ilâveten bir de otomobil altında çiğnenme, ameliyat masasında yatış, hastane karyolasında can çekişme gibi sahneler katılmış!

Hikâyenin esas mevzuu da yerli senaryocularımızca pek beğenilen, bizim ise artık bıkip, “Cankurtaran yok mu?” diye bağıracağımız malûm klişe melodram: Bir ahlâksızın

izdivaç vadile kirlettiği saf bir kız; bu kız bile bile alan mert bir doktor; doktor zengin ve meşhur olduğundan çapkın delikanlı para sızdırmak için eski avını, fazlasına da giderek onun da yeni yetişmiş kızını ele geçiriyor ve şantaj vasıtası olarak kullanıyor.

Derken –beklediğimiz gibi– “Dan! Dan!”... Bu da yetmiyormuşçasına bir otomobil ötüyor: “Vart! Vart!”... Bir kız çığlık koparıyor: “Anneciğim! Anneciğim!” Nihayet ölüm döşeginde vasiyet: “Sen, şununla evlen, yavrum!” Bütün er-vahınla şadöl, yarım asır önceki Minakyan Kumpanyası!

Hâlâ bıraktığı yerde otlamaktayız. Babalarımızda oğullarına geçecek derecede, ne silinmez iz bırakmış!

Bu, o biçim sinema melodramlarının kaçınıcıdır, yarabbi! “Ne yapalım onlar tutuyor!” Acaba? Bereket filmde şarkı, göbek dansı vesaireye fazla yer verilmemişti; bar sahnesi sayılmazsa nezahete de riayet edilmişti. Hele ne bayan Sonku ne de Oya Scensev ikide bir, bizim sahne cilvelerinden mahut “hihi!”leri kullanmamışlardı.

Lâkin bir aile kızının ilk gördüğü yabancı bir erkekle –film ve sahne teamülümüze uyularak– “canım!” diye konuşması ciheti katiyen ihmal olunmamıştı! Acıdığım şudur ki, eğer ortada bir de senaryo bulunsaydı sinemacılığımız bir film kazanmış olacaktı.

* * *

Gazetelerde Eczacılar Cemiyeti’nin toplantısına dair hülâsaya dikkatle okudum. Son zamanlarda –parti ve meclis tartışmaları da dahil– bu kadar hararetle münakaşalara

raslamamıştık. O ne heyecan! Âzadan birkaçı söz ölçüsünü, hatta üstelik kendisini de kaybetmişe benziyordu.

Halbuki eczacı, tartı ve ölçüye riayetle mükellef bir mesleğe mensuptur. Hareket ve sözleri de müzakere usul ve ka-idelerine, kısacası formülüne veya reçetesine uymalı değil midir? O günkü toplantıda bazısı fazla heyecan alâmetleri gösterdi; o kadar ki meslektaşlarının piyasaya çıkardıkları pek tesirli, pek müsekkin sinir ilâçlarından içtima yerinde bulundurulmamasına yahut koşup hemen getirtilmemesine canımız sıkıldı.

On, on beş damla Nevrol mu, Nerolin veya Nerozin mi, Kalminal mi, çok... Herhalde böyle biri işe yarardı. Önümüzdeki içtimaa hazırlıklı geleceklerine itimadım var. Nemelâzım, sinir ve baş ağrısı ilâcı yapmakta birbirimize taş çıkarıyoruz.

Terzi kendi söküğünü dikmez, derler; bunun gibi anlaşılan eczacılar da kendi ilâçlarını kullanıp kendi sıhhsizliklerini önlemiyorlar. Zaten doktorlar arasında da sıhhati-ni korumakta ihmal gösterenlere çok raslanır. Meselâ ben bir sigarasından öbürünü yakacak derecede tütün tiryakisi hekimler tanıdım; hem de bir tanesi kalb müteahhassıydı. Dahiliyecilerden en ağır yemeklere düşkün ve midesi daima bozuk doktorlar yok mudur? Öylelerinin diline ezkaza hasta bakıverse kendi haline şükreder.

Dünyada sohbetlerinden âzamî derece zevk aldığım, faydalandığım, meclislerini aradığım insanlar doktorlardır; lâkin doktor muayenehanelerini hiç sevmem. Buna mukabil eczaneler kadar içinde bulunmaktan, gelip gidenleri seyretmekten ve camekânlarına bakmaktan zevk aldığım yer de

yoktur. Zaten hayatta iki şey olamadığıma az çok üzölmüşümdür: Doktor ve eczacı...

Anadolu kasabalarının o zamanki yoksul eczanelerine muntazamen devam eder, bir köşede oturur, bu vakit geçirışleri kahve ve ahbap ziyaretlerinden daha az can sıkıcı bulurdum. Şimdi hemen hemen işitilmez olmuş havan sesi hoşuma giderdi; ilâçlar tartılır, mustatil kâğıt parçalarına veya kaşelere bölünür, kutulara yerleştirilirken de usanmadan bakardım. Eczane kokusu, hele bu ucra, bakımsız şehirciklerde medenî bir rayiha idi; bana nerede olduğumu unutturmağa, avutmağa yarardı.

Çocukluğumdan beri İstanbul'un muhtelif semtlerinde, sonradan memleket içinde ve dışında tanıdığım eczacılardan çoğunu şimdi tipleri ve dükkânlarının şekilleri, camekânlarının tertibi ile mükemmelen hatırlarım. Eski eczacılar, eski doktorlar gibi müşteriye ve hastaya daha yakın durur, daha candan muamele ederdi. Küçük meslekler ve sanatlar mensubu da öyle değil miydi? Faraza bir mahalle bekçisi mahalleyi tamamen benimsemiş bir adamdı; doğum, evlenme, ölüm, iyi veya fena her hâdisede hizmeti görülürdü. Yaşlı berber âdetâ dert ortağı, akıl hocası, aile dostuydu.

Hepsi gibi zamanın yeni nesil eczacısı artık eskisi kadar müşfik, cana yakın değildir; kurudur; hatta lüzumundan fazla açık çehreli, ciddî, diktir. Hisli görünmeği hiç istemiyor. Hele bazısı eczacı veya eczane sahibinden öteye varan bir tavır almağı seviyor. Sanki Bayer, Wander, Imperial Chemical ecza ve kimyevî madde fabrikaları merkez direktörlerindendirler.

Muhtemeldir ki, yeni ekol böyle icab ettiriyor. Kusur

bizde, eski lâûbalîliğe mi diyelim, babacanlığa mı, işte öyle bir köhne usule alışmış olmamızdadır.

* * *

Köhne deyince üniversitemizde Fransız edebiyatı kürsüsünü idare etmek üzere yeni gelen profesör Pierre Trahard'ın bazı körpe çevrelerde hoşla gitmiyeceğini tahmin ettiğim pek köklü beyanatına kaydı.

Cumhuriyet gazetesi muhabirine ezcümle şöyle söylemiş: “Fransa’da bugünkü edebiyat cereyanları hakkında bir fikrim yoktur ve olamaz da... Çünkü bugünkü edebiyat henüz zamanın kalburundan geçmemiştir. Bruntière’in dediği gibi, muasır hâdiselerin ve şahsiyetlerin tarihi olamaz. Zira biz hâdiseleri tetkik için ne hürriyete ne de kâfi derecede vesikaya malikiz. Günün edebiyat mükâfatları ise hiçbir şey ifade etmez. Bunları veren cemiyetler bir nevi yarenlik ve dostluk tesiri altındadırlar.”

Pes! Fakat profesör o kadcarcıkla da kalmıyor, ilâve ediyor: “Bir de bugünkü modayı ve züppeleri, nesillerin heveslerini istismar eden muharrirler de vardır. Bunlara karşı Gide, Colette, Giraudoux, Valéry ve şiir sahasında Aragon, Supervieille yeni bir formül bulmağa çalışıyorlar. Onların dışında müstakiller, sürrealistler vardır ki bunların çoğu yabancıdır.”

Profesör Trahard, “Existentialisme” ismini almış, esas bedbinliğe dayanan doktrini tehlikeli ve cesaret kırıcı buluyor. Meğerse bu cereyana sürüklenerek birçok genç intihar etmiş. Galiba gençlik Schopenhauer-Werther devrini hatırlatan bir raşe daha geçiriyor.

Neyse, o cihet daha derin tetkike, tahlile muhtaçtır. Esas nokta Fransız edebiyatı kürsüsüne getirdiğimiz zat hakkın-da, beyanatına bakarak bir fikir hasıl ettiğimizi ve beyanat pek ciddî bir ilim adamı karşısında bulunduğumuzu gösterdiğinden bu fikrin gayet müspet olduğunu belirtmektir.

Meydana çıkıyor ki bir üniversite profesörünün gözünü çeşitli methiyelerle ve mükâfatlarla boyamak ve tesir altında bırakmak mümkün değildir. Profesör, yeniliklerin peşine takılıp sırf gençlere hoş görüneyim, taraftar toplıyayım diye esas imanından fedakârlığa katlanarak moda cereyanlara propagandacılık yapmaz. Fikir beyanını zamana bırakır. Aleyhte de bulunmaz, sadece bunları şimdilik yok farz eder; mütelâası varsa da söylemez; hele derse hiç sokmaz.

Üniversiteye ve tabiatile akademiye ancak tarihe malolmuş hâdiseler ve şahsiyetler girer. Fakülteleri genç kalemle-rin çıkardığı mecmualara çevirmekle, Güzel Sanatlar Aka-demilerini piştar cereyanlara açmakla övünen ilim ve idare adamı henüz hiçbir yerde görülmemiştir.

* * *

Pek eski dostum Celâl Esat Arseven'in –kendisini ta *Kalem* devrinden tanımakla bahtıyarım– *Yeni Resim Hakkında* isimli, E. G. Benito'dan tercüme ettiği eseri lehine, şimdi-ye kadar bir şey yazamadığıma müteessirim. Keşke o Benito isimli zat kitabında derin malûmatına ve azim bilgisine uya-cak yumuşak, heyecansız bir ifade tarzı kullansaydı... Öfkeli hali fazla hissediliyor.

Şu var ki eser hemen her sahifesinden birkaç cümle, ba-

zan bütün sahife alınıp genç sanatkârlara, öğrenciye, hatta resim öğretmenlerine tekrar tekrar okutulacak göz açıcı irşatlar, ikazlarla doludur. O ne kuvvetli üslûp ve ne inandırıcı, âdî bir tâbirle matedici kudret!

Biz, üç arkadaş bir yaz ikindisini evde bu kitabı yüksek sesle ve nöbetleşe, elimizden bırakmıyarak okuduk. Hele “ressamlar ve dehâlar” faslı harikulâde! Meselâ şu satırlar: “Eskiden dehâ, uzun bir sabırdır derlerdi. Şimdi ise resimde sabırsızlık bir dehâ nişanesi sanılmaktadır. Artık *bitmemiş* modasıdır ve münekkidlerin tesirile herkes anladığını niçin sevmemek ve anlamadığını neden sevmek lâzımgeldiğini bir türlü anlıyamamaktadır!”

Hakikaten öyle... Ve yine onun dediği gibi resim sanatı ihtira edilmeğe muhtaç değildir; o zaman mevcuttur. Çoktan beri bu eser kadar okunması faydalı ve lüzumlu hiçbir tercümeyle raslamadığımı ilâve edeyim.

Akşam, 26 Ekim 1947

SAP DERKEN

Mutbak ocağı önünde bir kadın tuvalet masası önünde-
ki kadından fazla kadınlığı temsil eder. İkisini birleştirene, hele yakıştırana ne mutlu!

* * *

Pastalar, gıdalarımızın kokotlarıdır. Onlar gibi lüzumsuzca süslü, boyalı, kokulu, çekici, aldatıcı, netice itibariyle de bulandırıcı şeylerdir. İhtimal ki daha ziyade kadınların pastaya düşkün olmaları, bunların da kendileri kadar mak-
yajlı bulunmalarındandır.

* * *

Geçmiş zamanını sahici güneş altında görebilen yaşlı pek azdır. Çoğu, geriye başını çevirince manzarayı ay ışığında seyreder... Yani kusurları örten, çirkini güzel, güzeli âfet gösteren ve çirkini nur sızıntısı zannettiren hokkabaz bir aydınlık içinde!

* * *

Körpe salatalıklar, körpe ve taze oldukları nisbette ne güzel, ne hoş rayihalı terlerler! Tuhafı şudur ki salata ancak soyunduğu, yani kabuğundan ayrıldığı zaman ter içinde kalır. Soyunan hiçbir ten onun kadar nefis, nazık bir rayiha neşre demez. Yine bu meyva –yahut sebze–dir ki kesilince kırağı beyazlığında ve çiğ taneleri şeklinde kanar! Salatalık üzerinde sevdiğimizin diş izleri en ince hesap işi bir oyaya benzer.

* * *

Keder edilecek şey: Kadının modaları çok defa fazla devam ediyor; bir erkeğin çoğunu görmeğe, görüp keyfini sürmeğe yetmiyor. I. Napolyon devrinin göğsünden sıkma dümdüz elbiseleriyle III. Napolyon'un içine kasnak geçirilmiş kabarık eteklerini seyredemediğime üzülürüm.

* * *

Çileğin pek ince güzelliklerinden başka bir de ağza götürülünce sapının kolayca, mahsus yapılmış gibi kopmasından hoşlanırım. Mübarek sap ne duttaki gibi fazla zorlayıp çekiştirmeğe hacet bırakır ne de kirazınki gibi lüzumsuzca bir acele ile çarçabuk kopar. Bu sap ele alıp şekere batırılacak, sonra ağza götürüp rahatça çekilecek bir boyda, ne uzun ne kısa, ne sert ne yumuşak, fevkalâde pratik yaratılmıştır. Adetâ bir nevi pudra pomponu kadar zariftir de! Çöpleri tabakta çirkin manzara almayan tek meyve çilektir. Çöpleri ve sapları tırfilli yapraklarıyla, bembeyaz cücükleriyle öteki meyvelerinki gibi bir süprüntü halini almaz; adetâ

üstüne yağ, limon gezdirerek yiyebileceğiniz bir çeşit kıvrık salatayı andırır.

Halbuki kiraz yedikten sonra önünüzde duran tabak, oldukça kanlı ve kirli bir ameliyat yapılmış küveti düşündürür!

* * *

Filmlerdeki tipler insanlara benzemekten ziyade insanlar onlara, bu kuklalara benzer oldular. Yaptığı her hareketi bir film artistliğine uydurmadan içi rahat edemeyen ne kadar az kadın, hattâ erkek kaldı! Maymun ile insan arasındaki akrabalığı meydana koyan fizik, benzeyiştten ziyade taklit hususundaki istidaddır ve sinema bunu hakkiyle isbat eden bir icaddır.

* * *

Evde lezzetli buğusunu salıvererek tıkr tıkr, keyifli keyifli, yüreği ata ata kaynayan, fokurdayan bir tencere bana harikalar vücuda getiren en modern makineler kadar hayat ve hareket zevki verir. Medeniyet tarihinde ilk fabrika kaynayan tenceredir.

* * *

Uykunun yavaş yavaş, sessiz sedasız, yumuşak ve hayali adımlarla romantik bir sevgili gibi insana yaklaşması, yaltaklanırcasına sürünüp sürtünmesi, gele gide nazlanması, sonra da okşaya okşaya vücuda sokulup ılık ılık kana karışması,

kısaca “uyku bastırması” hayatımızın sayılı zevklerinden biridir.

* * *

Pırasa ile lahana, Laurel-Hardi ve Abod-Castello gibi birbirinden ayrılmaz iki zıt tip, sebzelerin iki ahabab çavuşlarıdır; bostanda pazarda, dükkânda daima beraberdirler. Bana biri zayıf, öbürü şişman, ikisi de safdil bir çift halk komiğini hatırlatırlar.

* * *

Uydurma deli fıkraları arasında bir romana benzeyen en düşündürücüsü şudur: Büyük bir şifa evinde başhekim, müesseseyi ziyarete gelen meslekdaşlarıyla bahçede dolaşırken bir hastaya rastlamışlar. Kibar halli, sakın tavırlı bir delikanlı... Kucağına bir bebek almış, uslu uslu oturuyor. Başhekim misafirlerine demiş ki: “Bu zararsız hasta güzel bir kıza tutulmuştu; kızı kendisine vermedikleri için kederinden aklını oynattı; şimdi göğsüne bastırıldığı bebeği sevgilisi sanarak avunuyor!” Tam o sırada bir köşeden ağzı köpürmüş, gözleri dönmüş azılı bir deli hekimlerin üzerine saldırmış... Gardiyanlar yetişip tehlikeyi önlemişler. O zaman başhekim demiş ki:

“Demin bahsettiğim güzel kızla evlenen delikanlı da işte bu azgın delidir!”

* * *

Renk –insanda olduğu gibi– yemeklerde de siihat alâmetidir. Rengini gözünüz tutmadıkça yemekten lezzet beklenemez. Yemeklerde rengin ehemmiyeti büyüktür. İyi kızartılmış bir kuzu budunda güzel ve sıcak bir sonbahar grubunu, akik gibi yetişmiş, üstü sertçe, içi yumuşak ve şeffaf elma kompostosunda bir yaz güneşinin serin doğuşunu seyredermişçesine renk zevki duymanız lâzımdır.

Resimli 20. Asır, 25 Ekim 1952

GENERAL DE GAULLE'ÜN ZAYİÇESİNDE NELER YAZILI İMİŞ?

Artık yıldız falına, eski ismiyle “zaiçe”ye de inanacak değiliz a! Eskiler çok inanırlardı; tarih bunun misalleriyle doludur. Yalnız Şarklılar ve Şark hükümdarları mı? Garbliler de o kabil bâtil itikatlara düşkün idiler. Hattâ birçok mecmua ve gazete, falcılığa uzun sütunlar ayırır, falcı ilânlarına sütun sütun yer verir. Makaleler de koyarlar. Ben de ara sıra merak saikasıyla bunlara göz gezdiririm.

İki ay önce elime geçen popüler büyük bir mecmuada *İci Paris*'de, öyle bir makale buldum; 30 Nisan tarihli idi; yıldızları ve burçları uzun uzadıya sayıp döktükten, bir sürü şeyler anlattıktan sonra, General de Gaulle'ün zayıçesinde diyordu ki: “Önümüzdeki günlerde, nihayet iki aya kadar bu zat tekrar günün adamı olacak, bütün dünyayı kendisiyle meşgul edecektir.” O sırada general inzivaya çekilmiş halde idi; ismini bile ağzına alan yoktu; bir varmış bir yokmuş mesabesinde sayılıyordu; Millet Meclisi'ndeki partizanları da küçük bir zümreden ibaretti. Hükûmetin başına Fransa'nın en genç politikacısı geçmiş, meb'uslar particilik oynıyorlardı.

Derken falcının dediği gibi iki ay geçti, geçmedi, de Gaulle cenaplarının ismi yeniden baş sayfalarda belirdi. Bugün kendinden en çok bahsedilen adam yine odur. Ne buyurur-

sunuz bu işe? Eskiler mi haklı imiş? Bahsi tahlile girişmiyelim, sadece tesadüfe şaşalım. Esasen yalnız yıldız falı değil, bir Hollandalının faili bulunmayan cinayet ve hırsızlıklarda gösterdiği esrarlı keşif hassası da o kabîl şaşılacak işlerdendir. Oturduğu yerde bu adam, cesedin bulunacağı yeri ve failini tavsif ediyor, hem de bizzat gidip görmüş, âdeta cinayeti kendi işlemiş kadar bir vuzuh ile!

Asıl mühimmi, Hollanda polisi de onun bu görüş ve seziş hassasından resmen faydalanmaktadır ki, şimdiye kadar öyle bir hareket dünyanın hiçbir emniyet teşkilâtından sâdır olmamıştır. Gerard Groisset isimli bu zat üzerinde ağırbaşlı ilim adamları tetkikler yapmaktadır. Keşifleri ve görüşleri gerçekten akla durgunluk verecek mahiyettedir, okurken insanın tüyleri ürperiyor.

Yine de Gaulle'e gelelim: Falcı, kehanetinde generale günün adamı olacak diyor, amma maksadında muvaffak olup olmayacağı noktasını fazla aydınlatmıyor, memleketine hizmeti dokunacağını söyleyip geçiyor. Romanın sonunu önümüzdeki günlerde çıkacak gazete tefrikalarından öğreneceğiz.

Yeni İstanbul, 24 Mayıs 1958

YAYIMLANMIŞ GÜNDELİK HAYAT YAZILARI

- “Polislerin İmtihanı”, *Kalem*, 8. 10. 1326, No. 98 (*Kirpinin Dedikleri*)
- “Sinema Derdi”, *Yeni Mecmua*, 9.5.1918, sayı: 43. (*Guguklu Saat*)
- “Yananlara Yardım”, *Yeni Mecmua*, 6 Haziran 1918, sayı: 47. (*Tanıdıklarım*)
- “Konfora Dair”, *Peyâm-ı Sabah*, Şubat 1921, N. 11205 (*Ago Paşa*)
- “Zabıta Haberleri”, *Peyâm-ı Sabah*, 22. 5. 1921, N.11317 (*Guguklu Saat*)
- “Misafirliğe Misafirlere Dair”, *Peyâm-ı Sabah*, 29. 5. 1921, N. 11324 (*Ago Paşa*)
- “Cemiyet Hayatı”, *Peyâm-ı Sabah*, 17. 6. 1921, N. 11343 (*Tanıdıklarım*)
- “Lafla Yürüse İdi...”, *Aydede*, No. 3, 9.1.1922 (*Aydede 1922*)
- “İmtihan Derdi”, *Aydede*, No. 9, 30.1.1922 (*Aydede 1922*)
- “Acaba Kim?”, *Aydede*, No. 16, 23.2.1922 (*Aydede 1922*)
- “Amerikalı Seyyahla Muhaverelerim”, *Aydede*, No. 17, 27.2.1922 (*Aydede 1922*)
- “Püskül Düşmanları”, *Aydede*, No. 19, 6.3.1922 (*Aydede 1922*)

- “Öğle Vapuru”, *Aydede*, No. 21, 13.3.1922 (*Aydede 1922*)
- “Yangın Bahsi”, *Aydede*, No. 25, 27.3.1922 (*Aydede 1922*)
- “Haraşoların Azimetü Münasebetiyle”, *Aydede*, No. 29, 10.4.1922 (*Aydede 1922*)
- “Şenlik, Şetaret, Şehrayın, İlah...”, *Aydede*, No. 43, 29.5.1922 (*Aydede 1922*)
- “Üç Kavrulmuş Bey”, *Aydede*, No. 53, 3.7.1922 (*Aydede 1922*)
- “Kurban Bayramına Ait Tenkidat ve Mülahazat”, *Aydede 1922*, No. 62, 3.8.1922 (*Aydede 1922*)
- “Bekçiler Lehide”, *Aydede*, No. 69, 28. 8. 1922, s. 2-3 (*Ay Peşinde*)
- “Mektepler Açıldı...”, *Aydede*, No. 80, 5.10.1922 (*Aydede 1922*)
- “Bir Zulüm Numunesi”, *Aydede*, No. 81, 9.10. 1922 (*Aydede 1922*)
- “Damlara Bakıp Düşündüm”, *Yeni Gün*, 8.4. 1939 (*Bir Avuç Saçma ve Tanıdıklarım*)
- “Bir Bilet, Bir Ahlak (Meselesi)”, *Tan*, 11.6.1939 (*İlk Adım*)
- “Plajda Gezintiler”, *Tan*, 16.7.1939 (*İlk Adım*)
- “Lokman Hekimin ‘Ye’ Demediği”, *Tan*, 23.7.1939 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Denizi Yenen Delikanlı”, *Yeni Gün*, 29.7. 1939 (*Tanıdıklarım*)
- “Modern Su Perisi”, *Yeni Gün*, 12.8.1939 (*Tanıdıklarım*)
- “İçkiye Vesile Gerek”, *Tan*, 13.8. 1939 (*Makıyahlı Kadın*)
- “Yutkunmadan Yürünemiyen Şenir”, 5.11.1939 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)

- “Tesbih Böceğinin Belkemiği”, *Tan*, 26.11.1939 (*Makiyaılı Kadın*)
- “Lostracı Dükkanında Düşünceler”, *Tan*, 7.4.1940 (*İlk Adım*)
- “Konfor Modern (mi? Allah Esirgesin!)”, *Tan*, 5.5.1940 (*İlk Adım*)
- “Çarşıda Pazarda Teselli”, *Tan*, 26.5.1940 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Yine Plaj” (“Biraz da Plajdan Bahsedelim” adıyla), *Tan*, 21.7.1940 (*İlk Adım*)
- “Konfor Çocuğu”, *Tan*, 1.9.1940 (*İlk Adım*)
- “Yazlıktan Kıylığa Dönüş”, *Tan*, 15.9. 1940 (*Ağaç ve Ahlak*)
- “Saçların Derdi”, *Tan*, 28.9.1940 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Boza Bardağı Karşısında”, *Tan*, 13.10.1940 (*Tanıdıklarım*)
- “Evde Kalmak Zevki”, *Tan*, 20.10.1940 (*Sakın Aldanma İnanma Kanma*)
- “İlkokul Çocuklarına”, *Tan*, 29.10.1940 (*İlk Adım*)
- “İnce Bir İş”, *Tan*, 8.11.1940 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Ufak Tefek Zahmetler”, *Tan*, 22.12.1940 (*Sakın Aldanma İnanma Kanma*)
- “Boyalı Saçlar”, *Tan*, 23.12.1940 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “By.’ Ve ‘Bn.’sızlık”, *Tan*, 15.1.1941 (*Bu Gazeteciler*)
- “Ne Şiş Yansın Ne Kebab”, *Tan*, 16.1.1941 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Eyüplü Halid ile Ben”, *Tan*, 24.3.1941 (*Pek İyi Hatırlarım*)
- “Tokat Derecesine İnen İdam”, *Tan*, 5.5.1941 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)

- “Nişan Yüzüğü Tehlikesi”, *Tan*, 19.7.1941 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Yine Mezardan Sesler”, *Tan*, 23.8.1941 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Okuyucularımın Mektupları” (Okuyucularımızın Mektupları adıyla), *Tan*, 14.9.1941 (*Makiyahlı Kadın*)
- “Sadabad’a Götüren Yol”, *Tan*, 3.11.1941 (*Hep İstanbul*)
- “Ekmek Yerine Pasta Bolluğu”, *Tan*, 20.11.1941 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Neden Sokaklara Düştüler?”, *Tan*, 26.11.1941 (*Ağaç ve Ahlak*)
- “Eski ve Yeni Bayramlarda Çocuk”, *Tan*, 29.12.1941 (*Pek İyi Hatırlarım*)
- “Çocuklarımızı Zevksizlikten Esirgemeliyiz!”, *Tan*, 7.1.1942 (*Edebiyatı Öklüren Rejim*)
- “Olacakları ve Olmıyacakları Anlamak İçin”, *Tan*, 21.1.1942 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Servet Bir Sanat Eserine Benziyebilir”, *Tan*, 26.1.1942 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Harp Zamanının Üç Katığı”, *Tan*, 28.1.1942 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Camekanlardaki Göstermelik Yemekler”, *Tan*, 31.1.1942 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Kadın Eli ve Fıkara Çorbası”, *Tan*, 5.2.1942 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Hatırımdan Çıkmıyan Birkaç Dilenci Tipi”, *Tan*, 15.2.1942 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Birine ‘Kapat’, Öbürüne ‘Aç!’”, *Tan*, 28.2.1942

- “Bu Romanlar Böyle Giderse”, *Tan*, 7.3.1942 (*Edebiyatı Öldüren Rejim*)
- “Neden ve Niçin Üç Ay Sonra?”, *Tan*, 19.3.1942 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Sinemalarda Yutkunma”, *Tan*, 21.03.1942 (*Makiyajlı Kadın*)
- “Çorap Söküğü Diken (Zavallı Ev) Kadın(ı)”, *Tan*, 29.3.1942 (*Makiyajlı Kadın*)
- “Dülgerin Verdiği Ders”, *Tan*, 15.4.1942 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Bir Salgından Korunmak İçin”, *Tan*, 30.4.1942 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Tramvay Biletçileri (ve Kontrolörleri)”, *Tan*, 10.05.1942 (*Makiyajlı Kadın*)
- “Zevk ile Ahlâk”, *Tan*, 17.6.1942 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Güneş Karasından Çorap”, *Tan*, 8.7.1942 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Fazla Boy Atan Şehir”, *Tan*, 10.8.1942 (*Hep İstanbul*)
- “Kaybolanın Yerine Gelen Sınıf”, *Tan*, 27.8.1942 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Dünya Lokantalarına Akıl Gözile Bir Bakış”, *Tan*, 6.9.1942 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Küçük Bilgiler (Fikir Bibloları)”, *Tan*, 13.09.1942 (*Makiyajlı Kadın*)
- “Körük Peşinde Dolaşırken”, *Tan*, 24.10.1942 (*Pek İyi Hatırlarım*)
- “Lokanta Müşterilerinin Vazifesi”, *Tan*, 9.11.1942 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)

- “Maarif, Sulh ve Harp”, *Tan*, 20.2.1943 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Maliye, Belediye, Palmiye”, *Tan*, 1.3.1943 (*Ağaç ve Ahlak*)
- “Küstah Parazitler”, *Tan*, 13.3.1943 (*Bu Gazeteciler*)
- “Bir Belediye Fethi”, *Tan*, 15.3.1943 (*Hep İstanbul*)
- “Sinemalarda Yutkunma”, *Tan*, 21.3.1943 (*Güzel Sanat Suçları*)
- “Lahana Edebiyatını Bırakalım”, *Tan*, 31.3.1943 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Etek Öptüren Terbiye”, *Tan*, 26.4.1943 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Kaşınandan ve Kaşınmaktan Korktuğumuz Günler”, *Tan*, 30.5.1943 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Bağdat Caddesi Tehlikesi”, *Tan*, 16.6.1943 (*Hep İstanbul*)
- “Kadın Hürriyeti-Erkek Terbiyesi”, *Tan*, 17.6.1943 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Bay ile Bayan”, *Tan*, 21.6.1943 (*Türkçenin Tadı ve Ahengi*)
- “Makarnaya Dostluk-Yufkaya Düşmanlık”, *Tan*, 17.7.1943 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Yaz Rahatsızlığı, Rahat İmkânsızlığı”, *Tan*, 8.8.1943 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Böylesi Nerede?”, *Tan*, 11.8.1943 (*Bu Gazeteciler*)
- “Hiç Sebep Yok”, *Tan*, 8.10. 1943 (*Güzel Sanat Suçları*)
- “Telefon Eden Yıldız”, *Tan*, 21.10.1943 (*Güzel Sanat Suçları*)
- “Resmi Daireler, Fantazi Yazılar”, *Tan*, 4.11.1943 (*Güzel Sanat Suçları*)
- “Okuyan Yük Arabacısı”, *Tan*, 11.11.1943 (*Türkçenin Tadı ve Ahengi*)

- “Caddelerde Panayır Reklamcılığı”, *Tan*, 19.1.1944 (*Güzel Sanat Suçları*)
- “Katı Yürekli Zengin Kadınlar”, *Tan*, 31.1.1944 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Hoşumuza Giden Bir Kadın Kıyafeti”, *Tan*, 15.4.1944 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Şehirde İnsan, Ağılada Koyun”, *Tan*, 30.4.1944 (*Güzel Sanat Suçları*)
- “Evliya Olmak Gerek”, *Tan*, 8.5.1944 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Bir Değişikliğe İşaret”, *Tan*, 26.5.1944 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Yaz ve Kumarbaz”, *Tan*, 17.6.1944 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Başımızı Kaldırmayalım”, *Tan*, 1.7.1944 (*Hep İstanbul*)
- “Kadınsız Halk Plajı”, *Tan*, 8.7.1944 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “‘Evlatlık’ ve ‘Ahiretlik’ Derdi”, *Tan*, 22.10.1944 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Boyasına Güvenen Kitap”, *Akşam*, 27.10.1944 (*Güzel Sanat Suçları*)
- “Bir Mesleğin Tehlikesi”, *Akşam*, 4.11.1944 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Baş Bilgi Sinema Bilgisi”, *Akşam*, 23.11.1944 (*Güzel Sanat Suçları*)
- “Zenginde Sanat Kayıtsızlığı”, *Akşam*, 23.1.1945 (*Edebiyatı Öldüren Rejim*)
- “Bir Tamir Dolayısıyla”, *Akşam*, 6.4.1945 (*Güzel Sanat Suçları*)
- “Şıfıntı Dadalar”, *Akşam*, 11.4.1945 (*Doğuştan Kadıncıl*)

- “Çiğ ve Uçuk Renk”, *Akşam*, 5.5.1945 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Suç Eşittir”, *Akşam*, 12.5.1945 (*Bu Gazeteciler*)
- “Kertenkelenin Züppe Adı”, *Akşam*, 22.5.1945 (*Türkçenin Tadı ve Ahengı*)
- “Diriler İçin Servi”, *Akşam*, 23.5.1945 (*Ağaç ve Ahlak*)
- “Avunulamayan Şehir”, *Akşam*, 6.6.1945 (*Hep İstanbul*)
- “Beyoğlu Caddesi”, *Akşam*, 26.8.1945 (*Hep İstanbul*)
- “Meyva Salonları”, *Akşam*, 5.9.1945 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Gözü Kapalı Taklit”, *Akşam*, 8.10.1945 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Gülünç Fakat Dürüst”, *Akşam*, 15.10.1945 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Tükenmeyen Korku Devri”, *Akşam*, 20.10.1945 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Tatlılarımıza Nankörlük”, *Akşam*, 7.11.1945 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “İstanbullu Nezaketi”, *Akşam*, 9.11.1945 (*Hep İstanbul*)
- “Bir Bu Eksikti”, *Akşam*, 12.11.1945 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Carmen Okula Girmiş”, *Akşam*, 7.12.1945 (*Edebiyatı Öldüren Rejim*)
- “Kahvehanesiz İstanbul”, *Akşam*, 19.12.1945 (*Hep İstanbul*)
- “Zevksizliğe Alıştıranlar”, *Akşam*, 8.1.1946 (*Bu Gazeteciler*)
- “Küskün Mizaç”, *Akşam*, 30.1.1946 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)

- “Gözü Örtten Perçem”, *Akşam*, 2.3.1946 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Camiler ve Mescitler”, *Akşam*, 29.3.1946 (*Güzel Sanat Suçları*)
- “Süs ile Fayda”, *Akşam*, 1.5.1946 (*Hep İstanbul*)
- “Medeni Süt”, *Akşam*, 18.5.1946 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Şehir İçi Gezintileri”, *Akşam*, 26.5.1946 (*Hep İstanbul*)
- “Balık Sarayı Yerine”, *Akşam*, 29.5.1946 (*Hep İstanbul*)
- “Tramvay İşletme İnadı”, *Akşam*, 14.6.1946 (*Hep İstanbul*)
- “Beyaz Katık”, *Akşam*, 22.6.1946 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Terbiye ve Hastalık”, *Akşam*, 28.7.1946 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Buyurunuz!’ Diyemiyoruz”, *Akşam*, 3.8.1946 (*Hep İstanbul*)
- “Dünkü ve Bugünkü Zeytinler”, *Akşam*, 8.9.1946 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Kaşarı Bekliyen İkbal”, *Akşam*, 27.9.1946 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Bir Günlük Haberler”, *Akşam*, 27.10.1946 (*Bu Gazeteciler*)
- “Hazzettiğimiz Gibi”, *Akşam*, 31.10.1946 (*Bu Gazeteciler*)
- “Bir Tek Tip”, *Akşam*, 10.12.1946 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Kaçta Başlamalı?”, *Akşam*, 30.12.1946 (*Güzel Sanat Suçları*)
- “Fesühhanallah”, *Akşam*, 7.1.1947 (*Edebiyatı Öldüren Rejim*)
- “Kitaplar ve Zenginler”, *Akşam*, 14.1.1947 (*Edebiyatı Öldüren Rejim*)
- “Tesbih Tanesi-Değirmen Taşı”, *Akşam*, 29.1.1947 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)

- “Olamıyor İşte!”, *Akşam*, 23.2.1947 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Tepeler Dururken”, *Akşam*, 10.3.1947 (*Hep İstanbul*)
- “Sinema Zevki”, *Akşam*, 23.3.1947 (*Güzel Sanat Suçları*)
- “Taksim ve Peşrev”, *Akşam*, 26.3.1947 (*Güzel Sanat Suçları*)
- “Otomobilli Hovardalar”, *Akşam*, 12.4.1947 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Eski ve Yeni Kabahatler”, *Akşam*, 29.4.1947 (*Hep İstanbul*)
- “Korkunç Bir Zevksizlik”, *Akşam*, 3.5.1947 (*Güzel Sanat Suçları*)
- “Boğaziçi’nin Nüfussuzluğu”, *Akşam*, 19.5.1947 (*Hep İstanbul*)
- “Vagon Çapkınlığı”, *Akşam*, 27.5.1947 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Radyoda Okuma Hünleri”, *Akşam*, 11.6.1947 (*Türkçenin Tadı ve Ahengi*)
- “Boğaziçi’nde Gezinti”, *Akşam*, 15.6.1947 (*Hep İstanbul*)
- “Bakmak ve Görmek Hünleri”, *Akşam*, 29.6.1947 (*Hep İstanbul*)
- “Haksız Değiller Ama”, *Akşam*, 13.7.1947 (*Hep İstanbul*)
- “İnsan İptilâlarından Biri”, *Akşam*, 4.8.1947 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Parmaklık Müptelaları”, *Akşam*, 23.8.1947 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Bu, Bir Başka Çeşidi”, *Akşam*, 30.9.1947 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Etekler Uzarken”, *Akşam*, 5.10.1947 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Hava Yolu ve İstanbul”, *Akşam*, 8.10.1947 (*Hep İstanbul*)
- “Hayırlı Cemiyetler”, *Akşam*, 15.10.1947 (*Ağaç ve Ahlak*)
- “Cenazede Şaklabanlık”, *Akşam*, 24.11.1947 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)

- “Yer Etmek Lazım”, *Akşam*, 12.12.1947 (*Hep İstanbul*)
- “Lüzumsuz Eda ve Ahenk”, *Akşam*, 15.12.1947 (*Türkçenin Tadı ve Ahengi*)
- “Kana Karışana Bakalım”, *Akşam*, 5.1.1948 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Şu Acayip Dünya”, *Akşam*, 11.1.1948 (*Bu Gazeteciler*)
- “Aç Düğmeyi! Kapa Düğmeyi!”, *Akşam*, 18.1.1948 (*Bu Gazeteciler*)
- “Üç Beyoğlu Lâzım”, *Akşam*, 1.2.1948 (*Hep İstanbul*)
- “Memur Kalabalığı Hakkında”, *Akşam*, 8.2.1948 (*Cihangir Dalkavuşu Tarih*)
- “Buna da Şükür!”, *Akşam*, 15.2.1948 (*Hep İstanbul*)
- “Çıkacak, Çıkıyor, Çıktı!”, *Akşam*, 13.3.1948 (*Bu Gazeteciler*)
- “Takma Tırnak Modası”, *Akşam*, 21.3.1948 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Düt! Düt! Düt!”, *Aydede*, No. 1, 8.5.1948 (*Aydede 1948*)
- “Tüylerini Kaybeden Cennet Kuşu”, *Aydede*, No. 4, 19.5.1948 (*Aydede 1948*)
- “Başkent’ten ‘Yaşkent’e”, *Aydede*, No. 6, 26.5.1948 (*Aydede 1948*)
- “Hiç Kimse Vazifesini Yapmıyor”, *Aydede*, No. 12, 16.6.1948 (*Aydede 1948*)
- “Tut Kelin Perçeminden”, *Aydede*, No. 12, 16.6.1948 (*Aydede 1948*)
- “Leğen Örtüsü”, *Aydede*, No. 13, 19.6.1948 (*Aydede 1948*)
- “Vesikalılar Komedişi”, *Aydede*, No. 14, 23.6.1948 (*Aydede 1948*)
- “Asılı ve Asık”, *Aydede*, No. 15, 26.6.1948 (*Aydede 1948*)

- “Yıkıcı Deva”, *Aydede*, No. 16, 30.6.1948 (*Aydede 1948*)
- “Şeker Bayramı Değil, Şekerciler Bayramı”, *Aydede*, No. 18, 7.7.1948 (*Aydede 1948*)
- “Hastadır Hasta, Ne Sahanda Kor Ne Tasta!”, *Aydede*, No. 19, 10.7.1948 (*Aydede 1948*)
- “Zarardan Pîrimiz Hoşlanıyor!”, *Aydede*, No. 19, 10.7.1948 (*Aydede 1948*)
- “Astarı Yüzünden Bahalı...”, *Aydede*, No. 25, 31.7.1948 (*Aydede 1948*)
- “O Tarafı Nanay”, *Aydede*, No. 24, 4.8.1948 (*Aydede 1948*)
- “Mantar Yüzünden”, *Aydede*, No. 28, 11.8.1948 (*Aydede 1948*)
- “Dolasın Basmayı, Sallasın Kalçayı”, *Aydede*, No. 29, 14.8.1948 (*Aydede 1948*)
- “Amma da Hava ve Hevese Kapıldık!”, *Aydede*, No. 33, 28.8.1948 (*Aydede 1948*)
- “Çakmak Galası”, *Aydede*, No. 35, 4.9.1948 (*Aydede 1948*)
- “Dev Cphesi”, *Aydede*, No. 36, 8.9.1948 (*Aydede 1948*)
- “Kişi Noksanını Bilmek Gibi İrfan Olamaz”, *Aydede*, No. 38, 15.9.1948 (*Aydede 1948*)
- “Sudan’da mıyız, Kutuplarda mı?”, *Aydede*, No. 39, 18.9.1948 (*Aydede 1948*)
- “Ne Hesap Kaldı, Ne Kitap!”, *Aydede*, No. 40, 22.9.1948 (*Aydede 1948*)
- “Tütün Zevki Bozuluyor mu?”, *Aydede*, No. 45, 9.10.1948 (*Aydede 1948*)
- “Taşlık’taki Kahve”, *Aydede*, No. 46, 13.10.1948 (*Aydede 1948*)

- “Çocuklara Mahsus Resimli Zehir”, *Aydede*, No. 48, 20.10.1948 (*Aydede 1948*)
- “Böyle Olduk, Biz Artık!”, *Aydede*, No. 49, 23.10.1948 (*Aydede 1948*)
- “Taş Olsa Dayanmaz Yürek”, *Aydede*, No. 57, 20.11.1948 (*Aydede 1949*)
- “Şekere Zam, Verem Mücadelesine Hız!”, *Aydede*, No. 61, 4.12.1948 (*Aydede 1949*)
- “Zevk Bozukluğu”, No. 65, 18.12.1948 (*Aydede 1949*)
- “Pistonlu Haylaz”, *Aydede*, No. 67, 25.12.1948 (*Aydede 1949*)
- “Önce Lüks Kanunu ile Mücadele Lâzım!”, No. 69, 1.1.1949 (*Aydede 1949*)
- “Şahin ve Deve Kuşu”, *Aydede*, No. 69, 1.1.1949 (*Aydede 1949*)
- “Tahripçilikle Mücadele”, *Aydede*, No. 80, 9.1.1949 (*Aydede 1949*)
- “Bir Ortaçağ Tedbiri”, *Aydede*, No. 81, 12.1.1949 (*Aydede 1949*)
- “Bu da Bir Tür lüsü”, *Aydede*, No. 81, 12.1.1949 (*Doğuş tan Kadın cılı*)
- “Belediye Nerede? Biz Neredeyiz?”, *Aydede*, No. 74, 19.1.1949 (*Aydede 1949*)
- “Çatlaklar-Çöküntüler”, *Aydede*, No. 75, 22.1.1949 (*Aydede 1949*)
- “Yakacak Darlığı – Yakacak Bolluğu”, *Aydede*, No. 77, 29.1.1949 (*Aydede 1949*)
- “Müzikli Belde”, *Aydede*, No. 83, 23.2.1949 (*Güzel Sanat Suç ları ve Aydede 1949*)

- “Gazeteler Tuvalete Başladı”, *Aydede*, No. 87, 5.3.1949 (*Bu Gazeteciler*)
- “En İyi Satış”, *Aydede*, No. 88, 9.3.1949 (*Aydede 1949*)
- “Nohut Oda, Bakla Sofa”, *Aydede*, No. 88, 9.3.1949 (*Aydede 1949*)
- “Müstehcen Fırtınası”, *Aydede*, No. 88, 9.3.1949 (*Bu Gazeteciler*)
- “Balıklar Kirleniyormuş”, *Aydede*, No. 91, 19.3.1949 (*Aydede 1949*)
- “‘Geceler’ ve Gececiler”, *Aydede*, No. 92, 23.3.1949 (*Aydede 1949*)
- “İmdat İşareti”, *Aydede*, No. 97, 9.4.1949 (*Aydede 1949*)
- “Durmak İçin Durdurmak”, *Aydede*, No. 99, 16.4.1949 (*Aydede 1949*)
- “Eskiden Olduğu Gibi”, *Aydede*, No. 101, 23.4.1949 (*Aydede 1949*)
- “Pahalılık ve Terbiye”, *Aydede*, No. 101, 23.4.1949 (*Aydede 1949*)
- “Garplı Terbiyesinde Hocamız: Film”, *Aydede*, 27.4.1949 ((*Güzel Sanat Suçları ve Aydede 1949*))
- “Sürünceme Belası”, *Aydede*, No. 103, 30.4.1949 (*Aydede 1949*)
- “Nelere Alıştık, Nelere!”, *Aydede*, No. 105, 14.5.1949 (*Aydede 1949*)
- “Satıcı Sesleri”, *Aydede*, No. 106, 21.5.1949 (*Aydede 1949*)
- “Aldırmadığımız Bir Ayıp”, *Aydede*, No. 109, 11.6.1949 (*Aydede 1949*)

- “Sabahlayıcı Şehir”, *Aydede*, No. 113, 9.7.1949 (*Aydede 1949*)
- “Domates Ofisi”, *Aydede*, No. 116, 30.7.1949 (*Aydede 1949*)
- “Tavşan Tüyü”, *Aydede*, No. 118, 13.8.1949 (*Aydede 1949*)
- “Bu da Nedir? Ne Acayip Şeydir”, *Aydede*, No. 125, 1.10.1949 (*Aydede 1949*)
- “Sefertasına Dönüş”, *Yeni İstanbul*, 15.12.1949 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Somurtkan İki Radyo İstasyonu”, *Yeni İstanbul*, 7.4.1950 (*Bu Gazeteciler*)
- “Belediyesizliğin İspatı”, *Yeni İstanbul*, 3.12.1950 (*Hep İstanbul*)
- “Gezmek, Yürümek Hakkı”, *Akşam*, 22.11.1951 (*Hep İstanbul*)
- “Hava Meydanında Havadan Sualler”, *Akşam*, 2.4.1952 (*Bu Gazeteciler*)
- “Bir Vitrin Önünde”, *Zafer*, 26.11.1953 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “İstanbul: Mahvedilemeyen Sihirli Ülke”, *Panorama*, Mayıs 1954 (*Hep İstanbul*)
- “Haydarpaşa ve İlerisi”, *Zafer*, 23.5.1954 (*Hep İstanbul*)
- “Hülyamdaki İstanbul”, *Zafer*, 27.6.1954 (*Hep İstanbul*)
- “Unutulanlar Arasında”, *Zafer*, 5.9.1954 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Bir Milyon İnsanın Eğlendiği Koridor”, *Zafer*, 24.10.1954 (*Hep İstanbul*)
- “Suç mu Bu?” *Akşam*, 16.11.1954 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Aksaray’da Tiyatro”, *Akşam*, 4.11.1955 (*Hep İstanbul*)
- “İstanbullu Övünmesi”, *Akşam*, 25.11.1955 (*Hep İstanbul*)

- “Aşk Amazonları”, *Akşam*, 10.12.1955 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Tabiatın Kapalı Çarşı Yangınları”, *Akşam*, 13.12.1954 (*Edebiyatı Öldüren Rejim*)
- “Hatırlatıcıbaşı”, *Akşam*, 9.2.1955 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “İstenilmeyen Neşriyat”, *Akşam*, 19.2.1955 (*Bu Gazeteciler*)
- “İnce Espiri”, *Akşam*, 12.3.1955 (*Bu Gazeteciler*)
- “Tatlı Bir Bahis”, *Zafer*, 13.3.1955 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Boyama Hakkı”, *Akşam*, 2.4.1955 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Armut Piş...”, *Akşam*, 24.9.1955 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Dayak Yoksulları”, *Akşam*, 28.9.1955 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Petrol ve Peynir”, *Akşam*, 3.11.1955 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Bir Korku”, *Akşam*, 8.11.1955 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Tokatlı Dans”, *Yeni İstanbul*, 19.4.1956 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Semeri Dövmek”, *Yeni İstanbul*, 20.4.1956 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Uçarılık”, *Yeni İstanbul*, 9.6.1956 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Kraliçe Bolluğu”, *Yeni İstanbul*, 29.6.1956 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Sanat İse”, *Yeni İstanbul*, 30.6.1956 (*Güzel Sanat Suçları*)
- “Gece ve Işık”, *Yeni İstanbul*, 13.8.1956 (*Hep İstanbul*)
- “Cahillik”, *Yeni İstanbul*, 20.8.1956 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Ekmek İsrafı”, *Yeni İstanbul*, 21.8.1956 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)

- “Şeftali”, *Yeni İstanbul*, 4.9.1956 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Reçel”, *Yeni İstanbul*, 6.9.1956 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Çeşitçilik”, *Yeni İstanbul*, 8.9.1956 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Çiçek”, *Yeni İstanbul*, 21.9.1956 (*Hep İstanbul*)
- “Fuhuş”, *Yeni İstanbul*, 25.9.1956 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Çay ve Kahve”, *Yeni İstanbul*, 3.11.1956 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)
- “Şehircilik Şuuru”, *Yeni İstanbul*, 11.1.1956 (*Hep İstanbul*)
- “Yersizlik”, *Yeni İstanbul*, 14.11.1956 (*Hep İstanbul*)
- “Ders”, *Yeni İstanbul*, 31.12.1956 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “Dilenciler de İmarın Plansız Yapıldığı Fikrindeler”, *Yeni İstanbul*, 5.2.1958 (*Hep İstanbul*)
- “İlk Defadır ki Ankara’ya İçimde Bir Kıskaçlık Duymadım”, *Yeni İstanbul*, 14.2.1958 (*Hep İstanbul*)
- “Saç ve Bıyık”, *Yeni İstanbul*, 16.2.1957 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Bir ‘Hayal İstanbul’ Kurarken Muhayyilem Meğerse Güdük imiş”, *Yeni İstanbul*, 23.2.1958 (*Hep İstanbul*)
- “Bugünün Nesli, İnsana Uymıyan Bir Hayat Sürüyor”, *Yeni İstanbul*, 29.4.1958 (*İnsanlık Halleri, Huy Arabeskleri*)
- “Erkek Avında Üniforma Kullanan Asır”, *Yeni İstanbul*, 20.5.1958 (*Doğuştan Kadıncıl*)
- “İstanbul Hiçbir Devirde Yakışıklı Hareketler Şehri Olmamıştır”, *Yeni İstanbul*, 9.7.1958 (*Hep İstanbul*)
- “İki Nevi Hadisenin Mucip Sebepleri”, *Yeni İstanbul*, 13.7.1958 (*Doğuştan Kadıncıl*)

“Kadın Henüz Tam Bir Emniyette Değildir”, *Yeni İstanbul*,
29.8.1958 (*Doğuştan Kadıncıl*)

“Mücadeleye Girişmek Gençliğin Hakkıdır, Vazifesidir”,
Yeni İstanbul, 3.9.1958 (*Doğuştan Kadıncıl*)

“Gerileyen Bir Sanaat Şubesi: Peynircilik”, *Yeni İstanbul*,
21.10.1958 (*Mutfak Zevkinin Son Günleri*)

KİTABA ALINMAYAN DİĞER GÜNDELİK HAYAT YAZILARI

- “Kalorifere Tövbe”, *Tan*, 2 Eylül 1940
“Pul Üstüne İmza”, *Tan*, 4 Eylül 1940
“Yaza Veda”, *Tan*, 9 Eylül 1940
“Yatak ve Harp”, *Tan*, 30 Eylül
“Ayakta Sefer”, *Tan*, 25 Ekim 1940
“İki Taraflı Memnuniyetsizlik”, *Tan*, 27 Aralık 1940
“Dilencilere Gıpta”, *Tan*, 23 Ocak 1941
“Cennete Açılan Kapı”, *Tan*, 6 Şubat 1941
“Derme Çatma Lakırdılar”, *Tan*, 12 Şubat 1941
“Sayılı Dakikalar”, *Tan*, 8 Mart 1941
“Püf Noktası”, *Tan*, 10 Mart 1941
“Tehlike ve Telaş”, *Tan*, 13 Mart 1941
“İkisinden Birisi”, *Tan*, 15 Mart 1941
“Beterini Görmek Lazım”, *Tan*, 19 Mart 1941
“Akıl Var, Yakın Var”, *Tan*, 20 Mart 1941
“Bazı İsimlerin Azizliği”, *Tan*, 29 Mart 1941
“Kanıt Peşinde”, *Tan*, 31 Mart 1941

- “Tespîh Tanesi”, *Tan*, 3 Nisan 1941
- “Abuk Subuk Laflara Perhîz”, *Tan*, 17 Nisan 1941
- “Her İşte Bir Hayır Vardır”, *Tan*, 26 Nisan 1941
- “Yeşil Çuhâlı Masa”, *Tan*, 24 Nisan 1941
- “Uçtu Uçtu Ne Uçtu”, *Tan*, 27 Mayıs 1941
- “Tiryâki Kaprisine Hizmet”, *Tan*, 10 Temmuz 1941
- “Bir İdrak Sektesi”, *Tan*, 17 Eylül 1941
- “Yumurta Kapıya Geldikten Sonra”, *Tan*, 4 Ekim 1941
- “Evcil Olmadıkça Zam Faydasızdır”, *Tan*, 23 Ekim 1941
- “Garpîe Şark Tabloları”, *Tan*, 22 Kasım 1941
- “Ölüm Tarihi mi Doğum Tarihi mi”, *Tan*, 29 Kasım 1941
- “Sürücü Beygiri ile Sarhoş”, *Tan*, 3 Aralık 1941
- “1. Harp Tasarrufu Yılı”, *Tan*, 11 Aralık 1941
- “Yeni Yıla Yeni Kararlarla Girmeliyiz”, *Tan*, 3 Ocak 1942
- “Vurguncu ile Vurguncunun Kurbanı”, *Tan*, 8 Ocak 1942
- “Kar Yine Yağabilir”, *Tan*, 10 Ocak 1942
- “Kim Kime Dum Duma mı?”, *Tan*, 14 Ocak 1942
- “Eski Suça Yeni Ad”, *Tan*, 19 Ocak 1942
- “Şerden Bir Hayır Çıkarabilirsek”, *Tan*, 9 Şubat 1942
- “Kelden Köseye Yardım mı Olur”, *Tan*, 11 Şubat 1942
- “Bilmiyenler Söze Fazla Karışıyor”, *Tan*, 16 Şubat 1942
- “En Kısa Yol Dururken”, *Tan*, 18 Şubat 1942
- “Kutlu Kutuya Kaside”, *Tan*, 19 Şubat 1942
- “Şehir Meclisinde Üç Grup”, *Tan*, 21 Şubat 1942
- “Vaktinde Yetişemiyen Tebligat”, *Tan*, 25 Şubat 1942

- “Geleceği Bilinince Gelmeden Önce”, *Tan*, 2 Mart 1942
- “Biletlere Zam Ceplere Delik”, *Tan*, 4 Mart 1942
- “Aşk Kurbanı ile Evlenme Kurbanı”, *Tan*, 14 Mart 1942
- “Etiket Amma Nasıl Etiket”, *Tan*, 21 Mart 1942
- “İki Ağır İşçi”, *Tan*, 4 Nisan 1942
- “Gerçek mi Masal mı?”, *Tan*, 8 Nisan 1942
- “Dolandırılan Daha Suçludur”, *Tan*, 11 Nisan 1942
- “Yumurtadan Çıkan Fil”, *Tan*, 20 Nisan 1942
- “Hayat Tarzını Değiştirmeli”, *Tan*, 13 Mayıs 1942
- “Suçlu ile Suç Ortağı”, *Tan*, 16 Mayıs 1942
- “Yumurtaları Koruma Siyaseti”, *Tan*, 18 Mayıs 1942
- “Lüzumluyu Lüzumsuzdan Ayırmak”, *Tan*, 3 Haziran 1942
- “Dünya Gidişine Ayak Uyduramamak”, *Tan*, 8 Haziran 1942
- “Çürük Dişimin Düşündürdüğü”, *Tan*, 13 Haziran 1942
- “Testere, Odun ve İnsan”, *Tan*, 18 Haziran 1942
- “Kavga Edenlere Karışmayınız”, *Tan*, 20 Haziran 1942
- “Bilmem Bilmezsın Bilmez”, *Tan*, 29 Haziran 1942
- “Bir İskele Dört Vapur”, *Tan*, 15 Temmuz 1942
- “Lokantaların İmtiyazı: Makarna”, *Tan*, 18 Temmuz 1942
- “Yüksek Duvarlara Dair”, *Tan*, 23 Temmuz 1942
- “Bir Müsabaka Teklifi”, *Tan*, 29 Temmuz 1942
- “Yola Sokulacak Bir Vergi”, *Tan*, 5 Ağustos 1942
- “Hak Edilemiyen Hürriyet”, *Tan*, 13 Ağustos 1942
- “Yarım Tedbirlerle Mücadele”, *Tan*, 19 Ağustos 1942
- “Çilesine Değmiyen Cimrilik”, *Tan*, 26 Ağustos 1942

- “Harp Zamanında Tütünün Rolü”, *Tan*, 8 Eylül 1942
- “Azrailin Kullandığı Orak”, *Tan*, 14 Eylül 1942
- “Çat Burada, Çat Kapı Arkasında”, *Tan*, 16 Eylül 1942
- “Kış Saati-Yaz Saati”, *Tan*, 17 Eylül 1942
- “Yıkıp Satıcı Servetler”, *Tan*, 23 Eylül 1942
- “Araştıralım, Düşünelim, İnceleyelim”, *Tan*, 24 Eylül 1942
- “Sulhün Geleceği Yıl”, *Tan*, 26 Eylül 1942
- “Onda Yat Altıda Kalk”, *Tan*, 5 Ekim 1942
- “Bayram Günü Demeci”, *Tan*, 12 Ekim 1942
- “Ekmek Meselesinde İstanbul”, *Tan*, 17 Ekim 1942
- “Çocuklara Bir Misli Şeker”, *Tan*, 19 Ekim 1942
- “Yarın Çekiliyor”, *Tan*, 14 Kasım 1942
- “Bir Yanlışlık Olacak”, *Tan*, 16 Kasım 1942
- “Minare, Kılıf ve Paratöner”, *Tan*, 21 Kasım 1942
- “Daire Dışında Memur”, *Tan*, 25 Kasım 1942
- “Tüttürsünler ve Tuttursunlar”, *Tan*, 30 Kasım 1942
- “Kızılay ve Evkaf”, *Tan*, 3 Aralık 1942
- “Vurguncuyu Korumamalı”, *Tan*, 5 Aralık 1942
- “Verimi Kıt Servet”, *Tan*, 9 Aralık 1942
- “Kara Kışı Karşılama İçin”, *Tan*, 10 Aralık 1942
- “Düzenbazlarla Savaş”, *Tan*, 12 Aralık 1942
- “Şimdi Sırası Geldi”, *Tan*, 25 Aralık 1942
- “Dergi mi Lazım Derlenmek mi”, *Tan*, 2 Ocak 1943
- “Canlı Altın Külçeleri”, *Tan*, 13 Ocak 1943
- “Atlama Kurbanları”, *Tan*, 18 Ocak 1943

- “Bir Yangının Aydınlattıkları”, *Tan*, 30 Ocak 1943
- “Şeker Satışları Hakkında”, *Tan*, 4 Şubat 1943
- “İyi, İyi Amma”, *Tan*, 24 Şubat 1943
- “Davetler, Ziyafetler”, *Tan*, 6 Mart 1943
- “Dağ Bir Fare Doğurdu”, *Tan*, 10 Mart 1943
- “Hata İşleyene Tazminat”, *Tan*, 17 Mart 1943
- “Bir Tekzip Bekliyoruz”, *Tan*, 20 Mart 1943
- “Sebebi Olsa Gerek”, *Tan*, 5 Nisan 1943
- “Bir Şosenin Ulaştırdığı Konak”, *Tan*, 7 Nisan 1943
- “Vur Kabahatli Yerine Kabahatsize”, *Tan*, 9 Nisan 1943
- “Dua Sandığımız Alay”, *Tan*, 10 Nisan 1943
- “Fena Kokulu Hiçten Şöhretler”, *Tan*, 19 Nisan 1943
- “Hoşlanma Fakat Dinle”, *Tan*, 21 Nisan 1943
- “Ekmekler Arasında Farklar”, *Tan*, 1 Mayıs 1943
- “Vekil ile Asil Arasında”, *Tan*, 5 Mayıs 1943
- “Niçin? Neden? Niye?”, *Tan*, 10 Mayıs 1943
- “Sağlam Kazığa Bağlamak”, *Tan*, 13 Mayıs 1943
- “Sabun Yine Sabun!”, *Tan*, 10 Haziran 1943
- “Uzun Mehmed Şilebi”, *Tan*, 28 Haziran 1943
- “Temizlik İnkılâbı”, *Tan*, 1 Temmuz 1943
- “Zenginlere Yardım”, *Tan*, 2 Ağustos 1943
- “Bir Parola: Önce Tifüs!”, *Tan*, 9 Ağustos 1943
- “Yarına Bırakmamak”, *Tan*, 14 Ağustos 1943
- “Kaç Ekmek Çıkar?”, *Tan*, 21 Ağustos 1943
- “Memurlarda Mecmuacılık Aşkı”, *Tan*, 26 Ağustos 1943

- “Kibar Hırsızlar”, *Tan*, 20 Eylül 1943
- “Okullar İçin Yaftalar”, *Tan*, 20 Ekim 1943
- “Adını Koymak Lazım”, *Tan*, 30 Ekim 1943
- “Dolu ve Boş”, *Tan*, 22 Kasım 1943
- “Tükenmiyen Bir Stok”, *Tan*, 24 Kasım 1943
- “Geciktikçe Ağırlaşan Ceza”, *Tan*, 16 Aralık 1943
- “Komisyona Havale veya Harpten Sonra”, *Tan*, 20 Aralık 1943
- “Hafif Atlatılan Felaket”, *Tan*, 22 Aralık 1943
- “Harbe Olduğu Kadar Sulhe de Gebe Bir Yıl: 1944”, *Tan*, 1 Ocak 1944
- “Yapmacığın Sırası Değil”, *Tan*, 6 Ocak 1944
- “Dinlenmek Evi”, *Tan*, 10 Ocak 1944
- “Eli Ayağı Bağlı Bürokratlar”, *Tan*, 13 Ocak 1944
- “Arttırılacak Belediye Vergileri”, *Tan*, 17 Ocak 1944
- “Fuzuli Titizliklerden”, *Tan*, 22 Ocak 1944
- “Şekere Hücum”, *Tan*, 24 Ocak 1944
- “Sönmiyen Ocaklar Karşısında”, *Tan*, 26 Ocak 1944
- “Hırsızlara Yardım eden Halk”, *Tan*, 29 Ocak 1944
- “Henüz Vakit Varken”, *Tan*, 5 Şubat 1944
- “Önce Tedbir, Sonra Tenkit”, *Tan*, 14 Şubat 1944
- “Balo Yerine Şefkat Pazarı”, *Tan*, 16 Şubat 1944
- “Kafi Sebep Yokmuş”, *Tan*, 18 Şubat 1944
- “Tedbir Almadığımız Tehlike”, *Tan*, 21 Şubat 1944
- “Bir Yanda Aş Ocakları, Öte Yanda Mezeci Vitrinleri”, *Tan*, 28 Şubat 1944

- “Haydan Gelen Huya Gider”, *Tan*, 10 Nisan 1944
- “Geç Kalınmış Olmakla Beraber”, *Tan*, 14 Nisan 1944
- “Aravermek - Yenisini Katmak”, *Tan*, 18 Nisan 1944
- “Yollar Henüz Kapanmadan”, *Tan*, 20 Nisan 1944
- “Lüzumluyu Atıp Lüzumsuzu Kaptmak”, *Tan*, 27 Nisan 1944
- “Ruh İdmanı Yerine”, *Tan*, 5 Mayıs 1944
- “Piyasada Değişiklik”, *Tan*, 6 Mayıs 1944
- “Biraz Çeki Düzen”, *Tan*, 17 Mayıs 1944
- “Dumanı Doğru Çıkması İçin”, *Tan*, 31 Mayıs 1944
- “Film Çevirecek Değiliz”, *Tan*, 10 Haziran 1944
- “Hatırlatan Güzel Koku”, *Tan*, 23 Haziran 1944
- “Daha Ucuzu Varken”, *Tan*, 24 Haziran 1944
- “Fiş Alım Satımı”, *Tan*, 3 Temmuz 1944
- “Binin Yarısı Beş Yüz...”, *Tan*, 7 Temmuz 1944
- “Ölüsüne Bak, Dirisini Al”, *Tan*, 12 Temmuz 1944
- “Hoş Olmasa Gerek”, *Tan*, 17 Temmuz 1944
- “Bir Yudum Su İçin”, *Tan*, 19 Temmuz 1944
- “Nasrettin Hoca ve Otomatik Telefon”, *Tan*, 22 Temmuz 1944
- “Yarım ve Geç Tedbir”, *Akşam*, 25 Ekim 1944
- “Harb Zararından Ehven”, *Akşam*, 26 Ekim 1944
- “Pöhpöhlü İsimler”, *Akşam*, 31 Ekim 1944
- “Halep Çıbanı Korkusu”, *Akşam*, 17 Kasım 1944
- “Geri Veremediğimiz Paketler”, *Akşam*, 25 Kasım 1944
- “Bir Kabahatmiş Gibi”, *Akşam*, 6 Aralık 1944
- “Yalnız Bunlar Yetmez”, *Akşam*, 9 Aralık 1944

- “Pul Üstüne İmza”, *Akşam*, 12 Aralık 1944
- “Koltuk İşkencesi”, *Akşam*, 15 Aralık 1944
- “Cahilce Cesaretin Son Haddi”, *Akşam*, 30 Aralık 1944
- “Yılbaşı Eğlencesi”, *Akşam*, 1 Ocak 1945
- “Zihin Açıklığı Dileriz”, *Akşam*, 3 Ocak 1945
- “İlaç Avına Çıkanlar”, *Akşam*, 17 Ocak 1945
- “Penicillin’i Beklerken”, *Akşam*, 6 Şubat 1945
- “Pazar Yerleri Ahlakı”, *Akşam*, 20 Mart 1945
- “Formalite Babında”, *Akşam*, 24 Nisan 1945
- “Kötü Sözler ve Hareketler”, *Akşam*, 27 Nisan 1945
- “Kapanan Beş Otel”, *Akşam*, 28 Mayıs 1945
- “Ne Kayış Ne Kablo”, *Akşam*, 9 Haziran 1945
- “Faydası Anlatılıncaya Kadar”, *Akşam*, 25 Haziran 1945
- “Kükreyen Zevksizlik”, *Akşam*, 26 Haziran 1945
- “Zam Sağanağı”, *Akşam*, 27 Haziran 1945
- “Ceza ve Mükafat”, *Akşam*, 21 Temmuz 1945
- “Doğu Akdeniz Hattı”, *Akşam*, 25 Temmuz 1945
- “Yıldırıcı Zamlar”, *Akşam*, 31 Temmuz 1945
- “Servetin Medeni Şekli”, *Akşam*, 8 Ağustos 1945
- “İşe Koyulma Saati”, *Akşam*, 13 Ağustos 1945
- “Kara Borsanın Sonu”, *Akşam*, 15 Ağustos 1945
- “Misallerin En Küçüğü”, *Akşam*, 20 Ağustos 1945
- “Adım Adım Derece Derece”, *Akşam*, 21 Ağustos 1945
- “Mevsimsiz İşler”, *Akşam*, 24 Ağustos 1945
- “Yapılmasa Daha İyi”, *Akşam*, 7 Eylül 1945

“Kaptı Kaçtı Tehlikesi”, *Akşam*, 11 Eylül 1945
“İnanması Güç”, *Akşam*, 18 Eylül 1945
“Zoraki Bahşiş”, *Akşam*, 19 Eylül 1945
“Kırtasiyecilik Sanatı”, *Akşam*, 22 Eylül 1945
“Gene Saat Meselesi”, *Akşam*, 28 Eylül 1945
“İş Edinmek Lazım”, *Akşam*, 29 Eylül 1945
“Eğer ve Şayet”, *Akşam*, 3 Ekim 1945
“Önceden Hazırlanmalıyız”, *Akşam*, 16 Ekim 1945
“Açma Kutuyu”, *Akşam*, 23 Ekim 1945
“Vehim Olsa Gerek”, *Akşam*, 27 Ekim 1945
“Öksürüğe Alışkanlık”, *Akşam*, 5 Kasım 1945
“Ha Penisilin Ha Poplin”, *Akşam*, 20 Kasım 1945
“Numaralı Bilet Usulü”, *Akşam*, 21 Kasım 1945
“Kabahat Bizde imiş”, *Akşam*, 27 Kasım 1945
“Cezaya Müstahak Servet”, *Akşam*, 1 Aralık 1945
“Cennete Girişten Güç”, *Akşam*, 3 Aralık 1945
“Hasıraltı Etmeli”, *Akşam*, 4 Aralık 1945
“Yanmadan Önce”, *Akşam*, 24 Aralık 1945
“Hoşa Giden Tarafı”, *Akşam*, 28 Aralık 1945
“Ders Veren Yıl”, *Akşam*, 1 Ocak 1946
“Komiklik Yapar Gibi”, *Akşam*, 2 Ocak 1946
“Doğum-Ölüm Günleri”, *Akşam*, 4 Ocak 1946
“Tehlikeli Tahsil”, *Akşam*, 12 Ocak 1946
“Milyonerler İçin Kurslar”, *Akşam*, 16 Ocak 1946
“Atılamayan Bomba”, *Akşam*, 2 Şubat 1946

- “Önce ve Sonra”, *Akşam*, 4 Şubat 1946
- “Nedense Demeden”, *Akşam*, 5 Şubat 1946
- “İlk Çatırtılar”, *Akşam*, 6 Şubat 1946
- “Yarıda Kesilen Hat”, *Akşam*, 9 Şubat 1946
- “Ya Bolluk, Ya Darlık”, *Akşam*, 13 Şubat 1946
- “Ford Bile Apışır”, *Akşam*, 18 Şubat 1946
- “Cevap Gelmemiş, Cevap Alınamamış”, *Akşam*, 19 Şubat 1946
- “Briket ve Linyit”, *Akşam*, 20 Şubat 1946
- “Biletlere Zam Merakı”, *Akşam*, 22 Şubat 1946
- “Yazık Masraf ve Himmet!” *Akşam*, 23 Şubat 1946
- “Acaba Mümkün müdür?”, *Akşam*, 26 Şubat 1946
- “Bu, Bir Garanti Değildir”, *Akşam*, 27 Şubat 1946
- “Elbette Islah Edilir”, *Akşam*, 5 Mart 1946
- “Yersiz Öfke”, *Akşam*, 9 Mart 1946
- “Yuvarlak Hesap”, *Akşam*, 11 Mart 1946
- “Kusur Varsa Kimde?”, *Akşam*, 15 Mart 1946
- “Dinmeyen Sükût”, *Akşam*, 18 Mart 1946
- “Yapılan Yol Bozulmaz”, *Akşam*, 22 Mart 1946
- “Mübadele Büyük Kelimedir”, *Akşam*, 23 Mart 1946
- “DDT’den Ne Haber?”, *Akşam*, 26 Mart 1946
- “Yol Yapımı, Yol Bakımı”, *Akşam*, 27 Mart 1946
- “Ferahlatıcı Tavırlar”, *Akşam*, 3 Nisan 1946
- “Otel Yeri Arayaduralım”, *Akşam*, 8 Nisan 1946
- “Saygısızın Keyfi”, *Akşam*, 16 Nisan 1946
- “Akıl Kabul Etmez”, *Akşam*, 19 Nisan 1946

- “Çocuk ve Deniz”, *Akşam*, 22 Nisan 1946
- “Etüd Edilmeye Değer”, *Akşam*, 23 Nisan 1946
- “Kömür ve Buz”, *Akşam*, 26 Nisan 1946
- “Desteklenecek Bir Teşebbüs”, *Akşam*, 3 Mayıs 1946
- “Paketler ve Etiketler”, *Akşam*, 8 Mayıs 1946
- “Tekel Şarabı ve Tekel Sütü”, *Akşam*, 22 Mayıs 1946
- “Yaz Saati Lüzumlu mudur?”, *Akşam*, 28 Mayıs 1946
- “Dokuz Kuruş Yerine”, *Akşam*, 1 Haziran 1946
- “Henüz Koyu Devirdeyiz”, *Akşam*, 4 Haziran 1946
- “Böyle Olmazdı”, *Akşam*, 5 Haziran 1946
- “Dudaktaki Zehir”, *Akşam*, 12 Haziran 1946
- “Bu Niçin Olmasın?”, *Akşam*, 21 Haziran 1946
- “Yangın ve Su”, *Akşam*, 9 Temmuz 1946
- “Yeniler ve Eskiler”, *Akşam*, 10 Temmuz 1946
- “Caba Hizmetler”, *Akşam*, 16 Temmuz 1946
- “Taksim’de Kurbağalıdere”, *Akşam*, 27 Temmuz 1946
- “Tahta Kanepe İstiyoruz”, *Akşam*, 29 Temmuz 1946
- “Belediyecilik Kursları”, *Akşam*, 9 Ağustos 1946
- “İşe Başlama Saati”, *Akşam*, 10 Eylül 1946
- “Ustadan Öğrenilenler”, *Akşam*, 20 Eylül 1946
- “Çocuklara Mahsus”, *Akşam*, 30 Eylül 1946
- “Yeni Bir Tabir”, *Akşam*, 4 Ekim 1946
- “Gene O Dert”, *Akşam*, 5 Ekim 1946
- “Pul Para Sikke”, *Akşam*, 8 Ekim 1946
- “Hadiselerden Dersler”, *Akşam*, 15 Ekim 1946

- “Fazla Salahiyet”, *Akşam*, 18 Ekim 1946
- “Gözlük Camı Darlığı”, *Akşam*, 22 Ekim 1946
- “Bir ve Yarım Kiloluklar”, *Akşam*, 28 Ekim 1946
- “Milyonda On Üç”, *Akşam*, 2 Kasım 1946
- “Acaba Mümkün müydü?”, *Akşam*, 8 Kasım 1946
- “Çakaralmaz Cinsinden”, *Akşam*, 9 Kasım 1946
- “Bıçağa Sarılma Salgını”, *Akşam*, 22 Kasım 1946
- “Kutlu Gıda Maddeleri”, *Akşam*, 26 Kasım 1946
- “Beş Ton Kininin Hikâyesi”, *Akşam*, 27 Kasım 1946
- “Kâğıt Para Terbiyesi”, *Akşam*, 3 Aralık 1946
- “Yazılacak Yazılar”, *Akşam*, 6 Aralık 1946
- “Kelden Köseye Yardım”, *Akşam*, 13 Aralık 1946
- “Kutuplarda Medeniyet”, *Akşam*, 14 Aralık 1946
- “Şeker Bayramına Hazırlık”, *Akşam*, 18 Aralık 1946
- “Vapurlarda Kapılar”, *Akşam*, 21 Aralık 1946
- “Çikolata Mikolata”, *Akşam*, 23 Aralık 1946
- “Sadaka Bile Diyemeyiz”, *Akşam*, 1 Ocak 1947
- “Buhransız Geçebilirdi”, *Akşam*, 6 Ocak 1947
- “Bir Makbuz Hakkında”, *Akşam*, 8 Ocak 1947
- “Bir Resme Bakarken”, *Akşam*, 11 Ocak 1947
- “Artan Tehlike”, *Akşam*, 20 Ocak 1947
- “Gayrimenkul Kiraları”, *Akşam*, 21 Ocak 1947
- “Hükümet Konağı Yangınları”, *Akşam*, 22 Ocak 1947
- “Belediyelerin İflası”, *Akşam*, 24 Ocak 1947
- “İyi Niyetlilere Yardım”, *Akşam*, 25 Ocak 1947

“Kapı Çalma Terbiyesi”, *Akşam*, 27 Ocak 1947
“Gene Makbuz Hakkında”, *Akşam*, 28 Ocak 1947
“Dolmuşa Bereket”, *Akşam*, 31 Ocak 1947
“Temenni Değil Kanun”, *Akşam*, 1 Şubat 1947
“İzmir Fuarı Hazırlıkları”, *Akşam*, 7 Şubat 1947
“Yeni Madeni Paralar”, *Akşam*, 10 Şubat 1947
“Gidişi Beğenmiyoruz”, *Akşam*, 12 Şubat 1947
“Grip Salgınına Karşı”, *Akşam*, 21 Şubat 1947
“Gene Seyrüsefer”, *Akşam*, 22 Şubat 1947
“Bir Tane Daha İster”, *Akşam*, 26 Şubat 1947
“Nasip Olmuyor”, *Akşam*, 3 Mart 1947
“Çorapçı Telaşı”, *Akşam*, 4 Mart 1947
“Mukavva Tenekeler”, *Akşam*, 7 Mart 1947
“Kefalet-i Mütessesile mi?”, *Akşam*, 11 Mart 1947
“Ürküten Bir Zam”, *Akşam*, 14 Mart 1947
“İyiye Dokunmıyalım”, *Akşam*, 15 Mart 1947
“Kullanılmış Elbiseler”, *Akşam*, 17 Mart 1947
“Hayır Alameti”, *Akşam*, 25 Mart 1947
“Böcekli Lüks”, *Akşam*, 28 Mart 1947
“Yeni Kibritlerin Manası”, *Akşam*, 29 Mart 1947
“Satıcı Okulu”, *Akşam*, 2 Nisan 1947
“Tarife mi? Harp Planı mı?”, *Akşam*, 7 Nisan 1947
“Tahliye Davaları”, *Akşam*, 15 Nisan 1947
“Kurbanla Karşılama”, *Akşam*, 18 Nisan 1947
“Kayış Bahsi”, *Akşam*, 19 Nisan 1947

- “Paralarımız ve Ziyaretçilerimiz”, *Akşam*, 25 Nisan 1947
- “Kaptıkaçtıları Islah”, *Akşam*, 26 Nisan 1947
- “Vecizeli Vitrinler”, *Akşam*, 28 Nisan 1947
- “Zorla Kocamak”, *Akşam*, 30 Nisan 1947
- “Bir Rıhtım Hakkında”, *Akşam*, 5 Mayıs 1947
- “Bir Nefeste Çıksa”, *Akşam*, 10 Mayıs 1947
- “Etiket Talimnamesi”, *Akşam*, 12 Mayıs 1947
- “Dikkatlerden Kaçmamalıydı”, *Akşam*, 13 Mayıs 1947
- “Korkunç Bir İsrar”, *Akşam*, 14 Mayıs 1947
- “Zam Doğuran Kanun”, *Akşam*, 16 Mayıs 1947
- “Gezinti Acenteleri”, *Akşam*, 17 Mayıs 1947
- “İdrofil Pamuklara Dikkat”, *Akşam*, 20 Mayıs 1947
- “İstatistik İhtiyacı”, *Akşam*, 21 Mayıs 1947
- “Hovardalar Geçidi”, *Akşam*, 23 Mayıs 1947
- “Tehlike Geçiren İstanbul”, *Akşam*, 26 Mayıs 1947
- “Eninde Sonunda”, *Akşam*, 2 Haziran 1947
- “Yalnız 35 Metre”, *Akşam*, 3 Haziran 1947
- “Geciken Bir Kanun”, *Akşam*, 4 Haziran 1947
- “Silah Toplamakla Olmaz”, *Akşam*, 6 Haziran 1947
- “Hükümsüz Yasaklardan”, *Akşam*, 16 Haziran 1947
- “Gözlerinde Gördüm”, *Akşam*, 18 Haziran 1947
- “Taksimetreye Riayet”, *Akşam*, 20 Haziran 1947
- “Sarhoş Toplamak”, *Akşam*, 21 Haziran 1947
- “Söz Açılmışken”, *Akşam*, 25 Haziran 1947
- “Tramvayların Tasfiyesine Doğru”, *Akşam*, 27 Haziran 1947

“Dolmuşlar İçin Karne”, *Akşam*, 30 Haziran 1947
“Unutulmasın Diye”, *Akşam*, 1 Temmuz 1947
“Şenlikleri Düzenlemeli”, *Akşam*, 4 Temmuz 1947
“Tesirsiz Tamimler”, *Akşam*, 9 Temmuz 1947
“Sınıf Geçme Nispetleri”, *Akşam*, 11 Temmuz 1947
“Yıldıran Manzara”, *Akşam*, 12 Temmuz 1947
“Kötü Bir Alışkanlık”, *Akşam*, 14 Temmuz 1947
“Bir Gaflet”, *Akşam*, 19 Temmuz 1947
“Bu Kaçınıcı?”, *Akşam*, 21 Temmuz 1947
“Kesemize Uygun Planlar”, *Akşam*, 29 Temmuz 1947
“İş Görme Sistemimiz”, *Akşam*, 2 Ağustos 1947
“Bir Mahsuru da Bu”, *Akşam*, 6 Ağustos 1947
“Hindi Dağıtan Nezaret”, *Akşam*, 11 Ağustos 1947
“Himmetül Rical”, *Akşam*, 13 Ağustos 1947
“Şoför Kanında Alkol”, *Akşam*, 26 Ağustos 1947
“Yeni Vapurlara İsim”, *Akşam*, 27 Ağustos 1947
“Kurma Tribüne İhtiyaç”, *Akşam*, 30 Ağustos 1947
“Tatbik Edilmiyen Kanun”, *Akşam*, 1 Eylül 1947
“Lira Var Kuruş Yok”, *Akşam*, 2 Eylül 1947
“Motosiklet Tehlikeleri”, *Akşam*, 5 Eylül 1947
“Tamir ve Bakım”, *Akşam*, 12 Eylül 1947
“Geçen Seneki Gibi mi?”, *Akşam*, 15 Eylül 1947
“Klaksonların İhtarı”, *Akşam*, 17 Eylül 1947
“Daha Pratik Olacak mı?”, *Akşam*, 19 Eylül 1947
“Bu Bir Atufet mi?”, *Akşam*, 23 Eylül 1947

- “Yumurta Kapıda İş”, *Akşam*, 24 Eylül 1947
- “Şımarıklık ve Kabalık”, *Akşam*, 26 Eylül 1947
- “Yeni Paralardan Şikâyet”, *Akşam*, 29 Eylül 1947
- “Sporun Manevi Terbiyesi”, *Akşam*, 28 Ekim 1947
- “Teşkilatlı Zorbalık”, *Akşam*, 3 Kasım 1947
- “Hem Suçlu Hem Güçlü”, *Akşam*, 4 Kasım 1947
- “Tuğladan Başlamalı”, *Akşam*, 8 Kasım 1947
- “Fıkr-i Takip Olmadıkça”, *Akşam*, 19 Kasım 1947
- “Belediye Çıkmazı”, *Akşam*, 21 Kasım 1947
- “İndirmek Lazımgelirken”, *Akşam*, 3 Aralık 1947
- “Azgınlığın Sonu”, *Akşam*, 5 Aralık 1947
- “Ucuzlıyan Zehir”, *Akşam*, 6 Aralık 1947
- “Zamsız Gidiş”, *Akşam*, 9 Aralık 1947
- “Ayıp Oluyor”, *Akşam*, 10 Aralık 1947
- “At Yarışı At Hırsız”, *Akşam*, 13 Aralık 1947
- “Kararın Faydalı Noktası”, *Akşam*, 20 Aralık 1947
- “Ahşapları Kagirleştirme”, *Akşam*, 26 Aralık 1947
- “Aylıklı Aile Doktoru”, *Akşam*, 3 Ocak 1948
- “Mücadele Değil Harp Lazım”, *Akşam*, 6 Ocak 1948
- “Linyit Müjdesi”, *Akşam*, 20 Ocak 1948
- “Cümbüşlü Piyangoculuk”, *Akşam*, 27 Ocak 1948
- “Veremliler Bekliyor”, *Akşam*, 31 Ocak 1948
- “Bâtıl-Makıysünaleyh”, *Akşam*, 3 Şubat 1948
- “Candan Sarılmak Lazım”, *Akşam*, 13 Şubat 1948
- “Tütüncülüğe Gıpta”, *Akşam*, 16 Şubat 1948

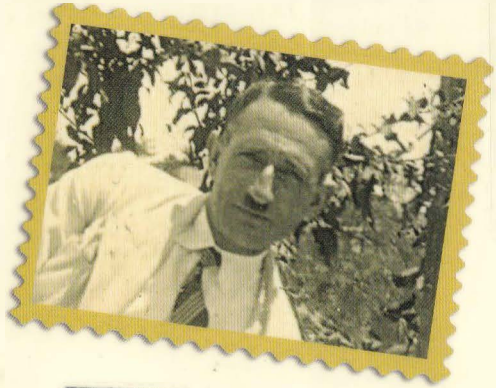
- “Hiçten Sayı Bir Milyon”, *Akşam*, 23 Mart 1948
- “Klakson Düşmanlığı”, *Akşam*, 3 Nisan 1948
- “Okumıyan Okuryazarlar”, *Akşam*, 16 Nisan 1948
- “Olmaz Olmaz Deme”, *Akşam*, 17 Nisan 1948
- “Tadil Tadil Üstüne”, *Akşam*, 23 Nisan 1948
- “Besliyemedik, Öldü...”, *Akşam*, 24 Nisan 1948
- “Yine o Şamata”, *Akşam*, 30 Nisan 1948
- “Olsun Bitsin Zihniyeti”, *Yeni İstanbul*, 27 Aralık 1949
- “Olmaz Olmaz Deme Sözü”, *Yeni İstanbul*, 30 Ağustos 1950
- “Köhne Hat”, *Yeni İstanbul*, 10 Eylül 1950
- “Çat Pat Meselesi”, *Yeni İstanbul*, 1 Ekim 1950
- “Biraz da Küçük İş”, *Yeni İstanbul*, 28 Ekim 1950
- “İnşallah Devam Eder”, *Akşam*, 9 Şubat 1951
- “Niçin Gelsinler?”, *Akşam*, 17 Nisan 1952
- “Pahalılığa Çare”, *Akşam*, 31 Temmuz 1952
- “Kongre Mesajları”, *Akşam*, 20 Ağustos 1952
- “Yine Kaba Tabirler”, *Akşam*, 28 Ağustos 1952
- “Ucuzluk Ümidi”, *Akşam*, 24 Ocak 1953
- “İyi Haber”, *Akşam*, 19 Ağustos 1954
- “Milyonluk Reklam Kulesi”, *Akşam*, 8 Kasım 1954
- “Acı ve Tatlı”, *Akşam*, 20 Kasım 1954
- “Bir Sözdeki Hikmet”, *Akşam*, 25 Kasım 1954
- “Kalitesiz Kahveler”, *Akşam*, 27 Kasım 1954
- “Elbette Çöker”, *Akşam*, 28 Kasım 1954
- “İzan Meselesi”, *Akşam*, 29 Kasım 1954

- “İğreti ve Özenti”, *Akşam*, 1 Aralık 1954
- “Zamlar”, *Akşam*, 3 Aralık 1954
- “Öğrenemedik Gitti”, *Akşam*, 4 Aralık 1954
- “Teşkilatsızlık”, *Akşam*, 8 Aralık 1954
- “Malum Dert”, *Akşam*, 9 Aralık 1954
- “Ahlâk İmarı”, *Akşam*, 11 Aralık 1954
- “Zorla Darlık”, *Akşam*, 14 Aralık 1954
- “Zincirlemedir Bu İş”, *Akşam*, 15 Aralık 1954
- “Üstünkörü”, *Akşam*, 21 Aralık 1954
- “Yılbaşı Hediyesi mi?”, *Akşam*, 22 Aralık 1954
- “Bir Gaflet”, *Akşam*, 29 Aralık 1954
- “İki Cepheden”, *Akşam*, 30 Aralık 1954
- “Şehir Bilançosu”, *Akşam*, 31 Aralık 1954
- “Yılbaşı Günü”, *Akşam*, 1 Ocak 1955
- “Evkaf Hakkında”, *Akşam*, 5 Ocak 1955
- “İşte Bu Olmaz”, *Akşam*, 6 Ocak 1955
- “İki Antipatik”, *Akşam*, 8 Ocak 1955
- “Allah Razı Olsun”, *Akşam*, 18 Ocak 1955
- “Başarmak Lazım”, *Akşam*, 27 Ocak 1955
- “Gözlüksüzler”, *Akşam*, 29 Ocak 1955
- “Seri Halinde Kusur”, *Akşam*, 31 Ocak 1955
- “Lüks Pasaport”, *Akşam*, 8 Şubat 1955
- “Hafif Hizmet”, *Akşam*, 10 Şubat 1955
- “Mim Koyduk”, *Akşam*, 12 Şubat 1955
- “Haberimiz Olsun”, *Akşam*, 14 Şubat 1955

“Tavuk Hakkında”, *Akşam*, 16 Şubat 1955
“Kim Kime?”, *Akşam*, 17 Şubat 1955
“Taksirat”, *Akşam*, 3 Mart 1955
“İç Açıcı Manzaralar”, *Akşam*, 21 Mart 1955
“Zincire Vurulacaklar”, *Akşam*, 23 Mart 1955
“Jip”ler ve Kazalar”, *Akşam*, 29 Mart 1955
“Savarona”, *Akşam*, 12 Nisan 1955
“Güç Olan”, *Akşam*, 13 Nisan 1955
“İnsaf Kıtılığı”, *Akşam*, 14 Nisan 1955
“Alkol ve Süt”, *Akşam*, 15 Nisan 1955
“Zevk Noksanı”, *Akşam*, 16 Nisan 1955
“Kasa Aranıyor”, *Akşam*, 19 Nisan 1955
“Ekspres”, *Akşam*, 21 Nisan 1955
“Yardım Pulları”, *Akşam*, 25 Nisan 1955
“Yardım Lazım”, *Akşam*, 29 Nisan 1955
“Sevinecekleri Yerde”, *Akşam*, 21 Temmuz 1955
“Ürkmemeliyiz”, *Akşam*, 27 Ağustos 1955
“Kazaya Rıza”, *Akşam*, 29 Ağustos 1955
“Askerlik ve Tahsil”, *Akşam*, 31 Ağustos 1955
“Kaçıklar”, *Akşam*, 1 Eylül 1955
“Çivisizlik”, *Akşam*, 3 Eylül 1955
“Kemiyet-Keyfiyet”, *Akşam*, 5 Eylül 1955
“İdam ile Olsa”, *Akşam*, 8 Eylül 1955
“Gazinocu ve Şarkıcı”, *Akşam*, 10 Eylül 1955
“İçki Çıkmazı”, *Akşam*, 15 Eylül 1955

- “Memlekette Otobüs İşletmesi”, *Akşam*, 16 Eylül 1955
- “Devlet Kazansın”, *Akşam*, 17 Eylül 1955
- “Yine Şoför Kıyafeti”, *Akşam*, 19 Eylül 1955
- “Yersiz Alınganlık”, *Akşam*, 20 Eylül 1955
- “Benzine Kayıtsızlık”, *Akşam*, 21 Eylül 1955
- “Vaktinde Hazırlanmak”, *Akşam*, 23 Eylül 1955
- “Velakin”, *Akşam*, 26 Eylül 1955
- “Yollarımız”, *Akşam*, 30 Eylül 1955
- “Ne Beklenir?”, *Akşam*, 5 Ekim 1955
- “Lüzumlu Şiddet”, *Akşam*, 6 Ekim 1955
- “Teseyyüp Numunelerinden”, *Akşam*, 20 Ekim 1955
- “Nüfus Artışı”, *Akşam*, 25 Ekim 1955
- “Anlayıssızlık”, *Akşam*, 21 Aralık 1955
- “Erkek Venüs”, *Akşam*, 14 Ocak 1956
- “Vitrin Önünde”, *Akşam*, 25 Ocak 1956
- “Mahut Marka”, *Akşam*, 22 Şubat 1956
- “Oyuncak”, *Yeni İstanbul*, 23 Aralık 1956
- “Kumarın Yasak Olduğu Memlekette Bir Montekarlo İşliyor”, *Yeni İstanbul*, 10 Ağustos 1958
- “Yeni Talebe Dövizi Münasebetiyle Düşündüklerimiz”, *Yeni İstanbul*, 22 Ağustos 1958

REFİK HALİD KARAY

Memleket Yazıları -16-

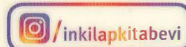
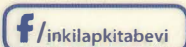
Taklitten Âdete Gündelik Hayat

Hazırlayan Tuncay Birkan
Önsöz Hakan Kaynar

Refik Halid Karay gördüklerinden, duyduklarından kısacası gündelik hayatından beslenerek ele aldığı her konuyu kurduğu analogiler ve metaforlarla açıklar. Sokakta yankılanan bir klakson sesi iştir; sevinç, üzüntü ve gerginlikte o klaksonun nasıl bir ifade aracına dönüştüğünü anlatır. İstanbul kışında bacalardan yayılan kömür tozunu, kurumu görür; kömür ve petrol uğruna yapılan savaşları, savaş kışkırtıcılarının kurumlu hallerini ele alır. Dönemin kıyafet modasına bakar; oradan bir zarafet ve maskaralık tarihi çıkarır. Kimi zaman gündelik hayata kimi zamansa ağlanacak hallere güldürür, düşündürür.

Refik Halid Karay, *Taklitten Âdete Gündelik Hayat*'ta bir hiciv ustasına yakışır şekilde, sıradan olaylara sıra dışı ve mizahi yorumlar getiriyor; toplumun ve dünyanın detaylarda gizlenen alışkanlık ve tarihlerini ortaya koyuyor...

Online alışveriş: inkilap.com